

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LIVSMINDER

HENRIK SCHARLING

LIVSMINDER

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCCXIX

**COPYRIGHT 1919 BY GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG**

OPLAG: 1250 EKSEMPLARER

**GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KJØBENHAVN**

INDHOLD

	Side
I. Det første Møde og nærmere Kjendskab	7
II. Elisabeth Marie Tuxen	24
III. Forlovelse og Bryllupsfærd	31
IV. Nygifte	51
V. Literære Sysler — Norgesreisen	83
VI. Urolige Tider	107
VII. „Min Hustru og jeg“	118
VIII. Solskin og mørke Skyer	126
IX. Den Førstefødte — Vennekredsen	133
X. Det theologiske Facultet — Consistorium — Universitetsfester i Upsala og Kjøbenhavn	152
XI. I Paris og Florents	166
XII. Vandringer i Rom og paa Sicilien	184
XIII. Lykkeligt Familieliv	225
XIV. Lutherfest — Evangelisk Alliance Møde — I Magnificencens Glorie	240
XV. Nye Oplag og ny Digtning — Reise i Sverrig	260
XVI. Palæstinafærden	280
XVII. Kirkestriden	328
XVIII. Elisabeths Forældre — Den anden Norgesreise — Sølvbryllup ..	344
XIX. Emmy	367
XX. I fremmede Stæder og Lande	401
XXI. Evighedsbjerget	441

I

FØRSTE MØDE OG NÆRMERE KJENDSKAB

I October 1863 kom jeg tilbage til Hjemmet efter en Udenlandsreise, der havde varet noget over tre Aar. Jeg havde faret viden om, seet mange forskellige Stæder og Lande — nu havdø det omflakkende Liv med al sin Uro og al sin Glæde faaet Ende. Jeg skulde nu slaa mig til Ro i Hjemmet og see at komme ind i en bestemt Virkekreds.

Hjemkomsten efter et saa langvarigt omflakkende Rejseliv er ikke udeelt Glæde. Vel er, som Digteren siger, Hjemkomstens Øieblik Reisens bedste Buket, idet Gjensynet med de saa længe savnede Kjære og Tanken om saa lykkeligt at have overstaaet Reisens Besværligheder og naaet de Maal, man havde sat sig, fylder Hjertet med Glæde. Men ret længe varer denne dog ikke. Man er efterhaanden bleven vant til Reiselivets Omskiftelser og kan ikke finde sig til Rette med Hjemlivets stille Ensformighed, man har levet et stærkt og rigt Aandsliv og i fuldt Maal modtaget Naturens og Kunstens store Indtryk og finder det nu saa smaatskaaret i Hjemmet. Endelig er man blevet vant til et virksomt Liv med sine bestemte Formaal og staar nu foreløbigt ledig paa Torvet og har ondt for at finde en Arbejdsplads med en dertil knyttet Virksomhed, thi alle Pladser ere optagne. Man føler sig tilovers, og under Trykket af denne Følelse bliver man let ubillig i Dommen over sine Omgivelser.

Hertil kom nu de ganske særegne Forhold, som udviklede sig efter min Hjemkomst. Et Par Uger efter denne døde Kong

Frederik den Syvende, og Danmark blev indviklet i en Krig, i hvilken det fik rigelig Leilighed til at vise, at det gamle Heltemod endnu levede i sin Kraft og Fylde, men som dog paa Grund af den store Overmagt, mod hvilken det kæmpede, fik en ulykkelig Udgang, der frarev Landet en af dets ældste og rigeste Landsdele. Dyb Sorg og Mismod fyldte alle danske Hjerter.

Til alt dette, der i og for sig virkede knugende og trykkende, kom endelig den eiendommelige Stilling, hvori jeg fandt mig efter Hjemkomsten. Den lange Udenlandsfærd havde ikke alene beriget min Bevidsthed og udvidet min aandelige Synskreds, men ogsaa givet mig et selvstændigt Syn paa Forholdene i Hjemmet. Her levede man i Romantikens gyldne Morgendrømme; Nationalliberalismens politiske Romantik og Grundtvigianismens kirkelige Romantik vare de ledende Aandsmagter. Man talte og man sang om Folkefrihed og Stormagtstid for Danmark og Norden uden at tage under Overveelse, om de fornødne Betingelser for begges Virkeliggjørelse vare tilstede. For mig, der havde bevæget mig i heelt andre Forhold, havde baade seet og oplevet meget, lød Alt dette som fremmed og uforstaaelig Tale, jeg stod ganske udenfor Partierne, og da jeg tilmed var ung og kamplysten, opfyldt af alt det Meget, jeg havde erfaret, varede det ikke længe, inden jeg var oppe i skarpe Feider baade til den ene og den anden Side.

Efter det muntre og bevægede Reiseliv stillede Forholdene sig saaledes ikke gunstigt for mig i Hjemmet, jeg følte mig ofte trykket af dem og længtes tilbage efter hine lykkelige Dage, da jeg fri og frank streifede Europa igjennem eller færdedes i Orientens brogede Folkeliv og store Oldtidsminder. Men under al denne indre Uro og Utilfredshed begyndte i Stilhed et Forhold at udvikle sig, der i kommende Aar skulde udfolde sig til den rigeste Livslykke og Velsignelse for mig.

Som det pleier at gaae efter en længere Adskillelse, opsøgte jeg gamle Venner og stiftede nye Bekjendtskaber. Mine to yngre Brødre William og Carl, som under min Fraværelse

begge havde taget deres Embedsexamen, foreslog mig at indføre mig i en Familiekreds, i hvilken de ofte kom, og hvor der samledes en Deel Unge. Familien boede i Villakvarteret paa Frederiksberg, og jeg gik da en Aften sammen med Brødrene derud. Vi bleve gjæstfrit modtagne, og efter at de første Hilsener vare udvexlede, kastede jeg et Blik om paa de Tilstedeværende. I et Hjørne af Værelset stode en Deel unge Piger; en af disse vakte strax min Opmærksomhed ved det livlige Ansigt, sin ranke Væxt, men fremfor Alt ved det straalende Udtryk i hendes Øine. Paa mit Spørgsmaal til de nærmest Staaende, hvem hun var, fik jeg til Svar: „Det er Elisabeth Tuxen, Datter af Captain Tuxen, Director ved Orlogsværfterne“. Jeg nærmede mig hende og indledte en Samtale med hende, der vistnok ikke var meget dybtgaaende, men hvor det deilige Udtryk i hendes Øine, den friske og dog saa bløde Klang i hendes Stemme og hendes Latter fængslede mig mere, end en heel munter Række Aandrigheder vilde have gjort.

Skjøndt dette Møde havde hele Nyhedens betagende Magt, var det alligevel ikke vort første Møde. Som jeg senere blev mindet om, havde vi allerede i mine Studenteraar et Par Gange været sammen i Selskab og paa Bal, hvor jeg baade havde danset og talt ivrigt med hende. Men den Gang var jeg optagen af andre Indtryk, og derefter havde det lange Reiseliv med sine mangfoldige, vexlende Indtryk ganske udvisket Mindet om hine Sammenkomster, saa at hint Møde i Villaen paa Kastanievei alligevel kom til at staa for mine Tanker som det første Møde.

Men det efterfulgtes snart af andre. Det traf sig nemlig saa, at vi havde flere fælles Bekjendte, hvor vi af og til mødtes. Særlig maa jeg fremhæve Middagsselskaberne paa Carlsberg. Med Captain, Brygger J. C. Jacobsen og hans Søn, Carl Jacobsen, havde jeg tilbragt nogle Maaneder i Vinteren 1862 i Rom og i Fællesskab nydt den rige Kunsterlighed og gjort Udflugter i den naturskønne Omegn. Efter min Hjemkomst opsøgte jeg Fader og Søn, vi fornyede Rejeminderne, og jeg blev

oftere indbudet derud. Stor var min Glæde, da jeg ved en saadan Leilighed fik Øie paa Elisabeth Tuxen og en yngre Søster, Cæcilie. Jeg tog hende til Bords, og vi vare snart i ivrig Samtale. I Løbet af Vinteren mødtes vi et Par Gange, og jeg fik gjerne meget det saaledes, at jeg fik hende til Bords, saa jeg uforstyrret kunde tale i længere Tid med hende. Efter Bordet spadserede vi om i den smukke Vinterhave, eller vi saa paa Fotografier og andre Kunstsager, hvor jeg da fik Leilighed til at fortælle om alt det meget, jeg havde seet og oplevet. Hun hørte opmærksomt og glad efter, og jeg frydede mig over hendes hurtige Opfattelse, hendes kloge og forstandige Spørgsmaal, men mest af Alt over Udtrykket i hendes Øine, disse forunderlige Øine, hvor jeg aldrig kunde finde ud af, om de vare brune, sorte, blaa eller graa, thi det var et bestandigt skiftende Farvespil, og saa dertil dette straalende Udtryk, der vidnede om Friskhed og Livsglæde.

En Aften gjorde jeg i disse selskabelige Sammenkomster Bekjendtskab med hendes Forældre. Moderen, efter hvem Elisabeth havde den smukke ranke Væxt og den bløde Stemme, og som jeg senere skulde erfare, hele det rige og varme Følelsesliv, var stille og tilbageholdende med et eiendommeligt mildt Udtryk i Tale og Adfærd; Faderen, en af vore dygtigste Søofficerer, var lille af Væxt, hans veirslagne Ansigt bar i høj Grad Præget af Intelligents og Velvillie og havde det samme festlige og lysende Udtryk, som var over Datteren. Jeg var snart i en livlig Samtale med ham om forskjellige Ting.

Der gik et Aars Tid eller halvandet. Jeg var meget stærkt optaget af Arbeide og sad i en stor literair Virksomhed: jeg havde overtaget et kirkeligt Ugeskrift, som jeg gav Navn af „Ugeblad for Folkekirken“, i hvilket jeg søgte at værne om Folkekirken overfor Grundtvigianismens kirkeopløsende Tendenser*), og førte i den Anledning en heftig Polemik mod det grundtvigske Organ, „Dansk Kirketidende“ — jeg udgav dertil et Par Reisebeskrivelser og arbeidede paa en satirisk Nutids-

*) Jvnfr. et senere Skrift: „Grundtvig eller Luther? Et Blik paa Nutidens danske Kirkeforhold“ 1891.

roman — endelig havde jeg disputeret for Licenciatgraden og var derefter begyndt at holde Forelæsninger ved Universitetet. Jeg havde altsaa fuldt op at gjøre og kunde ikke klage over Mangel paa Beskæftigelse. Ved Siden heraf deltog jeg i Selskabslivet og mødtes i dette af og til, ofte med flere Ugers Mellemrum, med Elisabeth Tuxen og hendes Søstre.

I Marts 1866 skulde der være et af de sædvanlige Studenter-carnevaler i Casino. Et Par af mine yngre Søsken vilde deltage deri og fik mig overtalt til at gjøre Følgeskab, hvad der ikke faldt dem saa vanskeligt, idet de meddelte mig, at ogsaa de to Frøkener Tuxen tilligemed et Par ældre Medlemmer af deres Familie vilde komme til Festen. I en stor Omnibus kjørte vi derud, et meget muntert Selskab. For mig var der kun en Vanskelighed, nemlig den, om jeg nu ogsaa i den store, ovenikjøbet maskerede Vrimmel kunde have Held nok til at træffe den, jeg særligt ønskede at træffe. Men det Forsyn, der efter Digterens Sigende „vaager over de Elskende“, viste sig ogsaa her virksomt. Vi gik op ad Trapperne iblandt den store, broget klædte Mængde under Lysenes Skær og en summende Talen lød om os til alle Sider. I det Øieblik, vi nærmede os Døren, der førte ind til Festsalen, hviskede en af mine Ledsagere til mig: „Der gaaer de to Frøkener Tuxen!“ jeg saae derhen og kjendte dem trods Maskerne strax — Elisabeth var klædt som norsk Bondepige, Søsteren Cæcilie i en skotsk Høilænderinde-dragt. De fulgtes med et Par ældre Slægtninge. Jeg nærmede mig til dem, hilste paa dem og fulgtes med dem ind i Salen, hvor Musiken tonede og Dandsen var i fuld Gang. Jeg udbad mig Tilladelse af hendes Slægtninge til at dandse Gulvet rundt en Gang med Elisabeth, hvad ogsaa blev givet. Men uerfarne som vi Alle, baade Ældre og Yngre, vare i Carnevalsglæderne, faldt det Ingen af os ind at fastsætte et Mødested. Følgen var, at da jeg efter endt Dands atter vilde føre Elisabeth tilbage til Familien, var denne ikke til at finde. Elisabeth blev urolig, jeg foreslog hende, at vi skulde gaa rundt og søge efter hendes Ledsagere. Saa bød jeg hende min Arm, og vi begyndte vor Rundgang, men jeg hastede just ikke dermed. Hun saa præg-

tig ud, den rige Haarfyldte hang i lange Fletninger ned ad Dragten, og den norske Bondepigedragt passede ypperligt til hendes ranke Væxt og lette Gang. Vi gik gennem de store Sale, mellem de dandsendes Rækker, af og til toge vi Plads og hvilede os, alt under livlig Samtale. Der gik baade een og to Timer, endnu havde vi ikke fundet dem, vi søgte. Elisabeth begyndte at blive forstemt, jeg søgte at berolige hende og forsikkrede hende, at vi da i hvert Fald maatte finde dem, naar Maskerne faldt. Heldigvis traf vi sammen med min yngste Broder Carl og hans Forlovede, der var en Veninde af Elisabeth, og kunde nu slutte os sammen med dem. Af og til mødte vi Venner og Bekjendte og spurgte efter de Savnede, men de kunde ingen Oplysninger give os. Maskerne faldt, og det var Tid at gaa til Bords, jeg bad Elisabeth om at spise sammen med mig og mine Søkende, hvad hun ogsaa indvilligede i, idet hun stadig speidede til alle Sider. Endelig, netop som vi skulde gaa til Bords, mødte vi de Savnede. Jeg vil just ikke sige, vi fik nogen særligt venlig Modtagelse. Jeg kunde dog med god Samvittighed forsikkre dem, at vi hele Aftenen havde søgt efter dem, og at vi ikke kunde gjøre for, at de vare komne bort fra os — og saa blev der da ogsaa givet Absolution. Efter Bordet fik jeg Tilladelse til at dandse endnu en Gang Salen rundt med Elisabeth og fulgtes derefter en Stund med hende og Søsteren. Saa skulde de hjem, jeg fulgte dem til Vognen og tog Afsked med dem. Kort efter tog jeg selv hjem: mine Stjerner vare forsvundne, og Carnevalet frembød ikke mere Interesse for mig. Men naturligvis hørtes der senere i Familien en Deel Tale om dette mærkelige Tilfælde, da vi havde færdedes et Par Timer paa Carnevalet uden at mødes med de Paarørende. For Elisabeth var dette vistnok mindre behageligt, jeg derimod tog det med stor Sindsro, thi en Tanke, som før var opstaaet hos mig, begyndte nu at fæstnes stærkere for mig. Som det hin Aften var blevet mig forundt at vandre ved den unge Piges Side gennem den brogede Maskevrimmel, saaledes kunde jeg ønske at vandre ved hendes Side gennem Livets brogede Omskiftelser.

Indtil videre beholdt jeg dog denne Tanke for mig selv

og lod den ikke komme over „Tændernes Gjærde“. Dog kunde jeg ikke nægte mig selv den Glæde at tale om hende med Andre, som kjendte hende, og høre deres Mening om hende. Blandt disse var ogsaa Professor Martin Hammerichs Datter Marie, der for et Aars Tid siden havde haft Bryllup med Digteren Christian Richardt. Jeg havde været sammen med dem begge i Rom og fortsatte Bekjendtskabet efter Hjemkomsten. Da jeg vidste, at Marie Richardt var en nær Veninde af Elisabeth Tuxen, spurgte jeg hende ved Leilighed, hvad hun syntes om hende. „Det er en udmærket Pige,“ lød det korte Svar, men den Overbevisningens Styrke, hvormed de faa Ord bleve udtalte, gav dem en fordoblet Vægt og kunde kun styrke min Beslutning.

Jeg begyndte nu at tænke paa, om jeg ikke kunde faa Elisabeth og Søsteren Cæcilie indført i min Faders Hus, eftersom der dog kom adskillige Unge til os. Da det nu d. 3. Maj var min 30-aarige Fødselsdag, hvilken i Betragtning af det runde Tal skulde feires med nogen større Høitidelighed, foreslog jeg, at der skulde bedes ungt Selskab, hvad ogsaa vandt Bifald. Men da jeg nu lod falde nogle Ord om, at man maaske ved denne Leilighed kunde indbyde de to Frøkener Tuxen, saa fik jeg at mærke, at jeg havde vovet mig for langt frem; dette kunde ikke lade sig gjøre, da der jo ingensomhelst Forbindelse var mellem vor Familie og Tuxens — ja den sidste kunde jo endog finde en saadan Indbydelse lidt paatrængende. Jeg maatte da lade mit Forslag falde og lod som Ingenting, skjøndt jeg i mit stille Sind havde tabt al Interesse for det unge Selskab, hvor ikke Elisabeth kunde være tilstede.

Dog Lykken var mig atter denne Gang gunstig. Om Formiddagen — det var en kold, regnfuld Maidag — gik jeg ind til Richardts, som boede ved Nørrevold, forat aflægge dem et Besøg. Efter nogen Tids Samtale spurgte Richardt mig, om jeg ikke vilde spise til Middag hos dem. Jeg beklagede, at dette ikke kunde lade sig gjøre, for vi ventede selv Fremmede hos os. Richardt udtalte sin Beklagelse derover, da de netop ventede Elisabeth Tuxen til Middag.

Det skulde min kjære Ven have sagt strax. Nu maatte jeg i al Hast foretage en Frontforandring, og jeg sagde da, at jeg kunde maaske nok komme, men jeg maatte gaa lidt tidligt hjem. Det var der naturligvis Intet til Hinder for, og jeg ilede nu hjem og meddelte, at jeg var buden til Middag hos Richardts, men nok skulde komme hjem i god Tid.

Hos Richardts traf jeg foruden Elisabeth en ung Nordmand, Bækmann, der studerede ivrigt Kunsthistorie, og med hvem Richardt og jeg havde tilbragt mange glade Timer i Rom. Samtalen var livlig og animeret, den dreiede sig om Literatur og Kunst, om romerske Minder og københavnske Nyheder, og krydredes af Richardts smaa Vittigheder, der fremdroges med hans noget monotone Stemme til ligesaa stor Fornøielse for ham selv som for os Andre. Timerne glede hurtigt, saa jeg først Klokken Ni kunde komme derfra. Hjemme traf jeg Selkabeligheden i fuld Gang, og først da Alle vare gaaede, blev jeg spurgt, om der havde været Andre hos Richardts. Da jeg nu maatte fortælle, at ogsaa Frøken Tuxen havde været der, blev der almindelig Moro over, at jeg saaledes i al Stilhed havde faaet mit Ønske opfyldt.

Et Par Dage efter mødtes vi atter i et Middagsselskab paa Carlsberg. Jeg havde som sædvanlig Elisabeth til Bords, og efter Bordet spadserede vi sammen i den prægtige Have, hvor navnlig et blomstrende Mandeltræ vakte vor Beundring. Men jeg beundrede i mit stille Sind endnu mere Elisabeth, der var iført en lys Foraarsdragt, som dog overstraaledes af hendes deilige Øine og rige Haarfyldte.

Men nu kom Sommeren, der adskiller, hvad Vinteren samler. Sammen med min Broder William gjorde jeg en længere Reise i Sverrig, hvis Formaal var at gjøre os bekendt med svensk Literatur og Folkeliv. Vi tilbragte fjorten Dage i Stockholm i et glimrende Sommergeir. Solen stod høit paa Himlen og brændte fra den aarle Morgen til den sene Aften, saa vi maatte tye ind i Stockholms snevre, krumme Gader forat finde Kølighed og Skygge. Først i den sene Aften efter Solnedgang kunde man trække Veiret, og da var der megen Lystighed

mellem de livsglade Stockholmere. Der afholdtes en nordisk Kunst- og Industri-Udstilling, hvor der var mange skjøne Sager at see; jeg købte med Tanken fæstet paa Elisabeth en fint forarbejdet Sølje i det stille Haab, at jeg engang kunde forære hende den — indtil videre opbevarede jeg den som Mindets og Haabets om Held varslende Tegn. Stockholmer-Opholdets Glæde blev dog noget formørket ved, at der udbrød Cholera, som satte Gemytterne i adskillig Uro. Vi reiste fra Stockholm til Upsala, hvor vi tilbragte tre Uger og deels gennem Læsning deels gennem Samtale erhvervede os Kundskab om kirkelige og litteraire Forhold i Sverrig. Den første August brøde vi op fra Upsala og reiste over Dannemora og Fahlun, hvis Gruber vi besaae, til Dalarne.

Den daværende Ærkebiskop Rütendahl havde forsynet os med Breve, som aabnede os Adgang til forskellige svenske Præstegaarde i Dalarne. Alligevel blev denne Reise, hvoraf vi havde lovet os et rigt og skjønt Udbytte, en af de uheldigste, jeg har gjort. Veiret, der i Stockholm og tildeels i Upsala havde været det skjønneste Sommerveir, slog nu om og blev ligesaa slet, som det tidligere havde været skjønt. Der var den Gang ingen Jernbaner, men vi færdedes overalt paa Skydekærrer, vi havde næsten uafbrudt skyllende Regn, og det blæste ovenikjøbet saa uheldigt, at saa længe vi kjørte mod Nord, havde vi bestandig nordlig Vind, der piskede os Regnen ind i Ansigtet, og da vi saa havde naaet Mora, Reisens nordligste Punkt, og glædede os til, at vi herefter i al Fald skulde have Regnen paa Ryggen, sprang Vinden over til Syd og piskede os atter Regn og Slud ind i Ansigtet. Kun i enkelte Øieblikke brød Solen frem og viste os, hvilken sydlandsk Skjønhed disse Landskaber kunde udfolde, som vi nu kun saae gennem Regntaager og tunge Skyer. En enkelt smuk Dag havde vi dog i Leksand, hvortil vi ankom en Søndagmorgen og havde Leilighed til at see den berømte Kirkegang, som Marstrand har gjengivet i sit prægtige Maleri. I lange Baade stævnedes de hvidklædte Kirkegængere over den blaa Sø hen til Kirkebyen og begave sig i tætte Skarer ad den sandede Vei op til Kirken.

I denne holdt Præsten en tordnende Prædiken mod Nyrationalismen, der den Gang greb stærkt om sig i Sverrig — den syntes dog ikke at gjøre synderligt Indtryk paa Menigheden, og det lod til, at Præsten havde rettet sit aandelige Skyts alfor høit, saa at hans vægtige Ord gik hen over Tilhørernes Hoveder uden at ramme Nogen — en Feil, hvori altfor ivrige Prædikanter ikke saa sjældent gjøre sig skyldige. — Hvad der satte os i større Uro end det slette Veir, var Choleraen, som fra Stockholm havde bredt sig over hele Sverrig, og det Allerværste var maaske Choleraerygterne, som udbredte Skræk og Forfærdelse over Alt. En komisk Modsætning til al denne Forskrækkelse var det Traktement, som man med ægte svensk Gjæstfrihed vilde paanøde os, og hvori Punsch, Lax i Gelee og Stikkelsbærgrod havde en fremtrædende Plads; kun med meget Besvær kunde vi fordøie alle disse Herligheder. Omsider kom vi dog vel ud fra Dalarne, hvorefter vi skiltes i Hullberg, idet William vilde gjøre en Reise til Christiania, medens jeg satte Kursen hjemefter. Choleraerygterne fulgte mig stadigt, og jeg var derfor glad, da jeg omsider i Malmø kunde gaa ombord i Dampskibet og seile over til Kjøbenhavn, hvor man dengang ingen Hindringer lagde i Veien med Quarantaine, og saa atter efter henved to Maaneders Fraværelse fandt mig i Hjemmets Tryghed.

Trods det slette Veir og Cholera-skrækken i Sverrig havde jeg dog samlet friske Kræfter, og for dem havde jeg god Brug, thi i det tilstundende Efteraar forestod der mig en alvorlig Dyst. Først skulde jeg have den historisk-satiriske Roman „Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter“ udgivet og dernæst indstille mig til den store theologiske Konkurrence. Man vil maaske finde Øieblikket til den førstnævnte Bogs Udgivelse mindre heldigt valgt samtidigt med, at jeg indstillede mig til en theologisk Konkurrence. Men jeg turde ikke udsætte Bogens Udgivelse, da jeg frygtede for, at naar jeg vilde udgive Bogen, efterat jeg var bleven Docent ved Universitetet, vilde mine Modstandere forekaste mig, at jeg brugte min Tid til at skrive Romaner istedetfor at drive videnskabelige Studier.

Tilmed udkom Bogen anonymt i dybeste Stilhed, jeg havde end ikke talt til min allernærmeste Familie om den — kun Forlæggeren og Bogtrykkeren vidste, at jeg var Forfatter, og fra deres Side kunde jeg stole paa fuldkommen Taushed. Ikke desmindre kom det meget hurtigt ud, at jeg var Forfatteren, man kjendte mig paa Stilen og paa enkelte Smaatræk, og nu brød Uveiret løs i fuld Voldsomhed, langt stærkere, end jeg havde tænkt mig det. Den nationalliberale Presse var endnu i fuld Kraft, den beherskede fuldstændigt Hovedstaden og derigjennem hele Landet. Man var ude af sig selv af Harme og vilde intet ringere end knuse Forfatteren, der var optraadt saa udfordrende, ja man rettede endog hidsige Angreb paa min Docentvirksomhed ved Universitetet, som dog Intet havde med den Sag at gjøre — kort sagt, der manglede ikke meget i, at „Uffe Hjælm og Palle Løve“ havde spærret mig Veien til Universitetet.

Imidlertid gik den theologiske Konkurrence sin rolige Gang. Vi vare syv, der havde indstillet os, og Dommernes Antal var ogsaa syv, og dette dobbelte Syvtal gav Anledning til forskjellige Sammenligninger med de syv fra Theben, de syv Vise i Grækenland o. Lign.*) Jeg var den næst yngste af Konkurrenterne, men havde den Fordel, at det var mine Yndlingsfag, som jeg fra Studenteraarene havde dyrket med Forkjærlighed, ligesom jeg ogsaa i to Semestre havde holdt Forelæsninger over christelig Sædelære. Jeg var derfor ved godt Mod, derimod var min Fader i stor Uro. Han vidste ikke, at jeg var Forfatter til den meget omtalte „Uffe Hjælm og Palle Løve“, men havde maaske nok en bange Anelse derom. Fra grundtvigiansk Side gjorde man Alt for at hindre min Ansættelse og beskyldte Facultetet for „i al Stilhed at lægge en Hynde til Rette for mig“ (dansk Kirketidende for 28. October 1866), en Beskyldning, der var saa meget mere ugrundet, som et Par af Facultetets Medlemmer paa Forhaand vare gunstigere stemte for mine

*) Nærmere Underretning om Deltagerne i og Censorerne ved denne theologiske Konkurrence samt de stillede Opgaver findes i Ugeblad for Folkekirken 1867 Nr. 2—3.

Medbejlere. Selvfølgelig var min Fader ikke Medlem af Censurcomiteen og stod udenfor hele Konkurrencen.

Om Udfaldet af Konkurrencen kunde endnu intet vides, da meget forskellige Rygter vare i Omløb. Den 3. December Kl. 2¹/₂ skulde det sidste Møde holdes, hvori den afgjørende Dom skulde falde, og Indstillingen til den ledige Docentplads finde Sted. Professor Hermansen, der boede i Hus sammen med os, havde lovet min Fader at bringe Bud om Censurens Udfald. Vi sade om Middagsbordet, Stemningen var trykket, og Samtalen gik meget trevent, jeg kunde see paa Fader, at han var i den største Spænding. Saa ringede det ganske sagte — det var Afgjørelsen. Et Øieblik sade vi ganske stille, saa sprang William op og gik ud forat modtage Underretning. Gjennem den halvaabne Dør hørte vi Professor Hermansens Røst: „vil De sige til Deres Broder, at han bliver indstillet,“ og nu blev der almindelig Lykønskning med Pauker, Trompet og stor Jubiliatio!

Dog var Sagen hermed endnu ikke afgjort, thi den Mulighed kunde tænkes, at Ministeriet vilde træffe en anden Afgjørelse. Netop i denne Tid var det, at Pressens Angreb paa mig antog et yderst bittert og hadefuldt Præg. Efter nogen Tids Forløb gik jeg derfor op til den daværende Cultusminister, Rosenørn-Theilmann, og spurgte, om han vilde følge Censurcomiteens Indstilling, hvortil han ganske kort svarede, at han ansaa sig ikke berettiget til Andet, og i Henhold dertil skete da ogsaa Indstillingen, hvorefter jeg blev ansat som midlertidig Docent i det theologiske Facultet.

Under al denne Kamp og Bevægelse havde jeg ikke glemt Elisabeth Tuxen. Hun var stadig i mine Tanker og bragte mit Sind Fred og Hvile i hine urolige Tider. Ogsaa maa jeg have været i hendes Tanker; hun udfoldede i al Fald som Medlem af et lille Læseselskab stor Iver forat faa den ilde berygtede „Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter“, som hvis Forfatter man nævnede mig, anskaffet, hvad da ogsaa lykkedes hende.

Det maa formodentlig have været dette Læseselskab, som fremkaldte Tanken om et Oplæseselskab, i hvilket vi skulde

læse gode classiske Sager højt. Det kom til at bestaa af fire Familier, i hvilke vi skiftevis skulde komme sammen hver Uge. Da Tuxens var en af disse Familier, fik vi, efter at et Par Møder var holdt andensteds, en Indbydelse til at komme derud.

Tuxens boede paa den gamle Dok paa Christianshavn. Vi havde aldrig været der før, hvorfor William og jeg fandt det passende at aflægge et lille Formiddagsbesøg inden selve Læse-aftenen. Tirsdag den 29. Januar 1867 gik vi derud sammen, ringede paa Portklokken og traadte, da der blev lukket op, for første Gang ind paa det Sted, der for os begge skulde have en saa indgribende Betydning i vort Liv og skænke os dettes dyreste Skatte. Det var trods Januaren et mildt og yndigt For-aarsveir med deiligt Solskin, næsten som en Vinterdag i Rom. Vi kastede et prøvende Blik omkring os paa det hidtil ukjendte Sted: til Venstre havde vi Dokken, lige foran os et stort bladløst Lindetræ og Indgang til en lille Have, til Høire var Vaaningshuset. Vi traadte ind i en lille Forstue og derfra op ad Trappen. Her kom Elisabeth os i Møde og hilste paa os; hun sagde, at hun havde seet vort Komme fra Dagligstuens Vinduer, og jeg tog denne glade Velkomsthilsen for et godt Varsel. Hun bød os komme ind i Stuen, hvor hun i Øieblikket var alene hjemme. Det var nemlig, fortalte hun os, „Medailedag“, d. e. den Dag, hvor der uddeles Belønninger til Holmens Folk, og hendes Fader var netop ude forat forestaa dette; hendes Moder og Søskende vare ligeledes fraværende. Vi saa os om i Dagligstuen, den var stor og rummelig, med et solidt, men noget gammeldags Møbement, der gav Stuen et Præg af Hygge og Fortrolighed, hvilket vistnok ogsaa var et Udtryk for Beboernes Aand. Efter at vi havde samtalt nogen Tid, kom begge Forældrene hjem; de hilste venligt paa os, Samtalen fortsattes endnu i nogen Tid, hvorefter vi toge Afsked og gik, begge vel tilfredse med det Indtryk af Hjemlighed og Hygge, som vi havde modtaget.

Den følgende Tordag Aften samledes vi til Læseaften ude „paa Dokken“. En lille Kreds var tilstede, jeg læste nogle

Stykker af Wergeland høit, for hvilken Digter jeg efter et Op- hold i Norge havde fattet særdeles Interesse. Elisabeth, der var iført en mørkegrøn Kjole med et hvidt Forklæde, saae yndig ud og var en opmærksom Tilhørerinde. Ved Aftens- bordet tog William hende til Bords, medens jeg tog Plads ved hendes anden Side, og vi førte da som sædvanlig en livlig Samtale. Senere blev der musiceret, og Elisabeth spillede Pianoforte sammen med en Fætter, som særlig dyrkede Mu- siken. Glad og oprømt fulgte jeg hjem med William.

Den 9. Februaar, havde jeg faaet at vide, var det Elisabeths Fødselsdag. Jeg havde stor Lyst til at gaa derud og overbringe min Lykønskning, men frygtede dog for, at det skulde vække for megen Opsigt. Derfor foretrak jeg at opsætte Besøget til næste Dag. Det var en Søndag, atter mildt og smukt Veir med klart Solskin. Jeg traf Elisabeth alene hjemme — det var første Gang, vi var alene sammen, og det kjendtes, at hun følte sig trykket og forlegen. Imidlertid havde jeg ved min Ind- træden i Stuen lagt Mærke til, at der laa en Stol væltet paa Gulvet, som om Nogen var sprungen op i stærk Sindsbevægelse. Dette tolkede jeg i Overensstemmelse med mine egne Ønsker og førte Samtalen, indtil Elisabeth igjen var mere beroliget.

I den følgende Tid holdtes Læseaften hver Torsdag Aften i de forskjellige Familier, og jeg havde nu vundet den Fordel, at jeg mindst een Gang om Ugen kunde være sammen med Elisabeth, thi saavel hun som jeg vare stadige Gjæster, og In- gen af os forsømte ved denne Leilighed at give Møde.

Iøvrigt var det en stræng Arbeidsvinter for mig, og rolig blev den ikke. I Ugebladet fortsatte jeg den stadige Kamp med Grundtvigianerne, som ikke blev Svar skyldige. — I den politi- ske Kreds havde man ikke glemt Palle Løve — og nu fik jeg tilmed en ny Modstander ved at udgive en polemisk Pjece med skarp Kritik af Rasmus Niensens Philosophi. Denne stod den Gang i sin Berømmelses Zenith. Kernen i den var den Dua- lisme, i Kraft af hvilken Tro og Viden ikke alene skulde være relativt uensartede, hvad man vel altid havde erkjendt, men absolut uensartede Principer i skarpeste dialektiske Modsæt-

ning til hinanden, saaledes, at hvad den ene bekræftede, benægtede den anden, og Livsopgaven skulde da netop være den at forene disse uforenelige Modsætninger i samme Bevidsthed. Denne nye Lære fremsatte R. Nielsen deels i Skrifter, deels i Forelæsninger og Foredrag med stor Veltalenhed, der lagde sig for Dagen i et Fyrværkeri af Sarkasmer og vittige Udfald mod Theologien, hvilken fremstilledes som en middelalderlig Dumhed, der forlængst havde overlevet sig selv: bl. A. sammenlignede han Theologien med det gamle Hus i Andersens Æventyr, der var saa faldefærdigt, at det ikke vidste, til hvilken Side det skulde falde, og derfor blev det staaende. Alt dette fandt stor Behag hos Grundtvigianerne, der bragte det i Forbindelse med deres underlige Seminarist-Theologi og fandt det i god Samklang med den. Fra anden Side glædede man sig over, at man i Rasmus Niensens Lære havde faaet en original dansk Philosophi, som man ikke havde i andre Lande — om det nu ogsaa var en sand og ægte Philosophi, det betragtedes som et underordnet Punkt, hvilket man oversaa i sin Glæde over det Nye og Originale. Al denne Glæde og Begeistring kunde jeg dog ikke dele, deels havde jeg snart gennemskuuet den falske Dialektik, hvorpaa hele Bygningen var opført, deels følte jeg mig som ung Docent, der nylig havde tiltraadt min theologiske Lærervirksomhed, forpligtet til at optræde som Theologiens Forsvarer og oplyse den dannede Læsekreds om Sagens virkelige Sammenhæng. I et Par mindre Artikler i det af mig udgivne Ugeblad var jeg allerede optraadt mod R. Niensens Dualisme — nu besluttede jeg at udgive et særligt Skrift. Med Biskop Martensen, hvem jeg oftere besøgte, talte jeg om denne Sag, der ogsaa laa ham meget paa Hjerte, og vi udvexlede jævnlig vore Tanker derom med hinanden. Men Ingen af os meddelte, at han tænkte paa at udgive et Skrift derom, og saaledes udkom vore Skrifter næsten samtidigt til ikke ringe Overraskelse for os begge. Da vi havde talt meget med hinanden derom, kunde det ikke undgaaes, at der i enkelte Punkter fandtes en Lighed, der endog kunde strække sig til selve Ordenes Vending, men i det Store og Hele var dog Synspunk-

tet forskjelligt, idet Martensens Betragtning bar et overveiende philosophisk, min derimod et theologisk-dogmatisk Præg. Men her gik det rigtignok som i det gamle Æventyr, hvor Kæmpen og Dværgeren droge i Leding sammen, thi Martensen høstede lutter Ære og Berømmelse, medens jeg fik alle Ukvemsordene og Skjældsordene. Dog tog jeg mig ikke dette videre nær, thi jeg var nu allerede temmelig vant til den Art voldsomme Angreb, som man da overhovedet, naar man først har vovet sig ud paa den literære Arena, hurtigt staalsættes endog overfor meget grove personlige Angreb. Dertil trøstede jeg mig med, at Fremtiden nok vilde give mig Ret i min Opfattelse, og dette Haab gik ogsaa i Opfyldelse endog tidligere, end jeg havde ventet.

Imidlertid vare vi komne ind i Mai Maaned, men Vinteren førte i hint Aar (1867) et usædvanligt langvarigt Regimente. Endnu den 13. Mai havde vi Snestorm, og den følgende Dag var det klart Frostveir, hvor Sneen laa overalt, medens de grønne Knopper tittede frem mellem den — først i de sidste Dage af Mai brød Foraaret frem, men kom saa ogsaa til Gjengjæld med dobbelt Kraft. Vore Læseftener vedblev, men eftersom Aftenerne nu blev lyse Vaaraftener, gik de efterhaanden over til at blive Samtale-Aftener. Paa „Dokken“ aflagde jeg jævnlige Besøg, traf snart Elisabeth alene, snart sammen med Andre. Hun havde nu faaet læst „Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter“ og sagde mig uforbeholdent sin Mening om den: Skildringen af Uffe havde i høi Grad grebet hende som i det Hele Bogens varme patriotiske Aand, dog havde hun ogsaa Et og Andet at udsætte og fandt navnlig Skildringen af Palle Løve altfor overdreven. Jeg laante hende dernæst mit Stridsskrift mod Rasmus Nielsen, hvilket hun læste med Interesse, men blev yderlig forbauset, da jeg fortalte hende, at dette var Philosophi, thi Philosophi havde hun altid betragtet som Noget, der laa ganske udenfor hendes Horizont.

Den Opmærksomhed, jeg viste Elisabeth, kunde ikke undgaae mine Søskende, og de smaasnakkede da ogsaa indbyrdes om „Henriks Flamme“. Lidt efter lidt begyndte de at blive

utaalmodige og fremsatte mere eller mindre aabenbare Andtydninger om, at jeg nu dog maatte tage en Beslutning, blive enig med mig selv om, hvad jeg egentlig vilde o. Lign. Jeg lod dog, som om jeg ikke hørte dette, og svarede ikke derpaa. Min Beslutning var tagen, og jeg haabede ogsaa at turde være forvissat om Elisabeths Gjenkjærlighed, men jeg vilde dog ikke forhaste mig. Deels holdt jeg for, at et saadant Forhold, der faar afgjørende Betydning for hele den senere Livsførelse, helst maa udvikle sig i størst mulige Ro, indtil begge Parter ere fuldkommen klare over sig selv — deels var jeg i Øieblikket stedt i altfor megen Strid og Uro. Vel var min Stilling ved Universitetet foreløbig sikkert, men mine Modstandere gjorde sig al optænkelig Umage for atter at trænge mig ud af den. Og nu forestod den theologiske Embedsexamen: det var første Gang, at jeg skulde deltage i Examinationen, og jeg kunde nok forudsee, at jeg selv vilde blive examineret langt skarpere end Candidaterne, idet ethvert lille Feilgreb af mig vilde blive udnyttet paa bedste Maade. Jeg havde derfor besluttet først at have denne Examination vel fra Haanden. Og for at bevare den størst mulige Ro indskrænkede jeg mine Besøg paa Dokken, ja gik tilsidst slet ikke derud.

II

ELISABETH MARIE TUXEN

Elisabeth Marie Tuxen var født paa Dokken paa Christianshavn d. 9. Februar 1842. Hendes Forældre vare Director for Orlogsværftet Nicolai Elias Tuxen og Hustru Berthe Laura f. Gjødvad.*) Hun var i Daaben bleven opkaldt efter sin Farmoder, Elisabeth Marie f. Simonsen, en norsk Kjøbmandsdatter. Elisabeths Farfader, Peder Mandrup Tuxen, var en udmærket flink Søofficer, der med Hæder havde deltaget i Krigen mod England og særlig d. 5. April 1809 ført et Par Kanonbaade mod en engelsk Fregat med saamegen Virkning, at den sidste maatte tage Flugten og søge til en svensk Havn forat repareres.***) I 1811 var han bleven ansat som Inspectionsofficer ved Dokken paa Christianshavn, hvor han udfoldede en stor Virksomhed og havde betydelig Andeel i Nybygningen af den danske Flaade efter Englændernes forræderiske Rov 1807. Han døde pludselig i 1835, ramt af et Hjerteslag, som han sad ved sit Arbeidsbord. Hans Enke overlevede ham i 30 Aar, men saa dyb var hendes Sorg, at hun aldrig omtalte sin tabte Ægtefælle eller blot lod hans Navn komme over sine Læber.

*) Nærmere Oplysninger om Elisabeths Forældre og fædrene Slægt findes i N. E. Tuxens Skrift: Peder Mandrup Tuxen og hans Efterkommere (1783—93). Trykt som Manuscript.

***) En udførligere Beretning findes i ovennævnte Skrift S. 25 flg.

Peder Mandrup Tuxen efterlod sig ved sin Død sex Sønner og tre Døttre. Af disse var Elisabeths Fader, Nicolai Elias Tuxen, den ældste. Han var bleven uddannet til Søofficer, havde som saadan gjort forskellige Togter med Orlogsskibene og havde med særlig Iver dyrket de mathematiske Studier. Ved Faderens Død overtog han dennes Plads som Inspections-officer paa Dokken og med det Samme Forsørgelsen for sine mange yngre Søkende. Han ægtede i Juli 1838 sin trolovede Brud, Datter af Captain Løitnant Gjødvad, og foretog 1843—45 en toaarig Udenlandsreise til Nordamerika, Frankrig og Holland forat uddanne sig i Maskin- og Baadbygning. Efter sin Hjemkomst overtog han Ledelsen af den tekniske Virksomhed paa Holmen og blev tilsidst Directør ved Orlogsværfterne. Som saadan udfoldede han en betydningsfuld Virksomhed, hvorved bl. a. kan nævnes Bygningen af den nye Dok ved Nyholm samt Orlogsværfternes Fraflytning fra Gammelholm til Nyholm. Paa denne Tid foregik en vigtig Omdannelse af Flaaden, idet man fra Træskibene gik over til at bygge Jernskibe. En heftig Strid førtes herom mellem Søofficererne, af hvilke flere holdt paa Træskibene. Tuxen var derimod en ivrig Forkæmper for de nye Pandserskibe; han bestod mangan varm Dyst og var oftere Gjenstand for skarpe Angreb i Dagspressen, men det lykkedes ham dog at føre sin Overbevisning seirrig igjennem. Han var en af Danmarks dygtigste Skibsconstructeurer, og der krævedes et ikke ringe Snille til at forestaa en saadan Omdannelse af Arbeidet paa Holmen, hvorefter alt det, som hidtil havde været udført i Træ, nu skulde udføres i Jern og Staal. Ogsaa i det politiske Liv deltog Tuxen, han var Medlem af den grundlovgivende Rigsdag, havde flere Aar Sæde i Folkethinget og var fra 1872 kongevalgt Medlem af Landsthinget. Han tilhørte det national-liberale Parti dog uden at hengive sig til dettes Ensidigheder. Overhovedet var han en Mand med stort Maadehold og Hensynsfuldhed overfor Andre, han var meget afholdt af sine Undergivne paa Grund af hans Humanitet og den Omsorg, han viste for dem. I det Hele var han en alsidig Natur med mangehaande Interesser, havde

aaben Sands for Kunst og Literatur og fulgte med Interesse begges Udvikling, han var livlig i sin Tale og Adfærd, af og til med Stænk af det danske Sømandslune.

Efter Faderen havde Elisabeth faaet ikke saa ringe aandelig Arv, fremfor Alt hans klare Forstand og hurtige Fatteevne tilligemed et lyst og freidigt Blik paa Livet, medens hun fra Moderen havde den dybe, varme Følelse, den livlige Phantasi og den hurtige Handlekraft.

Blandt sex Søkende var Elisabeth den næstældste. Flere af dem var talentfulde, navnlig var Malerkunsten stærkt repræsenteret, idet to af Søstrene var Blomstermalerinder, medens den yngste Broder, Laurids, blev en af vore første Malere, som vandt Navn ogsaa i Udlandet. En anden Broder lagde sig efter Maskinfaget og blev en af vore dygtigste Fabrikanter. Elisabeth selv besad ikke noget særligt Talent, men udmærkede sig ved en sjælden lykkelig Harmoni af Sjælsevnerne og besad derigjennem Betingelserne for en rig og lykkelig Characterudvikling.

De sex Søkende voxede op i en sund og glad Barndom og Ungdom paa den gamle Dok paa Christianshavn, hvor Faderen havde Embedsbolig. Denne var gammeldags og i mange Henseender ubekvem, men den frembød i Forening med sine Omgivelser en udmærket Tumbleplads for den opvoxende Ungdom. Det temmelig smalle Vaaningshus var delt i tre Stokværk: i Stuen var Spisestue og Køkken samt Sønnernes Værelse; paa første Sal var Værelserne til dagligt Ophold; og øverst oppe var Soveværelser. Trappegangen, som dannede Forbindelsen mellem de forskellige Etager, var et yndet Opholdssted for Ungdommen.

Under sin Konfirmationsforberedelse modtog Elisabeth ved Pastor Fengers Undervisning et dybt og uudsletteligt Indtryk af Christendommens Alvor, og hun bevarede hele Livet igjennem den største Høiagtelse for Fengers Personlighed. Hun omtalte ham altid med Kjærlighed, og blev der leilighedsvis sagt noget ufordelagtigt om ham (saaledes f. Eks. i den senere Katechismusstrid), da tog hun ivrigt til Gjenmæle og forsvarede med stor Iver sin gamle, kjære Præst.

I hine Aar var flere ansete og kjendte Familier bosatte paa Christianshavn, som vel ligger noget afsides, men fra gammel Tid har flere smukke og rummelige Boliger. Foruden Pastor Fengers vare D. G. Monrads, F. C. Bornemanns og Martin Hammerichs bosatte herude. Med disse Familier stode Tuxens i venskabelig Omgang. Nu traf det sig saa, at der i dem alle fandtes jævnaldrende Døttre, til hvilke Elisabeth sluttede sig i sin Opvæxt, og med hvem hun sluttede et Venskabsforhold, der varede for hele Livet. Herved blev hun tidlig indført i de nævnte Familier, i hvilke der herskede et rigt aandeligt Liv i kirkelig, politisk og æsthetisk Retning. Hendes livlige Aand blev herved paavirket i forskjellig Retning, og hun fik tidligt Leilighed til at see forskjellige Livsanskuelser optræde overfor hinanden. Navnlig følte hun sig dragen af Martin Hammerichs Familie: Den fine, kunstneriske Smag, som her traadte frem i Alt lige indtil det kunstnerisk udførte Bohave, betog hendes ungdommelige Phantasi, saa det forekom hende næsten, som om hun her færdedes i en høiere og mere ætherisk Verden end den, hvori det forundtes almindelige Dødelige at leve.

Det var et lykkeligt Barndoms- og Ungdomshjem, hvori Elisabeth og hendes Søskende voxede op. Arbeide og Pligtopfyldelse stode i første Række, og det var et vakkert Syn at see Moderen i Kredsen af de friske og blomstrende Døttre ordne og lede den daglige Husgjerning og Haandarbeidet. Fornøielse og Adspredelse vare ikke udelukkede, jævnlig besøgte Theatret, for hvilket begge Forældre nærrede stor Forkjærlighed, og Concerter, ligesom Huset gjæstfrit aabnedes for Børnenes unge Venner og Veninder. Det Hele blev baaret af en dyb og inderlig Guds frygt, der vel ikke gav sig Luft i mange Ord og forsaa vidt neppe vilde staa sin Prøve overfor en nyere Tids høirøstede Krav paa en ydre Bekjendelse, men vistnok var i større Overensstemmelse med Frelserens Paamindelse om ikke blot at raabe „Herre, Herre!“ men fremfor alt gjøre den himmelske Fadere Villie (Matth. 6,21). N. E. Tuxens Valgsprog var „Gud alene Æren!“ som han senere skrev det i sin

førstefødte Datterdatters Stambog. Det var for ham ikke et tomt Ord, men hans inderste Væsen var gennemtrængt af Overbevisningen om, at Alt, hvad et Menneske kan udrette, kan det kun gjøre ved Guds Naade. Han skyede derfor al ydre Bram, ja unddrog sig helt, naar der skulde bringes ham offentlig Tak og Anerkjendelse for, hvad han havde udrettet.

En Kunststart begyndte tidlig at bryde sig Vei i Børnenes Kreds, det var Malerkunsten. Den ældste Datter, Judithe, havde et smukt Talent for Blomstermaleri, og den yngste af Sønerne, Laurids, viste meget tidlig en levende Interesse i lignende Retning. Det var dog ikke Blomsterne, men de mange Skibe i Havnen, som han daglig havde for Øie, der fængslede hans Opmærksomhed. Allerede som fire Aars Barn kunde han staae i Timevis og stirre paa Baadene og Skibene, hvis Master, Tougværk og Takkelage han omhyggeligt indpræntede i sin Hukommelse for bagefter at afridse dem paa Papiret. Han vilde være Marinemaler og forsøgte sig i Malerier med Skibe i høi Søgang. Han laa ikke paa den lade Side, men roede om Sommeren ofte ud ved Solopgang, ledsaget af den noget ældre Søster Nicoline, for at studere Lys og Farver. En Sommernat var han roet ud alene Klokken To og fandt da en herreløs Baad, der drev med Strømmen. Han tog den hjem med sig forat bringe den til Eieren, men høstede kun ringe Tak derfor. Seil og Aarer manglede nemlig og nu vilde Eieren kræve Laurids til Ansvar herfor. Politiet blev tilkaldt og vilde i Begyndelsen ikke rigtigt troe Fortællingen om, at Laurids var roet ud Klokken To om Natten forat studere Solopgang, men meente, at der laa andre mindre ideelle og mere praktiske Motiver til Grund for denne natlige Udfart. Først efter nogen Forhandling lykkedes det ham at overbevise Politiet om sin Uskyldighed. —

— I Sommeren 1862 blev Familien ramt af en stor og uventet Sorg. Den ældste Datter, Judithe, ung, livsglad og talentfuld, kom hjem fra en Reise i Norge, hvor hun havde besøgt Venner og Slægtninge. Kort efter Hjemkomsten blev

hun angreben af en heftig tyfoid Feber, der rev hende bort efter et Par Ugers Sygeleie. Paa Grund af sit muntre Sind og sin Livsglæde var hun i særdeles Grad Forældrenes Yndling. Hendes uventede Død nedbøiede dem begge dybt og gjorde et stærkt Indtryk paa de yngre Søkende, der for første Gang saa den blege Død i deres Midte. Elisabeth var den Gang tyve Aar gammel; ved Siden af Sorgen gjorde en anden Følelse sig gjældende og greb bestemmende ind i hendes Liv: nu var hun den ældste af Børnene og overtog som saadan de Pligter, der paahviler den Ældste overfor de yngre Søkende. Med den hende egne Energi og Virksomhedsaand gennemførte hun dette fuldt ud og viste en moderlig Omhu overfor de mindre. Skulde en saaret Finger forbindes eller en Flænge i Tøiet syes sammen, henvendte de sig til Elisabeth, der hurtigt forbandt Saaret og syede Hullet sammen; hun gennemgik Lectierne med dem og stod dem bi med Raad og Daad i de smaa Vanskeligheder, hvori de stundom indviklede sig. Med ikke mindre Iver tog hun sig af Husgjerningen og bistod Moderen i denne. End ikke hermed kunde hendes Virkelyst tilfredsstilles, hun tog ivrig Del i Fattigpleien og var et virksomt Medlem af Understøttelses- og Pleieforeningen paa Christianshavn. Samtidig læste hun meget; historiske Skrifter og de store Digttere: Shakespeare, Oehlenschläger og Holberg vare hendes Yndlingslæsning. En Gang tog hun sig for at læse hele Bibelen igjennem fra Begyndelse til Ende og gennemførte det ogsaa. I Forening med den noget yngre Søster Cæcilie drev hun Studierne med Iver, og det kunde nok hændes, at den ungdommelige Iver stundom førte dem vel høit til Veirs imod Idealernes Verden. En yngre Søster, der ikke var saa boglig anlagt, men hvis Interesser senere udviklede sig i kunstnerisk Retning, fortæller, at hun som Barn med stor Respect saa op til de to ældre Søstre, med hvem hun ikke kunde holde Skridt, og at hun følte sig i stor Forlegenhed, fordi hun ikke kunde faae Rede paa Navnene Heiberg, Holberg og Hauberg (den sidste var Apotheker paa Christianshavn), men hun vovede ikke at spørge de to literære Søstre derom af

Frygt for, at de skulde gjøre sig altfor lystige over hendes grandiose Uvidenhed.

Da jeg i hine Aar mødtes med Elisabeth, vare vore ydre Livsførelser gaaede ad forskjellige Veie. Jeg havde drevet strængt videnskabelige Studier, var dernæst faret viden om og havde paa mine Reiser bevæget mig i meget forskjellige Levekredse, endelig havde jeg været i forskjellige, literære Kampe, i hvilke der var faldet skarpe og hvasse Ord paa begge Sider. Hun var derimod opvoxet i et stille og fredsælt Hjem og havde kun seet Lidet af den ydre Verden — hun havde engang været med Forældrene i Hamborg, hvor en Morbroder havde bosat sig og drev en Forretning, og været i Besøg i et Par Præstegaarde. Hendes Livsanskuelse bar som Følge deraf et noget ensidigt, abstract idealistisk Præg, hvad vel ikke saa sjældent er Tilfældet med unge Piger i hendes Alder, der have et høit og ædelt Sind. Grundtrækkene i hendes Charakter vare dyb Religiositet og stræng Pligtfølelse i Forening med stor Virksomhedstrang. Begge de sidste kunde vel stundom drive hende noget ud over de rette Grændser, som ogsaa hendes Fader udtalte det i en Samtale med mig. Det var heller ikke ganske uden Grund, at hendes Veninder stundom drillede hende lidt med hendes „Travlhed“. Denne blev imidlertid dækket af en stor, naturlig Ynde. Heller ikke medførte den nogensomhelst Selvretfærdighed eller Pharisæisme — tværtimod gjaldt lige det modsatte om hende. Hun var stræng i Fordringen til sig selv, mild og overbærende i sin Dom over Andre. Hertil kom hendes store Fordringsløshed: hun krævede ikke Noget for sig selv, men var glad og taknemlig for Alt, hvad man i Kjærlighed bød hende. Og naar jeg da skulde sammenfatte Alt i en Hovedsum, vilde jeg sige: hun var en ægte Kvinde — i Kvindeligheden laa baade hendes Begrændsning og hendes Styrke, men fremfor Alt den Kilde til dyb og sand Livsglæde, hvormed hun gjorde baade sig selv og sine Omgivelser lykkelig.

III

FORLOVELSE OG BRYLLUPSFÆRD

Den 27. Juni endte omsider den theologiske Embedsexamen, og jeg følte mig betydeligt lettere om Hjertet. Det var Syvsoverdag, og hvis man tør tro dens Varsler, gav den godt Haab, thi det var et herligt Sommerveir med klar blaa Himmel og stærk Varme. Om Eftermiddagen vandrede jeg afsted, lod mig sætte i en Færgebaad over til Dokken paa Christianshavn og steg op i den lille saakaldte Søhave, der laa afsondret for sig, og fra hvilken man havde en livlig Udsigt over Havnen og Skibene. Der var ingen i den, og jeg stod nogle Øieblikke alene — da gik Havelaagen op, og Elisabeth traadte ind med en Bog i Haanden. Hun blev meget glad ved at see mig (senere betroede hun mig, at hun havde ventet mig hele Dagen), og der kunde jo nu være god Leilighed til at udtale mig — alligevel gjorde jeg det ikke, idet jeg frygtede, at Havedøren paa ny kunde gaa op, og en af hendes yngre Søskende storme ind og forstyrre Alt. Samtalen dreiede sig om ligegyldige Ting, noget senere kom hendes Forældre, som venligt bad mig slaa mig til Ro og tilbringe Aftenen hos dem. Dette gjorde jeg gjerne — ved Aftensbordet samledes Familien med Undtagelse af de ældre Søskende, som for Tiden vare borte fra Hjemmet. Efter Aftensbordet foresloges en Rotur, hvilket var en yndet Fornøielse. Med Elisabeth og hendes yngre Søskende fulgtes jeg ned til Baaden — Elisabeth og jeg fik som Hæderspersoner Plads i Bagstavnen; Laurids, den Gang en Gut paa 14 Aar, og den noget ældre Søster Nicoline, flink til al

Slags Idræt, greb Aarerne, medens den yngste Søster, Julie, endnu ikke confirmeret, satte sig i Forstavnen. Og saa roede vi afsted — Nicolines Hat faldt i Vandet under hendes Iver for at roe og blev under Latter og Moro fisket op igjen. For ikke at komme i Collision med de mange Baade og Skibe i Havnen dreiede vi ind i Kanalerne paa Christianshavn. Der blev kun roet med smaa Slag, idet vi meget opmærksomt undersøgte alle de gamle Huse, vi kom forbi. Det var som en Rotur paa Venedigs Kanaler, rigtignok med den Forskjel, at Poesien uden om os manglede, men til Gjengjæld havde vi den i os selv. Efter en Times Tid lagde vi atter til ved Dokken, Klokken var henved Ti. Vi stege i Land, og i næste Øieblik var Elisabeths Søkende forsvundne; muligvis de have haft en Fornemmelse af, at der var, om ikke just Torden, saa dog Uro i Luften. Elisabeth og jeg stode da alene i den lille Søhave og saae ud over Vandet og Skibene, over hvilke Sommer-nattens lyse Dæmring sænkede sig. Nu var Øieblikket kommet, og i faa Ord forelagde jeg hende det afgjørende Spørgsmaal. Hun kom øiensynligt i stærk Bevægelse; et lille Haandarbeide, hun syslede med, faldt til Jorden, hun løftede Hænderne op imod mig og med et ubeskriveligt Udtryk i Øinene svarede hun: „Ja, jeg troer nok, at jeg tør love Dem, at jeg skal blive Dem en god Hustru.“ Og nu fortalte hun mig, hvor slem den sidste Tid havde været for hende, da hun slet ikke kunde forstaa min Adfærd med dens Taushed og Tøven, ja tilsidst min Udebliven fra hendes Hjem. Det faldt mig dog ikke vanskeligt at forklare hende, hvorledes Alt dette hang sammen, og dermed var den Sorg slukket. Vi gik nu ind i den anden Have, hvor vi fandt hendes Forældre og Søkende. Elisabeth kunde kun stamme: „Mo'er — Fa'er!“ og jeg sagde Ingenting, men da vi kom gaaende Haand i Haand, var videre Forklaring overflødig. Alle yttrede deres levende Glæde, dog paa den stilfærdige Maade, som var Familien egen.

Atter trak Elisabeth og jeg os tilbage i den lille Søhave for at tilbringe endnu nogle Øiebliske i Ensomhed. Blandt Andet sagde hun til mig: „Ja det lover jeg dig, at jeg skal altid være

glad, naar jeg seer dig, og naar du kommer hjem, skal du altid see mig med et fornøiet Ansigt.“ Dette Løfte holdt hun trofast i alle de Aar, det forundtes os at leve sammen — saasnart jeg traadte ind ad Døren, reiste hun sig altid og gik mig i Møde med et glædestraalende Ansigt.

Det var blevet seent, og Sommernattens Tusmørke var faldet paa. Saa blev der banket paa Havedøren, og vi hørte hendes Faders Stemme udenfor: „Moder venter paa sin Datter og længes efter at tale med hende.“ Saa bød vi hinanden Farvel, hun løb bort gennem Haven, og jeg gik ud til hendes Fader. Idet vi fulgtes over Gaarden henimod Udgangsporten, sagde han til mig: „Jeg har god Tillid til Dem og tør trøstigt overgive min Datter til Dem. Ogsaa tør jeg indestaa Dem for, at hun vil blive Dem en god og trofast Hustru — det Eneste, jeg kan sige hende paa, er, at hun maaske stundom er lidt for ivrig i, hvad hun har for!“

Over en Menneskealder er henrundne, siden disse Ord bleve talte, endnu lyder de i mine Øren, og jeg maa fuldelig bekræfte deres Sandhed. En god og trofast og elskelig Hustru blev hun mig — dog kunde hendes varmt følende Hjerte stundom drive hende til altfor hurtig Handlen, og jeg maatte da ved saadanne Leiligheder holde igjen, medens hendes Faders Ord randt mig i Hu.

I stille Tanker vandrede jeg tilbage til mit Hjem i hin lyse Skærsommeraften, da jeg havde fæstet min Brud. Halvt var jeg glad og halvt var jeg ængstelig ved det Ansvar, jeg havde paataget mig. Men havde jeg kunnet skue ud i Fremtiden, da vilde der ingen Ængstelse have været, men mit Hjerte vilde kun have rummet Glæde og Tak til Gud for al den Velsignelse, som var falden i min Lod. Jeg boede den Gang hos min Fader paa Vesterbrogade ligeoverfor Skydebanen. I den sidste Maaned havde jeg dog forat være mere uafhængig og uforstyrret leiet mig et Par Værelser i Etagen ovenover, men Maaltiderne vedblev jeg at nyde hos min Fader. Denne kunde ikke godt undvære mig — han havde faaet sit inderlige Ønske op-

fyldt at see mig som Medarbejder i Facultetet, og han fulgte med udeelt Interesse mine mange literaire og theologiske Kampe. Med den skarpe Tone i min Polemik var han dog ingenlunde tilfreds og udtalte uforbeholdent sin Dadel over den, men paa den anden Side erkjendte han ogsaa, at *vil* man føre Krig, saa skal man føre den med fuld Kraft, thi halve Forholdsregler skade mere end de gavne. Ved Leilighed havde han mindet mig om det gode Raad, som Kalanius giver sin Søn Laertes:

»Vogt dig for Strid —, kan den ej undgaaes,
Saa før den, saa din Modstander dig frygter.«

Dette Raad lagde jeg mig paa Sinde og fulgte det — rigtig nok fornemmelig den sidste Halvdeel. Hvad nu end min Fader kunde anke over min Polemik, saa glædede han sig dog over den Ufortrødenhed, hvormed jeg førte Kampen mod Grundtvigianismen, thi han deelte ganske mit Syn paa denne Retning og meente ligesom jeg, at den vilde medføre Svækkelse og Opløsning saavel i mere kirkelige som i mere politiske Forhold, om der ikke i Tide reistes en almindelig Modstand imod den fra et evangelisk-luthersk Standpunkt.

— Da jeg nu den omtalte Aften kom hjem paa Vesterbro, saae jeg, at der var Lys i min Faders Stue. Et Øieblik tænkte jeg paa at gaae op og fortælle ham, hvad der var skeet, men ved nærmere Overveielse fandt jeg dog rigtigst ikke at vække Forstyrrelse i denne sene Aftentime, men hellere give Tid og vente til næste Morgen.

Saa begav jeg mig da op i mine egne Værelser og lagde mig til Hvile. Næste Morgen mødte jeg nede hos min Fader, hvor jeg i Begyndelsen Intet sagde. Efter at have drukket min Morgenthe gik jeg ind til ham i hans Studereværelse. Dette pleiede jeg gjerne at gjøre, og efterat have hilst paa ham drøftede vi gjerne Dagens Begivenheder, politiske Nyheder eller kom i en dybere Samtale om theologiske og kirkelige Æmner. Denne Morgen havde jeg nu en særdeles interessant Nyhed at meddele, men det var ikke saa ganske let at komme til Sa-

gen. Min Fader sad nemlig ved min Indtræden fordybet i Læsningen af et nyt tydsk theologisk Værk, og meddelsom som han var, begyndte han strax at læse et Parti deraf høit for mig, og det turde jeg ikke afbryde. Dette varede omtrent en halv Time, og derefter begyndte han Tilberedelserne til at barbære sig. Ogsaa denne Act fandt jeg det rigtigst først at have overstaaet. Da nu omsider Alt var i Orden, og han med et fornøiet Blik saae hen paa mig, fandt jeg, at Øieblikket kunde være beleiligt til min Meddelelse, og fortalte ham i faa Ord om min Forlovelse. Han blev overordentlig glad ved at høre dette og udtalte sig paa sin sædvanlige varme og hjertelige Maade. Tuxens Familie havde han kjendt i en ældre Generation — den nuværende Slægt kjendte han kun lidet til, men vidste, at det var en dygtig og anseet Familie. Meest længtes han dog efter at see sin tilkommende Svigerdatter, og han sluttede derfor med at sige: „Tag saa ud og hent hende hjem til os, forat vi kunne faae hende at see.“

Saa ilede jeg atter ud paa Christianshavn til Dokken og gik strax ind i Haven. Her fandt jeg Elisabeth, staaende halvt gjemt bag en Havedør, der førte ind til Søhaven, hvorfra hun nu kom frem og rødmende modtog min Morgenhilsen. Hun fortalte mig, at hun havde ikke lukket et Øie hele Natten, saa bevæget havde hun været — hun var derfor staaet tidligt op og var gaaet ned i Haven forat færdes mellem sine Blomster og indaande den friske Morgenluft. Men hun havde ogsaa en anden, alvorlig Nyhed at fortælle mig. Der var kommet Bud, at hendes gamle Farmoder, der i længere Tid havde ligget syg, var død i Løbet af Natten. I tredive Aar havde hun siddet i Enkestand, og i al den Tid havde hun ikke nævnet sin Mands Navn, saa dyb var hendes Sorg over hans tidlige Bortgang: „nu havde hun lukket sine Øine i sit 81de Aar med inderlig Forvisning om at skulle gjenforenes med sin hedengangne Ægtefælle.“*)

Elisabeth var saa bevæget af Glæde og dertil af Vemod over Tabet af Bedstemoderen, hvis Navn hun bar, og som hun

*) N. E. Tuxen: Peder Mandrup Tuxen og hans Efterkommere. 1883. S. 57.

havde havt meget kjær. Vi fulgtes ad op til den øvrige Familie, som vi fandt samlet i Dagligstuen i en alvorfuld Stemning. Efterat have bevidnet min Medfølelse med deres Sorg, fortalte jeg, at min Fader længtes meget efter at see Elisabeth, og at jeg derfor strax vilde føre hende ud til ham. Herfor var der selvfølgelig Intet til Hinder, men nu opstod Spørgsmaalet, om vi skulle gaae eller kjøre derud, da jeg nødtigt vilde, at Nogen skulde see os sammen, inden vi havde hilst paa min Fader. Captain Tuxen, der var en praktisk Mand, meente, at enten vi gik Arm i Arm gennem Byen eller kjørte sammen i en aaben Vogn, vilde Virkningen vistnok blive den samme for dem, som mødte og muligvis kjendte os. I den smukke Sommermorgen foretrak vi at gaae, og vi valgte da den mere afsides Vei om ad Christianshavns Vold, Langebro og Tømmerpladsen til Hjemmet paa Vesterbro. Her bleve vi modtagne med aabne Arme af min Fader og hans Søster Emmy, der efter min Moders tidlige Død havde styret Huset, samt mine Brødre. Elisabeth vandt strax Alles Hjerter, og særlig følte min Fader sig tiltalt af hendes forstandige Tale, hendes milde og yndefulde Væsen, og ikke mindst af hendes Friskhed og Sundhed. De sidste Egenskaber satte han, der selv havde maattet kjæmpe med megen Sygelighed og Svaghed, megen Pris paa, og han kaldte gjerne Elisabeth for „mein starkes Mädchen“ med et Citat af Goethe, om jeg mindes ret. Den samme Glæde og Kjærlighed deelttes i fuldt Maal af min Søster Louise, som netop i de Dage var fraværende og derfor først fik Elisabeth at see nogle Dage senere. Hendes første Ord til mig var: „Hun seer ud som en Jomfru fra Riddertiden, og saa har hun de sødeste Øine.“ Denne Betegnelse var meget træffende, thi der var i Elisabeths Holdning, i hendes milde Ynde og Inderlighed Noget, som i høi Grad mindede om Middelalderens ædle og rene Kvindeskikkelser.

Min Fader var saa glad, at han strax efter hint første Besøg fulgte med os til Slægt og Venner, som boede i vor umiddelbare Nærhed, for selv at fortælle Nyheden. Ogsaa min Broder William fulgte med, saa vi bleve et heelt lille Optog. Den

følgende Dag fulgte begge mine to yngre Brødre ud med mig til Dokken. Idet jeg lukkede Døren op, traadte Elisabeth og hendes Onkel, Grosserer Zinn, frem i det Samme. Da Elisabeth meddelte, at det var hendes Forlovede, traadte hendes Onkel overrasket et Skridt tilbage og udbrød: „Ja hvem af de Tre er det nu?“

Derefter havde vi travlt med at udsende Forlovelseskort og Breve til Underretning. Til min ældste Broder, som dengang var Adjunkt i Roskilde, skrev jeg kun de to Linier:

„Nys Rosen udsprang,
det er den, jeg skylder min Sang —“

uden nærmere Meddelelse, idet jeg overlod til hans egen Skarpsindighed at finde ud af, hvad det var for en Rose, Talen var om.

Naar man fæster sin Brud, trolover man ikke blot hende, men ogsaa hendes Familie. Og det var en stor og talrig Familie, jeg her paa een Gang blev indført i og Medlem af. Min Svigerfader havde foruden tre ugifte Døttre flere Brødre, der var i ansete Stillinger og havde store Familier. Personlig kjendte jeg ingen af dem; mit første Møde med dem var ved den gamle Farmoders Begravelse paa Holmens Kirkegaard, hvor selvfølgelig hele Slægten var samlet, og jeg første Gang hilste paa dem. Flere af Familiens Medlemmer vare Søofficerer, og det gamle Ord om Venskabet mellem de blaa Matroser og Studenterne stadfæstede sig ogsaa her, thi jeg fandt mig hurtigt til Rette med dem. Det var virksomme og dygtige Mænd, som den Gang var i deres kraftigste Manddomsalder, aabne og ligefremme med en vis Djærvhed i deres Optræden. Vi kom snart til gjensidig Forstaaelse, og saavel Elisabeth som jeg bleve modtagne med Hjertelighed og Kjærlighed i de forskjellige Familiekrede, hvori der fandtes en ikke ringe Flok af Fættre og Cousins.

Paa Dokken havde jeg nu faaet et nyt Hjem. Næsten daglig tilbagelagde jeg den lange Vei mellem Dokken og Vesterbro og aflagde kortere eller længere Besøg derude, hvor jeg

da havde Leilighed til mange Samtaler med Elisabeth. Kom jeg derud om Eftermiddagen, fik vi os gjerne en Rotur i Havnen og Kanalerne. Elisabeths Brødre havde tømret en Baad, der gik under Navn af „Schottingen“; den maatte imidlertid benyttes med Varsomhed, da den viste stærkt Tilboielighed til at kæntré. Dette gjorde dog ikke noget Skaar i Fornøielsen, men det forøgede tværtimod Munterheden, naar det kritiske Øieblik indtraf, som dog blev heldigt overvunden. Stundom fore vi ogsaa længere ud, seiledé rundt om Trekroner og betragtede de store fremmede Skibe, som laa opankrede paa Yderrheden. Hvad Læseforeningen angaar, da var den i al Stilhed ophørt, og der gjordes intet Forsøg paa atter at bringe den til Live. Naar Talen senere faldt paa den, pleiede min Fader gjerne at anvende et bekjendt Citat af Dante: „Da blev der ikke læst mere.“

Elisabeth kom ligeledes jævnligt ud paa Vesterbro, og vi foretogé da lange Vandringer i de smukke Sommeraftener i Frederiksberg Have og Søndermarken. Vi talte da hyppigt om vort tidligere Liv, og Elisabeth kunde da ikke blive træt af at udtalte sin Undren over, at vi To, hvis Livsveie hidtil havde gaaet fjernt fra hinanden, nu skulde være uadskilleligt sammenknyttede. Til andre Tider udmalede jeg mine Fremtidsplaner for hende, og naar jeg da spurgte hende, om hun var beredt til at følge mig overalt, hvor jeg kom hen, svarede hun med stor Varme: „Jeg vil følge dig til Grønland, om det saa skal være!“ — Paa disse Eftermiddagsvandringer fulgtes vi ikke sjældent af min Broder William; han holdt meget af at slutte sig til os som Trediemand, muligvis i en stille Forudanelse om den Fremtidslykke, der ventede ham selv i det Tuxenske Hus.

Iøvrigt bar Livet i de to Hjem, hvilke vi efter deres forskjellige Beliggenhed kaldte Dokken og Broen, et meget forskjelligt Præg. Paa Dokken gik Alt i en vis Stiltfærdighed; de mange Søkende omgikkes hinanden i al Fordragelighed og Føielighed, afvigende Meninger hørtes ikke, og var en Beslutning tagen, og Husfaderen havde givet sit Samtykke, blev den

ogsaa bragt i Udførelse uden videre Ophævelser eller Snak. „Det gaaer i Orlogstaushed,“ sagde min ældste Broder Peter træffende derom. Min Faders Hus paa Broen var derimod et rigtigt Professorhjem. Uagtet Fader var en strængt konservativ Mand og aldeles ingen Ynder af den moderne Tale- og Pressefrihed, saa fulgte han dog i Hjemmet heelt andre Regeringsprinciper. Fra vor tidligste Ungdom havde han vænnet os Børn til fri Forhandling og Discussion, hørte med stor Taalmodighed paa vore umodne Meninger, der ofte bleve fremsatte med ligesaa megen Dristighed som Mangel paa Erfaring og Begrundelse. Men han søgte aldrig at paatvinge os sine Anskuelser i Kraft af den blotte Autoritet; uagtet han selvfølgelig i Livserfaring som i Kundskab og Lærdom var os langt overlegen, lod han os tale frit ud og fremsætte vore Meninger, for saa at overtøye os om det Urigtige i dem. Vi bleve saaledes tidligt oplærte i den Kunst at disputere og med Færdighed at bruge Tankens og Ordets Sværd. Kun for den moralske Overbevisning som saadan, Følelsen for Sandhed og Ret, og for den religiøse Tro fordrede Fader ubetinget Ærefrygt, derved maatte der ikke rokkes, men iøvrigt var der ikke den Ting mellem Himmel og Jord, uden at den ved Leilighed blev sat under Discussion. Det Samme fandt Sted, hvor der skulde tages Beslutning om Et eller Andet, en Skovtur, en selskabelig Sammenkomst eller Lign. — alle Grunde pro et contra bleve fremsatte og drøftede, og først naar alle Parter vare hørte, blev der truffen en Afgjørelse, hvilket dog ikke udelukkede, at Sagen næste Dag kunde blive dragen frem til fornyet Prøvelse. Elisabeth blev i Begyndelsen overrasket ved al denne Discussion, der var hende noget Uvant, men fandt sig hurtigt tiltalt af al denne Aandslivlighed og Bevægelighed; det varede da heller ikke længe, før hun tog ivrig Deel i Forhandlingerne og gav sit Besyv med i Laget.

Hvor glade og lykkelige vi end vare over hinandens Selskab, kunde der dog stundom være Et eller Andet mellem os; thi det gaaer med to Mennesker, der skulle leve sammen ligesom med to Instrumenter, der skulle sammenspilles: det skeer

ikke paa een Gang, men først lidt efter lidt naaer de at komme i samme Tone. De forskjellige Hjem, hvori vi vare opvoxede, havde paatrykt os et noget forskjelligt Præg. Hin „Orlogstaushed“ i Hjemmet havde ikke været uden Indvirkning paa Elisabeth og fremkaldt en vis Tilbageholdenhed og Taushed, der vel ogsaa stod i Forbindelse med hendes store Beskedenhed, idet hun meente, at hendes Smaasysler ikke kunde interessere mig. Jeg maatte da foreholde hende det Urigtige heri og forklare hende, at vi nu vare pligtige at dele Alt, Smaat og Stort med hinanden. Men ogsaa hun kunde blive overrasket ved en pludselig Taushed fra min Side, som hun ikke forstod, da hun tidligere altid havde seet mig talende og meddelsom i hendes Nærhed. Paa en længere Spadsere-tur var jeg hørt op at tale og gik henfalden i mine egne Tanker. Hun skottede et Par Gange ængsteligt til mig og spurgte derpaa, om jeg feilede Noget. Paa Svaret „Nei“ vedblev hun: „hvorfors er du saa taus? er du kjed af mig?“ „Men kjæreste Elisabeth, hvor falder du paa Sligt?“ „Jeg var bange derfor, siden du gaaer saa stille — ellers har du saa meget at fortælle mig og tale med mig om.“ Jeg maatte nu forklare hende, at hun ganske misforstod mig, at nu var Forholdet anderledes mellem os, da vi dagligen kunde sees, end tidligere, da vi kun saaes med Ugers Mellemlum, — at som jeg til Tider talte meget, kunde jeg til andre Tider henfalde i mine egne Tanker og Drømmerier og helst ønske at tie, samt endelig, at jeg ingenlunde befandt mig ilde ved saadan Taushed, men tværtimod da ofte havde mine lykkeligste Øieblikke, især naar jeg havde hende ved min Side. Ved denne Tale beroligede jeg hende, og hun fandt sig i Fremtiden gjerne i min Taushed, naar hun blot vidste, at jeg befandt mig vel derved.

Imidlertid glæde vi længere frem paa Sommeren, og Sommerferien nærmede sig, der pleier at skille, hvad Vinteren har samlet. Den sidste Dag i Juli Maaned reiste Elisabeth ud til en nordsjællandsk Præstegaard, hvor hun skulde tilbringe en Deel af Ferien, og samme Aften gik min Broder William og

jeg ombord i en Damer, der førte os over til Aarhus, hvorfra vi agtede os videre frem for i Forening at gjæste de jydsk Banker og særlig de jydsk Præstegaarde. Vi indledte Reisen med et Besøg paa en grundtvigiansk Høiskole, nemlig den af Jens Nørregaard og Christopher Baagø stiftede Høiskole i Testrup. Begge hørte de tilligemed Ernst Trier til mine kjæreste Ungdomsvener, med hvem jeg i Studenterdagene havde ført et rigt aandeligt Samliv. Nu var Forholdet mellem os rigtignok kjølnet en Deel, thi alle Tre havde de med Liv og Begeistring sluttet sig til Grundtvig og vare blevne ligesaa ivrige Tilhængere af dennes kirkelige Retning, som jeg var en bestemt Modstander af den. Dog kunde vi mødes som Venner, og idet vi saae bort fra de kirkelige Differentser, som adskilte os, i Forening glæde os over de fælles Interesser, der altid havde sammenknyttet os. Efter to Dages Besøg paa Høiskolen, reiste William og jeg til Viborg, aflagde et kort Besøg i Bispegaarden hos Biskop Laub og droge saa rundt paa Gjæsteri i en Række Præstegaarde, hvor vi overalt bleve modtagne med Muntherhed og Glæde. Tilsidst naaede vi ud til Vesterhavet ved Agger — det var en stille Sommeraften efter Solnedgang, Vinden havde lagt sig, men Drønet af det stærke Bølgeslag forkyndte os, at vi stode ved Bredderne af et stort Hav. Det var første Gang jeg saae Klitterne i deres imponerende Stilhed og Storhed; en gammel Bonde, som vi tilfældigvis traf derude, gav sig i Passiar med os og fortalte os, hvorledes Havet stedse river mere og mere bort med sig. Fra Vesterhavet fortsatte vi vor Reise, gjæstede et Par Præstegaarde i Thy, seilede med et Dampskib op ad Limfjorden og kom saa til Mors, hvor vi efter en varm Sommerdag om Aftenen gjorde Bekjendskab med en rigtig jydsk Havgus, der indhyllede Alt i sin klamme kolde Taage.

Paa Mors gjorde vi et længere Ophold i Vesterjølby Præstegaard hos Provst Krog. Her havde jeg den Glæde at forefinde Brev fra Elisabeth — det første, som jeg modtog fra hende, og som derfor hilstes med dobbelt Fryd. Med denne Mand havde jeg i længere Tid staaet i skriftlig Forbindelse

uden at kjende ham personlig. Han var ligesom jeg en ivrig Modstander af Grundtvigianismen og havde sendt mig en Række mindre Artikler til „Ugeskrift for Folkekirken“, hvori han angreb „den kirkelige Retning“ og paaviste dens mange Selvmodsigelser og praktiske Misgreb. Paa Grund af den vittige Form og skarpe Polemik, hvori disse Artikler vare affattede, holdt jeg ham for en ung Mand, jævnaldrende med mig selv. Jeg blev derfor høilig overrasket ved at see en ældre, meget svær Mand med et næsten oldingeagtigt Ydre og svagt Mæle komme mig i Møde. Snart opdagede jeg imidlertid, at bag de tilsyneladende ubevægelige Ansigtstræk gjemte Ironien og Satiren sig, der uafsladeligt afskød sine smaa vingede Pile under hans Tales rolige Strøm. Han havde tidligere været Præst paa Færøerne og blev nogle Aar senere forflyttet til Ramløse i Nordsjælland. Han besad en levende, æsthetisk Interesse og var tilmed en virksom Politiker, der i en Række Aar havde Sæde i Landstinget. Paa det sidste Omraade stode vi dog hinanden fjernere, han var nemlig ivrig National-Liberal, som saadan begejstret for „Fædrelandet“ og „Dagbladet“, og „Palle Løves Bedrifter“ var derfor faldet ham haardt for Brystet. Men her fik han saa trøste sig ved at tale med min Broder William, som i det Væsentlige deelte hans politiske Anskuelser, og som af og til sendte mig nogle Stikpiller for mine formentlig reaktionære Anskuelser. Dette satte dog kun Krydderi paa vore Samtaler, der iøvrigt meest dreiede sig om æsthetiske og kirkelige Spørgsmaal. Mors var den Gang ligesom hele Aalborg Stift under Biskop Kierkegaards Styrelse en Planteskole for Grundtvigianismen, og Provst Krogh var derfor paa alle Sider omringet af grundtvigske Præster, om hvilke han fortalte mig Mangt og Meget. Da der netop i hine Dage blev afholdt et Convent i en Nabo-præstegaard, kunde han ikke nægte sig den Fornøielse at indføre mig der. Jeg traf da ogsaa her en Deel unge Præster og Capellaner, som vare meget ivrige i at forkynde den nye Lære. Skjøndt jeg neppe har været synderlig velseet i denne Kreds, blev jeg dog modtaget med Venlighed; jeg deltog og-

saa i den paafølgende Discussion, der fra begge Sider førtes med Maadehold, men selvfølgelig endte med, at hver af Parterne blev staaende ved sin Mening.

Fra Vesterjølby Præstegaard gjorde vi forskjellige Udflugter deels til Omegnens Præster deels længere bort til Vesterhavet, som vi paa Ny gjæstede. Henad Solnedgang toge vi derfra og kjørte gennem Klitterne, hvor Hestene kun med Besvær kunde slæbe Vognen frem ad de tunge sandede Veie med de dybe Hjulspor. Ofte sprang vi af Vognen og vandrede videre over Klitterne, hvor der herskede en dyb Ensomhed og Stilhed, som stemte Sindet høitideligt. Solen gik ned, og Mørket faldt paa, inden vi naaede frem til Vang Præstegaard, hvor vi overnattede.

Næste Morgen var en yndig, frisk Sommermorgen; vi vandrede rundt i den hyggelige, skyggefulde Præstegaardshave i munter Passiar med Præsten. Senere kjørte vi paa Ny ud til Vesterhavet, der laa glittrende og straalende i Sollyset. Næste Dag kom vi til Limfjordens Bredder, hvor vi stege ombord i en Damper og ankom om Eftermiddagen til Aalborg. Her aflagde jeg et lille Besøg hos Biskop Kierkegaard og hørte ham prædike, hvorved jeg fik Leilighed til at beundre hans mærkelige Veltalenhed. Ligesaa tung og ubehjælpelig Kierkegaard var i sin skriftlige Fremstilling, ligesaa fængslende var han i sit mundtlige Foredrag. De mange indviklede Perioder, som let trætte og forvirre Læseren og berøver ham det fornødne Overblik, virkede i hans Tale omvendt, idet de holdt Tilhørernes Opmærksomhed vaagen ved de eiendommelige og nye Synspunkter, som de aabnede samtidigt med, at hans Tales Strøm førte dem fremad mod Maalet. Skjøndt denne Prædiken varede en god Time, trættedes Tilhørerne dog ikke i mindste Maade, men fulgte den med usvækket Opmærksomhed lige til dens Ende.

Denne lille jydsk Sommerreise havde nu varet i lidt over tre Uger. Under det bevægede Reiseliv med dets mange Omskiftelser saavel af Natur som af Mennesker havde jeg ingenlunde glemt Elisabeth. Hendes Billed bevarede jeg i mine

Tanker, hvor det lyste med Aftenstjernens milde og klare Ro over Døgnets Tummel. Det forekommer mig, at for at bevare Idealiteten i Forholdet mellem Forlovede og forhindre, at det synker ned i Trivialitetens og Kjedsommelighedens Hængedynd, er en vis Fjernelse nødvendig, og det var mig derfor ikke ukjært at kunne gjøre denne lille Reise, under hvilken min Længsel visselig ikke var bleven ringere. Men det lod ikke til, at Elisabeth delte denne Opfattelse. I Aalborg forefandt jeg to Breve fra hende, fulde af Uro. Hun forstod ikke min Udbliven, frygtede for, at min Interesse for hende var kjølnet og maatte høre Et og Andet i denne Anledning, som ikke var hende behageligt, — hun bad mig derfor indtrængende at komme tilbage. Jeg blev noget overrasket over dette, navnlig over den Varme, for ikke at sige Heftighed, hvormed hun udtalte sit Ønske. Imidlertid forstod jeg dog Situationen og indsaa ogsaa, at fortsat Brevskrivning vilde kun forøge Uroen og Uklarheden. Jeg opgav derfor et Par paatænkte Udflugter, gik samme Aften ombord paa Dampskibet, seilede i den stille Sommernat over Kattogat og viste mig næste Formiddag i Haven paa Dokken til stor Glæde og Overraskelse for Elisabeth. Min Nærværelse virkede bedre end mange Breve, og det faldt mig ikke vanskeligt at fordrive Skyerne og paa Ny sætte Alt i det klareste Solskin.

Atter vare vi samlede og kunde nu som tidligere foretage Spadsereture i Søndermarken og Frederiksberg Have eller i Forening med Elisabeths Søkende en Rotur i Havnen og dens Omgivelser. Af og til gjorde vi længere Udflugter til Dyrehaven eller til Slægt og Venner paa Landet. Ved Siden af blev Arbeidet gjenoptaget, saavel mine Forelæsninger paa Universitetet som min literære Virksomhed. Den sidste havde antaget et betydeligt Omfang. I Ugebladet for Folkekirken fortsatte jeg Polemikken mod Rasmus Nielsen og mod Grundtvigianismen. Disse havde efter nogen Famlen fundet hinanden og mødtes i en uklar og forvirret Stemnings- og Phantasi-Christendom med Foragt for al theologisk og dogmatisk Lærevudvikling. Medens dette nødvendigvis maatte føre til Sværmeri

eller en falsk Autoritetstro, saa virkede Grundtvigs Antinomisme opløsende for Folkekirken. I min dobbelte Stilling som Docent ved Universitetet og Udgiver af et kirkeligt Ugeblad ansaae jeg det for min Pligt at tage Kampen op og værne om den sunde evangeliske Lære og om Folkekirken. Til samme Tid var jeg i Færd med et større videnskabeligt Arbeide, nemlig en Omarbeidelse af min theologiske Konkurrence-Afhandling. Den var ifølge Sagens Natur bleven flygtigt udarbeidet i Løbet af de fastsatte tre Uger, men Æmnet interesserede mig; jeg havde derfor gjenoptaget det og fortsatte mine Studier over Humanitetsbegrebets Udvikling, hvilket jeg atter bragte i Forbindelse med de Forelæsninger, jeg holdt paa Universitetet over Moralens Historie. Endelig havde jeg udarbeidet en Reisebeskrivelse over Norge, paa hvilken jeg nu lagde sidste Haand. Den udkom i Trykken i October Maaned. Medens jeg ellers samtalede med Elisabeth om mine Planer og min Virksomhed, havde jeg holdt dette Arbeide ganske hemmeligt for hende. Det skulde komme som en Overraskelse, og jeg havde da ogsaa den Glæde at kunne overrække hende et Exemplar, uden at hun havde nogen Anelse om Bogens Komme. Hun blev i første Øieblik meget glad og takkede mig paa sin sædvanlige hjertelige og inderlige Maade. Men et Par Dage efter betroede hun mig, at Overraskelsen havde dog tillige været en Skuffelse for hende. Skulde vi To dele Livets Glæder og Sorger med hinanden og have Alt fælles, saa burde hun heller ikke staae aldeles udenfor det Arbeide, som jeg havde for. Hun bad mig derfor indstændigt, at naar jeg for Fremtiden havde et eller andet literært Arbeide for, at jeg da vilde meddele hende det og fortælle hende derom. Det lovede jeg hende, og saaledes blev det ogsaa for Fremtiden.

Løvrigt bragte „En Sommer i Norge“ et nyt Uveir over mig. Hovedstads-Pressen angreb den paa det Voldsomste og tog paa Veie, som om der aldrig var udkommen en jammerligere Bog i Kongeriget Danmark. Selvfølgelig var det ikke den uskyldige og meget fredsommelige Reiseskildring, som fremkaldte al denne Larm, men det var Palle Løve, som gik igjen

og spøgede i Kritikernes Hjerner. Det var kun et Aar, siden „Palle Løves Bedrifter“ var udkommen, og Mindet om den skarpe Satire over den tomme Liberalisme og Journalistik var endnu altfor frisk, til at man ikke skulde benytte Leiligheden til at sige mig et velmeent Tak for Sidst. Det maatte jeg nu tage med Sindsro og trøste mig med det Bifald, som Bogen i Stilhed vandt hos fordomsfri Læsere, og med den Glæde, som Udarbejdelsen havde skjænket mig ved Fornyetelsen af kjære Reiseuminder.

Mine Indtægter vare under min Docentvirksomhed ikke store. Til Konkurrencen havde vi syv Medbeilere, naar Sagen betragtedes fra et finantsielt Synspunkt, indstillet os med stor Uegennyttighed, thi der var aldeles Intet bestemt om Størrelsen af den eventuelle Gage. Dette Spørgsmaal bragtes først paa Bane, efter at Konkurrencen var afholdt, og jeg var bleven ansat som midlertidig Docent; Lønnen var da bleven ansat til 600 Rigsdaler (= 1200 Kroner), hertil kom saa Indtægten af Ugebladet og min øvrige literære Virksomhed. Tilsammen kunde det vel blive 12—1400 Rigsdaler, Altsammen dog meget usikkert, da min Ansættelse som Docent kun gjaldt for tre Aar. Imidlertid mente jeg dog nok, at jeg hermed kunde stifte et eget Hjem. En Dag, da jeg var ude paa Dokken, og jeg sad med Elisabeth i Søhaven og saae ud over Skibene i Havnen, forelagde jeg hende Sagen og spurgte hende, om hun havde Mod til at gaae ombord med mig i en meget lille Baad. Hun svarede, at hun havde fuld Fortrøstning til mig og uden Uro eller Bekymring vilde følge mig. Senere talte jeg med hendes Forældre, og heller ikke de havde nogen Betænkelighed. Men derimod stødte jeg paa en uventet Modstand hos min Fader. Maaske jeg selv var nogen Skyld deri ved ikke tilstrækkeligt at forberede Sagen. En Eftermiddag, da jeg sad i hans Studerestue og talte med ham, sagde jeg pludselig uden videre Indledning: „Ja har jeg forlovet mig i Sommer, saa tænker jeg nu at gifte mig til Foraaret.“ Men ligesaa glad min Fader var bleven ved at høre den første Begivenhed, ligesaa ilde til Mode blev han ved den sidste Meddelelse. Han fandt, at min Stilling

var altfor usikker, at jeg meget godt kunde vente et Par Aar endnu o. s. v. Han var i Virkeligheden meget bekymret for min Stilling og min Fremtid. Hans inderlige Ønske var at see mig som sin Medarbejder i Facultetet — nu var han lige ved at see det opfyldt og frygtede for at see det tilintetgjort ved min Ubetænksomhed. Thi min Ansættelse som Docent var kun midlertidig paa tre Aar, og det var at vente, at mine grundtvigske Modstandere vilde benytte alle Midler for at fortrænge mig fra den, og Grundtvigianerne have altid med Held forstaaet at gjøre deres Indflydelse gjældende i Cultusministeriet, ligemeget hvem der saa var Kirkeminister. Og de vilde saa endydermere blive støttede af den kjøbenhavnske Presse, der var mig ikke mindre gram i Hu. Fader frygtede nu, at jeg ved mit Giftermaal skulde skabe økonomiske Vanskeligheder, der vilde gjøre Situationen end mere kritisk, og han ønskede derfor, at jeg skulde opsætte det et Par Aar, til Forholdene vare bleven mere rolige. Jeg for mit Vedkommende besad Ungdommens Mod og Fortrøstning til min gode Sag og meente derfor, at kom jeg ikke frem ad den ene Vei, saa kom jeg vel altid frem ad den anden Vei. Det kom til et varmt Ordskifte mellem os, som dog ikke førte til noget Resultat. Et Par Dage gik, og Fader blev mere rolig efterhaanden, som han blev mere fortrolig med Tanken. Men han kunde dog ikke frigjøre sig for sine Bekymringer; jeg foreslog ham derfor, at vi skulde tale med Elisabeths Forældre om Sagen. Hertil var han villig; vi fulgtes sammen en Aften ud paa Dokken og forhandlede Sagen i al Mindelighed. Det lykkedes virkelig Elisabeths Fader ved den rolige og sindige Maade, hvormed han behandlede Sagen, at stemme Fader mere sympatisk for den; han gav vel ikke ligefrem sit Samtykke, men det var dog af hans Tale og Adfærd klart, at han heller ikke vilde modsætte sig, om jeg stod fast paa min Beslutning.

Og hermed kunde vi da begynde Tilberedelser til Brylluppet, som blev fastsat til Begyndelsen af Mai. Sygdom og Dødsfald i min Faders Hus medførte imidlertid en Opsættelse. Min Moder havde jeg mistet i en tidlig Barndom; efter hendes Død

var en Søster til min Fader taget til ham forat forestaae Husstyrelsen og Børnenes Opdragelse. Dette var en vanskelig Op-gave for hende, der var af et noget svageligt Helbred og havde ondt for at styre en Børneflokk af urolige Hoveder fra fire- til tolv-Aarsalderen. Hun var en overordentlig retsindig Charak-ter, der baade af sig selv og af Andre krævede stadig Pligt-opfyldelse. Vi Børn havde megen Respect for Tante Emmy, der under et noget kantet Ydre skjulte en fintfølende og poe-tisk Natur. Med stor Pietet og Ærefrygt hængte hun ved alt det Gamle og havde ondt for at forstaae, at Verden var ble-ven anderledes, end den havde været i hendes unge Dage. Jeg var maaskee den af hendes Omgivlser, som bedst forstod hende, og til hvem hun derfor i Aarenes Løb følte sig knyttet med Sympathi og Venskab. I den ene af Præstedøttrene i Nøddebo har jeg søgt at tegne hende, saaledes som jeg tænkte mig hende i hendes unge Dage, inden Livets Kampe havde sat sine Mærker paa hende, og dernæst opkaldt denne Skikkelse efter hende. Med Glæde og Kjærlighed havde hun modtaget Elisabeth og talte gjerne med os om det forestaaende Bryllup. Dette skulde hun dog ikke opleve, i Vinterens Løb blev hun stedse svagere og maatte tilsidst holde Sengen. En af de sidste Aftner, hun levede, læste jeg Bjergprædikenen høit for hende — det var i Lyset af den, at hun opfattede Christendommen i Overensstemmelse med den Tid, i hvilken hendes Barndom og Ungdom var falden.

Paasskemorgen sov hun ind; et blidt og smukt Udtryk præ-gede det rolige Aasyn. Jeg gik ud paa Dokken forat meddele Elisabeth og hendes Forældre, hvad der var sket. Saa fulgtes jeg med i Frelsers Kirke, hvor Pastor Peter Lange prædikede. Gribende var det umiddelbart efter at have staaet ved en kjær og dyrebar Slægtnings Dødsleie at træde ind under de høie Kirkehvælvinger, hvor Orgeltonerne brusede og Psalmesangen lød, og derefter høre Paaskebudskabet forkynde: „Han er visselig opstanden.“

Saa kom Mai Maaned og med den Foraaret i en sjælden Skjønhed. Himlen var lys og klar, Farverne havde en ubescri-

velig Finhed, hele Naturen aandede Fred og Lykke. Jeg var paa jævnlige Vandringer med Elisabeth, stundom alene, stundom ledsaget af hendes eller mine Søkende, snart i den nærmeste Omegn, snart i Dyrehaven, hvor vi frydede os over Naturens Herlighed. Hyppig tog jeg ud paa Dokken, hvor vi havde den smukke lille Have for os selv, glædede os over Blomsterne eller sad og saae ud over Skibene i Havn, medens vi talte om Fremtiden, der laa lys og aaben for os, mine Planer og min Virksomhed, eller vi fordybede os i Undersøgelser om et eller andet æsthetisk eller religiøst Æmne, hvor jeg da gjerne blev den Ordførende, medens Elisabeth lyttede til og kun af og til afbrød mig med sine forstandige og tænksomme Bemærkninger.

Endelig oprandt Bryllupsdagen d 28. Mai 1868. Aftenen forinden havde Elisabeths Søkende gjort en Seiltur ud til Skoven forat plukke friske Bøgegrene til at smykke Værelserne med. Haverne paa Dokken stode i deres feireste Pragt. Jeg aflagde dog ikke noget Besøg derude, thi vi fulgte gammel Skik, hvorefter Brud og Brudgom paa Bryllupsdagen ikke maa sees, førend de mødes foran Alteret; jeg maatte derfor nøies med at sende en Blomsterbuket derud som en festlig Hilsen. Jeg gik rundt i en lykkelig Stemning fuld af Glæde og Tak til Gud. Vielsen var ansat til Kl. 6¹/₂ i Holmens Kirke. En halv Time forinden kørte jeg ind til Kirken ledsaget af Fader, der var min Forlover. Lidt efter lidt samledes Brudefølget i Kirken, sidst af Alle kom Bruden ledsaget af sin Fader som Forlover. Provst Fog holdt Vielsestalen og begyndte med de i Øieblikket noget overraskende Ord: „I Opstandelsen skulle de hverken tage til Ægte ei heller bortgiftes“ (Matth. 22,30), hvilke han derefter udlagde paa sin eiendommelige aandfulde Maade, hvorefter han sluttede med en smuk og hjertelig Henvendelse til Brudeparret.

Efter at Vielsen var endt, førte jeg Elisabeth ned gennem Kirken, til begge Sider omgivet af en talrig Tilskuerskare. Udenfor Kirken satte vi os op i Vognen, der rask rullede afsted med os. Elisabeth lænede sig tæt op til mig og sagde med

et Udtryk af Inderlighed og dybt følt Glæde: „Nu er jeg din for hele Livet.“

Bryllupsselskabet samledes paa Dokken i det gamle Hjem. I Gaarden var reist en Æresport af Folkene derude, som kapedes om at frembære deres Lykønskninger for den unge Frue, hvem de havde seet voxe op som Barn og ung Jomfru. I den deilige Sommeraften vandrede vi rundt i de to Smaahaver, opfyldte af Lykke, omringede af Venskab og Kjærlighed. Da endelig Mørket begyndte at falde paa, havde Værkmesteren paa Dokken sørget for Illumination, dog var der ikke Stunder til at dvæle længere, thi nu skulde Selskabet til Bords. Tonerne fra Gades Brudevals lode os i Møde, da vi kom ind i den store Stue paa første Sal og toge Plads om det festligt opdækkede Bord. Her sadde da Brud og Brudgom Haand i Haand, gennemtrængte af stille Fryd, omringede af Slægt og Venner, hvis muntre Tale lød om dem som et brusende Chor, som de ikke formaaede at fatte, optagne som de vare af deres egen Lykke. Saa udbragte min Fader Festskaalen for Brudeparret, og dermed var Talernes lange Række indledet, som nu fulgte Slag i Slag, afløste af muntre Bryllupssange. Blandt de sidste gjorde navnlig en, som var digtet af min yngste Broder Carl, megen Lykke. Bl. A. hed det deri:

I Holland speculeerte han paa de vises Ord,
Paa Nilfloden maatte han skrabe Guleroer;
Men dernede i Rom — ja dernede i Rom,
Han gjorde som de andre, — han gik og drev om!

Kritikkens Tomahawk svang han lystigt i Kamp,
Skalpeerte Mosekonen og Engenes Damp;
Imod Aandløsheds Chor — imod Aandshovmods Ord
Umaadelig kampgridsk i Harnisk han foer.

Omkvædet var „Ohi-ohoi“ og blev afsungen under en Mængfoldighed af Variationer. En Stund sadde vi endnu samlede ved Bordet, saa brød Selskabet op. Det mældtes, at Vognen holdt for Døren, Elisabeth bød Farvel til sine Forældre med et alvorsfuldt og dog lykkeligt Blik — faa Øieblikke efter rullede vi i hurtig Kjørsel til vort nye Hjem.

IV

NYGIFTE

Det nye Hjem var beliggende paa Gamle Kongevei. Her saae der i hine Aar anderledes ud end nu. Gamle Kongevei havde endnu bevaret adskilligt af Idyllens Præg, som svarer til Navnet; langs Veiens Sider saae man udstrakte Haver, hist og her endog Marker og Enge. Bebyggelsen, i Kraft af hvilken Hovedstaden strækker sig længer mod Vest, var netop i Færd med at begynde, og enkelte paladsagtige Huse forsynede med Taarne vare bleven reiste. I et af disse Taarnhuse paa Hjørnet af Gamle Kongevei og Skt. Knudsvei havde vi fæstet Bolig oppe paa tredie Sal. Fra det ottekantede Taarnkammer havde man en henrivende Udsigt over en Række Haver heelt ud til Frederiksberg Slot. Nu i den sommerfriske Vaar stod Alt i feireste Pragt, og en jublende Fuglesang lød os i Møde. Ligeoverfor hævede sig „Alhambra“, et Forlystelsessted, opført i maurisk Stil, med sine phantastiske Minareter og Kupler. Vi fandt, at dette Værelse var det skønneste i hele Kjøbenhavn, og at en herligere Udsigt kunde der ikke gives. Her havde jeg mit Studereværelse, og Elisabeth anbragte sit Sybord bag Blomsterne i Vinduet. Den øvrige Leilighed var der ikke stort ved, det var en Kvistleilighed med skraanende Vægge, hed om Sommeren, kold om Vinteren, men Taarnværelset lod os glemme Leilighedens Mangler.

Vor lille Leilighed var blevet rigt udstyret med Gaver fra Slægt og Venner. Efter nogle Dages Forløb kom disse for at

hilse paa os og beundre den nye Bolig. Først Forældre og Søskende, dernæst Venner og Kendinge. Selv gik jeg rundt halvt som i Drømme og betragtede de nye Værelser, det nye Bohave, de skønne Gaver og, hvad der var det skønneste af Alt, Elisabeth selv i al hendes Ungdomsfriskhed og Glæde. Alt indeni os og udenom os var Vaar og Sommerfriskhed og jublende Fuglesang. Saa kom Pintseferien, og den skulde da benyttes til en lille Udflugt. Pintsemorgen toge vi paa Jernbanen ud til Roskilde, overværede Gudstjenesten i Domkirken, hvor Domprovst Gude prædikede, og besøgte derefter min ældste Broder Peter, som den Gang var Adjunct ved den lærde Skole. Han og hans Hustru havde arrangeret en liden, festlig Middag for os, hvortil et Par Venner vare indbudne. Her hilstes vi med Skaaltaler og mange gode Ønsker, blandt Andre udbragte min gamle Ven og Skolekammerat Hans Sørensen (den Gang Capellan hos Domprovst Gude, senere Stiftsprovst i Aarhus) en Skaal, hvor han med sin sædvanlige djærve Humor ønskede mig, „at jeg nu maatte sidde i min huslige Lyksalighed, som man sidder i sit Hjem Nytaarsaften, og lade mine Modstandere og Fjender knalde deres Potter af paa mine Døre, uden i nogen Maade at lade mig anfægte deraf.“

Næste Dag toge vi ud til Ledreborg og Herthadalen, hvor vi tilbragte en herlig Sommeraften. Aftensolen glødede med et rødligt Lys bag det tætte Bøgeløv, høitidsfuldt og stille var der under de ranke Bøgetræer. Vi fandt et gammelt Alter, ved hvilket vi toge Plads og saae Solen synke dybere og dybere, medens vi selv hensank i blide Drømmerier. Senere ud paa Aftenen var der stor Folkefest, og Dandsen gik lystigt til Musikens Toner. Det var Midsommerliv og Midsommerlyst, og det varede længe, inden vi kunde rive os løs fra det livlige Skue og begive os til Ro.

Med et lille Dampskib toge vi den følgende Dag op ad den lange og smalle Roskildedefjord til Frederiksværk. Til dette Sted var Navnet Tuxen knyttet, idet Elisabeths Bedstefader, Peder Mandrup Tuxen, havde været ansat her i et anseeligt Embede, hvortil der knyttede sig flere Fordele, bl. A. stod Vogn og Heste

til Raadighed, hvilket atter kom Familiens yngre Medlemmer til Gode. Elisabeth havde ofte hørt sine Forældre fortælle om de glade Udflugter, som de i deres Ungdom havde gjort, og det forhøiede Glæden ved at spadsere ad den skyggefulde Løvgang langs Aaen, at tænke paa, at som hun og jeg nu vandrede her som unge Ægtefolk, saaledes havde hendes Fader og Moder traadt de samme Veie i deres Forlovelses og første Ægteskabs Dage. Terrænet omkring Frederiksværk er ikke stort, men det bakkede Landskab frembyder en stor Mangfoldighed af vekslede Udsigter. Medens Dæmringen faldt paa og Sommernattens lune Stilhed leirede sig over Egnen, klavrede vi op ad Skovbakkerne og kastede Blikket snart ud over Arresø og Egnen deromkring snart til den anden Side udover Roskilde Fjordens vide Munding. I det dæmrende Tusmørke saae Alt endnu mere storartet og betagende ud og kaldte mine Tanker bort til fjerne Egne, som jeg havde gjaestet, saavel Italiens Stilhed, omkranset af skjønt formede Bjerge, som Finmarkens høitidsfulde Stilhed, naar Midnats-solen lyste hen over de tavse Skove.

Efter dernæst den følgende Dag at have turet i Omegnen af Frederiksværk, besteget Maglehøi med den vidtstrakte Udsigt og aflagt Besøg i „Tuxens Minde“, en gammel, mørk Pavillon inde i Skoven, toge vi til Frederiksborg. Denne lille By gjemmer for mig en Række lysende og glade Minder fra min tidligste Barndom: her boede nemlig min Moders Søster, gift med Rector Flemmer, og i den smukke Rectorbolig med den prægtige Have, rigt udstyret med Blomster (Flemmer var en stor Blomsterelsker) havde jeg tilbragt mange lykkelige Dage. Flemmer var død for et Par Aar siden (1866), men hans Enke overlevede ham i en lang Aarrække og opnaaede den høie Alder 94 Aar. Nu havde hun forladt den smukke Rectorbolig, hvor en ny Rector var draget ind, og havde taget Bolig hos sin Datter, gift med Overlærer Børre. „Tante Grethe“, som vi kaldte hende, var en sjælden livsglad og elskværdig Personlighed, hendes klare, blaa Øine lyste af Munterhed og Livslyst, og hvor hun viste sig med sin ranke Skikkelse og

lette Gang, der fulgte altid Munterhed og Glæde og fornøiet Skæmt. I min Faders Hus blev Tante Grethes Ankomst altid hilset af os Børn med Jubel, og endnu større var Glæden, naar vi i Ferierne aflagde Besøg i hendes Hjem, hvor vi bleve modtagne med den største Hjertelighed og førte et sandt Slaraffenliv med Kager og Syltetøi til Overflod og deilige Ture til den skønne Omegn med de store Skove, i hvis Midte det herlige Slot med sine Taarne og Spir danner et fast Centrum. Tante Grethe havde lige fra det første Øieblik, hun saae Elisabeth, omfattede hende med stor Kjærlighed; i den store Vennesælhed og den aabne Livsglæde, som besjælede dem begge, vare de noget beslægtede, og de vedligeholdte et trofast Venskab indtil det Sidste. Vi bleve begge modtagne med aabne Arme, og saavel Tante Grethe som Overlærer Børre yttrede stor Glæde over vort Besøg. Saa vandrede jeg rundt med Elisabeth, viste hende Latinskolen og den lille By med Gangen „bag Haverne“ og fortalte om de mange lyse og glade Minder, der knyttede sig dertil. I den stille Sommeraften vandrede vi over Jægerbakken og saae Slottet mod den luende Aftenhimmel. Næste Dag var det Grundlovsdag; en tidlig Morgenvandring førte os rundt i Præstevangen, hvor Alt stod i Sommerfriskhed; om Eftermiddagen holdtes der Grundlovsfest paa „Fredspladsen“ under de store Bøgetræer, hvor vi hørte Festtalen af Hostrup. Seent om Aftenen kørte vi paa Jernbanen til Kjøbenhavn: idet vi traadte ind i vor Stue, stege de sidste Raketter i Veiret lige udenfor vore Vinduer fra Alhambra, hvor der ligeledes holdtes Grundlovsfest; de bragte os en festlig Velkomsthilsen tilbage til Hjemmet.

Al denne Herlighed kunde ikke ret længe blive uforstyrret. Livets Alvor viste sig snart og kom ind ad min Dør i Skikkelse af en Pakke theologiske Examensopgaver, der skulde bedømmes. Dette var nu noget Andet end at høre paa Fuglesang og see udover de grønne Træer. Næppe var den ene Pakke læst færdig, saa kom den anden bagefter. Af hele Docentgjerningen ved Universitetet er Examensarbeidet og navnlig Rettelsen af de skriftlige Arbejder det besværligste;

det er en aandløs Gjentagelse af det Samme, og som dog kræver stadig Opmærksomhed, forat Bedømmelsen kan blive retfærdig. Og den Gang var Arbeidet besværligere end nu, da der ingen faste Censorer vare ansatte, og hele den skriftlige Censur maatte besørges af Facultetet alene. Selvfølgelig maatte jeg som ung Docent tage min Deel af Arbeidet; da dette var vel fra Haanden, kom den mundtlige Examen, der ligeledes lagde stærkt Beslag paa mig. Samtidig maatte det kirkelige Ugeblad passes med Boganmeldelser, polemiske Artikler o. Lign. Hvad Ugebladet angaaer, havde jeg undfanget en ny Plan, hvorefter det skulde omdannes til et større Tidsskrift, der ikke blot skulde behandle de kirkelige og theologiske, men ogsaa æsthetiske, politiske og sociale Spørgsmaal. Med andre Ord istedenfor „Ugeblad for Folkekirken“ skulde træde et Tidsskrift, der behandlede alle Dagens Spørgsmaal i conservativ Aand. Jeg havde talt herom baade med H. Martensen og H. N. Clausen, og begge vare meget ivrige for Sagens Fremme. De meente, at man paa denne Vis vilde kunne føre Kampen mod Grundtvigianismen paa et større Omraade, idet denne Retning gjorde sit eiendommelig Livssyn gjældende ikke blot paa det kirkelige, men lige saa fuldt paa det politiske og æsthetiske Omraade. Begge fremragende og alsidigt dannede Theologer tilsagde mig deres Hjælp og Medvirkning og raadede mig til at søge Bistand hos ansete Mænd udenfor Theologernes Række, og henviste mig navnlig til Madvig, Krieger og Digteren Paludan-Müller, forat søge deres Medvirkning. Jeg talte da ogsaa i Løbet af Sommeren med disse og Andre om Sagen og fandt ogsaa en venlig Imødekommen, dog undslog de to Sidstnævnte sig for en activ Deltagelse i Udgivelsen af det nye Tidsskrift, Krieger maaskee, fordi han ikke havde rigtig Tillid dertil, og Paludan-Müller erklærede, at han var Digter og vilde kun være Digter, men ved at være Medarbejder i et literært Tidsskrift vilde han tillige blive Kritiker, og det duer ikke paa een Gang at være Digter og Kritiker — iøvrigt ønskede han det nye Tidsskrift alt Held og Lykke. Da jeg yttrede, at hans ansete Digternavn vilde i høi Grad

støtte Tidsskriftet, svarede han, at han vidste Intet af, at han havde et saadant anseet Navn og udtalte derefter sin Beklagelse over, at hans „Ivar Lykke“ havde vakt saa ringe Opmærksomhed: „naar man kaster en Sten i Vandet, pleier man dog i al Fald at høre et Plask, men jeg har ikke engang hørt et Plask“, yttrede han halvt spøgende, halvt ærgerlig. Foreløbigt kunde den paatænkte Omdannelse dog ikke finde Sted, den maatte i hvert Fald vente til næste Aar, og Ugeblad for Folkekirken fortsætte sin vanlige Gang til Aarets Udgang.

Jeg havde saaledes Nok at varetage, og Dagen gik med forskjelligartet Arbeide. Alligevel kunde der jo nok blive Stunder til Samtaler med Elisabeth, med hvem jeg drøftede mine forskjellige Anliggender, og ligeledes til Spadsereture i Søndermarken og Frederiksberg Have. Den Gang vare disse ikke saa besøgte som nu, Omegnen var ikke bebygget med store Huse og tætte Bygningskvarterer, lange Husrækker dækkede ikke for Havens Yderkanter, men man havde her Udsigt over de omliggende Marker. Navnlig i de deilige Sommermorgener vandrede vi om i uforstyrret Ensomhed, hørte paa Fuglesangen og plukkede vilde Roser i Søndermarken. Seent om Aftenen vare vi gjerne atter derude efter Solnedgang forat betragte den røde Aftenhimmel gennem Træernes Løv, indtil den omsider blegnede og forsvandt i Sommernattens Dæmring, hvorefter vi i den stille Midsommernat vandrede hjem til vor Bolig.

Imidlertid nærmede Sommerferien sig, og den skulde benyttes til en Reise i Udlandet. Med Undtagelse af et Besøg i Hamborg hos en derværende Morbroder havde Elisabeth endnu ikke været udenfor Danmark. Som alle unge Piger længtes hun efter at see Noget af den store brogede Verden udenfor og havde særlig talt derom med sin Veninde, Marie Hammerich, der sammen med sine Forældre havde opholdt sig nogle Maaneder i Italien, hvor vi vare mødtes i Rom og havde gjort flere Udflugter i Selskab med andre Skandinaver i Roms nærmeste Omegn. Da nu Elisabeth meddelte sin Veninde, at hun var bleven forlovet med mig, udrød denne: „Ja nu kommer

du til at reise, min Pige!“ og denne Spaadom gik da ogsaa i Aarenes Løb i rigelig Opfyldelse. Thi jeg, som allerede dengang havde været langt og længe omkring, elskede Reiselivet. Jeg elskede de lange Reiser, hvor man giver sig gode Stunder, opholder sig i Uger og Maaneder paa samme Sted, indtil man har vundet Kjendskab til Natur og Mennesker — de besværlige Reiser, hvor man undværer den daglige Comfort og maa underkaste sig adskillige Strabadser, men saa til Gjengjæld føres ind i en Natur, som har et helt andet Præg end Naturen hjemme, og i et Folke- og Culturliv, der ved sin Bevægelse i lige Grad sætter Phantasien i Bevægelse og vækker Eftertanken. Da jeg paa tidligere Reiser i Orienten og Italien i rigt Maal havde faaet mine Ønsker opfyldte, var det rimeligt, at jeg ogsaa ønskede at gjøre Elisabeth delagtig i disse Nydelser, uden at jeg just betænkte, om disse Reiser passede ligesaa godt for hendes Naturel som for mit. Jeg havde derfor besluttet efter vort Bryllup at gjøre en Reise til Spanien med hende, thi dette Land med sin romantiske Fortid, sine herlige Kathedraler og Malerisamlinger, sit brogede Folkeliv tiltrak sig i høieste Grad min Opmærksomhed. Men denne paatænkte Reise fandt en uventet Modstand først og fremmest hos min Fader, dernæst hos adskillige ældre Venner. Navnlig den første gjorde med en Iver, der næsten gik til Hæftighed, gjældende, at jeg havde nu reist og seet nok; hvad man nu ventede af mig, var, at jeg med Iver vilde kaste mig over mine Studier og min Universitetsgjerning, hvad der var saa meget mere Grund til, som mine mange Modstandere gav nøie Agt paa min Færd og med Glæde vilde gribe enhver Blottelse, hvori jeg gjorde mig skyldig, for om mulig at fortrænge mig. Lignende Betragtninger fremsattes af andre Venner; medens min Svigerfader, der tog Sagen med sin sædvanlige Ro, meente, at jeg kunde jo sagtens reise til Spanien, om jeg vilde, kun fandt han det underligt, om jeg vilde fortsætte mit urolige Reiseliv, efter at jeg havde giftet mig. Jeg kunde jo ikke nægte, at der var adskilligt Sandt i alle disse Overveielser og nødtes derfor tilsidst til at opgive den spanske Reise, skjøndt

jeg gjorde det nødigt, thi den havde været en af mine kjæreste Drømme. Istedendfor maatte jeg lægge en anden Reiseplan, som faldt mere i Stil med den Reisemaade, som Andre pleie at følge.

Jeg foreslog da, at vi skulde gjøre en Reise til Rhinen i nogle Uger i Sommerferien, og herimod gjordes ingen Indvendinger. Ganske vist fandt jeg, at det var et svært Afslag fra en Spaniensreise til en Rhintur, men Elisabeth sagde Intet herom; for hende var det det Samme, om Reisen gik til Spanien eller til Rhinen, til Bornholm eller ud paa Amager, naar hun blot kunde være hos mig og følges med mig.

Onsdag Middag d. 8. Juli 1868 gik vi ombord i en Damper ude paa Toldboden og satte derefter Kursen Syd efter. Blandt Passagererne, der næsten udelukkende vare Svenskere og Tydskere, gjorde vi Bekjendtskab med en italiensk Signora. Han fortalte os, at han var dansk af Fødsel, men havde i mange Aar boet i Italien, sidst i Olivano i Sabinerbjergene. Hans Hus var en Nat blevet overfaldet af en Flok Røvere, men han havde skudt et Par af dem ned og jog Resten paa Flugt. Men nu turde han ikke komme tilbage igjen til sit Hjem af Frygt for den Hævn, som Banditterne tidligt eller sent vilde tage over ham. Større var Retssikkerheden ikke i Italien. Veiret var smukt og stille; Møens Klint viste sig for os i en deilig Solnedgang. Snart efter faldt Dæmringen og Mørket paa, det begyndte at blive koldt. Vi søgte til vore Køier; og da vi atter dukkede op fra dem, glæde vi henad Traveflodens mange Krumninger og saae snart Lübeck med sine mange Taarne foran os.

Lübeck laa endnu i dyb Søvn, men snart begyndte Livet at røre sig. Den gamle By med sine prægtige, middelalderlige Porte og Taarne, sine Kjøbmandshuse med de spidse Gavle vendt ud mod Gaden, gav os den første Velkomsthilsen fra det Fremmede, det første friske Pust af det Nye og Ukjendte. Vi spadserede rundt i Gader og Stræder, saae Bønderne komme kjørende i deres eiendommelige Dragter paa høistolede Vogne. „Alting var fremmed for mig,“ skriver Elisabeth i sin

Reisedagbog, „Bønderne, Vognene, Sproget, de gamle Bygninger. Raadhuset og Mariakirken ligge ved Torvet, vi vare inde i Kirken, som stod aaben, den første store gothiske Kirke, som jeg saae. Nu gik vi om i Gaderne: den smukkeste, eiendommeligste By, jeg har seet. Husene vare nu bleven aabnede, i de fleste af dem var der store, hvælvede Forstuer, som gik heelt igjennem, undertiden med en lille Have bagved, altid pyntelige med grønne Planter og gammeldags Møbler. Vi vare inde og saae Hospitalet, kom derefter til den gamle Burgport med fire snævre Taarne; den stod som for Aarhundreder siden. Vi vandrede mere om i Byen, vare i Domkirken og Rathauskirken og endte paa Voldene, hvorfra der var en smuk Udsigt baade over Travefloden og Byen.“

Over Hamborg, hvor vi besøgte Elisabeths derboende Slægtninge, og Hannover gik Reisen videre til Kölln. Dels for Hødens og dels for Finantsernes Skyld reiste vi til en Begyndelse paa tredje Klasse og fandt der, som det gerne gaar, et livligere og mere underholdende Selskab, end man pleier at finde paa de to første Pladser. En snaksom Hesser underholdt Elisabeth paa det Livligste: „jeg maa jo sørge for, at den unge Frue ikke kjeder sig“, som han meget venligt sagde til mig. Da jeg paa en Station var ude for at lække mig ved et Glas Øl, spurgte han Elisabeth: „Ihr Mann ist Schiffer, nicht wahr?“ til stor Glæde for hendes Sømandshjerte. En gammel Holstener prædikede Slevigholsteinisme for mig, men rigtignok for døde Øren.

Søndagen d. 12. Juli tilbragtes i Kölln, hvor naturligvis den prægtige Domkirke blev Hovedgjenstanden for vor Opmærksomhed. „Nu kom en deilig Dag, det bliver bedre og bedre at reise“, skriver Elisabeth i Dagbogen. Vi overværede Gudstjenesten, hvor Elisabeth i lige Grad følte sig frastødt af de hvidklædte Præsters Knælinger og Bøininger og mange „Fix-faxerier“, som hun kaldte det, foran Alteret — og til samme Tid greben af den umiskjendelige Andagt og Troesinderlighed, som de Kirkebesøgende lagde for Dagen, medens selve Bygningen med dens slanke Piller og høie Hvælvinger, gennem-

trængt af en deilig Musik, gjorde et stærkt Indtryk paa hende. Vi stege op paa Taget og gjorde en Rundgang deroppe mellem Støttebuer, Piller og Søiler, der paa forskjellig Maade indrammede den brede Rhinflod og de blaanende Bjerge i det Fjerne. Da vi senere kom tilbage til vort Hotel, fik vi en stor Procession at see: lige udenfor vore Vinduer var reist et blomstersmykket Alter med et Crucifix, henimod hvilket Processionen rettede sin Gang. Under en Baldakin skred Præsten frem med Monstrantsen — hver Gang han løftede den i Veiret, knælede Mængden, og Soldaterne, der vare opstillede til Siderne, skuldrede Gevær. Trods den stærke Varme vare Deltagerne i Processionen barhovede og nærved at smelte i den brændende Solhede. Præsterne, der knælede paa Bedeskammer, forfriskede sig lidt ved at byde hinanden en Pris Snustobak. Kölln er Katholicismens Forpost mod Nord, her faaer den protestantiske Nordbo, der saa ofte i sine Bøger har læst om den, det første Indtryk af den i livsfyldig, kraftigt pulserende Virkelighed, og føler sig underligt overrasket ikke mindre over den Pragt og Rigdom, som den udfolder, end over dens Udvortshed, der staaer saa fremmed overfor vor Tankegang.

Efter Besøget i Kölln gjorde vi Rhinturen, der frembyder saa mange Skjönheder for den Reisende, som kommer Nord fra. Om Aftenen kom vi til Rolandseck, hvor Elisabeth for første Gang saae Bjerghøiderne paa nært Hold og var aldeles betaget af det Skjønhedssyn, der udfoldede sig for os. Vi gik ud og satte os paa Hotellets Altan; det var, som var jeg kommen til en fortryllet Verden. Rolandseck og Drachenfels laa mod den røde Aftenhimmel, Floden for vore Fødder, Nonnenwarth midt i Floden, Stjernerne kom frem. Senere gik vi ned paa Dampskibsbroen; der var den samme deilige Udsigt, Ro og Fred, Floden rislede afsted, det var som en Drøm.

Næste Dag vandrede vi rundt og tog alle Herlighederne i Øiesyn: Rolandseck, Drachenfels, og kom langt ind i Siebengebirge. Det gik Bakke op og Bakke ned, ofte steile Skrænter, men Elisabeth viste sig som en flink Fodgænger, der i fuldt

Maal nød Skuet af de ideligt vaxlende Udsigter over Vinbjergene og den gyldne Flod, der slyngede sig mellem dem. Vi fortsatte vor Vandring forat naae Oelberg, det høieste Punkt i Siebengebirge. Det var en besværlig og trættende Gang, Solen dalede stærkt, og vi maatte skynde os. Endelig naade vi derop og fik rigelig Løn for vort Besvær. „Hvilket Syn! alle syv Bjerge laae for vore Fødder, Rhinen snoede i mange Krumninger og skinnede som Guld, til de andre Sider saae man langt ind i Landet over Høie og Dale. Vi maatte altfor snart bort, da Solen var ved at gaae ned; ved Margrethenkreuz fik vi Aftensmad, og saa gik vi rask afsted forat naae Floden, inden Mørket faldt paa. Vi vandrede og vandrede — lutter ubekjendte Egne — op og ned ad et Bjerg, gjennem en Skov, hvor der var ganske mørkt, Floden saae vi ikke. Vi begyndte at blive uhyggelige til Mode, endelig hørte vi Stemmer, fandt en Kone og hørte, at vi vare komne til Altenbach heelt ud af vor Vei. Saa blev der kaldt en Dreng op af Sengen, som skulde føre os — den samme Vei tilbage gik det, opad Løvebjerget, gjennem bælmørke Skove, Bjergene reiste sig truende til Siderne med dybe Dale nede mellem dem, det var storartet. Endelig saae vi Lys, nu kunde vi ikke tage Feil. Føreren forlod os, vi gik videre alene, Veien gik stærkt ned ad, Stenene rullede under vore Fødder, hvert Øieblik var der dybe Rander, hvori vi traadte ned, Lys kom og svandt, stadigt lige langt borte. Veien slyngede sig mere og mere mod Syd, ingen Ende var der paa den, nye Bjerge og Skove viste sig, jeg var nær ved at fortvivle, hvert Øieblik gled vi ud paa Veien. Nu vare Lysene nærmere, vi kom ind paa noget underlig blød Jord og stode ved et Hus, lidt borte var en Gaslygte, og der stod en Kone, som paa vort Spørgsmaal svarede, at der var endnu „eine Stunde“ til Rhinen; vi vilde ikke troe hende, men da vi fik det samme Svar fra Andre, vi traf paa, og da det var usikkert, om vi kunde blive færgede over Rhinen saa seent, maatte vi lade os føre til Hotellet (i Honnef) gjennem mange Gader, forbi store Huse. Der kom vi, udmattede og hede, henad Kl. 11, de saae noget mistænksomme paa os, der an-

kom henad Midnat uden Bagage eller Reisetøi, men førte os dog ind i et deiligt, stort Værelse. Næste Morgen vaagnede vi i klart Solskin, heelt omgivne af Bjerge, der laa saa lyse og rolige; vi drak Kaffe i en smuk Have med Løvebjerget for os, Stedet for vore Vandringer den foregaaende Aften, og gik saa i Solen mellem Marker med Vintræer en lang Vei ned til Rhinen, hvor vi bleve satte over til de kjendte Egne. Vor Vært havde ventet paa os til Klokken Tolv og havde ladet brænde Lys hele Natten i Vinduet, jeg var halvt rørt derover, men han lod sig saamænd godt betale derfor —, i det Hele daledede han svært, da han næste Morgen præsenterede sin Regning.“

Reisen fortsattes opad Rhinen, hvor Elisabeth følte en levende Interesse for de mange Ruiner og Ridderborge, som kneisede paa Bjerghøiderne, og de til dem knyttede Fortællinger og Sagn. Hun var saa fordybet i Læsning af de medbragte Bøger, at jeg flere Gange maatte minde hende om, at det dog var bedst, at hun fæstede sit Blik paa de gamle Borge, medens vi fore forbi dem, saa fik hun bagefter læse om dem. Ved Koblenz gik vi i Land, vandrede rundt i Byen i brændende Solskin, saae de nye Anlæg langs Floden, som dengang vare i deres første Begyndelse, steg op paa Ehrenbrachsteins mægtige Klippe og nøde den herlige Udsigt over de to Floder, som her forene sig, og som begge skinnede i Gyldenglands i det stærke Sollys. Om Eftermiddagen gik vi atter ombord paa et Dampskib og fortsatte Seiladsen. „Floden blev snævrere, Klipperne traadte heelt ud til Flodbredden, gamle Byer laae klinede opad dem. Det blev mørkt inde mellem Bjergene, men Himlen skinnede endnu klar, Floden gjorde en meget stærk Krumning; der var stille og tomt paa Skibet, oppe til Venstre laae to Klippeborge, „de to Brødre“ (saa kaldet efter to Brødre, som boede her og dræbte hinanden), Stjernerne skinnede over dem, et Nonnekloster laa nedenunder.“

Hvor mange nye Naturnydelser Reisen end frembød, led den dog under to Ulæmper, hvoraf den ene var uforskyldt, den anden selvforskyldt. Den uforskyldte var den overordent-

lige Hede, som herskede i Sommeren 1868. I den snævre Rhindal og i Særdeleshed i Byerne, de store saa vel som de smaa, var den aldeles utaalelig; allerede Kl. 7 om Morgenen kunde man neppe trække Veiret, og saa lagde den sig stedse tættere og mere lummer over os. Med Heden fulgte en ulidelig Tørst. Ikke alene besværliggjordes alle Bevægelser herved, navnlig Vandringer op ad Bakker og Bjerge, men naar vi kom op paa Udsigtpunkterne, laa der gjerne en Taagedis af Varme over de fjernere Punkter, hvorved de videre Udsigter i høi Grad begrændsedes.

Den selvforskyldte Ulæmpe var, at jeg ikke havde lagt nogen fast Reiseplan. Ved tidligere Leiligheder havde jeg altid lagt en saadan, men denne Gang havde jeg meent, at et ungt Ægtepar, som vi vare, kunde gjerne styre paa Maa og Faa ud i den vide Verden og saa lade sig drive af Tilfældet. Dette viste sig dog at være mindre praktisk, og jeg kom snart til Erkjendelse af, at Tilfældet ikke var saa god en Veileder, som jeg havde tænkt mig. Elisabeth begyndte at blive urolig, da jeg talte snart om at reise til et Sted og snart til et andet Sted, denne Usikkerhed gjorde hende utryg, og hendes Uro steg, da jeg begyndte at tale om at reise til Schweiz og see de store sne-dækte Alper. Vistnok kunde hun have stor Lyst dertil, men hun syntes dog, at vi kom saa langt bort fra Hjemmet — hun havde tænkt sig, at vi kun skulde gjøre en lille Rhintur og saa atter vende tilbage til Hjemmet. Det faldt mig dog ikke vanskeligt at berolige hende, og saa gik Farten videre mod Syd.

I Heidelberg glædede vi os ved Skuet af det herlige Slot med den henrivende Udsigt. „Det var en varm Tur opad Bjerget, men desto bedre smagte Kjøligheden i den skyggefulde Slotshave. Det Første, som her mødte os, var naturligvis en Haand, som viste til en Restauration, men et Par Skridt videre frem kom vi til den deiligste Ruin: det sprængte Taarn; et mægtigt Stykke af Muren laa som et Klippestykke og spærrede Kløften, og fra Taarnet skød Træer, Rønnebærtræer, bedækkede med røde Bær, i Veiret, og Slyngplanter dækkede

Muren. Vi søgte imidlertid først hen til Restaurationen, og saa gik vi ud til Ruinerne. Her var der kølig Skygge, og Sollyset faldt dulgt ind mellem Træerne. Vi kom gennem en mørk Kjælder med svære Hvælvinger, foran os skinnede en Aabning, dækket med Slyngplanter, og da vi kom derhen, laa hele Slotsgaarden for os med alle sine forskellige Bygninger. Ligeoverfor os laa den ældste Deel, Ruprechtsburg, meget af den endnu vel bevaret; andre Steder vare Murene brudte ned, og høie Træer voxede i Salene; en deilig gammel Hængepil stod opad Muren; til Venstre laa den gamle Brønd, omgivet af Søiler fra Carl den Stores Tid, Slyngplanter hængte over Buerne som Draperi. Slottet var opbygget af mange Forskjellige, men igjen ødelagt i forskjellige Borge. I de bedst vedligeholdte Bygninger gjemmes nu Oldsager, i andre fattes Taget, og Græs og Buske voxer i de prægtige Thronsale. Vi forlode Slottet og gik opad Bjerget, en lang og steil Vei uden Udsigter, og desværre, da vi havde naaet „Königstuhl“ og var klattrede op i Taarnet, var det taaget i Horizonten, saa man kunde ikke see de fjernere Partier. Imidlertid var det dog smukt at see Neckarfloden i sine mange Slyngninger og de mange skovbevoxede Bjerger.“

Heroppe leirede vi os i Græsset med det herlige Skue foran os og kom i en længere Samtale. Hvorledes Ordene faldt, mindes jeg ikke, men jeg kom tilbage til et gammelt Æmne, nemlig Elisabeths Taushed og Tilbageholdenhed, og tog deraf Leilighed til at holde et lille Foredrag over, hvorledes en god Hustru skulde være, hvilket jeg endte med de Ord: „en god Kone fortæller sin Mand Alt, hvad hun tænker og føler — men det gjør du nu ikke.“

Dette blev sagt halvt i Spøg, og det var ingenlunde min Mening, at det skulde tages efter Bogstaven. Elisabeth svarede Intet derpaa, men da jeg lid efter saae hen paa hende, opdagede jeg, at hun sad og græd ganske stille. Forbauset spurgte jeg, hvad der feilede hende. „O jeg forstaaer det saa godt“, hulkede hun, „du skulde havt en aandrig og talentfuld Kone, og det er jeg ikke — jeg passer ikke for dig“. Nu var Turen

til mig at blive forskrækket, thi noget Saadant havde aldeles ikke været i mine Tanker. Jeg oplyste hende da om, at jeg hverken brød mig om de aandrige eller de talentfulde Damer — jeg vilde have en Hustru med Hjerte og Forstand, saaledes som hun var — hun passede netop udmærket for mig, det Eneste, jeg kunde ønske, var, at hun ikke vilde være saa tilbageholdende, men udtale sig frit, om hvad hun tænkte og følte. Hermed fik jeg hende omsider beroliget, men jeg var dog herefter mere forsigtig og vogtede mig for at rette Bebrejdelser til hende, da jeg saae, hvor nær de kunde gaae hende til Hjerte, selv om de vare halvveis Spøg.

I Baden-Baden fik Elisabeth sig dog en ny Forskrækkelse. Paa dette Badested i herlige Naturomgivelser var der fuldt op af Gæster og Reisende. Vi blandede os i Vrimslen og undrede os over de pragtfulde Dame-Toiletter, der rigtignok vare mere opsigtsvækkende end egentlig smukke. „Nogle saae ud, som om de skulde til Maskerade, Andre, som om de kom fra en Balsal. De gamle, svære Damer vare ligesaa pyntede som de unge, Børnene løb om og legede som i Bournonvilles Balletter, de saae næsten værre ud end de Voxne. Alle Gaslamper i Musiktemplet vare tændte, og nu kom der marscherende et Musikcorps i blaa og guldbroderede Uniformer og spillede op. Damerne sadde opstillede i lange Rækker eller gik op og ned, vi saae paa dem og paa alle de straalende Butikker. Saa vovede vi os ind i Spillesalene, store, prægtige, med forgyldte Speile og blændende oplyste, Tjenere, der straaledede af Fløil og Guld, men Alt gik lydløst til, kun Musiken lød dæmpet udenfor. Ved de grønne Borde sad Spillerne, Damerne saae næsten ud som de ivrigste, Guldpengene rullede henad det grønne Klæde, og en tæt Kreds af Mennesker stod udenfor for at iagttage Spillet.“ — Det var meget interessant at iagttage de Spillende, de spændte Miner i Ansigtet, og Hændernes hurtige Bevægelser forat gribe de tilkastede Guldpenge. Jeg skulde da ogsaa prøve Lykken og satte en Napoleon d'or ud, der forsvandt ligesaa hurtigt, som den kom ud paa Bordet, og dermed var min Nysgjerrighed tilfredsstillet. Men

Elisabeth paakom der en bange Angst for, at jeg skulde blive greben af Spillet's dæmoniske Magt, og at alle vore Reise-penge skulde gaae samme Vei som hin første Udsending, hvorefter vi skulde staae aldeles forladte og hjælpeløse. Trods alle mine beroligende Forsikkringer vedblev hun dog at føle sig utryg, saalænge vi gik rundt i de pragtfulde Sale og hørte Guldpengenes Raslen og Markørens ensformige Raab til de Spillende. Først da vi atter vare udenfor i Nattens Stilhed og saae Stjernerne blinke over vore Hoveder, først da følte hun sit Sind lettet og var atter glad.

Fra Baden-Baden gjorde vi en lille Udflugt ind i Schwarzwalds maleriske Bjergegne, som i høj Grad frydede Elisabeth, men et lille Uheld forstyrrede dog hendes Glæde. „Vi kom op paa Toppen af en Diligence,“ skriver hun i sin Reisedagbog, „og havde et prægtigt Skue over de delige Egne. Først kom vi gjennem en stor velhavende Landsby ad en Landevei med Frugttræer paa Siden, jeg saae nøie paa Bønderne og deres Dragter. Saa kom vi ind mellem Bjergene, der bleve høiere og høiere, undertiden var Dalen saa smal, at der kun var Plads til Veien og en Bæk, som vi stadig fulgte. Lidt forbi Oberkirch opdagede jeg, at jeg havde tabt min Plaid. Henrik og Conductøren maatte springe af Vognen og løbe tilbage efter den — den sidste benyttede Leiligheden til at faae sig et Glas Øl. Jeg sad meget skamfuld oppe paa Vognen, medens Kudsk og Passagerer smaaknurrede. Mærkværdigvis, til min store Glæde, saae jeg Henrik komme med Plaiden, men jeg var saa ærgerlig over mig selv, at jeg ikke nød den øvrige Deel af Kjøreturen, skjøndt den egentlig var endnu smukkere. Til Oppein kom vi Kl. 3, reent ødelagte af Sult, fik den stillet og gik saa ud i 28 Graders Varme, trykkende Luft og med to Miles Marsch foran os, men trods det, blev det dog den deiligste Tur, jeg har gjort. Veien snoede sig høiere og høiere mellem Bjergene, vi gik paa Skyggesiden, og Luften blev stedse friskere, jo høiere vi kom op. Hist og her mellem Bjergene laa et Hus eller en Gaard, andre Steder var store Skove, kun sjeldent Marker opad Bjergskraaningerne. En høi,

nøgen Klippe laa foran os; da vi kom nærmere, hørte vi Vandet bruse og stode nu midt imellem Vandfaldene. En aldeles lodret Klippevæg reiste sig op til den ene Side, til den anden Side var der en Trappe langs Klippen, og derimellem bruste og strømmede Vandet ned i sex til syv Fald. Vi gik opad Trappen, hist og her skød et Grantræ ud af Klippen, et Sted gik en dyb Hule ind i den, der var vildt og øde, men storartet. Nu naaede vi Toppen; der var Skov, og Bækken flød roligere, vi drak Vand af en Kilde og glædede os ved Tanken om at skulle overnatte her og see de dejlige Steder igjen om Morgen. Vi kom da ogsaa til Allerheiligen — men ak vee! der var ingen Plads: nylig var der ankommen flere Herrer, og der hjalp ingen Snak, vi maatte afsted igjen. Med en lille Dreng til Veiviser gik vi ad en steil Vei opad Bjerget; vi vendte os om: der saaes kun Bjergtoppe og Granskov samt Ruinerne af et gammelt Kloster med Spidsbuer — ret et Sted at lægge et Kloster paa. Jeg steg trøstigt opad, haabende at komme op paa et dejligt Sted paa Toppen af Bjerget, men hvad ligner min Forskrækkelse, da vi begyndte at stige ned, dybere og dybere, ad en steil og trættende Vei heelt bort fra alt det Smukke. Veien var skrækkelig lang, men endelig naaede vi dog et simpelt Gjæstgiversted i en snæver Dal. Der var meget venlige Folk og meget renligt dernede, vi fik Æg og Mælk og bleve derefter viste op i en stor Sal og et mindre Værelse. Derefter kom en meget uhyggelig Nat — tunge Dyrer — Lynild — stærk Støi af Bækken, der løb udenfor Huset — Vinduer uden Gardiner, hvorfra Lyset skinnede os i Ansigtet. Klokken 5 var vi oppe og vandrede saa i Morgenstunden ad en smuk Vei, som dog ikke kunde sammenlignes med den igaar, mellem Bjergene en god halv Mil til Diligencen, der førte os til Achein, hvor vi traf Jernbanen, ad hvilken vi fore til Strassburg.“

I Strassburg gjorde vi et Par Dages Ophold. Denne By havde været den første Station paa min lange Udenlandsreise, hvor jeg i Sommeren 1860 havde opholdt mig et Par Maaneder ved det daværende Universitet, som den Gang var fransk, men

hvor der holdtes baade franske og tyske Forelæsninger. Her havde jeg boet hos en Præsteenke, Madame Roth, der holdt en meget billig Pension for Studerende, det var tarvelige Forhold, men man havde der viist mig stor Venlighed. Jeg havde ligeledes fundet god Modtagelse hos de derværende theologiske Professorer, blandt hvilke særlig den berømte E. Reuss havde viist mig stor Gjæstfrihed og senere fortsat en Brevvexel med mig, der med kortere eller længere Mellemlum vedvarede lige til hans Død. I Strasburg havde jeg hørt theologiske Forelæsninger, studeret Schleiermachers Dogmatik, vanke om i ensomme Drømmerier paa Marker og i Lunde, og endelig som Frugten af disse Drømmerier begyndt at skrive paa Fortællingen „Nøddebo Præstegaard“. Her var altsaa minderige Steder nok, og dem vilde jeg gjerne vise min unge Hustru for i Forening med hende at nyde Erindringernes eiendommelige Sødme.

Vi traf da ogsaa Alt ved det Gamle. Den brave Madame veuve Roth blev inderlig glad over at see mig igjen, vi fik Plads ved hendes Bord mellem Kostgængerne, hver med sin lille Flaske Vin foran sig som i gamle Dage; bagefter bleve vi trakterede med Kirsebærtærte, og saa fortalte vi fra begge Sider alt det Meget, vi havde oplevet, siden vi sidst saaes. Ogsaa hos Professor Reuss fik vi en overmaade hjertelig Modtagelse, og her var da ogsaa nok at tale og fortælle om. Vi vandrede rundt paa Gader og Stræder, og jeg viste Elisabeth de velkjendte Steder; en gammel Bekjendt fra mit tidligere Ophold, som mødte os, raabte muntert til mig: „Naa, kommer Du nu tilbage fra Orienten?“ — hvorpaa jeg svarede, at den Reise var jeg for længe siden kommen tilbage fra, og nu var jeg baade gift og hjemfaren. — Ogsaa Domkirken besøgte vi, den gjorde et stærkt Indtryk paa Elisabeth ved det eiendommelige mystiske Halvmørke, som hersker derinde, hvor Lyset falder dæmpet ind gennem de brogede Glasvinduer.

Og her i Domkirken mødtes vi uventet med Venner og Landsmænd. Da vi gik op ad Hovedgangen i den herlige Bygning, stode vi pludselig overfor Provst Fog og hans Hustru.

Efter at have hilst paa dem med ligesaa megen Overraskelse som Glæde, sagde den førstnævnte, idet han pegede mod en af Sidegangene i Kirken: „Derhenne vil De træffe andre Venner, som ere i Følgeskab med os.“ Vi gik derhen og mødte her Biskop Martensen med Hustru og Datter. Ogsaa disse hilste paa os med megen Hjertelighed, og Martensen indbød os til en Middag paa Hotellet, hvor han boede med sin Familie. Det blev en meget animeret Middag, Martensen bestilte Champagne, blev utaalmodig og skjændte paa Kellneren, fordi den ikke kom, indtil denne gjorde ham opmærksom paa, at Champagnen havde jo allerede længe staaet foran ham, anbragt i en kjølede Sølvbeholder. Efter Middagen samledes vi i Provst Fogs Værelser om Kaffen og Likør. Samtalen gik meget livligt, Martensens blaa Øine funkede i det eiendommelige Lysskær, som var ham egent, naar Aanden ret var over ham, og han talte med Liv og Fyrighed. Saa begav hele det glade Selskab sig hen til Professor Reuss, der havde indbudt os Alle til om Aftenen, og i hans elskværdige Familie tilbragte vi en fornøielig Aften i livlig Samtale om Nutidens theologiske og kirkelige Forhold.

Efter et Par Dages Ophold i Strasburg fortsatte vi Reisen mod Syd, idet vi satte Kursen mod de store Schweizeralper med de skinnende Isbræer og Laviner. Jeg havde forespurgt hos Professor Reuss, om han, der havde gjort saa mange Reiser til Schweiz, om han ikke kunde anbefale os et Sted midt inde i de store Alper, men noget afsides fra den almindelige Reiserute, hvor vi kunde tilbringe en Uges Tid i stille Ro. Han gav Anvisning paa Bönigen, en Landsby beliggende en halv Mils Vei fra Interlaken, og didhen reiste vi da. Reisen gik over Basel, hvor jeg vilde besøge et Par theologiske Professorer, men de vare alle borte, vi vare jo midt i Sommerferien. Saa fortsatte vi Reisen: „vi kom mere ind i Bjergene end nogensinde før, Jernbanen gik ad en Vei, udhugget i Bjergets Side, dybe, frugtbare Dale, store Skove, de rigtige Schweizeralper begyndte. Bjergene antog vildere Former, vi kom igjennem en Tunnel paa sex Minutter, Aarfloden viste sig,

svære Tordenskyer trak op.“ Vi ankom til Station Olken, hvor der skulde skiftes Tog. Mange Banespor krydse her hinanden; jeg gik bort for at drikke et Glas Øl, og saa begyndte Toget, hvori Elisabeth sad, at kjøre videre og rullede stedse hastigere. Elisabeth kom i stor Angst ved Tanken om at skulle fortsætte Reisen alene ud i den vide Verden, et Par Franskmænd i Coupeen søgte at berolige hende, hun raabte: „mon mari, mon mari!“ og de høflige Franskmænd trøstede da madame med, at det Hele var kun une manoeuvre, hun skulde snart komme tilbage til hendes mari. Saaledes skete det ogsaa, Toget rullede atter tilbage, og til Elisabeths store Glæde viste jeg mig paa Ny. Nu kom Tordenskyerne op, og en vældig Skyllende indhyllede Alt og hindrede for videre Udsigt.

Først da vi nærmede os Bern, hørte Regnen op, og Solen kom atter frem. „Vi havde et mageløst Syn af Aarfloden, der flød dybt nede mellem Bjergene, lidt efter kjørte vi over den paa en Bro, der var høit oppe, og saa Bern ligge solbeskinnet, omgivet af Aarfloden og af Bjerge, en deilig Beliggenhed. I Bern var en Times Ophold, saa vi fik Tid til at see lidt af Byen med Buegange under Husene; vi kjøbte Bjørne hos en Kagekone. Paa Stationen traf vi tre danske Damer, der vilde til det samme Hotel i Thun som vi. Lidt nedenfor Bern saaes paa een Gang de svære Alper, de saaes mørke og uhyggelige ud, omgiven af truende Skyer — langt smukkere var der bagved os, hvor Solen gik gyldent ned over Bern, men dog trak Bjergene Blikket til sig. Regnen tiltog, da vi kom længere frem, det begyndte at blive mørkt. Endelig kom vi til Thun. Alt var vaadt og mørkt, der var ingen Omnibus fra Hotel „Kronen“, hvor vi vilde hen. Vi saaes de tre Damer tage en Mand til at bære deres Reisetøi og begive sig afsted, og vi fulgte efter. I øsende Regnveir gennem mørke, ukjendte Gader gik det i en Fart; stadig maatte vi holde de tre Skikkelser i Sigte. Regnen blev rent strømmende — de Tre søgte Ly, vi ogsaa — Regnen sagtnede, vi begave os igjen afsted og standsede tilsidst ved et gammeldags Hus med Taarn, der

laa paa Torvet, — det var Hotel „Kronen“. Værten, en gammel, majestætisk Mand, tog mildt og nedladende imod os, han tog smaa Tællelys og et Bundt Nøgler i Haanden, gik foran os opad en Vindeltrappe og lukkede den ene efter den anden ind ad smaa underlige Døre. Vort Værelse var imidlertid meget godt med Udsigt over Taarnet. Da vi atter kom ned i Spisesalen, fandt vi Damerne meget forskrækkede over det simple Hotel — de vilde ikke blive der længer end til næste Dag — især forargede det dem, at der sad to Personer og røg Tobak og spillede Kort i samme Stue. Vi drak The og gik derefter i Seng — hørte Rotter om Natten, men de kom heldigvis ikke ind i Stuen.“

Havde Aftenen paa Grund af Mørket og den øsende Regn og det temmelig tarvelige Hotel været noget uhyggelig, saa var den næste Morgen frisk og deilig med prægtigt Solskin og Alt straalende i fornyet Friskhed efter Regnen. Vi gik ned til Aarfloden, der strømede med en rivende Fart, og her fik Elisabeth det første Syn af et Snebjerg, der gjorde et dybt og uforglemmeligt Indtryk paa hende. Det var tildeels dækket af Skyer, men naar disse glede til Side, lyste det frem i skinnende Pragt som et Syn fra en overjordisk Verden.

Efter Middag gik vi ombord paa et Dampskib, seilede over Thunersøen, til alle Sider omgiven af bratte Bjerge. Ved Neuhaus stege vi i Land, her holdt en vrimlende Mængde Kjøretøier med larmende og skrigende Kudske, som alle vilde kjøre for os. Vi valgte en af dem, og nu gik det i strygende Galop til Interlaken, Byen med den lange Række Hoteller, der danne en fortløbende Gade. Her mødte vi uventet Pastor Frimodt. Vognen standsede, og vi vexlede nogle Ord med ham. Han havde tilbragt et Par Uger hernede, saa frisk og glad ud, men skulde næste Dag bryde op. Han raadede os meget til at blive i Interlaken fremfor at tage til det mere afsides Bönigen ved Brienzersøen. Vi ansaae det dog for rigtigst at fastholde vor Plan og kjøre til det sidstnævnte Sted, hvor vi kunde vente mere landlig Ro og Stilhed end i Hotellerne, hvor vi fandt, at der var altfor mange „pæne Folk“. Vi fandt da ogsaa i

Bönigen en smuk og beskeden „Pension“, der laa lige ved Søen; Folkene vare venlige og forekommende, vi fandt os hjemme som i en Familie. Vi fik to Værelser med en deilig Udsigt over Søen til Bjergene.

I Bönigen tilbragte vi en Uges Tid i stille Ro. Vi spadserede deilige Morgen- og Aftenture langs Brienzersøens Bredder, betragtede de høie Alper mod Syd og glædede os over det vaxlende Lysspil henover Bjergene, især henad Solnedgang. Vi traf ingen Bekjendte eller Landsmænd og vare ganske overladte til os selv. Et Par Regnveirsdage, som indtraf, tilbragte vi med Læsning og Brevskrivning, Elisabeth desforuden med Haandarbeide; vi læste bl. A. Schillers „Wilhelm Tell“, der var dobbelt virkningsfuld her, hvor vi havde Skuet af de herlige Alper for Øie i Virkeligheden.

Disse snedækte Alpetoppe fængslede i høi Grad vor Opmærksomhed. Det nærmeste Punkt var „Scheinige Platte“, c. 6000 Fod høit, hvorfra haves et prægtigt Rundskue over de omliggende store Alper. Vi talte med vore Værtsfolk om at vandre derop, men disse fraraadede det meget bestemt, dels fordi de mente, at Turen vilde være altfor anstrængende for Elisabeth, dels fordi der i det noget urolige Veir jævnlig leirede sig Skyer over Bjergtoppen, som vilde betage os al Udsigten deroppe. Vi kunde dog ikke lade være at kaste længselsfulde Blikke derop. En frisk Sommermorgen, da vi spadserede op ad Veien til Landsbyen Gökig, laa de hvide Snebjerge i det klare Sollys saa skarpt aftegnede mod den blaa Himmel, at vi ikke længer kunde modstaae. Jeg foreslog Elisabeth, at vi i hvert Fald skulde forsøge Opstigningen, vi kunde jo altid vende om, hvis Turen blev for anstrængende.

„Vi fik en Fører,“ fortæller Elisabeth i sin Dagbog, „som sagde, at der var tre Timers Vei til Toppen, hvilket jeg ikke vilde troe, men jeg fik det at føle. Veien gik i Zigzag op ad Bjerget, snart ind i Skoven, hvor man af og til havde en mangeløs Udsigt over de to grønligblaa Alpesøer (Thuner- og Brienzersøen) nedenfor os. Saa kom vi ud paa de store Sætere; vi vare henne ved en Hytte og fik Mælk, Brød og ægte Schwei-

zerost. Vi kom ind imellem alt Kvæget, hvis Klokker vi hørte i lang Afstand; hist og her stode Grantræer. Vi kom høiere op; her var fuldstændig Tomhed. Land og Sø laa dybt under os. De nøgne Klipper begyndte at stikke frem, Veien dreiede, og pludselig havde vi dyb Afgrund under os, høie Bjerger til Siderne, dybt nede saaes et Glimt af Lübschinen, Bjerget gik næsten ganske brat ned. Nu kom Snebjergene frem, „Munken“ strakte Hovedet heelt op i den blaa Luft, Solen skinnede paa de hvide Sider. Veien slyngede sig op og ned, man maatte passe paa, da et Feiltrin kunde styrte En i Afgrunden; Flodens Brusen hørtes i det Fjerne, ellers ikke en Lyd. Vi steg høiere og høiere — endelig standsede vi foran det lille Værtshus deroppe — Klokken var Et. Her var et prægtigt Skue af Snealperne, der laa udbredt i en Halvkreds. Rigtig nok var der mange Skyer, men dog var det vidunderligt: snart kom en, snart en anden Top op i den blaa Luft; nede i Dalen flød de to Lübschiner sammen til een Flod. Vi gik ind i Huset og spiste til Middag — fik Gaasesteg. Nu saae vi Skyerne trække sig sammen som en Mur om Bjergene; det blev meget koldt. Snart trak de dog lidt bort, og Solen skinnede; vi gik om bag Huset, og her saae vi igjen Gletscherne med Solskin paa, men dog heelt igjennem Taage, det var som et Drømmeland, vi saae ind i; til den anden Side var Alt Taage. Klokken gik til Fire, vi fandt det raadeligst at begive os paa Nedveien, den gik hurtigere, men var meget besværlig, undertiden ængstelig, Udsigten saae vi ikke meget af paa Grund af Taagen. Endelig stode vi i Dalen og glade vare vi, men endnu havde vi en tre Kvarters Vei hjem, og det var drøit. Den Vei gik dog ogsaa, og saa kunde vi da hvile os. Vore Værtsfolk vare meget forundrede over, at vi vare gaaede baade op og ned, det havde de ikke tiltroet os. Det blev en deilig Maaneskinsaften, Bjergene skinnede hvide og spillede sig i Søen, omkring paa Høiderne var der tændt Blus i Anledning af den frie Forfatning. Paa vor Strandbred var et stort Baal tændt. Vi kunde næsten ikke gaa ind for al den Skjønhed.“

Det havde tilvisse været en anstrængende Tur, navnlig for Elisabeth, der var ganske uøvet i Bjergbestigninger, men den havde rigeligt lønnet sig med det pragtfulde Skue af de store, snedækte Alper i umiddelbar Nærhed, et Syn, som Elisabeth aldrig siden glemte, det var som et Syn ind i en hinsides forklaret Tilværelse. Vor Bjergvandring havde dog ikke været uden kritiske Øieblikke. Elisabeth var af en uforsagt og frimodig Natur, men hun havde dog sine Svagheder, som vel de fleste Mennesker har dem, ja selv om store Krigshelte kan man jo høre saadant. Hun havde en uovervindelig Skræk for Køer, og naar vi paa vore Vandringer traf en eller flere af dem, gik hun gerne en lang Omvei for at undgaa disse farlige Dyr. Nu traf det sig saa, at vi oppe paa Bjerget heelt uforvarende kom ind i en stor Flok Kvæg, som det ikke var muligt at undgaae, da de kom lige imod os. Elisabeth kom heelt ud af sig selv, da hun pludselig befandt sig midt inde mellem dem, og jeg maatte opbyde al min Overtalelse forat faa hende til at gaae ganske rolig forbi disse hornede Uhyrer, der naturligvis ikke gjorde os det Allermindste. Endnu værre var det dog ved Nedstigningen: Bjergstien gik paa flere Steder brat ned efter, og da Taagen til Tider dækkede for os, kunde det see ud, som om den steile Sti førte os lige ned i Afgrunden. Ved en saadan Leilighed standsede Elisabeth og erklærede, at nu kunde hun ikke gaa længere. Jeg forsikkrede hende, at vare vi først komne op paa Bjerget, maatte vi selvfølgelig ogsaa komme ned ad det igjen, og det lykkedes mig da ogsaa efter nogen Tøven at faa hende til at passere det vanskelige Sted. Efterhaanden som vi kom længere ned, svandt Taagerne og Skyerne bort, og saa gik det rask nedefter, til vi omsider naaede Dalen og derefter vort lille venlige Hus nede ved Søen.

Efterat have hvilet ud et Par Dage foretog vi en længere Udflugt til Vandfaldet Staubbach og den lille Landsby Mürren, som ligger i 5000 Fods Høide og frembyder prægtige Udsigter til Snebjergene rundt om. „Der kom netop en Vogn med Præsten fra Lauterbrunnen, den besluttede vi at kjøre

tilbage med. Vi pakkede vort Tøi sammen og satte os op i Vognen Klokken Ni, og saa gik det i en Fart langs Lübschnefloden gennem den friske grønne Lauterbrunnenthal med høie Bjerge til Siderne. Hele Veien bleve vi beleirede af Folk, der falbød Frugter, Blomster, Træsager — en blind Mand blæste paa et Horn o. s. v. I Lauterbrunnen bleve vi overfaldne af en forfærdelig Mængde Førere, der underbød hinanden, men endelig slap vi dog frem til Staubbach, som dog ikke gjorde noget videre stærkt Indtryk paa os — dog er det smukt, det hænger som et hvidt Slør ned over Klippen, og foran sig har man „Jomfruen“. Vi spiste til Middag og begave os saa alene til Mürren; det var en lang anstrængende Vei, men heldigvis var den skyggefuld. Og tilsidst, da Veien førte ud af Skoven, havde vi det prægtige Syn af en heel Række Snealper lige mod os; her var Bænke, paa hvilke vi toge Plads og hvilede. Lidt efter dreiede Veien om til Mürren, hvor vi traf Hotellet heelt fyldt med Englændere; det var, som om vi kom til England. Efterat have hvilet ud og spist til Aften gik vi atter ud og saae os om. Landsbyen, der bestod af c. 30 Huse, laa til Siden for Hotellet, ovenover laa Sæteren, hvor Kvæget gik, ligefor os var der en dyb Afgrund, og rundt om os høie Snetoppe og nøgne, øde Bjerge. Solen var ved at gaa ned, der var kommen lette Taager for Bjergene, men snart dukkede en snart en anden Top frem. Paa en Gang hørte vi et dansk „Godaften!“ blive tilraabt os, det var Maleren la Cour, der sad og malede et af sine deilige Alpelandskaber. Vi fik os en lille Passiar med ham og gik derefter ind i Læseværelset, hvor vi toge Plads mellem Englænderne. Senere gik vi atter ud, det var bleven Nat, Stjernerne tindrede over Sneen, Maanen skinnede paa de øverste Bjergtoppe, det var heelt vinterligt. Pludselig kom Maanen frem bag „Jomfruen“, og Alt laa i et skinnende hvidt Lys.

„Tirsdag d. 4. August vare vi tidligt oppe og ude, Solen var ikke kommen heelt frem bag Bjergene, der saae kolde og øde ud. Snebjergene laa i et koldt og skarpt Lys. Vi gik ind igjen, spiste Frokost, betalte Regningen og drog videre. Vi

traf atter la Cour siddende og male et Parti af Bjergene. Nu var Solen oppe paa Himlen, Bjergene laa i et deiligt Lys, det blev smukkere og smukkere, vi satte os ofte ned og saae paa Udsigten. Vi fik Lyst til at gaae til Eisenblüh og begav os op over Bjergene; det var aldeles ensomt, af og til hørte vi en Lavine rulle tordnende ned, ellers ikke en Lyd. Vi gik over de vidtstrakte Sætere, over de nøgne Klipper: nedenfor var Skov, Dalen kunde man ikke see. Tilsidst hørte Veien aldeles op, vi anede ikke, hvor vi skulde videre frem, og saa nødigt vi end vilde, maatte vi vende om. Men vi fik nu det herligste Syn: den mægtige „Jomfru“ laa og skinnede snehvid sammen med Breithorn og Silberhorn mod den blaa Himmel; i Forgrunden rigt, friskt Grønt og Granskove, som dækkede „den sorte Munk“ og de nøgne Bjerger — saa skjønt havde vi endnu ikke seet Snebjergene, det var et majestætisk Syn. Saa begyndte vi Nedstigningen, der gik let ved Hjælp af vore Alpestocke. Ved Staubbach hvilede vi; her kom en Mand og tilbød os at kjøre os det steileste Stykke af Veien i en Slæde. Vi gik ind derpaa, men det blev en farlig Fart: vi rutschede ned langs Randen af Afgrunden, hvor Veien akkurat var bred nok til Slæden, og saa steilt gik Veien ned, at Manden, der skød bagpaa, tidt havde Møie med at holde Slæden tilbage, men Gud være lovet, vi kom lykkeligt ned, og glad var jeg, da Manden løb op igjen med Slæden paa Ryggen og sine to Francs i Lommen.“

Saa kom vi da ogsaa vel fra denne Bjergtur, skjøndt Elisabeth var temmelig medtaget. Det var forsaavidt ganske heldigt, at den næste Dag blev en Regndag, der passende anvendtes til en Hviledag. Torsdag d. 6. August brøde vi op fra Bönigen, gik ombord paa en lille Damper, der førte os over Brienzersøen. „I Brienz holdt Posten parat, vi kom paa en aaben Vogn, og nu gik det afsted, et heelt Vogntog med klingende Klokker paa Hestene. Veien gik stærkt opad Bakke, under os saae vi Brienzersøen. Snart kom vi heelt ind mellem Bjergene, Veien blev saa steil, at de fleste af Passagererne stege af Vognen og gik — ved Brienzerpasset naaede vi det

høieste Punkt, og nu gik det nedefter i strygende Fart. Underveis gjorde vi Holdt og spiste til Middag, saa fik vi friske Heste og kjørte saa videre over Sarnen, en smuk By med Kilder og Blomsterduft, til Alpnacht, hvor vi atter gik ombord i et Dampskib og seilede over Vierwaldstättersøen til Luzern, der skinnede i Aftensolen med alle sine Taarne og gamle Huse.“

Fra Luzern gjorde vi et Par Udflugter paa Vierwaldstättersøen og fornyede bl. A. Minderne om Wilhelm Tell, hvis virkelige eller opdigtede Bedrifter jo ere bleven udførte paa disse Steder. Dernæst fortsatte vi Reisen over Zug og Zürich til Schaffhausen forat see det berømte Rhinfald. Det var et stort Syn: „Vandet strømmede og bruste i en vældig Bredde, nogle morsomme Klipper stode op i Midten, men det var først, da vi kom heelt ned, at det viste sig i sin fulde Størrelse. De mægtige Vandmasser skummede ned, som om de vilde tage En med, Vandet sprøitede os i Ansigtet, en stor Regnbue viste sig i Vandfaldet, man blev rent ør af at høre og see paa det. Vi lode os sætte over paa den anden Side, her flød Rhinen roligt med sit grønne Vand, saa gik vi over Rhinbroen og ind i Kirken i Laufen, hvor vi hørte en Prædiken og smuk Psalmesang.“

I Byen Schaffhausen var der en kvælende Hede, 28° R. i Skyggen, og endnu værre blev det paa Jernbanen, da vi fortsatte Reisen til Konstanz. Allerede paa en tidligere Reise havde jeg besøgt denne By og dvælet i Minderne om Johan Hus, hvis Liv og tragiske Skæbne havde været en særlig Gjenstand for mine Studier. I Geniets vældige Kraft og i urokkeligt Troesmod kan han langt fra maale sig med Luther, men han er af en finere og ædlere Natur og vinder derved i særdeles Grad vor Interesse og Sympathi. Det var mit Ønske at vandre rundt med Elisabeth paa de minderige Steder og i den stille Sommeraftens dybe Fred og Ensomhed sammen med hende fornye de store historiske Minder. Men dette Haab blev skuffet. Der afholdtes nemlig en stor Fest for Brandvæsenet, og i denne Anledning havde alle Brandfolkene fra Nabobyerne givet

Møde. „Der var Skraal og Spektakel; en stor „Turn- und Feuerwerkfest“ afholdtes med Æreporte, Faner, Musik — man skulde ikke troe, at det var en stille, lille By med knap 6000 Mennesker. Vi fik dog et Værelse i Hotel Adler, hvor saa godt som Alt var optaget. Saa gik vi ud i Byen forat see Minderne om Johan Hus, men rundt om var der fuldt af drikende og syngende Mennesker, de hylede, som om de var gale. Ikke engang i Kirken var der Ro, saa vi vendte om, og gik op i den store Conciliumsal: Her havde der nylig været holdt Festmaaltid, hvorfor den var smykket med Vaaben og Grønt. Folk gik ud af Vinduerne paa Taget forat hilse paa de bortdragende Gjæster, og vi gik med. Flere Dampskibe laa parate til Afgang aldeles propfulde, de glede ud i den blaa Sø, Skudene drønedes til Afsked, Folk vinkede og raabte til dem. — Oppe i den anden Etage var et Slags Museum med allehaande mærkelige Sager. Vi saae her den Stol, hvorpaa Kejser Sigismund havde siddet, da Hus blev domfældt — videre tre legemsstore Figurer, som forestillede Hus, Hieronymus og en Augustinermunk — endelig Hus's Fængsel, et usselt lille Hul, hvor han havde siddet i tre Maaaneder — det sidste Brev, han havde skrevet til sine Venner o. s. fr. Her fik vi ogsaa Underretning om, hvor Husstenen er; vi gik gennem Byen og derefter et godt Stykke udenfor den. Her var roligt, Solen begyndte at dale, saa det var svalere, og der var Duft af det Grønne og Blomster. Endnu et Stykke ad en Sidevei — og saa stode vi paa Stedet, hvor Hus var bleven brændt — en stor Bautasten var bleven reist med hans Navn og Dødsdag — der var stille og roligt omkring den. Vi vendte atter tilbage til Byen, hvor vi saae det Hus, hvor han havde boet og var bleven tagen til Fange, nu var hans Billed anbragt derpaa. Senere gik vi ned til Søen, hvor den sidste Sværm var i Færd med at drage afsted med stor Støi, og saa var Byen da nogenlunde rolig igjen.“

Fra Konstanz gik det Nord paa og hjemefter. Med Iltog toge vi gennem Sydbaiern, hvor vi fik de sidste Hilsener fra Alperne, Bjerglandskaber med Træhuse i Schweizerstil; efter-

haanden toge Bjergene mere af, Terrænet blev fladere, vi kom ud paa den store bayerske Høislette, paa hvilken München ligger. Denne By med dens rige Kunstsamlinger, store Pragtbygninger med Søilegange gjorde et stærkt Indtryk paa Elisabeth. „Tidligt om Morgenen vandrede vi ud i den store Stad — mærkværdigt prægtige Bygninger og mange Statuer. Vi gik ind i den storartede Hofgarten og drak vor Morgenkaffe af Glas; en lang Søilegang efter græsk Mønster, smykket med historiske Væggemalerier, omgiver den. Vi gik atter ud; det var blevet meget hedt paa de store aabne Pladser og brede Gader, stadig havde vi Pragtbygninger til alle Sider, og nu kom det Allerprægtigste: Propylæerne med Glyptotheket og Kunstudstillingen til Siderne, lutter græske Bygninger. Saa gik vi videre i det blændende Solskin og kom til de to Malerisamlinger — vi gik ind i det nye Pinakothek — store pragtfulde Sale, deiligt Marmor, herlige Malerier! Nu vare vi dygtigt trætte og søgte hjem til Middag. Om Eftermiddagen gik vi atter ud, var inde mellem Søilerne i Propylæerne, der gjøre en deilig Virkning — saa til Bonifaciuskirken, bygget aldeles som de gamle Basilicaer, fire Søilerækker af deiligt Marmor, mange Malerier paa gylden Grund, forestillende Bonifacius' Historie, ikke en Stump Hvidt var der i Kirken, Alt var smykket med Farver. — Den næste Dag vare vi først i Glyptotheket, dernæst gik vi ud forat see det nye Kvarteer ved Seiersporten. Mærkværdigt prægtige Bygninger, især Biblioteket og Universitetet, to deilige Fontæner — for den ene Ende af den lange Pragtgade laa Seiersporten, bygget i Stil af en romersk Triumphbue, for den anden Ende en aaben Hal efter florentinsk Mønster. Vi gik ind i „Englischer Garten“, en stor Lysthave, og saa ind i en „Biergarten“, hvor der var lystig Musik og propfuldt af Mennesker, men paa en Gang kom der en Tor-denbyge, og saa forsvandt Alle ind i Huset, og vi søgte at naae hjem.“

I München tilbragte vi fire eller fem Dage. Paa et af vore Besøg i Glyptotheket traf vi uventet sammen med Kunsthistorikeren, Professor Julius Lange og hans Hustru, og havde den

Glæde at færdes sammen med dem i disse rige kunstneriske Omgivelser.*)

Løvedag d. 15. August var det en høi, katholsk Helligdag, Mariæ Himmelfartsdag. Mange Bønder fra Omegnen vare i den Anledning komne til Byen og viste sig rundt om paa Gaderne i deres smukke Nationaldragter. Om Eftermiddagen reiste vi over Augsburg til Nürnberg. I Augsburg gjorde vi et Par Timers Ophold. Byen laa stille og solbeskinnet med de gammeldags Huse og Fontæner. Vi vare oppe i Raadhussalen, hvor den Augsburgske Bekjendelse blev overrakt Keiseren, dernæst besaa vi Domkirken, det Friggerske Hus med de mange Malerier paa Murene. Derefter fortsatte vi vor Reise og kom seent om Aftenen til Nürnberg.

Nürnberg med sine svære Mure og Fæstningstaarne, sine pragtfulde, gothiske Kirker, Huse med takkede Gavle og rige Samlinger af gammeltydsk Kunst er som et Stykke Middelalder, der er bleven staaende ind i vort Aarhundred og danner herved en livskraftig Modsætning til München med dets Efterligninger af græske Søilerækker, som kun lidet samstemmer med de øldrikkende Borgere og deres brede tyske Tungemaal. Det var en lummervarm Søndag, vi tilbragte i Nürnberg, men trods den trykkende Hede vandrede vi tappert om og besaa Kirker og Kunstsamlinger samt Borgen, der kneiser

*) I „Breve fra Julius Lange“ (udg. 1898) findes jeg et Par Gange omtalt paa en meget uvenlig Maade. Jeg maa hertil bemærke, at J. Lange og jeg, der vare Skolekammerater, vel ikke i de senere Aar havde nærmere Omgang, men dog altid hilste venligt paa hinanden, naar vi mødtes, og fik os mangan fornøielig Samtale. Bl. A. mindes jeg, at vi en Formiddag mødtes paa en Kafé i Bredgade og snart kom i en ivrig æsthetisk Discussion. Langes Tunghørhed gjorde det nødvendigt at tale høit, og da vi begge bleve opildnede, blev Samtalen ført i et stadigt crescendo, indtil Lange pludselig afbrød den og sagde: „Ja nu troer jeg, vi skal slutte af og gaae, thi jeg er bange, at vi har faaet altfor mange Tilhørere.“

De omtalte Udtalelser maa vel nærmest tilskrives et ungdommeligt Overmod. Lange selv var som bekjendt yderst varsom i sine Udtalelser om Andre og vilde i høi Grad have misbilliget den Taktløshed, hvori Udgiveren har gjort sig skyldig ved deres Offentliggørelse.

midt i Byen og trofast gjemmer Minderne om Frederik Barbarossa og Henrik den Fjerde.

Og saa gik det rask hjemefter med Ophold i Eisenach, hvorfra vi droge op til Wartburg og saae den pragtfuldt restaurerede Riddersal med Malerier af den berømte Sangerkamp, samt Luthers Værelse, lidet og tarveligt udstyret, men med en henrivende Udsigt gennem de smaa blyndfattede Vinduer over de store Skove, der strække sig om Klippeborgens Fod.

Endnu et lille Ophold gjorde vi i Cassel forat see den prægtige Malerisamling. Den stærke Lummerhede var bleven afløst af voldsomme Uveir med Lyn og Torden og Strømme af Regnen, men det var dog meget forfriskende. I Regnveir kom vi til Lybæk, hvor vi gik ombord i et Dampskib og seilede ned ad Travefloden i stille og mildt Veir.

„Fredag Morgen d. 21. August, da vi kom op paa Dækket, laa Kjøbenhavns Taarne for os, og lidt efter dreiede vi forbi Trekroner og saae alle Skibene paa Rheden. Det var underlig uvant at høre alle de danske Stemmer, da vi lagde til ved Toldboden, men deilig at staae paa dansk Grund igjen. Efterat vort Tøi var bleven efterseet af Toldopsynet, satte vi os i en Droske og kjørte gennem de kjære velkjendte Gader til vort Hjem, hvor vi fandt Alt i Orden og vare lykkelige ved at være komne glade og friske hjem fra den deilige Reise.“

Den smukke og rigt bevægede Udenlandsreise havde givet godt Udbytte for Elisabeth. Hendes aandelige Synskreds var blevet udvidet; Meget, som før kun kjendtes af Bøger, havde hun nu seet i Virkeligheden, hendes levende Natursands havde faaet rig Næring. Særligt Indtryk havde Alpernes mægtige Masser med de hvide Snetoppe gjort paa hende. Hun besad en dyb Følelse for det Ophøiede i Naturen som i Menneskelivet, og disse straalende Snemarker, klart aftegnede mod den blaa Sommerhimmel, syntes hende næsten som et Gjenskin af en hinsides forklaret Evighedsverden.

Nu blev Hjemmets daglige Gjerning atter optaget, dog fandt hun den paa ingen Maade smaalig eller trættende efter al

den rige Afvexling. Tværtimod fordybede hun sig i den med Glæde og med sin vanlige, ivrige Pligtøpfyldelse. Ligeledes gjenoptog vi vore Spadsereture i Frederiksberghave og vore Vandringer i Dyrehaven eller langs Strandveien. Efteraaret 1868 var meget skjønt efter den usædvanligt hede Sommer, og efterhaanden som vi kom frem i October Maaned havde vi god Leilighed til at glæde os over det skiftende Farvespil i Bøgeskoven eller ved det forfriskende Skue over Øresundets blaalige Vande med de mange, hvide Seilere.

D. 28. October 1868 feirede vi en smuk Familiefest — min yngste Broder Carl holdt Bryllup med sin Hjertens Udkaarne, Henriette Bang, en Datter af Justitsraad K. Bang. I otte lange Aar havde han tjent for denne sin Rachel — nu havde han endelig opnaaet en Plads i et af Ministerierne, hans Brud havde faaet det Holbergske Udstyrslegat tildeelt, og saa, meente han, var der jo ingen Grund til at opsætte Brylluppet længere. Han havde leiet en Bolig omtrent skraas overfor os i Frederiksberg Alle, Kvistetagen i det saakaldte „Lille Rosenborg“ med en herlig Udsigt over Haverne rundt omkring, bl. A. over Haveselskabets Have, der den Gang havde sin Plads umiddelbart bagved det nævnte Sted. Brudeparret blev viet af Stiftsprovst Rothe i Frue Kirke, og bagefter stod Bryllupsgildet hos Svigerforældrene, som ligeledes boede i Frederiksberg Alle. Selskabet bestod af omtrent 60 Personer, det gik meget livligt til med Taler og Sange — bl. A. udbragte jeg en Skaal for vor gamle Latinlærer Krebs, der var tilstede blandt Gjæsterne, med taknemligt Minde om, at han var den Første, som havde lært os Brødre „det verbum amare“, hvilket vi Alle (dog endnu med Undtagelse af min Broder William) havde vist stor Færdighed i at kunne conjugere. Efter Bordet spadserede vi rundt i Haven i et glimrende Maaneskin. Bagefter blev der dandset, og først Kl. 11 brød det glade Selskab op. Elisabeth og jeg vare de sidste Gjæster, som forlode Brudefesten, da vor Vogn udeblev, og vi derfor maatte blive, indtil en af de andre Vogne kom tilbage for at hente os.

V

LITERÆRE SYSLER. — NORGESREISEN

Et Par Maaneder efter vort Bryllup henvendte en ung driftig Boghandler, der netop havde aabnet en Forlagshandel i Kjøbenhavn, sig til mig med Anmodning om at udgive et lille Udvalg af Prosa og Poesi, passende for Confirmander. Den nærmere Anordning overlod han ganske til mig. Da mine Indtægter vare knappe, og Arbeidet ikke frembød særlige Vanskeligheder, gik jeg ind paa hans Forslag. Efter at have gjort et Udkast til Stoffets Anordning og Inddeling, talte jeg med Elisabeth derom, og vi gave os strax i Forening til Arbeidet. Jeg gjorde et foreløbigt Udvalg af de bedste nordiske, tyske og engelske Forfattere, gennemgik Stykkerne med hende, vi prøvede og undersøgte dem i Forening, og dernæst oversatte hun de forskjellige Forfattere, ved hvilken Leilighed hendes gode Sprogkundskaber kom hende til Nytte. Vi havde megen Glæde af denne literære Samvirken, der jævnlig fandt Sted om Aftenen, naar Dagens Arbeide var endt. Ved Udvalget holdtes alle Partihensyn borte, og overalt, hvor vi traf et aandfuldt eller inderligt Udtryk for den christelige Tro og Lære, optog vi det uden Hensyn til vedkommende Forfatters kirkelige eller religiøse Partifarve.

Vi arbeidede paa den lille Bog efter Tid og Leilighed, Trykning og Correcturlæsning toge ogsaa nogen Tid, Norgesreisen bragte en længere Afbrydelse, men Bogen var dog i Efteraaret 1869 færdig til Udgivelse. Den skulde udkomme under Navnet „Confirmationsgave“. Men nu reiste sig en ny Van-

skelighed med Udgiverens Navn. At lade den lille Bog komme frem anonymt eller pseudonymt gik ikke an, den vilde da gaae upaaaget hen og hurtigt være glemt. At sætte mit eget Navn paa Titelbladet gik endnu mindre an, thi det var paa Grund af mit satiriske og polemiske Forfatterskab saare ilde anskrevet i Pressen. Det var i hine Aar, at Broder William en Dag kom hjem og sagde til mig: „Du lægger dig da ogsaa ud med Alverden. Idag staaer der et Stykke mod dig i Flyveposten — den har dog hidtil taget dig i Forsvar“. Sagen var den, at under de store Ulykker og bittre Skuffelser, Land og Folk havde lidt baade i den ydre og den indre Politik, kunde man dog ikke slippe de gyldne Morgendrømme, man nu i saa mange Aar havde levet i. I den politiske og i den kirkelige Presse fik under dette National-Liberalismen og Grundtvigianismen Ordet: begge Retninger havde jeg gjort til Gjenstand for Kritik og skarp Satire. Mine Modstandere havde da heller ikke skaanet mig, og det var at forudsee, at den lille, høist uskyldige Bog vilde blive Gjenstand for en skaanselløs Fordømmelse i Pressen, hvis den kom ud under mit Navn. Den ublide Modtagelse, som „En Sommer i Norge“ havde faaet et Par Aar tidligere, indeholdt i saa Henseende tilstrækkelig Advarsel. Saa fandt min Forlægger paa at henvende sig til en af Hovedstadens Præster med Anmodning om, at han vilde ledsage Bogen med et Forord. Herimod havde jeg Intet at indvende. Efter Boghandlerens Anmodning var Præsten Laurids Schmidt ved Helligaandskirken saa venlig at skrive et lille Forord. Følgen heraf blev, at han blev betragtet som den virkelige Udgiver, og at „Confirmationsgaven“ særlig fandt Afsætning blandt hans Confirmander, hvad Pastor Schmidt med megen Moro fortalte mig, naar vi af og til mødtes. Bogen lod til i det Hele at finde Bifald — nogle Aar efter udkom den i anden Udgave.

Efter Hjemkomsten fra vor Bryllupsreise var der fuldt op af Arbejde for mig. Mine Forelæsninger over christelig Sædelære gjenoptog jeg i Begyndelsen af September. En Formiddag, da vi sad ved Frokostbordet, mældtes to tyske Herrer i

Besøg. Det var Professor Luthardt fra Leipzig og Provst Thiele fra Braunschweig. Jeg bad dem tage Plads ved vort Bord, og Elisabeth fik travlt med at lave Kaffe til dem. Imidlertid førtes en livlig Samtale om theologiske og kirkelige Forhold. Luthardt havde udfoldet en rig Production, han var nu i Færd med en Omdannelse af „Allgemeine luthersche Kirchenzeitung“ og kom nu forat bede mig yde Bistand hertil. Hvor gjerne jeg end havde imødekommet dette Ønske, turde jeg dog ikke indlade mig derpaa; jeg var ifærd med at omdanne mit eget Kirkeblad og havde desuden saa fuldt op af literært Arbejde herhjemme, saa jeg turde ikke udstrække min Virksomhed til Udlandet og maatte derfor give Anvisning paa Andre, som kunde træde i mit Sted. Efter Frokosten førte jeg mine to Gjæster hen til et Besøg hos min Fader, og derefter gik jeg med dem paa Thorvaldsens Museum, thi det var særligt Ønsket om at see dette, som havde ført dem til Kjøbenhavn. Synet af denne rige, kunstneriske Production satte dem i stor Begeistring, hvilken Luthardt senere gav Luft i en lille Skildring af Thorvaldsens Museum. Den er optaget i C. E. Luthardts Gesammelte Vorträge, Leipzig 1876.

— Min Plan om at omdanne mit kirkelige Ugeblad til et Organ for christelig Cultur, der foruden de kirkelige ogsaa skulde omfatte de literære, kunstneriske og sociale Spørgsmaal, havde jeg ikke opgivet. Jeg talte oftere med Martensen derom, og han viste varm Iver for denne Plans Gjennemførelse og støttede den ogsaa med sin store Autoritet. Ogsaa H. N. Clausen var meget ivrig for det kirkelige Ugeblads Omdannelse til et christeligt Culturblad med videre gaerende Interesser. Det gjaldt imidlertid om at faae ansete Videnskabsmænd udenfor Theologernes Kreds til at støtte det nye Tidsskrift. I den Anledning henvendte jeg mig til Forskjellige og fik, som det kunde forudses, forskjelligt Svar. Nogle havde Betæneligheder, Andre erklærede ikke at have Tid, en anset Æsthetiker svarede mig reent ud, at hvis der ikke kunde tjenes brave Penge, vilde han ikke have Noget med den Sag at gjøre, og det turde jeg nu rigtignok ikke love ham. Imidlertid var dog

Martensens og Clausens Navne en stor anbefaling for Sagen, og omsider gave C. Paludan-Müller, J. L. Ussing og J. J. Worsaae bestemt Tilsagn om deres Medvirkning, og til disse sluttede sig min Broder William. Forlæggeren, F. Hegel, ønskede, at der skulde være to Udgivere, men det modsatte jeg mig bestemt: havde jeg ført Ugeblad for Folkekirken alene, saa maatte det samme vel ogsaa kunne skee med det nye Tidsskrift.

I Januar 1869 kunde jeg da udsende det første Hefte af „Dansk Tidsskrift for Kirke- og Folkeliv, Literatur og Kunst“ under Medvirkning af H. N. Clausen, H. Martensen, C. Paludan-Müller, Will. Scharling, J. L. Ussing, J. J. Worsaae. Det var en Række høit ansete Navne, som jeg havde knyttet til Tidsskriftet, og de støttede det ogsaa med en Række værdifulde Artikler. Den Eneste, som aldrig sendte noget Bidrag, var, mærkeligt nok, H. Martensen, som havde været den Ivrigste for at faae Tidsskriftet istand; imidlertid kan det maaskee siges til hans Undskyldning, at det laa ikke for ham at skrive saadanne mindre Artikler. Tidsskriftet udkom hver fjortende Dag, dets Retning var konservativt, Kampen mod Grundvigianismen og mod R. Nielsens falske Dualisme fortsattes, men desuden behandlede ogsaa æsthetiske, sociale og literære Æmner af mange, forskjellige Forfattere. Selv arbejdede jeg med stor Iver, og det var mig en Tilfredsstillelse ikke at være henvist udelukkende til kirkelige og theologiske Æmner, men ogsaa at kunne udtale mig om andre Spørgsmaal af mere almindelig, human Interesse, ligesom det ogsaa var mig en stor Glæde at træde i nærmere Forbindelse til Videnskabsmænd af forskjellig Retning. Hovedstadspressen saae ikke videre venligt til det nye Tidsskrift, men vovede dog ikke at rette ligefremme Angreb paa det af Hensyn til de ansete Navne, som prydede Titelbladet. Derimod vare Præsterne ikke saa fornøiede med, at jeg havde ombyttet det reent kirkelige Ugeblad med et christeligt Cultur-Tidsskrift, og jeg hørte nu, da Ugebladet var ophørt at udkomme, saamange Lovtaler over det, som jeg aldrig havde hørt over det, medens det bestod og var i fuld

Gang, ja selv Mænd, som tidligere havde klaget over dets skarpe Polemik, klagede nu atter over, at det var ophørt at udkomme. Saaledes stadfæstedes atter her det gamle Ord: „vil du roses, saa dø!“

Samtidigt syslede jeg med et andet stort Arbeide, der havde et med Tidsskriftet beslægtet mere universelt Præg. I Aarets Løb havde jeg foretaget en Omarbeidelse af min theologiske Konkurrence-Afhandling forat kunne udgive den i Trykken. Den stillede Opgave krævede en Fremstilling af Forholdet mellem Humanitet og Christendom og den deraf følgende forskellige Opfattelse af Ethiken.*) Opgaven skulde besvares i tre Uger, en temmelig knap Tid til det omfattende Spørgsmaal. Æmnet, der griber dybt ind i Sædelærens videnskabelige Behandling, havde vakt min Interesse, og jeg besluttede derfor at underkaste det en grundigere Drøftelse. Jeg gjenoptog det paa Ny, men under Omarbeidelsen aabnedes efterhaanden nye og større Synspunkter for mig, og tilsidst omformedes det til en Fremstilling af Menneskeslægtens religiøse Culturudvikling, eller hvad man kalder Historiens Philosophi. Den Hovedtanke, som jeg her vilde gennemføre, var den, at ikke den politiske og nationale Interesse, som det nu almindelig antages, er det egentlige Centrum i Folkeslagenes Culturliv, men at det er den religiøs-sædelige Livsanskuelse, at denne er den egentlige, drivende Kraft i Verdenshistorien, og at det Høidemaal i Cultur og politisk Selvstændighed, hvortil Nationerne naaede, er betinget ved Renheden og Inderligheden af den religiøse Tro. Til Udførelsen heraf krævedes en Række forberedende philosophiske Studier. Forat faae bedre Leilighed hertil og tillige vinde et større Overblik over det rige Stof besluttede jeg at holde en Række Forelæsninger paa Universitetet over dette Æmne. Disse toge deres Begyndelse d. 5. November i et af de store Auditorier, og det viste sig

*) den noget vidtløftige Titel lød saaledes: „Hvilket er Forholdet mellem Christendom og Humanitet, og hvilken Indflydelse har den forskellige Besvarelse af dette Spørgsmaal paa den christelige Ethiks Charakter, særlig paa Bestemmelsen af det Forhold, hvori den christelige Etik maa stilles til den ikke-christelige?“

snart, at jeg havde fundet et Æmne af almeen Interesse, thi Auditoriet var propfuldt af Tilhørere, saa at endog Dørene ud til Gangen maatte holdes aabne. I Marts 1869 begyndte jeg en ny Række Forelæsninger over „Christendommens Forhold til den humane Culturbevægelse“, det var en videre Gjennemførelse af de tidligere Forelæsninger for Middelalderens og den nyere Tids Vedkommende. Atter her havde jeg den Glæde at samle en talrig Tilhørerkreds, der med Opmærksomhed fulgte mine Udviklinger.

Det Held, jeg havde havt med disse Foredrag, gav mig en ny Ide, nemlig at gjøre en Reise til Norge og holde dem paa Ny i Christiania. I disse Aaringer var der begyndt et livligere Samkvem mellem de to Universiteter; Madvig og Rasmus Nielsen havde holdt Forelæsninger i Christiania, og til Gjengjæld havde de norske Professorer holdt Forelæsninger i Kjøbenhavn. Dette var rigtignok skeet efter forudgaaende Indbydelse, og en saadan havde jeg ikke modtaget. Men jeg meente, at jeg kunde nok drage derop uden en saadan, da jeg havde mange Venner og Bekjendte i Christiania efter min norske Reise i 1865, og tilmed tvivlede jeg ikke paa, at mine Foredrag vilde blive hørte med samme Opmærksomhed i Christiania som i Kjøbenhavn. Tiden maatte være i September og October Maaned, naar Folk efter Feriereiserne og Landopholdet atter vendte tilbage til Christiania. Elisabeth skulde følge med, hvad hun selvfølgelig strax var rede til, og jeg foreslog hende, at vi skulde først gjøre en Tur ind i Telemarken i de sidste Dage af August og derfra begive os over Kongsberg og Drammen til Christiania.

Lørdag d. 21. August 1869 ved Middagstide gik vi ombord paa „Excellencen Toll“; Elisabeths tre Søstre fulgte med og gik derefter ud paa Langelinie, hvorfra de tilviftede os Farvel, medens vi langsomt glede forbi. Vi passerede Kronborg og Kullen og havde derefter urolig Sø og kjedelig Seilads, indtil vi Søndag Middag Kl. 12 befandt os udenfor Frederiksværn. I sin Reisedagbog beskriver Elisabeth det første Indtryk, hun fik af Norge, saaledes: „Nu viste Forposterne for

Norge sig, de mange nøgne Klippeøer. Skibet gled ind ad en snæver Aabning, Søen blev aldeles rolig, og lige for os laa Frederiksværn, omgiven af skaldede graa Klipper med smaa røde Udkigshuse paa Toppen; i Baggrunden viste Laurvig sig med sine skovgroede Fjelde i en deilig, blaa Bjergtone, men nærmere ved os var Alt goldt og øde. Efter lang Snakken om Tøiet blev endelig det og vi anbragte i en Baad, og glade vare vi ved at sige Farvel til „Excellencen“ og ved igjen at komme paa Landjorden. Nu vare vi da paa norsk Grund, hele Befolkningen stod søndagsklædt paa Bryggen, Skydskærterne holdt der forspændte med smaa norske Heste, og de røde Bjælkehuse laa malerisk op ad Klipperne. Vi maatte først ind til Toldembedsmændene, de saae ud, som om de vare komne hjemme fra Dokken, og saa gik vi op i Hotellet, hvor der lugtede af Fyrretræ og var strøet Gran i Spyttebakken. Der var skinnende rent i Stuen, en deilig Udsigt over Søen, og vor Middagsmad smagte os udmærket godt. Vi besaa Kirkegaarden og Byen, der var som uddød, og gik først Klokken 4 ombord i et lille, norsk Dampskib „Foldin“. Atter maatte vi ud i den aabne Sø og døie lidt Ubehagelighed, men efter en Times Seilads dreiede Skibet ind i en Fjord og lagde til ved Langesund. Her kom vi da til livligere Egne; der laa Skibe i Havnen, og der var store Saugværksteder, grønne Enge og Granskove. Vi maatte i Land forat komme ombord i et andet lille Dampskib i Brevik; vi toge Billet til anden Plads for ret at nyde Udsigten. Det var en herlig Tur, Skibet gled saa stille, saa at alt det Onde, vi have døiet paa Søen, var glemt; Fjeldene gik brat ned i Vandet, beklædte med de lyse Birke og Graner; andre Steder taarnede de sig op, det ene over det andet — smaa Øer laa spredte omkring — Belysningen var mild og yndig.“

Vi agtede os til Porsgrund, hvor Præsten Bernhoft, hvis Søster var gift med en af Elisabeths Farbrødre, venlig havde indbudt os til et Besøg. Men vore Medreisende, der snart indlode sig i en livlig Passiar med os, kunde ikke forstaae, hvor vi vilde hen; den bløde danske Udtale gjorde Navnet ukjende-

ligt for dem. „Bosgund?“ sagde de, „her er ingen By af det Navn“. Endelig lykkedes det os at gjøre dem det begribeligt. „Ah, Porsgrund!“ udbød de med en vældig Snurren paa r'erne, „ja den kommer vi snart til — den ligger der fremme ved Elven“. Og snart kom vi ind i Elven og dampede op til Porsgrund, der laa malerisk paa begge Sider af Elven, omgivet af Fjelde. Vi gik i Land med vor Bagage og fik et rummeligt Værelse anvist paa Hotellet. Derefter gik vi hen til Præsten Bernhoft, men bleve modtagne med den Underretning, at han og hans Familie var bortreist. Dette var unægtelig en Skuffelse for os; forat vort Ophold dog ikke skulde være for-gæves, henvendte vi os til Byens anden Præst, Winsnæs. Denne meddelte os, at Bernhoft kom tilbage næste Aften, men bad os imidlertid være hans Gjæster og gav os Anvisning paa en smuk Spadseretur, vi kunde gjøre paa egen Haand. „Det var morsomt at gaae ud paa Landet med Udsigt over Fjeldene gjennem en norsk Granskov, Luften var let og frisk, Veiret blev efterhaanden deiligt. Efter en Times Gang fik vi Fjorden i Sigte, vi klavrede op paa et Fjeld og saae ud over det blaa Vand med de spillende Solstraaler, omgivet af de grønklædte Fjelde, hist og her tittede en Bondegaard frem, bag os mellem Grantræernes Toppe saaes Kirken; vi gik helt ned til Fjorden og drev om ved Vandet, flere Skibe laa paa Stabelen. Saa gik vi ind i en Bondegaard og drak Mælk, og derpaa gik vi hjem, hvilket var en lang og varm, men dog smuk og fornøielig Tur. Efter en Times Hvile gik vi til Præsten Winsnæs. Byen har en stor Udstrækning til den Side, Husene var byggede op ad en Klippe. Præstegaarden havde hyggelige, store Værelser, mange Børn, en forfalden Have, venlige Mennesker. Om Eftermiddagen gik vi over og besøgte Fru Moe og hendes Døttre, vi bleve overordentligt venligt modtagne af hele Familien, der sad i Bislaget og passiarede. Fru Moe førte Ordet, en livlig Dame med mange æsthetiske og literære Interesser, Døttrene sang smukt for os, de bad os komme igjen næste Dag.“

Saasnart Pastor Bernhoft var kommen hjem, indbød han

os til at flytte fra Hotellet hen i hans Bolig, hvor der var god Plads, da hans Hustru og Børn for Tiden vare paa en Sommerreise. Han var en overordentlig livlig og meget talende Mand med stærke theologiske og æsthetiske Interesser. Vi tilbragte et Par høist behagelige Dage i hans Hus, gjorde forskjellige Udflugter baade til Lands og til Vands og frydede os over den skønne Omegn. „Hvor Norge dog er et deiligt Land“, skriver Elisabeth i sin Dagbog, „og hvor Porsgrund er et yndigt Sted. Vi stege op paa en af Høiderne og saa Byen, omgiven af Vand, Fjelde og grønne Dale ligge for vore Fødder. Endnu skjønnere blev det, da vi kom øverst paa Aasen gennem den stille Skov med Lyng og Bregner og saae bent ned ad Fjeldet. Vi ere bleven rigtigt kjendte med Porsgrund og skulle ikke glemme den.“

Med Bernhoft, der ved Siden af sin Præstevirksomhed sad i en stor literær Bedrift, havde vi mange livfulde Samtaler og fik af ham mange Oplysninger om kirkelige og literære Forhold i Norge. Ogsaa aflagde vi forskjellige Besøg, bleve modtagne med stor Gjæstfrihed og underholdte med Sang og Musik. Det var lidt haardt at bryde op fra dette fornøielige Sted, hvor vi havde modaget saa megen Elskværdighed. Fredag Morgen var Afreisen bestemt. Vi vare oppe allerede Klokker 5, Veiret saae ret taaleligt ud, Skydsgutten holdt for Døren, og vort Reisetøi var pakket, Frokosten var nydt, og vi skulde tage Afsked — saa bestemte vi os i sidste Øieblik til at blive en Dag endnu. Vor gjæstfri Vært sprang fornøiet op og løb ud til Skydsgutten forat sige ham af til næste Dag, og saa kjørte han bort med sin Kærre. Dagen blev benyttet først til en smuk Rotur, derefter til en Udflugt til Skien. Næste Morgen holdt Skydsgutten igjen foran Døren, og saa blev det endelig til Alvor. Vi skiltes med mange Hilsener og Taksigelser fra vor kjære Vært, med hvem vi havde tilbragt saa behagelige Dage og fortsatte vor Reise. Vi kjørte til Skien og gik ombord paa en lille Dampers, der førte os op over den lange og smalle Havsø. Længe varede vor Ensomhed ikke. Ved Stationen Bø kom et stort Selskab ombord, og blandt dem

Præsten Bugge i Holmstrand (senere theologisk Professor og derefter Biskop i Christiania) med sin Hustru. Vi sluttede os sammen, fandt os vel ved hinandens Selskab og havde paa Ny god Leilighed til at faae Underretning om Forholdene i Norge.

Søndag d. 29. August vare vi i Hillerdal, overværede Guds-tjenesten i den lille, mærkelige Stavkirke fra det 8de Aarhundrede, hvor Egnens Bønder indfandt sig i deres maleriske Nationaldragter. Gudstjenesten var høitidelig, Psalmesangen god, Børnene bleve katekiserede efter Prædikenen. Vi spiste til Middag tilligemed Bugges i Præstegaarden og skiltes derefter fra dem. „Vi satte os op paa en lille rød Kærre med en gul Hest, der just ikke var meget munter. Skydsgutten, en stor Mand, løb bagefter. Det var en smuk Tur, Fjeldene saae deilige ud. Da vi havde kjørt en Mil, bleve vi indhentede af Bugges; efter megen Tale bestemte de sig til at tage samme Vei som vi. Vi kjørtte gennem store Skove, gjorde lidt Holdt, og her skiftede vi, saaledes at jeg kom over paa Trillen til Fru Bugge, medens Bugge satte sig over paa Kærren hos Henrik. Atter gik Veien gennem ensomme Skove med bratte Bakker; jeg talte meget med Fru Bugge. Endelig kom vi til Tinssøen; der var deilige Partier med Elven dybt under os. Det begyndte at blive mørkt og bitterlig koldt. Saa holdt vi udenfor Andersen paa Haugen, men de havde stort Barselgilde, saa maatte vi ned til Andersen ved Søen. Det gjorde godt at komme i Hus, vi vare ubeskrivelig trætte. Vi fik en Kop varm The, Herrerne drak Toddy, og vi passiarede til Sengetid.“

„Mandag d. 30. August. Det var en deilig Morgen, Tinssøen laa som en Schweizersø. Da vi vare færdige med Kaffen, kravlede vi til Fjelds. Der var en storartet Udsigt med Fjelde og dybe Dale, store Granskove, hist og her opdyrkede Pletter med Grønt. Belysningen skiftede med Lys og Skygge, en høitidelig Susen gik gennem Træerne, Jordbunden skinnede af røde Bær. Med en Deel Besvær kom vi atter ned. Senere traf vi sammen med Dr. Rudolf Berg og Hustru fra Kjøbenhavn — jeg smagte for første Gang friske, deilige Multebær. Om-bord paa Dampskibet mødte vi atter Dr. Bergs samt to norske

theologiske Candidater, Hæræm og Jensen. Seiladsen var meget kold, men interessant ved de steile, øde Fjelde; glade vare vi imidlertid Alle, da Dampskibet laa ved Ørnæs. I en Fart søgte vi at faae Skyds forat komme først til Dale. Saa kjørte vi ad en deilig Dal med Elven til Venstre og steile, grønklædte Fjelde til begge Sider; Gaustas runde Kegle med Sne i Revnerne dukkede frem for os. Efter en lang, kold og barsk Kjøre tur kom vi til en rigtig norsk Bondegaard og blev viste op i en ægte, norsk Stue, blaamalet, med røde Hylder og en stor rød Thronseng. Lidt efter ankom det øvrige Selskab. Vi fik Aftensmad, der blev tændt et stort Baal af Fyrrepinde, der blev fortalt Historier og sunget, men vi vare trætte og medtagne og gik derfor tidligt til Ro.“

„Tirsdag 31. August. Veiret var grimt, men klarede dog snart op. Vi kom op med Banen og kjørte videre op gennem Dalen ad en stærk Stigning. Tilsidst maatte vi stige ned af Vognene og fortsatte Turen til Fods. En smal Sti slyngede sig op om Fjeldet med dybe Afgrunde og mægtige Udsigter. Gausta viste sig mod den blaa Himmel, Veien var lang, besværlig og svimlende. Vi kom til Krokan, hvor vi toge et Hvil og saae paa smukke Sølvarbeider, især et Spænde med Aarstallet 1647, hvilket Henrik kjøbte og forærede mig. Vi gik videre over en skrøbelig Bro — Vandets Torden blev stærkere — vi stode nu foran den mægtige Rjukan Fos. Det stormede, saa vi neppe kunde holde os opreiste, vi havde kun smalt Fodfæste — ligeoverfor os styrtede den skummende Fos i en Høide af 740 Fod ned i en dyb Kjedel, omgiven af bratte, sorte Fjelde; dernede havde aldrig Menneskefod traadt; det var vildt og storartet. Med stor Besvær kravlede vi op ad den nye Vei og kom saa til den svimlende Mariski. Her vendte vi om og gik tilbage, hvilket var vanskeligere, da Veien gik ned ad, men vi naaede dog lykkeligt og vel hen til Vognen. Vi kjørte atter tilbage og havde den deiligste Udsigt og Belysning over Fjeld og Elv, men sad med Livet i Hænderne, saa at vi tilsidst foretrak at staae af Vognene og gaae et Stykke. Kl. 3 kom vi hjem, lykkelige over at være sluppet godt hjem,

og Alle glade over den storartede Tur. Lidt efter Middag toge Dr. Bergs bort, og vi bleve alene igjen mede Bugges. Vi havde en prægtig Tur tilbage gennem Vestfjorddalen, der laa saa stille og fredelig; over Gausta laa saa smukt et Lys, at vi idelig maatte vende os om og see efter den. Tilsidst stode vi af Vognene og gik den øvrige Vei. Vi fandt et hyggeligt Logis i Ørnæs og en meget romantisk Værtinde.“

Næste Morgen toge vi med Dampskib tilbage over Tinsøen til Tinoset, hvor vi skiltes fra Bugges, og denne Gang blev det Alvor, thi de skulde videre vesterpaa til Besøg i Familien, medens vi agtede os mod Øst over Kongsberg og Drammen til Christiania, hvor vi dog atter gjensaaes efter et Par Ugers Forløb. Vi havde en lang Kjøretur paa henved otte Mil for os med den samme Hest, thi paa Veien til Kongsberg var intet Skifte. „Vi kom op paa en Skrumplekærre, hvor ovenikjøbet det ene Hjul var lidt i Stykker, og havde til Skydsgut en Thelemarksbonde, der løb i Trav ved Siden af Vognen og sagde Du til os. Det var de smukkeste Egne, vi kom igjennem, med Elve, Søer og Skove, men Veien var saa lang, saa lang og besværlig. Vi toge ind paa Bolkesjø hos Ola og fik Middagsmad; det var en rigtig gammel, norsk Bondegaard med Bibelsprog rundt om. Udsigten var mageløs, nærmest Sø og Skov, og i det Fjerne en Krands af mægtige Fjelde, Gausta, Silgard o. A. Derefter kjørte vi videre over høie Fjelde og saa atter nedefter, men det blev mørkt og uhyggeligt, inden vi naaede Kongsberg.“

„Torsdag d. 2. September. Vi aflagde Besøg og gik derefter en vidunderlig deilig, ensom Tur over Fjeldet til Gruberne. Vi fik Dragt paa og gik ind i Hulen med en Fører. Vandet bruste under os, vi gik en Fjerdingsvei ind, 600 Fod under Jorden, det var uhyggeligt, men interessant. Væggene glimrede i Lampens Lys, vi mødte Vogne. Det var deiligt at komme ud igjen. — — Om Eftermiddagen besaae vi Mønten og Sølvhytten og gik derefter hjem i en bidende Kulde.“

„Fredag 3. September. Samme Kulde, Rim paa Marken. Kl. 5¹/₂ satte vi os i en Diligence, sex Voxne og et Barn, hvor

der kun var Plads til Fire, og kjørte til Haugsund, hvor vi maatte vente længe paa Banetoget, som førte os til Drammen. Her var Prinds (senere Kong) Oskar i Besøg, det vrimlede af Flag og pyntede Mennesker — skærende Solskin og skarp Vind — skinnende nye Huse*), brede Gader — koldt og uhyggeligt. Jeg blev siddende hjemme til efter Middag, saa gik vi en Tur i Byen, der er den længste af dem, jeg har seet; derpaa til Pastor Deinbolls, hvem vi bragte Hilsener fra deres Svigersøn, Pastor Bernhoft i Porsgrund. Vi drak Kaffe hos dem, men der var stor Travlhed i Anledning af Festmaaltidet og Illuminationen — senere en underlig forstyrret Aften med Illumination.“

— Fra Drammen kjørte vi med Skyds til Christiania. Paa Veien toge vi ind hos mine gamle Venner Brodtkorbs paa deres yndige, lille Gaard i Sandviken. Vi bleve modtagne med stor Glæde og Gjæstfrihed, Huset var fuldt af Besøg fra Christiania, men der blev dog skaffet Plads og Natteleie ogsaa til os. Næste Dag toge vi med Dampskib til Christiania. Høiesterets-Assessor Christopher Hansteen med Frue, med hvem vi havde gjort Bekjendtskab hos Brodtkorbs i Sandviken, tilbøde os venligt at boe et Par Dage hos dem i Christiania, til vi havde fundet et passende Logis, og dette Tilbud modtog vi med Tak.

Saa havde vi da efter megen Omflakken endelig naaet vor Reises Maal lykkeligt og vel. Men jeg kan ikke sige, at det var med de gladeste Følelser. Christiania er i August og Begyndelsen af September endnu ubehageligere end Kjøbenhavn paa denne Tid; Byen er indestængt mellem Fjeldene og Fjorden, Luften er tung og trykkende, og det føltes dobbelt efter den friske Fjeldtur. Men hvad der trykkede os mere end Luften, var Tanken om de Foredrag, som jeg nu skulde holde. Der var, som alt fortalt, Ingen, som havde havt Bud efter mig; hvis der nu kun meldte sig et ringe Antal Tilhørere, vilde Reisen være forgæves, og for mig vilde under de daværende

*) Tre Aar i Forveien, i Sommeren 1866, var Størstedelen af Drammen brændt, men nu atter gjenopført.

Forhold i Hjemmet dette være dobbelt ubehageligt. De første Efterretninger vare just ikke opmuntrende. Jeg forhørte mig i Athenæum og hos Boghandler Dahl, hvor man skulde tegne sig for Adgangskort — kun tolv saadanne vare tagne. Jeg gik derfra hen til min kjære Ven, August Schou (senere Høiestre-
rets-Secretær), som havde været meget ivrig forat faae disse Forelæsninger istand. Han trøstede mig med, at Folk vare jo endnu ikke komne ind fra Landet — der vilde nok komme Flere, naar jeg først begyndte o. a. Lign.

Medens jeg havde travlt med at ordne Alt til Forelæsnin-
gerne, var Elisabeth rundt i Byen forat finde en Bolig til os. Efter adskillig Søgen fandt hun endelig et Par Værelser i Told-
bodgaden, som vel vare tarvelige, men frembøde en deilig Udsigt over en Deel af Staden heelt op til Slottet, der reiste sig stolt paa en Bakke ovenover Byen. Af denne Udsigt fik vi dog ikke megen Glæde, thi ikke langt fra os havde man be-
gyndt Opførelsen af et Hus i flere Stokværk, og det voxede saa hurtigt i Veiret, at snart baade Slottet og Staden vare dæk-
kede af det.

Efter forskjellige Avertissementer og Meddelelser i Bladene, hvorved Schou viste en ligesaa trofast som ivrig Medvirkning, kunde jeg endelig Onsdag Eftermiddag d. 15. September be-
gynde Foredragene. Der havde indfundet sig en talrig Tilhø-
rerkræds, og med lettede Hjerter gik Elisabeth og jeg derfra i deiligt Maaneskin til vort Hjem i Toldbodgade.

Under de følgende Foredrag voxede Tilhørernes Antal saa-
ledes, at Auditoriet ikke længere kunde rumme dem, og jeg maatte ansøge om Tilladelse til at benytte Solennitetssalen, hvilken ogsaa beredvilligt blev overladt mig af Universitets-
Styrelsen. I denne store festlige Sal var der godt at tale, og her holdt jeg den følgende Række, i alt tolv Foredrag, for en talrig og interesseret Tilhørerkræds, som med Opmærksomhed fulgte min Fremstilling af Hovedpunkterne i Menneskeslæg-
tens Udvikling, betragtede i Christendommens og Humanite-
tens Lys.

I Toldbodgaden havde vi indrettet os et lille, hyggeligt Hjem,

hvor jeg i Ro kunde arbeide paa mine Forelæsninger eller drive mine Studier, medens Elisabeth stod for Husførelsen. Vi modtog jævnlig Besøg her af Venner og Kjendinge, af hvilke vi snart fik en ikke ringe Kreds, thi til vore Venner fra mit tidligere Ophold i Christiania i Vaaren 1865 kom snart en Deel nye. Man viste os stor Gjæstfrihed, vi vare jævnligt indbudne snart i mindre og snart i større Kredse og havde herved rig Leilighed til at blive bekendt med norske Forhold paa Aandslivets forskjellige Omraader.

Blandt den Kreds af Venner, som kom os i Møde med stor Gjæstfrihed og Hjertelighed, maa jeg først nævne de gamle Romafarere, med hvilke jeg havde ført et rigt Samliv i Rom i Vinteren 1862, Bjørnstjerne Bjørnson, Hartvig Lassen og Fr. Bolzmann. Mellem Bjørnson og mig havde der staaet vældige Debatter, hvor vi (som det gjerne gik Bjørnson med hans Venner) vare skiltes i stor Vrede fra hinanden, for saa nogle Dage efter at slutte Forlig og nyt Venskab. Vi havde været sammen først i Rom og Neapel, senere i Tyrol, Aaret efter i Paris og tilsidst i Christiania. Vi havde saaledes oplevet Adskilligt sammen og havde haft rig Leilighed til at udvekle vore Meninger. Oftere var der kommen en Kurre paa Traaden mellem os, men hans forstandige Hustru, der udøvede en mildnende og beroligende Indflydelse over den heftige og stridbare Mand, fik det dog altid udjævnet. I den sidste Tid var Forholdet mellem os kjølnet noget, thi Bjørnson befandt sig i nu i sin grundtvigske Periode, var desuden begejstret for Rasmus Nielsens Philosophi, af hvilken han rigtig nok ikke forstod Synderligt, og sværmede altsaa for Alt det, som jeg havde sat mig til Opgave at bekæmpe, og han undlod da heller ikke med sin sædvanlige Aabenhed at sige mig, at jeg efter hans Mening var kommen paa den forkerte Side. Alligevel modtog han mig og Elisabeth med Venlighed og bad os gjæste hans Hus, naar vi havde Tid og Lyst dertil. Han overværede et Par af mine Foredrag og yttrede særlig Glæde over et af dem, hvor jeg havde kritiseret Pietismen. Men næste Gang vendte Bladet sig, thi da var det Grundtvig og

hans Tilhængere, mod hvilke Kritiken vendte sig, hvorover Bjørnson strax udtalte sin allerhøieste Utilfredshed. Imidlertid satte hans Vrede sig snart, og vi talte atter venskabeligt sammen.

Overfor Hartvig Lassen og Boltzmann var Venskabsforholdet af en roligere Natur. Det var de æsthetiske Interesser, der knyttede os sammen, og her havde vi omtrent de samme Synspunkter. Den første er Udgiveren af Wergelands Skrifter og Forfatter af en aandfuld Levnedbeskrivelse over denne eiendommelige, norske Digter. Derimod kunde han ikke finde sig til Rette med Bjørnson, og Forholdet mellem dem var netop under vort Ophold i Christiania meget spændt. Tilfældigvis traf jeg dem begge paa en Dampskibstur i Christiania Fjord, hvor de havde opsøgt de to yderste Ender af Skibet, den ene i Forstavnen, den anden i Bagstavnen, medens jeg maatte spadsere frem og tilbage mellem dem for skiftevis at tale med dem. — Boltzmann, der oprindeligt havde begyndt som Kunsthistoriker, havde nu slaaet sig paa Journalistiken. Han havde siden vort sidste Møde indgaaet Ægteskab med en Enke med tre Børn*) og var saaledes i en ung Alder bleven Forsørger for en stor Familie. Iøvrigt fandt jeg ham temmelig uforandret, den samme kjernefriske Natur med lidt Hang til Spot og Satire over sine Omgivelser.

Ogsaa Welhaven opsøgte jeg, men traf ham desværre i en sørgelig Forfatning. Han var bøiet og kuert af Sygdom, sad sammensunken i en Stol og kunde neppe røre sig. Hans Hustru og Børn pleiede ham med trofast Kjærlighed. Han modtog mig venligt ligesom tidligere, men var svag og mat, og i de mørke Øine viste sig kun et svagt Gensker af den Lue, hvori hans Aand tidligere havde funklet og straalet. Hans dybe, christelige Tro hjalp ham til at bære det tunge Kors.

*) Om dette Ægteskab havde han underrettet mig i et Brev, som begyndte paa følgende eiendommelige Maade: „Kjære Ven! Denne Aften, som er den sidste i min Ungkarletid, vil jeg skrive til dig. Imorgen Aften sidder jeg ved dette Bord med Kone og tre Børn — Børnene ere dog ikke mine egne, dem bringer min Hustru med sig.“

Dernæst var der de norske Theologer, blandt hvilke Caspari og Gisle Johnson indtog en fremragende Plads. Den første, der var født i Dessau, oprindelig Jøde og først døbt som Voxen, var overordentlig livlig og meddelsom og havde altid Meget at fortælle Elisabeth og mig, naar vi traf sammen med ham; han var en varm, religiøs Natur, dertil livsglad og munter. Han havde gjort Bekæmpelsen af den grundtvigske Lære om Troesbekjendelsens Oprindelse til en af sit Livs Hovedopgaver og var ivrig sysselsat med at indsamle Materiale; med Stolthed og Glæde viste han mig det lærde Artilleri, som han agtede at føre i Ilden mod sine Modstandere. — Ogsaa Gisle Johnson besøgte vi og bleve modtagne med Venlighed, han var i Modsætning til Caspari en stille og tilbageholdende Mand, ogsaa følte jeg mig mere fremmed overfor hans pietistiske, stærkt begrændsede Livssyn. — Tønder Nissen, der senere blev Cultusminister, var dengang Professor i Kirkehistorie, en munter, godlidende Mand, jævn og ligefrem i sin Tale. Endelig Frederik Petersen var den Gang endnu kun Stipendiat, men holdt en Række Foredrag paa Universitetet over Søren Kierkegaard, af hvilke jeg overværede enkelte.

Ogsaa med forskellige Præster kom jeg i nær Berøring og kan blandt disse særlig nævne Digteren Jørgen Moe og Skaar, som begge senere bleve Biskopper.

Den Mand, med hvem jeg kom i nærmeste Forhold og knyttede et Venskab, som fortsattes en lang Aarrække lige indtil hans Død deels i Breve, deels i gjensidige Besøg, var ikke Theolog, men Philosoph, det var Professor M. I. Monrad. Han var en ivrig Hegelianer, en af de faa Veteraner, som havde overlevet Hegelianismens store Nederlag, men dog holdt ubrødelig fast ved den. Han var tillige en religiøs bevæget, christelig sindet Mand og søgte at give den hegelske Philosophi et theistisk Grundlag, men holdt iøvrigt fast ved, at trods alle Indvendinger og al Kritik var og blev dog Hegel Verdens største Philosoph. Ved sine Skrifter og Avisartikler, sine Foredrag og Forelæsninger har han spillet en betydelig Rolle i det norske Aandsliv. Han var en fin Ironiker og hans

mærkelige, sokratiske Ansigt spillede af Aand og Lune, naar han ret var kommen ind i Samtalen. Vi mødtes i fælles philosophiske og æsthetiske Interesser, derimod stod der mangen Skærmydsel paa det theologiske Omraade, hvor han trods al sin Dialektik og Aandfuldhed dog aldrig kunde bringe Hegelianisme og Lutherdom i fuld Samklang. I hans gjæstfri Hus, hvor der dengang var en opvoxende, meget livlig og urolig Ungdom, og hvor Musiken dyrkedes med Iver, tilbragte Elisabeth og jeg mange fornøielige Timer, og senere havde vi gjentagne Gange den Glæde at modtage hans og hans Hustrus Besøg i Kjøbenhavn.

Gjennem Monrads gjorde vi Bekjendtskab med den bekjendte Astronom og Naturforsker Hansteen, som havde vundet et Navn ved sine Reiser i Sibirien og Undersøgelser af Jordmagnetismen. Han var nu en Olding paa 85 Aar, men trods sin høie Alder en livlig og bevægelig Mand. — I Hansteens Hus traf vi ogsaa sammen med Maleren Gude, ligesom vi allerede i Sandviken havde gjort Bekjendtskab med den anden navnkundige, norske Maler, Tidemand.

I Boghandler Dahls Hus vare vi ogsaa Gjæster. Denne livlige, meget talende Mand, havde staaet i Forbindelse med mange literære Notabiliteter og vidste at fortælle en heel Deel om dem. Hans Hustru, der tidligere havde været Concert-Sangerinde, var ligesom Manden lidt døv; begge havde mange morsomme Historier at fortælle, saa vi tilbragte adskillige fornøielige Timer hos dem. I October Maaned indbøde de os til en Kjøretur i Sarabraaten, Øst for Christiania. Det blæste dygtigt og deroppe var bidende koldt, men Fjeld og Skov vare iførte en pragtfuld Efteraarsdragt, og vi havde en vid Udsigt deroppe langt bort til de blaanende Fjelde.

Endnu kan jeg nævne Schweigaards, Motfeldts og andre norske Familier, hvor vi bleve budne i større eller mindre Selskabskredse. Og Rækken kan jeg endelig slutte med den ovenfor nævnte August Schou, som under hele vort Ophold stod os bi med et trofast Vennesind og gav os Raad og Anvisning, hvor Saadant var fornødent.

Efteraaret rykkede stærkt frem, det bragte flere Regndage, men ogsaa smukke og klare Solskinsdage, hvor vi fik Leilighed til at see Christiania og nærmeste Omegn i den skønne, gyldenrøde Efteraarsdragt. Særligt liltalte os Partiet omkring Akershus Fæstning, hvor vi havde den speilblanke Fjord liggende foran os, indrammet af Trægruppernes gyldne Løv. En Dag bleve vi budne til en Seiltur paa Fjorden, det blæste friskt, og de hvide Skyer fløi hurtigt hen over den klare Himmelhvælvning; der var straalende friskt derude. Vi seilede omkap med en anden Baad, og det gik lystigt, saa vor Seilbaad krængede stærkt, og Skummet sprøitede forude. For en strygende Vind seilede vi atter tilbage, tilbragte Aftenen hos en gjæstfri Familie udenfor Christiania og vandrede omsider hjem i klart, friskt Maaneskin.

Ogsaa et Par længere Udflugter gjorde vi, saaledes til Hamar, hvor Sorenskriver Gram havde indbudt os. Vi fulgtes med Assessor Hansteens og havde i dem et meget behageligt Reiseselskab, men Veiret var os ikke gunstigt. Neppe havde vi forladt Christiania, før det begyndte at regne, og Regnen holdt ufortrødent ved. Paa Mjøsen var Alt graat og tungt, i Skytaage lagde vi til ved Havnen, hvor Sorenskriveren og hans Søn stode paa Dampskibsbroen forat modtage os. Vi kom op i en Vogn og kjørte gennem en lang Gade, indtil vi standsede foran Sorenskriverens Hus, hvor hans Hustru kom ned forat modtage os. Regnen vedblev hele Dagen, men Tiden gik dog hurtigt for os under muntre Samtaler og alskens Fortællinger om det norske Sæterliv. Næste Dag, Søndag, samme Veir. Vi gik i Kirke, men iøvrigt var der ikke Tale om at komme udenfor en Dør. Imidlertid indfandt flere Gjæster fra den nærmeste Omegn sig, vor Vært var en munter og jovial Mand, der var Spøg og Latter, saa vi befandt os meget vel i disse fornøielige Omgivelser. Endelig om Mandagen klarede Veiret op, saa vi kunde komme ud og see Ruinerne af den gamle Domkirke, svære Piller med Rundbuer over, mellem hvilke man havde en herlig Udsigt over Mjøsens friske blaa Vande. Om Eftermiddagen gjorde vi en længere Kjøretur til Vang, hvor vi

besøgte Præsten Winsnæs og hans Hustru, den bekendte norske Forfatterinde Hanna Winsnæs, og fik en overordentlig venlig Modtagelse. Det gode Veir holdt sig til om Tirsdagen, hvor vi fik Leilighed til at indhente det Forsømte og gjøre nogle smukke Vandringer om i den lille By og glæde os ved de smukke Udsigter over Mjøsen. Efter at have spist til Middag gik vi ombord paa Dampskibet fulgte af vor Vært; lidt efter glede vi ud fra Hamar, medens en Skare Venner og Bekjendte fra Kysten tilviftede os deres Farvel med Hatte og Lommetørklæder. Ved Hjemkomsten til Christiania om Aftenen fandt vi Breve og Aviser fra Hjemmet, og jeg fik travlt med atter at gjenoptage mine Foredrag.

Heldigere Veir havde vi paa en Udflugt til den lille vakkre By Holmestrand, der har en interessant Beliggenhed ved Christiania Fjord under de fremludende Klipper, der ligesom hænge over Hovedet paa den. Her var F. V. Bugge Sognepræst, med hvem vi, som ovenfor fortalt, havde truffet sammen paa Telemarksreisen. Paa et Besøg i Christiania kom han op til os og indbød os til at besøge ham og hans Hustru et Par Dage i deres Hjem. Vi toge med Tak mod Indbydelsen og havde allerede bestemt Dagen for vort Komme, da jeg modtog en Indbydelse til et Gilde i det norske Studentersamfund, som jeg ikke godt kunde afslaa. Besøget hos Bugges blev da foreløbig opsat, og jeg tilbragte en meget fornøielig Aften i Studentersamfundet med Skaaltaler og Sange og Samtaler og kom først hjem Kl. 1 om Natten.

Lørdagen d. 9. October tiltraadte vi Turen til Holmestrand. Vi havde en smuk Seilads ned ad Christianiafjorden. „Fjorden var blaa og Udsigten deilig, men der blæste en kold Modvind. Ved Dørbek kom Statsraad Birch ombord, med hvem vi samtalede en Deel. Her var der overordentlig smukt med Kaholmen, Haaøen og de mange Fjeldrækker. Vi anløb Moss, seilede gjennem den smalle Kanal, krydsede Fjorden til Horten — Aftenhimlen var gyldenrød; det var en deilig Tur. Da vi naaede til Holmestrand, var det mørkt, mange Lys glimtede heelt op til Fjeldranden. Pastor Bugge var nede

for at modtage os, en balsamisk, mild Luft mødte os, ligesom vi kom i Land. Vi gik til Præstegaarden, der laa tæt ved Bryggen, og kom ind i en stor, lys Stue, hvor Fru Bugge tog imod os; hendes Tvillinger, to kjække, prægtige Drengene kom ind, og vi drak The.“

„Søndag d. 10. October. Veiret var deiligt, da vi gik hen til den lille Kirke, som ligger under Fjeldet. Luften var sommerlig og fyldt med Dufte. Vi hørte en god Prædiken, og gik derefter en Tur med Bugge og de to Drengene ad Drammensveien, en mærkelig Vei med bratté Fjelde, der næsten hænge ud over den — en frodig, rig Trævæxt — og den blaa Fjord til Siden. Efter Middag holdt der en Trille for Døren, og saa kjørte vi op over Fjeldet, hvor der var herlige Udsigter, ind over Høisletten til Hillestad Kirke — og kom hjem i Mørke gjennem den smalle, uregelmæssigt byggede By.“

Efter et Par Dages Ophold i Holmestrand, tilbragte med smukke Spadsereture, theologiske Discussioner og allehaande fornøielige Samtaler toge vi Afsked. Hele Familien fulgte os ned til Bryggen, og snart gled Dampskibet bort under gjensidige Hilsener. Ved Hørten kom Statsraad Birch paa Ny ombord, og vi talte atter en Deel med ham. Efter en smuk Seilads paa den speilklare Fjord i yndigt, mildt Veir naaede vi atter vort Hjem i Christiania, meget tilfredse med den vakkre og interessante lille Udflugt.

I sidste Halvdeel af October begyndte Vinteren at mælde sig, og vi fik en lille Mundsmag af den norske Vinter. Bjergaasene omkring Christiania vare dækkede med Sne, og en bidende kold Vind strøg ned over Byen. En rigtig norsk Vinterdag fik jeg at see paa en Udflugt til Ullensaker Præstegaard hos Provst Hall, hvem jeg i Sommeren 1865 havde gjæstet i hans tidligere Kald oppe i Nordlandene. Hans Søn Christian, den Gang theologisk Candidat (senere Stiftsprovst) havde bragt mig en venlig Indbydelse, hvilken jeg med Glæde efterkom. Jeg tog derud paa Jernbanen, medens Elisabeth foretrak efter de mange Udflugter at tilbringe Dagen i Ro i Christiania. Med stor Hjertelighed blev jeg modtagen i den

elskverdige og gjæsfri Familie, og herude paa Landet herskede Vinteren i fuld Strængthed. Tyk Sne laa overalt paa Marker og Fjelde, og jeg fik en prægtig Kanetur, godt indpakket i en varm Skindpelts. Efter en meget fornøielig Dag reiste jeg om Aftenen atter tilbage til Christiania, hvor jeg i vort Hjem forefandt et Telegram med den glade Efterretning, at min Broder William efter at have seiret i en Konkurrence var bleven udnævnt til Professor i Statsøkonomi.

Fredag d. 22. October holdt jeg den sidste Forelæsning i Universitetets Festsal og sluttede med en oprigtig Tak til Tilhørerne for al udviist Opmærksomhed og Deltagelse. De følgende Dage gik hen med Indpakning og Forberedelser til Hjemreisen, deriblandt en Mængde Afskedsbesøg hos de Mange, der vare komne os i Møde med saa stor Venlighed og Gjæstfrihed.

Tirsdag Morgen d. 26. October i den aarle Morgenstund brøde vi op fra det lille Hjem og gik ombord. Luften var tung og mørk, Veiret varslede ikke godt. Allerede ved Horten, hvor Dampskibet lagde an, var Fjorden i saa stærk Bevægelse, at jeg foreslog Elisabeth at vende tilbage til Christiania og reise hjem over Sverrig. Dette fraraadede hun dog, idet vi efter hendes Formening inden Aften skulde være i Gøteborg, og dermed var det Værste overstaaet. Saa fortsatte vi da Reisen, men Elisabeth skulde snart meget føleligt erfare, at Dampskibene ikke gaae med samme Akkuratesse som Jernbanen. Henad Aften vare vi først naaede frem til Frederiksværn, og her blæste Stormen med saadan Magt, at Captainen ikke turde vove en Natteseilads, men foretrak at blive liggende indenfor de skærmende Klipper. Næste Morgen var Blæsten stillet lidt af, og vi listede da ud i den tidlige Dæmring, men snart tog Stormen fat paa Ny, og det blev en lang og besværlig Seilads. Skagerak var i vildt Oprør, og paa Spørgsmaalet, hvor langt vi var fremme, fik vi gjerne til Svar, at vi avancerede saa yderlig lidt, da vi havde baade Strøm og Vind imod os. Et Par Damer, som var ombord, spurgte meget ængsteligt Captainen, om der var Fare, og fik det trøste-

fulde Svar: „Nei saalænge bare Maskinen holder, er der saamænd ingen Fare.“ Heldigvis holdt dog baade Maskinen og Skibet, og efter en yderst langsommelig og besværlig Dag naaede vi endelig om Aftenen Gøteborg. Og da jeg nu atter foreslog Elisabeth at stoppe op her og reise over Land, saa var hun strax villig dertil. Vi bleve da Natten over i Gøteborg forat udhvile os efter den besværlige Søreise, og fortsatte næste Dag Reisen paa Jernbane over Jønkøping og Lund til Malmø tildeels i forrygende Sneveir.

Torsdag d. 28. October om Eftermiddagen ankom vi til Kjøbenhavn. Efter først at have fundet Alt i Orden i vort eget Hjem gik vi hen til min Fader, der blev hjerteligt glad over at see os i god Behold, men smaadrillede os med, at vi nok ikke havde været store Søhelte, siden vi havde forladt Skibet i Gøteborg og vare reiste hjem over Land. At Søreisen dog ikke havde været uden Fare, erfarede vi senere, thi til samme Tid som vi kæmpede mod Vind og Strøm under den norske og svenske Kyst, forliste Elisabeths Broder Emil Tuxen med Dampskibet Hroar midt ude i Nordsøen. De skulde prøve de nye Maskiner, og Emil havde netop før Afreisen fra Kjøbenhavn udtalt Ønsket om, at de maatte faa en ordentlig Storm ude i Nordsøen, forat de nye Maskiner kunde vise, hvad de duede til. Dette Ønske blev opfyldt i fuldere Maal end ønsket, thi Stormen viste sig at være stærkere end de nye Maskiner, og i flere Timer drev de om i synkefærdig Tilstand paa det oprørte Hav. Ved Guds Styrelse kom et andet Dampskib til Hjælp i det yderste Øieblik og tog Hroars Besætning ombord, medens Hroar selv kort efter gik til Bunds i Nordsøen. Emil Tuxen havde dog ikke ladet sig forknytte heraf — han traadte ind til Familien paa gamle Dok med de Ord: „Det var en prægtig Tur! Bare jeg snart kunde komme ud paa saadan en Fart igjen — dog med heldigere Udfald!“

Mine egne Brødre havde vel ikke vovet sig ud paa slige farefulde Reiser, men de vare paa anden Vis komne godt fremad. Min ældste Broder Peter, der var Adjunkt i Roskilde, var under vor Fraværelse bleven udnævnt til Sognepræst i

Ærøskjøbing og var netop reist derover for at tage sit nye Kald i Øiesyn. — William havde, som ovenfor meddelt, seiret i en Konkurrence og var bleven ansat som Professor ved Universitetet — endelig min yngste Broder, Carl, var avanceret i Justitsministeriet, samtidig med, at han i fuldt Maal nød Hvedebrødsdagens Lykke. —

— Den norske Reise havde for Elisabeths Vedkommende ikke blot bragt rig Glæde, men ogsaa et betydeligt aandeligt Udbytte. Hun var bleven indført i nye Kredse og havde der haft Leilighed til at blive kjendt med et rigt Aandsliv, der om end nær beslægtet med, hvad hun kjendte i sit Hjem, dog i mange Maader havde sit eget Særpræg. Endelig havde baade hun og jeg vundet os kjære Venner, med hvilke vi ogsaa i senere Aar vedligeholdt Forbindelsen, dels gjennem Breve dels ved gjensidige Besøg.

VI

UROLIGE TIDER

Efter Hjemkomsten fra Norge optog jeg atter Forelæsninger og øvrige Universitetsforhold. Længe varede Freden dog ikke, snart lød Kampbulderet paa Ny og det endog stærkere end nogensinde før.

I December 1869 indgav I. A. Bornemann pludseligt og uventet Ansøgning om Afsked fra sin theologiske Professorpost, hvilken han havde beklædt i femten Aar under idelige Angreb. Over Bornemann hvilede en tragisk Skæbne — han var i Besiddelse af Lærdom og Skarpsindighed, var begejstret for sin Videnskab og en nobel Personlighed. Trods alle disse fortræffelige Egenskaber var han dog uskikket til Lærervirksomhed paa Grund af sin høist forunderlige Uklarhed og Mangel paa Fremstillingsevne. Martensen, med hvem jeg netop i denne Tid talte om ham, sagde træffende: „Bornemann har kun Øie for det Accidentielle, men savner ganske Blik for Substantser.“ Hans Forelæsninger vare fulde af aandfulde Bemærkninger, skarpsindig Kritik over Enkeltheder, men det var umuligt at samle dem til Enhed og Heelhed. Atter og atter havde de theologiske Studerende udtalt deres Besværinger over hans Forelæsninger og over hans Examinatorier, uden at det havde ført til Noget. Personlig var han afholdt, men det var umuligt at faae noget samlet Resultat ud af hans Forelæsninger. Overfor mig havde han alid viist stor Velvillie lige fra mine Studenteraar, med Interesse havde han fulgt mine Reiser og min senere literære Virksomhed. Uagtet

jeg egentlig var paanødt ham som Hjælpedocent i Moral, og dette ikke kunde være ham behageligt, viste han dog et uforandret Venskab for mig. Med en af hine pludselige Indskydelser, der vare ham egne, havde han nu, uden at tale med sine Colleger derom, søgt sin Afsked. Der fortæltes, at han, der altid kun havde faa Tilhørere, en Dag ved sin Indtræden i Auditoriet, havde fundet det tomt, og at dette havde forstemt ham saaledes, at han nu vilde opgive sin akademiske Virksomhed. Jeg søgte ham op, og han fortalte mig, at han nu søgte sin Afsked, men vilde iøvrigt slet ikke tale om denne Sag, talte derimod med sin underlige, nervøse Uro om nogle tyske Kirketidender, der skulde sendes omkring, som om dette var det Vigtigste af Alt. Jeg følte mig ilde til Mode over denne kolde, rent formelle Optræden, gik hjem og tilskrev ham et Brev, hvori jeg takkede ham for alt Venskab og al god Samvirken. Paa dette Brev sendte han mig et hjerteligt Svar.

Min Ansættelse som Docent gjaldt kun for tre Aar. Da jeg havde seiret i en Konkurrence og derefter holdt Forelæsninger og om disse atter samlet de theologiske Studerende, var der al Rimelighed for, at man vilde overdrage den ledige Plads i Facultetet til mig. Da jeg henvendte mig til Cultusministeren med en Forespørgsel herom, svarede denne, at han ikke ansaae sig for bunden til at ansætte mig, og at Pladsen som Følge deraf vilde blive opslaaet ledig.

Hermed var Signalet givet til Kampens Udbrud. Grundtvigianerne begyndte snart at røre sig, og det varede ikke længe, før „Dansk Kirketidende“ bragte den ene fulminante Artikel efter den anden mod mig. Et Foredrag om Grundtvig, som jeg havde holdt i Christiania, lod jeg trykke i „Dansk Tidsskrift“, men det bidrog ikke til at formilde Sindene, men gød kun ny Olie i Ilden. „Fædrelandet“, som altid havde næret stor Sympathi for „Grundtvigianismen“, og som desuden nærede gammelt Nag til mig, tog nu ogsaa til Orde og underkastede bl. A. i en længere Artikel min Docentvirksomhed en saa knusende Fordømmelse, at der Intet blev tilbage af den.

Nu kunde jeg ikke tie længer, men tog til Gjenmæle i en Artikel i „Dansk Tidsskrift“, hvori jeg paaviste det Ugrundede i Angrebet og fremstillede Sagen i sin rette Sammenhæng. Dette formildede dog ikke Ploug, som naar han først var kommen til Affect, huggede blindt løs til Høire og Venstre uden at spørge om Grunde eller Modgrunde. I mit Tidsskrift maatte jeg da atter søge at tale ham til Rette, dog ikke med større Held, end at han i en ny Artikel erklærede det for en ligefrem Skandale, om jeg blev ansat ved Universitetet.

Selvfølgelig kom den theologiske Studenterverden i stærk Bevægelse ved hele denne Feide. De grundtvigske Studenter, og af dem fandtes der et ikke ringe Antal, holdt Møder og Forsamlinger, hvor de ved Agitationstaler ophidsede sig selv mere og mere. Selv gik jeg ikke derhen, men et Par af mine Venner, som havde indfundet sig, kom ganske forskrækkede tilbage over den Ophidselse og Fanatisme, som her var kommen til Orde. Bl. A. havde Pastor Krog været der og sagde til mig, at han forstod ikke, hvorledes jeg kunde have Lyst og Mod til at være Lærer for disse rasende Mennesker. „Aa de er vel ikke saa slemme, naar man kommer i nærmere Bekjendtskab med dem,“ svarede jeg, og heri fik jeg ogsaa Ret, thi skjøndt en stærk Agitation havde vakt megen Vrede og Forbitrelse mod mig i de grundtvigske Studenterkredse, blev der aldrig vist mig personlig synlige eller følelige Tegn herpaa — i mit personlige Forhold til de Studerende har jeg kun mødt høflig Imødekommen og Velvillie.

Alt det Spektakel, Grundtvigianerne gjorde, vilde dog Intet udrette, om de ikke formaaede at stille en jævnbyrdig Modstander op imod mig. I den Anledning fik de en Adresse sat i Gang til Dr. phil. Skat Rørdam, min tidligere Medbeiler ved den theologiske Konkurrence, med Opfordring til at søge den ledige Professorplads. Denne Adresse fik da ogsaa mange Underskrifter. En af disse, en ung Student, som tilfældigvis kom i en Familiekrede, hvor jeg var jævnlig Gjest, blev spurgt, om han havde hørt Forelæsninger hos Rørdam, siden han havde underskrevet Adressen til ham. „Nei jeg kjender saa-

mænd ikke det Mindste hverken til Rørdam eller Scharling,“ lød Svaret. „Men hvorfor har De da underskrevet Adressen?“ „Jo for der kom en ældre Student til mig og sagde, at nu skulde jeg skrive mit Navn paa den Adresse — og saa gjorde jeg det.“

Paa den Vis kommer Studenter-Adresser istand — og rime- ligvis adskillige andre Adresser.

Dr. Rørdam efterkom Opfordringen og indgav i Slutningen af Marts en Ansøgning om Professorpladsen. Dette var meget uklogt af ham, da de filosofiske Studier, som fornem- melig krævedes paa denne Lærerplads, laa ganske udenfor hans Evner og vistnok ogsaa udenfor hans Kjendskab. Rime- ligvis har hans Mening kun været foreløbig at overtage denne Plads, indtil der blev en Professorplads ledig i Exegese, til hvilken hans Begavelse, der overveiende var af sproglig Na- tur, maatte henvise ham.

Heldigvis laae mine Tilhørere dog heller ikke paa den lade Side. De henvendte sig til mig med Forespørgsel, om jeg vilde modtage en Takadresse fra dem for mine Forelæsninger. Her- imod havde jeg naturligvis ikke Noget at indvende. Nogle Dage efter kom atter En af dem til mig, og paa mit Spørgs- maal, om hvorledes det gik med Adressen, svarede han, at det gik udmærket — Adressen var allerede færdig, nu mang- lede bare Underskrifterne. Jeg meente, at disse vare dog egent- lig Hovedsagen, men efter hans Mening var selve Adressen det Vigtigste — Underskrifterne kunde man altid faae. Et Par Uger efter fik jeg da ogsaa Adressen høitideligt overrakt, forsynet med 40 Underskrifter.

Ogsaa paa anden Maade blev jeg støttet; i Berlingske Ti- dende fik Pastor Krog et Stykke indrykket til mit Forsvar, andre formaaende Vener henvendte sig til Cultusministeren, Rosenørn, og talte min Sag. Denne kom mere og mere til Overbevisning om, at det Hele var en Partimanøvre fra Mod- standernes Side. I en Audients, jeg havde hos ham, udtalte han sig gunstigt for min Sag; jeg overrakte ham den mod- tagne Adresse, hvilken han blev glad over at modtage som

Støtte for min Ansøgning. Et Par Dage efter havde jeg Besøg af Provst Fog, der meddelte mig, at han havde talt med Ministeren, og at denne havde indstillet mig til det ledige Professorat. Da jeg en Ugestid senere kom hen til min Fader, modtog min Broder William mig i Døren med Hilsenen: „Goddag, Hr. Professor!“ Under 16. April 1870 havde Kongen underskrevet min Udnævnelse til theologisk Professor ved Kjøbenhavns Universitet.

Saa var jeg altsaa nu optaget som Medlem af Facultetet og skulde herefter dele dets Pligter og Rettigheder. Det var mig en overordentlig Glæde at træde i nærmere Collegerforhold til mine tidligere Universitetslærere, Mænd, for hvis Dygtighed og theologiske Færden jeg nærede en dyb Ærefrygt, og som jeg skyldte Taknemlighed for den videnskabelige Veiledning, de havde givet mig i tidligere Studieaar. I ganske særdeles Grad maatte dette gjælde om min Fader, som var i den vistnok temmelig enestaaende Stilling ved Universitetet paa een Gang at have to Sønner til Colleger, den ene tilmed i det samme Facultet, i hvilket han selv havde virket med Hæder i en lang Aarrække. Jeg mindes, at vi en Dag tilfældigvis mødtes alle Tre i Universitetets Læseværelse, hvor ingen Andre vare tilstede, og toge Plads i Sophaen. Lidt efter traadte I. N. Madvig ind og udbrød med komisk Alvor: „Nu har jeg aldrig seet Magen! Der sidder tre Professorer Scharling og breder sig i Sophaen, saa ingen Andre kan faae Plads der!“ Fader sprang strax op med mange Undskyldninger og synlig Glæde over den spøgende Tilrettevisning.

Rækken af mine Forelæsninger blev nu udvidet; medens jeg som Docent kun havde holdt Forelæsning over christelig Sædelære, skulde jeg nu tillige overtage Dogmatiken og Religionsphilosophien. Det sidste Fag var særligt mit Yndlingsfag, og jeg begyndte strax at udkaste Planer til en Forelæsning, som jeg vilde holde om Efteraaret. Medens baade Martensen og Bornemann havde behandlet dette Fag nærmest som en Oversigt over den nyere Philosophis Historie, besluttede jeg at indoptage en Deel af Religionshistorien, navnlig de

store asiatiske Religioner, som i nogen Tid havde tildraget sig Opmærksomhed. Heraf havde jeg megen Glæde: denne Forelæsning var strax fra Begyndelsen og i mange senere Aar den, som meest vakte de Studerendes Interesse, og om hvilke altid den talrigste Skare af Tilhørere samlede sig. Dogmatiken optog jeg først noget senere og fulgte her snarere den modsatte Vei, idet jeg ved den ligesom ved Moralen søgte at udskille det dogmehistoriske Stof, med hvilket det gjerne blev overlæst, og som i høi Grad hindrede den mere stringente og systematiske Begrebs-Udvikling, paa hvilken jeg lagde Hovedvægten i disse Fag.

Min Fader havde i denne stærkt bevægede Sommer leiet en Sommerleilighed paa Eiendommen Aggershvile, lidt Nord for Vedbæk. Elisabeth og jeg gjorde jævnlige Besøg ud til ham og tilbragte stundom et Par Dage derude. Ved en saadan Leilighed bleve vi opmærksomme paa et lille Bondehus, der laa kun nogle Skridt fra Faders Bolig. Her boede Mælkeforpagteren paa Aggershvile, som ogsaa leiede Sommerleilighed ud. Den var rigtignok meget lille og tarvelig, men da jeg hørte, at Prisen stod i Forhold dertil, foreslog jeg Elisabeth, at vi skulde leie den, da vi jo saa vare i umiddelbar Nærhed af min Fader og mine Søskende og kunde nyde Sommerlivets Glæder i Forening med dem. Hun modtog Forslaget med Glæde, vi leiede Boligen og flyttede derud midt i Juli Maaned. Den var ganske vist ringe, vi døde en Deel af Hede og af Fluerne, som i store Skarer faldt over os, men den prægtige Omegn holdt os skadesløs for disse Ulæmpen. Vi færdedes idelig i Skovene og paa Markerne, i Eenrums deilige Have eller vare nede ved Stranden og saae paa de mange Seilere, der i det skiftende Sollys snart saae ud som skinnende Snebjerge, snart som dunkle Masser paa den lyse Havflade.

Flere Aar efter kom William engang ud paa denne Egn og talte tilfældigt med Eieren af Aggershvile. Talen faldt paa de forskjellige Sommerleiligheder, og Eieren, som først nylig havde overtaget den, bemærkede da blandt Andet: „ja, der berettes endog, at der en Sommer skal have boet Kjøbenhavn-

neren henne hos Mælkeforpagteren, men det er dog vistnok en reen Saga!“ Denne Saga havde dog været Virkelighed, og denne Virkelighed havde endog faaet Poesiens Glands over sig, thi herude fik jeg Ideen til en af mine meest yndede Fortællinger, som senere fik Udbredelse langt ud over Danmarks Grænser, nemlig Idyllen „Min Hustru og jeg“. Den blev paa-begyndt i den lille, hede Sommerleilighed; hele det prægtige Natursceneri, som vi havde i umiddelbar Nærhed, vakte rige Stemninger og lyse Billeder og kom til at danne Baggrunden for en stor Deel af Fortællingen.

En forunderlig Modsætning til disse lyse og blide Stemninger dannede de stadige Efterretninger om de blodige Kampe i Frankrig og al den deraf følgende Jammer og Elendighed. Særlig Medfølelse havde vi med vore Venner i Strassburg, over hvilken Stad Bomber og Granater regnede ned; det store Bibliothek, Byens Stolthed, gik op i Luer, og nær havde den herlige Domkirke deelt Skæbne med Frue Kirke i Kjøbenhavn under det engelske Bombardement. Alt dette satte Sindene i stærk Bevægelse og holdt os i stadig Uro midt under Sommerlivets glade Ferie-dage.

I de sidste Dage af August flyttede vi atter til Byen. Havde Sommerleiligheden været ringe, saa fik vi nu til Gengæld paa Grund af de ændrede Forhold en smuk og anseelig Leilighed, idet vi fra vor beskedne Kvistleilighed flyttede ned paa anden Sal til lyse og rummelige Værelser. Ved Siden af Universitets-gerningen fortsatte jeg Udgivelsen af Dansk Tidsskrift indtil Aarets Udgang, da der indtraadte en Forandring. Det havde været et uroligt og kampfuldt Aar, og Elisabeth havde maattet tage sin Deel, om ikke just af Kampen, saa dog af Uroen og Spændingen. Fra sin Barndom og tidlige Ungdom havde hun nærmest modtaget et sympathetisk Indtryk af Grundtvigianismen. Af hendes nærmeste Familie vare flere Medlemmer meget ivrige Tilhængere af Grundtvig, selv var hun forberedt til Confirmationen af en grundtvigiansk Præst, for hvem hun nærede dyb Høiagtelse og Veneration. Ogsaa var der Adskil- ligt i denne Retning, som maatte tiltale og gribe hende: dens

friske, glade Livssyn, dens stemningsfulde Phantasi, dens varme Fædrelandskjærlighed. Alt dette kunde kun vinde hende for denne kirkelige Retning. Hun maatte da ogsaa stundom høre, at hun i sit inderste Hjerte dog var Grundtvigianer; navnlig drillede Provst Fog hende oftere dermed. Hun afviste det dog altid paa det Bestemteste og med god Grund. Selve Grundtvigs Hovedlære om „det lille Ord af Herrens egen Mund“ (Om Daabsbekjendelsen som hidrørende umiddelbart fra Christus selv) kunde hun aldrig finde sig til Rette med; hun udtalte oftere sin Forbauselse over, at en christelig Lærer med saa stor Dristighed kunde opstille Troessætninger, som ikke have nogen Begrundelse i den hellige Skrift. Men der var ogsaa meget Andet i den grundtvigske Livsretning, som virkede frastødende paa hende, fremfor Alt den ensidige Betonning af Evangeliets Naade med Forbigaaelse af Lovens Krav, og dens Tilbøielighed til at tabe sig i Stemninger og Phantasier med Tilsidesættelse af Virkeligheden. I disse Punkter følte hun sig langt mere dragen henimod Luthers Lære, som hun efterhaanden lærte den at kjende dels gennem Samtaler med mig, dels gennem Læsning. Den dybe Forening af religiøs Inderlighed og levende moralsk Pligtfølelse, som er Særkjendet for Luthers Lære, tilligemed det omskuende, friske Blik paa Livet og Virkeligheden, maatte særlig tiltale hendes Charakter, der var anlagt i samme Retning. Naar vi stundom paa en Helligdag ikke gik i Kirke, læste vi gjerne sammen en af Luthers eller en af Brochmands Prædikener — i begge fandt vi ægte Udtryk for den evangeliske Livsopfattelse med dybere og fuldere Toner end hos nogen Nutids-Prædikant. Ganske vist kan Brochmand trætte ved sin Tørhed og ved sin urimelige Mængde af Bibelsteder, og han kan i Friskhed og Troes-Freidighed ikke nær maale sig med Luther, men han besidder en egen Evne til at trænge ind i Bibelordets inderste Kjærne og lægge det i alle Maader klart og forstaaeligt frem for Læserne.

Kunde vi saaledes mødes i fuld Samstemning i vor Opfattelse af Grundtvigs og Luthers Lære, saa var der et andet

Punkt, hvor Elisabeth havde større Vanskelighed for at komme til fuld Forstaaelse med mig, og det var min stærkt fremtrædende polemiske Tendents. Her gjorde der sig en virkelig Forskjel gjældende i vort Temperament og Livsopfattelse. Jeg havde en tidligt udviklet Tilbøielighed i denne Retning, og Dr. Kalkar havde vistnok Ret, da han sagde til min Fader: „Jeg troer nok, at Deres Søn Henrik holder af en Gang imellem at faae en lille Polemik bragt istand.“ Disse mange theologiske og literære Feider, hvori jeg i hine Aar blev indviklet, vare mig i det Hele ikke imod, om de end ganske vist i enkelte Øieblikke kunde fylde mig med Mismod eller Vrede. Men jeg fandt Friskhed og Liv i dem, de kunde forjage tunge Tanker og Grublerier, til hvilke jeg stundom kunde henfalde; og virkede paa mig som en frisk Nordenvind paa en hed Sommerdag. Ogsaa har jeg altid holdt for, at kirkelig og theologisk Polemik er ligesaa nødvendig for en sund og kraftig Udvikling af Menighedslivet, som Krigen er det for det borgerlige Samfund. De Tider i Kirkehistorien, som have været de meest religiøst bevægede, kjendemærkes ogsaa ved en stærk, ofte lidenskabelig og voldsom Polemik. Endelig har den lutherske Kirke altid været en ecclesia militans fremfor noget andet Kirkesamfund, thi intet har vist en saadan Iver som den i med Mund og med Pen at værne om den rene, uforfalskede Lære.

For Elisabeth stillede dette sig dog anderledes. Hendes blide og fredsæle Sind fandt ikke Behag i Stridslarmen, og hun meente, at man kunde vel i hvert Fald sige hinanden Sandheden paa en mildere og skaansommere Maade. Saa kunde jeg spøgende sige til hende, at det vistnok var en Feiltagelse, at hun havde ægtet mig — hun skulde have havt en stille, fredsommelig Landsbypræst, og ikke en kamplysten theologisk Professor til Mand. Denne Tale kunde hun dog heller ikke lide at høre. Men skiltes vi end her, saa mødtes vi dog atter paa et andet Omraade: hendes inderlige og levende Kjærlighed til Sandheden. Thi Sandheden stod for hende som det Høieste af Alt, og Christi Evangelium som det Helligste

af Alt. For dets Skyld maatte Alt gives hen, Fred og Ro og mild og vennesæl Tale. Hun var saare langt fra at dele den Opfattelse, som har fundet ivrige Talsmænd baade blandt Præster og Lægfolk, at Hovedsagen er at bevare Freden for enhver Pris og undgaa al kirkelig Strid og Usamdrægtighed. Alt som hendes Blik klarede, forstod hun bedre, at Striden ingenlunde var en theologisk Ordstrid, men at den dreiede sig om meget væsentlige, aandelige Interesser. Hun forstod, at Grundtvigianismen som Opvækkelsesretning havde udøvet en betydelig Gjerning baade i vort Folkeliv og vort Menigheds-liv, men at den var blandet med Vilkaarligheder og Phantasterier, der, om den fik uhindret Raaderum, vilde medføre store Farer, og at denne Retning bortset herfra i og for sig trods alle dens Forsikringer om Frihed og Fremskridt i Virkeligheden var et Tilbageskridt fra Reformationen henimod Romerkirken. Efterhaanden som dette gik op for hende, vandt hun ogsaa et andet Syn for min Polemik, og med fuld Samklang stillede hun sig da paa min Side, idet hun kun stundom bad mig om at mildne mine Udtryk, forsaavidt dette kunde skee uden Hindring for den gode Sag.

Imidlertid føiede det sig saa, at der netop paa denne Tid indtraadte en Standsning i den heftige Polemik, jeg nu havde ført i fire eller fem Aar. Det faldt mig af flere Grunde vanskeligt at fortsætte Udgivelsen af „Dansk Tidsskrift“, særligt fordi min Tid var saa stærkt optaget, efterat jeg havde overtaget Professoratet med dets omfattende Lærergjerning. Baade kunde jeg ønske uforstyrret Ro til at varetage dette og dertil ogsaa Tid, saameget mere, som jeg havde literære og æsthetiske Interesser, hvilke jeg hverken vilde eller kunde opgive. Efter forskjellige Overveielser om en mulig Omdannelse af Tidsskriftet, hvorefter det skulde udkomme sjældnere — besluttede jeg mig til med Aarets Udgang heelt at opgive det. Jeg fandt ikke Nogen, som kunde føre det videre i samme Aand, som jeg havde ført det, jeg ansaae det derfor rigtigst at lade det ophøre.

Og hermed ophørte min kirkelig-polemiske Virksomhed for

en lang Aarrække. Den havde ikke bragt mig timelige Fordele — mange haarde Ukvemsord fra mine Modstandere, og ofte kun en lunken Tak fra mine Venner. Men jeg havde, hvad der er mere værd end al menneskelig Ære og Tak, den Bevidsthed at have gjort min Pligt og hermed en egen glad Fornemmelse af at have aftjent min theologiske Værnepligt. Nu gik der mange Aar, hvor jeg holdt mig ganske borte fra den kirkelige Kampplads, og det var først, da den kirkelige Situation forekom mig at blive mere og mere kritisk, og, som det hedder, Reserven indkaldtes, at jeg atter mældte mig til Tjeneste.

VII

„MIN HUSTRU OG JEG“

Digtning og Virkelighed.

FORTÆLLINGEN „Min Hustru og jeg“ blev, som ovenfor fortalt, begyndt i Sommeren 1870 under Opholdet paa Aggershvide. Den fortsattes i de følgende Aar, men under ideelige Afbrydelser. Ofte maatte jeg lægge den til Side for Forelæsningers og Examensarbeidets Skyld, men hvad der hindrede den nok saa meget, var, at jeg samtidigt arbeidede paa min Fremstilling af Historiens Philosophi, hvilken jeg ikke turde slippe af Hænderne. Disse to meget forskjelligartede Arbeider trængte hinanden haardt, og jeg var ofte i ikke ringe aandelig Nød med dem, saa at jeg ønskede, at jeg kunde lægge det ene af dem heelt til Side, for heelt ud at hengive mig til det andet. Men dette lod sig ikke gjøre. Planen af Fortællingen var lagt, og det var meget om at gjøre at gennemføre den halvt idylliske, halvt humoristiske Stemning, hvori den var begyndt, men den kunde let tabes eller forsvinde, om jeg altfor længe lagde den til Side. Heller ikke kunde jeg lægge Historiens Philosophi til Side, hvor det gjaldt om at gennemføre et omfattende Arbeide, medens jeg endnu var varm og frisk i det. Saa maatte jeg tage dem skiftevis for mig, indtil det omsider lykkedes mig at føre dem begge lykkeligt igjennem. I December 1872 sluttede jeg Fortællingen og skrev et Tilegnelsesdigt til min Hustru. I den paafølgende Juleferie læste jeg den høit for Elisabeth, som altsaa blev Bogens første Læserinde. Hun fandt den meget morsom, dog, som hun bemærkede, ikke saa populær, men

mere fint skreven end „Nøddebo“. Eftertiden synes at have givet hende Ret i denne Kjendelse.

Fortællingen fremtræder som en Fortsættelse af „Nøddebo Præstegaard“, men er dog i sit Anlæg og i sin Fremstilling væsentlig forskjellig fra den. Istedendfor den første Ungdoms flygtige og urolige Erotik træder her Ægteskabets faste og varige Livslykke frem. Men begge Fortællinger sluttede sig nær til Virkeligheden og vare opbyggede over egne Oplevelser og Erfaringer, som rigtignok vare betydeligt ændrede og omdigtede med det Krav, som Digtningen stiller, og hvorved den netop adskiller sig fra den blotte Virkeligheds-Skildring. Hvad jeg skildrede i „Min Hustru og jeg“ var den rige Vel-signelse, som Ægteskabet havde bragt mig selv. Det var vore Morgen- og Aftenvandringer i Frederiksberg Have og Søndermarken, senere Sommeropholdet paa Aggershvide med de store, herlige Naturomgivelser, som her vare skildrede, dog ikke med fotografisk Nøiagtighed, men i fri Omdigtning. Hverdagslivets Trivialiteter, smaa Gjenvordigheder og Kjedsommeligheder, som nu engang ere uadskillelige fra Menneskelivet, selv hvor det udfolder sig i sin rigeste Lykke, vare her bortladne, og det Hele derved løftet op i en høiere Sfære. Forat bringe Fremskridt og Liv i Fortællingen og bryde den Ensformighed, som den var udsat for, maatte der opfindes nyt Stof og sættes ind i den, som det ogsaa udtales i Indledningsdigtet:

„Meget har jeg ændret, Adskilligt føiet til“.

En af Hovedpersonerne er den unge Kone, Estrid. I Skildringen af hende havde jeg havt Elisabeth for Æie, hvad jeg ogsaa antyder i det omtalte Digt. Elisabeth selv var imidlertid ikke fornøiet hermed, hun fandt vel Estrid fin og yndefuld, men lidt for ubetydelig. Dette var imidlertid en Misforstaaelse af hende, thi det havde ingenlunde været min Mening at tegne hendes Portrait, men kun at udnytte visse Sider af hendes Charakter og ydre Fremtræden. Da imidlertid andre af mine Fortællinger have været udsatte for lignende Misforstaaelser,

idet man i dem har villet finde Portraiter og Virkelighedsbilleder, hvor der har fundet en endogsaa meget fri Omdannelse af Virkeligheden Sted, og da der i det Hele hersker megen Uklarhed og Misforstaaelse paa dette Punkt, saa vil jeg gjøre dette Spørgsmaal til Gjenstand for en særlig Overvejelse.

Digtetekunsten er i Lighed med Maler- og Billedhuggerkunsten en efterlignende Kunst. Den støtter sig til Virkeligheden og kan ganske vist tage større eller mindre Afstand fra den, men heelt forlade den, kan den ikke uden at tabe sig i det Taagede og Formløse. Jo nærmere disse Kunstarter komme den os omgivende Virkelighed, desto større Krav stilles der til Naturtroskab i Skildringen. Her er det da, at Digteren tager sine Skildringer fra, hvad han har umiddelbart for Øie og Øre, og benytter, hvad man har kaldt den levende Model. Der kan ikke være Tvivl om, at netop saadanne digteriske Charakterer, som gribe Læseren med særdeles Styrke ved deres Livfuldhed og Umiddelbarhed, ere tagne af Livet og have deres Forbilleder i Digterens nærmere eller fjernere Omgangskreds. Men nu opstaar den Vildfarelse, at Kunsten skulde bestaa deri, at man skildrer sine Omgivelser, som de staae og gaae, saa at Digtningen bliver en tro Copi af den daglige Leven og Færden, ja man er jo endog gaaet saa vidt, at man har skildret deres Ansigtstræk og hele ydre Optræden med minutiøs Nøiagtighed. Saadant maa dog bestemt forkastes og fortjener en alvorlig Tilrettevisning, hvor det finder Sted, som en utilbørlig Krænkelser af Privatlivet, og kan det være vanskeligt ad Rettens Vei at faa dette sat igjennem, vil der være saameget større Grund for Kritiken og Pressen at tage til Gjemme derimod. Herhen hører ogsaa de saakaldte „Nøgleromaner“, hvor bekjendte, offentlige, særlig politiske Personligheder skildres i deres umiddelbare Virkelighed. Den Art Digtninge vække i Reglen stor Opmærksomhed og gjøre megen Lykke i Øieblikket, men forsvinde faa Aar efter i Glemselens Skygge. Det var nemlig kun en tom Nysgjerrighed og Sladderlyst, der søgte og fandt Næring i dem og ligesaa hurtigt vender

sig fra dem forat finde andre Gjenstande for Snakkelysten, men en dybere Tilfredsstillelse formaa de ikke at give.

Det er imidlertid ikke det ydre Menneske i al dets Omskiftelighed og Forkrænkelighed, som Digteren skal skildre os, men det er det indre Menneske. Dette ligger gjerne dybere gjemt og kræver derfor et skarpere og mere gennemtrængende Blik i Opfattelsen, men vil derfor heller ikke saa hurtigt blive gjenkjendt af den store Almenhed, som ofte bliver staaende ved en mere overfladisk Opfattelse. Men dette indre, mere skjulte Menneske, som kun leilighedsvis kommer frem, er det, som Digteren griber og derefter gjenfremstiller med al Uimiddelbarhedens Friskhed og Liv. Men hertil kommer endnu en anden Omstændighed, som i Regelen oversees, nemlig den, at Digteren kan ikke benytte Menneskene, som de ere i Virkeligheden, men vil være nødsaget til en Omdigtning. Ethvert levende Menneske er sammensat af indre Modsætninger, og jo større og dygtigere Mennesket er, desto flere og kraftigere ere de indre Modsætninger. Erfaringen vil tilstrækkeligt kunne overtøye Enhver herom ved en skarpere Iagttagelse baade af sig selv og sine Omgivelser. Man er paa een Gang modig og forsagt, gavmild og paaholdende, aabenmundet og taus o. s. fr. Men saaledes kan Digteren ikke skildre Menneskene, thi hans Skildringer vilde da løbe ud i det Uforstaaelige og Meningsløse. Ligesaa umuligt det er for en Maler at male et Portræt paa en Gang baade forfra og seet i Profil, ligesaa umuligt er det for Digteren at skildre et Menneske, som det i Virkeligheden er med alle sine forunderlige Modsætninger. Saadant kan Biographen og Historieskriveren gjøre, idet han stedse træder forklarende til og gjør Rede for alle disse Besynderligheder og paa den Maade bringer Læseren til at forstaa dem. Men Sligt hverken kan eller maa Digteren gjøre, han skal lade sine Personer fremtræde i størst mulige Uimiddelbarhed, og netop lade dem virke i Kraft af denne. Jo mere Digteren selv taler med og forklarer, des ringere Virkning vil hans Digtning gjøre. Forat kunne opnaa dette nødes Digteren til at underkaste sine levende Forbilleder en Omdannelse, en chemisk

Renselse i aandelig Forstand. Han fastholder nemlig alle de Eiendommeligheder og Egenskaber, som særlig have vakt hans Interesse og hans Lyst til Gjenfremstilling, men dernæst udskiller han Alt, baade Godt og Ondt, hvad der ikke staa i fuld Samklang hermed. I mange Tilfælde vil det kun være en ganske enkelt Side af „den levende Model“, som han benytter med Udeladelse eller Bortkastelse af alt det Andet, som han ingen Brug har for. Og her begynder nu det egentlig digteriske Arbejde, thi istedenfor det bortkastede skal der nu ved Phantasens Hjælp opdigtes nye Egenskaber og Eiendommeligheder, som staa i Samklang med det fra Virkeligheden Optagne. Først herved faar Skikkelsen den fornødne Afrunding og Fylde og vil nu for Læseren fremstille sig som et virkeligt Menneske. I Virkeligheden forholder Sagen sig dog anderledes: Skikkelsen er nemlig fra den reent umiddelbare, man kunde gjerne sige, raa Virkelighed, som den tilhører, bleven løftet op i en høiere ideal Virkelighed og derved blevet, hvad man kalder en Type. Men hermed har den sikkert sig Bestaaen udover det kortvarige Øieblik, den kræver ikke længer som nødvendig Forudsætning Kjendskab til dette eller hint bestemte Menneske (som Tilfældet er med Nøgleromanerne), men er blevet almenfattelig, og vil saaledes kunne forstaaes og vække Interesse baade langt udover de Grændser, hvor den oprindelig er fremkommen, og udover de skiftende Slægtled, saa at ogsaa de kommende Generationer ville glæde sig over den.

Dog endnu er Omdannelsen ikke færdig. Det er nemlig ikke tilstrækkeligt at opstille en Række iøvrigt vel skildrede Charakterer ved Siden af hinanden, men der maa tilveiebringes et indre Forhold mellem dem, der maa være en klar Handling, hvori de alle deltage — med eet Ord, hvad man pleier at kalde en Composition. Det daglige Liv glider forbi os som en ustandselig Strøm uden Begyndelse og uden Ende, Personer og Forhold blandes med hinanden, hvad enten de ere hinanden vedkommende eller ikke, enten de passe sammen eller ikke, for vor umiddelbare Erfaring er der hverken Orden eller Sammenhæng i det brogede Skuespil, som daglig op-

føres omkring os, og hvori vi selv tage vor Deel. I Digtningen gaar det anderledes til, her maa et Stykke tages ud af Livet og aandelig talt indrammes, saa at det baade har sin Begyndelse og Ende, uvedkommende Personer og Forhold maa fjernes, saa at det Hele danner et sammenhængende Hele. Men dernæst maa Charaktererne afpasses efter hinanden og efter Handlingen paa lignende Maade, som Farverne i et Maleri eller Tonerne i et Musikstykke maa bringes i den rette Harmoni.

Af alt dette fremgaar, at de virkelig digteriske Charakterer og Typer, om de end tages umiddelbart af Virkeligheden, dog maa undergaa en betydelig Omdannelse, inden de blive brugbare for Digteren. Paa den anden Side maa ogsaa Publicum opfatte dem saaledes og ikke, hvad rigtignok hyppigt skeer, falde fra Phantasien Verden tilbage til Virkeligheden ved i travl Nysgjerrighed at spørge efter, hvem denne eller hin Person skal være i det virkelige Liv, thi dette er Digtningen uvedkommende og vil virke forstyrrende. En lignende Misforstaaelse er det, naar Literaturhistorikerne med stor Grundighed begynder at undersøge, hvilke Personer i sine Omgivelser Digteren har havt for Øie i sine Skildringer. Forsaavidt der ikke haves Udtalelser herom af vedkommende Forfatter, vilde den Art literære Undersøgelser være en reen Tidsspilde, ja i Virkeligheden kun en Gjenoptagelse af den tomme Nysgjerrighed og Sladderlyst, som kun virker forstyrrende ind paa den rette Forstaaelse. Det maa derfor betragtes som en stor Lykke, at vi næsten ganske mangle Kjendskab til de Omgivelser, hvori Holberg bevægede sig, og af hvilke han utvivlsomt har taget nogle af sine bedste komiske Figurer, thi ellers vilde man sagtens have anvendt stor Flid paa at udfinde, hvilken Kandestøber, eller hvilken Magister o. s. v. han har tænkt paa ved sin Herman von Bremen, Stygotius o. s. v. Hermed vilde man ikke have opnaaet Andet end at begrave Komediernes Festivitas under en Masse unyttig Personalkundskab. Komediernes Virkning beror netop paa, at de ere hævede op i en ideel Virkelighed og her i Ordets fuldeste Forstand kunne slaae Gjækken løs til alle Sider.

Fra det angivne Synspunkt maa da ogsaa mine Fortællinger og de Skikkelser, som de føre frem, betragtes, deriblandt ogsaa Estrid. Ved Skildringen af hende havde jeg ganske vist havt Elisabeth for Øie, men det var paa ingen Maade noget Portræt af hende og hverken kunde eller skulde være det. I Elisabeths Charakter var der baade større Dybde og Alvor og tillige rigere Mangfoldighed, men for alt dette havde jeg ingen Brug i den lette og umiddelbare Fortælling — det vilde kun have virket som en tyngende Ballast. Fra Elisabeth havde jeg kun taget hendes Umiddelbarhed og friske Livsglæde, hendes varme Følelse og Hengivenhed — Alt dette var nok til at skildre den unge Kone i Fortællingen og gjøre hende tiltalende, men Mere behøvedes ikke. De andre Figurer vare ligeledes tildeels ud af Virkeligheden, men i endnu høiere Grad omdannede og omdigtede; til Skildringen af Valborg havde jeg benyttet enkelte Træk af Elisabeths yngre Søster Cæcilie, en noget sværmerisk Natur, der blev bortkaldt ved en tidlig Død (se nedenfor). Et Par andre Figurer hvile paa tidligere Ungdomserindringer.

— Fortællingen blev dog ikke strax udgiven, da den var færdig. Jeg har altid, om ikke just i bogstavelig Forstand, holdt mig til Horats' gode Raad: *nonum prematur in annum*, og mente derfor, at Bogen kunde have godt af at hvile et Par Aar i min Pult og ved fornyet Gjennemlæsning underkastes en Affiling i Enkeltheder. Ogsaa havde jeg andre Værker under Arbeide, som det laa mig mere paa Sinde at faa frem. Første Deel af „Historiens Philosophi“ var udkommen i Efteraaret 1872, og jeg arbeidede nu ivrig paa anden Deel for ogsaa at faa den færdig. Den blev udgivet i Efteraaret 1874, og nu først turde jeg tænke paa at udgive min Fortælling som en Opmuntring og forfriskende Hvile efter det alvorsfulde og anstrængende, videnskabelige Arbeide. I Sommerferien 1875 lod jeg den trykke, og i den paafølgende November udkom den og vandt strax almindeligt Bifald. Et Par enkelte Recensenter, der ikke havde forstaaet Bogen og heller ikke saae paa Forfatteren med milde Øine, udtalte rigtignok deres allerhøie-

ste Utilfredshed i skarpe Kritiker, men de forbleve uden Virkning — Publicum havde nu engang fundet Behag i Fortællingen, og denne Høiesteretskjendelse stod ikke til at ændre. Alle rede en Maaned efter udkom et nyt og større Oplag, og strax efter Nytaar maatte Trykningen af et tredie Oplag paabegyndes. Samtidig udkom en engelsk, fransk og tydsk Oversættelse.

Fra Tyskland blev Begejstringen for „Min Hustru og jeg“ overført til Amerika. En i Filadelfia boende, mig ubekendt Dame tilskrev mig herom følgende: I can read the tale of Nicolai and Estrid again and again; the charm of the delightful personalities will never cease for me. The content is given in so perfect form, that I like to compare it in my mind with a Quartett of Mozart. Natural grace, fervor, the poetic and harmonious conception of the whole, make it adorable.

Thanking you once more

Very Sincerely

Filadelfia, 6. Febr. 1898.

Franciska H.

VIII

SOLSKIN OG MØRKE SKYER.

I Løbet af disse Aar forefaldt der adskillige Forandringer i Elisabeths Fædrehjem. Den gamle Dok blev solgt til Privatbrug og den derværende Embedsbolig nedlagt. Elisabeths Forældre maatte forlade dette Sted, hvor de havde tilbragt saa mange lykkelige Aar, og fik istedenfor Embedsbolig anvist paa Søkvæsthuset — sammesteds, hvor Ægteparret J. L. Heiberg havde boet i en lang Aarrække dog nedenunder i Stuen. Leiligheden var baade smukkere og rummeligere end den i mange Henseender ubekvemme, som de havde havt paa Dokken, men der hvilede ikke den Poesi over den, ei heller knyttede der sig saa mange Minder til den, saa det var ikke uden Vemod, vi sagde Farvel til den gamle Dok med dens smukke Haver og Udsigten over Skibene og Havnen.

Snart traadte andre Forandringer til. Elisabeth var den første af Børnene, som havde forladt Fædrehjemmet, efterhaanden fulgte hendes Søskende efter. Min Broder William havde stadigt fortsat sine Besøg derude, og tilsidst gik det ham efter Ordet: „Krukken gaar saa længe til Vands, indtil o.s.v.“ — eller med andre Ord, han tabte sit Hjerte derude. Da jeg Onsdag d. 19. April 1871 havde endt et Examinatorium over Ethik, kom William til mig og bad mig komme ud til Fader om Aftenen. Jeg svarede, at det kunde jeg ikke, da jeg havde modtaget en Indbydelse til samme Aften. Han vedblev imidlertid at trænge ind paa mig og maatte tilsidst, efter mit gjentagne Afslag, endelig gaa til Bekjendelse, at han samme Dag

havde forlovet sig med Elisabeths yngre Søster, den muntre og livsglade Julie, hvis 20-aarige Fødselsdag det netop var. Det forandrede jo Sagen, jeg maatte sende Afbud og indfandt mig om Aftenen tilligemed Elisabeth hos min Fader, hvor begge Familier samlede og med et Glas Champagne beseglede det nye Broderskab og Svogerskab. En Maanedstid efter købte William et Landsted ude ved Rungsted, der havde tilhørt Maleren Gertner, og gav det Navnet Kenmore efter et skotsk Herresæde, som havde tiltalt ham ved sin skønne Beliggenhed. Elisabeth og jeg flyttede derud og tilbragte en Deel af Sommerferien derude (hvor jeg stadigt skrev paa „Min Hustru og jeg“), medens William og hans Brud vare vore Gæster. I senere Aar var det deres stadige Sommer-Ophold, og ved den Gjæstfrihed, de udviste, ogsaa til Glæde for den øvrige Familie.

Deres Bryllup stod d. 31. October 1871 i Holmens Kirke, hvor Provst Fog viede dem. Bryllupsfesten feiredes paa Søkvæsthuset, men i Stilhed af den nærmeste Familie. Der hvilede i den Tid en mørk Skygge over Hjemmet paa Grund af den ældre Søster Cæcilies Sygdom. Hun var en fjorten Dages Tid efter Søsteren Julies Forlovelse bleven forlovet med Cand. theol. Ernst Schebel. Men ikke længe efter viste der sig Symptomer paa en farlig Sygdom, og snart efter paafulgte et langt og smertefuldt Sygeleie, der voldte hendes Omgivelser megen Frygt og Bekymring og tilsidst efter halvandet Aars Forløb fik en dødelig Udgang.

Ernst Schebel var en af mine kjæreste Ungdomsvenner fra Studenterdagene. Han var et lyst og klart Hoved, en fin og ædel Karakter, maaske lidt for frygtsom og ængstelig. Ikke desmindre havde han med største Varme og Interesse fulgt mig i mine theologiske og kirkelige Kampe, hvori han, skjøndt han langt fra var nogen Ynder af Strid og Polemik, dog altid med udeelt Hjerte havde stillet sig paa min Side overfor mine Modstandere. Saavel i Ugebladet som i Dansk Tidsskrift havde han skrevet flere smukke og interessante Artikler, og senere udgivet en lille Bog „Danske Helgener“. Der ymtedes om, at

han muligvis engang kunde blive Professor i Kirkehistorie, men hans Livstraad blev afskaaren, før der kunde være Tale herom. I April 1871 var han bleven udnævnt til Sognepræst i Thorning og Lysgaard, som bekjendt Steen Blichers gamle Kald midt inde paa den jydsk Hede, tre Mil Syd for Viborg. Kort efter trolovede han Cæcilie Tuxen, blev ordineret og tiltraadte sin nye Embedsgjerning. Men desværre passede denne aldeles ikke med hans Charakter og Temperament. Allerede Beliggenheden paa den mørke, alvorsfulde Hede stemmede ikke med hans lyse Sind: han elskede sin Fødestavn, Nordsjællands friske Bøgeskove og Udsigten over Havet. Han følte sig som en Fremmed ikke mindre overfor den strænge og ensomme Natur end overfor Befolkningen. Disse tause, indesluttede Jyder, gode Logikere, men uden Phantasi og Stemning, stridslystne og rethaveriske, havde han ondt forat finde sig til Rette med. Hertil kom endelig, at Menighedsforholdene vare af en overmaade vanskelig Natur. To Partier, Grundtvigianere og Pietister stode skarpt overfor hinanden med gjensidige haarde Fordømmelser. For Schebel, hvis hele Natur var irenisk anlagt, var al denne Strid en Vederstyggelighed, han søgte at mægle mellem de stridende Parter og formaa dem til at see med mildere Øine paa hinanden, men opnaaede derved kun at paadrage sig begge Parters Uvillie. Det gik saa vidt, at de i Kirken sadde og optegnede enkelte Ytringer af hans Prædikener for bagefter at kræve ham til Regnskab derfor. Schebel led baade aandeligt og legemligt herunder; isoleret som han var ude paa den store Hede, havde han Ingen at raadføre sig med. Hans Helbred led derunder, og nu kom hertil Sorg og Bekymring over den Sygdom, som havde ramt hans udkaarne Brud. I denne indtraadte dog efterhaanden Bedring, saaledes at der i det næste Foraar kunde tænkes paa Bryllup. I Løbet af Sommeren 1872 kjøbtes Udstyr og Møbler, som Alt blev sendt over til Præstegaarden. Dette var dog kun korte Lysglimt, en Operation blev nødvendig, men fik et uheldigt Udfald. I August Maaned gjorde jeg en lille Feriereise i Jylland. Under et Ophold hos min Ven Hans Sørensen (den

Gang Præst halvanden Mil fra Veile) modtog jeg paa een Gang to Breve fra Elisabeth, der bragte mig Bud om Søsterens Død. Elisabeth bad mig tillige om ufortøvet at reise op til Schebel, der sikkert i høi Grad trængte til Venne-trøst. Min gjæstfri Vært lod øieblikkeligt spænde for, i størst mulige Fart kjørte jeg ned til Veile, hvor jeg kom tidsnok forat naae Jernbanetoget Nord paa. Endnu samme Aften var jeg i Viborg, hvor jeg overnattede, og tiltraadte næste Morgen den tre Mil lange Vandring til Thorning Præstegaard. Det blev en varm Tur henad den solhede Landevei. Solen brændte og der var ingen Skygge. Da jeg kom til Lysgaard, gik jeg ind til en Bonde forat hvile mig og drikke noget Mælk. Da Bonden hørte, at jeg var paa Veien til hans Præst, var han strax rede til at spænde for og kjørte mig den sidste Mil til Thorning Præstegaard. Her traf jeg Schebel og hans gamle Moder, som havde taget Ophold hos ham og blev overordentlig glad ved at see mig. Schebel selv var dybt nedbøiet, dertil legemlig lidende. Jeg blev to Dage i den stille Præstegaard, spadserede om med ham i Haven og Lunden og samtalede med ham om det Svundne og det Kom-mende. Jeg lagde Fremtidsplaner for ham, talte med ham om at søge Præstekald i Nærheden af Kjøbenhavn, hvor han bedre kunde optage sin literære Virksomhed, og søgte paa denne Maade at lede hans Tanker bort fra den sørgelige Nutid. Saa maatte jeg bryde op forat komme tidsnok til Kjøbenhavn til Cæcilies Begravelse. Schebel selv var for svag til at reise der-over. Kl. 4 om Morgenen kjørte jeg fra Thorning Præstegaard, saae over Heden en prægtig Solopgang, kom til Viborg, derfra paa Jernbanen til Aarhus og derefter paa Dampskib til Kjøbenhavn, hvor jeg ankom samme Aften og blev modtagen med levende Glæde af Elisabeth.

Næste Dag, d. 21. August 1872 blev Cæcilie begravet paa Holmens Kirkegaard; Pastor Fenger, som havde confirmeret hende, talte ved hendes Kiste. Det var netop Tiaarsdagen efter, at den ældre Søster Judithe var død, ligeledes i sin feireste Ungdom.

Schebel kom ikke mere til Kræfter, men tæredes langsomt hen. Jeg vexlede flere Breve med ham; det var aabenbart, at hans Kraft var brudt. I Januar 1873 kom han til Kjøbenhavn, haardt medtaget af Sygdom og Sorg. Jeg besøgte ham oftere, men det var tydeligt, at hans Kræfter vare i stærkt Aftagende. Søndag d. 27. Marts 1873 udløstes han af sine Lidelser, syv Maaneder efter at hans Brud var bortkaldt. Han blev begravet paa Lyngby Kirkegaard.

Der var noget overmaade tungt og vemodigt ved disse to Dødsfald, der fulgte saa kort efter hinanden, og det netop paa en Tid, da Livet syntes at aabne sig lyst og glad for disse to ædle, høisindede Mennesker til en fælles Virksomhed i Kjærlighed. Men det maa ogsaa siges, at der over dem Begge var noget abstract Idealistisk, der ligesom gjorde dem mindre skikkede for denne Verden; begge stillede store ideale Krav baade til sig selv og til deres Omgivelser, og begge følte de sig trykkede og mismodige, naar disse Krav ikke skete Fyldest. Begge havde de derfor gjennemgaaet megen Uro og indre Brydninger — nu havde Gud kaldt dem bort til sin Hvile og Fred.

— Ogsaa Elisabeths Brødre forlode i disse Aaringer Hjemmet forat bryde sig nye Baner. Den ældre af dem, Emil, skulde ifølge Forældrenes Ønske følge Slægtens Traditioner og blive Søofficeer og gik et Par Aar paa Søkadet-Akademiet. Det viste sig imidlertid, efterhaanden som han blev ældre, at hans Hu stod ikke ret hertil, den strænge, militære Ordning og Disciplin i Officeerskorpset tiltalte ikke hans phantasifulde, noget urolige Sind, og han foretrak derfor at vælge en mere ubunden og uafhængig Stilling, hvor han med større Frihed kunde følge sine Tilbøieligheder. Han uddannede sig for Maskinfaget, viste stor Dygtighed her og overtog i senere Aar en større Maskinfabrik i Nakskov.

Den yngre Broder, Laurids, gik nogle Aar i Borgerdydskolen paa Christianshavn og var vel nærmest bestemt for Studierne, men hos ham brød den kunstneriske Begavelse igjennem med stor Kraft, han forlod Skolen og blev Elev paa Kunstakademiet, hvor han gjorde hurtig Fremgang og viste fremragende

Evner. Efter at have gennemgaaet Akademiets Skole gjorde han et Par mindre Udenlandsreiser, kom i Foraaret 1875 til England, gjorde herfra en Udflugt til Fiskerleiet St. Malo i Bretagne, hvor han traf sammen med nogle franske Kunstnere, der ivrigt raadede ham at reise til Paris for at afslutte sin kunstneriske Uddannelse her. Han fulgte Raadet og modtog i Paris Undervisning hos den bekjendte Maler Bonnat. Flere yngre, danske Kunstnere fulgte Exemplet og reiste ligeledes til Paris, og saaledes blev Laurids Tuxen paa en Maade Banebryder for den heelt nye Retning, som snart efter brød igjennem i den danske Malerkunst. Han var meget begejstret for den franske Kunst, havde stor Sympathi for den nye Retning og fandt til Tider Behag i med stor Veltalenhed at udvikle temmelig radikale Kunsttheorier, hvilke da gjerne fandt stærk Modsigelse hos mig og navnlig hos min Broder William. Til Held for Kunsten udførte Laurids dog ikke sine Theorier i Praxis, men optraadte her altid med stor Moderation, saa det gik ham, som det vel gaar adskillige unge, talentfulde Malere og Digtere, at deres Malerier og Poesier ere betydeligt bedre end deres æsthetiske Theorier.

Af alle Børnene blev da kun Datteren Nicoline tilbage i Fædre hjemmet. Ogsaa hun besad et smukt, kunstnerisk Talent, hvilket hun uddannede paa et Par Reiser til Paris, hvorefter hun særligt lagde sig efter Blomstermaleriet, hendes Billeder vare gjerne udførte med en let Pensel, men tillige gennemtrængte af en varm og levende Naturfølelse og en frisk Phantasi.

I Vinteren 1875 begyndte Laurids at male mit Portræt, han ønskede at prøve sine Kræfter i Portrætstudiet. Men det blev en længere Historie, end Nogen af os havde ventet, thi ved samme Tid foretog han forskjellige Udenlandsreiser, og hver Gang han kom hjem, havde han faaet Lyst til en ny Opfattelse, ja en eller to Gange tog han fat heelt forfra. Under de mange og lange Timer, jeg maatte sidde for ham, var der Tid nok til at drøfte allehaande Æmner, og vi talte meget sammen om dansk og fransk Kunst, om Kunstens Opgaver over-

hovedet og Bøger. Trods alle Afbrydelser vare vi dog begge ihærdige i at tage fat paa Ny, og endelig efter fem Aars Forløb var Billedet færdigt, men da bleve vi ogsaa begge belønnede, thi der forelaa et sjældent heldigt Resultat. Ganske vist var Behandlingen noget uensartet og visse Enkeltheder ikke tilstrækkeligt gennemarbejdede, men Billedet selv var fortræffeligt, der var Dybde og Inderlighed baade i Opfattelsen og Gjengivelsen. Det vakte da ogsaa almindelig Beundring hos Venner og Slægtninge. — M. Goldschmidt, som var vor Husfælle og jævnlig besøgte os, erklærede det for det bedste Billede, som Tuxen havde malet, og Biskop Fog, der i senere Aar kom hyppigt til os, blev aldrig træt af at lovprise det. Saaledes havde vi begge Glæde af vor Udholdenhed, og jeg kunde sige til Laurids, som Bælgetræderne efter endt Orgelspil sagde til Organisten: „ja idag har vi arbejdet rigtig smukt.“ —

Et Par Aar senere, da jeg for min Helbreds Skyld maatte tage Orlov og gjøre en Reise til Italien, forærede Laurids Portrætet til Elisabeth efter min Bortreise. Pedel Mule, som kom forat bringe en Besked til mig, udbrød i sin Begeistring: „Det ligner udmærket — ja naar De har det Portræt, Frue, saa kan De da sagtens undvære Professoren.“ Elisabeth var dog ikke af samme Mening, hvor megen Pris hun end satte paa Billedet.

IX

DEN FØRSTEFØDTE. — VENNEKREDSEN

Tirsdag d. 19. November 1872 fødtes vor Førstefødte, en liden Datter, som i Daaben fik Navnet Emmy Cæcilie. Jeg ilede strax hen til min Fader forat meddele denne glade Nyhed, dernæst ud paa Christianshavn til mine Svigerforældre, som jeg dog ikke traf hjemme; saa ud paa Orlogsværfterne, ligeledes forgæves. Snart fik de dog Budskab derom og kom ud til os i vort Hjem. Der var stor Glæde navnlig i den Tuxenske Familie, hvor den lille Nyfødte var den Første i et nyt Slægtled. Et Par Dage efter var det min Svigerfaders 62-aarige Fødselsdag, hvor efter gammel Skik hele Familien var samlet hos ham, og der blev da udbragt adskillige Skaaler for den lille Datterdatter og hans nye bedstefaderlige Værdighed.

Elisabeth var usigelig glad over sin lille Datter og kom snart til Kræfter igjen. Det var lykkelige, fredsæle Dage i vort Hjem, hvor den Lille laa den meste Tid og sov rolig i sin Vugge, medens Slægt og Venner jævnlig saa til os forat høre til Befindendet og udtale deres Glæde. Selv arbeidede jeg i hine Dage paa en Skildring af Bethlehem, idet jeg nemlig var begyndt paa en Række Reiseskildringer fra Palæstina, og Barneglæden fra mit eget Hjem smeltede da paa forunderlig Maade sammen med Minderne fra hin lille By, hvor Barnet fødtes til Alverdens Glæde.

Efter nogen Tids Forløb var Elisabeth atter saa vel, at vi kunde foretage vore sædvanlige glade Vandringer i Frederiksberg Have og Søndermarken. Da hun imidlertid selv vilde

passe sit Barn, var hendes Tid stærkt optaget, og jeg maatte derfor færdes en Deel mere alene, men Glæden var da dobbelt stor, naar vi kunde sidde sammen med det lille Barn, hvilket for os, som for alle unge, lykkelige Forældre, var noget af det Vidunderligste i Tilværelsen.

Saaledes skete det, at jeg i Sommeren 1873 gjorde en lille Recreationsreise i Nordtyskland, medens Elisabeth blev hjemme hos Barnet. Efter at have gjort en lille fornøielig Tur gennem Harzen sammen med min Broder William og hans Hustru kom jeg i Midten af Juli til Leipzig. Her vare Forelæsningerne endnu i Gang, den tyske Universitetsferie begynder som bekjendt først i Midten af August, men den stærke Sommerhede lagde rigtignok betydelige Hindringer i Veien baade for Docenter og Tilhørere. Navnlig var den store aabne Augustusplads, som ligger foran Universitetet, udsat for Solens brændende Straaler, og naar man efter denne lille Ørkenvandring kom ind i de lumre Auditorier, var man ikke meget oplagt til enten at høre eller holde Forelæsning. Mere Glæde havde jeg af at aflægge Besøg hos Professorerne Luthardt, Kahnis og Delitzsch. Den sidste, med hvem jeg havde gjort Bekjendtskab under mit Studie-Ophold i Erlangen i Efteraaret 1861, og med hvem jeg siden den Tid af og til vexlede Breve, modtog mig med stor Hjertelighed, idet han paa tysk Vis omfavnede og kyssede mig. Den lille, ivrige Mand, hvis Phantasi var ligesaa livlig, som hans Lærdom var omfattende, var meget optaget af Verdensudstillingen i Wien, som holdtes i denne Sommer. Han meente, at det for mig, som havde reist i Orienten, maatte have særlig Interesse at see de mange orientalske Sager og Bygninger, som der fandtes, og raadede mig ivrigt til at tage derved, naar jeg dog var paa en Feriereise. Da jeg indvendte, at uden Følgeskab havde jeg ikke ret Lyst til at tage derved, meddelte han mig, at der for Øieblikket var en svensk Collega i Leipzig, der agtede sig til Wien. Efter at have faaet dennes Adresse opgiven gik jeg til hans Bolig forat opsøge ham. Det var den theologiske Professor v. Scheele fra Upsala, en høi, statelig Herre med et venligt og forekom-

mende Væsen, der strax gjorde et godt Indtryk paa mig. Han vilde næste Eftermiddag reise til Wien, men jeg kunde dog ikke ret bestemme mig. Næste Dag gjorde han mig efter Middag et Gjenbesøg, noget efter kom Delitzsch sammen med Candidat Baudissin, og vi fulgtes alle fire hen i Rosenthalgarden. Ved en Kop Kaffe og en Cigar blev Spørgsmaalet om Reisen til Wien atter optaget, og Delitzsch talte med saadan Varme, at jeg tog en rask Beslutning og lovede Klokken 6 at indfinde mig paa Banegaarden. Jeg tog Afsked med min lærde Ven med Tak for al den Interesse, han havde viist mig, gik hjem til Hotellet, fik hurtigt mit Tøi pakket sammen og mødtes med Scheele efter Aftale. Neppe vare vi begyndte at kjøre, før Scheele foreslog mig, at vi som gode Reisekammerater skulde lemna titlarne d. e. være Dus. Det skete ogsaa, og under en fornøielige Samtale om allehaande Æmner rullede vi rask mod Syd. Ved Bad Elster gjorde vi Ophold forat træffe sammen med min ældste Broder og hans Hustru og fik herved et lille Indtryk af det brogede Liv paa en tysk Kuranstalt. Saa reiste vi videre til Pilsen. For mine Tanker stod en uklar Erindring om, at Wallenstein havde været her i de sidste Dage af hans Liv. Da jeg var inde hos en Barbeer, spurgte jeg ham derom, men fik til Svar: „Jeg kjender ikke den Herre. Men for et Par Uger siden var der nogle høie Generaler her i Byen ved de store Maneuvrer — det er jo muligt, at denne Fyrst Wallenstein, som De spørger om, har været med blandt dem.“

Allerede i Bad Elster havde vi hørt Rygter om, at der var udbrudt Cholera i Wien. Disse Rygter toge til, efterhaanden som vi kom længere frem. Vi følte os jo ikke ganske hyggelige derved, men vilde dog heller ikke opgive Reisens Maal, da vi vare komne saa langt frem. Vi ankom til Wien om Aftenen og toge vort Kvarteer i et Hotel i Praterstrasse, men fik rigtignok senere at vide, at det var netop i denne Deel af Byen, at der var forekommet flere Choleratilfælde.

Tre Dage tilbragte vi i Wien, næsten udelukkende paa Verdensudstillingen. Den imponerede os i høi Grad ved sin Storhed og Rigdom. Vi vandrede den lange Hovedbygning igjen-

nem paa langs og paa tværs, beundrede den mægtige Kuppel, der hvævede sig over dens Midte, og gik dernæst ud i det Frie, hvor der var friskt og godt under Trægrupperne ved de plaskende Springvand. Den orientalske Afdeling med sin store Mængde af tyrkiske, persiske og ægyptiske Sager besaae vi med særlig Interesse, og det var vel ogsaa den, som gav Wienerudstillingen sit eiendommelige Præg; bl. a. fandtes her en Plan i ophøjet Relief af Jerusalem, som vi studerede omhyggeligt. Vi aflagde Besøg i den constantinopolitanske og tunesiske Bazar, hvor vi købte Rosenolie og forskellige Smaagenstande. Af stor, malerisk Virkning vare de mange Smaabygninger i arabisk, ægyptisk og persisk Stil, som vare opført rundt om i det vidstrakte Terræn — i en marokkansk Villa med farvede Glasvinduer og rigt, østerlandsk Udstyr var der kjøligt og friskt ved det lille Springvand, som sendte sine Straaler i Veiret midt i Værelset. Det ægyptiske Hus kaldte levende Mindet om Kairo frem — i Stalden saaes Kameler, Æsler og de langørede sorte Geder. Naar da efter den solhede Dag Aftenrøden lagde sit lyse Skær over alle disse phantastiske Bygninger, medens man i det Fjerne hørte Tonerne af den livfulde, østerriigske Militærmusik, da kunde man for et Øieblik drømme sig bort i det fjerne Østen.

Heden tog imidlertid stærkt til, og da Cholera-Rygterne stadig omsvævede os, fandt vi det raadeligst at holde op, medens Legen var god. Efter endnu engang at have gennemvandet den pragtfulde Udstilling, seet os om i Kunsthallen, hvor vi overvældedes af den utallige Mængde Malerier, drukket kølende ice-cream-water efter amerikansk Tillavning og prøvet Vinene i den store Vinhalle, toge vi Plads i Banetoget, glade over alle de nye og store Indtryk, vi havde modtaget, og ikke mindre glade over at komme uskadede derfra. Vi kjørte langs Donauen, over den store Flod viste en klar Lysning sig i den stille Aften — det var som den sidste Hilsen fra den Æventyrverden, vi nu havde forladt.

Vi kjørte hele Natten igjennem, ankom tidligt næste Morgen til Marienbad, hvor jeg skiltes fra min vakkre Reisefælle

med Tak for godt Følgeskab og Haab om Gjensyn i Hjemmet. Selv tog jeg til Bad Elster, hvor jeg tilbragte et Par Dage sammen med min Broder og hvilede ud efter de anstrængte Wienerdage. I Leipzig aflagde jeg et lille Besøg hos Prof. Delitzsch og meddelte ham mine Indtryk fra den store Wiener-Udstilling. Og saa tiltraadte jeg Hjemreisen, seilede fra Lybæk til Kjøbenhavn, hvor jeg fandt Huset tomt, da Elisabeth med vort Barn havde taget Ferieophold hos vore Søskende i Rungsted. Efter at have hvilet mig et Par Timer tog jeg ud til Vedbæk og spadserede derfra til Rungsted. Det var det herligste Sommerveir, Sundet laa blankt og straalende i Sollyset, jeg var glad i Hu over atter at være hjemme og følte, at der „er skjønnest i Danmark“. Udenfor min Brøders Landsted kom Elisabeth mig i Møde med det sovende Barn, stor var Glæden over atter at mødes, men vor lille Emmy, som rigtignok endnu ikke var et Aar gammel, kunde slet ikke kjende mig, da hun vaagnede. En Time efter kom William og Julie hjem fra deres Udenlandsfærd, og der blev da en livlig Talen og Fortællen om vore forskjellige Oplevelser.

To Dage efter Hjemkomsten, d. 28. Juli 1873, feiredes min Faders 70-aarige Fødselsdag med megen Glæde paa Kenmore. Værelserne vare smykkede med Blomster og Krands, Familien samledes, og vi havde en smuk Festdag. Fader var rask og usvækket, hans Helbred, der i tidligere Aar havde været nedbrudt ved altfor ivrige Studier, havde i Aarenes Løb bedret sig, han var livlig i sin Tale som i sine Bevægelser, med aaben Sands for alle aandelige Rørelser, mild og kjærlig mod Alle, der kom i Berøring med ham. Han havde bevaret sin ranke Holdning og sin brune, fyldige Haarvæxt, saa det faldt os meget vanskeligt at bringe Begrebet „en 70-aarig Olding“ i Anvendelse paa ham.

Efter Sommerferiens Reiser og Adspredelser samledes vi atter i Hjemmet, hvor Arbeidet gjenoptoges. En Kreds af Slægtninge og Venner samledes jævnlige med os snart i deres og snart i vort eget Hjem. Familien var talrig baade paa Elisabeths og min Side, den ældre Slægt af Farbrødre og Tanter

aabnede gjæstfrit deres Hjem for os, og det samme var Tilfældet med vore Søskende, forsaavidt disse selv havde sat Bo. Hertil kom forskjellige ældre og yngre Venner, der sluttede sig til os. Blandt de første vil jeg fremhæve og dvæle ved enkelte mere almindeligt kjendte Mænd, til hvem Forholdene bragte os i en nærmere Venskabsforbindelse. Her maa jeg nævne Professor Hermansen og hans Hustru, der i en lang Aarrække boede i samme Hus som min Fader, paa Vesterbro ligeoverfor Skydebanen. Hermansen, om hvis store Sproglærdom og noget sære Væsen der cirkulerede mange Historier blandt Studenterne, havde først giftet sig i en senere Alder, og det fortaltes, at han i mange Aar var reist over til Jylland forat fri, uden dog at kunne opnaa et gunstigt Svar. Men med jydsk Seighed holdt han ud, og tilsidst vandt han ogsaa Seir og hjemførte sin Brud. Nu var han en lykkelig Ægtemand, i hvis rigt udstyrede Hjem der var overmaade hyggeligt at komme og høre paa hans og hans Hustrus sindige, jydsk Tale, der oplivedes af Hermansens stille, lune Humor. Efterhaanden var det blevet en fast Skik, at vi tilbragte Juleaften hos min Fader sammen med Hermansens og til Gjengjæld Nytaarsaften hos Hermansens, hvor det gik meget fornøieligt til, og vi endte med at drikke det nye Aars Skaal i Hermansens gode Rhinskvind.

Af heel anden Art vare Husfællerne fra vort eget Hus, Digteren M. Goldschmidt og hans Søster. Med den første havde jeg gjort Bekjendtskab i London i Foraaret 1863, og efter min Hjemkomst fortsattes det gennem Brevvexel, i hvilken vi drøftede det religiøse Spørgsmaal, og jeg indtrængende, men forgjæves, opfordrede ham til at blive Christen. Senere flyttede han ind i samme Sted, hvor vi boede (Hjørnesteedet paa St. Knudsvei og gamle Kongevei), og saaledes bleve vi Husfæller. Goldschmidt var stærkt religiøs, ikke bevæget, men interesseret og en flittig Bibellæser, navnlig stærkt optagen af de paulinske Breve. I Timevis kunde vi tale sammen derom, men naar man troede, at nu var han bleven overbevist og vilde gjøre det afgjørende Skridt, blev han pludselig bange

og trak sig tilbage og var da ligesaa langt borte som tidligere. Engang skrev jeg til ham, at hans Ulykke var, først at han var født Jøde, hvad der vilde gjøre Overgangen vanskelig for ham, dernæst at han var Digter og altid fra Virkelighedens Alvor trak sig tilbage i Phantasien lyse Drømmeverden. Han svarede, at deri havde jeg Ret, men saaledes var han skabt, og det kunde han jo ikke gjøre for. Hvad der vel mest hindrede ham, var hans Mangel paa Villiens Fasthed: Christendommen interesserede ham som et dybsindigt Tanke-Experiment, og som saadan vilde han gjerne behandle den, men naar den rykkede ham ind paa Livet og krævede en Afgjørelse for Tid og Evighed, da blev den ham for nærgaaende, og han unddrog sig det alvorsfulde Krav. Mine Besøg hos ham faldt ofte om Aftenen efter endt Dagværk, og jeg blev altid modtaget med Glæde og stor Gæstfrihed. Nutidens bevægede Liv interesserede ham ikke; naar jeg bragte det paa Bane, affeiede han det gjerne med et Par korte, ofte skarpe og vittige Bemærkninger. Han levede mest i sin egen Tanke- og Phantasiverden, og naar han først havde faaet mig ind i den, kunde han tale i timevis i en Ordstrøm, medens hans mærkelige Øine luede og lynede, og jeg sad som en taus Tilhører og hørte paa ham uden at sige et Ord. Det brød han sig vel heller ikke om, thi Hovedsagen for ham var at faa sig udtalt om alt det Meget, som laa ham paa Hjerte. Stundom læste han Et og Andet høit for mig, som han nylig havde skrevet: han tog da en Række Blade i Billetformat, beskrevne med blaat Blæk i en nydelig, men fed og sikker Haandskrift. Han læste egentlig ikke godt op, det var temmelig monotont, men selvfølgelig fulgte jeg ham med Interesse. Af og til kom jeg med en lille Indvending eller kritisk Bemærkning, som han strax afviste, men alligevel efter nøiere Overveielse fulgte.

Elisabeth og Goldschmidt stode hinanden fjernere, de vare altfor forskjellige til at kunne mødes i Forstaaelse — hendes Umiddelbarhed og Blidhed stod fremmed overfor hans gennemreflektede Sind og skarpe Ironi, de holdt sig altid i en

vis Afstand fra hinanden, men jeg tror, at han nærrede Høiagtelse for hende, ligesom hun villigt anerkjendte hans rige Aandsevner. Desto bedre forstod Elisabeth og Goldschmidts Søster Ragnhild hinanden. Hun styrede Huset for Broderen, til hvem hun beundrende saae op, medens hun var en stærkere Charakter. Naar Goldschmidt var i Tilmærkelse til Christendommen uden at kunne samle sig til en Afgjørelse, saa forholdt Søsteren sig bestemt afvisende. Men det var, saa vidt jeg kunde skjønne, ikke religiøse, men nationale Grunde, der virkede bestemmende paa hende: hun følte sig som Jødeinde og vilde ikke svigte sit Folk ved at forlade dets fædrene Tro. Ragnhild Goldschmidt var en livsfrisk og sprudlende Natur, vittig og slagfærdig, med et varmt følende Hjerte. I Livsfriskheden og Hjertevarmen mødtes og forstode hun og Elisabeth hinanden; de søgte ofte hinanden og havde begge Glæde af deres Samværen. Stundom hændtes det, at min Søster indfandt sig i Besøg til samme Tid, hun forstod som Frk. Goldschmidt at sætte Pris paa en munter Ordkamp, var hjemmefra godt indøvet i dialektisk Færdighed og førte en god Klinge til det Brug — da blev det en lystig Palaver, til hvilken Elisabeth ogsaa gav sin Skærv, om end paa mere stilfærdig Maade.

Til vore mere stilfærdige Venner hørte *Christian Richardt*. Venskabet med ham var bleven befæstet ved det nøie Samliv i Rom i Vinteren 1862. Da hans Hustru, Marie Hammerich, var en Ungdomsveninde af Elisabeth (se ovenfor S. 13 f), knyttedes vi herved end stærkere sammen. Da Richardt blev Præst først paa Fyn, senere i Vemmetofte, kom vi bort fra hinanden, men aflagde jævnlig Besøg. Naar Richardt da paa sine Kjøbenhavnstreiser traadte ind til mig, var det gjerne med de Ord, at han kunde kun blive et Par Øieblikke, da han allerede for en Time siden var ventet paa et andet Sted. Saa bød jeg ham en Cigar, som han tændte, og derpaa begyndte han at gaa op og ned ad Gulvet uden at sige Noget. Lidt efter lidt fik han Dampen op, og efterhaanden kom vi i en livfuld Samtale. Naar denne havde varet to eller tre Timer, huskede Ri-

chardt pludselig paa, at han jo allerede for lang Tid siden var ventet et ganske andet Sted, og skyndte sig at tage Afsked og komme bort. Med sin Tid og med sine Penge forstod han ikke at holde Hus, og da hans Familie forøgedes og Børnene voxede op, var han i en stigende Finantsnød, der voldte ham mange Bekymringer. Da jeg engang for hans gode Ven Wilhelm Rode yttrede min Beklagelse over, at Richardt skulde være plaget med disse materielle Sorger, svarede Rode: „Aa, havde han ikke dem, fandt han vel nok paa noget Andet at klage over.“ Og deri kunde han vel have Ret, thi Richardt var en noget tung Natur med Tilbøielighed til at see Livet fra dets mørke Side, og derfor ikke sjelden forsagt og tryk- ket. Han var heri en Modsætning til sin Hustru, der var en lys og frejdig Natur, altid ved godt Mod, hurtig og beslutsom i sin Adfærd. Men naar Richardt var i godt Humør, var det høist velgjørende at være sammen med ham. Han besad en følelsesfuld Inderlighed, en Finhed og Dybde i Opfattelsen og dertil en Art Humor, der pludselig glimtede frem midt i de alvorligste Samtaler, og Alt dette gjorde hans Selskab til- trækkende. Han var besjælet af en dyb Religiositet, stærkt greben af Christendommens trøstende og livbringende Sand- hed, en from Bibellæser, og han kunde her gjøre mange fine og træffende Bemærkninger. Men den egentlige, videnskabe- lige Theologi var ham en fremmed Verden, de faste og sikke Begrebsbestemmelser, der for Dogmatikerne spille saa stor en Rolle, fandt ingen Betydning for ham og kunde vel heller ikke ret enes med hans dybe Følelser- og Stemningsliv. I Studen- terverdenen indtog han en fremragende Plads ved sine Sange og Taler, men ogsaa dette drog ham bort fra Studiet. Da han omsider indstillede sig til theologisk Embedsexamen, var det med et yderst ringe Resultat; han maatte derfor det følgende Aar tage den om, og det lykkedes ham da med meget Besvær at faa et lille Haud, hvortil Professor Hermansen paa sin tørre jyske Maade bemærkede: „han kunde egentlig mere ifjor, da han var oppe“. Præstegjerningen, hvortil han senere blev kaldet, laa heller ikke ret for Richardt, skjøndt han be-

sad visse særdeles gode Betingelser for denne Virksomhed, men hans Hu og Lyst stod til Digtningen, og i denne har han ogsaa reist sig et varigt Mindesmærke.

Ogsaa Digteren Carl Andersen og hans Hustru hørte til vor Omgangskreds. Hans Digterbegavelse kunde nu rigtignok hverken maale sig med Goldschmidts eller Richardts, men han gjorde heller ingen Krav i saa Henseende. Hans Digtninge havde et mildt, nærmest idyllisk Præg, noget udpræget Idealitet viste de ganske vist ikke, men han digtede, fordi han selv fandt Glæde deri, og ofte glædede han ogsaa Andre dermed. Carl Andersen var en statelig Skikkelse med et sjældent smukt, mandigt Ydre, mild og vænnesæl i sin Adfærd. Han og hans Hustru førte et selskabeligt Liv og samlede selv større Selskabskredse i deres Hjem, i hvilke vi oftere toge Deel og samledes her med I. I. Worsaae, N. Gade, den norske Digter Andreas Munch og andre kjendte Notabiliteter. Efter i en Række Aar at have været ansat ved Rosenborg Slot, blev han Slotsforvalter og fik Leilighed anvist paa Slotet. Han var meget glad herover og viste Elisabeth og mig rundt i den interessante, nydeligt møblerede Bolig, og udtalte et frydefuldt Haab om, at han og hans Hustru skulde føre et lykkeligt Liv i disse maleriske Omgivelser. Men kort efter blev han angrebet af en smertefuld Sygdom, der inden et Aars Forløb medførte Døden. Hans Venner reiste en Mindestøtte med hans Portrætmedaillon over hans Grav; ved dens Afsløring havde man anmodet mig om at holde Talen. Jeg efterkom gjerne og gav i den forsamlede Kreds en kort Skildring af vor hensøvede Vens Personlighed og hans Digtning. Særligt dvælede jeg ved hans sidste og betydeligste Arbeide „Over Skær og Brænding“, i hvilken han havde vendt sig til Islands fjerne Øland, hvor han havde tilbragt sin Barndom og sine tidlige Ungdomsaar, og udtalte Haab om, at han nu ved Guds Naade var ført gennem Jordelivets Skær og Brænding til sit sande Hjem.

— Blandt ældre theologiske Venner, med hvem jeg havde nærmere Omgang, og som oftere glædede os med deres Besøg,

maa jeg nævne Biskop *Fog*, Domprovst *Gude* i Roskilde og Provst *F. V. Andersen* i Ringsted. Alle tre vare Disciple og Beundrere af Martensen, dertil fremragende Prædikanter. Da *Gude* og *Andersen* i 1877 bleve ansatte som faste Censorer ved theologisk Embedsexamen og i en lang Aarrække varetog dette Hverv, kom jeg i nærmere Forbindelse med dem, og denne bestyrkedes ved vort fælles Syn paa den kirkelige Udvikling. *Andersen* havde i sine Ungdomsaar, medens han var Præst i Nordrup, sluttet sig til den da begyndende Opvækelse, hans livlige, phantasirige og stemningsfulde Natur følte sig stærkt dragen af den, men alt som den vandt Overhaand og lagde et snævert Livssyn i Forbindelse med stigende Herskesyge for Dagen, følte han sig frastødt af den og tog saavel overfor Grundtvigianismen som overfor Indre Mission et fast Stæde i den lutherske Bekjendelse og Tro. Han var en meget veltalende Prædikant, hvis billedrige, med Kraft og Myndighed holdte Forkyndelse fængslede Tilhørerne. Han besad en omfattende theologisk Kundskabsfyldte, hvorom forskellige større og mindre Afhandlinger aflægge Vidnesbyrd, og bevarede indtil sin høje Alderdom en levende Interesse for Alt, hvad der angik Theologi og Kirke. Høist forskjellig fra ham var hans iøvrigt særdeles gode Ven, Domprovst *Gude*. Hans fornemme Tilbageholdenhed og kølige Væsen virkede frastødende paa Mange, men hvem der, uden at lade sig afskrække heraf, trængte ind paa ham, fandt snart, at der bag dette fremmede Ydre gjemte sig et varmt Hjerte og stærke Følelser. En Aften, da han var Gæst hos os tilligemed nogle yngre Venner, mælede han bogstavelig ikke et Ord, men sad taus og med et stirrende Blik mellem os, hvad der aabenbart virkede trykkende paa Selskabet. Efter dettes Bortgang udtalte jeg min Beklagelse over denne besynderlige Opførsel. Et Par Dage efter, da jeg traf sammen med *Gude*, takkede han for hin Aften og tilføiede: „De maa undskylde, naar jeg var noget stille, men jeg kom lige fra en kjær Slægtnings Dødsleie og var dybt greben deraf.“ Havde han blot sagt det strax, vilde jeg og Vennerne have agtet og forstaaet hans Taushed, og

den vilde ikke have virket forstyrrende paa vor Samværen, ligesom ogsaa den aabne Udtalelse af, hvad der trykkede ham, vilde have skaffet hans sorgfyldte Sind Lettelse og Frigjørelse. Af Grundtvigianismen var Gude en bestemt Modstander, og han udtalte sig skarpt mod den. Saaledes sammenlignede han den oftere med en aandelig Influenza-Epidemi, der havde kastet sig særlig over de yngre Præster: de fleste af dem vare mere eller mindre angrebne, adskillige endogsaa uden selv at vide af det. Paa sine Prædikener anvendte Gude stor Flid og Omhu, de dannede ved deres evangeliske Enfold og Renhed en mærkelig Modsætning til hans noget fornemme Væsen og bare saaledes ogsaa Vidnesbyrd om, at der bag dette gjemte sig et varmt Hjerte med Forstaaelse af og Følelse for alt sandt Menneskeligt.

Den betydeligste af de tre nævnte Theologer var Bruun Juul Fog, og han var ogsaa den af dem, til hvem jeg traadte i det nærmeste Venskabsforhold, dels paa Grund af de ydre Livsforhold, dels maaske ogsaa paa Grund af dybere Overensstemmelse i Charakter og Livsopfattelse. Han var en jævnlig Gæst i min Faders Hus, da han var Provst ved Holmens Kirke, han havde viet os og fulgte os med varm Interesse. Men det var dog egentlig først, da han 1894 blev Sjællands Biskop, og da de kirkelige Forhold bleve mere og mere vanskelige, at vi kom i nært og fortroligt Forhold til hinanden. Fog besad glimrende Evner, en rig Phantasi, stærk og dyb Følelse, der hurtigt kunde stige til Lidenskab, naar Noget vakte hans Harme, og en ypperlig Hukommelse. Han besad en udbredt Læsning, navnlig paa det æsthetiske og filosofiske Omraade, og en rig Kundskabsfylde. Af sin Yndlingsdigter Homer kunde Provst Fog lange Stykker udenad og fremsagde dem ved given Leilighed, stundom endog paa Græsk, hvad der dog mere vakte Tilhørernes Forbauselse end deres Forstaaelse. Han var ypperlig udrustet som Taler og Prædikant: hans høie, statelige Skikkelse, der mindede om Biskop Mynster, hans kraftige mandige Røst virkede i Forening med Talens indre Tankefylde og Kraft, stærkt dragende

paa Tilhørerne. I sin daglige Tale kunde Fog være usikker og famlende, lede efter Ordene eller stamme, men Sligt var borte, saasnart han stod paa Prædikestolen, her var hans Tale fast, mandig og fuldtonende. Intet Under derfor, at særligt den Del af Hovedstadens Befolkning, der stod paa et høiere Dannelses-trin, samledes i tætte Skarer om hans Prædikestol i Holmens Kirke og opmærksomt lyttede til, naar han oplod de rige Skatte for dem, som ligge gjemte i Christi Evangelium. Men til disse mange herlige Egenskaber knyttede sig en Mangel, som hindrede dem fra at komme til ret at udfolde sig — det var Mangel paa Begrændsning. Fog kunde ikke ret magte al den rige Livsfylde, der strømmede ud over sine Bredder, og Goethes kjendte Ord „in der Beschränkung zeigt sich erst der Meister“ lod sig ikke anvende paa ham. Muligvis skyldtes den en Mangel paa Tilrettevisning og Opdragelse allerede i hans tidlige Ungdom; den viste sig paa alle Omraader. Hans omfattende Læsning manglede Plan og Methode, førtes ikke mod et bestemt Maal med dertil hørende Afgrændsning, men lededes af Lune og vilkaarligt Valg. I Modsætning hertil blev hans literære Production, hvortil han besad store Anlæg, meget ringe, fordi han heller ikke her kunde samle sig om et bestemt Æmne og lægge al Kraft deri, men Tankerne førtes i forskjellige Retninger, uden at han kunde tvinge dem ind i snævrere Former. Ogsaa i hans Prædikener kjendtes det: medens Martensen forstod at udmønte Evangeliets Guld i enkelte, klart formede Tanker, som Tilhørerne uden Vanskelighed tilegnede sig, saa gav Fog ofte hele Guldbarrer, d. e. en Fylde af Tanker og Billeder, som ved deres Mangfoldighed overvældede Tilhørerne. Mest viste denne Ubegrændsethed sig i Samtaler, dog kunde han være overordentlig interessant og aandfuld, naar den ene Tankerække afløste den anden i ustandselig Rækkefølge, og hans Tale kunde her sammenlignes med chinesiske Æsker, hvor den ene var lagt ned i den anden, saa det kunde blive en meget lang Udvikling, dog fandt Fog altid tilbage til Udgangspunktet, som han efter en Række Digressioner atter optog. Undertiden

kunde det hændes, at man slet ikke fik fremført det Æmne, man ønskede at tale om, fordi Fogs Tanker og Tale nu engang var kommen i en ganske anden Strømning. Engang bad Elisabeth mig at tale en af vore yngre Venners Sag hos Biskoppen, da hin søgte et Præstekald paa Sjælland. Jeg holdt ikke meget af den Art Anbefalinger; da Elisabeth imidlertid ivrigt opfordrede mig dertil, lovede jeg at gjøre det, men tilføiede, idet jeg gik: „hvis vi da kommer videre end til Skabelsen idag.“ Fog modtog mig som altid med stor Hjertelighed, men greb strax en aaben Bog, som han netop havde læst i, og begyndte at fortælle mig dens Indhold. Han kom derved ind paa sine Yndlingstanker om Forholdet mellem Aand og Natur og udviklede videre, hvorledes han nok kunde tænke sig, at den bevidste Aand kunde fremkalde den ubevidste Natur, men aldeles ikke det Omvendte. Herom vedblev han at tale, og jeg turde ikke afbryde ham. Saaledes gik en halv Time, da det bankede paa Døren og en Tjener meldte Overhofmarskalkens Besøg. Saa maatte Samtalen afbrydes, jeg gik hjem til Elisabeth og sagde: „ja vi kom ikke længer end til Skabelsen.“

I Aarhus, hvortil Fog blev kaldet som Biskop, følte han sig vel. De herlige Naturomgivelser frydede ham, han kunde føre et friere Liv her, hengive sig til sine Studier og til Samtaler. Det var derfor høist ugjerne og meget imod hans Villie, at han efter Martensen overtog Sjællands Bispeembede. Han blev her sat midt ind i det kirkelige Røre, og han følte selv, at han ikke magtede det, medens han dog for Samvittighedens Skyld ikke turde afslaa det og derved paadrage sig Ansvar for de mulige Følger heraf. Efterhaanden følte han sig dog mere til Rette, hvortil hans trofaste Hustru med sit lettere og lysere Sind og sin omhyggelige Pleie bidrog ikke lidet. Hans overlegne Personlighed undlod ikke at gjøre Indtryk paa Stiftets Præster, ved sin aabne Ligefremhed og sin Vennesælhed vandt han deres Hjerter. Derimod i selve Kirkekredsen kom hin ovenfor omtalte Mangel frem og lammede

hans Virksomhed. Fog havde en klar Forstaaelse af den kirkelige Situation og den Krise, hvori Folkekirken var stedt, men han kunde ikke tage sig sammen og træde op med Kraft imod den truende Fare. Naar hans Venner udtalte deres Beklagelse over hans Passivitet, rystede han sørgmodigt paa Hovedet og sagde: „Der er Intet at gjøre.“ Nu kunde der ganske vist med den Autoritet og Myndighed, som Fog var i Besiddelse af, være udrettet Adskilligt mere, end Fog gjorde; men en senere Tids Erfaringer have tilstrækkelig viist, at saa heel Uret havde han heller ikke. Under Demokratismens og Radikalismens Førerskab er det danske Folk ført ind paa et Skraaplan, hvor det gaar ustandseligt ned ad Bakke. Efter den nære Forbindelse, som der er mellem Stat og Kirke, vil Forvirringen i det politiske Liv efterhaanden ogsaa føres over paa det kirkelige Omraade. Hvad der i høi Grad har fremmet Opløsningen her, er i første Række Grundtvigianismen med dens utøilede Frihedslyster og samfundsopløsende Antinomisme. Men i anden Række kom hertil Præstestandens Holdning, thi vel var Flertallet af dem ikke Grundtvigianere, men navnlig dens yngre Medlemmer vare mere eller mindre paa-virkede af den (jvfr. Gudes ovenfor meddelte Udtalelse) og indtog som Følge deraf en usikker og vakkende Holdning overfor Grundtvigianismen, hvis Tilhængere viste stort Sammenhold og som et fastsluttet Parti ypperligt forstod at bryde Vei for sit kirkelige Nedbrydningsarbeide. Og naar slige aandelige Rørelser have naaet et vist Omfang, lade de sig ikke standse, enhver Modstand vil kastes til Side, og der bliver tilsidst intet Andet for end at lade dem løbe Linen ud i Haabet om, at naar dette er sket, vil der indtræde en Strømkæntring, man vil atter komme til Besindelse og en kraftig Reaction begynde, der fører Udviklingen tilbage i det rette Spor. Dette var Fogs Opfattelse af den kirkelige Stilling. Imidlertid vil overfor denne Betragtning gjøres gjældende, at selv om man ikke kan standse Strømmen, kan man dog opholde den i dens vilde Løb og herved sagtne dette, saaledes

at Adskilligt bevares, som ellers bortrives, og Udviklingen hurtigere og lettere vil kunne bringes ind paa sundere og mere livsfremmende Baner.

Medens Fog og jeg i Samtaler ofte drøftede den kirkelige og politiske Situation og gjerne vare enige i vor Opfattelse, var der et Æmne, som dog laa ganske udenfor de kirkelige Spørgsmaal, hvorom der herskede stor Dissents mellem os: det var intet ringere end den store Keiser Napoleon: Fog var ikke blot en blind, men ligefrem en fanatisk Beundrer af den store Hærfører og Erobrer. Dette kunde vel tildels forklares af, at Fogs Ungdom faldt i en Tid, da der herskede en temmelig ukritisk Beundring i Europa for Napoleon, men havde dog sin dybere psykologiske Begrundelse. Man kunde tilvisse undres over, at en Mand med saa alvorlig og dyb Christentro, med saa omfattende human Dannelse kunde nære en ubegrændset Beundring for en Aandens Stormand, som stod fremmed og uforstaaende overfor Christendommen, og for hvem Humanitet var et ukjendt Begreb. Men Forklaringen maa her, som saa ofte i slige Tilfælde, søges netop i Modsætningsforholdet. Fog var en æstetisk, contemplativ Natur, men han var sig dennes Begrænsning bevidst og følte den stærkt i de høie Livsstillinger, hvortil han blev kaldet i en uroligt gærende Tid, i hvilken der mere kræves Handling end Beskuelse. Men des større Beundring maatte han føle overfor en mægtig Skikkelse, der paa en Tid, da den gamle Verdensorden var i Opløsning og Alt i Forvirring, ved sit Genis Storhed, sin rastløse Energi og sin ubøielige Jernvillie bragte Alt i Orden og paa Ruinerne af det omstyrtede gamle Kongedømme og den usikkert famlende, unge Republik reiste et stort og seirrigt Keiserdømme. For Skyggesiderne ved det brutale Soldaterherredømme havde Fog intet Blik — Franskmændene, der selv sukkede under det, havde bedre Kjendskab dertil og have i faa Ord med fransk Klarhed og Præcision udtalt Dommen over den store Keiser: grand par génie, petit par idée, nul par vertu.

Fogs betydeligste Virksomhed faldt i de Aar, da han som

Præst i Holmens Kirke samlede de høiere Samfundskredse i Kjøbenhavn om sin stærke og troende Forkyndelse. I taknemlig Erkjendelse heraf reiste hans Tilhørere og Venner ham en Mindestøtte ved Holmens Kirke med hans aandfuldt opfattede Buste, udført af Billedhugger Saabye.

— Blandt den ældre Vennekreds maa endvidere nævnes Prof. J. L. Ussing og hans kunstforstandige Hustru Minona samt Maleren Lorentz Frølich og hans Hustru Benedicte; dog var det først i senere Aar efter Romerreisen, at vi kom i nært Venskabsforhold til disse to elskværdige Familier. Blandt Universitetslærerne maa jeg foruden de theologiske Medlemmer nævne Kemikeren Julius Thomsen, Historikeren Johannes Steenstrup og Geografen Ernst Löffler. Den sidste var en af mine ældste Venner, da vi allerede fra Barndommen havde kjendt hinanden og senere været Kammerater i Metropolitan-skolen. Endelig Valdemar Schmidt, min trofaste Reisefælle fra Orienten, ved hvis jævnlige Besøg vi i Forening glædede os over de skønne og rige Rejeminder.

Hertil kom endvidere Vennerne paa Landet, hos hvem vi aflagde hyppige Feriebesøg. I Frederiksborg og i Greve Præstegaard havde jeg alt fra Barndomsaarene været Gæst og optaget som Søn af Huset; ja det første Sted var det min Moders Søster Tante Grethe og hendes Mand Rector Flemmer ved Latinskolen, senere deres Datter Louise, der var gift med Overlærer Larsen, som modtog mig og Elisabeth med uforandret Venskab. I Greve Præstegaard gjaldt det samme om Præsten van Wylich og hans Familie, hvor Børnene vare jævnaldrende med os Søkende. Den sidstnævnte var en Barndomsven af Fader, og dette Venskab var i Aarenes lange Løb blevet trofast bevaret og fra begge overført paa Børnene. Præsten var en trosivrig Prædikant af den Mynsterske Skole, en livsfrisk Natur med rig Phantasi og sprudlende Vid. Megen Ungdom samledes i den overordentlig gæstfri Præstegaard, og naar Præsten da var i det rette Humeur, var det som et Fyrværkeri af Ordspil og pilsnare Vittigheder, der sendtes ud over Tilhørerne og uden Personsanseelse ramte

snart den Ene og snart den Anden, altid fremkaldende Munterhed og Latter. Mere alvorligt, men ikke mindre fornøieligt end i Præstegaarden, var der hos mine to Farbrødre Peter og Emil. Den første var Præst i Koldby paa Samsø, hvor jeg i Skoleaarene og som ung Student tilbragte glade Sommerferier, denne blev saa forflyttet til Asminderup ved Holbæk, hvor Elisabeth og jeg ofte var hans Gæster. Han havde haft den store Sorg i en ung Alder efter to Aars Ægteskab at miste sin Hustru, der var nedkommen med to Tvillinger, som døde kort efter Fødselen. Saa levede han i mange Aar som Enkemand i stor Stilhed, idet han følte sig stærkt knyttet til Broderbørnene, som altid fandt en gæstfri Modtagelse hos ham saa vel paa Landet som senere, efterat han havde taget Afsked, i hans Bolig i Kjøbenhavn. Uagtet han havde et svage- ligt Helbred, blev han dog 87 Aar gammel og efterlod sig en betydelig Formue, af hvilken der efter hans derom udtalte Ønske oprettedes et Legat for ældre ugifte Præstedøtre, hvis Fædre havde været Sognepræster i Sjællands eller Aarhus Stift. Den yngre Broder, Emil, var i en lang Række Aar en meget søgt theologisk Manuduktør, blev derefter Præst i Borup ved Randers, ægtede Poulina Holm (Søster til Professor Eduard Holm) og blev derefter Stiftsprovst i Vallø. Begge Brødrene førte et stille Liv og afholdt sig fra al offentlig saavel politisk som kirkelig Optræden udenfor deres Embedsvirksomhed, men læste til Gjengjæld overmaade meget. Den ældre Broder fulgte med Interesse Tidens aandelige Bevægelser og læste engelske og franske Tidsskrifter, der behandlede Tidens brændende Spørgsmaal — den yngre studerede nyere theologiske og dogmatiske Skrifter. Begge vare dygtige Dialektikere, som endnu i deres høie Alderdom bevarede stor Aandslivlighed og med Glæde tog en Disput op med Brodersønnerne og andre Besøgende.*)

Til en yngre Kreds hørte Præsterne Theodor Hansen og Stahlfest Møller. Den første havde et Par Aar været Slotspræst

Af *Emil Scharling* har jeg givet en Levnedstegning i Illustreret Tidende Nr. 29—31 1901.

hos Kong Georg i dennes første Regeringstid og fik fra den Tid Navnet „græske Hansen“. Senere blev han Præst i Ørting og Falling paa Fyn. Stahlfest Møller var i flere Aar Præst i Køng paa Fyn. Hos disse to Venner, som kun boede et Par Mil fra hinanden, var vi hyppige Sommergæster og glædede os ved Samlivet med dem i deres hyggelige Hjem med de store skyggefulde Haver.

I Aarenes Løb voxede efterhaanden en Række yngre Theologer op, som vi ved given Leilighed samlede i vort Hus. Ogsaa gæstedes vi af Venner fra Norge og Sverrig samt Tyskland, der gjorde kortere eller længere Ophold i Kjøbenhavn og under disse glædede os med deres Besøg.

DET THEOLOGISKE FACULTET. — CONSISTORIUM. —
UNIVERSITETSFESTER I UPSALA OG KJØBENHAVN.

Medlemmerne af det theologiske Facultet begyndte stærkt at ældes; saavel Alderdom som forskjellige Sygdomme toge stærkt paa deres Kræfter. Der laa en Menneskealder mellem deres og min Alder, dog mødtes vi i gjensidig Forstaaelse og god Samvirken, jeg følte mig i Pietet og Taknemlighed mod mine gamle Lærere stærkt knyttet til dem. H. N. Clausen tog sin Afsked fra 1. September 1874; et Par Dage efter gjorde Facultetet et Afskedsbesøg hos ham, hvor min Fader førte Ordet og udtalte Facultetets Tak; Clausen var trods sin høie Alder endnu frisk og rørig og udtalte Ønsket om en fortsat „uafbrudt Samvirken“. I hans Sted blev P. Madsen ansat først som Docent og allerede Aaret efter som Professor. Ved sin klare Fremstilling, sin solide Kundskabsfylde og den varme personlige Interesse, som han viste overfor de Studerende, vandt han i høi Grad disses Yndest.

Min Faders Helbred begyndte at blive vaklende. En Bronchitis, som han havde paadraget sig under et Ferieophold paa Landet, viste sig meget haardnakket og tog stærkt paa hans Kræfter. Dog vedblev han at holde Forelæsninger, og skjøndt vi oftere talte til ham om at søge sin Afsked, var han ikke at formaa dertil, idet han stadigt fastholdt Haabet om, at han nok vilde blive rask igjen. Da dette Haab imidlertid ikke opfyldtes, gav han tilsidst efter for vore Forestillinger og søgte og fik sin Afsked fra 1. November 1876.

Saa kom Aaret 1877, der blev et Mærkeaar i Facultetets Historie. Ved dets Begyndelse var Hermansen syg og kunde ikke komme paa Universitetet, men Fader havde endnu ikke faaet nogen Efterfølger, saaledes at Hammerich, P. Madsen og jeg maatte være ene om at afholde Examen i Januar. Det blev et strængt Arbeide for os To, thi ogsaa Hammerich blev syg og kunde kun examinere i Kirkehistorie, hvorfor vi maatte paatage os alle de andre Fag. Hammerichs Sygdom udviklede sig hurtigt, det var kun med stor Anstrengeelse, han kunde gennemføre Examen, men dermed vare ogsaa hans Kræfter udtømte, og han maatte gaa til Sengs. Jeg gik rundt og saae til mine gamle Colleger: Hammerich var syg, han talte med Ro og Fasthed om sin forestaaende Død, og om hvem der skulde være hans Efterfølger. — Hermansen var vel oppe, men kunde kun støttet af Andre bevæge sig henover Gulvet — min egen kjære Fader var meget svag. Dyb Vemod greb mig og Følelse af Livets Forkrænkelighed ved at see disse Mænd, som jeg havde kjendt i deres Manddoms fulde Virkekraft, henfalden i saadan Svaghed og Affældighed.

Faa Dage efter, d. 9. Februar, døde Hammerich, 67 Aar gammel. Inden jeg den følgende Dag begyndte min Forelæsning, talte jeg et kort Mindeord over ham til Studenterne. I Kirken ved hans Jordefærd talte Pastor R. Rørdam over ham og dernæst P. Madsen paa Facultetets Vegne.

Med H. N. Clausens og min Faders Helbred stod det kun ringe til. Den første var efter et langt fem Maaneders Sygeleie vel begyndt at komme op, men Kræfterne vare kun ringe. Kort før hans Død besøgte jeg ham. Han laa i Sengen, hans hvide Haar stod som en Glorie om hans Hoved. Der var noget ubeskriveligt rørende i den barnlig fromme Maade, hvorpaa denne ellers noget kølige og tilbageholdende Mand talte om sin forestaaende Død. „Det trækker længe ud,“ sagde han, „og jeg venter hver Dag forgæves. Men det maa vel være, fordi Vorherre finder, at jeg endnu ikke er moden nok til at komme til ham“. Et Par Dage efter, Onsdagen d. 28. Marts, fik han den Fred, han længtes efter, han var da om-

trent 84 Aar gammel. Hans Jordefærd fandt med megen Høitidelighed Sted i Frue Kirke. Jeg havde gjerne talt ved denne min gamle Lærers Kiste paa Facultetets Vegne, men efter Familiens Ønske blev dette Hverv overdraget til P. Madsen, der var Clausens Efterfølger i Facultetet. Dagen efter tog jeg med Elisabeth ud til vore Venner i Greve Præstegaard forat tilbringe Paasken hos dem. Første Paaskedag prædikede jeg i Greve og Kildebrønde Kirker over Opstandelsens Evangelium, hvad jeg følte Trang til netop i denne Tid, hvor de gamle Collegers Sygdom og Død vakte stærke Alvorstanker over Jordelivets Forkrænkelighed.

Ogsaa om min dyrebare Fader maatte det være os klart, at han kunde ikke have mange Dage tilbage. Hans Sygdom var efterhaanden gaaet over til en langsom Tæring, og vi kunde næsten see, hvordan Livet draabevis Dag for Dag ebbede ud. Han viste megen Taalmodighed; min Søster, der i mange Aar havde været svag og ofte sengeliggende, pleiede ham med Trofasthed. Elisabeth og jeg aflagde dagligen Besøg hos ham, og Elisabeth var ham nu som altid til stor Oplivelse og Trøst. Hans Sygdom trak meget længe ud, oftere ventede vi, at nu var det paa det Sidste, men saa blussede Livet dog atter op. Selv holdt han stadigt Haabet ved Live. En Dag, da vi fandt hans Tilstand meget ringe, blev jeg der om Natten. Da jeg næste Morgen saae ind til ham, udbrød han: „Er du allerede der saa tidligt paa Dagen? Jeg troede dog ikke, at det var saa daarligt med mig“. Han blev dog stedse ringere, hans Stemme blev svagere, og hans Bevidsthed var ofte omtaaget. Pulsen slog svagt, Hænderne bleve kolde, og vi ventede, at det nu vilde være forbi — men pludseligt begyndte Pulsen atter at slaae stærkere, han blev varmere — Livet var atter vendt tilbage. Løverdag d. 16. Juni var han atter meget svag, og der taltes om, at Elisabeth skulde blive hos ham om Natten, men saa indtraadte der atter en Bedring. Om Aftenen Kl. 9 var jeg hos ham, Blikket var klarere, men han talte med Besvær. Da jeg tog Afsked med ham, sagde han „Tak for idag!“ Det blev de sidste Ord, jeg

hørte af ham, og de indpræntede sig uudsletteligt i min Erin-
dring som et Vidnesbyrd om hans ydmyge og fromme Sind:
det var mig og mine Søsken, der skulde takke ham for Li-
vets lange Dag, og nu takkede han os. Søndag Morgen havde
han udstridt, og Dødens Fred hvilede over hans Aasyn. Nat-
ten havde været haard, min Søster Louise havde været hos
ham i de svære Timer indtil det Sidste. Vi Søsken samledes
om den dyrebare Hensøvede, sang en Psalme og holdt en
Bøn over ham. I Øieblikket følte jeg nærmest en Lettelse
ved Tanken om, at min Fader nu var udfriet fra de sidste
Maaneders Nød og Elende. Senere følte jeg Savnet desto
dybere.

Jordefærden fandt Sted fra Frue Kirke. Et anseeligt Følge
havde samlet sig, deriblandt mange Præster og gamle Ven-
ner. Stiftsprovst Rothe talte først og derefter jeg paa Faculte-
tets Vegne. Til Slutning blev følgende Digt af min Broder
William afsunget:

„Saa sank din trætte Haand i Dødens Hvile,
Saa see vi ikke mer dig kjærligt smile,
Saa sluktes ud dit Blik det klare, milde,
Saa blev det gamle Hjem heelt tyst og stille.

Der sad du glad i dine Tankers Verden,
Med rastløs Flid i stille, boglig Færden;
Du vejede Tvivl mod Tvivl, men Tvivlens Taager
Faa Magt ej over den, som beder, vaager.

Du var en Fredens Mand, foer helst med Læmpe,
For Sandhed trofast dog beredt at kjæmpe;
Men aldrig glemte du i Stridens Hede:
For Gud skal kæmpes uden bitter Vrede.

Du var en Pligtens Mand. Ved den at dyrke
Din Aand det svage Legem gav sin Styrke!
Men største Kraft dog giver Kjærligheden —
Den Grundlag var for al din Færd heneden.

Saa lad da kun dit Blik i Døden slukkes,
Din Gerning standses nu, og Hjemmet lukkes —
Du har os viist et Hjem bag Morgenrøden,
Og Kjærligheden er jo „stærk som Døden“!

Paa Kirkegaarden talte min ældste Broder Peter, bragte det sidste Farvel og forrettede derpaa Jordpaakastelsen.

Ved Faders Død opløstes det gamle Fædrethjem, der saa ofte havde samlet os Søkende og en Kreds af Slægt og Venner inden sine Mure. Min Søster tog først i Huset skiftevis hos os Brødre, men efter et Par Aar, da dette blev hende for uroligt, fik hun sit eget Hjem og Husholdning.

Savnet af Fader følte dybt af os Alle, maaske mest af mig, der i de senere Tider havde staaet ved hans Side som yngre Embedsbroder. Næsten daglig kom jeg til ham og talte med ham snart om Universitetets og Facultetets Sager, snart om mine personlige Anliggender. Med en ældre Vens prøvede Livserfaring stod han mig bi, og selv om vi havde forskellige Meninger, hvad ikke sjældent var Tilfældet, saa omfattede han dog Alt, hvad der angik mig og mit Hus, med den varmeste Interesse. Hans grundige Lærdom ydede mig ofte en værdifuld Hjælp i theologiske Spørgsmaal, selv om vi ogsaa her kunde have et forskjelligt Syn. I Facultetet var han bleven sat noget i Skygge først for H. N. Clausen, senere for H. Martensen. Det er vel muligt, at disse i theologisk Begavelse stod over ham, ligesom de ogsaa med større Kraft forstode at gjøre sig gjældende, men det er ligesaa utvivlsomt, at han i omfattende Lærdom og kritisk Evne overgik dem. Han var heelt igjennem en ægte Videnskabsmand, der hadede al Overfladiskhed og falsk Glimmer, men kunde vel ogsaa være for ængstelig og tilbageholdende ved den endelige Afgjørelse, idet han oversaae, at ingen menneskelig Viden naaer til fuld Evidents og derfor altid maa bevæge sig indenfor en vis Relativitet. Sine Studier concentrerede han paa et enkelt meget begrændset Omraade, de nytestamentlige Skrifers historiske Oprindelse, men dette Æmne var til Gjengjæld af største Betydning for hele den protestantiske Theologi*). Det er derfor

*) Det maa meget beklages, at en Række af disse Undersøgelser blev offentliggjorte i „Videnskabernes Selskabs“ Skrifter, hvorved de kun blev tilgængelige for en snævrere Kreds af Læsere. Jeg talte oftere med min Fader i hans senere Aar om at sammenarbejde disse Afhand-

væsentlig min Fader, vi kunde takke for, at den saakaldte Tübinger-Kritik ikke fremkaldte en lignende Uro og Forvirring blandt vore Præster og unge Theologer, som senere den gammeltestamentlige Kritik. Samtiden, der var stærkt optagen af de grundtvigske Stridsspørgsmaal, forstod ikke at vurdere Betydningen af hans Studier, ja mange ansaae dem for ufrugtbare og betydningsløse, hvad der voldte ham ikke ringe Sorg. Det var mig derfor meget kjært, at jeg som Facultetets Talsmand ved hans Kiste fik Leilighed til at fremhæve Betydningen af hans videnskabelige Undersøgelser ikke blot for Theologien, men ogsaa for Kirken. Derimod troer jeg, at hans milde og humane Optræden vandt megen Paaskjønnelse blandt de Studerende, og jeg har oftere havt den Glæde, at ældre Præster kom til mig og med stor Varme udtalte deres Taknemlighed for Alt, hvad min Fader havde været for dem i deres Studentertid.

— De ledige Pladser i Facultetet bleve besatte med H. W. Sthyr og Fr. Nielsen. Selv rykkede jeg op fra at være næst- yngste til at blive næstældste Medlem af Facultetet og blev som saadan Medlem af Consistorium. Dette akademiske Senat, som har Styrelsen af alle Universitetets Anliggender, bestod af sexten Medlemmer, hvoraf de elleve indtraadte ifølge Anciennitet, de fem valgtes af den almindelige Lærerforsamling. Ved Optagelsen i Consistorium finder en lille Høitidelighed Sted. En stor Sølvpokal fyldes med Vin, Universitetets Rector træder frem mellem de samlede Consistorialer med Pokalen i Haanden og holder en lille Velkomsttale til det nye Medlem, og drikker ham til af Pokalen. Denne svarer med nogle Ord og gaar nu Kredsen rundt, idet han standser foran

linger til en samlet Fremstilling af de nytestamentlige Skrifteres Oprindelse, men desværre følte han sig dengang for svag til at optage et saadant større Arbejde. Om hans Evne til at behandle videnskabelige Æmner paa en mere almenfattelig Maade afgiver en Række Afhandlinger, som bleve udgivne efter hans Død, et talende Vidnesbyrd (C. E. Scharling, Theologiske Afhandlinger, udgivne af P. I. L. Scharling, 1880). Den forudgaaende Levnedsbetegnelse giver et klart Billede af hans videnskabelige Virksomhed og Betydning.

hver af de Tilstedeværende, idet de gjensidigt drikke hinanden til af Pokalen, hvorefter de række hinanden Broderhaand. Denne lille, symbolske Handling er ikke nogen betydningsløs Ceremoni, men et Udtryk for den collegiale Aand, som er raadende i denne Forsamling.

Min Optagelse i Consistorium fandt Sted d. 21. Februar 1877 i det første Møde, som holdtes efter Hammerichs Død. Panum, som var Rector, holdt Velkomsttalen til mig, hvori han navnlig dvælede ved Livets Omskiftelse og idelige Fornyelse, som ogsaa viste sig i Consistoriums stadigt skiftende Medlemmer. Derefter drak jeg Velkomstskaalen med alle de Tilstedeværende. For min Fader, som dengang endnu levede, var det en stor Glæde at see sin Søn tage Plads i dette Raad, af hvilket han i saa mange Aar havde været et virksomt Medlem.*) Min Søster, som i hine Aar ofte var syg og sengeliggende, hvad der dog ikke hindrede hende i af og til at tage sig et muntert lille Ridt paa Digterhesten, sendte mig følgende skriftlige Hilsen:

„Held Consistorium,
At i sin Midte nu det tæller
Den, som naar et „Slaa nu Niels!“ det gjælder,
Sig føler i sit Es.
Gid der, naar Dom engang skal fældes,
I Consistoriets Annaler mældes:
Altid han blandt Consistorialer
Sig viste som en anden Thaler!“

Møderne i Consistorium, som afholdtes under Rectors Forsæde Onsdag Formiddag hver tredie eller fjerde Uge, frembyde Interesse ikke blot ved Sagerne, som behandles, men særlig derved, at man her faar Leilighed til Forhandling og Samtaler med fremragende Videnskabsmænd indenfor de forskjellige Faculteter. Tonen i disse Møder fandt jeg altid overmaade collegial og venskabelig, og selv om Discussionen til Tider kunde blive varm og Ordene falde skarpe, saa skiltes

*) Min Broder William indtraadte i Consistorium i 1879.

man dog altid med et Haandtryk og et venligt Blik, og det collegiale Forhold led intet Skaar derved.

Vinteren 1877 havde været et strængt Semester og taget stærkt paa mine Kræfter. Paa Grund af de ældre Collegers Svaghed og Sygdom havde P. Madsen og jeg maattet være ene om at udføre Facultetets Gjerning. Hertil kom saa min Faders langvarige Sygdom, hans Død og Begravelse; den sidste fandt Sted midt under Afholdelsen af theologisk Embedsexamen. Alt dette tilsammen havde overanstrengt mig, jeg følte mig oftere træt og utilpas. Heldigvis kom nu Sommerferien, og den benyttede jeg til i Forening med min Hustru at aflægge forskjellige Besøg hos Slægt og Venner paa Landet og endte tilsidst paa Jyllands Vestkyst, hvor jeg brugte de styrkende Søbade i Hjerting. Her modtog jeg en Indbydelse fra Professor H. G. v. Scheele i Upsala, min Rejsesfælle til den store Wiener-Udstilling, om at være hans Gjæst i de første Dage af September og overvære den 400-Aars Jubelfest, som Upsala Universitetet vilde fejre. Jeg modtog Indbydelsen med Tak og reiste derop i Forening med min Broder William og Afsendingene fra Kjøbenhavns Universitet. I Scheeles rigt udstyrede Hus blev jeg modtagen med stor Gjæstfrihed og boede her sammen med Astronomen Struwe fra St. Petersborg, den theologiske Professor Granfelt fra Helsingfors, samt Hofprædikant Kögel fra Berlin. Med den sidste fornyede jeg et gammelt Bekjendtskab, idet jeg for adskillige Aar siden under mit Ophold i Holland havde været en Deel sammen med ham i Haag, hvor han dengang var Præst ved Gesandtskabet. Han var en overmaade aandfuld og livlig Mand, med hvem det glædede mig paa Ny at faa Leilighed til adskillige længere Samtaler. Universitetsfesten, til hvilken der var mødt Udsendinge fra de fleste Universiteter i Udlandet, selv saa fjerntliggende som Tiflis, blev fejret med en Pragt og Høitidsfuldhed, hvori Svenskerne ubetinget ere os Danske overlegne. I stor Procession drog Professorer og Studenter i Forening med de fremmede Gæster fra Universitetet til Domkirken, hvor der holdtes en høitidelig Gudstjeneste; senere paa Dagen

en stor Festmiddag i Botanisk Have. Næste Dag en ny stor Procession til Domkirken, hvor Promotionen af Æresdoctorerne fandt Sted, derefter atter en stor Festmiddag, endelig om Aftenen Fakkeltog og Sang af Studenterne, Illumination af Byen. Endelig den tredie Dag feiredes med Festmiddage i Hjemmene og om Aftenen et stort Studenterbal. Hele Festen var i høi Grad storartet og imponerende, saavel ved Antallet af de mange fremmede Deltagere selv fra fjerne Lande som ved den stilfulde Anordning og den festlige Pragt, som udfoldedes. Ogsaa var det mig kjært at faa Leilighed til at hilse paa gamle Venner og Bekjendte fra mit tidligere Ophold i Upsala, saaledes Cornelius, Rudin o. A. Efter tre Dages Ophold i Upsala reiste alle Gjæsterne i et overfyldt Tog til Stockholm, hvor vi skiltes for at tiltræde Hjemreisen.

Et Par Dage tilbragte jeg dog i Stockholm sammen med de danske Deltagere. I Forening med I. N. Madvig og Japetus Steenstrup havde William og jeg en meget fornøielig Kjøretur. Vi vilde have seilet til Ulrikdal, men kom akkurat tidsnok til at see Dampskibet en halv Snes Alen fra Land. Saa maatte den Tur opgives, og istedenfor gjorde vi en Køretur til Djurgården og spiste Frokost paa Hasselbacken. Vore to berømte Landsmænd, hvem der var vist stor Hyldest ved Festen i Upsala, vare i høi Grad livlige og oprømte. Næste Dag var William og jeg budne til en Middag paa Hasselbacken af en af vore svenske Venner, Frederik Sander. Her traf vi sammen med Gunnar Wennerberg, den bekjendte Digter af Gluntarne, Digteren Carl Snoilsky o. A. Klokken henad syv maatte William forlade Selskabet, da han skulde holde et Foredrag over Nationaløkonomi; noget senere brød det øvrige Selskab op. Ogsaa jeg vilde tage Afsked, men min Vært bad mig blive lidt endnu, han ventede et Par Venner. Til min Overraskelse traadte en halv Time efter et heelt nyt Selskab ind ad Døren, deriblandt Victor Rydberg, Wieselgreen, den norske Professor Lorents Dietrichson, Scholander og endnu nogle Andre. Alle-rede ved Indtrædelsen vare de i en løftet Stemning. Neppe havde de taget Plads, før de kastede Frakken og sadde i

Skjortæærmer, for saa var man friere i sine Bevægelser, og nu begyndte „et dundrende kalas“. Paa svensk Vis drak vi alle „bror skål“, og jeg var i et Øieblik Dus med Mennesker, jeg aldrig i mit Liv havde seet før. Derefter gik det løs med Skaaltaler, Sange og lystige Fortællinger. Hvorlænge denne Lystighed varede, veed jeg ikke, thi henad Midnat lykkedes det mig, dog ikke uden Vanskelighed, at tage Afsked med det muntre Selskab, hvorefter jeg begav mig hjem til mit Hotel. Her traf jeg William i den største Uro og Ophidselse. Da han nemlig intet vidste om det nye Selskab, hvori jeg var bleven inddragen, kunde han ikke forstaa min Udeblivelse og var bleven bange for, at der kunde være hændet mig en Ulykke. Et Par Gange havde han været ude at søge efter mig, og alt som Tiden gik, blev hans Uro større. Da jeg endelig indfandt mig, blev jeg modtaget med heftige Bebreidelser, hvilke jeg dog skrev paa hans trofaste Broderkærligheds Regning, og det lykkedes mig omsider ved en Sodavand at berolige hans oprørte Sind. Næste Morgen fortalte han Sagen til vore Reisefæller, men fik den ringe Trøst af dem: „Den store Uro kunde De have sparet Dem, thi her i Stockholm regner man det ikke saa nøie, om Folk først kommer hjem paa den anden Side Midnat“.

Et Par Dage efter tiltraadte jeg Hjemreisen sammen med Japetus Steenstrup, i hvem jeg havde et ligesaa interessant som behageligt Reiseselskab. Vi overnattede i Næssjø, da Jernbanetogene dengang ikke for saa hurtigt som nu, og fortsatte næste Morgen Kl. 6 Reisen til Malmø. Først ud paa Eftermiddagen naaede jeg til mit Hjem, hvor den lille Emmy modtog mig i Gadedøren, og jeg strax efter fandt Elisabeth rask og glad.

Emmy havde hidtil været eneste Barn; d. 3. Januar 1879 fik hun en lille Broder. Glæden over denne var overordentlig stor, men blev formørket ved, at han ved sin Fødsel var saa lille og af saa ringe Vægt, at jeg var bange for, at vi ikke beholdt ham. Kyndige Mødre i Familien trøstede mig imidlertid med, at det havde Intet at betyde: kunde vi bare holde

Liv i Knægten, saa kunde han godt voxe til og faae Garderhøide. I den første Tid lod det rigtignok ikke til, at denne fornøielige Spaadom skulde gaa i Opfyldelse, trods alle Fodringsforsøg vedblev han at være usædvanlig lille og fin. Imidlertid blev dog Vinteren heldigen overstaaet, og den første Mai 1879 kunde vi faa ham døbt i Frederiksberg Kirke. Min ældste Broder, dengang Præst i Hørsholm, forrettede Daabshandlingen, ved hvilken den lille Søn fik Navnene Carl Immanuel, det første efter min Fader, det andet var et bibelsk Navn, som Elisabeth og jeg havde valgt paa Grund af dets Betydning.

I hele denne Vinter var der stærkt Røre ved Universitetet i Anledning af den forestaaende 400 Aars Jubelfest. Der var blevet nedsat et Festudvalg, i hvilket jeg havde faaet Sæde paa det theologiske Facultets Vegne, og det paatænkte at afholde en stor Mindefest, hvortil Udsendinge fra de forskjellige Universiteter skulde indbydes. I. N. Madvig var bleven valgt til Rector som den, hvis berømte Navn maatte kaste særlig Glands over Universitetet. Alle var i fuld Virksomhed med at træffe Forberedelser og ordne Alt til Festen — da indtraf Budskabet om, at Pragerfredens § 5 var bleven hævet. I denne Paragraph var der, som bekjendt, blevet afgivet Løfte om, at der i Nordslesvig skulde holdes Afstemning over, hvorvidt dette vilde være dansk eller tysk Provinds, og i Henhold hertil dets fremtidige Statsforhold bestemmes. I Virkeligheden kunde der vel neppe tillægges denne Paragraph nogen Betydning, da det jo var ganske stillet i Preussens Haand, naar en saadan Afstemning skulde finde Sted, og der var ingensomhelst Udsigt til, at Preussen vilde lade en saadan Afstemning foretage med sin gode Villie, og endnu mindre var der Udsigt til, at nogen anden Magt enten kunde eller vilde tvinge Preussen dertil. Denne Paragraphs Ophævelse var en pinlig Skuffelse og en Førnærmelse mod den danske Nationalitet, føiet til saamange tidligere, men nogen reel eller praktisk Betydning kunde der ikke tillægges den, thi der skabtes herved ingensomhelst Forandring i de bestaaende Forhold. Det Klo-

geste havde vistnok været, at lade denne Sag foregaa i ubemærket Stilhed, som man vel i det Hele gjør klogest i at lade en Fornærmelse uændset, naar man er ude af Stand til at tilbagevise den. Men ved Universitetet gjorde en anden Opfattelse sig gjældende. Her hævdede sig Stemmer for, at man under disse Forhold ikke kunde afholde nogen almindelig Jubelfest, at det var umuligt at indbyde Professorer fra de tyske Universiteter, og at man derfor burde indskrænke det til en skandinavisk Fest, hvortil kun svenske og norske Colleger bleve indbudne. I Consistorium afholdtes flere bevægede Møder om denne Sag. Jeg bestred den sidstnævnte Opfattelse paa det Ivrigste og hævdede, at det netop nu var Universitetets Sag at løfte Banneret og føre det frem og dermed vise, at hverken vort Haab eller vort Mod var brudt, vi skulde derfor trygt sende Indbydelser til alle Universiteter, ogsaa til de tyske; det blev da de tyske Professorers egen Sag, om de vilde modtage Indbydelsen eller ikke. En Tid lang stod jeg alene med denne Opfattelse, dog lykkedes det mig efterhaanden at vinde Flere for den, og det syntes endog, som om denne Opfattelse skulde trænge igjennem; der afholdtes et større Møde, hvortil flere ansete Politikere bleve indbudne, og hvor blandt Andre Bille og Topsøe udtalte sig afgjort imod at holde en udelukkende skandinavisk Fest. I Studenterverdenen som i det store Publicum var Stemningen ligeledes for Afholdelsen af en større Fest. I et paafølgende Møde i Consistorium syntes det ogsaa, at Stemningen atter havde vendt sig til Fordel for en almindelig Fest med Indbydelse til alle fremmede Universiteter. Endelig bragtes Spørgsmaalet til en sidste Afgjørelse paa en almindelig akademisk Lærerforsamling Torsdag d. 6. Marts, og her seirede Skandinaverne med en ringe Majoritet, og hermed var det afgjort, at Festen kun skulde være skandinavisk. For Universitetslærerne var det selvfølgelig det Behageligste og det Morsomste kun at indbyde norske og svenske Colleger, men dette Hensyn burde dog ikke være det afgjørende.

Festen afholdtes i Begyndelsen af Juni. Forud gik Udgivel-

sen af Festskrifter fra de forskjellige Faculteter og Disputationer, som det jo er Skik og Brug ved slige Leiligheder. Selv erhvervede jeg den theologiske Doctorgrad ved Udgivelsen og Forsvaret for en Afhandling om Jakob Böhme, et Æmne, som allerede i Studenterdagene havde tildraget sig min Opmærksomhed, og som det var mig kjært at gjenoptage og behandle paa Ny. Universitetets egentlige Stiftelsesdag var den første Juni, men da denne netop faldt sammen med første Pintsedag, blev det nødvendigt at opsætte Universitetsfesten et Par Dage. De svenske og norske Gæster ankom og bleve budne et hjerteligt Velkommen ved en Sexa i Studenterforeningen. Den første Festedag blev feiret i Frue Kirke Onsdag d. 4. Juni, hvor først Martensen prædikede og dernæst Madvig talte som Universitetets Rector. Næste Dag holdtes Festen paa Universitetet, hvor atter Madvig talte og dernæst foretog Doctorpromotionerne i alle Faculteter. Ved begge Fester bleve herlige Cantater afsungne, den første Dag af Ploug med Musik af Hartmann, den anden Dag af Richardt med Musik af Heise. Hertil kom saa de store pragtfulde Festmiddage: den første Dag Universitetets Middag, som holdtes i Casino, til hvilken Kongen var indbudt, de svenske og norske Professorer, samt forskjellige andre Gjæster — den anden Dag Kommunens Middag, til hvilken man paa Grund af det store Antal Deltagere ikke havde kunnet finde anden Plads end Varehallerne paa Larsens Plads, der vare blevne festligt smykkede og afgave et udmærket Lokale med den fri Udsigt til Havnen og Skibene. Endelig den tredie Dag var der stort Kongetaffel i Riddersalen paa Christiansborg Slot, hvorefter fulgte et Studenterbal i Casino, og hermed sluttede Festlighederne. Alt var smukt og høitidsfuldt, men jeg formaaede ikke at komme i Feststemning, jeg følte mig underlig mat og knuget. For min Erindring stod hele Tiden den herlige Jubelfest i Upsala, ved hvilken jeg havde været tilstede, med de store Festprocessioner og de mange Deltagere fra fremmede Universiteter endog fra fremmede Verdensdele — en Fest, der paa en Gang hævede Upsala Universitetet og Sverrig. Vi havde baade Midler og

Anledning til at gjøre det samme hos os, men havde foretrukket en mere hyggelig og mindre storartet Fest inden Hjemmets Vægge. Jeg havde en pinlig Fornemmelse af, at Universitetet havde sænket Fanen og holdt sig tilbage ved en Leilighed, hvor det burde have hævet den høit og ført den frem. Man havde givet efter for en øieblikkelig Misstemning istedenfor at overvinde den, muligvis blandede der sig heri Noget af vor gode danske Magelighed, som skyer større Anstrengelser, naar der ikke kan paavises nogen øieblikkelig, ydre Fordeel. At denne Opfattelse i Hovedsagen var rigtig, blev stadfæstet ved en tilsvarende Jubelfest i Heidelberg, som afholdtes 2 Aar senere, thi da var der intet til Hinder for, at Kjøbenhavns Universitet skikkede Afsendinge til Festen i Lighed med andre Universiteter. Og dog var det politiske Forhold uforandret det samme som i 1879, der var Intet forefaldet, som kunde hidføre en større Tilmærkelse. Dette viser klart, at man to Aar i Forvejen ikke havde handlet i Kraft af et større politisk Overblik, men havde ladet sig vildlede af en endog temmelig hurtig forbigaaende Misstemning. Nogen større Ulykke var der heldigvis ikke afstedkommet herved, men Universitetet havde dog forsømt en smuk Leilighed til paa en værdig og mere storartet Maade at repræsentere det danske Folk — en Leilighed, der efter Sagens Natur ikke saa snart skulde komme igjen.

XI

I PARIS OG FLORENTS

I mere end tolv Aar havde jeg nu virket som Universitetslærer; det havde været lykkelige Aar, men ogsaa strænge Arbeidsaar med megen baade ydre og indre Uro, der havde taget paa Kræfterne. Følgerne heraf udebleve ikke, jeg følte mig oftere overanstrengt og utilpas. I Sommeren 1880 tiltog mit Ildebefindende, uden egentlig Sygdom følte jeg mig dog ikke vel, en underlig Mangel paa Friskhed og Livsglæde trods mine iøvrigt lykkelige ydre Livsvilkaar begyndte at lægge sig tyngende over mig. Hertil kom urolig Nattesøvn og Søvnløshed, kort sagt en stærk Nervøsitet var kommen over mig. Muligvis en usædvanlig langvarig Hede og Tørke i August og September Maaned hidroge Sit til at forøge Ondet. En Jyllandsreise med Besøg hos mine Brødre i deres nye Embedsstillinger (min ældste Broder var bleven Sognepræst i Randers, min yngste Broder Borgmester i Fredericia) bragte ikke den forventede Opmuntring. Vel kunde jeg i September atter begynde mine Forelæsninger og fortsatte dem uden Afbrydelse, men der hvilede stedse et Tryk over mig, jeg følte ingen Glæde ved Arbejdet, men et underligt Vemod og Forsagthed. Jeg talte med Lægen derom, han mente, at det var en Følge af Overanstrengelse og for stærkt aandeligt Liv: „De har været for meget oppe paa Bølgetoppene, nu er De kommen ned i Bølgedalen“, sagde han, og med dette Billed beskrev han ganske godt min Tilstand. Imidlertid antog han dog ikke, at der var nogensomhelst Fare, og mente, at jeg nok kunde fortsætte mit

daglige Arbeide, dog med fornøden Agtpaagivenhed og Forsigtighed. Iøvrigt tilraadede han kolde Styrtebade og Spadsere-ture, samt gav mig nogle styrkende Lægemedler.

Jeg fulgte Lægens Raad og fortsatte mine Forelæsninger. Min Tilstand blev ikke værre, men der indtraadte heller ingen Bedring. Jeg følte mig vedblivende uoplagt til Arbeide, savnede aandelig Spændstighed og, hvad der især var mig paa-faldende, havde tabt al Læselyst, hvad der var mig noget hid-til ukjendt. Det randt mig da i Sinde, at jeg i mine Studenteraar paa Grund af anstrængt Studium havde lidt af jævnlig Hovedpine og Nervøsitet, men at mine lange Udenlandsreiser med deres Friluftsliv havde friet mig for disse Plager og givet mig aandelig og legemlig Sundhed — maaske en længere Reise nu atter kunde hjælpe mig og atter vække Arbeidslyst og Spændstighed. Jeg talte med Lægen herom, og han tilraadede det meget varmt og foreslog mig at gjøre en saadan Reise i det kommende Foraar. Imidlertid foretrak jeg dog af Hensyn til mine Forelæsninger først at reise til næste Efteraar. Jeg var nemlig midt i en Forelæsning over christelig Sædelære og vilde nødigt afbryde denne, før jeg havde gennemført den indtil Enden.

Min Tilstand var da heller ikke værre, end at jeg nok kunde fortsætte mit Arbeide paa Universitetet. Ja jeg tog endog lidt efter lidt Udarbeidelsen af mine Forelæsninger over Ethiken til Offentliggjørelse op. Dette Arbeide faldt mig ikke vanskeligt, da Stoffet jo var gennemtænkt og flere Gange gennemgaaet i Forelæsninger, og jeg altsaa kun behøvede at bringe det i den afsluttende Form. Sysselsættelsen hermed virkede opmuntrende paa mig; jeg befandt mig altid bedst, naar jeg var optaget af et eller andet videnskabeligt eller literært Arbeide ved Siden af Forelæsninger og Examination.

Saaledes gled Vinteren langsomt hen uden Afbrydelse eller Forstyrrelse i det vanlige Arbeide. Men jeg kjendte det vel, at jeg var ikke ved „det gamle Mod“, og at jeg i høi Grad trængte til en længere Hvile og Frigjørelse forat samle legemlige og aandelige Kræfter.

I Foraaret 1881 flyttede vi over i Frederiksberg Allee i den første Runddeel. Det var en god og rummelig Leilighed med lyse og solrige Værelser, og udenfor havde vi de prægtige gamle Lindetræer med deres løvrige Kroner. Og saa havde vi Frederiksberg Have og Søndermarken i Nærheden, hvor jeg ofte spadserede enten alene eller i Selskab med Elisabeth og vor lille Emmy, som nu voxede flinkt op og var os til stor Glæde.

Kort efter Indflytningen havde vi den Sorg at miste vor kjære, faderlige Ven, Præsten van Wylich. I Aaret 1877 havde han feiret sit Guldbryllup under levende Deltagelse af en talrig Vennekreds; ikke længe efter søgte han sin Afsked og flyttede til Kjøbenhavn med sin Hustru og ugifte Datter. De toge Bolig i Frederiksbergs Villakvarteer ikke langt fra os, og vi kunde saaledes jævnlgt besøge dem. Vi bleve altid modtagne med den største Hjertelighed. Men Præsten ældedes, det tidligere saa sprudlende Vid ophørte; skjøndt legemlig rask klagede han over Træthed og Mangel paa Livslyst. Nu blev han angreben af en Lungebetændelse, efter et Par Dages Sygeleie hensov han stille og roligt. Det var med dyb Taknemmelighed og Vemod, jeg stod ved hans Grav — jeg tænkte paa den rige Kjærlighed, hvormed han og hans elskelige Hustru havde omfattet mig og mine Søskende fra vor tidligste Barndom og paa alle de fornøielige og glade Dage, vi havde tilbragt ude i hans Præstegaard, da han med sin kraftige Røst førte an og fik hele Huset til at ryste af Latter og Fornøielighed. — Hans Enke overlevede ham i mange Aar, hendes Blidhed og Kjærlighed vandt Alles Hjerter. Hun døde i den høie Alder af 94 Aar og bevarede sin Livlighed og sin kjærlige Deltagelse for alle sine Omgivelser lige til det Sidste.

— Ved Sommerens Begyndelse gjorde jeg lidt efter lidt de nødvendige Forberedelser for Reisen. Tilladelse til en længere Reise i Udlandet for min Helbreds Skyld fik jeg uden Vanskelighed, og ved mine Collegers Hjælp fik jeg Examiner og Forelæsninger ordnet saaledes, at jeg kunde opholde mig i Udlandet til næste Foraar. I Juni Maaned deltog jeg som sæd-

vanlig i Afholdelsen af theologisk Embedsexamen, der indstillede sig kun 14 Candidater, hvorfor Examen kunde endes i fem Dage. Løvedag d. 25. Juni forlod jeg efter sluttet Examen Universitetet med den friggjørende Bevidsthed, at jeg nu indtil det næste Foraar var fritaget for alle Forretninger og i et ubundet Reiseliv kunde søge Styrkelse for Sjæl og Legem.

Ublandet var min Glæde dog ikke. Deels følte jeg mig ofte nedtrykt i Sindet over manglende Arbeidskraft, deels maatte jeg for et længere Tidsrum skilles fra Elisabeth og Børnene. Jeg maatte trøste mig med, at Elisabeth muligt til næste Foraar kunde forlade Hjemmet for et Par Maaneder og mødes med mig et eller andet Sted i Udlandet — men forinden laa dog en Række Maaneder, hvor jeg skulde styre min Kurs alene — og dette forekom os begge at være en overordentlig lang Tid.

Derfor vilde jeg heller ikke tiltræde Reisen lige strax, men foretrak at tilbringe Sommerferien herhjemme og først ud paa Efteraaret drage bort. I dette Øiemed indkvarterede vi os i Juli og August Maaned paa en lille Bondegaard Nord for Humlebæk. Den laa høit paa en Bakke, bag ved Tipperup Mølle, og vi havde fra dens Veranda en glimrende Udsigt. Men desværre skulde det blive en usædvanlig blæsende og regnfuld Sommer. Paa Grund af Stedets høie Beliggenhed vare vi paa alle Sider omsusede af Vinde, og den frit liggende Gaard blev i den urolige Sommer til et sandt Blæsenborg. Og snart begyndte Regnen at strømme ned, saa at Veiret vekslede mellem forrygende Blæst og øsende Regn — stille og varme Solskinsdage vare yderst faatallige. Hertil kom et andet Uheld. Der udbrød nemlig en Diphteritis-Epidemi, som hurtigt bredte sig langs Kysten og fremkaldte megen Uro og Forstyrrelse blandt de kjøbenhavnske Landliggere. I vor isoleerede Beliggenhed, fjernt fra Lægehjælp, vare vi ikke uden Ængstelse, navnlig for Børnene. Heldigvis naaede Sygdommen ikke op til Humlebæk, saa vi bleve forskaanede for den, men den uhyggelige Gjæst skræmmede dog Folk bort, saa vi kun modtog yderst faa Besøg. Blandt disse vare min Broder

William med Hustru og Barn, som paa Grund af Epidemien maatte forlade deres skjønne Landsted i Rungsted og indkvarterede sig paa Hotellet i Humlebæk. I nogle Dage deelte de Veirets Ugunst med os, men saa bleve de kjede af Regnen og Graaveiret og Kulden og toge tilbage til deres Hjem i Kjøbenhavn. Selv holdt vi dog ud, bleve ogsaa lønnede med enkelte smukke Dage og havde bl. A. et fornøieligt Besøg af Goldschmidt og hans Søster; deres livfulde og muntre Samtale var meget opfriskende. Men tilsidst havde vi faaet nok af det kolde og fugtige Veir — den sidste August flyttede vi atter til Kjøbenhavn, ledsaget af en skyllende Regn, som troligt fulgte os til vort Hjem. Alligevel — „trods Regn og trods Blæst, trods Storm fra Sydvest“ havde Sommeropholdet dog været styrkende for os. Navnlig havde vor lille Søn, som kun var halvtredie Aar, havt godt deraf. Han saaes jævnligt fare rundt i Gaard og i Have uden Hue med Haaret strittende for alle Vinde. Men medens han tidligere var fin og lille, havde dette Friluftsliv i al den susende Blæst givet ham Kraft og Mod, og fra nu af skød han rask i Veiret og var frisk og glad.

Og nu maatte der for Alvor tages fat paa Reisens Tilberelser. Maalet var Rom og Italien: der havde jeg for tyve Aar siden tilbragt lykkelige Ungdomsdage, der altid stode i solklar Erindring for mig, og som jeg nu ønskede paa Ny at opleve. Men da Elisabeths Broder Laurids opholdt sig i Paris, ivrigt arbejdende i sit Atelier, og da hendes Søster Nicoline ligeledes agtede sig til Paris forat uddanne sig i Malerkunsten under en fransk Malers Veiledning, saa besluttede jeg at følges med hende til Paris, tilbringe et Par Uger der sammen med hende og Laurids og derefter fortsætte min Reise alene over Strassburg og Schweiz, hvor jeg vilde gjøre et Par Besøg, til Italien.

Onsdag d. 28. September om Aftenen brød jeg op fra Hjemmet og reiste over Korsør og Kiel til Hamborg, hvor jeg skulde mødes med Nicoline, som var reist i Forveien. Afskeden med Elisabeth og Børnene faldt mig ikke let, og det var i et temmeligt nedtrykt Sind, at jeg i Jernbanetoget rullede til

Korsør. De nye Indtryk friskede dog snart op og satte mig i lysere Stemning. Et Par Uddrag af Breve ville bedst gjengive Reisens Hændelser og de skiftende Stemninger.

Hamburg. Torsdag d. 29. September 1881.

Min kjæreste Elisabeth!

Du var saa sød og god igaar og holdt dig saa tappert, at du til Belønning skal have et lille Brev allerede idag.

Søen var blikstille, alligevel sov jeg kun meget lidt, thi man havde været saa betænksom at anbringe en Flok Svin lige over vore Hoveder. Mindst en Gang hvert Kvarteer istemmede dette Orchester en Symphoni, der drev Søvnens bort fra Alle, som ikke vare særdeles sovedygtige. Da jeg endelig henad Morgenstunden faldt i et lidet Blund, blev jeg vækket af Opvarteren med den Efterretning, at Klokken var halv Fem, og vi vare i Havnen. Det var næsten mørkt — overalt saae vi Lygterne speile sig i Vandet. Jeg fik en Kop Kaffe og et blødkogt Æg og dampede saa med det første Tog afsted til Hamborg. Veiret var koldt, og jeg henfaldt i melancholske Betragtninger. Kl. 10 kom vi til Hamborg, hvor jeg strax søgte op til din Onkel, hvem jeg traf alene hjemme, de Andre vare allerede ude paa Tur. Jeg turede da ogsaa ud — Veiret var nu blevet deiligt Solskin — og var nede ved Havnen og saae paa de mange Skibe og hele det storartede Handelsliv, som her rører sig. Derpaa gennemstreifede jeg hele Byen og kom ind i „die Kunsthalle“, hvor Makarts store Billed, Keiser Karl den Femtes Indtog i Antwerpen, er udstillet. Det er unægtelig et fængslende Billed, men de meget omtalte nøgne Kvindeskikkelser gjøre rigtignok en bizar Virkning. Samlingen er meget righoldig og besidder Stykker af Vautier, Defregger, Calame og andre bekjendte Malere foruden en betydelig Skulptursamling. — — —

Bremen 30. September 1881

Morgen Kl. 9.

Ja denne Gang faaer du nøies med et Brevkort, thi vi fare altfor hovedkulds afsted, til at jeg kan sende dig mere. Vi for-

lode Hamborg Kl. 4¹/₂ — Veiret var deiligt, Sollyset vakkert over Lyneburgerheden. Kl. 7¹/₂ i Bremen, toge ind i Hotel Frankfurt, hvor jeg fik det samme Værelse, som jeg havde for 1¹/₂ Aar siden — derefter ned i Rathauskeller, hvor vi fik en halv Flaske Rhinskvin. — Idag er det pragtfuldt Solskin, men hundekoldt, neppe 4° R. Vi løb os en Morgentur med klapprende Tænder og sidde nu og varme os ved vor Morgenkaffe. Kl. 10 fare vi afsted til Kölln.

Totus tuus Henriccus.

Paris. Hotel des hautes Alpes.

Søndag 2. October 1881.

Kjæreste Elisabeth.

Igaar Aftes ankom vi da efter vor Bestemmelse til dette store Paris.

Der var akkurat Tid til at besøge Domkirken i Kölln i det friske Morgenskær og gjøre en lille Runde i den — koldt som en Vintermorgen var det. Kl. 9¹/₂ kjørte vi afsted med Iltoget. Reisen gennem Belgien var overordentlig skøn — brusende Floder og steile Bjerge — Alt laa i et varmt Sollys. Thi vi have nu Vinter og Sommer paa een Gang — om Morgenen er det bitterlig koldt, endog lidt Rimfrost sees, men om Dagen stiger Thermometret til c. 15° R., saa man har ondt for at indrette sin Klædedragt efter den skiftende Temperatur. Vi havde et ganske fornøieligt Reiseselskab, bestaaende af en Tydsker fra Kölln, en Svensker fra Stockholm, en Franskmand og to franske Dreng, og dannede snart en selskabelig Kreds, som ved Passiar deels paa Tydsk og deels paa Fransk søgte at forkorte Reisens eller rettere Tidens Længde. Ved Svenskeren var der det Mærkelige, at han til Nicolines store Ærgrelse talte Tydsk med os — dernæst, at han slet ikke talte Fransk, og dog reiste til Paris. Men den Morsomste var Franskmanden — men hvor han snakkede i en ustandselig Ordstrøm! Han besad en Parisers Elskværdighed, Godmodighed, skønne Udtale af Sproget og saa denne fast utrolige Snakkesalighed.

— — Kl. 8 Aften kom vi til Paris, og her stod Laurids paa Banegaarden og ventede paa os. Imidlertid havde han ikke faaet bestilt Plads for os i nogen Pension, saa vi maatte tage ind i Hotel des hautes Alpes, som for os sandelig svarer til sit Navn, da vi have faaet Værelser anvist i fjerde eller femte Stokværk. Saa gik vi hen til en Restauration Duval og spiste til Aften sammen — de have holdt sig uforandret i de 18 Aar, siden jeg var i Paris. En Hær af gamle Minder slog mig pludseligt i Møde, da jeg traadte ind.

Men Paris og jeg passe nu engang ikke ret sammen — jeg troer, at vi ere stemte i helt forskellige Tonarter. Nicoline derimod er henrykt over Alt, hvad hun seer; jeg kan dog ikke dye mig for stundom at sætte nogle smaa NB til hendes Begeistrings Udraab. Men da jeg nu engang er her, maa jeg vel see at faae det mest Mulige ud af mit Ophold her.

— — Hilsen til Slægt og Venner fra din

Henrik.

Paris, Torsdag 6. October 1881.

— — Ja nu er jeg i det store Paris, men hvor længe jeg bliver her, det er vanskeligt at svare paa. Veiret er deiligt Solskin, og Byen tager sig glimrende ud. Navnlig i de lyse Maaneskinsaftener, naar de elektriske Lys brænde og med deres klare, hvide Skin fordunkle Gaslamperne, — kan Staden faae et næsten feagtigt Udseende. Havde jeg saa min kjæreste Ven under Armen og kunde med dig vandre op og ned i den bølgende Menneskemasse, kigge ind i de pragtfulde Butiker, see og høre paa al den brusende, lysende Herlighed, da vilde jeg finde det Alt saare fortræffeligt — men se, det har jeg nu ikke, og det er vel Skyld i Uroen.

— — Indtil idag have Nicoline og jeg boet i Hotellet, der har en god Beliggenhed tæt ved Louvre og Musæerne. Men idag flytter Nicoline hen i en Pension. Denne ligger temmelig afsides, og Laurids boer endnu længere borte. For mig vilde det dog være noget for langt borte, hvorfor jeg foreløbigt bliver her i Hotellet.

— — To fornøielige Dage har jeg tilbragt sammen med Goldschmidt. I Mandags Formiddag kom han herop og hentede mig, og vi foretog da „en historisk Vandring“, som Goldschmidt kalder det, gennem Paris. Veiret var smukt, noget kjøligt, vi gik rask til — besøgte bl. A. Sorbonnen og Pantheon. Goldschmidt var livlig og elskværdig, og vi fik os en god Passiar. Næste Dag havde vi en lignende smuk Spadseretur gennem Byen og endte den i den ægyptiske Samling i Louvre. — Valdemar Schmidt synes derimod ikke at være kommen — ham vilde jeg gjerne være truffet sammen med.

— — Igaar var jeg ude og besøgte Laurids i hans Atelier. Det er rummeligt og smukt, men ligger rigtignok i den aller-yderste Ende af Paris, saa det er en heel lang Reise derud. Det er disse lange Ture, som gjøre Opholdet i Paris besværligt og trættende — ved Siden af det iøvrigt meget Interessante og Skjønne, som her findes.

Tusinde Hilsener til dig selv — og til Emmy og Carl — og dine Forældre og alle gode Venner.'

Din Henrik.

Hotel des hautes Alpes — Paris.

Torsdag 14. October 1881.

Tusind Tak, min søde Elisabeth, for dit kjære og rare Brev af 8.—10. October. Jeg maa give dig Ret i, at det Bedste var maaske at mødes en Gang ud paa Foraaret, *naar* vi kunne betvinge vor Længsel saa længe. Thi jeg nægter ikke, at Længselen efter dig og Børnene, men meest dog efter dig, stundom har været næsten overvældende for mig. Dog er det jo muligt, at det vil stille sig noget bedre i Italien, som du skriver, og at dette urolige Pariserliv har nogen Deel deri. Thi det er et høist uroligt og anstrængt Liv, som her føres, og det er karakteristisk, at man kan befinde sig vel overalt undtagen paa sit Værelse.

Igaar havde vi mildt og deiligt Octoberveir. Efterat have drukket min Café au lait og gaaet en lille Tur tilbragtes en stille Morgentime i det assyriske Musæum, hvor jeg meget sav-

nede Valdemar Schmidt — det er ret kjedeligt, at han ikke er kommen hertil. Efter Frokosten mødtes jeg med Laurids paa en Kafé, og vi toge sammen over til den modsatte Seinebred forat besøge Palais Luxembourg med dets Malerisamling af nyeste fransk Kunst. Derefter spadserede vi rundt i den delige Have, som omgiver Palaiet, hvor det vrimler baade med Voxne og Børn, og hvor jeg bl. A. saae en fransk Mester Jakel. Et skjønt og mildt Solskin laa over det bevægede Folkeliv og det gulrøde Løv. Efterat have spist til Middag sammen med Nicoline i Rue Pigalle 24 begave Laurids og jeg os paa en ny Tur til en fjern Kafé, forat finde Maleren Rosenstand. Endelig satte jeg mig ind i en Omnibus forat rulle den lange Vei tilbage til mit Hotel. Voilà un jour à Paris!

Lørdag 15. October.

Igaar Aftes var jeg med Maleren Rosenstand i den store Opera og saae Gounods Faust. Det er en over al Maade pragtfuld og imponerende Bygning: man kommer snarere til at tænke paa et Keiserpalads end paa et Theater. Dekorationer og Iscenesættelse var overordentlig skjøn — Maaneskinsscenen i Haven prægtig, og Troppernes Indmarsch glimrende. Men een Feil har Theatret: det er for stort, Skuespillerne blive borte i det vældige Rum og synes mere lig Dukker end Mennesker — og deres Stemmer have ondt forat fylde Rummet.

I Onsdags var jeg i Théâtre français sammen med Laurids og saae Le monde, qui s'ennuie. Stykket er temmelig ubetydeligt, nærmest en Slags Intriguestykke, men det blev spillet mesterligt. Hvilken Ro, hvilken Sikkerhed i Rollens Behandling, og hvilken ypperlig Costumering. Personen staaer med et Slag lyslevende i al sin Eiendommelighed for Tilskueren. Jeg saae Coquelin spille med et mageløst Liv; Mademoiselle Reichemberg spillede med en Ynde og Sødme, kunde jeg fristes til at sige, som jeg aldrig har seet paa vort Theater. Dermed vil jeg dog ikke ubetinget give de franske Skuespillere

Fortrinnet for vore. Deres Styrke ligger i den Umiddelbarhed og Hurtighed, hvormed de fremstille Rollen — men til Gjengjæld troer jeg, at den egentlig dybe Charakterudvikling kommer mere til sin Ret hos vore Skuespillere: og det er vel netop Forskellen mellem Fransk og Dansk. Her er Alt stort, overraskende, glimrende, og vort Eget seer fattigt og tarveligt ud ved Siden deraf. Men det Franske er ogsaa færdigt paa een Gang, medens der hos os sprudler Livskilder i Grunden, som aldrig standse. Paris er en stor og vidunderlig By med meget Interessant og Skjønt, men Et savner den, det er *Inderligheden*. Derfor denne bestandige Uro, dette mægtigt pulserende Liv, men uden Hvile, uden Fred, uden dybere Sammenslutning i sig selv.

Jeg har havt Brev fra Prof. Reuss i Strasburg, at han og hans Familie først flytter ind fra Landet paa Mandag. Derfor har jeg opsat min Reise herfra til Tirsdag Morgen.

Vedlagte „Souvenirs“ fra Rathauskeller i Bremen kan maaske more Børnene — kys de to smaa søde Væsener fra Fader og sig, at Fader tænker tidt paa dem. Carl kan være rolig, for „vores Fa'er“ sulter ikke, og hvad Kaffen angaar faaer han snarere for meget end for lidt af den.

Kjærlig Hilsen til Slægt og Venner — men først og sidst til dig fra

din Henrik.

Strassburg, d. 21. October 1881.

— — Mit Ophold i Paris blev dog noget længere, thi først Onsdag Morgen tog jeg derfra. Søndag Formiddag hørte jeg først en smuk Musik i Madeleine-Kirken, senere mødtes jeg med Noline, Laurids og Maleren Kofoed, og vi gjorde en Udflugt sammen. — —

I Tirsdags, den sidste Dag af mit Ophold her, tog jeg over paa den anden Side af Seinen forat opsøge de protestantiske Theologer. I Aaret 1877 var der blevet oprettet et særligt protestantisk, theologisk Facultet i Paris til Erstatning for det theologiske Facultet i Strassburg, som jo nu er blevet tydsk.

Jeg traf Professor Lühlenberger, Facultetets Dekan, med hvem jeg havde en kortere Samtale, og blev af ham henvist til en meget elskværdig Mand, Mr. Menegoz, Forstander for Seminariet, en Elsasser, der modtog mig med stor Hjertelighed og viste mig hele Stiftelsen, hvor tyve Studenter have frit Underhold og Bolig, Auditorium etc. Han bad mig spise Frokost med sig, og vi fik en theologisk Discurs.

Efter en lang Fodtur i Seinestaden kom jeg hjem til mit Hotel, hvor jeg udhvilede mig en Times Tid. Kl. 6 kom Nicoline samt Laurids og Kofoed, forat vi skulde spise til Middag sammen i Palais Royal. Derfra endnu en Vandring gennem de festligt oplyste Boulevarder og omsider ind paa en Kafé, hvor vi fik os en Afskedstoddy og i Tilgift en lang og dybsindig philosophisk Discurs mellem Laurids, Kofoed og mig om Darwinisme, Fixstjerner etc. Dermed sluttede saa Pariseropholdet.

Næste Morgen forlod jeg Paris og kørte med Iltoget til Strassburg, hvor jeg ankom Kl. 8 $\frac{1}{2}$ Aften og tog ind i Hotel Maison Rouge.

Strassburg, d. 22. October.

Min første Gang her i Strassburg var et Morgenbesøg i Domkirken, hvor jeg levende mindedes, da jeg for tretten Aar siden traadte herind ved din Side og mødte Fog og Martensen. Dernæst gik jeg hen til Reuss, hvor jeg blev modtagen med stor Hjertelighed saavel af Professoren som Fruen, der strax bad mig spise baade Frokost og Middag hos dem. Begge bade de hilse dig meget. Reuss er jo bleven betydelig gammel — han er 78 Aar — klagede meget over Hoste, derimod er hans Hustru uforandret. Efter Frokosten gik jeg en Spadseretur med Fru Reuss og Professor Cunitz. Vi gik ud forat see den nye Universitets-Bygning udenfor Byen med samt dens Tilbygninger — det er storartede Anlæg. De blaa Bjerger vinkede saa lifligt i det Fjerne; vi gik ind i Orangerierne, en yndet Promenade, Veiret var klart Solskin, men det blæste koldt. Vi gik og passiarede nok saa fornøieligt, og

jeg følte mig halvt, som var jeg hjemme. Til Middag traf jeg sammen med Sønnen, Rudolf Reuss, og hans Hustru, samt deres ældste, lille Pige, som er fem Aar gammel.

Igaar øsregnede det fra Morgen til Aften, men dog tilbragte jeg en meget fornøielig Dag. Kl. 12 var jeg indbuden til Middag hos Reuss, og traf der sammen med de to Professorer, Cunitz og Holtzmann. Den sidste har jeg ikke kjendt tidligere (NB gennem hans Skrifter); det var en vakker Mand paa c. 50 Aar. Holtzmann tog sig trofast af mig; trods den øsende Regn kjørte vi ud sammen til Kbh^l for at see Rhinen. I tidligere Dage er jeg oftere spadseret derud paa min Fod: det er en smuk Vei, c. en halv Mil — nu kjørte vi derud med Damp-Sporvogn; men desværre var der ikke meget at see paa Grund af Regnen. Saa toge vi atter tilbage til Byen, og Prof. Holtzmann indførte mig i det akademiske Læseselskab — ja trods mine Protester kom han endog en Time efter igjen forat føre mig hjem til Hotellet. Al denne Godhed og Velvillie har meget rørt mig. Om Aftenen var jeg indbuden hos Sønnen, Dr. Rudolf Reuss og traf der sammen med to gamle Strassburgerbekjendte fra mit første Ophold her, Engelsmann og Gerald, de ere nu begge Præster i Strassburg.

Jeg har saaledes havt Fornøielse nok her af at træffe sammen med gamle Venner. De tilhøre rigtignok alle en heel anden theologisk Retning end jeg — de ere liberale Theologer: det vil sige Rationalister, men derom disputerer jeg nu ikke med dem. Det Eneste, jeg ikke er fornøiet med, er Veiret, det er regnfuldt og raakoldt. Men anderledes bliver det vel ikke, før jeg er naet ned paa den anden Side af Alperne, og didhen længes jeg meget.

Dahin, Dahin

Möcht' ich mit dir, o mein' Geliebte, ziehn!“

Kys Børnene og vær tusinde Gange hilset

fra din Henrik.

Over Basel, hvor jeg besøgte en anden gammel Bekjendt, Professor Rippenbach, en anseet Schweizertheolog og Forstander for det store Missionshotel, reiste jeg til Neuchatel, hvor jeg tilbragte nogle Dage. Her blev jeg meget gjæstfrit modtaget af Familien Bovet, hvis ene Medlem var gift med en dansk Dame, og hvor man derfor stadig holdt Forbindelsen med Danmark vedlige. Ogsaa hos Professor Godet, den bekjendte Exeget, hvis klare og smukt formede Commentarer ere bleven oversatte paa Dansk, fandt jeg en venlig Modtagelse; jeg spiste til Middag hos ham, og derefter gjorde vi en lang Spadseretur i de smukke Egne, samtalende om theologiske og kirkelige Forhold. Næste Aften deltog jeg i en réunion des étudiants hos Godet, hvor der blev forhandlet om 1 Kor. 5 Kap. Hver af de unge Deeltagere maatte efter Tur fremsætte sin Opfattelse og sine Bemærkninger, og tilsidst maatte ogsaa jeg som Gjæst efter Godets Opfordring udtale min Opfattelse af det omtalte Capitel. Ogsaa hos Felix Bovet aflagde jeg Besøg: han har navnlig vundet et Navn i Schweiz og Frankrig ved en aandfuld Beskrivelse af Palæstina. Han var ikke Theolog, men stærkt religiøst bevæget; om Aftenen samlede han en Kreds af sine Husfolk og Naboerne rundt omkring, for hvilke han holdt en Bibellæsning, som jeg med Interesse overværede.

Efteraaret var skredet langt frem, det kjendtes paa de afbladede Træer og det spredte, gule Løv, som endnu var bleven hængende hist og her, klamme Taager slog ned fra Bjergene, og en bidende Vind strøg ofte ind fra Søen af. Jeg brød derfor op fra den smukke Stad med den deilige Beliggenhed ved Søen og fortsatte Reisen.

Tirsdag d. 1. November kjørte jeg gennem den lange Mont-Cenis-Tunnel, og da jeg kom ud i det klare Dagslys, var jeg i Italien, la bella Italia, hvorefter jeg i saa mange Aar havde følt en dyb og stærk Længsel. En af de Medreisende, en fransk Handelsreisende, maa have deelt mine glade Følelser, thi neppe vare vi ude af den mørke Tunnel, førend han med høi Røst istemmede: vive l'Italie, Garibaldi et Mac-

caroni! Ikke mindre var min Glæde, da jeg om Aftenen vandrede om i Turins Gader i det klare Maaneskin, indaandede den milde, bløde Luft, der er saa eiendommelig for Italien, og rundt omkring paa Gader og Torve hørte munter Snakken eller glade Sange, stundom ledsagede af Mandolinspil, thi i det livsglade Italien hersker intet Politi-Forbud mod at give sine glade Følelser et høirøstet Udtryk baade i Prosa og Poesi paa Gader og Stræder.

I Florents gjorde jeg et længere Ophold i tre Uger. Denne herlige By med sine pragtfulde Kunstsamlinger og Kirker er et udmærket Forstudium for Rom. Middelalderens og Renaissancens Kunst er her repræsenteret i deres skønneste Frembringelser, og medens Tankerne i Rom spredes over mange forskellige Culturperioder, samles de i Florents om en enkelt Kunstperiode, men som til Gjengjæld viser saa meget større Intensitet. Kommer nu hertil de skønne Naturomgivelser og det milde, behagelige Klima, saa maa Florents vel siges at være et passende Opholdssted for den, som efter anstrængte Studier og Arbejde søger aandelig Hvile og Forfriskning.

Jeg tog Bolig hos Signore Rudolfo. Under dette stolte italienske Navn skjulte sig en jævn og tjenstvillig, dansk Mand. Hr. Rudolf Meier, som havde oprettet et Pensionat i Florents, til hvilket navnlig Skandinaverne søgte hen. Under mit Ophold var der dog kun faa Gjæster og mest Tyskere, saa jeg følte mig temmelig ensom. Heldigere var jeg med Veiret: efter en meget regnfuld October i Rom og Florents fulgte en solklar November med glimrende Efteraarsveir og herligt Solskin. Morgen og Aften var det koldt, men midt paa Dagen kjendtes det, at Sydens Sol havde større Magt. Jeg foretog da lange Spadsereture snart paa den ny anlagte viale dei colli med pragtfulde Udsigter, snart i Giordano di Boboli med sine mange Statuer og stive franske Anlæg, hvorfra man jævnligt fik et herligt Syn ind over Staden med Domkirkens store Kuppel og Paladsernes stærke Taarne.

Om Eftermiddagen gik Turen gerne ud til Caseinerne, en

yndet Promenade, hvor der fandt en italiensk Corso Sted — en lang Række af Køretøjer med et elegant Publikum, særligt mange smukke Damer — jævnlig Musik; bl. a. optraadte der en Amerikaner, som for længere Tid havde taget Ophold i Florents, hvor han drev en særlig Sport, nemlig at køre med 24 Heste, der i 12 Spand vare spændte for hans Vogn. Det var ingen let Sag at styre denne lange Række, og jeg tvivler da ogsaa paa, at man i København vilde have tilladt en saadan Øvelse — i Florents var der intet til Hinder for det. — Forskellige mindre Udflugter gjorde jeg til Fiesole, Klosteret la Certosa og andre Steder i Omegnen. Saare skønne var Solnedgangene, hvor de mørke, slanke Cypresser tegnede sig skarpt af mod den luerøde Aftenhimmel.

Jævnligt gik jeg ind i de billedsmykkede Kirker, fornemmelig Maria Novella, som jeg havde lige i Nærheden af min Bolig, dernæst St. Croce, Maria del Carmine, St. Spirito o. A. Man kommer i forunderlige Stemninger, naar man i Ro og Ensomhed vandrer om i denne rige Billedverden: det er Middelalderens Florents med dets Borgere, dets Fruer og unge Jomfruer i Datidens eiendommelige Dragter, hvilke de samtidige Malere have ført frem paa deres Malerier som Tilskuere til de hellige Begivenheder. Naar jeg i stille Morgentimer vandrede om derinde, da var det, som om Alt dette vaagnede op, og Middelalderens maleriske Liv for en kort Stund stod op af sin Grav. Andre Nydelser frembøde Ufficierne og Palazzo Pitti med deres uvurderlige Kunstsamlinger. Et Par Gange besøgte jeg Byens Theatre, hvad der dog ikke gav stort Udbytte — paa et af dem saa jeg en Tragedie, Savanarola, hvad der havde sin særegne Interesse her paa selve den historiske Skueplads. —

Mit Ophold i Florents benyttede jeg til et nærmere Bekjendskab med Waldenserne, Italiens middelalderlige Protestanter, som her have oprettet et Seminarium for deres Udsendinge. Jeg besøgte gjentagne Gange Professorerne Revel og Geymonat og indhentede forskellige Oplysninger hos dem, men disse vare ikke opmuntrende. Begge havde et mørkt

Blik paa de kirkelige Forhold i Italien og klagede over den grumme ringe Fremgang, som deres Mission havde. Aarsagen hertil søgte de i den herskende religiøse og kirkelige LigeGYLDIGHED. Paa min Bemærkning, at alle Kirkerne vare fulde paa Søndagene og Helligdagene, svarede de, at dette betød Intet — det var kun Vanechristendom og ren Udvortes-hed. Det store Flertal indrømmede gjerne, at Noget maatte man tro, og en Religion maatte man have og rette sig efter dens Forskrifter, men iøvrigt kunde den ene Religion være ligesaa god som den anden, og de saae derfor ingen Grund til, at de skulde forlade den katholske Tro, i hvilken de vare opdragne, og hvis Bud og Forskrifter de havde fulgt fra deres tidligste Barndom. Denne religiøse Sløihedstilstand, meente mine valdensiske Venner, skyldtes for en stor Deel Skriftemaalet, i hvilket de saae en af Romerkirkens Hovedulykker, fordi den vanemæssige Opramsning af Synderne med den efterfølgende Absolution svækkede den moralske Sands og dermed ogsaa den religiøse Følelse.

Uagtet saaledes Florents skænkede mig et rigt aandeligt Udbytte i forskjellige Retninger, følte jeg mig dog ikke glad, men var ofte i en trykket Stemning. Tildels skyldtes dette, at jeg endnu stedse mærkede Eftervirkningerne af den tidligere Overanstængelse, jeg led af Søvnløshed og urolig Nattesøvn, men for en stor Deel var det ogsaa Længsel efter Elisabeth og Børnene. „Mine Tanker ere stadig hos dig“, skrev jeg til Elisabeth, „hvad enten jeg vandrer blandt Fortidens Herlighed eller jeg glæder mig under den dybe blaa Himmel med det fulde klare Sollys over Marmorbygninger og Paladser“. Da jeg nu gjennem Breve fra Hjemmet erfarede, at Professor Ussing agtede med sin Familie at tiltræde en Reise til Italien henad Juletid, skrev jeg et indtrængende Brev til Elisabeth, at jeg ikke fandt mig vel ved at være alene, og hun derfor maatte ordne Forholdene i Hjemmet saaledes, at hun kunde benytte det gode Følgeskab og reise til Rom sammen med Professor Ussings. Et Par Uger senere fik jeg Svar tilbage: skjøndt hun nødigt vilde reise fra Børnene og sine Pligter i

Hjemmet, vilde hun dog af Hensyn til mig og min Helbreds-tilstand følge min Opfordring og reise sammen med Professor Ussings.

Dette var mig en stor Glæde; da jeg ogsaa længtes efter noget Arbejde, tog jeg fat paa Fortællingen „Sverre Præst“, hvilken jeg tidligere havde paabegyndt, og skrev et Par Kapitler af den. Ogsaa fik jeg mod Slutningen af mit Ophold noget mere Selskab. En dansk Malerinde, Frøken Kloss (Datter af Marinemaler Kloss) tog Ophold i Signore Rudolfos Pensionat: hun var henrykt over alt det italienske Liv, fuld af Begeistring over Kunsten, og det var meget fornøieligt at følges med hende i Gallerierne og paa Museerne og udvexle vore Tanker og Betragtninger over de store, herlige Kunstværker. Kort efter ankom en ung Svensker, en Hr. Andersson fra Stockholm. Da han havde vovet sig til Italien uden at kunne et Ord Italiensk, sluttede han sig hurtigt til mig. Jeg fandt Behag i hans Selskab, han var, hvad Svenskerne kalde „en hyggelig Karl“, der besad den fortræffelige Egenskab at tale, naar jeg havde Lyst til Samtale, og at tie, naar jeg helst vilde vandre i mine egne Tanker.

Imidlertid begyndte jeg at længes efter Rom og atter gjense den herlige Verdensstad, i hvilken jeg havde tilbragt saa mange glade og lykkelige Ungdomsdage. Andersson var strax rede til at gjøre Følgeskab, og Onsdag Morgen 30. November indfandt vi os med vor Bagage paa Banegaarden og kørte saa en lang trættende Tur paa Jernbanen, indtil vi om Eftermiddagen Kl. 4 ankom til Rom.

XII

VANDRINGER I ROM OG PAA SICILIEN.

Saa var jeg atter i Rom efter tyve Aars Forløb — denne mærkelige By, der paa saa forunderlig en Maade knytter Tanker og Hjerter til sig, og som jeg saa ofte havde følt en dyb Længsel efter at gjense. Nu var jeg der og havde ondt for at tro det — rundt om holdt Hotel-Omnibusser og Droschker — store Huse med mange Etager, Raaben og Skrigen og Tummel — det Hele var saa hverdagsagtigt. Var dette virkelig Staden paa de syv Høie med sine store Fortidsminder, sine herlige Kunstskatte?

Næste Dag skylregnede det, saaledes som det kan regne i Rom. Alt var taaget og tungt, graat og diset: Malerisamlingerne toge sig ikke ud, Kirkerne vare kolde og mørke. Dog jeg kjendte jo den forunderlige Stad fra tidligere Dage og vidste, at den ingenlunde strax oplader sine Skjønheder og Rigdomme, men holder af at skjule dem bag et utiltalende Ydre. Saa fik jeg fat i en Droschke og kørte saa hen til min Ven Komponisten Ravnkilde. Han blev yderlig forbavset over at se mig, og jeg fortalte ham da Anledningen til min Rejse. Hos ham fik jeg Oplysning om, hvilke Nordboere der for Tiden gæstede Rom, og hvor jeg bedst kunde vente at træffe dem. Derfra tog jeg saa til „Skandinavisk Forening“, hvor der i Øjeblikket ikke var et Menneske at se, og Foreningen havde som Følge deraf et yderst melankolsk Udseende.

Næste Dag var det klart Solskin, og Rom tog sig derfor be-

tydeligt bedre ud. Dog havde jeg ikke Stunder til at nyde Kunstsamlingerne; sammen med Hr. Andersson gik jeg rundt og saae paa Værelser, som vare til Leie. En Leilighed er ikke saa let at finde: allerførst maa man finde ordentlige og paalidelige Folk at bo hos, dernæst maa det ikke være altfor afsides; endelig, hvad der var en Hovedbetingelse, maatte der være Sol, da det er ilde bevendt med Varmeapparater i de romerske Boliger. Alle disse Betingelser var nu ikke saa lette at tilveiebringe i Forening. Snart manglede det ene snart det andet. Efter en Deel Omvandren lykkedes det os at finde en Bolig efter Ønske i Via Cappucini Nr. 6 — et Sted, hvor der pleiede at boe Skandinaver, og hvor Folkene havde godt Lov paa sig. Vi indrettede os da saaledes, at Andersson og jeg boede sammen en tre Ugers Tid, indtil Elisabeths Ankomst, hvorefter Andersson skulde søge sig et nyt Logis.

Da dette var bragt i Orden, begyndte jeg mit Romerliv paa vanlig Vis, gik om i Gallerier og Museer, overværede de pragtfulde katholske Gudstjenester og lign.

Elisabeth havde imidlertid travlt i Hjemmet med at ordne Alt til Afreisen og faa Børnene anbragt hos hendes Forældre og Søsken. Hendes Sind var deelt mellem Uroen over at skulle forlade Børnene, om end i de bedste Hænder, og Glæden over at skulle gjense mig. Disse vekslede Følelser kom da ogsaa til Orde i hendes Breve.

Frederiksberg Allee 19.
Torsdag d. 24. Nov. 1881.

Min elskede Henrik!

Jeg kan ikke sige dig, hvor glad jeg er, nu da Uvishedens Tid er forbi, og det er bestemt, at jeg skal reise til dig; endnu er det kun den Ting, at jeg skal see dig, der staaer for mig, men af og til dukker Tanken op om alt det Herlige, jeg skal see sammen med dig. Tak, fordi du ikke kunde nyde det fuldt uden at have mig med, tak for din Kjærlighed at ville have mig med til at dele det med dig. Fader og Moder ere saa kjærlige og sige, at det er allerbedst, jeg kommer til dig (for

din Skyld), og det gjør, at jeg kan tænke med meget mere Glæde paa Afreisen. Naturligvis er det svært at forlade Børnene, men som Moder siger, de savne mig ikke, naar jeg først er borte, og de kunde jo ikke være bedre anbragt end i det gode Hjem paa Vodrofsvei. Emmy glæder sig til at bo der, naar hun blot maa faa sin Reol med, men hun spurgte mig strax: „Du kommer vel igjen til Julen?“ — saa lidt Begreb har hun om Tid. Carl skal ikke høre Noget om det, før han er derhenne, men jeg er vis paa, at det vil ikke vare mere end et Par Dage, før han er hjemme der. Jeg har mange Ting at tænke paa, Ugerne ville flyve indtil Afreisens Tid. Gud give, Alt maa vedblive at staa vel til; Børnene ere rigtig raske og flinke nu og have været det hele Tiden, medens du har været borte. Nu lev vel, jeg længes meget efter at høre fra dig.

Din Elisabeth.

Frederiksberg Allee

Tirsdag d. 29. November 1881.

Kjæreste Henrik.

Tak for dit sidste Brev fra Florents, som jeg modtog i Søndags, derefter venter du ikke at see mig saa snart, men nu haaber jeg dog at være i Rom hos dig imorgen om tre Uger — er det ikke en henrykkende Tanke! Børnene ere saa søde og synes begge, at jeg skal reise til Fa'er. Jeg turde slet ikke fortælle Carl om mine Planer, men paa engang opdagede jeg, at han var heelt inde i Sagerne og talte meget fornøiet om, at han skulde bo hos Fætter Johannes, mens Moer hentede Faer i Italien. Emmy glæder sig til at bo hos Bedstefæder, saa hvis de med Guds Hjælp maa være raske, troer jeg ikke, de ville savne os stort. — — Jeg gik til Fru Ussing uden at træffe hende, saa skrev jeg, og Dagen efter kom Professor Ussing herud. De vilde gjerne tage mig med, hvis jeg kunde finde mig i deres Maade at reise paa; de tænkte sig at reise herfra Onsdag Aften d. 14. December i eet Træk til Bern. hvor vi saa vilde være Fredag Aften, overnatte der, see Byen næste Morgen, saa en Dag i Genua, en Dag i Pisa og an-

komme til Rom Onsdag d. 21. Det tiltalte mig meget at skynde sig gennem Tydskland — endskjøndt det nok bliver en drøi Tur — og saa heller dvæle lidt Syd paa, og det morer mig meget, at det er samme Vej, du har reist. Alt staaer vel til herhjemme.

Din Elisabeth.

Torsdag 1. Decembei.

Nu kom dit Brev, og jeg er straalende glad; det var kun det, jeg ventede paa, at jeg skulde høre fra dig selv, at du glædede dig til at have mig hos dig. — Du skal see, jeg skal nok være „*vagionevole*“, saa du skal faa Glæde af mig. Jeg tager for tungt paa Tingene: det er derfor, jeg tænker saa meget over at forlade Børnene, og derfor gaar det kun lidt efter lidt op for mig, hvor uendelig meget jeg kan vente ved at see Italien ved din Side, men du kan nok forstaa, at jeg ikke turde lade Hensynet til mig selv være det bestemmende. Men nu vil jeg lade Bekymringerne fare og lade den Glæde komme frem, som jeg føler i mit inderste Hjerte. Altsaa, med Guds Hjælp sætter jeg mig i Bevægelse paa Onsdag otte Dage, og en Uge efter skal du modtage

din Elisabeth.

— Saa tiltraadtes Reisen til Rom sammen med Professor Ussings til den fastsatte Tid. Alt gik efter Ønske. Et Par kortfattede Brevkort fra Bern og Genua bragte mig det glade Bud, at Elisabeth hver Dag rullede mig adskillige Mil nærmere. Det sidste lød saaledes:

Genua d. 19. December.

Alt er gaaet vel, nu er vi i Genua, hvor vi ankom igaar Aftes Kl. 11^{1/2}. Jeg er henrykt over at see grønne Laurbærtræer mellem hvide Marmormonumenter og glæder mig usigeligt til iovermorgen. Haaber paa Brev idag; jeg skriver ikke fra Pisa, da Brevet ikke kan komme før jeg selv.

E. S.

Endelig oprandt den længe ventede 21. December. Veiret var friskt og straalende, jeg tog mig en Morgenvandring over Roms Ruiner, henover Forum og Janustemplet, forbi Vestatemplet, i hvis umiddelbare Nærhed der var opført en stor Fabrik, som ingenlunde virkede til Forskjønnelse. Elisabeths og hendes Reisefællers Ankomst kunde først ventes om Aftenen. Jeg var den sædvanlige Eftermiddagstur paa Monte Pincio og saae Solen glide ned bag Peterskirkens Kuppel. Senere samledes jeg med et Par Venner paa en Café i Nærheden af Jernbanestationen. Til den bestemte Tid gik vi derover og fik at vide, at Toget var blevet forsinket en Time. Atter tilbage til Caféen, hvor vi trøstede os med en mezzo caldo. Derefter atter tilbage — Klokken var bleven halv Elleve — jo nu bruser Toget frem — Trængsel og Stimmel af Mennesker — de Reisende komme ud af Vognene — jeg spejder, ængstelig for, at hun dog ikke skal være der — dog se, der kommer hun jo, sund og frisk og straalende, hun gaaer lige henimod mig og byder mig Haand og Mund til Velkomsthilsen.

Vi faae hendes Reisetøi bragt ind i en Droschke, og saa kjøre vi til vort Hjem i Via Capucini. Værelset er oplyst, midt paa Bordet staaer en Foglietto Orvieto Vin; Andersson og Frøken Kloss have sendt Blomster som en festlig Velkomsthilsen til Elisabeth. Jeg faaer hende til at tage Plads, byder hende Velkommen i den funkende Vin, hun er ganske forbauset over al den tilsyneladende Pragt. Navnlig vække tre store Lamper paa Kamin-Gesimsen hendes Beundring. Da vor Værtinde, Donna Rosa, træder ind forat hilse paa hende, udtaler hun sin Begeistring særlig over de smukke Lamper. Men Donna Rosa svarer med et Skuldertræk: *sono rotte* (de ere i Stykker), og dette Svar virker temmelig afkølede paa Elisabeth. Senere kom hun oftere til at mindes dette Svar, thi saare mange af de italienske Herligheder kunne passende bære Indskriften: *sono rotte*.

Vi havde nok at tale om og nok at fortælle, og begge havde vi den glade Bevidsthed at være sammen i Rom. Næste Formiddag førte jeg Elisabeth ned til Forum og viste hende

Tempelruinerne og Søilestumperne. Det gjorde dog ikke saa stærkt Indtryk paa hende, som jeg havde troet — det skarpe Sollys er ikke saa godt at se Forum i, det blotter altfor ubarmhertigt Nøgenheden og Armoden. Man skal vente til henad Aften, naar Lyset lægger en forunderlig mild og klar Sølvtone hen over Oldtidslevningerne — da er Synet stemningsfuldt og gribende. Desto større Glæde havde jeg af at føre Elisabeth ind i Peterskirken: den mægtige Kuppel, de høie Hvælvinger og de pragtfulde Mosaikbilleder virkede overvældende paa hende, hun var dybt greben og udbrød flere Gange i from Andagt: „Og Alt dette er gjort til Guds Ære!“

I de følgende Dage færdedes vi meget i Kirker og Paladser, Galerier og Museer. Ogsaa gjorde vi Udflugter i de herlige Villahaver eller i Campagnen. Efter en temmelig regnfuld Periode var Veiret atter blevet smukt, det var mildt og varmt, Blomster saaes overalt, og Elisabeth kunde ikke noksom undre sig over al denne Sydens Mildhed og Skjønhed umiddelbart før Jul.

Saa kom Julen. Juleaften feires som bekjendt af Skandinaverne i Rom paa hjemlig Vis med et stort Juletræ og et Festmaaltid i Skandinavisk Forening. Vi vare samlede i et Antal af c. 130 Personer, Danske, Norske og Svenske, kun med Nød kunde vi faa Plads i den store Sal. Man havde overdraget til mig at holde Festtalen, i hvilken jeg dog ikke saameget dvælede ved Juleglæden i Hjemmet som ved alle Roms Herligheder, de store Minder fra Fortiden, hvilke det nu var forundt alle de Tilstedeværende at gjenopleve, hvortil jeg ønskede dem Alle Held og Lykke. I de følgende Dage overværede vi forskellige Gudstjenester i de pragtfulde romerske Kirker, rigt udstyrede med Lys og Musik. I enkelte Kirker var der opstillet Grupper af legemsstore Voxfigurer, som forestillede den hellige Familie, hvilke vare en Gjenstand for stor Beundring hos de barnlige, naive, romerske Almuesfolk og Bønder fra Omegnen. Et eget Skuespil er Børneprædikenen anden Juledag i Kirken Ave Coeli, hvor Børn i alle Aldre stilles op paa en Tribune og prædike. De fremsige et Stykke

Vers eller Prosa, som de have lært udenad, til stor Henrykkelse for Forældre og Slægtninge. Alt dette var ikke ukjendt for mig: jeg havde seet det for tyve Aar siden under mit første Ophold i Rom, thi Kirkefesterne gjentages med samme Uforanderlighed fra Aar til Aar. Derimod havde det for Elisabeth Nyhedens Friskhed og Glæde.

Nytaarsmorgen vækkedes vi ved et Tordenskrald — en passende Nytaarshilsen i denne majestætiske Stad. Derefter fulgte øsende Regnveir, som dog heldigvis kun varede et Par Timer, hvorefter det klarede op, og vi fik smukt Solskinsveir. Vi vare omkring i forskjellige Kirker og hørte paa den festlige Musik. Kl. 2 var der dansk Gudstjeneste i den protestantiske Kirke paa Capitolium, hvor Candidat Henry Ussing holdt en god Nytaarsprædiken for Skandinaverne, som havde samlet sig her til fælles Kirkegang. Om Aftenen havde vi et Par af vore daglige Omgangsvener i Rom hos os og drak i den liflige Orvieto-Vin det nye Aars Skaal.

Helligtrekongersaften finder en eiendommelig romersk Folkeforlystelse Sted paa Piazza Navona, egentlig vel en Børnefest, men hvor de Voxne have overtaget Børnenes Rolle. Man kjøber allehaande Barne-Instrumenter, Piber, Trompeter, Trommer, og gjør nu hermed det mest øredøvende Spektakel. Det Hele danner et værdigt Sidestykke til St. Hansaften hjemme paa Dyrehavsbakken hos os. Dagen efter, Helligtrekongersdag, overværede vi Gudstjenesten i Kirken Ave Coeli, hvor bambino (Jesusbarnet) iført en prægtig Dragt med Krone paa Hovedet, bares om i en høitidelig Procession.

Opholdet i Rom faaer sit særegne Præg ved de mange Landsmænd og Skandinaver, som man træffer sammen med. De bo som oftest i Nærheden af hinanden, holde Fællesmaal-tider paa de samme Restaurationer, gjøre Udflugter i Forening og besøge ofte Kirker og Museer i Forening. Herved udvikles hurtigt et Slags selskabeligt Samliv, der giver Livet i den store Verdensstad et hyggeligt, hjemligt Præg, til Tider ogsaa en kjøbstadsagtig Smaalighed, der danner en paafaldende, næsten komisk Modsætning til de store alvorsfulde

Omgivelser. De Danske ere gjerne i overveiende Flertal, adskillige Normænd og Svenske slutte sig til dem, og paa den Vis danner der sig i Verdensstaden ved Tiberens Bredder et lille, fornøjeligt, skandinavisk Samfund. Ogsaa haves her en skandinavisk Consul, der repræsenterer de tre nordiske Stater. I Vinteren 1881—82 var Myhlenphort Consul, og han bidrog væsentligt til at fremme Samlivet. Hver Torsdag Aften holdt han aabent Hus og modtog med stor Gjæstfrihed de Skandinaver, som ønskede at tilbringe denne Aften hos ham. Et andet Samlingssted var skandinavisk Forening, hvor man jævnlig søgte hen forat læse de nordiske Aviser og høre Nyheder fra Hjemmet. Løverdage Aften holdtes der selskabelige Sammenkomster, ofte med Musik eller anden Aftenunderholdning. Med mindre Kredse samledes man daglig ved Maaltiderne, der gjerne indtoges til bestemt Tid og Sted.

Det Udbytte, man faaer af et Vinterophold i Rom, vil derfor i ikke ringe Grad være betinget af det Selskab, man tilfældigvis træffer sammen med. Vi vare i saa Henseende meget heldige. Allerførst maa jeg nævne Elisabeths Rejsfæller, Professor Ussing og hans Familie, til hvem vi efterhaanden kom i et nøie Venskabsforhold. Ussings omfattende Kundskaber i Archæologi og Kunsthistorie kom os paa mange Maader til Nytte, og hans Hustrus store Begeistring for Kunsten og fine Forstaaelse af Kunstværkerne fandt fuld Sympathi hos Elisabeth, som derfor gjerne søgte hendes Selskab. Hertil kom saa de tre Sønner, hvoraf den yngste, Viggo, netop var bleven Student og fulgtes med Forældrene, medens de to ældre Brødre, Johannes og Henry, der begge vare paa længere Udenlandsrejser, mødtes med deres Forældre i Rom. Sammen med Henry Ussing ankom hans Rejsfælle, Pastor Stahlfest Møller. Et Par Dage efter ankom Dr. phil. J. Paludan, som ligeledes vilde tilbringe et Par Maaneder i Rom. Med alle disse Venner færdedes vi meget saa vel i som udenfor Rom, undersøgte Keiserpaladsernes Ruiner paa Palatinerbjerget, eller gjorde Udflugter i Campagnen, til Vogns eller til Fods, hvor vi glædede os over de vide Udsigter, begrændsede af de blaalige

Bjerger. Ved disse Leiligheder var særlig Prof. Ussing en fortræffelig Cicerone, som beredvillig meddelte os af sin archæologiske Lærdoms rige Forraad.

I samme Hus som vi i Via Capucini boede vor svenske Ven Andersson og Frøken Kloss, der hver havde leiet sit Værelse i Etagen over os. Vi fulgtes da jævnlig sammen, og navnlig var Andersson os vedblivende en trofast Ledsager; for ikke at genere os, gik han altid ti Skridt i Forvejen og saa sig jævnligen tilbage, om vi ogsaa vare med. Hans fornøielige, glade Lune og hans klangfulde svenske Sprog gjorde, at vi begge satte Pris paa hans Selskab. Da han sidst i Januar forlod os, forærede han os et nydeligt lille Kors af florentinsk Mosaik, som han bad os modtage til vor lille Datter Emmy, om hvem han saa ofte havde hørt os tale.

Af gamle Venner, som havde været sammen med mig i Rom for tyve Aar siden, gjenfandt jeg Ravnkilde og Billedhuggeren Chr. Freund. Den første havde stadigt Ophold i Rom, men gjorde af og til Reiser derfra til Hjemmet — Freund var der ligesom jeg paa Besøg. Medens Tiden og Aarene havde taget stærkt paa Ravnkilde, havde Freund derimod holdt sig mærkelig frisk og ungdommelig. En Aften fik vi ham til at gaa hen med os paa et trattoria ved Navn Quattro Nazione, hvor Skandinaverne samledes i Vinteren 1861—62. Lokalet var uforandret, og det var morsomt at gjense de gamle Haller, under hvilke der var ført saa mangen livlig Discussion og lydt saamegen Latter i vore unge Dage. Freund pegede hen paa en ensom Skikkelse, der sad i en Krog, og sagde: „Ham mindes jeg godt, det er en tydsk Kunstner, som ogsaa var her i Vinteren 62.“ Vi opfordrede ham til at fornye gammelt Bekjendtskab. Freund vægrede sig, men gav dog efter for vor gjentagne Opfordring og begyndte en Samtale med sin Kunstbroder. Efter at have talt om forskjellige nordiske og tydske Kunstnere, som i hin Vinter havde været i Rom, sagde den Fremmede: „Saa var der ogsaa en Billedhugger Freund — hvad mon der er blevet af ham?“ „Men det er jo Freund, som taler med Dem.“ Den Anden stirrede nogle Øieblikke forbau-

set paa ham og udbrød derpaa: „Ja, nu kjender jeg Dem igjen — men Gud bevares, Mand, er Tiden da gaaet sporløst hen over Dem? De seer jo ligesaa ungdommelig ud med sort Haar og røde Kinder som for tyve Aar siden!“

En anden, jeg havde nær sagt — Antiquitet — der stod som et levende Minde fra længst forsvundne Dage, var Maleren Kückler, der som bekjendt var bleven Munk i sin Ungdom og siden den Tid kun malede religiøse Billeder. Freund, som kjendte ham, havde lovet at føre os hen til ham. Elisabeth maatte dog blive udenfor Klosterporten, men senere kom Kückler ud og hilste venligt paa hende. Hun skriver herom i sin Dagbog: „Med Freund og Dr. Paludan begav vi os til Klostret Bonaventura. Opgangen til Klostret var stille og alvorlig; til den ene Side ere Lidelsesstationerne afbildede, til den anden Side seer man over Muren Ruinerne af Keiserpaladserne. Medens Herrerne gik ind i Klostret, satte jeg mig i Kirken, hvor en gammel Munk gik og støvede af; inde fra Klostret hørtes Messesang. — Den gamle Kückler kom ud og fulgtes med os ned ad Veien, en rødmusset, humoristisk Olding, meget tilfreds, med et udpræget dansk Mæle; jeg fik en Buket fra hans Have.“

Inde i Klostret fik vi en meget venlig Modtagelse. Kückler var iført Munkedragten, men der var over hans Tale og Adfærd udbredt en eiendommelig dansk Fornøielighed, der ikke stemmede med den asketiske Dragt. Hans Mæle var ikke blot udpræget dansk, men aldeles kjøbenhavnsk, saaledes som man vel talte det omkring 1830 — det var, som om han havde opbevaret det aldeles uforandret alle de mange Aar i Klosteret. Hans klare blaa Øine saae overmaade venligt paa os, Ansigtfarven var trods hans høie Alder (næsten 80 Aar) frisk og kraftig. Freund havde taget nogle Cigarer med, hvilke Kückler havde særlig Tilladelse til at ryge, og hvilke han satte Pris paa at faae. Til vor Forundring afslog han dog at modtage dem, og Freund stak da atter Cigarerne til sig. Saa viste han os omkring i Haven med den herlige Udsigt, og vi passiarede en Deel med ham. Det var velgjørende at høre den stille Ro

og Fornøielighed, hvormed han talte — der var intetsomhelst Overspændt deri, men tværtimod stor Jævnhed og Lige-fremhed; man fik Indtrykket af en Olding, der havde fundet Fred med Gud og Fred med sig selv og nu saae mildt og roligt paa Tilværelsen. Han havde nok Lyst at komme hjem til Danmark, men tilføiede: „det kunde jeg vel ikke faae Lov til, siden jeg nu er bleven Munk.“ Vi forsikkrede ham om, at i Danmark var der jo nu fuldkommen Religionsfrihed. „Naa ja — det er der jo ogsaa — men saa er der Munkedragten, den passer ikke hjemme, og den vil jeg ikke aflægge.“ — Da vi toge Afsked med ham, sagde han til Freund: „Hør, nu kunde du ellers gjerne give mig de Cigarer.“ „Men du vil jo ikke have dem.“ „Jo vist saa — men før stod de andre Munke og saae derpaa — det kan jeg nu ikke lide.“ Saa fik han sine Cigarer, kom ud og hilste venligt paa Elisabeth, under munter Samtale fulgte han os et Stykke paa Vei, og vi toge en hjertelig Afsked med den gamle Maler, der vel ikke havde forstaaet Herrens Ord om at forlade alt i denne Verden og følge ham paa rette Maade, men dog ogsaa havde faaet Freden ad den Omvei, som han havde gaaet til Himmeriges Rige.

En dansk Maler af den ældre Skole, som vi ogsaa traf sammen med i Rom, var Blomstermaleren H. I. Hammer. Skjønndt han var adskillige Aar yngre end Kuchler (han var henved 67 Aar), saae han dog svagere og mere affældig ud. Han følte det selv og klagede derover. „De taler saa meget om, hvor Alt er blevet forandret her i Rom,“ sagde han, „men jeg finder nu, at der har fundet langt større Forandringer Sted med mig selv.“ Saa blev han syg og maatte holde Sengen. Freund og Ussing, som kjendte ham fra tidligere Dage, saae jævnlig til ham. Men Kræfterne bleve stedse ringere, og d. 27. Januar sov han stille hen. Da den tydske protestantiske Præst var syg, henvendte Consul Myhlenpfort sig til mig og bad mig forrette Begravelsen. Jeg svarede, at jeg vilde gjerne holde en Tale ved Graven, men Jordpaakastelsen ansaae jeg mig ikke berettiget til at udføre; den maatte efter vanlig Skik, hvor ingen Præst er tilstede, Consulen udføre. Og saaledes blev det

da ogsaa ordnet. Mandag d. 30. Januar om Eftermiddagen Kl. 4 samledes den lille skandinaviske Skare paa den protestantiske Kirkegaard ved Cestuspyramiden. Vi sang et Par danske Psalmer, og jeg holdt Talen, hvori jeg bl. A. mindede om Hammers bekjendte Maleri „Torvet i Aricida“ med den luende Solnedgang — nu var Livets Sol gaaet ned over Maalen selv her i den fremmede Stad langt fra Hjemmet, men vi, hans Landsmænd og Venner, vil dog sige ham et kjærligt sidste Level og med vore Bønner overgive hans Sjæl til Guds Naade. — Derefter sang vi Psalmen „Hvo veed, hvor nær mig er min Ende“. Solen skinnede saa mildt gennem de gamle Cypresser — det Hele havde noget høist gribende og opløftende. Elisabeth fortæller i sin Dagbog: „Medens Henrik arbeidede paa sin Tale, besøgte jeg Ussings, købte Blomster og fik noget Grønt, gik hjem og bandt et Kors. Vi gik en Tur paa Monte Pincio sammen med Dr. Paludan i deiligt Solskin og kjørte Kl. 3 til Kirkegaarden. Et klart og stille Solskin faldt ned over Gravene mellem de mørke Cypresser; over dem stod Maanen. Vi fandt Harald Jerichaus og hans Hustrus Grave, ligeledes Hauchs, P. A. Munchs og Consul Bravos Grave. I det lille Kapel stod Hammers blomstersmykkede Kiste. — — Vi fulgte Alle ud til Graven, hvor Consulen kastede Jord paa og bad Fadervor. Udenfor Kirkegaarden reiser Cestuspyramiden sig, de gamle takkede Mure, slanke Linier, paa hvis Top et stort Kors er reist — et stemningsfuldt Billede. Vi gik langsomt hjem, saa Solen synke over Tiberen, og Maanen hæve sig over Forum.“

— Ogsaa nogle yngre Architekter og Billedhuggere traf vi sammen med, deriblandt Nyrop, der senere skulde vinde saa stor Berømmelse ved det nye Raadhus i Kjøbenhavn, og den norske Billedhugger Sinding, som i den Vinter arbeidede paa sin Barbarkvinde, der bærer sin dræbte Søn ud af Slaget. Vi besøgte ham oftere i hans Atelier og havde megen Glæde af at tale med ham om hans Værk. Ogsaa Digteren Ernst v. d. Recke tilbragte denne Vinter i Rom. Derimod savnede vi de danske Malere, af hvilke man tidligere traf saa mange i Rom:

Tiderne vare omskiftede, og de danske Malere søgte ikke længer til Rom, men til Paris. Et Par norske Malere fandt vi derimod, Eilif Petersen og Ross — den sidste var ifærd med at følge Ravnkildes Exempel og tage fast Bolig i Rom — af svenske Malere mødtes vi med Skånberg og Kronberg; den sidste, som dengang malede paa sit store Pragtstykke „Kleopatras Død“, holdt sig dog temmelig fjern fra Skandinavernes Kreds.

En Aandens Stormand maa jeg endnu nævne, Henrik Ibsen. Han var en fast Gjæst ved de selskabelige Sammenkomster i „Foreningen“, hvor vi oftere havde Leilighed til at samtale med ham. Han var meget forskjellig fra Bjørnson, med hvem jeg havde været meget sammen under mit tidligere Ophold i Rom. Medens Bjørnson var aaben og varm, høirøstet i sine Udtalelser og gjerne samlede saa mange Tilhørere om sig som muligt — saa skyede Ibsen derimod Offentligheden, han holdt meest af en Samtale paa Tomandshaand, allerhelst trak han En hen i en Krog, hvor han med dæmpet Røst i lange Monologer udviklede sine æsthetiske og sociale Anskuelser, hvis Radikalisme dannede en mærkelig Modsætning til Talerens stilfærdige Optræden.

Ogsaa en norsk Videnskabsmand havde i denne Vinter taget Ophold i Rom, nemlig Archæologen Ingvald Undsett. Med sin unge danske Hustru havde han Bolig oppe paa Capitolium og havde herfra en herlig Udsigt over Forum og alle Ruinerne her. Men Beliggenheden her er usund, og Undsett fik et stærkt Anfald af den romerske Feber. Dette kom han vel over, men hans Sundhed havde dog lidt derved, formodentlig er den blevet end mere svækket ved hans ihærdige Studier i de kolde Museer — den stærke, kraftige Mand sygnede langsomt hen, en Lammelse indtraadte og efter et Par Aars Lidelser døde han i sin kraftigste Alder.

Af danske Familier, som gjæstede Rom samtidigt med os, og med hvem vi jævnlig traf sammen, maa jeg nævne Grosserer Webers fra Svendborg, der reiste i Følge med Fru Axelline Lund (Maleren F. C. Lunds Hustru), Kogsbølles, de to Sød-

skende Læssøe (Maleren Thorvald Læssøes Børn) og Frøken Kathrine Skovgaard (Datter af den bekjendte Landskabsmaler), Malerinden Frøken Anna Petersen, Frøkenerne Puggaard m. Fl. Vi kunde saaledes ikke klage over Mangel paa Selskab, og det gik livligt og muntert til saavel ved vore daglige Sammenkomster paa Restaurationer og Kafeer som paa vore Udflugter i og udenfor Rom.

Blandt disse Sammenkomster maa jeg omtale et festligt Gilde ude ved Ponte Molle, hvortil Grosserer Weber gjæstfrit havde indbudt en stor Deel af Skandinaverne. „Vi gik over Monte Pincio, hvorfra de blaa Høider og Peterskuplen saaes deilig mod den røde Aftenhimmel. Sporvognen ved Porta del Popolo var fuld af Gjæster til Gildet, vi fik Plads blandt dem. Ved Ponte Molle-Broen havde vi et smukt Syn af Maanen, der speilede sig i Tiberen. Da vi kom til Trattoriet, vare en Deel af Gjæsterne alt komne og sadde og frøs med Overtøiet paa, men vore Værter vare endnu ikke komne. Snart kom dog disse og hurtigt blev Alt bragt i Orden. Og da vi saa vare komne til Bords, steg Humøret. En Opvarter tabte først en Suppeterrin, derefter en Sauceskaal, og Lystigheden blev stedse større. Alle vilde holde Taler, og Alle morede sig. Efter Bordet dandsedes der, hvilket fremkaldte en forfærdelig Støi fra Murstensgulvene. Klokkeren Tolv skulde der komme Sporvogne og hente os, men da de lode vente paa sig, foretrak en Deel af os at gaae hjem i det skønne Maaneskin.“*) — Paa Hjemveien oplevede vi et lille Æventyr, som let kunde have sat en sørgelig Slutning paa al Lystigheden. Langt forude skimtede vi i Maaneskinnet en underlig graa Masse, som under Trippen og Trampen hurtigt kom nærmere. Det viste sig da at være en af de store Flokke paa flere hundrede langhornede, romerske Oxer, som ved Nattetider, da der Ingen er paa Veiene, føres bort fra Rom. Situationen var ikke hyggelig, thi det var umuligt at vige ud til Siden paa Grund af de høie Gjærder og Mure, som ere

*) Elisabeths Dagbog.

langs Veien, og Oxerne gaae ikke af Veien, men trampe Alt ned, hvad de møde. Heldigvis førtes Hjorden af et Par ridende Campagnoler, en af disse fik vi til at stille sin Hest foran os, og for Rytteren med hans lange Landse trængte Oxerne sig sammen og vege til Siden, saa at vi stode uskadte, indtil den lange Sværm var passeret forbi, og vi, lette om Hjertet, kunde fortsætte Hjemvandringen. Da vi saa kom til Porta del Popolo, var Porten lukket; men vi fik dog Vagten til at aabne den for os, og naaede omsider hjem Kl. halv To.

Iøvrigt gik Livet som det pleier at gaae i Rom med flittige Besøg i Gallerier og Museer, Spadsereture i de deilige Villahaver, stundom længere Udflugter i Campagnen. Veiret var næsten altid smukt, efter et meget regnfuldt Efteraar fulgte en usædvanlig tør Vinter med klart Solskin, Morgen og Aften var det gjerne koldt: ofte saae vi lange Istapper hænge ned fra Springvandet paa Piazza Barbarini tæt ved vor Bolig.

I de tyve Aar, siden jeg havde været i Rom, havde store Forandringer fundet Sted. Fra at være pavelig Residentsstad var Rom bleven Hovedstad i Kongeriget Italien, den var bleven en stor og folkerig Stad med stærkt Røre paa Gader og Stræder, hele nye Bykvarterer med taarnhøje Huse havde reist sig, men for den Reisende havde Rom ikke vundet i Tiltrækning. Istedendfor den klosterlige Stilhed, som hvilede over Byen og stemmede godt med de store Minder og var saa velgjørende for Studium og Eftertanke, var nu kommen Uro og Larm, taarnhøje Huse og Kaserne vare opførte, Klosterhaverne og flere af Villahaverne bleve udstykkede til Salg og tæt bebyggede, det eiendommelige stille og storladne Romerliv var mere og mere forsvundet for et larmende og uroligt Pariserliv. Vi „gamle Romere“, som tidligere havde været der, Ussing, Freund og jeg, fandt ikke Behag deri, og talte oftere med hinanden om, hvor forandret Rom var blevet, og hvor meget Byen havde mistet af sin tidligere stille og storladne Skjønhed. Ja selv Ruinerne og Oldtidsminderne havde tabt derved. Ganske vist var der foretaget store Ud-

gravninger i de senere Aar: Keiserpaladserne paa Palatinerbjerget vare blevne udgravede, og man fik nu et langt bedre Overblik, ligeledes vare store Partier af Forum bleven af-dækkede, og Kjælderpartierne i Colosseum er komne for Dagens Lys, men samtidig havde man bortrevet alt Løvværket, som malerisk dækkede over det, og navnlig Colosseum, der var halvt dækket af Krat og Buskværk, hvor Sangfluglene byggede, stod nu bart og nøgent og gabede med alle sine tomme Huller. Paa samme Maade er det gaaet med Diokletians Thermer, hvoraf en Deel tidligere blev benyttet som Munkekloster — nu var det forvandlet til en Kaserne, larmende Soldater var komne i de stille Munkes Sted, alt det grønne Løvværk, der indfattede de gamle Mure som en levende Ramme, var raseret bort, Buegangene vare tilmurede, og rundt om stak store, nye kasernelignende Huse Hovederne op over de ærværdige, gamle Ruiner.

Hertil kom nu Stemninger og Følelser af rent personlig Art, som i hvert Fald for mit Vedkommende gjorde sig stærkt gjældende. I det daglige Liv under vor vanlige Gjerning liste Dagene og Aarene sig hen over os, uden at vi mærke, at de komme og gaae. Men anderledes er det, naar vi pludselig forflyttes til et fremmed Sted, hvor vi for en længere Aarrække siden have levet et fyldigt og indholdsrigt Liv. Da vaagner pludselig Erindringen med al sin Magt, Forskjellen mellem før og nu gjør sig med uimodstaaelig Kraft gjældende, og man føler paa een Gang, at man er bleven ældre, man har vundet i Erfaring og Forstaaelse af Livet, men man har ikke længer Ungdommens Spændstighed og lykkelige Umiddelbarhed, dens lange Syner og store Forventninger. Hertil kom Savnet af den Kreds af Jævndrende, med hvem jeg engang færdedes her, og som nu vare spredte omkring. Det tyktes mig underligt ikke mere at see dem paa de Steder, hvor jeg engang havde været saa meget sammen med dem, og hvor jeg havde ført saa mange ivrige Disputer og fornøielige Samtaler med dem. Sandt nok, jeg havde nu faaet andre Venner og andet Følgeskab, en trofast og elskelig

Hustru var ved min Side, og Meget, hvad der i hine Aar kun var Drømme og Ønsker, var nu blevet til en glædelig Virkelighed, men alligevel — — Cor nostrum inquietum est, donec requiescat in te, Domjine, Deus noster, siger den gamle Kirkefader Augustinus.*)

Disse Stemninger og Tanker, som til Tider kunde falde over mig med en vis Tyngde, bleve maaske noget fremkaldte ved min Helbredsstand. Skjøndt denne betydelig havde bedret sig under det omtumlede Reiseliv, var den dog ikke tilfredsstillende. Endnu kunde jeg kjende en vis Slappelse og aandelig Træthed, urolig Nattesøvn og andre Ulemper, som kunde virke hindrende for en fri og glad Nydelse af Reiselivet. Paa den anden Side savnede jeg det daglige Arbeide, som altid har en beroligende Magt over Sindet. For dog at have noget Saadant, tog jeg atter Fortællingen „Sverre Præst“ for mig og arbeidede videre paa den, særligt i Morgentimerne, inden vi gik ud paa vore Museumsvandringer.

For Elisabeth stillede Sagen sig anderledes. Hun havde aldrig været i Syden før, Land og By havde for hende hele Nyhedens Interesse, og hun anstillede ingen Sammenligninger mellem før og nu. Hendes Helbred var som altid fortræffeligt, hun kjendte hverken til legemlig eller aandelig Træthed og var altid glad, frisk og munter. Ruinerne af det gamle Rom, den nyere Tids stolte Paladser, de skønne Villahaver, de lange Gallerier med Hærtog af Marmorstatuer og store, herlige Malerier, dertil det muntre Samliv med Skandinaverne — Alt dette nød hun med fuld Glæde og dobbelt, fordi hun kunde nyde det sammen med mig. Med Iver undersøgte vi Ruinerne paa Forum og af de gamle Keiserpaladser oppe paa Palatinerbjerget, — her var der jo kommet meget Nyt frem ved de senere Udgravninger. Et Par Gange traf vi en italiensk Professor heroppe, som med høi Røst holdt Foredrag over Oldtidslevningerne, fulgt af en stor Folkeskare, som lyttede til, og vi sluttede os da til Skaren. I Colosseum

*) Vort Hjerte er uroligt, indtil det finder Hvile i Dig, Herre vor Gud“ (Aug. Conf. I, 1).

vare vi oftere om Eftermiddagen, stege op paa Murene og saae de matte Straaler af den synkende Sol lyse over Oldtidsstaden og efterhaanden svinde bort, ladende Alt hvile i et dæmrende Tusmørke. En enkelt Gang kom vi derind ved Fuldmaaneskin og saae de svære Murmasser skiftevis i det klare Maanelys og i dunkle Skygger.

En Modsætning til alle disse Ruiner, der mindede om den jordiske Herligheds Forgængelighed, var Peterspladsen. Her begave vi os oftere ud og glædede os over Skuet af den herlige Plads omgivet af de lange Søilerækker og med de to skønne Fontæner. Naar Solen skinnede klart, Himlen var straalende blaa, Vandspringene glimrede i Solen i et tusindfoldigt Spil — da var der over alt dette et Præg af Festlighed og Jubel, som stemte Sindet til Glæde.

Og maaske end større Glæde end ved Synet af Oldtidsminderne og den rige Kunstherlighed følte vi ved Synet af den storladne Naturomgivelse omkring Rom. En klar Solskinsmorgen kom vi ud i Villa Albani; der var faldet Sne paa Bjergene, som nu lyste mod den blaa Himmel i en sand Festglands. Elisabeth kunde ikke faae sine Øine fra dem. Forgæves viste jeg hende Statuer og Basreliefer, som vare opstillede i Haven — atter og atter saae hun ud mod de snedækte Bjerger, som udøvede en dragende Magt over hende.

Et Sted var der dog, hvor man hverken saae Solens Lys eller Kunstens Herlighed, og som dog drog os med større Magt end al hin skinnende og lysende Pragt og Livsfylde — det var Katakomberne. Gravens Mørke ruger dernede, i lange Rækker vandrer man, hver med sit Lys i Haanden, lige bag efter Føreren, der viser Vei i denne Labyrinth af underjordiske Gange, som krydse hinanden. Til begge Sider ser man Gravstederne huggede ind i Klippen i horizontale Rækker over hinanden ligesom Hylder i en Bogreol. Hvert Gravsted er lukket med en Plade, hvorpaa hyppigt den Afdødes Navn og en kort Indskrift findes. Vægge og Loft ere stundom smykkede med symbolske Billeder eller phantasifulde Arabesker, hvis Farver dog nu ere blegede eller udviskede. Men

midt i Gravmørket og Forkrænkelighedens Spor, som vise sig overalt, i den tunge, trykkede Luft, som hersker i disse lange Gange og Korridorer, alle fyldte med Gravsteder fra Gulvet til Loftet, modtager man som et Aandepust fra en høiere Verden, som et Lysglimt fra Evigheden. Det var dette, som greb Elisabeth saa stærkt og drog hende fra Livet og Sollyset og Tummelen ind i dette stille, tause, mørke *Roma sotterranni*. Thi her hvile de henfarne Slægter fra Kirkens tidligste Dage, her hvile Martyrerne, som med deres Blod have beseglet Christendommens Sandhed, ja muligvis saadanne, som have hørt Evangeliet forkynde af selve Apostlene eller af disses nærmeste Disciple. Man føler sig her som Medlem af den store, christne Menighed, der i uafbrudte Slægtled strækker sig fra Kirkens første Dage indtil Dagenes Ende her paa Jorden, og det er, som man var blevet rykket nærmere til sin *ecclesia triumphans*, der synger sine Lovsange inde i Himlen, medens *ecclesia militans* arbejder og kjæmper sig gennem den tornefulde Pilgrimsfærd paa Jorden. Det var saadanne Tanker, som fyldte Elisabeths Sind og gjorde disse mørke Gravhuler hellige og dyrebare for hende.

Vi foretog derfor oftere, naar Leilighed tilbød sig, Vandringer hernede. Den sidste Dag i Aaret, Sylvesterdag, hvor Sindet gjerne vender sig mod det Svundne, besøgte vi Kalixt's Katakomber, hvor bl. A. den hellige Cæcilies Grav findes, smykket med byzantinske Helgenbilleder fra en senere Tid (Helgenindens Lig blev 821 af Pave Paschalis I overført til Kirken *St. Cæcilia in Trastevere*, hvor Legenden fortalte, at hendes Hus havde staaet, som senere blev indviet til en Kirke).

Torsdag d. 9. Februar var det Elisabeths 40-aarige Fødselsdag, hvilken det forundtes os at tilbringe i det herlige Rom. Paa mit Spørgsmaal om, hvilket af de mange interessante Steder, der stode til vor Raadighed, vi skulde besøge denne Dag, svarede Elisabeth: Katakomberne. Hvor meget jeg end deelte hendes Glæde og Interesse for disse mærke-

lige Gravhvælvinger, forekom det mig dog, at vi paa denne Dag hellere maatte gjæste et Sted med et lysere og festligere Præg, og jeg foreslog derfor, at vi istedenfor at krybe ned under Jorden skulde tage den modsatte Retning og stige saa høit op, som vi kunde, nemlig paa Peterskirkenes Kuppel og derfra nyde det storartede Skue over Verdensstaden og dens Omegn, og Elisabeth var strax villig hertil. Festdagen op- randt med straalende Solskin, men det var som sædvanligt koldt om Morgen. Jeg forærede Elisabeth nogle Smaating. Kl. 9 kom Dr. Paludan, og vi fulgtes ad gennem de lyse, sol- beskinnede Gader ud til Peterskirken. „Vi stege op til Kup- pelen og glædede os først ved den store Rundgang inde i Kirken, hvor vi ret kunde beundre de store deilige Mosaik- Engle og den hele skønne Kuppel. Derefter stege vi videre op ad de smalle Trapper. Det var det herligste Skue, der viste sig, da vi kom ud paa Toppen: over Bjergene i det Fjerne hvilede lette Taager, Rom med alle sine Kupler laa i et blaanende Lys — til den anden Side oversaae man alle Vatikanets Bygninger og Pavens Haver. Vi traf en Bekendt deroppe, og vi tre fulgtes derfra til Vatikanets Malerisam- ling. Senere traf vi Frøken Kloss og gik med hende ind i den gamle botaniske Have i Via delle Longare, hvor der er et Museo Tiberiano. Haven har været storartet anlagt med Mar- mortrapper og sjældne Træer: nu er Alt forfaldent, men der var stor Frodighed, mange grønne Træer og Sommerluft — vi glædede os ved at gaa rundt i Haven og udhvilede os paa en Træstamme. Vi besøgte derefter Kirkerne Maria in Traste- vere og Santa Cæcilia: den første er en meget smuk Kirke med antike Søiler og mange Mosaiker, den anden er nu tem- melig tarvelig i Udstyring, men under Alteret ligger en dei- lig Marmorfigur forestillende den hellige Cæcilie, der efter Legenden havde sin Bolig her, og i Sacristiet forevises hen- des Bedekammer, i hvilket hun skal have lidt Martyrdøden. Da vi efter alle vore Vandringer kom hjem om Aftenen, fandt vi Breve fra Moder og Emmy, samt fra Nicoline og Laurids“.

I Forening med andre Venner gjorde vi oftere Udflugter i Campagnen og til Bjergene. Den raske Vandring i den frie Natur med de storartede Udsigter fyldte Sindet med Liv og Glæde. Tirsdag d. 28. Februar fulgtes vi med flere af vore Venner ud gennem Porta Giovanni. Der var foraaarsagtigt i Campagnen, Lærkerne sang, Hylden stod lysegrøn, Sæden var spiret op. En halv Mil ude af Veien ligge Latinergravene fra det 2det Aarhundred. Vi besaae to af dem med smukke Fresker og Stukkaturarbejder, Vægge og Gulve have været beklædte med Marmor; over Gravene har der været Tempel med smukke Søiler. Nu ere Sarkofagerne flyttede til Lateranmuseet, Kranier og Been ligge aabenlyst paa Gulvet. Vi gik videre tværs over Markerne, hvorfra der var en deilig Udsigt gennem Buerne paa de gamle Vandleddinger, overgroede med Vedbend, til blomstrende Mandeltræer og slanke Pinier mod de blaa Bjerge. Vi gik en lang, solhed Vei til et Osteri for at spise Frokost. Derfra fortsatte vi vor Vandring ad en ensom Vei mellem Bakker til den gamle St. Urbans Kirke, der er indsat i et hedensk Tempel. Den ligger med vid Udsigt over Campagnen og Bjergene, i Nærheden er Egerius's Lund og Grotte. Den stakkels Kone, som boer her forat vise Folk Kirken, var plaget af Feberen paa Grund af den usunde Beliggenhed. Vi gik forbi Vigner ad Veie med Hække paa begge Sider tilbage til Via Appia nuova og kom trætte til Porta Giovanni Kl. 5. Vi spiste til Middag i Trattoriet Genio sammen med de to Malerinder, Sophie Kloss og Anna Petersen — gik derefter hen i Cafe dei Artisti, hvor der spilledes neapolitanske Folkesange paa Mandolin. Om Aftenen holdt vi os hjemme i Ro.“

Torsdag d. 9. Marts havde vi en smuk og interessant Tur til Hadrians Villa og Tivoli. „Kl. 9 begave vi os paa Vandring i det skjønneste Veir; vi kjøbte Brød og Vin og gik til Porta St. Lorenzo, hvorfra Dampspovognen gaer til Tivoli. Der var mange Passagerer, vi kom i Coupe med lutter Englændere. Veien er lidt ensformig, men der er dog herlige Udsigter til Bjergene. Sneen skinnede blændende hvid fra

Apeninernes Toppe. Først standsede vi ved Svovlbadet *Acqua Albulo*; det var en underlig Modsætning at see de grønne Hængepile og røde Levkøier mod det hvide Svovlvand, der lugter afskyeligt. Snart efter kjøre vi over det nuværende *Teverana* ved *Klaudiernes Gravmæle*, og de, som ville til *Hadrians Villa*, stige af her. Et Kvarters Vei fører til det langstrakte *Høidedrag*, bevoxet med prægtige *Pinier*, *Cypreser* og *Oliven*, imellem hvilke de store *Ruiner* ligge. Udsigterne ere herlige over *Sletten* til fjerne blaa *Høider* — til den anden Side ligge de nære *Sabinerbjerge*, skilte herfra ved en *Dal* med *Olivenskov*e. Vi søgte at faae lidt *Rede* paa de mange *Ruiner*, i hvilke de herligste *Kunstskatte* ere fundne. Bedst bevarede ere *Stoa Pæcila* og enkelte andre. Fra *Villaen* havde vi en forfærdelig hed og trættende Vei til *Tivoli*; vi lærte, at den italienske *Middagssol* er ikke at spøge med. Til den ene Side vare store *Vinhaver* og *rødblomstrende Mandeltræer*, til den anden Side *Olivenskoven*e opad *Bjerget*. Endelig naaede vi *Byens Port* og gik gennem en meget lang og snæver *Gade*, hvor vi bleve anfaldne baade af *Voxne* og *Børn* med *Raab* om un soldo. I *Hotel Sibylla* udhvilede vi os og spiste til *Middag*, og i *Haven*, hvor man har *Vandfaldene* lige for sig, drak vi *Kaffe*. Tilligemed tre *Tydskere* fik vi en *Fører*, steg ned ad *Klipperne* og saae *Floden* bruse frem gennem *Aabninger* i *Klippen*, som den selv havde dannet sig. Der var en *Rigdom* af *Grønt* og *Løv*, der var *Fuglesang* og *Friskhed*, *Stjerne* slyngede sig op og ned med *vexlende Udsigter*. Vi gik tilbage ad *Tivolis Hovedgade* til *Villa d'Este*, hvorfra vi ret nød *Skuet* af den nedgaaende *Sols Lys* over den *deilige Have*, det *maleriske Tivoli* og *Campagnen*. — *Dampsporvognen* snoer sig ned ad *Bjergets Side* gennem *Olivenskoven*, her stod *Alt klart* mod den *røde Aftenhimmel*, snart vare vi inde paa *Sletten*. Det blev *mørkt*, og vi kjørte med saa *langsom Fart*, at vi troede, vi aldrig skulde naae *Rom*. Endelig kom vi dertil efter to *Timers Kjørsel* og fik en *daarlig Aftensmad* i *Via Nazionale*“.

— Under hele vort *Ophold* i *Rom* havde vi det *skjønneste*

Veir. Det var en usædvanlig klar og solrig romersk Vinter. Om Morgenen var det koldt, vi saae hyppig Rimfrost og ikke sjældent lange Istapper paa Springvandene. Opad Dagen fik Solen større Magt, det kunde endog blive meget varmt, hvor man var i Læ for de skarpe Vinde fra Bjergene — om Aftenen deiligst stjerneklart. Veiret var fortræffeligt til vore mange og lange Vandringer i Rom og Byens Omegn. Ja tilsidst længtes vi efter Regn, Tørken begyndte at blive generende, og det uafbrudte Solskin trættede os. „Mandag d. 27. Februar,“ skriver Elisabeth i sin Dagbog, „vaagnede vi ved den lifligste Musik, vi for Øieblikket kunde høre, en øsende Regn. Træerne i den lille Have udenfor vore Vinduer bleve renvaskede, og de røde og hvide Kamelier mylrede frem paa Buskene“. I Marts Maaned skinnede Solen med saadan Magt, at vi begyndte at faae det for varmt i de trange Gader, og vi tænkte nu paa at bryde op forat føre et friskere Friluftsliv i Sydens herlige Foraar, som nu brød frem med al sin Vælde.“ Den 14. Marts var det Kong Umbertos Fødselsdag, og da det som sædvanligt var straalende Solskinsveir, var der stort Røre i Staden. „Vi gik til Via Nazionale, der var besat med Soldater, og hvor det vrimlede med Mennesker. Lidt efter kom Kongen til Hest, bleg og mørk, fulgt af alle sine Generaler med vajende Fjer. Vi saa Tropperne drage forbi, men der var solhedt og stor Trængsel, saa vi kunde intet Overblik faa. Det var vanskeligt at slippe tilbage til vort eget Kvarter, da Gaderne var spærrede af Menneskemængden. Endelig slap vi igennem og naaede til Trattoriet Genia, hvor vi spiste Frokost og begav os derefter ud til Vatikanet, hvor vi gjorde Afskedsbesøg i Stanzaerne og Malerisamlingen.

I længere Tid havde vi drøftet, hvorhen vi nu skulde vende os. Forskjellige Reiseplaner bleve drøftede, endelig bestemte vi os for Sicilien med dets mange Oldtidslevninger og storladne Natur. Et kjært Følgeskab fik vi i Frøken Frieda Brun, der i Forening med os ønskede at bereise det sagnrige Syditalien.

Og saa kom Opbruddets Dag med al sin Travlhed: Indpakning, Indkjøb af forskellige Ting, nogle Afskedsbesøg. Til

Middag vare vi samlede med en Deel Venner i Falcone, hvor det gik livligt og fornøieligt til med forskjellige Skaaltaler.

Lørdag d. 18. Marts forlode vi Rom. „Allerede Kl. 4^{1/2} vare vi oppe og fik vor Kaffe af Værtinden. Fachinieren mødte præcis, og Kl. 5^{1/2} forlode vi vor Bolig i Capucinergaden Nr. 6. Solen var endnu ikke staaet op, men Morgenen var klar; der var stille i Gaden, kun enkelte Skikkelser listede sig ind i Kirken til Morgenmessen. Paa Jernbanestationen mødte Stahlfest Møller og H. Ussing forat sige os Farvel, og saa dampede vi afsted over Campagnen, hvor vi saae Solen kaste sit første Skær over alle de velkjendte Steder. Paa den anden Side af Marino begyndte de nye Steder; vi kørte mellem vinbevoxede Bjerge med rød blomstrende Mandeltræer mellem Vinstokkene. Bjergene bleve høiere, vi saae Benedict af Nursias Kloster kneise paa Toppen af Klipperne. Ved Capua blev der fuldt af Mennesker og meget varmt i Coupeen. Egnen blev flad, mange Pinier og Popler saaes paa de frodige Marker, pludselig fik vi Øie paa Vesuv med sin hvide Røgsoile, lidt efter rullede vi ind paa Neapels Banegaard.“

Fra Neapel gjorde vi en Udflugt paa nogle Dage til Pompeji, Amalfi og Ravello, hvor vi i rigt Maal nøde Skuet af de mærkelige Oldtidslevninger, de vidunderlige Udsigter og de skønne Bygninger i maurisk Stil, omgivne af deilige Haver. Men i Neapel selv blev Opholdet alt andet end behageligt. En tung Scirokko hvilede over Byen, Himmel og Hav havde en blygraa Farve, Luften var trykkende, og paa Gaderne hvirveledes Støvet op i Næse og Øine. Henad Aften blæste det op til Storm, og med Stormen fulgte Plaskregn. Midt om Natten bleve vore Vinduer, der her som overalt i Syden ikke sluttede meget tæt, revne op af et voldsomt Vindstød, og Regnen strømmede ind til os. Jeg maatte kalde Hjælp til for atter at faae dem lukkede og fæstnede. Under disse Forhold maatte vi opgive vor Plan om at fare til Søs til Palermo, saa meget mere som man underrettede os om, at Garibaldi ventedes til Palermo, og at som Følge deraf alle Hoteller vare overfyldte af Reisende. Istedendfor maatte vi da vælge den lange Jernbane-

reise gennem Syditalien til Messina, som dog ogsaa frembyder sin Interesse ved en rig Afvexling af Sceneriet, snart fører den over aabne Sletter, snart mellem skovbevoxede Høider, hvor Træerne nu stode i den første lyse Foraarspragt, snart dybt nede i snævre Dale, hvor de høie Fjælde rage op til begge Sider, og hvor Banen snart er ført gennem Tunneller, snart langs Randen af Afgrunde. Jo længere vi kom frem, des tættere blev Stimmelen af de Reisende, som skulde med til Sicilien forat see den gamle Frihedskæmpe Garibaldi.

Vi forlode Neapel ved Middagstide, kørte hele Dagen og den paafølgende Nat. Aarle næste Morgen saae vi ud over Adriaterhavet og en kold graa Himmel. Da Solen kom op, svandt dog Taagerne hurtigt, og Alt funkledede i det klare Morgenlys. „Landskabet blev efterhaanden meget smukt: til den ene Side havde vi det blaa Hav med den hvide Brænding, til den anden Side høie Bjerge i deilige Farvetoner, over hvilke Aspromonte ragede op som det høieste Punkt. Allevegne var der Skarer af Landfolk og flagsmykkede Stationer. Da vi vare komne omkring Cap Spartivento, viste Siciliens Kyster sig; det var en smuk Tur til Reggio. Her kom vi ombord i en lille Dampner, der rullede stærkt af Middelhavets Dønninger, men efter en Times Seilads vare vi i Messina, hvor vi maatte begynde med at slaas med Dragerne, der vilde tage vort Tøi fra os. Vi kom i en Droschke, kørte gennem Garibaldigaden, der var smykket med italienske Flag, og fik efter nogen Vanskelighed Plads i et Hotel. Vi fik at vide, at Garibaldis Ankomst vilde først finde Sted næste Dag, og aflagde Besøg i et Par danske Familier, hvem vi bragte Breve og Hilsener fra Danmark. Næste Dag kørte Frøken Brun og jeg ud til Campo santo, der ligger deiligt, omgiven af høie Bjerge med Udsigt over Havet. Resten af Dagen tilbragte vi med at vente paa Garibaldi, snart ved Havnen, hvor der var udmærket smukt og duftede af Appelsiner (hvad der overhovedet gjorde i hele Byen), snart i den flagsmykkede Gade, hvor der ligger et lille Blomsteranlæg med mange fremmede, sydlandske Træer og med store hørøde, hvide og blaa duftende Blomster: Lilier,

Ranunkler og mange deilige Planter. Ligesom vi vare gaaede ind forat spise til Middag, dampede Garibaldi ind i Havnen. Vi kom hurtig ud og op paa nogle Stole foran Restaurationen. Der var en umaadelig Bevægelse blandt Folk og navnlig en tæt Trængsel udenfor Hotellet, hvor han boede. Under stor Jubel kjørte Garibaldi gennem Gaden, men vi kunde ikke faa Øie paa ham, thi gammel og svag som han var, laa han udstrakt paa en Stol i Vognen. Folk vedblev at raabe og klappe i Hænderne, indtil En af hans Følge traadte frem og bad dem være stille, da den gamle General var træt; saa spredtes Trængselen. Om Aftenen var Byen illumineret, vi saa lidt derpaa og gik derefter op til Consul Fogs, der havde bedt os til The sammen med deres Sønner og Svigerdatter, og hvor vi tilbragte en hyggelig Aften“.

„Mandag d. 27. Marts besøgte vi først forskellige af Byens Mærkeligheder og kjørte dernæst ud til Fyrtaarnet ved Faro. Veien gik langs Messinastrædet forbi Fiskerleier med mange Børn, sorte Grise og Landsteder, store Kaktushækker, Orange-træer og deilige Udsigter over det blaa Sund og Kalabriens Bjerge. Da vi naaede ud til Fyrtaarnet ligeoverfor Scylla, kastede en Flok Dreng sig som brølende Løver over os forat faae Skillinger; endnu medens vi stege op i Fyrtaarnet, hørte vi deres Hysten nedenfor. — Ved vor Tilbagekomst til Messina var Garibaldi ifærd med at reise, og vi kunde høre Mængdens Hurraraab. — — Aftenen tilbragte vi hos den tyske Consul Schneeganz, der er gift med en Datter af Professor Brugisch i Strassburg, hvem Henrik kjendte fra sit tidligere Ophold der. De havde samlet forskellige Engelske og Danske hos sig: alle Sprog bleve talte mellem hinanden. Vi drak The, tilbragte et Par Timer der og fulgtes hjem med de unge Fogs i en yndig Maaneskinsaften langs Stranden.“ — —

— Fra Messina gjorde vi Turen paa Jernbanen til de berømteste Steder paa Øen, Taormina, Catania, Syrakus, Girgenti og Palermo, idet vi gjorde et Par Dages Ophold paa hvert Sted for i Ro at betragte de mange Oldtidslevninger og de herlige Naturskønheder. En uheldig Omstændighed

lagde imidlertid Hindringer i Veien for os, det var Veiret. Vinteren i Rom havde været usædvanlig tør, næsten altid havde vi en skyklar blaa Himmel og kun et Par enkelte Regndage. Det samme Veirlik havde været paa Sicilien, hvor de havde havt *duo mese di paradiso*, som en af Damerne i Messina sagde til Elisabeth. Men uheldigvis hørte disse to Paradisaaender op netop ved vort Komme. Allerede i Messina bebudede vore danske Venner en forestaaende Veirforandring, og den lod ikke vente paa sig. Medens Siciliens Klima ellers har en næsten afrikansk Tørhed og kun enkelte Regndage, fik vi nu voldsomme Regnskyl, stundom hele Regndage. Det var Foraarsregnen, som indfandt sig og bragte Friskhed over Plantevæksten, der i Mellemmrummene, naar vi fik Solskin, straalede i vidunderlig Fylde og Glands, men den strømmende Væde greb rigtignok ogsaa forstyrrende ind i vor Reise.

Neppe vare vi komne til Taormina, før Regnen begyndte. Og det var ikke Støvregn, men i halvandet Døgn skyllede det næsten uafbrudt. Det høitliggende Taormina, Oldtidens Tauromenium, med sit antike Theater, de straalende Udsigter over Havet og imod det snedækkede Ætna er et af de skjønneste Punkter i Italien, og nu var Alt svøbt i en tæt Regntaae. Uheldigvis vare Hotellerne overfyldte og de ledigblevne Pladser forudbestilte, saa at vi kun kunde faae Husrum for to Dage og maatte derefter reise videre mod Syd. Dog forundtes der os til Afsked et Skjønhedsglimt af al den underfulde Herlighed, som Regnen havde dækket for os, idet Solen brød frem, og en rask Vind forjog de tunge Skyer og Taager. Vi gik hen i Ruinerne af Theatret og saa gennem dets Buer de storstilede Linier i Landskabet med Ætna i Baggrunden. „Ad en steil Fodsti gik vi dernæst ned til Jernbanestationen: frodige, lysegrønne Mandeltræer, Agaver og Kaktus i Mængde stode smukt mod det grønblaa Middelhav med de hvide Brændinger langs Kysten. — Banen mod Syd til Acireale, hvor vi nu agtede os hen, gaaer som gennem en Have af Mandeltræer, Oranger, Ferskent træer med lyserøde Blomster og store Vinplantninger. I Nærheden af Acireale saaes Levninger af Ætnas

Ødelæggelser, Lavablokke kastede vildt mellem hinanden, Huse og Gjærder vare byggede af Lava, men midt imellem Stenene voxer den frodigste Vin.“

Acireale har en pragtfuld Beliggenhed høit oppe paa Klippekysten med vid Udsigt over Havet, der i stærke Brændinger bryder sig mod Kysten. Sit Navn har den af Bækken Acir, der skummende bruser ned ad Skrænterne mod Havet, til hvilken Ovid i sine „Forvandlinger“ henlægger Sagnet om Hyrden Acir og Nymphen Galathea. Ogsaa homeriske Minder knytter sig til Stedet, thi her henlægger Homer Skuepladsen for Odysseus' Sammenstød med Cyklopen Polyphem, og ude i Havet ligger nogle Klippestykker, mod hvilke de hvide Skumbølger bryder sig, og som af Sagnet erklæres at være de Klippeblokke, som den blændede Cyklop slyngede efter den bortseilende Grækerkonge, der med sin snedige List havde unddraget sig hans Voldsomhed; de kaldes endnu scogli dei Ciclopi. Men Acireale glæder sig desforuden ved Goder af mere reel Art end disse gamle Oldtidsdigtninge. Der er varme Sundhedskilder, og et stort Bade-Etablissement er blevet oprettet, til hvilket mange Udlændinge, særlig Englændere søge hen forat styrke eller gjenvinde deres Helbred. I Forbindelse hermed staaer et Hotel, som er udstyret med engelsk Comfort. Vi toge Ophold i det og efter det slette Veir og det lige saa slette Logis i Taormina befandt vi os særdeles vel i dette baade hyggelige og smukke Kvarteer. Efter endt Middag samledes alle Gæsterne efter engelsk Skik i et stort common-room, i hvilket der var opstillet smaa Borde med Lamper, om hvilke der samlede sig læsende eller samtalende Grupper. Jeg udsøgte mig ogsaa et saadant Bord, paa hvilket der stod en stor Lampe, fik fat i en Avis og trak en stor og magelig Lænestol frem, i hvilken jeg tog Plads for i Ro og Mag at studere Avisen. Men uheldigvis havde jeg ikke bemærket, at Lænestolen delte Skæbne med vore Lamper i Rom: den var nemlig *rotto*, idet det ene Ben manglede. I samme Øieblik, som jeg magelig satte mig til Rette i den, faldt den over mod Bordet, som væltede, Lampen styrtede med et Brag ned paa

det tæppebelagte Gulv, fra hvilket i samme Øieblik en høi Flammesøile slog i Veiret. Nu blev der Uro i Forsamlingen, flere ilede til forat slukke; en ung Officeer bredte med en Dristighed, som jeg maatte beundre, en Avis ud over Ilden forat kvæle den, Andre kjørte med bedre Resultat det væltede Bord hen over den, Frøken Brun kom løbende med en Karaffel Vand, som hun hældte ud over Luerne. Ved disse for- enede Anstrængelser slukkedes Ilden i faa Øieblikke, uden at større Skade anrettedes. Selskabet vendte atter tilbage til sine gamle Pladser forat fortsætte Læsningen og Passiaren, og Alt kom atter i Ro. Men Elisabeth var meget bestyrtet over det Forefaldne og bad mig om at mælde mig som den Skyldige og gjøre Directeuren for Hotellet en Undskyldning. Heri kunde jeg dog ikke føie hende: det Første var overflødigt, da det var aabenlyst for Alle, at det var mig og ingen Anden, som havde voldt Forstyrrelsen, og hvad Directeuren angik, fandt jeg, at det var snarere ham, som burde gjøre mig en Undskyldning, fordi der i Salonen var fremsat trebenede Lænestole til Fald og Fare for Gæsterne. Directeuren har muligvis været af samme Mening, thi vi hørte Intet videre til Affæren, som næste Dag syntes glemte.

Tidligt næste Morgen vare vi paa Færde og saae Ætna ligge ganske klart, lidt efter kastede Solen de første Straaler over de blændende hvide Snemasser, som dække Bjergets Top. Men det herlige Syn varede ikke længe, Skyerne samlede sig atter om det og skjulte det for os. En paatænkt Tur opad Vulkanens lavere Partier maatte opgives, da Taagen og Skyerne vilde hindre os fra at see Noget.

„Kl. 2 reiste vi til Catania. Banen gaaer først gennem en Have af Orange- og Mandeltræer, dernæst over en stærknet Lavastrøm fra Udbruddet 1669. I Catania kom vi ind i et temmelig malproport Hotel, hvor de vilde give os alle Tre eet Værelse til fælles Sovestue. Da vi protesterede herimod, fik vi to andre Værelser, som i Begyndelsen forfærdede os ved deres Uhygge, men vi bleve dog snart forsonede med dem paa Grund af den store Venlighed og Opmærksomhed fra

Italienernes Side. Veiret var tungt, graat og koldt; vi gik til Villa Bellini, et smukt Anlæg, men af Ætna var der ikke Spor at see. — Om Aftenen var der Illumination og Musik i Byen i Anledning af Vesper Siciliano, hvis Minde feiredes af en tæt Folkestimmel, som færdedes i Gaderne. Da vi kom op paa vore Værelser, var det klaret op, vi kunde skimte Ætnas hvide Masse mod den dunkle Nathimmel“.

„Næste Morgen, Lørdag 1. April, skinnede Solen paa Ætna, og vi besluttede at tage op til Monte Rossi*). Vi leiede en Vogn for 10 lire og Løftet om en *buono mano****) og kjørte derop Kl. 10. Veien skraanedes jævnt op ad Bjerget, hvor der var den rigeste Vegetation af Oranger, Oliven, Mandler og Vin, og derimellem den frodigste Jordbund med saftigt grønt Græs, en Rigdom af Blomster, Vedbend og Bregner. Over og mellem de grønne Træer saaes Havet og, da vi kom høiere op, paa den anden Side Sletten med Floden Selimene og bag den fjernere Bjerge. Den øvre Del af Ætna var dækket af Skyer, men de mange Kratere begyndte at vise sig fra Tvillingsøen; nu kom vi ogsaa til de størknede Lavastrømme, brede Bælter af vildt henkastede sorte Sten. Byerne vare for en Del byggede af disse Lavablokke og saae meget triste ud, da der tilmed ikke var Vinduer i Husene. Efter to Timers Kjørsel kom vi til Byen Nicolosi, hvor vi fik et Muldyr og en Fører, og begav os opad Monte Rossi. Veien gik meget steilt opad i det løse Lavagræs — det var interessant at see ned i Kraterne og Udsigten var pragtfuld over Hav og Bjerge, Byer og Sletter. Mange Kratere talte vi rundt om, for Foden af Monte Rossi bredte sig den sorte Lava, meget henlaa udyrket, men meget var omdannet til Vinmarker. Det begyndte at regne, og vi skyndte os ned ad Bjerget; pludselig viste Toppen af Ætna sig. I Nicolosi spiste vi Frokost og kjørte derefter hjem under overtrukken Himmel, men frydende os over det rige,

*) Nogle Kratere i en Høide af c. 3000 Fod, som dannedes ved det frygtelige Udbrud 1669. Saadanne vulkanske Rester findes rundt om Ætna i et Antal af omtrent 350 og kaldes af Folket *figli dell'Etna*.

**) d. e. Drikkepenge.

deilige Landskab, der er som en Have. I Nærheden af Catania bleve vi indhentede af en stærk Byge og kom hjem i Skyregn“.

„Palmesøndag, d. 2. April, var Veiret pragtfuldt, Ætna laa i hele sin Glands, paa Domkirkepladsen gik Drengene med vaiende Palmegrene. Vi gik til Benediktinerklostret, et af de største og pragtfuldeste Klostre, som nu er indrettet til et Gymnasium og til tekniske Skoler. Det indeslutter tre Klostergaard med Haver, den ene høiere end den anden. Fra den høieste, hvor der var gamle Cypresser, Myrther og duftende Orangeblomster, var en deilig Udsigt, og her saae man, hvorledes den sorte Lavastrøm fra Monte Rossi som ved et Mirakel pludselig var bøiet af fra Klostret.*) Vi gik til Domkirken, hvor der var propfuldt af Mennesker, og hørte smuk Musik. Kl. 3 toge vi Afsked med Catania og kørte til Siracusa. — —“

„I Syrakus toge vi Kvarteer hos Signore Politi, hvis Familie tæller mange Kvinder. Vi spiste til Aften, omgiven af hele Familien, der lagde Planer for os for de følgende Dage. Næste Morgen var det pragtfuldt Veir. Vi aflagde et Besøg ved Havnen og ved Kilden Arethusas, der er bevoxet med Papyrusplanter. Derefter toge vi en Vogn, fik vor Frokost pakket ind i en Kurv og kørte ud til Fæstningen Epipolæ. Veien slyngede sig mellem deilige Marker med de skønneste Blomster, Oliven og Mandeltræer, bagved saaes det blaa Hav. Efter en lang Kjørsel naaede vi derud, stege af Vognen, saae paa den øde Flade, oversaaet med Sten og undersøgte de faa Levninger. Deilig var Udsigten mellem Oliventræerne til det blaa Hav og de hvide Klipper. Atter kørte vi tilbage til Byen og besøgte *Latomia dei Capucini*. Forunderligt at see disse vilde Stenbrud med fantastiske Former, hvor saa mange Ulykkelige have hensmægtet Livet — nu vare de dækkede med den

*) Munken, som udførligt skildrede os, hvorledes St. Agathe havde holdt sit Slør frem og derved standset Lavastrømmen, sluttede sin Forklaring med de Ord: „e questo era un' miracolo“.

frodigste Vegetation, Blomster og Fuglesang. Her spiste vi vor medbragte Frokost og kørte derpaa til St. Giovanni, den ældste Kirke paa Sicilien, hvortil støder store Katakomber med brede Gange, meget forskellige fra de romerske. Endvidere saae vi det græske Theater, udhugget i Klippen — Villa Landolini med dens herlige Have — Latomia del Paradiso med det mærkelige „Dionysii Øre“ og Aquæducten ovenover. Nu havde vi seet saa meget, at vi ikke kunde rumme mere og kørte derfor hjem, aandelig og legemlig trætte. Vi spiste til Aften og gik tidligt til Sengs.“

„Tirsdag 4. April. Henrik laa længe paa Grund af Forkølelse; jeg skrev Dagbog. Vi gik ud i Solskinnet og saae Domkirken og Musæet, hvad der ikke er særlig meget ved, og gik os en Tur ved Havnen. Der var faldet en Regnbyge, men nu var det paa Ny Solskin, og Alt var frisk efter Regnen. Vi kom ind i Latomia di Venere, hvor der var en henrivende Have, en saadan Fylde af Slyngplanter og Blomster har jeg aldrig før set — et Væld af Vedbend dækkede Stenene. Efter fornyede Besøg i Amphiteatret og det græske Theater og paa andre mærkelige Steder kom vi hjem til den venlige Familie, med hvem vi havde faaet os forskellige Samtaler.“

„Onsdag 5. April vaagnede vi Kl. 4 ved Skylregn; det var ikke lysteligt at skulle op Kl. 5 forat reise i saadant Veir, men afsted maatte vi jo. Vi fik vor Kaffe af Signora Politi, der listede om saa stille som en Mus, indpakket i mange Tørklæder. — Toget førte os tilbage over Catania, hvor vi havde fire Timers Ventetid, men Veiret bedrede sig nu. Vi gik ind i Domkirken, hvor vi mødte en Procession af sorte og hvide Hættebrødre med Lys og Kors i Anledning af den stille Uge. — Kl. 2¹/₂ kørte vi videre gennem en lidet tiltalende Deel af Sicilien: ingen Træer, nøgne Klipper, daarlige Marker, men efterhaanden blev det frodigere med udstrakte Hvedemarker, og til sidst kom vi ind i et smukt Bjerglandskab ved Castrogiovanni. Paa den lille Station en halv Times Vei fra Girgenti maatte vi vente i to Timer, hvilket var en Taalmodigheds-

prøve, men omsider naaede vi dog frem til Girgenti. Paa Hotellet kunde vi ikke faae Plads, men de skaffede os Værelser i Nærheden, og glade vare vi, da vi kunde komme til Hvile.“

„Skærtorsdag 6. April. Deiligt Veir; jeg steg op paa Taget af vort Hus og saae i det Fjerne Templerne og Havet. Da vi Klokken 8 $\frac{1}{2}$ vilde have vor Morgenkaffe, fandtes der ikke mere Mælk i Byen, Gederne, som malkes udenfor Husene, vare borte, og vi maatte nøies med Vand-Chokolade og tørt Brød. Under Maaltidet beleiredes vi af Drengene og Førere, hvoraf vi udvalgte os En og begav os paa Vandring, endskjøndt han forsikkrede os, at det var „*troppo fatizioso andare*“. Veien var imidlertid slet ikke saa lang, derimod meget smuk, idet den slyngede sig mellem Mandel- og Oliventræer med det blaa Hav foran os. — Templerne ligge deiligt; Fortunatemplet er helt bevaret, vi glædede os ved at see Hav og Bjerge mellem Søilerne. Junotemplet fandt jeg endnu smukkere, skjøndt det ligger mer i Ruiner, men Udsigten mellem Søilerne var storartet. Saa kom vi ind i et meget primitivt Osteri, hvor der ikke engang var Æg at opdrive, men kun Vin og Ost; heldigvis havde vi selv medtaget lidt Brød, Figner og Appelsiner. Endnu af tre andre Templer saae vi Levninger liggende i frodige Marker. En Stund sadde vi og hvilede os ved dem og stege saa paa Ny op til Staden, hvor vi ankom baade hede og trætte, men glade over den herlige Udflugt. Vi have visselig let ved at efterkomme Italienernes Afskedshilsen til os igaaraftes: *ricordatevi sempre della bella Italia!*“

„Efter at have hvilet gik vi ud og spiste til Middag; en tæt Menneskemasse bølgede gennem Gaderne i Forventning om at see den store Skærtorsdag-Procession. Mørket begyndte at falde paa, og ligesom vi vare komne op paa vore Værelser, lød Musik, og nu skred Processionen høitideligt frem under vore Vinduer. I Spidsen blev baaret et stort lysende Kors, bagefter fulgte to lange Rækker af munkeklædte Skikkelser med Lygter i Hænderne, derefter en stor Glaskiste og tilsidst

Sørgemusikken. Gaden var illumineret, og en stor Skare fulgte efter Optoget. I Kirkerne vare Voxfigurer af Jesu blodige Legem udstillet, som Folk strømmede til og kyssede.“

„Langfredag 7. April. Om Natten var det en heftig Scirocco, som blæste tværs gennem vor Stue, om Morgenen stærk Regn. Vi fik vor Kaffe bragt ind med en meget simpel Opdækning og gik til Domkirken i Regn og Blæst. Et Billede af den korsfæstede Frelser blev baaret i Procession gennem Kirken og nedlagt foran Alteret. Menigheden strømmede til og kyssede det. Dagen forud saae vi i en anden Kirke en legemsstor Afbildning af Maria i sorte Klæder, foran hende Jesu Legem og derom en tæt Trængsel forat kysse det. — Vi gik op og ned ad de steile Gader i Regnveir, ledsagede af nogle pjaltede Drengene, og bleve snart enige om, at der var Intet at gjøre i Girgenti i dette Regnveir, hvorfor vi pakkede sammen og kørte til Jernbanen. Om Aftenen Kl. 8¹/₂ kom vi til Palermo, toge ind i Hotel de France, spiste til Aften, sad og læste i en fin Salon og gik derefter til Sengs i et Sovekammer med korinthiske Søiler og forgyldte Capitæler.“

I Palermo overværede vi Paasken. Forskjellen mellem vor stille, indadvendte Maade at feire den store Kirkefest og Sydboernes udadvendte, larmende Maade er paafaldende. Det Hele er omdannet til et stort Skuespil med udstillede Voxfigurer af Christus og hans Moder i Legemsstørrelse, store Processioner med Kjærter og Musik. Mængden strømmer til i tætte Skarer forat see og juble som Børn over det prægtige Skuespil. Man tør ikke sige, at det mangler paa Andagt og from Deltagelse, thi en saadan er utvivlsomt tilstede, men derimod i høieste Grad paa Oplysning og en deraf følgende dybere Forstaaelse. Vi overværede Opstandelsesfesten i Palermo; den feires mærkeligt nok om Lørdagen, idet man formodentlig fra den paafølgende Nat har henlagt den til den foregaaende Formiddag. I Kirken St. Giuseppe herskede et dæmpet Mørke, Vinduerne vare tilhyllede, og foran Alteret var op-hængt et Tæppe, hvorpaa var malet Jesu Legem. En dæmpet Musik lyder, Lysene slukkes efterhaanden, Præsterne messe

lange Bønner — det er den lange Dødens Nat, hvormed Langfredag slutter. Næsten en Time varede dette, stedse mere dæmpet, mere mørkt, mere truende. Men pludselig Kl. 12 skeer en Forandring; det er Opstandelsen, som finder Sted. Tæppet foran Alteret falder, istedenfor sees den opstandne Frelser, omgivet af et straalende Lyshav, Musiken falder ind med fuld Kraft i en jublende Seierssang, Kirkeklokkerne ringe over hele Staden, Alt er Jubel og Glæde.

Ogsaa paa anden Maade var der Fest i Palermo, Garibaldi opholdt sig nemlig i Byen, Gaderne vare flagsmykkede, og overalt strømmede Skarerne sammen forat see et Glimt af den feirede Frihedshelt og hilse ham med begeistrede Jubelraab. Vi vare da ogsaa saa heldige at faae ham at see, da han kjørte gennem Vittore-Emanuele-Gaden, men det var et sørgeligt Syn, svag og lidende laa den gamle Kriger udstrakt i Vognen, dødbleg, med et mildt Udtryk i Ansigtet, de store, sorte Øine vare mærkelig udtryksfulde.

Der var nok at see og iagttagelse for os i den Ugestid, hvor vi opholdt os i det skønne Palermo: pragtfulde Kirker med store Mosaikbilleder, Paladser og Villaer i halv maurisk Stil, herlige Haver med Palmer, Agaver og anden sydlandsk Plantevæxt, og endelig rundt om Alt dette det muntre og farverige sydlandske Folkeliv. Kun Et var os i høj Grad ugunstigt, og dette Ene spiller uheldigvis en vigtig Rolle paa Reiser — Veiret. Det havde antaget et nordisk, ja jeg kunde næsten sige kjøbenhavnsk Præg. Det var koldt og blæsende, en tung graa Himmel, af og til faldt en Regnbyge, der bragte os til skyndsomst at søge Ly. Det raakolde ustadige Veir, der var ganske usædvanligt paa denne Aarstid, da Foraaret ellers viser sig i sin fulde Pragt, betog os en Deel af Nydelsen. Værre var det, at jeg i det fugtige Veir følte mig utilpas, havde Smerter i Halsen og maatte gaae til Sengs. Vor Reisefælle, Frøken Brun, ilede resolut ud i Byen forat skaffe en Læge. Hun kom snart tilbage med ham, han undersøgte Halsen, saa noget betænkelig ud og afgang tilsidst den Erklæring: „Det kan være

en ren Ubetydelighed, men det kan ogsaa være farligt — bedst at vise Forsigtighed. Imorgen kan jeg nok udtale mig med større Sikkerhed derom“. Han gav dernæst Forskrifter med Hensyn til Pensling, Gurgling, Diæt o. lign., og forlod os. Som vi erfarede var det en ung tysk Læge, ved Navn Dr. Berlin, der for et halvt Aars Tid siden havde ægtet en dansk Dame, Baronesse Gyldenchrone, og nu havde taget Bolig som praktiserende Læge i Palermo. Han gjorde et overmaade tiltalende og vindende Indtryk. Vi holdt os hans Forskrifter efterrettelige, Elisabeth pleiede mig omhyggeligt, Opvarterne i Hotellet viste vanlig italiensk Venlighed og Opmærksomhed og trøstede os med at fortælle, at en anden Reisende for nylig havde haft det samme Tilfælde, men var bleven rask i Løbet af et Par Dage. Det Eneste, der voldte Forstyrrelse, var et Piano-forte, paa hvilket der ufortrødent blev hamret hele Dagen igjennem. Elisabeth søgte forgæves at dæmpe Larmen ved at lukke et Par Døre, thi de bleve stedse revne op paa Ny, og Spektaklet var lige slemt. Imidlertid bedredes min Tilstand hurtigt, jeg sov godt om Natten, og da Dr. Berlin indfandt sig næste Morgen forat see til mig, erklærede han det Hele for overstaaet, jeg kunde gjerne staae lidt op og gaae ud i Sol-skinnet, som nu var varmt og lokkende, men dog vogte mig for den skarpe Nordenvind, der strøg lige ind fra det skinnende blaa Hav.

Allerede den følgende Dag følte jeg mig saa vel, at jeg turde bestige Monte Pellegrino sammen med Elisabeth og Frøken Brun. Dette Bjerg, der med sine skarpe kantede Former hæver sig Nord for Palermo i en Høide af omtrent 1800 Fod, havde under vort Ophold lokket os, da der fra dets Top maatte haves en glimrende Udsigt over Land og Hav, og vi bleve heller ikke skuffede. „Veien gaaer steilt opad i Zigzag, den er baade lang og besværlig, og Bjerget er en saa mærkelig Samling af nøgne Sten, at man ikke begriber, hvor Køerne, der kravle om paa Stenene, finde deres Næring. Men Skjønheden ligger i Udsigten: bagved os saaes Palermo og de

mange Bjergrækker, som begrændse Bugten, Alt i den herligste Belysning, foran os dukkede efterhaanden Canca d'oro*) op med sine spredte Landsteder og Bjergene, der holde Vagt over den. Endelig naaede vi Sletten ovenpaa Bjerget; der laa en stadselig Kirke, St. Rosalies Kapel, med tilstødende Præstebolig, tæt ved to andre Huse, hvori der boede tilsammen sex Familier. Ved vor Ankomst fandt vi livligt Røre: et stort Selskab af Englændere, indfødte Børn i alle Størrelser og en Flok langhaarede Geder, som netop bleve malkede til Englænderne. Ved Husene voxede de tre eneste Træer paa Bjerget. Vi gik ind i St. Rosalies Kapel: i Baggrunden sees Grotten, i hvilken Helgeninden pleiede at bede, i sin naturlige Tilstand, Grønt og blomstrende Planter hænge ned fra Loftet, og gjennem en Spaltning i Loftet seer man op i den blaa Himmel. Et prægtigt Alter er opreist her, ved hvilket der fem Gange om Dagen læses Messe af de fem derboende Præster. Under Alteret er en liggende Statue af St. Rosalie i en gylden Klædning med en Krans af Guldrosor om Panden. — Vi gik ind i et af Husene hos et Par gamle venlige Folk, Manden var født heroppe men havde i 32 Aar været Krøbling efter et ulykkeligt Fald, nu sad han paa sin Stol og saae ud af Vinduet, hans Kone sad ved Siden af og strikkede med de sædvánlige krumme Pinde, som de bruge, hun hentede Vin og Mælk til os. — Nedstigningen var besværlig, men Belysningen af Havet og Bjergene i Aftenrøden kunde ikke være skjønnere. Paa det sidste Stykke af Veien kom vi op i en Sporvogn, hvilket var heldigt, da det var et Vovestykke af H. at gjøre denne Tur lige efter hans Sygdom.“

„Lørdag 15. April. Frøken Bruns Fødselsdag. Jeg gik tidligt ud forat kjøbe nogle Blomster og forære hende. Det var en kvælende Scirokkoluft, men der var allerede stort Liv i Gaderne; jeg var saa heldig at finde smukke Roser, Heliotroper, Nelliker og Orangeblomster. Saa kom jeg hjem og fik Kaffebordet dækket i vor Stue, vi sadde hyggeligt sammen med Frøken Brun og saae ud over Palmerne i Giardino Gari-

*) d. e. den rige, frugtbare Slette rundt om Palermo.

baldi. Saa fik vi en Droschke og kjørte til La Ziza og Cuba, gamle mauriske Villaer. Veien derud var kjedelig mellem elendige Huse: der var en heel Folkevandring af fattige Koner og Børn med Krukker og Kopper, de bleve alle bespiste ved Kapucinerklostret. — — Efterat have ordnet alt til vor Afreise og betalt vor Hotelregning, som var rimelig, gik vi ombord i Dampskibet Marco Polo og dampede ud af Havnen, idet vi glædede os ved Synet af de mange smukke Bjergrækker om Palermo og ved at see ned i det mørkeblaa Vand. Vi tog Deel i Middagsmaaltidet, og derefter krøb jeg tilkøis og blev liggende, indtil jeg næste Morgen hørte H.s Stemme: „Kom op, thi nu har vi Capri bag os og Vesuv foran!“ I en Fart var jeg i Klæderne og paa Dækket og saae Napolis Golf i den skjønneste Morgenbelysning: Vesuv, kranset af sine Byer, udsendte mægtige Røgskyer, Capri svømmede paa Vandet, Ischia, Nisida, Cap Misens og inderst i Bugten det mægtige Napoli, hvor vi ankrede op Kl. 8.“

Og nu gik det raskt Nord paa. I Rom tilbragte vi et Par Dage og hilste paa Venner og Bekjendte. Tirsdag Morgen d. 20. April forlode vi Verdensstaden, kjørte over Campagnen i smukt og klart Solskin, kastede et sidste Blik tilbage til Peterskirken og Monte Mano og sagde Farvel til Rom. Efter et interessant Besøg i Assisi kom vi til Florents, hvor vi atter mødtes med Frøken Brun, Stahlfelt Møller og Prof. Ussings Familie — Professoren selv var i Grækenland. Elisabeth var utrættelig i at besøge Museer og Kirker, men nu slog Skilsmisens Time, hun turde ikke længer blive borte fra Børnene og Hjemmet. Hun fik godt Reiseselskab i Frøken Alice Puggaard; Tirsdag d. 25. April sagde jeg hende Farvel paa Bane gaarden i Florents, hvorefter hun og hendes Reisefælle i et Par hurtige Dagsreiser naaede Hjemmet, hvor hun traf Alt vel.

Selv vilde jeg tilbringe endnu et Par Uger i Norditalien forat styrkes ved det frembrydende Foraar, inden jeg atter gjenoptog Arbeidet. Men Reisens Glæde endte for mig med Elisabeths Bortreise — mine Tanker og Længsler fulgte med

hende, og skjøndt jeg befandt mig i et vakkert og interessant Reiseselskab i herlige Naturomgivelser, kjendte jeg dog en underlig Tomhed i Sindet ved ikke længere at have hende ved min Side. Endnu et Par Dage blev jeg i Florents og fulgtes saa med Ussings og de andre Reisefæller over Parma og Milano til Comosøen, hvor vi toge Ophold i Bellaggio. Her fejredes min Fødselsdag d. 3. Mai; Vennerne forærede mig Roser og et lille, fint udarbejdet Sølvkors til Emmy — vi roede over Søen til Villa Carlotta, hvor vi vandrede rundt i den prægtige Have og saae et sandt Niagara af blomstrende Azalier, der vældede ind over Skrænterne. Om Aftenen sade vi nede ved Søens Bred, det var som en lun og varm Sommeraften, og i Astis spumante drak vi min Skaal og alle Kjæres Skaal.

Veiret slog om og Foraaret fik samme ustadige Præg som paa Sicilien. Vi fik først øsende Regn, saa Graaveir og kold Blæst. Jeg følte mig tung i Sindet og tog for at sprede Tankerne atter fat paa „Sverre Præst“, som havde hvilet siden vor Afreise fra Rom. Udsigten fra mit Vindue over Søen og de italienske Bjerge omdannede jeg i Phantasien til de norske Fjorde, hvor Sverre slog sine Slag og omsider vandt Norges Kongekrone. — I Bellaggio stødte Prof. Ussing til os, han kom fra sin Reise i Grækenland, hvor han havde tilbragt et Par Maaneder, han saae rask og solbrændt ud og havde meget at fortælle fra sine Oplevelser.

Efter en halv Snes Dage tog jeg Afsked med mit Reiseselskab, sagde Italien Farvel og reiste gennem Schweiz til Tübingen, hvor jeg tog Ophold et Par Dage forat see det gamle Universitet med dets berømte „Stift“ (Bolig for ældre og yngre Studerende) og hilse paa derværende Colleger. Veiret var barsk og raat, jeg fik at kjende, at jeg havde forladt Italiens milde, solvarme Luft, en Dag fik vi endog Sneveir, skjøndt det var midt i Mai. Det var de berygtede „Pankvatiusedage“, opkaldt efter d. 12. Maj, der i Sydtykland synes at spille en lignende Rolle som „de 40 Riddere“ hos os, de komme gjerne med et Tilbageslag af Vinteren fra Alpernes Sneregio-

ner. Af de theologiske Professorer Buder, Kübel og Kautsch blev jeg modtagen med stor Venlighed og Opmærksomhed, ligesom af Albert Snider, bekjendt ved sine lange Reiser i Orienten og sin Reisebog over Palæstina og Syrien, optagen blandt Bædekers bekjendte Haandbøger. Særlig Fornøielse havde jeg af et Besøg hos R. R. Köstlin. Han var oprindelig Theolog, sluttede sig til den Bauriske Skole og udgav kritiske Arbejder over Evangelierne. De negative Resultater, hvortil han var kommen, synes dog ikke at have tilfredsstillet ham, muligvis de ogsaa lagde Hindringer i Veien for hans Ansættelse ved Universitetet — nok: han opgav Theologien og valgte istedenfor Æsthetik og Kunsthistorie, opnaaede ogsaa at blive ansat som Professor i disse Fag i Tübingen, hvor han nu havde virket i en længere Aarrække. Da jeg fremstillede mig for ham som Theolog, tog han noget kølig mod mig og erklærede, at han ikke længer syslede med denne Videnskab. Men da jeg sagde ham, at det ikke var paa Theologiens, men paa Æsthetikens Vegne, at jeg tillod mig at hilse paa ham, og at jeg med Interesse havde studeret hans store Værk over Æsthetiken, da forandredes hans Optræden, han blev gemytlig og snaksom som en ægte Schwaber og var ivrig forat vise mig omkring. Jeg hørte en Forelæsning af ham over Shakespeare, som han til min Forundring holdt i bredt schwabisk Tungemaal. Om Aftenen førte han mig hen i „Museum“, et Samlingssted for Universitetslærere. Her traf jeg sammen med en Deel yngre juridiske og statsvidenskabelige Professorer, der vare meget muntre, og med hvem jeg fik mig en fornøielig Passiar ved et Glas Øl.

Fredag d. 19. Mai forlod jeg Tübingen og kom efter et Par kortere Besøg i Frankfurt og Marburg, hvor jeg frydede mig over den skønne og fine Elisabethkirke, til Kjøbenhavn Tirsdag d. 23. Mai og var snart i mit Hjem, hvor der var stor Glæde over Gjensynet og over atter at være samlede.

Reisen havde været opmuntrende og forfriskende ved sine mange forskjellige Indtryk. Dens Hovedformaal at give nye Kræfter var naaet, mit Helbred var styrket, og jeg kunde atter

gjenoptage Gjerningen, om jeg end stadig maatte vise Skaansomhed og holde det stærke aandelige Arbeide indenfor en vis Begrænsning, om jeg ikke vilde udsætte mig for at faae ubehagelige Mindelser.

For Elisabeth var Reisen en blivende Kilde til Glæde. Hendes Synskreds var bleven udvidet, hun havde seet en fremmedartet Natur og Folkeliv og i rigt Maal nydt Skuet af den store Kunst og Oldtidens Monumenter. At fortsætte Studierne herover var hende en kjær Syssel, og hun læste jævnlig baade nye og gamle Bøger herom. Gjerne samtalede hun med andre Romafarere og fornyede de rige Erindringer, og overfor Børnene havde hun i Minderne fra Barndomshjemmet og fra den store Udenlandsfærd et udtømmeligt Stof til Fortællinger. Med god Føie kunde Emmy i senere Aar sige: „Ja naar Mor først begynder at fortælle om Dokken eller Italien, saa bliver hun ikke saa snart færdig.“

XIII

LYKKELIGT FAMILIELIV

Kort efter Hjemkomsten afholdtes theologisk Embedsexamen, og saasomt den var vel fra Haanden, tiltraadte Elisabeth og jeg vor vanlige Feriereise, i hvilken vi aflagde Besøg hos Slægt og Venner paa Landet. I denne Sommer feirede vi en smuk Familiefest i Randers, hvor min ældste Broder, der nu i tre Aar havde virket i denne By som Sognepræst, holdt Sølvbryllup. Saavel Sølvrudgommens som Sølvrudens Søskende vare samlede her foruden nærmeste Slægt og Venner, en talrig Kreds, som feirede Festen med stor Glæde. Der blev afsungen en Cantate og flere Sange, jeg holdt Festtalen over det Svundne og det Vundne, den blev efterfulgt af ikke mindre end 23 andre Taler, Veltalenheden og Champagnen strømmede omkap. Efter denne muntre Fest fulgte et ensomt Ophold ved Blokhus, medens Elisabeth reiste tilbage til København forat passe Hjemmet og Børnene. Jeg brugte Søbade, vandrede langs Vesterhavets Bred snart i pragtfuldt Solskin og saae Havet glide med langlige Bølger ind mod den brede hvide Strand, snart i uroligt Veir, hvor mørke Skyer taarnede sig fjernt i Horizonen, og Solen som et ildrødt Øie blinkede frem mellem dem. En Dag brød en vældig Storm løs og pidskede Sandet op, saa det fæg omkring, medens de mørke Bølger tumlede sig vildt. Jeg traf adskillige Bekjendte, men var ogsaa meget overladt til mig selv og kunde følge mine egne Phantasier. Under dette Ophold fuldendte jeg Fortællingen „Sverre Præst“, paa hvilken jeg havde arbeidet et Par Aar,

men jeg lod den henligge til fornyet Gjennemsyn, og først nogle Aar efter blev den udgivet i Trykken.

I September 1882 begyndte jeg atter Forelæsninger efter et Aars Hvile. Jeg holdt Forelæsninger over Religionsphilosophi, der som sædvanlig drog en talrig Skare Tilhørere til sig, medens en Forelæsning over den romersk-katholske Kirkelære kun overværedes af en liden Kreds. Det var aabenbart, at Kampen mod Fritænkeriet interesserede Studenterne som overhovedet det store Publicum i ulige høiere Grad end Kampen mod Romerkirken, hvad vel heller ikke er saa underligt, eftersom den første har hele Nyhedens Interesse, medens den sidste principielt kan siges at være udkæmpet alt for trehundrede Aar siden.

I Facultetet var der foregaaet den Forandring, at Hermansen i Løbet af Sommeren havde taget sin Afsked. I det sidste Par Aar havde han været meget svagelig, maatte kjøre til og fra Universitetet og kunde kun med Besvær bestige Kathedret. Men han elskede Universitetet, hans hele Hjerte hang ved Lærergjerningen, og det var først efter mange Overtalelser, at det lykkedes hans Venner at formaae ham til at søge sin Afsked. Jeg var tilfældigvis tilstede i Universitetsgaarden og saae ham kjøre bort derfra efter den sidste Forelæsning. Med et vemodigt Blik fulgte jeg min gamle Lærer og Collega, der nu drog bort fra den Høiskole, som han havde elsket saa høit, og hvor han havde udfoldet en lang og betydningsfuld Virksomhed. Han kunde da heller ikke ret længe bære Savnet af sin vante Gjærning, allerede i October døde han. Sørgefesten fandt Sted i Frue Kirke, hvor først Stiftsprovst Rothe talte over sin gamle Ven, og dernæst jeg paa Facultetets Vegne over vor høiagtede Lærer og senere Collega. Han blev begravet paa den gamle Kirkegaard ved Frederiksberg Kirke ved Siden af sin et Par Aar tidligere afdøde Hustru.

Hermansen var den sidste af det gamle Facultet, som vi pleiede at kalde det. Nye Mænd og med dem nye Tanker og

Anskuelser kom nu frem. Selv blev jeg nu den ældste i Facultetet eller som det kaldtes summus theologus. Bestemte Forrettigheder eller Virksomhed er der ikke knyttet til denne Stilling, men ifølge gammel Tradition paahviler der særlig dette Medlem af Facultetet Forpligtelse til at vaage over Lærens Renhed, hvortil der da ogsaa i senere Aar skulde blive givet mig rigelig Leilighed. Paa en Maade kom jeg til at udføre denne Function allerede i det følgende Foraarssemester, idet jeg holdt en Række offentlige Foredrag i Bethesda over Christendommens Stilling til Naturvidenskaberne. Pastor Stein, som dengang var Formand for den københavnske Forening for indre Mission, havde indtrængende opfordret mig dertil, idet han ønskede, at man herved skulde imødegaae de stærke Angreb, som i hine Aar reistes fra et formeentligt videnskabeligt Standpunkt imod Christendommen, og som fremkaldte ikke ringe Forvirring og Uro i Gemytterne. Det viste sig atter her som tidligere paa Universitetet, at Kampen mod Fritænkeriet fulgtes med den største Interesse. Den store Sal var propfuld af Tilhørere, som med Opmærksomhed fulgte Foredragene. I store Træk gjenemgik jeg Verdensudviklingen, idet jeg fremstillede Materialismens og Darwinismens Opfattelse af samme og derefter paaviste Uholdbarheden af deres dristige Paastande. Jeg modtog mange Taksigelser, dog gjorde ogsaa andre Meninger sig gjældende. Stein fortalte mig, at han havde haft Besøg af en Haandværker, som var en jævnlig Gjæst i Bethesda, men nu klagede bitterligt over, at ogsaa Vantroen skulde have Ordet her, idet der nu stod en Professor paa Kathedret og forkyndte det meest aabenbare Fritænkeri. Stein forestillede ham, at Meningen var jo netop at gjendrive Fritænkeriet, og forat dette kunde skee med tilbørlig Grundighed, maatte man jo først fremstille dets Verdensanskuelse. Det hjalp dog ikke, Manden gik utilfredsstillet bort i Harmen over Fritænkeriets tiltagende Frækhed, der nu ogsaa løftede sit Hoved i selve Bethesda. Stein, der havde sat det Hele i Værk, var dog meget glad over disse Foredrag

og udtalte gjentagne Gange sin varme Paaskjønnelse. Efter Opfordring af Dr. Volf, som senere blev Formand for Indre Mission, holdt jeg i et følgende Semester nogle Foredrag i Bethesda over „Menneskeslægtens Oprindelse og første Livsvilkaar“. De dannede en Fortsættelse af den tidligere Række og vare ligesom denne fortrinsvis rettede mod Darwinismen.*)

Efter Hermansens Bortgang overtog jeg Uddelingen af en Række større og mindre Stipendier og blev tillige Medlem af Stipendiebestyrelsen, der har Tilsynet med det meget betydelige Regents- og Communitetsstipendium og forestaar Uddelingen af samme. Det var et ikke ringe Arbeide, som jeg herved overtog ved Siden af min øvrige Universitetsgjerning, men det medførte det Gode, at jeg kom i nærmere personligt Forhold til mange af Studenterne og fik Leilighed til at tale med dem om deres Studier og øvrige Forhold. Ogsaa havde de mange Regnskaber Interesse for mig; i Modsætning til mine øvrige Arbeider og Studier, som ifølge Sagens Natur bare et stærkt subjektivt Præg, vare disse Regnskaber med deres Talrækker den rene Objektivitet og kunde som saadan udøve en egen beroligende Magt over Sindet, naar det var optaget og behersket af urolige Tanker. Naar man skal addere og subtrahere og faae Regnskabet til at stemme til Skilling og Øre, saa glemmer man derover sig selv, og hvad der ellers kunde volde Plage og Uro, og det kan da ofte være med en egen Følelse af Frigjørelse, at man efter endt Arbeide lukker Regnskabsbøgerne sammen.

Med Gjerningen voxede ogsaa Familien. D. 10. September 1883 fødtes endnu en Datter, som fik Navnene Ingeborg Margrethe, men kaldtes med det sidste Navn. Det var ikke som for de to andre Børn Opkaldelse efter ældre og dyrebare Medlemmer af Slægten, men det var Valgnavne. Det var et sundt og kraftigt Barn, som hurtigt udviklede sig; efter et Par Ugers Forløb fortalte Carl Immanuel, som nu var fire Aar gammel,

*) To af disse Foredrag bleve senere trykte i Fr. Nielsens Smaaskrifter.

med Stolthed i Emmys Skole: „nu har jeg to Søstre — en paa ti Aar og en paa ti Pund“. Den sidste avancerede dog betydeligt hurtigere i Vægten af Pund end den første i Tallet af Aar.

Saa havde vi nu tre Børn, og Elisabeths virksomme Aand havde nu tilstrækkelig Sysselsættelse med at passe Hus og Børn. Hun var nu en moden Kvinde i 40-Aarsalderen og havde gjennemgaaet en rig Udvikling sidep den Tid, jeg først havde gjort hendes Bekjendtskab. Da var hun en ung Pige uden synderlig Livserfaring, med en fin og ædel, men temmelig abstrakt Livsanskuelse, idet hun paa Ungdommens sædvanlige Vis vilde overføre sine sædelige og æsthetiske Idealer aldeles uformidlet paa Virkeligheden. Nu var hendes aandelige Synskreds betydelig udviklet, hun havde oplevet og erfaret meget, truffet sammen og talt med mange begavede og aandeligt bevægede Mennesker, havde gjort lange Reiser og seet mere af Verden end de fleste af hendes Jævnlige. Under alt dette havde hun lært at kjende og paaskjønne Virkeligheden bedre end tidligere, fra den unge Piges abstrakte og taagede Idealisme var hun gaaet mere og mere over til en livskraftig og sund Realisme. Hun kjendte og forstod det virkelige Liv bedre end tidligere og vidste ogsaa at værdsætte det. Den lidt tørre Stivhed, der stundom kunde være over hende, og som var en Følge af hendes ungdommelige Idealisme og Rigorisme, var efterhaanden svunden bort og havde vejet Pladsen for Livsfriskhed og Freidighed. Hun forstod hurtig at finde sig til Rette i Livets forskjellige Forhold og bevægede sig let og tvangløst i dem. Hvad der bidrog meget hertil, var foruden hendes klare Forstand og hurtige Opfattelse ogsaa hendes herlige Sundhed paa Legem og Sjæl. Naar undtages enkelte forbigaaende Forkjølelser, som kunde paakomme hende, kjendte hun hverken til Træthed eller Nervøsitet; fra den tidlige Morgen var hun rask og „glad såsom foglen“, som det hedder i den svenske Sang. Veirets Omskiftelser, der ofte kunde virke trykkende og forstemmende paa mig, havde ingen Indflydelse paa hende: hvad enten Solen skinnede eller

ei, var hun lige glad og fornøiet. Denne umiddelbare og friske Livsglæde havde noget smittende ved sig, Andre bleve uvilkaarligt grebne af den. Billedhuggeren Freund sagde mange Aar efter til mig: „Ja jeg har jo ikke havt megen Leilighed til at træffe sammen med Deres Hustru, men det veed jeg, at man blev altid i godt Humør, naar man talte med hende“. Hvad der bidrog meget hertil, var den overordentlige Deltagelse, hvormed hun omfattede Andres Interesser, naar disse betroede sig til hende. Deres Sorg eller Glæde gjorde hun strax til sin egen; hendes let bevægelige Ansigt og udtryksfulde Øine afspejlede hurtigt hendes omskiftende Følelser, alt som Samtalen bevægede sig i forskjellig Retning. Den sorgfuldt bekymrede Deltagelse, hvormed hun havde hørt paa Skildringen af Andres Sygdom eller Nød, kunde da, naar et andet Æmne droges frem, pludselig vige Pladsen for et lyst og straalende Smil, der som en Solstraale bragte Lys og Varme over hendes Omgivelser. Den tidligere Tilbageholdenhed, som jeg stundom havde bebreidet hende, var nu ogsaa ophørt under Samlivet med mange forskjellige Mennesker, hun fortalte gjerne, hvad hun havde oplevet, og fortalte det godt med en egen malende Kraft. Dette skete dog kun paa Opfordring, til andre Tider var hun en opmærksom Tilhørerinde; i det Hele forstod hun til en sjælden Grad den Kunst „at tie og tale i Tide“.

Som Elisabeth paa vore Reiser havde seet Adskilligt af den store og ideale Kunst, saaledes bevarede hun ogsaa en levende Kjærlighed til Kunsten. Navnlig interesserede Malerkunsten hende, maaske fordi den med Talent udøvedes af hendes Søskende. Selv udøvede hun vel ikke denne Kunst, men hun besad et sundt og godt Blik for Malerier; hun nøiedes ikke som saa mange Kritikere med blot at udpege Feilene, men udpegede det Gode og Fortjenstfulde; paa Grund af den Friskhed, hvormed hun gjorde dette, var det altid en Glæde at følges med hende paa en Maleri-Udstilling. Endnu høiere end Kunsten elskede hun dog Naturen, det var en af hendes største Glæder at foretage lange Vandringer i Skov og Mark, og hun

var altid rede, naar der i tidligt Foraar var Tale om at tage ud for at see, hvorvidt Anemonerne vare komne frem, eller forat fryde Øiet ved det herlige Syn af den nys udsprungne Bøgeskov i al dens Herlighed. Det var dog navnlig i Sommerferien, at der bødes hende Leilighed til saadanne Naturnydelser. Vi havde fundet en lille Bondegaard i Sandbjerg, hvor vi i fem Somre „laae paa Landet“. Egnen heromkring er overordentlig afvejlende og rig paa Naturskønheder, men mærkelig nok kun lidet kjendt af Kjøbenhavnerne, rimeligvis fordi den ligger noget afsides fra Strandveiens Modeherlighed med dens Udfoldelse af rige Sommer-Toiletter. Desto større Glæde havde vi af Landlivets utvungne Fred. Bonden drev sin Avling udelukkende med Hjælp af sin Kone og sine Børn, det var gode og tjenstvillige Mennesker. Vore Børn, som nu efterhaanden voxede til, nøde Landlivets Glæder med at kjøre ind, være med at flytte Køer og Faar o. Lign. Tæt ved os havde vi den herlige Ruderskov, i hvilken vi foretog mange og lange Vandringer, som oftest i stor Ensomhed, da den er (eller i al Fald dengang var) lidet kjendt. Her vare mange interessante Opdagelsesreiser at gjøre — et Par Gange lykkedes det os endog at fare vild i den store Skov. Blandt andre Mærkeligheder fandtes herude paa en aaben Slette det gamle Ebberødgård. Den eiedes dengang af et Par gamle Søkende, som lode alle Bygninger forfalde og med Nød og Neppe holdt Hovedbygningen i beboelig Stand. Naar man fra den lille Skov naaede frem hertil, troede man i første Øieblik at opleve et Æventyr, et Stykke „Tornerose“. Alt saae ud, som om der ikke var rørt ved det i hundrede Aar. Tagene vare revne halvt af Husene, i Murene saaes store Huller. Gik man op ad Hovedtrappen, maatte man give nøie Agt, at man ikke pludselig faldt igjennem de skrøbelige Brædder og forsvandt i Dybet. Var man heldig kommen over denne Vanskelighed og naaede ind i Stuen, blev man modtagen med stor Venlighed af Beboerne og kom fra Drømmens Verden atter over i Virkeligheden. Nu er hele Æventyret forsvundet. Staten har kjøbt Eiendommen og ladet den omdanne til et Opholdssted for

aandssvage Personer. De gamle Rønner bleve nedrevne og i deres Sted reiste sig en Række solide grundmurede Bygninger.

Foruden Vandringerne inde i Skoven havde vi ogsaa Turene til Hørsholm med dens noget melankolske Slotshave, i hvilken man uforstyrret kunde hengive sig til „gamle Minder“ fra Caroline Mathildes og Struensees Tid. En lang Vei, som fører fra Hørsholm ned til Aggershvile, har ved sit Navn, Caroline Mathildes Vei, bevaret Mindet om den unge ulykkelige, men ikke uskyldige Dronning. Dernæst havde vi de vide Udsigter mod Øst over Øresundet med en Række smaa, hvide Huse nede ved Stranden — det var Vedbæk. Navnlig oppe fra Sandbjerg var Udsigten storartet: man saa herfra i klart Veir Kjøbenhavns Taarne mod Syd og Kullen mod Nord og oversaae største Delen af Sundet fra Kronborg til Kjøbenhavn. Et høist eiendommeligt Sted paa Veien fra Sandbjerg til Vedbæk er de saakaldte „dybe Dale“, en Indsænkning i Jorden med et lille Vandløb, høie Bakker og Skrænter, bevoxede med noget Krat og enkelte Træer hæve sig til begge Sider, nogle Faar og løsgaaende Ungkvæg drev gjerne om herude, men iøvrigt var der saa ensomt og stille herude, at man kunde troe sig flyttet mange Mile bort over til de jydskes Sletter. Der var saaledes mange forskjelligartede Vandringer at gjøre herude, naar Veiret var smukt. Regnveirsdagene udeblev selvfølgelig ikke, men bragte ofte Friskhed. Stundom kom de vel i rigeligt Antal, og da kunde de blive besværlige nok. Saaledes var August Maaned 1885 meget regnfuld og satte vor Taalmodighed paa strænge Prøver. Da maatte vi tage vor Tilflugt til Bøgerne, til lettere Læsning eller alvorligere Studium; Correcturlæsning og Brevskrivning kunde ogsaa hjælpe godt til at komme over de lange Timer, hvor den tungt faldende Regn holdt os indespærret. Men naar saa Solen atter brød frem og de mørke Skyer drev bort, da straaledes Skov og Eng i fornyet Friskhed, og de vidtstrakte Udsigter over Markerne og Sundet lyste i fordoblet Glands og bragte os hurtig til at glemme den noget trykkende Regntid.

Over Ensomhed kunde vi ikke klage: Sandbjerg var tem-

melig centralt beliggende: i Vedbæk, Rungsted, Trørød havde vi Slægtninge og Venner, som besøgte os, og hos hvem vi atter gjorde Gjenbesøg; ligeledes fik vi oftere Besøg fra Kjøbenhavn. Alle disse Venner delte da vor Glæde med os over den frodige Natur med dens rige afvexlende Skjønheder. Vi førte selv Hus og vare saaledes uafhængige af Hensyn til Andre. Elisabeth holdt mest af at forestaae Husstyrelsen under vort Sommerophold paa Landet. Hendes virksomme Aand kunde ikke godt finde sig i Savnet af en bestemt Virksomhed, og hun nød Naturens Glæder dobbelt efterat have opfyldt Husets Pligter.

Medens Elisabeth med stor Opmærksomhed og Glæde fulgte de umiddelbare Livsrørelser i Naturen og Menneskelivet, saa frembød Videnskabens mere abstrakte Undersøgelser ingen Interesse for hende. De vare hende for fjerntliggende og havde ingen Tiltrækning for hende. Jeg mindes en Aften, da flere Gjæster vare samlede hos os, blandt Andre Biskop Fog og min Ven og tidligere Reisefælle til Wienerudstillingen, den svenske Biskop H. v. Scheele fra Gulland. Talen faldt paa Menneskeracerne og de forskjellige Hypoteser om deres Oprindelse. Efterat flere af disse vare blevne prøvede, sagde Elisabeth: „Hvad kan det nytte, at vi sidde og tale om dem? Nu er de der jo engang og blive jo ikke anderledes“. Over denne Ytring blev Biskop Fog meget glad og udbrød med et Slag i Bordet forat give Talen større Eftertryk: „Fru Scharling har Ret — nu *er* de der, og alle vore Speculationer over deres Oprindelse gjøre dem ikke anderledes“. Jeg tillod mig dog at bemærke, at selve Spørgsmaalet frembød stor Interesse, selv om det ikke medførte praktiske Resultater. Men Udtalelsen var i høi Grad betegnende for Elisabeth. Hun var baade lærelysten og lærenem, søgte altid at udvide sine Kundskaber, var rede til at læse allehaande Bøger, som skaffede hende Oplysning, men de maatte staae i umiddelbart Forhold til Livet forat kunne fængsle hende. Hun talte gjerne om religiøse Gjenstande, fulgte med stor Opmærksomhed de kirkelige Bevægelser i Landet, men de

rent abstrakte dogmatiske Reflectioner gik hende for høit; hun stillede sig overfor dem som overfor Spørgsmaalet om Menneskeracernes Oprindelse, idet hun fandt, at der ikke kom noget ud af dem, for Tingene blev jo dog ikke anderledes.

Om nogen egentlig Deltagelse i mine videnskabelige Studier kunde der for Elisabeths Vedkommende derfor ikke være Tale; hverken hun eller jeg følte Trang til Fællesskab her, hvormeget vi end iøvrigt delte aandelige Interesser med hinanden. Heller ikke kan jeg sige, at hun har udøvet nogen umiddelbar Indflydelse paa hele min Forfattervirksomhed. Den var allerede fæstnet og bestemt i sine Hovedtræk, inden jeg lærte hende at kjende, og noget afgjørende Brud i den eller „Forandring af Signalerne“ vil vistnok heller ikke kunne paavises i den, efter at Elisabeth var bleven min Hustru. Men middelbart har hun utvivlsomt øvet en maaske endog temmelig betydelig Indflydelse paa den. Denne laa først og fremmest i den levende Glæde, hvormed hun fulgte den. Jeg talte med hende om den som om hele min øvrige Virksomhed, fortalte om mine Planer, og hvorledes jeg tænkte at udføre dem. Hun hørte opmærksomt til og opmuntrede mig, naar jeg stundom kunde føle mig træt eller tvivlraadig og gav mig derved fornyet Lyst til at tage fat. Hvad jeg havde skrevet, oplæste jeg gjerne for hende i større eller mindre Partier, hun udtalte da med stor Frimodighed sin Mening, og var der Et og Andet, som hun fandt utilfredsstillende eller stødende, sagde hun det aabent og ærligt og lod sig ikke forknytte, selv om det fremkaldte et øieblikkeligt Mishag. Det var hendes levende Pligtfølelse og Sandhedskjærlighed, som tilskyndede hende hertil, og som oftest blev efter nogen Overveielse det paagjældende Sted ændret. Ofte var dette mere underordnede Punkter, i det Store og Hele fulgte hun villigt min Tankegang. Hun gav mig ikke nye Tanker eller Impulser, men hun var en fuldt tonende Sangbund, der gav mig mine Tanker tilbage med fornyet Friskhed, og derved baade klarede dem for mig og befæstede mig i dem.

Alt hvad der angik Universitetet og Studenterne, fulgte hun

med udelt Opmærksomhed. Vanskelige og mere udviklede Spørgsmaal, som angik Facultetet og min Embedsvirksomhed, forelagde jeg hende ofte, og jeg maatte her beundre den Klogskab og sikre Takt, hvormed hun paaviste den rette Løsning. Dog skyldtes dette nok saa meget en umiddelbar Følelse for det Rigtige som en klar Overveielse, thi om jeg gjorde en anden Opfattelse gjældende, da blev hun usikker og det klare Blik forvirredes. Jeg nøiedes derfor gjerne med blot at erfare hendes Mening om Sagen og overtænkte den derefter i Stilhed for mig selv, men oftest kom jeg dog til det Resultat, at hendes Dom var rigtig. Denne hendes ægte kvindelige Umiddelbarhed gjorde sig ogsaa gjældende paa andre Maader. Hun havde Sands for Vid og Humor og forstod at værdsætte begge, men selv udtalte hun sig aldrig paa saadan Vis. Satiren tiltalte hende mindre, hun fandt den gjerne for streng, og een Taleform lærte hun aldrig at forstaae, det var Ironien. Denne forunderlige Udtryksmaade, hvor man med rolig og uforstyrret Mine siger lige det Modsatte af, hvad man mener, lærte hun aldrig at forstaae. Det vakte altid Moro, naar den blev anvendt, og Elisabeth stadig tog den i bogstavelig Mening og yttrede sin store Forundring derover. Det var ikke Mangel paa Forstand, thi den besad hun i rigeligt Maal, men det var Mangel paa Forstaaelse, fremkaldt dels ved hendes Umiddelbarhed, dels ved hendes egne aabne og tillidsfulde Natur, der gav sig fuldt hen og ikke anede noget Baghold i Andres Tale.

Elisabeth fulgte i det Hele med Interesse Tidens forskjellige aandelige Spørgsmaal, som ogsaa stadigt bleve drøftede af Venner og Slægtninge, som gjæstede os i vort Hjem. Et af disse Æmner tildrog sig hendes særlige Opmærksomhed, fordi hun selv var impliceret deri, det var Spørgsmaalet om Kvindens Stilling i Familien og Borgersamfundet. Hun saae med Glæde den Frigjørelse, som her havde fundet Sted netop i hendes Levetid, hun var glad over, at der var aabnet nye Virkekredse for ugifte Kvinder, hvorved der aabnedes disse Udsigt til større Uafhængighed og Selvstændighed og de frigjør-

des for den trykkende Afhængighed, hvori de som gamle Tanter og Frøkener ofte havde staaet overfor den nærmeste Slægt. Men videre kunde og vilde hun ikke gaae, hun var en bestemt Modstander af den saakaldte Kvinde-Emancipation, som tilstræber en absolut Ligestilling mellem Mand og Kvinde ved saavidt muligt at udslette Forskjellen mellem begge. Hun saae heri en Krænkelse af sit Kjøns Værdighed, og ethvert Forsøg paa at tillæmpe Kvindernes Klædedragt efter Mændenes eller deres ydre Optræden efter disses vakte hendes Harme, hun saae deri kun en Fornedrelse af Kvinden, hvis Ære og Stolthed hun netop satte i at være fuldtud Kvinde, medens det at blive omdannet til en skægløs Halvmand forekom hende at være en Nedværdigelse. Med Hensyn til Ægteskabet da holdt hun i Kraft af sin Bibeltroskab fast paa den apostoliske Formaning, at Hustruen skal underordne sig Manden, og at denne skal elske Hustruen. Saaledes var hun oplært i sit eget Barndomshjem og det Samme indpræntede hun sine Børn. Hun foreholdt dem jævnlig, at Fader er den Første i Huset, og hans Mening er den afgjørende. Tilfældigvis føiede det sig saa, at hun kom til at overvære en længere Forhandling mellem Hostrup og mig om dette Æmne i „Dansk Kvindesamfund“. Dette havde udsendt Indbydelse til forskjellige Theologer og Præster om at overvære Mødet, men da disse maaske ikke følte synderlig Lyst til at discutere Kvinde-spørgsmaalet i denne Forsamling, og da der samme Aften holdtes et kirkeligt Møde, blev Resultatet, at jeg var den Ene- ste, der gav Møde i Følge med Elisabeth. Hostrup indledede Forhandlingerne med et Foredrag, hvori han gennemgik den paulinske Lære om Hustruens Stilling til Manden, hvor han nærmest saae en Hildethed i Oldtidens Opfattelse, fra hvilken vor Tid maatte frigjøre sig ved at stille Mand og Hustru absolut lige i Ægteskabet. Da Ingen derefter begærede Ordet, blev jeg nødt til at træde frem, hvad der ingenlunde var mig behageligt i denne Forsamling, men ellers var der slet ingen Discussion kommen i Stand, og min Taushed vilde blive ud- lagt som et stiltiende Samtykke. Jeg udviklede da først Apo-

stelens Stilling til de sociale Spørgsmaal overhovedet og oplæste dernæst de paagjældende Steder i de apostoliske Breve, hvad der gjorde et vist Indtryk paa adskillige Tilstedeværende, som ikke ret syntes at kjende dem. Derefter paaviste jeg Nødvendigheden af, at hvor to Mennesker skulle leve i et uadskilleligt Samliv, maa den ene nødvendigvis underordne sig den anden, i modsat Fald vil det let blive en stadig Kamp om Herredømmet, hvad der vil blive en Ødelæggelse for Ægteskabet. Endelig udtalte jeg, at Forholdet mellem Mand og Hustru ingenlunde skulde være et disciplinært Over- og Underordningsforhold, som det findes mellem Militære, men at det maatte antage et lignende Præg som Forholdet mellem ældre og yngre Søkende, der vel ere ligestillede, men hvor de ældre dog altid ville nyde en vis Autoritet paa Grund af deres større Erfaring. Hostrup lod det ikke mangle paa Gjen-svar, og der udspandt sig en længere Forhandling, i hvilken dog ingen Andre end de to Ordførere deltog. Efter at vi vare komne hjem, drøftede Elisabeth og jeg Discussionens Enkelt-heder, hun sluttede sig ganske til min Opfattelse. Dog spurgte hun tilsidst med nogen Ængstelse: „men, ikke sandt, Du holder dog Mand og Kvinde for ligeartede Væsener?“ Herpaa kunde jeg med god Samvittighed give et fuldt bekræftende Svar, og dermed var hun da ogsaa beroliget.

Som Elisabeth havde stor Kjærlighed til Menneskene og lagde den praktisk for Dagen, saaledes ogsaa overfor Børn. Hun var en stor Børneven og forstod godt at sætte sig ind i deres Tankesæt og deres Følelsesliv. Særlig vare Drengene Gjenstand for hendes Forkjærlighed, deres keitede og kantede Væsen morede hende, hun saae deri et gryende Foraar, hvori det, som nu var ubehjælpsomt og stødende, vilde udvikle sig i Kraft og Harmoni. Overfor vore egne Børn var hun baade en kjærlig og en forstandig Moder. Efterhaanden som de voxede til, delte hun troligt deres Smaaglæder og Smaasorger med dem og besad deres fulde Fortrolighed. Da de begyndte at gaae i Skole, hjalp hun dem med Lektierne og hørte med udeelt Interesse paa alle de mærkværdige Begiven-

heder, hvorom de jævnlig havde at berette ved deres Hjemkomst fra Skolen. Fremfor alt lagde hun Vægt paa at styrke den moralske Pligtfølelse og vække den religiøse Tro hos Børnene. Jeg overlod ganske til hende at meddele dem de første religiøse Kundskaber, fordi jeg holdt for, at hun kunde gjøre det bedre paa sin barnlige, naturlige Maade, end jeg formaade det. Stundom kunde dog Børnene sætte hende i Forlegenhed ved deres Spørgsmaal. En Morgen sagde saaledes den lille Margrethe til hende: „Mo'er, kan Dyrene tale?“ Elisabeth svarede derpaa uden Tøven: „Aa sikke noget Snak, Margrethe, Du veed jo godt, at Dyrene kan ikke tale. Det er kun i Æventyrene, at det skeer“. Margrethe taug lidt stille efter denne Overhaling og fortsatte derpaa: „Mo'er, er det da ogsaa et Æventyr, at Slangen talte til Eva i Paradisets Have?“ Nu var Elisabeth bragt i Klemme og maatte opbyde al sin theologiske Opfindsomhed for at slippe ud af den Fælde, hvori den Lille havde lokket hende ind ved sine snedigt opstillede Spørgsmaal. — Iøvrigt lod det til, at Spørgsmaalet, om Dyrene kunde tale, interesserede Børnene særligt. Om Emmy fortaltes det, at hun som lille var funden i Færd med at lære Katten at tale, i hvilket Øjemed hun kneb den i Nakken og trak den i Ørene. Da man forestillede hende, at der ikke kunde komme Noget ud af disse Forsøg, svarede hun med megen Alvor: „Jo den sagde Aul før, da jeg trak den i Øret, og naar den kan sige Aul, maa den ogsaa kunne sige mere“. Efterhaanden som Børnene voxede til, fik de bedre Forstand paa Omverdenen, og Elisabeth gav dem god Veiledning hertil. Iøvrigt brød hverken hun eller jeg vore Hoveder med at finde de rette Opdragelsesprinciper. Da min Søster, som er ugift, engang udtalte sig til Elisabeth om, hvor vanskeligt det dog maatte være at opdrage Børn, svarede hun: „Aa nei, det er egentlig ikke saa svært. Seer Du, man lader det gaae af sig selv og har kun Tilsyn dermed for af og til at ændre Et eller Andet, hvor det bliver nødvendigt“. Det forekommer mig, at der i disse faa Ord laa mere Visdom skjult end i de bindstærke Pædagogikker, som for

Tiden ere paa Moden. Opdragelseskunsten beroer væsentlig paa Tradition og en lykkelig Naturgave, derimod vil en altfor systematisk Udøvelse gjøre mere Skade end Gavn. Ikke faa unge Forældre sætte sig hen og studere samvittighedsfuldt en eller anden Pædagogik og opnaae ikke Andet derved end at plage sig selv og forkvakle deres Børn. I hvert Fald maa det siges, at Elisabeths simple og naturlige Theori bekræftedes i Praxis ved sine gode Resultater.

XIV

LUTHERFEST. — EVANGELISK „ALLIANCE“ MØDE. — I MAGNIFICENCENS GLORIE

Fra min tidligste Ungdom var jeg opvoxet i Kjærlighed til Luther og hans Lære, og denne Kjærlighed var voxet med Aarene. Under mit mangeaarige theologiske Studium var jeg stedse bleven mere og mere overtydet om den forunderlige Sikkerhed, hvormed Luther var trængt ind i Evangeliets Kærne og atter havde bragt denne frem for Dagens Lys. Og ikke mindre var min Kjærlighed for Luthers Person, denne heroiske Skikkelse, som med Løvemod kæmpede for Sandheden, dertil i Besiddelse af en Uselvskhed, som man kun træffer hos saare faa selv af Kirkens ypperste Mænd. Men i dette som saa meget Andet gik Tidsaanden i anden Retning. Hverken Rationalismen eller senere Grundtvigianismen og Indre Mission havde nogen ret Forstaaelse af Luthers Person og savnede i endnu høiere Grad Forstaaelse af hans Lære. Ganske vist nærrede Grundtvig Ærefrygt og Kjærlighed for Luther, hvad han udtalte i sit smukke Digt „I Wittenberg i Sachsenland“, men det var Digterens Kjærlighed til Helten; Grundtvig selv var altfor liden Theolog, til at han kunde fatte Dyben og Inderligheden i Luthers Lære. Han ligesom senere Vilhelm Beck beraabte sig vel paa Luther og førte jævnligt hans Navn i Munden, men Ingen af dem forstod, at deres Lære førte bort fra Luther deels tilbage til Katholicismen deels i Retning af Methodismen. Grundtvigs ivrigste Venner nærrede i deres stille Sind den Overbevisning, som de

dog ikke vovede at udtale aabenlyst, at Grundtvig var mere end Luther, og at han egentlig burde indtage den Plads i den danske Menigheds Bevidsthed, som hidtil Luther havde indtaget.*)

Det var mig derfor meget kjært, da der blev givet mig Leilighed til i en stor Festforsamling at drage Luthers Minde frem og stille det i det rette Lys. D. 10. November 1883 var det 400 Aarsdagen efter Luthers Fødsel; overalt i Tyskland og Norden blev den mindet i Taler og Festskrifter, og Københavns Universitet kunde da ikke staae tilbage. Det theologiske Facultet indgav et Andragende til Consistorium om, at der ved den forestaaende Universitetsfest maatte holdes en Mindetale over Luther. Med stor Imødekommen gik man ind derpaa, og det blev derefter overdraget mig at holde Festtalen. Da det var første Gang, jeg skulde tale ved en Universitetsfest, udarbejdede jeg Talen med megen Omhu, og, hvad der maaskee var det Vigtigste, ret con amore. Festen var fastsat til den 10. November, Luthers Fødselsdag. Om Morgenen faldt en stærk Regn, og det var mørkt i Veiret, men opad Dagen klarede det op til Solskin. Elisabeth og Emmy kjørte ind med mig til Universitetet, den sidste var nu elleve Aar og altsaa stor nok til at modtage et blivende Indtryk.

Et stort og glimrende Auditorium var samlet og fyldte Solennitetssalen. Kongen, der ikke pleiede at komme til Universitetsfesterne, havde denne Gang indfundet sig forat hædre Luthers Minde, han fulgtes af Kronprindsen og de kongelige Prindsere. Alle disse havde Plads lige overfor Talerstolen. Bagved dem og til Siderne sadde 40 Præster i Ornat med Domprovst Gude i Spidsen, Biskop Martensen var ved Sygdom forhindret fra at komme. Til Venstre for Talerstolen sad Professorer og Universitetslærere, ligeoverfor dem til

*) Denne Tanke kom da ogsaa til Udførelse ved Marmorkirken, hvor man udenfor Hovedindgangen stillede ikke Ansgar og Luther, hvad der havde været det Rimeligste foran en evangelisk-luthersk Kirke, men derimod Ansgar og Grundtvig.

Høire en Række af Statens og Hovedstadens øverste Embedsmænd. Bagved dem saaes Studenterne i tætte Skarer, Hoved ved Hoved, der var ikke en tom Plads, mange vare endog bleven tilbageviste. Damerne havde deres vanlige Plads oppe paa Galleriet, dog havde Universitetets Rector (E. Holm) denne Gang desforuden anvist dem Plads i et Hjørne af Salen. Efterat den sædvanlige Reformationens-Cantate til Weyses herlige Musik var afsungen, besteg jeg Talerstolen. Talen varede en god Time og blev hørt af den store Forsamling med dyb Opmærksomhed. Bagefter modtog jeg mange Taksigelser, først og fremmest af Kongen selv, der udtalte Ønsket om, at „Talen maatte blive trykt og udsendt i vide Kredse“.*)

Foruden Talen var det ogsaa overdraget mig at skrive Afhandlingen i Universitetsprogrammet. Som passende Æmne valgte jeg hertil „den lutherske Dogmatik overfor Nutidens kirkelige og videnskabelige Krav“ og gjorde heri gennem en Kritik af Melanchtons, Schleiermachers og Martensens Dogmatik de Synspunkter gjældende, som jeg lagde til Grund for mine Forelæsninger over den evangelisk-lutherske Dogmatik og Symbolik.

Ved en senere Leilighed kom jeg paa anden Maade til at værne om Luthers Person og Lære. I et Par Artikler i Tidsskriftet „Tilskueren“ (Juni og Juli 1885) havde Dr. Georg Brandes offentliggjort et Par Artikler om Luthers Stilling til Ægteskabet. Gjennem en længere Række af Citater af Luthers Skrifter mente han at kunne godtgjøre, at Luther havde været ligesaa uforbeholden en Talsmand for de frie Elskovsforbindelser som Dr. Brandes selv, og at det derfor var høilig med Urette, at man rettede saa haarde Anklager mod ham, da han jo i Virkeligheden ikke lærte Andet, end hvad Kirkens store Reformator havde lært for over 300 Aar siden. Disse Artikler vakte betydelig Opsigt og satte Mange i stor Uro og Forvirring. De lange Citater vare ordret anførte og

*) Mindetalen over Luther blev trykt i Dagbladet for 11. November og udkom samtidig særskilt.

maatte altsaa være rigtige, men hvorledes kunde det forklares, at Luther, som ellers var bekendt for sin sædelige Alvor, udtalte sig ligesaa letfærdigt om Ægteskabet som nogen moderne fransk Forfatter? Nogle Maaneder hengik, men da de omtalte Artikler vedbleve at spøge rundt i Hovederne og truede med i en betænkelig Grad at rokke Tilliden til Luther og nedsætte hans Anseelse, besluttede jeg at oplyse det store Publicum om Sagens virkelige Sammenhæng. I dette Øiemed holdt jeg d. 27. Marts 1886 et Foredrag i Studenterforeningen som jeg senere offentliggjorde i „Dagbladet“ og derefter udgav som en lille selvstændig Pjece, idet jeg paa denne Maade haabede at skaffe Sagen den videst mulige Udbredelse.*) Det var ikke vanskeligt at paavise den Hovedfeil, hvori Brandes havde gjort sig skyldig og som havde fremkaldt dette besynderlige Vrængbilled af Luther. Det var den samme, som Nutidsforfattere saa ofte gjøre sig skyldige i, nemlig uden Videre at overflytte en Mand, som har levet for flere Aarhundreder siden, i vort Aarhundred, hvorved selvfølgelig hans Tale og Adfærd kommer til at staae i et falsk og urigtigt Lys. I Modsætning hertil efterviste jeg, hvorledes Luthers Udtalelser maatte forstaaes ud fra det 16de Aarhundredes sociale og retslige Vilkaar, og at der da intet Besynderligt var i dem, naar undtages den drøie, stundom næsten kyniske Udtryksmaade, der imidlertid for største Delen kan skrives paa Tidens Regning. Brandes svarede ikke herpaa og havde vistnok sine meget gode Grunde dertil. Men til min store Overraskelse udgav han et Par Aar senere sin Afhandling om Luther i uforandret Skikkelse blandt nogle „Essays“ (1889) uden med et Ord at antyde den Protest, jeg havde reist mod den, rimeligvis i det stille Haab, at den i de mellemliggende Aar var bleven glemt. Dette er ligesom meget Andet et beklageligt Vidnesbyrd om, at den historiske Sandhed kun har ringe Værdi for Dr. Brandes, og at den talentfulde Forfatter er mere social og religiøs Agitator end Videnskabsmand.

*) Martin Luther om Cølibat og Ægteskab. Et Gjenmæle mod Dr. phil. G. Brandes. G. E. C. Gads Forlag 1886.

Ved denne Tid udgav jeg et større theologisk Arbeide, med hvilket jeg havde syslet i flere Aar, nemlig „Christelig Sædelære efter evangelisk luthersk Opfattelse“ (første Deel 1884, anden Deel 1886). En October Aften i 1884 havde jeg fuldført en Paragraph (om Arbeide og Livsnydelse). Vi boede dengang i Frederiksberg Allee med en vid Udsigt over den søndre Himmel. Under en Pause i Arbeidet gik jeg hen til Vinduet og trak Rullegardinet op forat see, om Maanen var kommen op. Til min Forbauselse saae jeg hele Himlen lyse i et stærkt rødtligt Skær. Jeg gik strax ind til Elisabeth, og vi fulgte ned ad Vesterbro, hvor allerede en stor Menneskemasse var samlet. Forvirrede Rygter om en stor Ildebrand snart et, snart et andet Sted krydsede hinanden. Vi fulgte Menneskestrømmen ind ad Byen til. Først her fik vi sikker Underretning: det var Christiansborg Slot, der brændte. Vi paa-skyndede vor Gang og naaede ind til Ny Vestergade, hvor Stimlen blev saa stærk, at vi ikke kunde komme videre. Vi stode her lige overfor Slottet og saae Flammehavet skride videre frem fra den ene Fløi til den anden, uden at alle Slukningsvæsenets Anstrængelser formaaede at standse det. Underlige Tanker brødes i min Sjæl ved Erindringen om den store Slotsbrand 1794, hvorom jeg oftere med Gysen havde hørt fortælle i min Barndom — og nu stod jeg Ansigt til Ansigt overfor en Gjentagelse af den samme Ulykke. Efter at have staaet her en Times Tid gik Elisabeth hjem, men jeg kunde ikke løsrive mig fra det forfærdelige Skue; jeg gik rundt langs Kanalerne, naaede frem til Høibroplads og saae de vældige Flammer med stigende Magt omslutte hele Slottet. Kun med Besvær lykkedes det at redde Malerisamlingen og enkelte Kunstværker — al den øvrige Pragt sank sammen i Luerne. Næste Dag saaes de tomme Mure med gabende Vindues-Aabninger rage op over de øde Tomter — og saaledes har Christiansborg Slot staaet i en lang Aarrække som et sørgeligt Symbol paa den indre Tvedragt i det danske Folk, fremkaldt ved et politisk Partis Overgreb, der ganske mod Forfatningens Aand og alle Historiens Traditioner i en op-

skruet Idealismes taagede Frihedsdrømme med ihærdig Seighed arbejder paa at omdanne det tusindaarige Kongedømme til en moderne, halv socialistisk Bonderepublik.

I de ovennævnte større og mindre theologiske Skrifter havde jeg stræbt efter at indtage et bestemt luthersk Standpunkt deels overfor Romerkirken, deels overfor den hjemlige kirkelige Opvækkelse, der i sin dobbelte Skikkelse som Grundtvigianisme og Indre Mission stedse vandt mere Fremgang. Det var dog ingenlunde min Mening at hævde en exclusiv Conservatisme i en ældre Tids Former, mit Ønske og Formaal var at hævde de lutherske Principer og gennemføre dem i nye Former, som kunde blive et tidsvarende Udtryk for vor Tids theologiske og kirkelige Former. Heller ikke var det paa nogen Maade mit Ønske at indtage en isoleret eller afvisende Holdning overfor anderledes Tænkende, tværtimod var jeg altid villig baade til mundtlig og skriftlig Forhandling. Det var mig derfor ingenlunde ukjært, da den saakaldte „Evangeliske Alliance“ ønskede at holde Møde i Kjøbenhavn i Efteraaret 1884. Som bekjendt blev denne stiftet i Aaret 1845 og har sat sig til Formaal at værne om Evangeliet overfor Romerkirken og Vantro. Iøvrigt omslutter den Medlemmer af alle mulige evangeliske Bekjendelser og staaer følgelig paa en overmaade bred Basis. Den holder sine store Møder hvert fjerde Aar i en eller anden af Protestantismens Hovedstæder. I det nævnte Aar havde den først ønsket at samles i Stockholm, men havde ingen Imødekommen faaet fra den svenske Præstestand. Saa vendte den sine Tanker til Kjøbenhavn, hvor navnlig Dr. theol. Kalkar, bekjendt ved sin Virksomhed for Hedningemissionen, udfoldede stor Iver for at berede den en venlig Modtagelse. Mærkelig nok fandt Grundtvigianerne, der ellers ikke udmærkede sig ved nogen særlig luthersk Orthodoxy, nu paa at optræde som Lutherdommens Forsvarere og vilde ikke taale, at saamange Methodister, Baptister og andre Sekterere skulde samles i vort lutherske Land. Jeg kunde ikke dele denne Opfattelse. Paa tidligere Reiser havde jeg navnlig i England og Holland

været sammen med mange af disse Dissenters og lært dem at kjende paa nært Hold. Ganske vist var jeg en Modstander af deres theologiske og kirkelige Særmeninger, men jeg nærrede dyb Høiagtelse for disse Mænds inderlige og alvorsfulde Tro, deres Nidkjærhed for Evangeliets Udbredelse og deres ubetingede Ærefrygt for den hellige Skrift. Alt dette, mente jeg, kunde man have godt af at see Noget til herhjemme og der ved vinde en noget videre Synskreds og erfare, at der ogsaa er andre kirkelige og theologiske Æmner til end de evindelige Debatter om Daabspagten og det lille Ord af Herrens egen Mund, som i saa mange Aar næsten udelukkende havde optaget Opmærksomheden. Ogsaa havde jeg tidligere, i September 1862, sammen med Dr. Kalkar overværet den evangeliske Alliances Møde i Genf. Jeg støttede derfor Dr. Kalkar og lovede ham at holde et Foredrag ved et af Møderne — andre Ligesindede traadte til, og omsider blev det bestemt, at den evangeliske Alliance skulde efter Ønske holde sit Møde i Kjøbenhavn i Dagene 30. August—7. September.

Aabningsmødet fandt Sted i Universitetets Festsal, hvor de fremmede Gjæster modtoges med Velkomsthilsener, og Dr. Kalkar valgtes til Præsident, men de følgende Møder fandt Sted i Bethesda, hvor Foredragene holdtes og Discussionerne fandt Sted. Som jeg havde lovet Dr. Kalkar, holdt jeg et Foredrag om Præsteuddannelsen ved de nordiske Universiteter. Jeg havde det Uheld, at umiddelbart før mig talte en reformert Præst Ricollin om Forholdene i den franske Kirke. Det var et meget dygtigt og indholdsrigt Foredrag, men det blev læst op med en meget monoton Stemme og varede i halvanden Time, hvad der nok kunde have en bortskræmmende Virkning paa Tilhørerne. Dog havde jeg en ganske talrig Tilhørerkreds, som med Interesse fulgte Foredraget.*)

Som det gjerne er Tilfældet ved den Slags Forsamlinger, laa deres største Tiltrækning dog i det personlige Samkvem

*) Dette blev offentliggjort i Dagbladet 5.—6. September 1884, senere oversat paa Tydsk af Dr. Michelsen i Lübeck i Luth. Kirchenzeitung (5. Dec. 1884).

udenfor Møderne. Elisabeth deltog med stor Interesse i Møderne, hendes Sprogfærdighed tillod hende med Lethed at føre Samtalen med de fremmede Gjæster. Flere af dem havde vi den Glæde at see som Gjæster i vort Hus. Min Broder Peter, Sognepræst i Randers, var kommen over til os forat hjælpe med Underholdningen, og han forstod som altid at give denne et livligt Præg; ogsaa Christian Richardt foruden andre danske Venner saae vi jævnlig i disse Dage. Blandt Udlændingene, som vi paa denne Vis kom i nærmere Berøring med, nævner jeg som de mest bekjendte Professor Godet fra Neufchatel, hvem jeg, som ovenfor fortalt, havde gjæstet i hans Hjem, og som det nu var mig en stor Glæde at see i mit eget Hjem, fremdeles Professor Chrillieb fra Bonn, Præsten fra Madrid, hvor han i en lang Aarrække har virket med stor Iver for Evangeliets Fremme i Spanien — Præsten Calvins fra de valdensiske Menigheder i Norditalien — en græsk Præst Kalopthakes, med hvem Theodor Hansen (tidligere Slotspræst i Athen) førte os sammen, han kunde tale Tysk og fortalte os om sin Ungdom og sin Virksomhed i Athen — Dr. Michelsen fra Lübeck, der har Fortjeneste af at oversætte danske theologiske Værker paa Tydsk, og Pastor Gleiss fra Holsten, som har virket i samme Retning — Consul Boytoed fra Beirut, en gammel Ven og Kjending fra min første Reise i Orienten — Professor Skovstedt fra Lund, Præsten Baumann fra Berlin o. A. Meget oplivende var en Udflugt til Roskilde i prægtigt Sommerveir; da Mørket begyndte at falde paa, samledes vi i Domkirken, der var festlig oplyst. Domprovst Gude bød Gjæsterne velkommen, Pastor Tolstrup messede med sin herlige Stemme fra Alteret, bagefter bleve kirkelige Hymner og Sange sungne. Det lød høitidsfuldt under Kirkens Hvælvinger og undlod ikke i Forening med Kirkens rene Bygningsstil at gjøre et stærkt Indtryk paa vore Gjæster. I det Hele hvilede der et sommerligt og festligt Præg over disse den evangeliske Alliances Mødedage i Kjøbenhavn i September 1884. Landsmænd og Udlændinge mødtes i christelig Samdrægtighed, og man fik et frisk og velgjørende

Indtryk af en større Samfundskreds, der strækker sig langt udover Fædrelandets snævre Grændser.

Neppe havde vore Gjæster fra Udlandet forladt os, og vi havde taget en hjertelig Afsked med dem, før en festlig Sammenkomst af heel anden Art fandt Sted, nemlig Mødet mellem Professorerne fra Kjøbenhavns og Lunds Universiteter. Disse Møder havde taget deres Begyndelse i Aaret 1880, de holdtes i Begyndelsen aarlig, senere hvert andet Aar i September Maaned skiftevis i Kjøbenhavn og i Lund. Der var al god Grund til at afholde disse Møder, thi de to Universiteter, der ligger saa nær ved hinanden, stode ikke desmindre forunderlig fremmede overfor hinanden. Nu sluttedes gjensidige Bekjendtskaber og Broderskaber, der vistest fra begge Sider stor Hjertelighed og Imødekommen. I dette Aar var Mødestedet i Lund. I deiligt Sommerveir seilede vi over Sundet; det var altid med forunderlige Følelser, at jeg satte over dette lille Stykke Vand, thi saasart man kommer over paa den anden Side, har man trods det nære Stammefrændskab dog strax Fornemmelsen af, at man er kommen til et Land med andet Tankesæt og andre Skikke — navnlig paa det kirkelige og theologiske Omraade har Alt et mere gammeldags Snit, den stive Prædiken og Søndagsgudstjenesten fører Tanken godt og vel et Aarhundred tilbage i Tiden og danner en paafaldende Modsætning til den altfor store Bevægelighed hos os, der ikke sjælden gaaer til den modsatte Yderlighed og opløser Alt i vilkaarlig Formløshed. I Lund bleve vi modtagne med vanlig Gjæstfrihed af vore svenske Colleger — jeg kom til at boe hos Prof. theol. Skovstedt, som kort Tid forinden havde gjæstet os under den evangeliske Alliances Møder. Han var ligesom min kjære Ven Biskop Fog en stor Beundrer af Napoleon; et mægtigt Billed med Portræter af Keiseren og alle hans Marschaller prydede hans Væg. Skovstedt var trods sin fremskredne Alder en livlig og skæmtefuld Mand, bekjendt for sine Ordspil, der rigtignok stundom gik over til, hvad vi paa Dansk kalde Brandere. Festmaaltidet afholdtes med megen Glands og mange Skaaltaler i Studenterforenin-

gens pragtfulde Bygning. Jeg havde Plads mellem de to svenske, theologiske Professorer Olbers og Marstedt. Næste Formiddag overværede jeg først Gudstjenesten i Domkirken, der som en ægte middelalderlig Domkirke er under stadig Reparation — dernæst tilbragtes nogle hyggelige Timer hos min Vært, et Par Besøg aflagdes hos Colleger, og Søndag Eftermiddag seilede den danske Professorskare atter tilbage over Sundet og hilste snart igjen med Glæde Kjøbenhavns Taarne, overmaade tilfredse over denne lille fornøielige Udenlandsfærd, som kun havde varet halvandet Døgn, men dog var overmaade rig paa forskjelligartede Indtryk.

Det følgende Aar bragte en Række nye Festligheder. Jeg blev nemlig paa en akademisk Lærerforsamling valgt til Universitetets Rector for det kommende Aar November 1884—November 1885. Dette er, naar Forholdene stille sig heldigt, en af de smukkeste og mest ærefulde Stillinger, vort Samfund kan tilbyde. Medens Rectoratet i tidligere Aar fulgte en bestemt Rækkefølge blandt Professorerne, er dette senere blevet ombyttet med en friere Valgmaade. Dog er ogsaa denne bunden indenfor visse Grændser: kun et Medlem af Consistorium kan blive Rector, og man tager gjerne Hensyn til Faculteterne, at intet af disse bliver utilbørlig tilsidesat. Men Rectoratet er altid en ærefuld Tillidspost og vil derfor modtages med Glæde af den, som Valget træffer, ikke mindst, naar det er en yngre Universitetslærer. Medens saameget Andet er blevet moderniseret og omdannet i vor Tid, er denne Stilling bevaret temmelig uforandret; en egen høitidsfuld Glands fra Fortidens Dage hviler over den og træder særlig frem i den klangfulde Titel Rector magnificus og i den gyldne Kjæde, som bæres ved festlige Leiligheder. Denne sidste kunde jeg aldrig lægge over mine Skuldre uden at mindes Herluf Trolles stolte Ord: „hvorfors ere vi Herremænd? hvorfors bære vi gyldne Kjæder? ville vi nyde Landets Goder, maa vi ei heller krympe os for Faren, naar det gjælder!“ — Færerne ved at være Universitetets Rector ere nu ganske vist under sædvanlige Forhold ikke meget store; det gjælder mest

om at kunne optræde med Ro og Værdighed, og at have Ordet i sin Magt; dernæst at lede Universitetets Sager med Besindighed og Takt. I sidste Henseende har Rector en værdifuld Hjælp i Consistorium, hvis ældre Medlemmer støtter ham med deres prøvede Erfaring. Iøvrigt er Rectors Plads væsentlig af repræsentativ Natur, han skal ved forefaldende Leilighed repræsentere Universitetet, saaledes ved de kongelige Tafler og ved Festligheder i Commune eller Stat. Men sin egentlige Interesse faaer Stillingen derved, at Rector er Universitetets Hoved, der leder Consistoriums Forhandlinger og i Forening med dette er Mellemeleddet mellem Regeringen og Universitetet. Han kommer herved i nær Berøring med de forskjellige Faculteter, hvis vigtigere Anliggender gaar igjennem hans Hænder. Herved aabnes en mangesidig Virksomhed, og Rector har den Glæde at føle sig som levende Midtpunkt i en af Landets mest betydningsfulde Institutioner. Herligheden varer kun et Aar, eftersom det ved vort Universitet er Praxis for hvert Aar at vælge en ny Rector. Men netop herved forøges Festglæden, thi de høie repræsentative Stillingen bliver i Længden trættende, og det gjælder her som saa ofte, at den formindskede Extensitet fremkalder forøget Intensitet.

Ikke længe efter, at jeg havde overtaget Rectoratet, feiredes en smuk Fest, det var Mindefesten om Holbergs tohundredaarige Fødselsdag. Den holdtes efter vanlig Vis i Sollennitetssalen, hvor Prof. Edv. Holm holdt Festtalen, og der blev afsungen en livfuld Cantate af Chr. Richardt. Den følgende Dag, 4. December, holdtes Festen i Sorø. Et stort Festtog kjørte Kl. 10 om Morgenen paa Jernbanen til Sorø, hvor de samledes paa Akademiet. En morsom lille Feiltagelse fandt her Sted: en af mine fordums Lærere ved Metropolitanskolen, der nu var ansat ved Akademiet, Overlærer Kjellerup, havde glædet sig meget til at gjense sin gamle Discipel som Universitetets Rector. Mange Aar vare forløbne siden den Tid, men han mente at kunne kjende mig paa Embeds-Insigriet, den gyldne Kjæde. Uheldigvis kom Rectoren

ved Lunds Universitet først, Professor G. Ljunggren, der ligeledes bar en gylden Kjæde, og Kjellerup stormede da hen mod ham med udstrakte Hænder og raabte: „Goddag — kjen-der De mig igjen?“ Den Tiltalte, der aldrig havde seet ham før, stirrede forbauset paa ham, og nu blev Misforstaaelsen opklaret. Noget senere kom jeg, men min gamle Lærers Velkomsthilsen havde da tabt Noget af sin oprindelige Friskhed. — Den egentlige Fest holdtes paa Akademiet, hvor Festtalen blev holdt. Senere vandrede vi rundt i Akademi-haven og aflagde Besøg i Kirken ved Holbergs Grav. Desværre var Veiret slaaet om til sludfuldt Veir med Taage og Regn, saa vi kun havde ringe Glæde af de skønne Naturomgivelser. Kl. 4 holdtes Festmiddagen, hvor Kongen deltog og ved sin sædvanlige Ligefremhed og Aabenhed gav den festlige Sammenkomst et venuesælt Præg. Han tog et Par Gange Ordet og udbragte bl. A. en smigrende Skaal for I. N. Madvig, som meget bevæget takkede for den ham her-ved beviste store Ære. Den muntre Stemning forøgedes, da der bødes Cigarer om til Kaffen, hvad ellers aldrig fandt Sted ved de kongelige Tafler. Efter Taflet opførtes „Jean de France“ i Gymnastiksalen af Akademiets Disciple, der kunde deres Roller paa Fingrene. Hovedrollen blev spillet ganske godt. Derefter afholdtes Bal, som jeg dog ikke saae Noget til, da Biskop Fog overtalte mig til at tilbringe Aftenen sammen med ham paa hans Værelse, hvor vi ved en Cigar snart vare dybt inde i en af de philosophiske Samtaler, hvilke Fog i saa høi Grad yndede, og som snart førte os ud i Uni-verset, langt bort fra Holberg og Sorø og Ballet. Desværre var Veiret efterhaanden gaaet over til øsende Regn, saa den Illumination, hvormed den lille By sluttede Festen, ikke kom til sin Virkning.

Holbergfesten affødte en anden akademisk Festlighed indenfor den snævrere Kreds af Universitetets Lærere. En nærmere Sammenslutning mellem disse vil altid møde mangehaande Hindringer i en stor Hovedstad; hver Enkelt vil foruden af sin Virksomhed være stærkt optagen af sin Familie-

og Vennekreds, ligesom ogsaa selve Hovedstadslivet drager i forskjellig Retning. Det hyggelige, collegiale Samliv, som finder Sted i de mindre Universitetsbyer, vil ikke kunne tilveiebringes her, hvor tiltalende det end kan være. Imidlertid var der navnlig af yngre Professorer blevet udtalt Ønske om dog af og til at bringe en selskabelig Sammenkomst istand, og vore Møder med de svenske Colleger fra Lund havde givet dette Ønske ny Næring. Holbergfesten fandtes nu at kunne afgive en passende Leilighed. Flere Mænd, som havde ydet Universitetet deres Bistand med Holbergfesten, bleve indbudne som Æresgjæster, nemlig I. P. E. Hartmann, Chr. Richardt, Emil Poulsen og Billedhugger Bissen. Deltagernes Antal var omkring 40, Festen afholdtes i Hotel National Onsdagen d. 10. December Kl. 8. Jeg førte Prof. Hartmann til Bords og holdt Festtalen til Holbergs Minde. Stemningen var i Begyndelsen lidt trykket, man følte sig aabenbart lidt uvant med Situationen, men snart kom der mere Fart i Tingene. Et Par Sange, digtede i Dagens Anledning, bleve sungne, Taler holdtes, og snart gik det Slag i Slag med disse. Kl. 11 reiste vi os fra Bordet og fortsatte de muntre Samtaler ved Kaffen og Cigarerne, Stemningen var fortræffelig — først Kl. 1 kom jeg hjem. Der herskede almindelig Tilfredshed med denne Sammenkomst, og man var glad over at have tilbragt nogle fornøielige Timer i hinandens Selskab.

Næste Aften feirede Studenterforeningen sin Holbergfest i Casino. Richardts Festcantate fra Universitetsfesten blev sunget paa Ny, derefter holdt Sophus Bauditz Mindetalen over Holberg, og „Kildereisen“ opførtes — den gik hurtigt og kvikt over Scenen. Festen afsluttedes med et muntert Studenterbal.

Og saaledes havde det ganske Universitet med Sang og Klang feiret Mindet om den Mand, der vel nok kan betegnes som Grundlæggeren af den danske Literatur.

Ved Siden af disse glade Fester var et andet Spørgsmaal kommet frem, som satte mig i nogen Uro. Medens Consistorium i sin snævrere Kreds varetager Universitetets Anlig-

gender, saa tilkommer det den akademiske Lærerforsamling, til hvilken alle fast ansatte Universitetslærere have Adgang, at træffe Bestemmelse om almindelige Spørgsmaal, som angaae hele Universitetet. Imidlertid blev denne Forsamling i Almindelighed kun sammenkaldt en Gang om Aaret, nemlig forat Vælge den nye Rector, samt desforuden, naar der skulde vælges et nyt Medlem af Consistorium. Men nu havde en flittig Gransker i Universitetets Aarbøger fundet en Bestemmelse om, at den akademiske Lærerforsamling skal sammenkaldes fire Gange om Aaret, hvad der i Aarenes Løb var gaaet fuldstændig i Glemme. Saasnt denne Opdagelse var bragt til almindelig Kundskab, bestemtes det uden Tøven at sætte den gamle Bestemmelse atter i Kraft, og det blev overdraget til mig som Rector at bringe denne Sag i Orden.*) Først og fremmest maatte der udarbejdes en Række Lovbestemmelser, som nærmere kunde fastsætte Forretningsordenen, i hvilket Øiemed der blev nedsat et Udvalg. Jeg var kun lidet glad ved dette Hverv, thi deels havde jeg ingen Øvelse i det parlamentariske Lovgiver-Arbejde, deels frygtede jeg for, at der skulde opstaa en lignende Kamp mellem Lærerforsamlingen og Consistorium som den, der havde fremkaldt saa skarpe Conflicter mellem Regering og Rigsdag, om hvem der skulde betragtes som Ihændeher af den øverste Magt. Heldigvis vare disse Bekymringer ganske ugrundede. Til Udarbejdelsen af Lovene fik jeg virksom Hjælp af mere erfarne Colleger, navnlig viste Prof. Adolph Steen, der besad en mangeaarig politisk Erfaring, stor Iver ved dette Arbejde, og vi fik snart udarbejdet et Lovforslag, der blev vedtaget paa en almindelig Lærerforsamling. Og hvad det andet Punkt angik, viste heldigvis den collegiale Aand og Traditionens Magt sig stærk nok til at holde disse tomme og ufrugtbare Standsspørgsmaal borte, som kun volde Forstyrrelse og Ufred.

*) Prof. Erslevs lille Skrift „Den akademiske Lærerforsamling“ (1900) giver gode Oplysninger men maa læses med behørig Kritik, da det ikke er, som Forf. kalder det, „en historisk Fremstilling“, men et Parti-Indlæg og stærkt farvet som saadant.

Der var et gjensidigt Tillidsforhold mellem Consistorium og den akademiske Lærerforsamling, og begge fandtes i fuld Overensstemmelse med hinanden.

Det vigtigste og maaske mest anstrængende Hverv, som paa hviler Universitetets Rector, er Universitetsfesten i Anledning af Kongens Fødselsdag. Her skal han nemlig i Festprogrammet offentliggjøre en videnskabelig Afhandling og derefter holde Festtalen. Det første frembyder visse Vanskeligheder deels ved Valget af Æmnet, deels ved den knapt tilmaalte Tid til Udarbeidelsen. Hertil kommer, at disse Festprogrammer ikke komme Almenheden til Gode, men uddeles i bestemte Kredse, der ofte have liden eller maaske slet ingen Interesse for dem. Jeg valgte hertil et Afsnit af Ethiken, som i særlig Grad havde interesseret mig, nemlig en Undersøgelse af de sædelige Livsgoder og deres Stilling, hvilket jeg senere optog i min Fremstilling af den christelige Sædelære. Ogsaa Festtalen, som efter gammel Skik holdtes i Anledning af Kongens Fødselsdag, volder Vanskelighed ved at finde et passende Æmne. Man maa vel helst hertil vælge et eller andet Spørgsmaal, som vedrører Universitetet og dets Virksomhed. Jeg tog til Text den græske Indskrift paa Talerstolen: *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ* (tagne af Joh. Ev. 4,24) og tog deraf Anledning til at paavise, at de forskjellige Livsanskuelser, videnskabelige Theorier og Hypotheser kunne mødes og brydes ved Universitetet, og at dertil haves fuld videnskabelig Frihed. Men een stiltiende Forudsætning har dog Universitetet for al sin Livsvirksomhed, Tro paa Aanden og Tro paa Sandheden, uden denne Tro kan ingen Videnskab bestaa. Som Følge heraf maa trods al videnskabelig Frihed dog to Livsanskuelser betragtes som udelukkede fra Universitetet, Scepticismen og Materialismen i deres fulde Gjennemførelse. Begge umuliggjøre al Videnskab, den første, fordi den fornægter Sandheden, den anden, fordi den fornægter Aanden.*)

*) Talen blev offentliggjort i Dagbladet (19. April 1885) og dernæst udgivet selvstændig med Titlen „Aand og Sandhed“ (Gads Forlag 1885).

— I dette Aar mistede Consistorium to høitansete Medlemmer, nemlig Japetus Steenstrup, der paa Grund af sin fremskredne Alder tog Afsked, og Prof. Panum, som pludselig og uventet døde i Mai Maaned. Som nye Medlemmer indtraadte i deres Sted Prof. Julius Thomsen og Prof. With. Det tilfaldt mig som Rector paa vanlig Vis at indføre dem i Consistorium, idet jeg holdt en kort Velkomsttale til dem, hvorefter Sølvpokalen fyldt med Vin gik rundt, og der blev drukket Broderskaal med de Nyankomne, saaledes som det ovenfor er beskrevet.

Ogsaa i mit Hjem samlede jeg ved Leilighed Consistoriums Medlemmer. Jeg mindedes, at min Fader havde oftere talt om slige Professor-Middage, der senere vare gaaede af Brug.*) Jeg talte med Elisabeth om, at det kunde være morsomt atter at fornye disse Sammenkomster. Hun var nok lidt betænkelig ved at indbyde saa fremragende Videnskabsmænd, men gik dog villig ind paa min Tanke. Indbydelser bleve udsendte, men inden Svar herpaa vare modtagne, indtraf Budskabet om Panums pludselige Død. Selskabet maatte da opsættes og kunde først finde Sted i Begyndelsen af Juni Maaned, da Lindetræerne i Frederiksberg Alle udenfor vore Vinduer stode i deres fulde Pragt. Foruden en Deel af Consistoriums Medlemmer vare min Svigerfader og Japetus Steenstrup indbudne. Ved Bordet herskede en munter og oprømt Tone, Elisabeth var som altid en forstandig og elskværdig Værtinde. Der blev holdt adskillige Skaaltaler, og bagefter fortsattes en livfuld Discussion om forskjellige Æmner. Man skiltes fra hinanden i den lyse Skærsommeraften i en munter og oprømt Stemning. Muligvis har denne Sammenkomst givet Stødet til lignende Rector-Middage i de følgende Aar, hvor der altid herskede en glad og fornøiet collegial Tone.

En anden festlig Sammenkomst, som fandt Sted et Par Uger senere, maa jeg endnu omtale paa Grund af det halvt komiske Præg, den fik ved de yderst uheldige Veirforhold.

*) Jvfr. H. N. Clausens Bemærkninger senere i hans Levnetsbeskrivelse S. 139.,

Fra Studenterforeningen fik jeg tilligemed Elisabeth en Indbydelse til at deltage i en paatænkt Tur til Kullen, der skulde foretages af Studenter med Damer, i hvilken Anledning Elisabeth tilligemed et Par andre Damer var anmodet om at fungere som Værtinde. Planen var meget tillokkende, vi skulde paa et Dampskib seile til Fiskerleiet Mølle ved Foden af Kullen, derfra spadsere til Kullagaarden forat spise til Middag, og derefter see de pragtfulde Udsigter og de mærkelige Grotter. Det var noget Nyt, som her blev budt paa, og følgelig meldte der sig et stort Antal Deltagere, henved 400 Studenter og medfølgende Damer. Der var kun een lille Mislighed, nemlig den, at hvis vi fik stærk vestlig Vind, vilde en Landstigning paa det angivne Sted blive vanskelig, ja maaske umulig. Studenterne mente imidlertid, at det skulde da være et besynderligt Uheld, om vi netop den Dag fik stærk Vestenvind, og den Indvending, at dette Phænomen dog ikke er saa ganske sjældent hos os om Sommeren, afvistes med Hovedrysten.

Søndagmorgen den 21. Juni indfandt et talrigt Selskab sig paa Dampskibet ved Havnegade. Et Par Colleger traf jeg ombord, deriblandt min Broder William med sin Hustru. Det kunde imidlertid ikke nægtes, at der blæste allerede en temmelig stiv Vestenvind; imidlertid trøstede man sig med, at den vilde nok lægge sig opad Formiddagen. Det gik ogsaa meget godt i Øresund, hvor Sjælland gav Læ; der faldt et Par stærke Regnbyger, som dog hilstes med Munterhed. Men da vi kom udenfor Kronborg, saa fik Farten en anden Gang. Her sendte Kattegat sine rullende Bølger ind mod Siden af Skibet, det duvede og huggede, og jo længere vi kom frem, desto stærkere bleve Skibets Bevægelser. Ilde farne vare Damerne i de lyse klare Sommerdragter. Lige foran mig i Salonen stod en ung Pige, som aabenbart følte sig meget ilde tilpas. En Student, rimeligvis en Mediciner, havde faaet nogle Draaber frem, som han forsikrede nok vilde hjælpe. Efter nogen Tøven lod hun sig overtale, tog Draaberne, og i næste Øieblik — brød Ondet frem med stor Vælde. Oppe paa Dækket havde Sangforeningen taget Plads og istemte sine

kække Sange „paa det gyngende Hav“ i bogstaveligste Forstand. Af og til maatte En og Anden træde ud af Rækkerne og bøie sig over Rælingen, men strax efter indtog han igjen sin Plads og fortsatte Sangen. Imidlertid vare vi avancerede godt frem, allerede laa Kullen foran os i deiligt Sollys, men hoppende og dandsende efter Skibets Bevægelser. Da saaes en liden Fiskerbaad krydse op imod os — den bragte den bedrøvelige Efterretning, at Landgang ved Kullen var umulig paa Grund af den stærke Paalandsvind. Saa var der intet Andet for end at vende Skibet og sætte Kursen ned ad Helsingborg til. Men hele den forud bestilte Middagsmad, fire hundrede Portioner Lammesteg og ligesaa mange Portioner Rødgrød, maatte lades i Stikken paa Kullen.

Senioratet, i hvis Hænder Ledelsen af Turen var lagt, tabte dog ikke Modet. Det sagde ligesom den store Napoleon: „Slaget er tabt, men der er endnu Tid til at vinde et nyt“. Og saa styrede vi ad Helsingborg til og kom derfra til Ramløsa. Det var imidlertid ingen let Sag paa een Gang at skaffe Føde til hele denne Hærskare af forsultne Mennesker, der ganske uventet kom frem. Der udfoldedes imidlertid en betydelig Energi, det lykkedes at bringe en Deel koldt Kjøkken tilveie, og derefter arrangeredes en Sexa, hvor Humøret snart var i hurtig Stigning. Derefter blev der dandset, „og Dandsen den gik saa let gennem Lunden“: de unge Piger, som for kort Tid siden havde været i en høist ynkelig Tilstand, dandsede med et Liv og en Glæde, som om de aldrig havde kjendt Noget til Søsygens Kvaler. Omsider brødes op, og vi kom tilbage til Helsingborg, hvor Skibet ventede paa os. Ombord paa dette afbrændtes et Fyrværkeri, og derefter begyndte Dandsen igjen paa Dækket. Under Sang og Dands glede vi nedad Øresund og kom ved Midnatstide tilbage til Kjøbenhavn. Og saaledes endte Turen godt efter de ustandne Gjenvordigheder. Den havde ganske vist ikke været planlagt med megen Omtanke og afgav et nyt Exempel paa det gamle Ord, at Ungdom og Visdom følges sjældent ad. Men der var lagt saa

megen Freidighed, Mod og Ungdomslyst for Dagen, at dette gav rig Erstatning for den manglende Visdom.

Snart derefter kom Sommerferien. Den tilbragtes som i det sidste Par Aar i Sandbjerg paa Knud Petersens Gaard til megen Glæde for Børnene og til Opfriskning for os selv ved Vandringer i de deilige Skove, som til alle Sider omgave os. Ogsaa kunde jeg herfra gjøre jævnlige Ture til Kjøbenhavn forat varetage Forretningerne. Bl. A. blev der opstillet nye Møbler i Professorernes Læsestue. I lange Tider havde Møbleringen her været yderst tarvelig, og de gamle Møbler vare i Aarenes Løb bleven mere og mere skrøbelige. Nu lykkedes det endelig at tilveiebringe et nyt mere tidssvarende Bohave, som vakte almindelig Tilfredshed. Kun Pedel Mule var ikke fornøiet. Denne pligtopfyldende Mand, der af ganske Hjerte hang ved Universitetets Institutioner og gamle Traditioner, var ikke tilfreds med Forandringen. „Skal nu den gamle Sopha flyttes bort, i hvilken saa mange berømte Professorer have siddet?“ spurgte han klagende. Men jeg trøstede ham med at svare: „Ja saa maa vi haabe, at der kommer andre berømte Professorer, som kunne tage Sæde i den nye Sopha!“

D. 24. September fandt Immatriculationen Sted d. e. Indskrivning af de unge Studenter, de saakaldte Russer, som akademiske Borgere. Dette foregaar i Universitetets Solennitetssal, hvor Rector først holder en Velkomsttale og derefter giver hver især hans akademiske Borgerbrev samt Lovene og modtager Haandslaget med Løftet om at være en god, akademisk Borger. I hint Aar blev henved 300 Studenter immatriculerede, deriblandt 7 kvindelige Studenter. Et Par Dage efter fandt Rusgildet Sted i Studenterforeningen, hvor foruden Rector flere Æresgjæster indbydes. Blandt disse vare ved denne Leilighed Bille og Ploug — den første holdt Festtalen med sin sædvanlige klare og livfulde Veltalenhed.

Med Reformationsfesten i November slutter Rectoratet. Der blev ved denne holdt forskjellige Mindetaler. Først holdt Edvard Holm den egentlige Festtale over Historikeren Hans Gram, som var født for 200 Aar siden; derefter holdt jeg en

kortere Mindetale over Reformatoren Bugenhagen, hvis 400 Fødselsaar det var, og fremhævede hans Fortjenester af den danske Kirke og Kjøbenhavns Universitet.*) Hertil kom endnu et kort Mindeord over min gamle kjære Universitetslærer F. C. Sibbern, som var født for 100 Aar siden, samt over Oldgranskeren Worsaae og Medicineren Panum, som vare bortkaldte ved Døden i det forløbne Aar — endelig en Afskedshilsen til vor berømte Naturforsker Japetus Steenstrup, som i det forløbne Aar havde søgt og faaet sin Afsked fra Universitetet for heelt at kunne hengive sig til sine videnskabelige Studier. Tilsidst overgav jeg Rectoratet til min kjære Ven og Collega I. L. Üssing, der var valgt til Rector for det kommende Aar.

Hermed var Herligheden forbi for denne Gang, men ogsaa Ansvarret og Arbeidet. Det var med en behagelig Følelse af Frigjørelse, at jeg vendte tilbage til mine gamle Sysler, hvilke jeg nu kunde skænke en mere udeelt Opmærksomhed. Og fra det svundne Rectorats-Aar beholdt jeg de lyse Minder om et rigere Samarbejde med forskjellige Colleger, samt om mange smukke og glade Fester, saa at dette Aar med dets mangehaande Oplevelser fik en fremragende Plads blandt mine Livserindringer.

*) Optaget i mine Universitetstaler.

XV.

NYE OPLAG OG NY DIGTNING. — REISE I SVERIGE.

Efterat jeg havde overdraget Rectoratet til min Efterfølger, kunde jeg atter anvende en Deel af mit Otium til literære Arbejder, og her var nok at tage vare. Allerførst fik jeg udgivet anden Halvdeel af min „Christelige Sædelære“ og dermed fuldført dette Værk, som havde krævet ikke ringe Arbeide. Et Par Maaneder efter offentliggjorde jeg de ovenfor (S. 243) omtalte Artikler til Gjendrivelse af Dr. Brandes' letfærdige Forvanskning af Luthers Lære om Ægteskabet. Derefter kunde jeg tage fat paa det altid behagelige Arbeide at udsende nye Udgaver af ældre Digtninge. Der var nu gaaet tyve Áar, siden den satiriske Roman „Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter“ var udkommen. De voldsomme Angreb, som vare bleven rettede mod den strax efter dens Fremkomst, vare forlængst forstummede, men istedenfor havde man lagt et syvfold Tausheds Dække over den. Ikke desmindre havde den arbeidet sig frem i Stilhed og vundet Bifald hos Mange, saaledes at der nu kunde paatænkes en ny Udgave. I denne gjorde jeg adskillige Forkortelser, udelod navnlig en Deel af den skarpe Polemik, der i sin Tid havde vakt saa stærk Vrede, hvilken jeg nu efter saa mange Aars Forløb klarere kunde see skadede den digteriske Virkning ved at drage Fortællingen for dybt ned i Virkelighedens Prosa. Endelig ændrede jeg Slutningen og gav Romanen en lykkelig Udgang istedenfor den tidligere tragiske. Dette Sidste var dog maaske et Feil-

greb, som fremkaldte Indsigelse fra flere Læsere. Navnlig var Biskop Fog, som iøvrigt var en varm Beundrer af Bogen, misfornøiet hermed, og han lagde paa sin sædvanlige aabne og varmtfølende Maade ikke Dølgemaal herpaa. Han fandt, at den første Udgave paa Grund af Slutningen havde et mere storartet Præg, medens den anden Udgave vel var en behagelig Bog at læse, men ved Slutningen overført til den almindelige Romanstil. Kritikken udtalte sig i det Hele vélvilligt om den nye Udgave og flere Blade udtalte Forundring over, at denne Bog i sin Tid havde kunnet fremkalde en saa heftig Storm af Uvillie mod Forfatteren. Hvad der meget glædede mig, vare to Breve, som sendtes mig fra Slesvig, det ene med Underskriften „sønderjydske Kvinder“, det andet fra „flere Sønderjyder“, og som begge udtalte Taksigelse for Skildringen af Uffe Hjælm og hans Bedrifter. Trods al denne Venlighed vedblev Bogen dog at blive staaende paa *index librorum prohibitorum*, hvor den engang var bleven hensat paa Grund af sin dristige Satire.*)

*) Alligevel vedblev Bogen at have sine stille Beundrere, der af og til i Breve bragte mig deres Tak. Et Par af disse hid sættes. Det ene fra en anonym ung Mand (eller Kvinde?) lyder saaledes:

Lørdag Nat 8. September 1906.

Bliv ikke vred over, at jeg, som De slet ikke kender og heller ikke vil lære at kende, henvender mig til Dem. Det er paa Grund af en dybfølt Trang til at takke Dem af mit fulde Hjerter, at jeg skriver disse Linier. Jeg er en af de Unge, som kæmper mig frem gennem Hverdagens ensformige Arbejdstimer, der giver Hjernen saa megen Træthed og Følelsen saa lidt Spillerum. Kun sjældent møder der én noget, der faar Hjertet til at banke og Følelserne til at stige i éns Bryst. En saadan sjælden Stund har De givet mig, og jeg maa takke Dem derfor. I Dag eller rettere i Gaar, thi en ny Dag er ved at rødme, fik jeg Deres Bog: „Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter“ i Hænde. Jeg begyndte at læse den — og har ikke sluppet den før nu, for kort siden, jeg blev færdig med den. I disse Timer, der er gaaede, har jeg levet og kæmpet, glædet mig og lidt med dens Personer, jeg har følt et Væld af Følelser bruse i mig under Oprulningen af dens forskellige Scener, og jeg har gennemlevet den rige og tunge Tid i vort Fædrelands Historie, som den skildrer. Dem, som har givet mig alt dette, kan jeg kun forsøge at takke. Jeg har levet og følt mere i disse faa henrundne Timer, end jeg

Og saa kom „Nøddebos“ Jubilæum i Efteraaret 1887. Den havde altid været Søndagsbarnet blandt mine Bøger, ja det kunde næsten synes, som om den tog Lyset og Lykken fra de

ellers gør i Aar, og jeg føler godt, at en saadan Stund kan man leve længe videre paa, aandelig styrket og befæstet. Derfor *Tak*, af Hjertet *Tak*, De som skabte denne Bog, som gav mig saa megen Glæde. Jeg tror, at Deres Hensigt har været, at opnaa *det* med den, som den har udrettet med mig, og ogsaa derfor føler jeg Trang til at sige Dem, at det — ialtfald for mit Vedkommende — er lykkedes.

Deres ærbødigst hengivne

K. M.

P. S. Det faar, m. H.t. Brevpapirets Mærkelighed, være min Undskyldning, at jeg intet havde i Øjeblikket og ikke kunde vente, til jeg fik noget.

Det andet er fra en lille Pige:

S... Præstegaard 24. October 1906.

Kære Professor Scharling!

„Jeg er en lille Præstedatter paa ti Aar; min Lærerinde har læst „Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter“ højt for mig, og jeg synes, det er den herligste Bog, der er til. Jeg vilde saa forfærdelig gerne vide, om Uffe og Palle virkelig har været til og hvem de har været. Vi har søgt i alle mulige Bøger, hvor vi kunde tænke at finde ham, men vi har ikke fundet ham, De maa ikke blive vred over, at jeg skriver til Dem. Kærlig Hilsen til Uffe Hjælms og Palle Løves Forfatter fra

Birgitte S.

Paa dette sidste Brev svarede jeg følgende:

Kjære lille Birgitte! Det har fornøiet mig meget, at Du har havt saa stor Glæde af Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter. Men naar Du spørger mig, om de har været til, og hvem de har været, da maa jeg svare Dig, at der har været mange Officerer og Soldater, der har været ligesaa dygtige og modige som Uffe Hjælm, men der har ingen General været af dette Navn. Og der har været mange Folketalere og Avissskrivere, der have været ligesaa snakkesalige og ligesaa store Krystere som Palle Løve, men Ingen af dem har baaret dette Navn. Men Generalerne Olaf Rye, Schleppegrell, de Meza og Bülow, de har været til, og de store Slag ved Slesvig, Fredericia og Isted have fundet Sted, og de Danske kæmpede der med stor Tapperhed.

Modtag tilsidst en venlig Hilsen fra din Ven, som heldigvis ogsaa er til, for ellers kunde han jo ikke have skrevet Bogen. —

Henrik Scharling.

andre. I 25 Aar var den udkommen i en Række Oplag, hvoraf flere vare meget store, og den syntes ikke i mindste Maade at have tabt i Interesse eller i Yndest for Publicum. Tilfældigvis kom jeg netop ved denne Tid til at skrive som en liden Efterskrift til den, nemlig en Skildring af „Dansk Præstegaardsliv“ som Text til en Række fortræffelige Tegninger af Maleren Carl Thomsen. Selve „Nøddebo Præstegaard“ udkom da nu i en ny Udgave, ledsaget af et Forord, hvor jeg fortalte om dens Tilbliven i fremmede Lande langt fra Danmark; maaske havde netop denne Fjernhed bidraget til at fjerne uvedkommende Indtryk og derved givet Fortællingen større Klarhed og Renhed. Den glade Begivenhed feiredes ved en liden Jubilæums-Middag i mit Hjem, til hvilken nogle af mine nærmeste Venner vare budne. Her udbragte Biskop Fog Festskaalen for „den Førstefødtes*) Sølvbryllup“ og fortalte, hvorledes han engang i London havde seet Nogen sidde og lee høit over en Bog og paa sit Spørgsmaal faaet til Svar: „oh that is Nøddebo Parsonage — don't you know that book?“ og senere i Genf havde oplevet det Samme og atter faaet til Svar: „c'est la curé de Noeddebo — vous la connaissez, monsieur?“ De andre Tilstedeværende fortalte lignende Minder fra Bogens Ungdom. Henimod Maaltidets Slutning lod jeg den nye Udgave bære rundt og præsenterede hver af Gæsterne et Exemplar af den, hvilket blev modtagen med megen Glæde, og nu fulgte muntre og alvorlige Skaaltaler hurtigt efter hinanden.

— I det følgende Aar (1888) udkom en ny Fortælling, Sverre Præst. Denne Gang var det ikke en Nutidsfortælling, men en historisk Roman, der førte en af Fortidens store Helteskikkelser frem. Bogen havde i nogle Aar ligget færdig i min Pult, andre Foretagender havde hindret dens Udgivelse. I denne Tid havde jeg oftere gennemseet den, hist og her foretaget smaa Ændringer, samt læst Partier af den høit for Elisabeth og Emmy. Nu udkom den i Efteraaret 1888. Til

*) Ikke ganske correct, da „Moderne Christendom“ og „Folkvar“ vare udkomne tidligere.

Grund for denne Bog laa et omhyggeligt historisk Studium, dog saaledes, at jeg netop havde gjort de Partier af Sverres Liv, hvorom Sagaen saa godt som intet fortæller, nemlig hans Ungdom og første Optræden, til Fortællingens Hovedpartier, fordi Digtningen her kunde bevæge sig saa meget friere. Hvad der særligt fængslede mig ved denne Konge, var den mærkelige Forening af Middelalderens faste religiøse Tro og daadrige Kamplyst med den moderne Tids kritisk prøvende Aand. Tillige lod jeg en dybere Symbolik skimte igjennem, idet Sverres Kamp forat vinde sit jordiske Kongerige forekom mig at være et Billed af den Christnes Kamp forat vinde sit himmelske Kongerige. Herved fik Fortællingen et mere alvorfuldt Præg. Kritiken modtog den temmelig kjøligt og manglede vistnok de nødvendige Betingelser for dens rette Forstaaelse. Bogen har neppe vundet synderlig Udbredelse i det store Publicum; dette havde nu engang vænnet sig til at betragte Middelalderens Kongeskikkelser i det Lys, hvori Bjørnson havde fremsat dem i Sigurd Slembe og Ibsen i Kongsemnerne, nemlig som dragne af en uendelig Længsel efter et uendeligt Ubestemt, og som derfor ikke kunde blive klare over, hvad de egentlig selv vilde. Dette tiltalte Tiden, som vel selv var hildet i en lignende Uklarhed over, hvad den selv vilde. Jeg havde foretrukket den Skildring, som Sagaen giver os af disse unge Helte, nemlig som Mænd, der sætte sig et høit, men klart bestemt og afgrændset Formaal og nu sætte al deres Villies Energi ind paa at naae det. Enkelte Læsere have dog forstaaet dette og udtalt en varm Paaskjønnelse, og disse „Enkelte“ have maaske her som saa ofte hørt til de skjønksomste Læsere.*)

— I disse Aar kom jeg til at gjøre to korte, men indholdsrigge og meget fornøielige Reiser til Sverrig. I Upsala havde

*) Blandt disse fandtes ganske unge Lærere. En tydsk Præst tilskrev mig saaledes ved en senere Leilighed: „Ich habe meinem Jungen, Obertertianer, Ihren „Sverre“ geschenkt. Auf meine Frage, wie oft er es gelesen, antwortete er: „Bis jetzt 4 Mal“. Was verlangt ein Autor mehr?“

man efter det prægtige Jubilæum i 1877 opført en ny Universitetsbygning, som var bleven fuldendt i Foraaret 1887 og nu skulde indvies med en større Festlighed, hvortil der udsendtes Indbydelse til de andre nordiske Universiteter. Kjøbenhavns Universitet udsendte som sine Repræsentanter Prof. I. L. Using og mig. Søndag Morgen d. 15. Mai reiste vi derop og kom efter et kort Ophold i Stockholm til Upsala. Her kom jeg til at boe hos Prof. M. Johnsson (senere Biskop i Nordlandene) tilligemed Prof. Theol. Rabergh fra Helsingfors. Næste Dag holdtes Festen med stor Procession af Professorer og Studenter til det nye Universitet, derefter Forsamling i den pragtfulde Aula med Musik og Festcantate og Taler af Ærkebiskop Sundberg og Universitetets Rector Sahlen — stor Universitets-Middag og endelig Aftenselskab oppe paa det gamle Slot hos Landshøvding Hamilton, hvor jeg traf mange gamle Bekjendte, bl. A. G. Wennerberg, „Gluntarnes“ Digter. De to følgende Dage feiredes med festlige Sammenkomster i Hjemmene, hvor jeg traf sammen med gamle og nye Venner i megen Gammen og Glæde. Fra Upsala reiste jeg over til Vesterås for at besøge min tidligere Collega fra Lund, G. Billing, som nu var bleven Biskop her. Den lille By var i stor Bevægelse i Anledning af, at Studenterexamen netop sluttedes. Foran den lærde Skole var en stor Mængde Mennesker samlet: de nye Studenter kom efterhaanden ned ad Trappen og bleve modtagne af de jublende Kammerater, som gave deres Glæde Luft ved at kaste Himmelspræt med dem, hvorefter de unge Damer, Søstre, Veninder, Kjærester bekrandsede dem med Blomster. Derefter var der Middagsselskab hos Biskop Billing — Aftenselskab hos Lektor Sundén, hvis Søn var blandt de nye Studenter — Alt meget fornøieligt og muntert. Fra Vesterås var jeg buden til Besøg i Visby paa Gulland af Biskop Scheele, min tidligere Collega fra Upsala. Dog nu følte jeg mig træt af al denne Festivitas, en stærk Længsel efter Elisabeth og Hjemmets Stilhed greb mig, jeg brød overtværs, satte mig i Banetoget og reiste lige til Kjøbenhavn,

idet jeg mente, at det paatænkte Besøg paa Gulland kunde opsættes til et følgende Aar, muligvis sammen med Elisabeth, hvad der vilde fordoble Reisens Glæde for mig.

Op saaledes skete det ogsaa. Aaret 1888 blev i flere Henseender et bevæget Aar. Ved Universitetet feiredes to større Fester: den første i April i Anledning af Kong Christian den Niendes 70aarige Fødselsdag — den anden i November i Anledning af hans 25 aarige Regjerings-Jubilæum. Den førstnævnte feiredes med stor Høitidelighed: ikke alene var Kongen selv tilstede, hvad han ellers aldrig var ved denne aarlige Fest, men ogsaa Dronningen samt alle Prindsere og Prindsesser med Følge. En ny Cantate blev afsunget med Text af Ernst v. d. Recke og en meget livfuld Musik af I. P. E. Hartmann — den afløste den tidligere Cantate af I. L. Heiberg, der i meget høie Toner priste det absolute Enevælde. Min Broder William var i dette Aar Universitetets Rector og holdt en fortræffelig Tale. Et halvt Aar efter feiredes Regjerings-jubilæet, den første Dag ved en Gudstjeneste i Frue Kirke, ved hvilken Biskop Fog prædikede — den næste Dag ved en Fest paa Universitetet, hvor William atter holdt Festtalen med ikke ringere Held end første Gang. Kjøbenhavn var selvfølgelig festlig smykket med Flag og Krands, med Elisabeth og Børnene gjorde jeg en Vandring gennem Byen ud til Amalienborg, hvor et stort Fanetog bragte Kongeparret sin Hyldest; om Aftenen var Byen pragtfuldt illumineret, hvad der i den stille, mørke Novemberaften tog sig udmærket ud.

I denne Sommer afholdtes den store nordiske Udstilling, der med sine maleriske Bygninger og forskelligartede Indhold var til stor Fornøielse baade for Elisabeth og mig, som vare jævnlige Gjæster. Særlig Glæde havde vi af Kunstudstillingen fra alle tre nordiske Lande, som gav os rig Leilighed til nærmere Bekjendtskab med Brødrefolkenes Maler- og Billedhuggerkunst. Hertil kom endvidere den franske Kunstudstilling, som var kommen istand ved Brygger Carl Jacobsens ivrige Virksomhed. Vi besøgte jævnlig disse forskellige Udstillinger og havde stor Glæde og Opmuntring deraf.

Længere ud paa Sommeren tiltraadte Elisabeth og jeg Reisen til Sverrig. Den varede kun halvtredie Uge, men blev meget indholdsrig ved den hjertelige Modtagelse, vi fik hos forskjellige Venner, som vi besøgte. Elisabeth førte som sædvanlig sin Reisedagbog, af hvilken her meddeles forskjellige Udtog. Reisens første Maal var Gulland, som jeg ikke havde naaet den foregaaende Sommer, og hvor Besøget gjaldt Biskop Scheele. Vi toge over Malmø til Kalmar, hvor vi gik ombord paa et Dampskib, som førte os til Visby.

„Klokken To om Natten“, fortæller Elisabeth, „kom vi til Visby. Jeg tittede ud ad Vinduet og saae de store Pakhuse paa Bryggen i Morgendæmringen, ligesom i Lybækkernes Tid. Vi bleve liggende i Køierne, medens Skibet lossede under et forfærdeligt Spektakel. Kl. 6 om Morgenen kom Biskop Scheeles Vogn forat afhente os, et Brev medfulgte, som anmodede os om at møde ham ude paa Landet, hvor han var paa Visitats. Da vi havde ordnet vort Tøi, kjørte vi opad de steile Gader gennem den gamle Bymur til Jernbanestationen. Her indfandt Notaren Øfverberg sig forat hilse paa os, og med ham kjørte vi i to Timer til Etelhem Station; Landet er fladt, bevokset med maleriske Fyrreskove. Ved Etelhem holdt „Skjuts“, og nu gik det rask en Times Vei ud i Landet gennem Marker og Skove, forbi store Kirker og statelige Bøndergaard. Alskog Præstegaard ligger underlig bart og høit med Udsigt over vidtstrakte Skove; i det Fjerne sees Havet som en Stribe. Paa Trappen stod Biskop Scheele og bød os Velkommen tilligemed Provsten og Pastor Kolmodin. Vi bleve førte gennem Storstuen ind i et lille Gjæstekammer, derfra til Dagligstuen, hvor Præstefruen sad med et daarligt Ben. Paa Bordet stod „Smørgås“, Mælk og Kaffe; vi hjalp os selv og gik derfra over i Kirken, der var fuld af Mennesker. Menigheden tog megen Deel i Gudstjenesten og lyttede med stor Opmærksomhed især til Biskoppens Ord. Først læste Pastor Kolmodin en god Prædiken op; derpaa traadte Biskoppen frem med den gyldne Bispestav i Haanden og talte varmt og udmærket med stor Værdighed til Menigheden; derefter kom

Katechisationen med de Unge, og til Slutning talte Biskoppen med de Ældste i Forsamlingen, som fremførte deres Spørgsmaal og Anmodninger. Da vi kom ind i Præstegaarden, var der paa svensk Vis staaende Middag for Biskoppen, Provsten, tre Præster og nogle af Menigheden, i alt tyve Personer; Husets Damer vartede op; jeg var den eneste kvindelige Person, som deltog i Maaltidet. Om Eftermiddagen var der Bibelforklaring af Notaren Øfverberg, der varede meget længe, men Kirken var fuld, og Alle bleve til det Sidste. Vi gik en Tur i Dæmringen over de frodige gullandske Enge.“

„23. Juli. Vi vare oppe Kl. 5, drak Kaffe og toge Afsked med Præsten Kolmodin og hans Familie. Vi kjørte til Garda Kirke, hvor Pastor Svensson og Frue viste os den smukke og store Kirke, Præstegaarden og Haven, der er venlig og smuk, som om man var kommen langt sydligere. Pastor Svensson kjørte os til Ethelhem, hans Annex, og viste os Kirken her, ligeledes med høie Hvælvinger og smukke Portaler. Herfra kjørte vi paa Jernbanen tilbage til Visby. I Bispegaarden traf vi Bispinden og hendes Forældre, Brukspatron Ekmann fra Finspong med Frue, samt et Par andre Gæster, der for Tiden vare i Besøg her. Vi bleve førte op i det overraskende smukke og elegante Hus, gik i Procession gennem flere Stuer ind i den pragtfulde Spisesal, hvor Frokostbordet var dækket med alle mulige Herligheder, Cotelet, Omelet. Fugle i Gelee o. s. v., som det var vanskeligt nok at fortære saa tidligt paa Dagen. Efter Maaltidet gik vi ind i Bibliotheket, hvor der fandtes maledede Ruder, et svært Egetræsbord og store solide Bogskabe. Herfra gik vi ind i Biskoppens Arbeidsværelse, hvor vi toge Plads, og han holdt Morgenandagt med os. Nu toge vi os et Par Timers Hvil i vore Værelser. Kl. 1 kom Scheele og hentede os til en Vandring i Ruinerne. Vi gik først til Helgeånds-kirken, en ottekantet Dobbeltkirke. Vi krøb op ad de smalle Trapper og traadte ud paa Taget, der er bevoxet med vilde Roser og andet Buskværk. Her mødte et overraskende Syn os over den gamle By og det vidtstrakte blaa Hav; mest imponerende vare Ruinerne af St. Nicolai Kirke, der ligeledes ere

omvoxede med Grønt og hævede sig lige for os med Havet til Baggrund. Vi besøgte endnu Ruinerne af St. Nicolai, St. Clemens samt Søsterkirkerne St. Drotten og St. Lavs.“

„Til Middag Kl. 5 var der stort Selskab i Bispegaarden til Ære for Brukspatronen og Frue samt de danske Gjæster. Det var ikke let at opfatte Præsentationen af de fremmede Gjæster, det summede om Ørerne med Baroner og Øfverster, Friherreinder og Landshøfdingsker, og Alle vare de i fineste Puds. Der var i høi Grad stateligt ved Bordet; Biskoppen sad mellem sin Svigermoder og mig; han havde Præstefrakke paa og det store Guldkors i en Kjæde om Halsen. Han udbragte en varm og hjertelig Hilsen for sine Svi-gerforældre og derefter for os, hvilken Skaal Henrik be-svarede med en Skaaltale for Biskoppen. Middagen var fin: til Dessert fik vi Is, Jordbær, Morbær, Ananas og syltede Valnødder. Allerede Kl. 7 skiltes Gjæsterne fra hinanden, men mødtes igjen Kl. 8 ude ved Dampskibet, med hvilket Brukspatronen og Landshøfdingen skulde reise hjem. Vi gik tilbage til Bispegaarden til Aftenandagten og gik tidligt til Ro, hvortil vi hellig kunde trænge.“

„24. Jūli. Vi kom noget sent op, saa vi akkurat kunde komme med til Morgenandagten. Biskoppen holdt den sid-dende ved Siden af sin Svigermoder, Fru Ekmann; og talende i et Hørerør, saa hun kunde følge med trods sin Døvhed. Hun er i høi Grad elskværdig, livlig, hjertelig og ligefrem. Hun bad os besøge sig paa Finspong, og vi have taget mod Indbydel-sen. Vi gik alle i Forening hen at see det Burmeisterske Hus, som er bygget 1660 af Træ i gammelydsk Stil. I øverste Stok-værk er en Sal, heelt overmalet med bibelske Billeder, den bruges nu til Dagligstue af Eieren. Huset er stærkt overvoxt med Grønt, i Haven er deilige Roser; det ligger i Strandgaden, hvor der er mange Huse med takkede Gavle fra Lybækkernes Tid.“

„Kl. 1 kom Biskop Scheele kjørende forat afhente os til et Besøg hos Prindsesse Eugenie paa Fridhem. Vi kjørted ud ad „søndra Porten“ ad bare sandede Veie med mager Skov i

en forrygende Storm. Men da vi naaede Fridhem, kom vi ind i en yndig Have med høie, frodige Træer; her var lunt og sommervarmt; det lignede en Villa ved Øresund, kun at her herskede den største Stilhed, og Havet er uden Seilere. Biskoppen lod høre, om Prindsessen kunde modtage os; vi maatte imidlertid vente i en Veranda, hvor en gammel Tjener bød os Vin og Kager. Derefter bleve vi førte ind i et lidet Værelse, hvor der var Kakkellovnsvarme: her sad Prindsessen i Sopha, indhyllet i et graat, uldent Schawl. Hun er høj med en noget mørk Teint og store, levende, sorte Øine, men seer svag og lidende ud; hun bad ogsaa Biskoppen om at komme igjen en følgende Dag forat tale med hende om hendes sidste Bestemmelser. Hun talte ivrigt med os om religiøse Sager; det er, som om hun kun levede for det Hinsidige. Hun udøver stor Velgjørenhed, har bl. A. bygget et Sygehjem for Gamle og Svagelige i Visby og et Børnehjem ved Fridhem. Hun spurgte, om vi vilde see hendes kjære Afdøde, og førte os ind i sit Sovekammer, der er ganske lille og tarveligt; en smal Seng, Klædeskab, Servante var Meublementet. Over Sengen hang Billeder af hendes Kjære paa deres Dødsseng: hendes Moder, Dronning Josephine, hendes Broder, Carl XV, hendes Fader, Oscar I — hun talte med Taarer i Øinene om dem. Vi tog Afsked; da jeg vilde kysse hendes Haand, kysede hun mig paa Kinden, og saaledes endte dette eiendommelige Besøg, der havde varet en Time. Syd for Haven skyder en høi Klint sig ud i Søen, vi gik op paa den og nød den skjønne Udsigt. Derpaa gik vi gjennem Skoven tilbage til Vognen og kjørte paa en halv Time tilbage til Visby ad en Omvei langs den gamle Mur. I det Fjerne saae vi „Korsbetningen“ og Hullet i Muren, som Valdemar Atterdag lod bryde. Da vi dreiede Nord om Muren, aabnede der sig et uforglemmeligt Skue: de gamle firkantede Taarne mod det blaa Hav, Ruinerne af St. Jørgen og de Spedalskes Kirke, og — Galgebjergtet, hvor der endnu kneiser tre Søiler af Galgen.“

„Om Eftermiddagen besøgte vi „det grønne Visby“, nemlig

først botanisk Have med stor Frodighed og Fylde i Trævæxt, midt i hvilken Ruinerne af St. Olaf ligger, dernæst Studere-tallene, en Spadseregang indenfor Bymuren, hvor Havet glit-trer frem gennem Skydeskiver og Muraabninger, endelig Strandpromenaden mellem Muren og Havet, hvor Jomfru-taarnet og Silvertaarnet ligger. Her er Visbyernes og Bade-gæsternes Spadseregang: vi saae Solen gaa ned i Havet og vare tilsidst paa Palisaderne d. e. Stier, der slynger sig opad Skraaningen mellem Buske og Træer paa det gamle Visborg Slots Grund; endnu sees en mægtig Mur af det. Disse Minder ere ikke til Hæder for os Danske, thi her boede Erik af Pommern og foretog sine Sørøvertog herfra. — Om Aftenen vare vi inde i St. Karin ved Maaneskin — derfra oppe paa Høien og saae ud over den gamle Domkirke, Byen og Havet.“

„25. Juli. Efter Frokost gik vi med de to unge Piger uden-om Murene til „Korsbetningen“, det staaer paa den flade grønne Mark uden noget Hegn: det er Korset, som Valdemar Atterdag lod sætte over 1800 faldne Gullændere. Paa Korset staaer Beretningen om Slaget og tilsidst: Beder for dem. Et Krucifix er indridset paa Stenen. Vi kom trætte hjem fra den varme, blæsende Tur og kunde heldigvis hvile en lille Time, inden vi med Fru Ekmann og Bispinde Scheele kjørte til Jakobsbjerget. Det stormede paa Veiene, Støvskyerne hæ-vede sig i store Masser, endelig naaede vi Skoven, som var ynkelig og forkrøblet. En stærk Storm i 1882 har nedslaaet Tusinder af Træer, og Gullænderne bruge nok ikke at plante paany. Ved Jakobsbjerget er bygget et Taarn, oppe fra hvilket er en vid Udsigt over store Skove, man skal kunne see 29 af Øens 96 Kirker; jeg talte 20, men vi kunde ikke være der ret længe for Blæst. — Efter Middag drak vi Kaffe i Bispehaven under et mægtigt Valnøddetræ, tæt ved stode to gamle Mor-bærtræer, sammenholdte med Jernlænker, dertil høistam-medede Roser og frodige Vinranker. Vi fulgtes Alle hen til St. Karin, som vi endnu ikke havde seet ved Dagslyset; den er vistnok den vakkreste af Ruinerne med sine slanke Piller og

høie Vinduesaabninger. Derfra gik vi en Tur langs Stranden og kom trætte tilbage til Bispegaarden. Efterat der var budt The rundt og holdt Aftenandagt, toge vi Afsked, da vi skulde reise tidligt næste Morgen. Fru Scheele var meget hjertelig og kjærlig, Biskoppen vilde først sige Farvel næste Morgen.“

„26. Juli. Henrik kaldte paa mig Kl. 4, vi stode op og ordnede vort Tøi. Der blev bragt os Kaffe, Kager og Smørrebrød, fint anrettet paa en Bakke, Vognen kom og hentede os, og vi rullede ad de snævre bugtede Gader til Dampskibet, som var kommet fra Libau samme Morgen. Lidt efter saae vi Biskoppens høie Skikkelse, han bragte os Roser fra Haven og fulgte os ombord. Kl. 6 dampede vi afsted med Glæde og Tak for de smukke og interessante Dage i Visby.“

— Efter sex Timers Seilads naaede vi Fastlandet ved Vestervik, og herfra gik Reisen videre paa Jernbane til Linkøping. Ogsaa her gjaldt Besøget en gammel Upsala-Ven, nemlig Cornelius, tidligere Professor i Kirkehistorie, i hvilket Fag han har udgivet forskjellige Værker, nu var han Biskop i Linkøping. Jeg havde stiftet Bekjendtskab med ham allerede 1866 under mit første Ophold i Upsala, atter været sammen med ham ved Jubelfesten i 1877 og glædede mig nu til at være hans Gjæst et Par Dage.

„26. Juli. — — — Vi kom Kl. 3 til Linkøping. Biskop Cornelius modtog os med stor Venlighed paa Stationen; vi kjørte ad en bred træbeplantet Vei forbi store Bygninger til Bispegaarden, som ligger overfor den ærværdige Domkirke, nylig restaureret i det Ydre. Ad en bred Stentrappe kom vi op til en Veranda med prægtig Udsigt over fjerne Søer og Skove, i det Fjerne Wreta Kloster. Her var Biskoppens Familie samlet tilligemed et Par Gæster, blandt disse en gammel Major, der saae ud, som om han kunde høre hjemme i Runebergs Digte. Alle vare de hyggelige, venlige Mennesker, som man snart følte sig hjemme imellem. Vi gik nedenunder og spiste til Middag, derefter atter op paa Verandaen og drak Kaffe. De var Alle ivrige efter at tale om „Nøddebo“, den gamle

Major foretrak dog „Uffe Hjælm“. Nu blev der lagt Planer for vor Udflugt til Søerne, Biskoppen studerede Reiselisterne, og med Hjælp af en Notar, en ung livlig Mand, som kom i Besøg, blev Turen ordnet saaledes, som vi Søndag Middag skulde sætte den i Værk. Saa gik vi over i den store Domkirke, imponerende ved de mægtige Piller og de mange høie Vinduer i Choret. Overfor Domkirken ligger Slottet, tidligere Bolig for de katholske Biskopper, nu Bolig for Landshøfdingen. Vi tilbragte Aftenen i Bispegaarden i den store Sal, et hyggeligt gammeldags Rum med gule Silkegardiner og gult Silkebetræk paa Sophaer og Lænestole. Stemningen var livlig og fornøielig, de Unge morede sig sammen, vi Andre passiarede indtil Kl. 10, da Biskoppen holdt Aftenandagt.“

28. Juli. Den gamle Major reiste; vi gik efter Frokosten ud sammen med Biskoppen og de to Døttre forat see Byen og dens Mærkeligheder. — Kl. 3 spiste vi til Middag, Domprovsten var Gæst; bagefter sadde vi i en hyggelig Kreds i et Rosenlysthus i Haven og drak Kaffe. Kl. 6 gik vi hen i en offentlig Lysthave, hvor der er et Taarn med en skøn Udsigt over Linkøpings Omegn: et fredeligt Billed af Skove og Sør i den smukke Sommerbelysning. Vi drak The og hørte paa Musik; der blev spillet svenske Folkeviser. En Referent til Avisen kom hen til Biskoppen forat faae Henriks Navn stavet paa rette Maade, da han skulde i Bladet som berømt Reisende i Linkøping. Aftenen endte paa samme Maade som den foregaaende med Samtale i den gule Salon og derefter Aftenandagt. Det er en elskværdig og hjemlig Familie at færdes imellem, ligefremme og gode Mennesker, saavel Biskoppen og Bispinden som de tre Døttre og de to søde Smaapiger, Biskoppens Børnebørn.“

„Søndag 29. Juli. Biskoppen kørte til Landsognet forat prædike; vi vare i den store Domkirke og hørte en ung Præst; hvad han læste fra Alteret forstod jeg ikke, og det var meget langt. Vejret var uroligt, og den herlige Plan, som var lagt for vor Udflugt, maatte opgives; istedenfor besluttede vi at

gjøre en Tur til Vadstena og Omberg. Vi spiste til Middag i Bispegaarden og toge derefter Afsked med Familien i det Haab at see den igjen paa Onsdag.“

„I Vadstena fik vi den ubehagelige Efterretning, at der ikke fandtes et eneste Værelse paa Hotellet — Alt var optaget paa Grund af en Skyttefest og efterfølgende Bal. En lille Dreng, som bar vort Tøi, var imidlertid saa snild at føre os hen til Fru Bjøling — *en fru, der hyrer ut rum*. Vi kom til et rødmalet Bjælkehus, bevoxet med Grønt, saa lavt, at vi maatte bukke os forat komme ind, men indenfor var der saa zirligt som i et Dukkeskab. Fru Bjøling overlod os sine Døttres Værelse, og glade vare vi ved at have Tag over Hovedet. Saa gik vi ud forat see os om; nede ved Havnen var en stor Stimmel af Mennesker, men ikke en Bid kunde vi finde at spise hverken paa Hotellet eller Schweizeriet, Alt var fortæret. Vi vare inde i Slotsgaarden og saae os om, gik derefter gjennem den lille By, som mest bestaaer af rødmaledede Bjælkehuse, til den gamle Klosterkirke. Her var stille og ensomt, vi sad i en lille Lund ved Vetteren og læste om de gamle Minder. Saa gik vi tilbage til Fru Bjøling, der skaffede os lidt Mælk og Smørrebrød, og glædede os ved at være i hendes lille, tarvelige Hjem istedenfor paa det store støiende Hotel.“

„30. Juli. Vi vaagnede ved øsende Regn, der var aldeles ingen Udsigt til at naae Omberg. Efter at have drukket Kaffe og læst i Hammerichs Bog om den hellige Birgitte, siddende i et lille pynteligt Rum ved Haven, gik vi til Klosterkirken, som er meget interessant og blev vist os grundigt af „Directøren“ og hans lille Søn. Vi saae den hellige Birgittes og hendes Datters Ben, gamle Messehagler, broderede af Nonnerne og mange mærkelige Grave. Regnen strømmede ned, saa vi maatte blive i Kirken. „Directøren“ spillede lidt paa Orgel, men Henrik maatte være Bælgetræder, og det blev ham for svært. — — Senere gik vi over til Slottet og vandrede rundt i de store tomme Sale; hist og her pilede en Rotte forbi os, det var de eneste Beboere af den store Wasaborg. Man viste os Prindsesse Cæcilies Værelser — det Værelse, hvor hun blev

overrasket sammen med Prinds Johan — Fangehullet, hvori Prinds Johan blev kastet — fremdeles Kapellet, hvor Gustav Wasa blev viet til sin tredie Dronning m. M. — — Kl. 3 kom vi hjem til Fru Bjøling og afgjorde vor Regning; hun spurgte, om 3 Kr. 75 Øre var *för mycket*, og det fandt vi, det ingenlunde var for Natteleie, Aftens- og Morgenmad. Hendes Datter plukkede Blomster til mig, hendes Søn bar vort Tøi til Jernbanen, og saa skiltes vi fra Vadstena med alle dets Minder. Paa to Timer kjørte vi til Motala og tog ind i det fineste Hotel, en Modsætning til vort Logis i Vadstena, hvor vi dog fandt os bedre.“

„31. Juli. Regnen slog paa Ruderne, Stormen tudede, det var ikke til at komme udenfor en Dør. Istedenfor at reise videre ad den smukke Kanalvei, maatte vi være glade ved at kunne komme tilbage til Linkøping ad Jernbanen. Vi tilbragte Tiden i Ro paa vort Værelse og kjørte Kl. 11 i skylende Regn til Jernbanen. Da vi Kl. 2½ kom til Linkøping, bedredes Veiret, vi kunde dog liste os rundt mellem Bygerne, spise til Middag og gjøre nogle Indkjøb. Kl. 6½ gik vi til Bispegaarden, bleve hjerteligt modtagne af vore Venner, tilbragte Aftenen med dem og sov paa Ny under deres gjæstfri Tag.“ •

— Fra Linkøping toge vi op til Finspong, det store Fabriks-Værksted og Kanonstøberi med et pragtfuldt Slot med Have- og Parkanlæg. Det eiedes af Biskop Scheeles Svigerforældre, Brukspatron Ekman og Hustru, med hvem vi havde truffet sammen i Visby, og som havde indbudt os til at besøge dem. Vi traf her sammen med Kaptain Herman Tuxen, en Fætter til Elisabeth, og hans Hustru samt en yngre Broder. Han havde i et Par Aar opholdt sig paa Finspong som Udsending fra den danske Regjering forat føre Tilsyn med de Kanoner, som vare bestilte her. Hans aabne, freidige Væsen havde gjort ham meget afholdt hos de svenske Familier. — Den storartede Virksomhed og den næsten fyrstelige Luxus, som herskede paa Finspong, imponerede Elisabeth i høi Grad, som det sees af følgende Dagbogs-Optegnelser.

„D. 1. August om Eftermiddagen Kl. 5 kom vi til Finspong Station. Brukspatron Ekman var der selv med Vogn forat tage imod os. Vi kørte op til Slottet, gik op ad den store Stentrappe og bleve i Forhallen modtagne med stor Hjertelighed af Fru Ekman. Ad mange Trapper og lange Gange bleve vi førte op til de Værelser, som vare os anviste, de samme, som Biskop Scheeles pleiede at beboe. Det var et Sovekammer, som passede for en ung Prindsesse, paa Væggene vare Silketapeter med Hyrdinder i lyseblaat paa charmois Grund, hvilket Mønster gik igjen paa Gardiner og Møbelbetræk, Møblerne selv vare af lyst lakeret Træ med lyseblaa Zirater; Bryselertæppe paa Gulvet, og fra Vinduerne den festligste Udsigt over en i italiensk Stil anlagt Have med Palmer og Springvand. Ved Siden af var en stor rund Salon med tre høie Vinduer i Taarnet, som springer frem midt paa Bygningen. Da vi havde klædt os om efter Reisen, gik vi ned og traf her Fætter Herman og Kate samt Eyvind og et Par svenske Gæster. Vi samledes i en hyggelig og smagfuld Salon med Udsigt over Haven: det er det Værelse, hvor Fru Ekman opholder sig, hvor hun har sit Fortepiano og sysler med sit Glasmaleri. Der herskede et muntert og fortroligt Forhold mellem de Familier, der vare samlede; de taltale hinanden med Du og Fornavn. Efter en stor Diner med mange Vine gik vi ned i Haven. Paa hver Side af Stentrappen, som fører ned i denne, var en flisebelagt Plads, omgiven af store sydlandske Planter, deriblandt blomstrende Orangetræer, som ved deres Duft i Forening med den italienske Have fremkaldte Minder om Italien; her sadde vi en Stund og samtalede. Senere spadserede vi rundt i Haven og i Parken: der er meget rindende Vand og Smaaøer, samt frodige Løvtræer. Senere blev der i Salonen budt Melon, Saft og Vand, og The. Den unge Ekman fortalte om sin Reise til Udstillingen i Stockholm og viste Billeder derfra. Kl. 10 $\frac{1}{2}$ gik Gæsterne, og vi stege op til vort fine Sovekammer.“

„D. 2. August. Vi vaagnede i straalende Solskin, og der

blev bragt os Kaffe, som vi nød alene i den prægtige Salon med Udsigt over Haven under Lyd af Springvandets Plasken. Det kom os for, som om vi af en Fee vare bleven tryllede hen til dette prægtige Slot og vare de eneste Beboere deraf. Vi gik os en lille Morgentur og hentede gode og fornøielige Breve fra Carl og Emmy, som vi læste i vor Salon. Kl. 9¹/₂ samledes vi ved Frokostbordet: det var den unge Ekmans 19aarige Fødselsdag, og der strømmede Breve og Lykønskningskort ind til ham. Brukspatronen og Frue viste os derefter hele Slottet, og vi fik at vide, hvad der var indenfor de mange Døre. I de store Sale vare legemsstore Portræter af alle de svenske Konger fra Gustav Adolfs Tid og af Finspongs Eiere, deriblandt to meget smukke Damer, Aurora de Geer og hendes Datter. I Stue-Etagen er i den ene Fløi Bibliotheket, som gaaer gjennem mange Værelser; i Etagen over dette er Malerisamlingen — mest Hollændere. I den anden Fløi er Kirken, dernæst en lang Række af Gjæsteværelser, hvoriblandt det prægtige „Kungsrum“, i hvilket de Kongelige sove, naar de gjæste Finspong. — Efter at have seet Slottet vare vi i vort Værelse indtil Kl. 1, da Brukspatron Ekman og hans Søn kjørte med os til de smukke Udsigter i Parken over Søen Glan og viste os Skolen og Sygehuset, begge byggede af ham og udmærket indrettede. Det sidste ligger i en stor Fyrreskov med Udsigt over en stille Skovsø. Kl. 5 samledes vi atter til en meget stor Diner med mange Vine. Eftermiddagen tilbragte vi i den lille Orangehave; det var det skjønneste Sommerveir med stille Solskin over Trægrupper, Græsplainer og Springvand. Ved Solnedgang gik vi en Tur i Parken langs Søen, der laae blank, de røde Skyer speilede sig i den, paa den anden Side hævede sig skovklædte Høider.“

„3. August. Veiret var ligesaa straalende som de andre Dage. Kl. 11 kom Fætter Herman, og vi saae med ham de store Kanoner, som de havde i Arbeide. — Kl. 2 kjørte Brukspatronen og hans Søn med os paa et lille Locomotiv til det store Savbrug og til Lotorp Brug, hvor der laves Staal. Vi

vare i en øredøvende Støi og en forfærdelig Hede, men det var interessant at see. Lotorp ligger i en smuk Egn ved en Elv med *berg* og *skog*. Ned ad Elven flyder alle Tømmerstokkene, de komme fra fire Mils Afstand. Finspong har 90000 Tønder Land Skov, 4000 Tønder Land Ager. —

Forud for denne Tur havde jeg med Fru Ekman besøgt Væveriet. De mange Tjenestepiger blive, naar de have holdt Rengjøring paa Slottet, beskæftigede med at væve. Jeg saae fine Dreils Haandklæder i Arbeide samt tykke Tæpper med pragtfulde Mønstre, lignende tyrkiske Tæpper; nu skulde der netop sættes et stort Tæppe med gule og røde Farver i Arbeide til at dække Vestibulen. Sammen med Fru Ekman besøgte jeg en gammel *gumma*, som havde været i Finspongs Eieres Tjeneste i mange Aar og nu var pensioneret og boede i et lille Hus ved Slottet. — Vi spiste til Middag hos Herman Tuxen Kl. 5¹/₂ — ti Personer ved Bordet — meget fornøieligt. Om Aftenen spadserede vi i en Have, der er anlagt i Terrasser om den mørke Skovsø, som nu straaled i gyldne Farver. Derefter Musik og Sang, medens Herrerne spillede Kort. Kl. 10¹/₂ brøde vi op og kjørte hjem den fem Minutters Vei.“

„4. August. Vi vaagnede for sidste Gang i de fyrstelige Omgivelser og drak vor Kaffe i Salonen. Paa Slaget 9¹/₂ vare vi nede i Værelserne og gik til Frokostbordet. Brukspatronen og den unge Ekman fulgte os over i Meieriet, hvis Separator og Æltemaskine drives af et Vandfald. Derefter vare vi i Hestestalden: en fuldblods Hest, hvoraf der er fire til et Spand, blev præsenteret for os. Endvidere saae vi Kostalden og den store Tyr, som var præmieret ved Udstillingen. Naar man regner alle Folkene i Landbrug, Fabrik og Skovbrug, da leve 7000 Mennesker af Finspong.

Saa toge vi Afsked og kjørte til Stationen. Brukspatronen fulgte os ind i Vaggonen, vi sagde Farvel, jeg fik en pragtfuld Buket — og saa forsvandt Finspong med dets Omgivelser. Kl. 3¹/₂ kjørte vi forbi Linkøping, hvor vi speidede efter Biskop Cornelius' Familie; vi saae Ingen. Derimod saae vi Domkirkens høie Taarne og kunde skjelne Bispegaardens Veranda

og det store Akazietræ i Haven. Fra Mjølby er Landskabet meget smukt, man følger den deilige skovkransede Sø Sommeren, paa hvilken vi efter Biskop Cornelius Plan skulde have seilet, men det blev ikke til Noget paa Grund af det vedholdende Regnveir. Banen stiger stærkt, og man seer udover de store Skovegne og Søer. Vi overnattede i Næssjø i et lille beskedent Hotel, og næste Dag vare vi atter i vort Hjem.“

XVI.

PALÆSTINAFÆRDEN

— Efter disse muntre og fornøielige Smaareiser kom i det følgende Aar en lang og besværlig Reise, nemlig en ny Reise til Palæstina. Der var gaaet 28 Aar siden min første Reise dertil sammen med Valdemar Schmidt. Kjendskabet til det hellige Land var den Gang overmaade ringe i den store Almenhed. Jeg har i mine Studenterdage ved Universitetet aldrig hørt nogen Forelæsning over Palæstinas Geographi eller overhovedet faaet nogen Meddelelse, der gik ud over de allertarveligste exegetiske Bemærkninger. Og dog er en anskuelig Fremstilling af Jerusalem og Palæstinas eiendommelige Landskaber af stor Betydning for en levende og frisk Opfattelse saavel af det gamle som det nye Testamentes Fortællinger. Kun meget faa danske Reisende have besøgt Landet; Th. E. Petersen (senere Overformynder) havde været der og givet en Fremstilling af Jerusalems Topografi nærmest i Tilslutning til den amerikanske Palæstinaforsker Robinson — dertil et Par populære Skildringer — det var Alt. Under vort Ophold i Jerusalem havde Vald. Schmidt og jeg omhyggelig studeret alle Localiteter og sat os ind i de meget indviklede topografiske Spørgsmaal, derefter vare vi reiste gennem Landet op til Beirut. Efter Hjemkomsten havde jeg med Forkjærlighed fortsat disse Studier; jeg holdt Foredrag i det geografiske Selskab og paa Universitetet og udgav derefter en større Reisebeskrivelse*), hvad Schmidt allerede tidligere

*) En Pilgrimsfærd i det hellige Land.

havde gjort for sit Vedkommende. Gjentagne Gange holdt jeg længere Forelæsningsrækker for de theologiske Studenter deels over Palæstinas Geografi deels over Jerusalems Topografi. Det forekom mig at være ligesaa nødvendigt for Theologerne at kjende Grundtrækkene heraf, som for de classiske Philologer at kjende Athen og Hellas. Der var saa meget mere Grund dertil, som der hos unge Theologer og Præster er en Tilbøielighed til at betragte Christendommen som noget abstract Hinsides, der har hjemme oppe over Skyerne, men Intet har at gjøre her paa Jorden. Et nøiere Kjendskab til det Land, i hvilket Patriarcher og Propheter, og tilsidst Herren selv og hans Apostle have vandret, vil ikke alene give en rigere Forstaaelse af deres Liv og Lære, men ogsaa være en gavnlig Paamindelse om, at Evangeliet fra først af er forkyndt for Mennesker paa Jorden og ikke for Engle i Himlen, og at det Himmeriges Rige, som Jesus forkyndte, skal virkeliggjøres i og gennem de jordiske Livsforhold og ikke i gyldne Morgendrømme af en ørkesløs Phantasi. Under disse Forelæsninger og Studier vakttes Minderne fra den tidligere Reise, som stode i Erindringens festlige Glands for min Tanke, og fremkaldte en inderlig Længsel hos mig efter endnu en Gang at gjensee hine underfulde Steder, til hvilke Menneskeslægtens helligste Traditioner ere knyttede. Imidlertid syntes det, at disse Længsler og Ønsker kun skulde blive til pia desideria. Reisen var kostbar og besværlig, jeg var fuldt optaget af Arbeide og vel endelig altfor fastgroet i et lykkeligt Hjem, til at jeg uden en betydelig Kraftanstrengelse kunde bryde op derfra til saa fjærnt liggende Egne.

Alligevel fik jeg et Stød, der var kraftigt nok til at sætte Reisen i Værk; det kom fra den nye Zion-Hypothese. Blandt de mange yderst indviklede Spørgsmaal angaaende det gamle Jerusalems Topografi, havde Spørgsmaalet om det gamle Zions Beliggenhed i de senere Aar arbeidet sig op til en Førsterangs-Plads. For den store Almenhed kunde dette Spørgsmaal ikke have nogensomhelst Interesse, da det kræver særlige Forkundskaber, som kun de Færreste ere i Besiddelse af, men

for den, som sysler med disse Studier, er det af allerstørste Betydning, da det er afgjørende for hele Forstaaelsen af Jerusalems ældre Historie. Jeg underkastede den nye Hypothese, der som saamange nye Hypotheser hurtigt vandt mange Tilhængere og gjorde rask Fremgang, en omhyggelig Prøvelse, men kunde ikke godkjende den. Det forekom mig, at den i allfor høi Grad manglede Beviser for sin Rigtighed, og at den var Product af et Systemmageri, der gjør saa stor Skade i den videnskabelige Forskning ved at tvinge sine egne Tanker igjennem uden at tage Hensyn til Virkeligheden. Den afgjørende Sikkerhed, hvormed den nye Hypotheses Tilhængere udtalte sig om Spørgsmaal, som paa Grund af vor mangelfulde Kundskab maa behandles med stor Varsomhed og Tilbageholdenhed, forøgede heller ikke min Tillid, men virkede i modsat Retning. Jeg følte stor Lyst til at tage til Gjemme og underkaste den nye Hypothese en prøvende Kritik, men erkjendte dog Nødvendigheden af først paa Ny at tage de omstridte Stedligheder i Øiesyn, hvilket altsaa vilde kræve en ny Reise til Palæstina.

Nu traf det sig saaledes, at Fr. Buhl, som var bleven Hermansens Efterfølger i gammeltestamentlig Exegese, var netop lige saa ivrig en Tilhænger af den nye Zion-Hypothese, som jeg var en Modstander af den. I Aaret 1886 havde han udgivet en Fremstilling af Jerusalems Topografi paa Christi Tid. Den var skreven med stor Dygtighed og vidnede om rig Kundskabsfylde, men da Forfatteren ikke havde været i Jerusalem, manglede Skildringen det Øiesyn, som her i høi Grad er nødvendigt. Ikke desmindre havde han med stor Sikkerhed udtalt sig om Æmner, der paa Grund af manglende Efterretninger fra Oldtiden ere dunkle og omtvistede, deriblandt ogsaa den nye Zion-Hypothese. Vi forhandlede oftere disse Spørgsmaal uden at komme til noget Resultat, og bleve derfor enige om i Forening at reise til Jerusalem. Cultusministeriet kom os beredvillig i Møde, ligesaa Consistorium. Derimod gjorde Facultetet nogle Vanskeligheder, som dog heldig blev overvundne.

Min Hustru blev ikke glad, da jeg første Gang fortalte hende om disse Reiseplaner. Men da jeg havde forklaret hende Reisens Betydning, gjorde hun ingen Indvendinger; med sin stærke Pligtfølelse satte hun alle Hensyn til egne Ønsker eller egen Bekvemmelighed til Side og hjalp mig i glad Redebonhed med at ordne Alt til den lange Reise.

Under disse Forberedelser indtraf en ubuden Gæst, som nær kunde have gjort Reisen umulig. Vor femaarige lille Datter havde et Par Dage været syg, Elisabeth pleiede hende og befandt sig heller ikke ganske vel. Lægen mente dog, at det var kun en stærk Forkjølelse, som ikke betød videre. En Aften havde vi et Par Venner hos os, det gik meget fornøieligt, men næste Morgen klagede Elisabeth over stærkt Ildebefindende, og Barnet var ogsaa meget daarligt. Lægen blev hentet og erklærede strax, at det var en alvorlig Diphteritis, samt at begge Patienter øieblikkelig maatte bringes paa Hospitalet. Hertil vilde jeg dog ikke give mit Samtykke, da jeg frygtede, at Transporten derud kunde forværre Sygdommen, navnlig for Barnets Vedkommende. Saa bleve vi enige om, at de to raske Børn skulde sendes bort og jeg selv blive tilbage hos Patienterne, men Huset iøvrigt isoleres fra al Omgang med Andre. Det var ikke saa let at faae Børnene anbragte, da det kunde frygtes, at de vilde føre Smitten med sig, men min Søster, der trods sin egen Svagelighed altid var frygtløs overfor Sygdom, tog Emmy og Carl til sig. Forelæsningerne maatte jeg afsige og tilbringe en otte Dages Tid i stor Spænding og Uro i en Slags Eneboerliv i mit Hjem. Saa begyndte det at bedres, Elisabeth kunde komme op en Times Tid, Karantænen blev hævet, og jeg kunde gjenoptage mine Forelæsninger. Ogsaa den lille Margrethe bedredes, men hos hende bragte Sygdommen langvarige Eftervirkninger, Stemmen svigtede hende, og hun kunde kun med Besvær gaae. Lægen trøstede mig dog med, at dette vilde efterhaanden fortage sig, om der end muligvis vilde hengaae et Par Maaneder, inden hun blev fuldkommen rask. Og saa kunde vi feire en stille Jul i vort Hjem med inderlig Tak til Gud for Frelse og Helbredelse.

Et Brev fra Consul Løytved i Beirut med en fuldstændig Reiseplan over Hauran, hvor han til Foraaret skulde være vor Fører, ankom netop i disse Dage og satte ny Fart i Reiseplanerne. Nytaarsaften tilbragte jeg i Stilhed med Elisabeth: Juletræet blev atter tændt for vor lille Margrethe, der nu kunde sidde i sin Gyngestol og see derpaa.

Nytaarsdag 1889 oprandt med nyt Haab og nyt Mod. En Uges Tid senere bleve Værelserne underkastede en stor Rengjøring og Desinfection, og derefter kunde de to andre Børn atter vende tilbage og Huset bringes i sin vanlige Gang. Endnu stod kun tilbage at afholde den theologiske Embedsexamen i Januar 1889 og at træffe de sidste Forberedelser til Reisen. Endelig d. 3. Februar kunde jeg bryde op og „fare til Østerland“. Men det var ikke med noget let Hjerte, at jeg skiltes fra Hustru og Børn, og under hele Reisen laa Længslen ofte blytung over mig.

I Dresden mødtes jeg med Prof. Buhl, som var reist i Forveien, og derfra gik det videre til Wien, hvor vi mødtes med Provst Th. Sørensen fra Skanderborg og Hustru, der ligeledes agtede sig til Palæstina og bleve vore Rejséfæller. I en rygende Vinterstorm gik det over Adriaterhavet til Athen, hvor vi tilbragte en halv Snes Dage. I nye Storme gik det over Middelhavet til Alexandria og Kairo. Her traf vi sammen med Pastor Stahlfest Møller og hans Hustru, begge mine tidligere Rejséfæller fra Rom og Italien, som ligeledes agtede sig til det hellige Land, og med min Svoger, Laurids Tuxen, som opholdt sig et Par Maaneder i Kairo og arbejdede flittigt i sit Atelier. Fra Kairo toge vi til Mansurah, hvor vi fandt en overordentlig gjæstfri Modtagelse hos Dommer Johannes Ussing og hans Hustru, med hvilke jeg ligeledes havde været sammen i Rom i Vinteren 1882. Fra Mansurah gjorde vi en Udflugt til Damietta, hvor vi indskibede os paa en arabisk Fiskerbaad og seilede i en maaneklar Nat over Mangaleh-Søen til Port Said, hvor vi gik ombord i et Dampskib, som førte os til Jaffa, og herfra til Vogns til Jerusalem. Nogle Udtog af Breve ville kaste Lys over Reisens Hovedpunkter.

Wien d. 6 Februar 1889.

Min dyrebare Elisabeth!

Endelig kommer jeg saa vidt, at jeg kan begynde et ordentligt Brev til Dig, thi hidtil har jeg været i saadan „a hurry“, at jeg kun med største Nød har kunnet afsende et Par Brevkort.

Den første Reisedag var lang og trættende:

Veiret var graat,
Humøret smaat —
Dog det kan vel Altsammen blive godt.

trøstede jeg mig med. Først da jeg kom til Warnemünde, lavede jeg lidt op ved at see de morsomme smaa spidsgavlede Huse.

Berlin gjorde et imponerende Indtryk paa mig saavel om Aftenen ved den elektriske Belysning og den vrimlende Menneskemasse „unter den Linden“ — som om Morgenen ved sine høie Paladser, over hvilke et gyldent Morgenlys lagde sig. Jeg gik lidt ind paa Universitetet og tænkte paa Schleiermacher og Hegel, som engang samlede en ide-begeistret Ungdom her. Saa var jeg heldig nok til at komme ind og see de nye Fund fra Olympen.

I Dresden mødtes jeg efter Aftale med Buhl. Næste Formiddag reiste vi med Iltoget til Wien; vi foer gennem det sachsiske Schweiz, overalt dækket med dyb Sne — overhovedet er det saare fornøieligt at see de mange vakkre Vinterlandskaber. — — Saa gik det videre gennem Bøhmen. Solen brød frem og skinnede, Himlen blev klar og blaa, og vi havde begge en høist oplivende Fornemmelse af, at nu gik det mod Syden. Men Glæden varede ikke saa meget længe. Skyer trak sammen, Mørket faldt paa, Sneen fygede om os, og Varmen gik ud i Kupeen, saa der blev hundekoldt, og vi sad og bitterfrøs. Endelig Kl. 10 Aften naede vi til Wien og kjørte gennem de kolde og mennesketomme Gader til vort Privatlogis i Universitätsgasse 6 — en passende Gade for to Professorer. Vi have faaet Værelse saa stort, at vi næsten have ondt for at finde hinanden.

Her er koldt og blæsende i Wien; rundt omkring ligger Sne. En skarp Østenvind gennemstryger Gaderne. Imorges gjorde vi en Vandring gennem Byen og opsøgte Provst Sørensens og Frue, der bleve meget glade ved at see os. — —

Tusinde Hilsener til Dig og Børnene fra

Din Henrik.

Athen, d. 13 Februar 1889.

Kjæreste Elisabeth!

— — Søreisen fra Triest til Patras var meget besværlig; Mutter Adria var i gnavent Humør, og den nordiske Vinter var saa høflig at følge os paa Vei med Storm og Regn, Hagl og Sne lige til Grækenland, men saa have vi til Gjengæld faaet det deiligste Foraars- ja næsten Sommerveir her i Athen, saa Hjertet hopper af Glæde derover, og de ustandne Besværligheder ganske ere glemte. —

— I Wien var Alt optaget af Kronprindsens Død, og alle mulige Rygter var i Omløb om denne gaadefulde Begivenhed. Ikke alene Theatrene, men ogsaa Malerisamlingerne vare lukkede, hvoraf Følgen blev, at vi maatte overføre vore Studier fra Malerkunsten til Architekturen. Vi besaa den nye Parlamentsbygning, opført af Theophilus Hansen, i pragtfuld græsk Stil, særlig en majestætisk Forhal med korinthiske Søilerækker — dernæst det nye Raadhus opført i gothisk Stil med forskjellige Pragtsale o. a. Lign. Nydelsen forstyrredes dog noget af den bidende kolde Vind.

Torsdag Formiddag fik vi til Gjengjæld i nogle Timer det yndigste Foraarsveir. Vi vare inde i den store Domkirke, Stephanskirken — Du kan troe, det vældige Spir tog sig prægtigt ud mod den lyse blaa Himmel, ligeledes de gothiske Taarne paa Votivkirken — kortsagt, det var et udmærket Veir til at see Keiserstaden ved Donau. Desværre varede det kun nogle Timer; om Eftermiddagen fik vi stærkt Snefald.

Til Middag vare vi budne hos en af Buhls Venner og Colleger, Lotz, Professor i gammeltestamentlig Theologi. Der var desuden Löscher, Professor i Kirkehistorie — begge med

Hustruer. De to Professorfruer vare begeistrede Læserinder af „Meine Frau und ich“, ja spurgte endog til „Sverre Priester“ som mit sidste Arbeide. Det var, som Du vel kan tænke Dig, en baade behagelig og fornøielig Middag.

Næste Morgen i Mulm og Mørke med Iltoget til Triest. Vi fik det skønneste Veir over Semmering Alp, hvor Jernbanen i dristige Stigninger hæver sig over Alpernes Ryg. Deroppe løb nogle Koner om og solgte Blomster. Jeg købte en Edelweiss, som jeg har sendt Dig i et Brev fra Triest. Hele Dagen igjennem kjørte vi gennem prægtige Alpelandskaber og naaede først Triest Kl. 10 om Aftenen.

Nei hvor det var morsomt igjen at høre det italienske Sprog og see en italiensk Stad, thi det er Triest trods den østerrigske Kommando! Skjøndt det var sent om Aftenen, og jeg var meget træt af den lange Jernbane-Kjørsel, maatte jeg dog ud med mine Reisefæller forat see os om i Staden. Og naar jeg hører det italienske Tungemaal, føler jeg mig saa hjemlig til Mode, fordi dette klangfulde Tungemaal altid kalder saa mange kjære og dyrebare Rejeminder frem for mine Tanker.

Saa kom Løverdag Morgen, d. 9. Februar,*) hvor mine Tanker vare hos Dig og Hjemmet. Himlen var skyfuld, Lufden diset, Søen laa ganske stille, men det var bare Humbug. Neppe vare vi Kl. 10 komne ombord i Lloyddamperen Diana, før det begyndte at skylregne. Langsomt dampede vi udaf Havnen, af de skønne Omgivelser var Intet at see. Vi fik trøste os med at spise Frokost. Omsider hørte Regnen op, men saa fik vi Blæst isteden. Skibet begyndte at rulle, Passagererne laa henstrakte paa Sophaerne; jeg havde taget Plads i en Lænestol, hvor jeg sad og kneisede. Jeg var endog saa dristig at tage Plads ved Middagsbordet, hvad ingen af mine Reisefæller vovede — men jeg kom ikke længer end til Fisker, saa sagde jeg Pas og strakte mig paa en Sopha. Og nu brød Stormen løs — en rigtig Boreasstorm, der gjorde et ganske forskrækkeligt Spektakel. Jeg fik en Opvarter til at bugserer mig ind i min Køie, hvor jeg laae og tænkte paa Eder,

*) Elisabeths Fødselsdag.

der vel nu holdt Fødselsdag hjemme hos Fader og Moder. Heldigvis stillede Stormen af efter et Par Timer; jeg faldt i Søvn og sled mig saa nogenlunde gennem Natten.

Søndagen var temmelig langbenet. Graaveir og Blæst — og vi vare enige om, at vi kunde ligesaa gjerne pløie Kattet hjemme hos os selv. Om Natten havde baade Buhl og jeg Hovedpine: Buhl mente, at det kom af Maden, jeg, at det kom af Vinen — de Lærde vare som sædvanlig uenige. Til al Lykke hørte Hovedpinen op, inden vi kom til noget bestemt Resultat.

Mandag Morgen endelig klart Solskin. Et prægtigt Vue, da jeg kom op paa Dækket: Albanisens Bjerger, dækkede med Sne, reiste sig tæt ved os af det rullende blaa Hav — til Venstre Øen Fano med sine odysseiske Minder — længere mod Syd dukkede Korfu frem. Vi kom i Læ af den sidste og fik derved roligere Sø — et Par Delphiner fulgte Skibet i muntre Spring. Paa Korfu fik vi atter Taage og Regn; vi vare i Land et Par Timer, morede os kostelig over alt det Spektakel og over Grækernes Maskerade i allehaande improviserede Vinterdragter. Vor Middagsmad fik vi i Ro ombord, men ud paa Aftenen, da vi vel vare komne til Køis, brød en ny Storm løs, der tumlede os lystig et Par Timer, indtil vi kom i Læ af Ithaka.

Jeg var derfor meget glad, da vi endelig Tirsdag d. 12. Februar Kl. 5 Morgen lagde til ved Patras. Det var bælmørkt, da vi gik i Baaden, men Dagen brød hurtig frem. Saa havde vi en deilig Jernbanefart fra Patras til Athen. Herlige græske Landskaber — og omsider kom Solen frem, det blev varmere og varmere, Vinterfrakkerne begyndte at genere. Blomstrende Mandel- og Ferskentræer, Citroner hængende paa Træerne, mørke Cypresser og henrivende Udsigter over Land og Hav — jo nu vare vi i Grækenland!

Kl. 5 kom vi til Athen i en glimrende Eftermiddagsbelysning. Vi toge ind i Hotel des Athenes og ere gaaede i „Pension“ her for 8 francs persona om Dagen, Kost og Logis.

I det herligste Maaneskin gik vi ned og saae paa Slottet.

Hvilke forunderlige Følelser gjennemstrømmede mig ved atter at staa paa denne classiske Jordbund efter saa mange Aars Forløb!

— — Et Kys til mine tre Børn, som stedse ere i mine Tanker og tusinde gode Hilsener til Dig selv fra Din

Henrik.

Athen, 18. Februar 1889.

Min elskede Elisabeth!

Endelig idag modtog jeg dit længe ventede Brev og seer deraf, at intet Brev er gaaet tabt, men kun den langsomme Postgang har forsinket Brevet. Det var mig en stor Beroligelse at erfare, at Alt staaer vel til, og at det gaaer godt fremad med Margrethe. Men det er altfor tidligt, at hun vil tælle Dagene til min Hjemkomst, det faaer hun vente med, til Bøgen springer ud.

— Veiret har jeg rost for tidligt; igaar og idag har det været hundekoldt: Thermometret i min Stue staaer paa 10° R., hvilket er en noget kølig Temperatur til at læse og skrive i. Igaar havde vi en voldsom Storm fra Nord med stærke Regnskyl. Vi forsløge Tiden med Besøg i Kirkerne.

Idag ere vi tilsagte til Taffels hos Kong Georg. — Vejret synes nu atter at ville bedre sig.

Tirsdag 19. Februar.

Straalende Solskin, men stærk Blæst og koldt, paa Bjergene omkring Athen sees megen Sne. Imorges gik jeg alene op paa Akropolis, opsøgte mig et Sted i Pantheon, hvor jeg sad i Læ for den skarpe Nordenvind — saae ud over den herlige Udsigt over Havet og de blaa Bjerge og tænkte paa Dig: et Blik ind i Dine Øine vilde i dette Øieblik have været mig kærere og sagt mig mere end denne henrivende Udsigt over de græske Bjerge og Have. Jeg spiste en Appelsin til Ære for Dig deroppe, da jeg ingen Vin havde at drikke.

Igaar vare vi til Taffel hos Kongen. Jeg havde den Ære at sidde ved Siden af den græske Kronprinds, som kun var tyve Aar, men allerede næste Aar skal have Bryllup med den tyd-

ske Keisers Søster. Taffelmusiken begyndte med Overturen til Elverhøi, det lød saa hjemligt. Efter Bordet talte Kongen længe med mig. Bl. A. spurgte jeg ham, om han mindedes en dansk Maler Tuxen, der havde havt den Ære at male hans Portræt. „Jo ham mindes jeg godt — kjender De ogsaa hans Broder Emil?“ Jeg fortalte, at de vare begge mine Svogre. „Og Emil Tuxen er min gamle Skolekammerat“, sagde Kongen og lo. „Og see Faderen, den gamle Tuxen, ja det er jo altsaa Deres Svigerfader; det er en udmærket Mand, ham husker jeg godt, og hans Brødre, Jean og Gargenius (Georg) — ja alle disse Tuxens ere jo fortræffelige Mænd.“ — Senere talte jeg med Dronningen og Prindsesse Alexandra, som gjorde et overmaade nydeligt og tiltalende Indtryk. Det var morsomt at tale Dansk med denne græske Kongefamilie.

— — Nye Udgravninger ere foretagne i Athen, saaledes den østlige Del af Akropolis, ligeledes de store Theaterbygninger Syd for Akropolis (jvfr. min Bog om Grækenland), endelig en Deel af Byens Mure og Gravbyen udenfor samme, der danner en Slags Parallel til Via Appia i Rom.

Men hvad der især har interesseret mig, ere de nye Museer, som ere blevne oprettede, og de store nye Fund, som de indeholde. Det store National- eller Centralmuseum er endnu under Opførelse; dernæst et nyt Museum paa Akropolis, endelig den polytechniske Lærestalt, der indtil videre huser en Deel Samlinger. Det er navnlig de rige Fund af archeistisk Kunst, der her vække Opmærksomhed og sætte os istand til at følge den græske Kunstudvikling fra dens allerførste Begyndelse. —

— Theologien har dog ikke heelt ligget hen under de classiske Interesser. Kongens tyske Hofpræst, Valdemar Petersen — hvis Hustru udtalte sig med stor Begeistring om „Nøddebo“, der altsaa synes at følge mig hele Europa igjennem — førte os hen til et Par græske Theologer. Først besøgte vi Kyriakos, der er Professor i Kirkehistorie, senere en tidligere Professor og Ærkebiskop i Patras, Nikayforos. Den sidste modtog os meget venligt, trakterede os med græsk Syltetøj,

Kaffe og Cigaretter. Begge talte de godt Tydsk og forærede os en Deel af deres theologiske Værker, hvilke jeg har hjemsendt.

21. Februar.

I Dag modtog jeg dit kjære Brev af 13 Februar — vær hjertelig takket derfor. Tak ogsaa lille Margrethe for hendes Brev i Lapidarstil; det er mig en stor Glæde at høre, at det gaaer saa godt fremad med hende.

Din Henrik.

Et Par Smaablomster fra Akropolis vedlægges.

Kjæreste Elisabeth!

Alexandria 25 Febr. 1889.

Saa slap vi da vel over Middelhavet, og jeg er glad over at have den Tur overstaaet.

Lørdag Morgen 23. Februar sagde vi Athen Farvel og kørte ned til Piræus. Det var en græsk Vintermorgen, Veiret var mildt, men der laa Taage og Skyer over Bjerge og Dale. I Piræus toge vi os en liden Frokost og gik derpaa ombord i den ægyptiske Damper Betura, en fæl Rullepeter, som vi snart fik at kjende. Kl. 12 dampede vi afsted, Luften vedblev at være skyfuld, der faldt nogen Regn. Om Natten brød en Storm løs, denne Gang til Afvexling en Scirocco, men Virkningen blev den samme. Lysene bleve slukkede i Kahytterne; der laae vi i Mørket, snart halvsovende, snart vaagende, Natten syntes ingen Ende at faae. Endelig begyndte det at lysne, og Dagen brød hurtig frem. Jeg kiggede ud af Køiet: klar Himmel og Solskin. Hurtig kom jeg i Klæderne, hvad der snart var besørget, da jeg havde sovet i dem. Saa op paa Dækket: der bredte sig et prægtigt blaåt Middelhav, men med hvide Skumtoppe oventil. Skibet rullede stærkt, jeg fik mig en Kop The og tvang senere lidt Frokost i mig. Jeg glædede mig over den varme Sol og det deilige Hav, men der var stærke Dønninger efter Stormen, og Skibet rullede stærkt, hvilket vedblev lige til vi Formiddag Kl. 10 dreiede ind i Alexandrias Havn.

Her i Alexandria have vi Sommer, deilige Palmer kneise rundt om, kun de bladløse Løvtræer fortælle os, at det endnu er Vinter i Ægypten.

Kairo d. 4 Marts 1889.

Fastelavns-Mandag

Kjære Carl og kjære Margrethe!

Til Emmy sendte jeg Brev fra Vidskommens Stad, Athen — til Eder skriver jeg fra Æventyrets Stad, Kairo ved den prægtige Nilflod. I kan vel nok enes om Brevet, Carl kan jo læse det højt.

Det er Fastelavns-Mandag idag, og det kan være en passende Dag til at skrive fra denne forunderlige By, hvor Alt seer ud som et Fastelavnsspil. Mændene gaae i alle mulige blaa, røde, grønne, gule Kaaber eller Kapper med Turbaner paa Hovedet, Kvinderne i lange blaa Kjoler eller ogsaa indhyllede i folderige, hvide Kjoler; alle arabiske Kvinder gaae med tætte Slør, saa man ikke kan see deres Ansigt, men kun deres Øine. Og naar de have smaa Børn, bære de dem ikke paa Armen, men ridende paa Skulderen, og Barnet, selv om det er ganske lille, maa da holde fast om Moderens Hoved. Mange sorte Negre og brune Beduiner seer man ogsaa. Igaar Aftes var der forskjellige Maske-Optog (ligesom paa Korso'en i Rom), men de tyktes mig ganske overflødige her, hvor hele Byen er et stort Karnevals-Optog.

Overalt er der Larmen og Skrigen, saa man knap kan høre Ørenlyd. Deilige Heste seer man mange af, rigtige arabiske Heste; af og til kommer et Par Dromedarer spadserende meget gravitetisk, de er gjerne læssede med store Pakker, saa man maa skynde sig at komme til Side, for de gaae ikke af Veien for Nogen. Og veed I saa, hvad der er det Allermorsomste? Paa alle Hjørner og Gader staae Æsler opsadlede, og paa dem kan man for ca. $\frac{1}{2}$ Krone faae sig en lystig Ridetur, for det gaaer baade i Trav og i Galop! Det var noget for Dig Carl! I Løverdags Eftermiddag havde Onkel Laurids og jeg en morsom Ridetur gennem en Mængde snævre Gader; tilsidst vare vi inde i de store Bazarer og saae os om derinde.

Det Værste er den stærke Hede, det har været. Det er Ørkenvinden, Chamsunen, den kommer lige fra Sahara. Igaar, Søndag, var det en trykkende Lummerhede som paa en rigtig lummerhed Augustdag hos os — jeg ønskede, at jeg kunde trykke en Snebold hjemme i Kjøbenhavn. Heldigvis har jeg et køligt Værelse, hvor jeg forblev det Meste af Formiddagen; om Eftermiddagen kom Onkel Laurids til mig, og vi fik os en lang Samtale om Kunst, Maleri o. Lign. Senere spadserede vi en Tur til den store Nilstrøm og saae over til Palmetræerne paa den modsatte Bred. Imod Vest, hvor Solen gik ned, var Luften ganske tyk af Sand og Støv. Men idag have vi atter frisk Veir, en deilig, blaa Himmel, og man trækker Veiret saa let. Nu skal jeg ud paa et Morgenridt sammen med Prof. Buhl; vi ville ride op paa Mokattansbjerget, hvorfra man har en prægtig Udsigt over Kairo og Omegn.

Tirsdag Morgen Kl. 8.

Luften er atter bleven køligere og Veiret friskere. Igaar Eftermiddags havde vi en deilig Tur ud til Heliopolis og saae den store Obelisk og Morbærtræet, den store Sykomore, under hvilken Jomfru Maria efter Sagnet hvilede med Jesusbarnet — Moder kan vise Eder Billeder deraf i Ebers Palæstina. Det var en yndig Aften som en smuk Juni-Aften hos os, men Mørket faldt jo tidligt paa.

Margrethe skal have mange Tak for hendes Brev, som jeg fik i Athen — hun har vel endnu ikke faaet Lov til at gaae ud? Carl skriver vel ogsaa et Brev til mig. Tusinde Hilsener til Moder og mine kjære Børn fra

Fader

Kairo, Onsdag 6. Marts 1889.

Min elskede Elisabeth!

Efter en temmelig søvnløs og urolig Nat gik jeg mig en lille Morgentur, og da jeg netop kom forbi Posthuset, hørte jeg efter Brev og blev meget glad ved at modtage dit kjære Brev af 25. Februar — det hjalp betydelig paa Humøret.

Skjøndt jeg igaar afsendte Brev til Carl og Margrethe, tager jeg dog fat paa et nyt Brev, thi vi have idag igjen en rigtig Chamsundag og meget værre end nogen af de foregaaende. Over hele Kairo ligger idag en tæt Taage, dog ikke af Fugtighet, men af fint Sand; Solen sees som en mat Skive, Vinduerne maa omhyggelig holdes lukkede for ikke at faae Alt dækket af Sand, og der er et underligt mat dæmpet Skær over Alt, som i høi Grad fremkalder Tanken om den niende Landdeplage. Vi dristede os ikke destomindre til en Tur ud i Moskeerne og Bazarerne, men hvordan kom vi til at see udi et tæt Slør af Sand og Støv lagde sig over Hat og Frakke og krævede en høist nødvendig Renselse, da vi atter kom hjem. Paa en saadan Dag er et Brev fra Hjemmet en stor Opmuntring. —

— Hjertelig Hilsen til Valdemar Schmidt; sig ham, at jeg tænker meget paa ham og paa vore tidligere Farter her, men finder iøvrigt Meget forandret.

Fredag 8 Marts.

Efter den stærke Chamsun havde vi det deiligste Veir igaar, alt Støvet og Sandet var i bogstaveligste Forstand blæst bort, og Kairo var som en heel ny Stad. I saadant Veir er det en Fryd at færdes paa Gader og Stræder, Luften er klar og ren, et gyldent Sollys hviler over Alt, og Folkelivet i Gaderne viser sig i en broget Farvepragt, mod hvilken Italien og Neapel blegner. Buhl og jeg vare om Formiddagen ude at gjøre Indkjøb i de store, ægte, orientalske Bazarer — i Muskigaden købte jeg mig en Reisedragt for Palæstina. Om Eftermiddagen gjorde vi en længere Udflugt til Æsels til Gammel Kairo, besøgte Nilmaaleren paa Øen Rhoda (til hvilken Ø Traditionen, dog med Urette, henlægger Mosesbarnets Optagelse af Nilen) og saae Pyramiderne i det Fjerne badede i et gyldent Sollys.

— — Mange kjærlige Hilsener til Slægt og kjære Venner og en heel Hærskare til Dig selv fra

din Henrik.

Frederiksberg Allee 19,
8 Marts 1889.

Kjæreste Henrik!

Det er med de høitideligste Følelser, at jeg begynder paa et Brev til Jerusalem og tænker paa, at denne Lap Papir skal naae det Land, hvorhen saa mange Ønsker og Længsler gaae.

— — Jeg har moret mig meget over at læse Stillings „Ægypten“, og jeg har fulgt Dig rundt i det maleriske Kairo, gjen-nem Sykomore-Alleerne til Nilen og over Pyramiderne og Ørkenen — det vil sige, kun de Steder, hvor jeg tænker mig, at Du kommer. — —

Lille Margrethe vil endelig skrive til Fader samtidig med mig og sidder i travl Virksomhed ved Siden af mig, men forstyrrer mig noget, da hun stadig maa spørge mig, hvilke Bogstaver hun skal bruge. Hun er saa sund og frisk, at det er en Fornøielse, springer og hopper omkring, men hun føler stor Længsel efter at komme ud. Endnu kan der dog ikke være Tale derom: Sne og Is ligger tæt, og Østenvinden er streng, men det tøer dog midt paa Dagen.

Carl passer sin Skole flinkt og er kommen op i sin Klasse, men han havde en stor Krænkelser for et Par Dage siden. Der er en Glidebane foran vort Hus til stor Glæde for ham og andre Børn; da han nu en Eftermiddag gled nok saa lystig, kom der en Politibetjent, som Carl troede ogsaa vilde have sig en Glidetur. Men istedenfor truede han Carl med Stationen, hvis han vovede at glide mere og forlangte hans Navn og Adresse. Du kan da begribe, i hvilken Tilstand Carl kom op til mig efter den Historie.

Emmy er sød og mig meget til Selskab.

— — Hurra, nu kom der Brev fra Dig fra Alexandria — stor Glæde baade for mig og Børnene. Og nu ere I i Sommervarme; Margrethe spørger meget alvorligt, om Palmetræerne kunne tale, siden de fortælle Eder, at I ere i Ægypten.

— — Lev vel, min elskede Ven; Gud give, Du maa holde Dig rask, og anstræng Dig ikke for meget. Kjærlige Hilsener fra Børnene, som takke for Frimærkerne.

Din Elisabeth.

Frederiksberg Allee, 16. Marts 1889.

Min egen kjære Henrik!

Du beredte Børnene en stor Glæde, da der igaar kom et Brev med Udskrift til „Carl og Margrethe“; det kom om Formiddagen, og det satte os paa en Taalmodighedsprøve, da det ikke skulde aabnes, før Carl kom fra Skole. Margrethe gik rundt med „sit kjære Brev“, som hun kaldte det, og styrtede mod Carl, da han kom, forat bringe ham den glædelige Efterretning. Saa skulde Carl læse det høit, Begyndelsen tiltalte ham særligt, og han læste med megen Pathos om „Visdommens Stad“ og „Æventyrets Stad“, men længere hen i Brevet blev Skriften ham for knudret, saa jeg maatte hjælpe ham. Men din Formaning til at være enig om Brevet opfyldte de ikke; Margrethe havde den Dristighed uden videre at putte Brevet i Convoluten og gemme det; derover opløftede Carl et Ramaskrig, og nu brød der en Storm løs, som jeg maatte stille ved at sige, at Carl skulde have Brevet og Margrethe Convoluten. Det var rigtig et Brev, der passede for Børnene, de kunne ikke blive trætte af at høre det, og Emmy og jeg var inderlig glade ved at see, at Du havde det godt i Kairo. Særlig glæder det mig at høre, at Du er sammen med Laurids, og det er ogsaa Fader en Hjerteglæde at høre, at I to færdes sammen. — — Hvor det har moret mig at læse Stillings „Ægypten“, igaar bragte jeg den til Fader, at han og Moder ogsaa kunde glæde sig ved den. Her er for Øjeblikket et Panorama udstillet af Kairo, som jeg skal hen at see, men jeg vil vente, til det bliver mildere, for saa maaskee at komme der med alle tre Børn. Margrethe maa ikke komme ud, før vi have Foraar, og det kan vare Noget, da vi igaar havde 12 Graders Kulde og stærk Nordenvind, idag er det dog gaaet op til 5 Grader, men det er nok endda.

— — Igaar havde Paulli et meget bestemt Stykke mod den nye Psalmebog i Dagbladet, som nok vil gjøre sin Virkning. Han kommer bl. A. ind paa, hvad der efter min Me-

ning er Hovedanken, nemlig det *stærke grundtvigske Præg*. Pastor Esmann turde i sin Artikel kun gøre dunkle Hentydninger dertil, men Paulli siger det lige ud og ender med følgende Ord: „De af os, der ikke dele Grundtvigs Syn, kunne ikke ønske, at dette langsomt og sikkert skal synges ind i Menigheden, naar Psalmebogen bruges til Husandagt.“

Idag skal jeg hen med Fru Buhl og see deres nye Leilighed; nu reiser hun snart herfra, og vi ere enige om, at vi ville savne hinanden, naar vi ikke mere kunne udvexle Efterretninger om Eder og samles til vore hyggelige Læseafterner; i denne Tid dele vi jo fuldstændig Interesser. Imorgen er der gaaet sex Uger, siden Du reiste, nu begynder det dog at tage lidt paa Tiden, og vi have Gudskelov kunnet sende hinanden lutter gode Breve. Men den besværligste Deel af din Reise forestaaer, og jeg beder stadig, at Du vil passe paa ikke at overanstrenges Dig i Palæstina. Jeg haaber, at I kunne være en Maaned i Jerusalem, som Du hele Tiden har holdt paa.

Nu lev vel, min elskede Ven, jeg længes efter Dig, og Du er stadig i mine Tanker, men jeg gaaer dog ikke og hænger med Hovedet, jeg er glad og fornøiet sammen med Børnene. Emmy, som ikke skriver idag, sender Dig sin kjærligste Hilsen.

Din Elisabeth.

Jerusalem. Tirsdag 26. Marts 1889.

Mine kjære Børn,
Emmy, Carl og Margrethe!

Fra Athen sendte jeg Brev til Emmy, fra Kairo til Carl og Margrethe, men her fra Jerusalem vil jeg skrive til Eder alle Tre paa een Gang, thi i denne Stad ere Kjærlighedens Ord blevne talte og Kjærlighedens Gjæringer blevne øvede som ingensteds ellers paa denne Jord. Og netop derfor skriver jeg til Eder fra denne Stad for at minde Eder om, at I ere Søkende og som saadanne skulle dele Alt med hinanden i

Kjærlighed, ogsaa dette Brev. Og selv om Carl maaskee kun halvveis forstaaer det og Margrethe kun kvartvis eller ikke engang saa meget, saa ville I dog, naar I voxer til og blive større, stedse bedre og bedre kunne forstaae det.

Jeg har tilbragt næsten en Uge her i Davids gamle Stad og befinder mig meget vel, naar jeg undtager, at jeg længes meget efter Moder og Eder. Jeg boer i det preussiske Hospitium, hvor man har det meget godt, og blandt hvis Beboere der hersker en venlig og forekommende Tone. Mit Værelse er bygget paa det flade Tag, og naar jeg gaaer ud af det om Morgen, kaster jeg altid først et Blik over paa Oliebjerget, som hæver sig ligeoverfor. Ogsaa den store Kuppel over Omar-Moskeen med den tyrkiske Hålvmaane seer jeg herfra, medens derimod Kuppelen over den hellige Grav er skjult; dog kan jeg akkurat see Korset, som er reist derover, og glæder mig over, at Korset rager høiere i Veiret end Halvmaanen. Ellers seer jeg til alle Sider flade Tage og runde Kupler i det skinnende Sollys. Varmen begynder allerede at tage stærkt til — idag er det 21° R. i Skyggen som en rigtig hed Sommerdag hos os, men idag blæser ogsaa den hede Ørkenvind, Chamsunen, som gjerne varer tre Dage ad Gangen: naar den hører op, faae vi nok køligere Veir igjen.

Det er nu 28 Aar, siden jeg var i Jerusalem, og det er underligt at gjensee et Sted efter saa mange Aars Forløb. Stadens Omgivelser have forandret sig meget: hele store Partier af Bygninger ere opførte udenfor Portene, hvor tidligere Ingen kunde bo af Frygt for Beduinerne. Men Byen har tabt en Deel i Skjønhed; medens tidligere de grønne Marker med de gamle Olietræer gik lige op til dens Mure, saa traver man nu i Støv og Hede mellem hvide Kalkstensmure, hvor det stærke Solskin brænder og svider i Øinene. I Byens Indre er der ikke forandret saa meget, dog ere flere af Gaderne blevne ordentlig brølagte, men iøvrigt er det det samme Virvar af snævre, mørke Gader med en utrolig Menneskevrimmel, hvor man ofte kun med Besvær kan bane sig Vei mellem skrigende Arabere, skrydende Æsler og tause Kameler.

Onsdag 27. Marts Kl. 12.

Jeg kommer hjem fra en Formiddagsvandring, paa hvilken jeg har besøgt Siloahs Kilde, som omtales i Joh. Ev. 9,7 og den saakaldte Mariakilde — de ere begge med en lang Tunnel under Bjerget forbundne med hinanden. Det var en dygtig hed Tur, thi Chamsunen blæser endnu idag og dækker Himlen med et let Skylag. Den synes i det Hele at optræde med usædvanlig Styrke i Aar baade her og i Ægypten. Den danner næsten et Sidestykke til Paaske-Østen hjemme hos os, kun at den ene er ligesaa hed som den anden er kold, men jeg troer dog, at jeg foretrækker Paaske-Østen. Og det er ordentlig steile Bjergstier, som man her gaaer op og ned ad, thi Zions Bjerg hæver sig som et steilt og mægtigt Bjerg. Skygge er her ikke megen af, thi Oliventræerne staae saa spredt. Men i vore Værelser her paa Hospitiet have vi det deiligt kjøligt. —

— Jeg sender en lille Blomsterhilsen til hver af Eder, men Moder skal have den røde Valmue, som jeg idag har plukket. Naar den bare kan bevare sin smukke røde Farve, men det tvivler jeg rigtignok paa.

Og saa maa I gaa rundt hos Slægt og gode Venner og bringe mange gode Hilsener fra mig!

Mange tusinde Hilsener og Kys til mine kjære Børn fra
Fader.

Min dyrebare Elisabeth!

Jerusalem, 2. April 1889.

I forrige Uge havde jeg den Glæde to Dage i Træk at faae Brev fra Dig. — Tak for dine kjære Meddelelser og tak ogsaa saavel Carl som Margrethe for deres Breve!

Veiret er nu fra stærk Hede slaaet om til Kulde og Regn. Det er Foraarsregnen, eller, som den her kaldes, „Sildigregnen“. Thermometeret er fra 21° R. sunket ned til 8 a 10° R., hvilket er en kjendelig Forskjel. Dog foretrækker jeg dette kølige Veir, da man lettere kan bevæge sig i det, — kun ved længere Udflugter er det besværligt. I Søndags Eftermiddags havde vi bestilt Heste til Nebi Samuil (d. e. Propheten Samuel, det gamle Mizpa), men kom kun en halv Mil udenfor Jerusa-

lem, da en svær Tordenbyge nødte os til at vende om. Det var min første Ridetur til Hest efter 22 Aars Forløb. Dagen forud havde vi en meget smuk Udflugt til Æsels til St. Johannes Klosteret ved Ain Karim (jvfr. min Pilgrimsfærd). Vi vare en hel Skare Danske, nemlig foruden Buhl og mig Stahlfest Møllers, Provst Sørensens og de to Candidater Jacobsen og Gøttsche, der netop samme Dag vare ankomne.

Hvad siger du til, at jeg i Fredags (29. Marts) holdt et tysk Foredrag over Norge i den herværende „Deutscher Verein“? Aarsagen hertil var, at de herværende Tyskere, som har vist os stor Imødekommenhed og Velvilje, trængte stærkt ind paa mig, at jeg skulde fortælle dem noget om „das hohe Norden“. Det var saa temmelig improviseret, men blev modtaget med meget Bifald, og jeg tror, at det interesserede dem. — Den gamle „Baurath“ Schick, som vel er den Mand, der er bedst kendt med Lokalteterne i Jerusalem, har ført os rundt for at vise os Sporene af de gamle Mure. Særlig har en tysk Læge, Dr. Sandrezky, taget sig af os og aabnet sit Hus for os. Han har bl. A. ført os i Besøg til den russiske Archimandrik og den græske Patriarch af Jerusalem, ved hvilken Lejlighed han tillige var Tolk for os.

Kl. 12.

Jeg har været ude en Formiddagsrunding rundt om Zions Bjerg til den saakaldte Marias Grav. Luften var dejlig for-aarsfrisk efter Regnen igaar. — Saa fik jeg et langt Brev fra din Broder Emil, som du maa takke ham meget for, da jeg maaske neppe faar Tid til at svare derpaa. Med denne Post afsender jeg tillige Brev til Prof. Schat Petersen.

Din Henrik.

Jerusalem, Lørdag 6. April 1889.

I Bethlehem tilbragte Buhl og jeg et Par herlige Dage. I Onsdags fik vi os et Par Heste fat og rede derhen — to Timers Vej. Buhl tog ind hos den evangeliske Præst, Schneller, af hvem han var indbudt, medens jeg foreløbig tog mit

Kvarter i Franciskaner-Klosteret. Saa blev der sendt mig en meget venlig, lille Billet (jeg vedlægger den her*) fra Pastor Schneller om at tage Ophold hos ham sammen med Buhl. Det var et overmaade hyggeligt Hjem — et Par unge Præstefolk, hans Hustru er Datter af den bekjendte Theolog og Textkritiker Tischendorf — begge vare begejstrede Læsere af Nøddebo, hvilken Præsten morede sig med idelig at citere.

Bethlehem har i Modsætning til Jerusalem et overmaade lyst og venligt Præg, det minder mærkeligt om Italien. De blaa Bjerger i det fjerne, Olivenskovene rundt om, bragte mig til at tænke paa Albanerbjergene ved Rom. Klædedragten, navnlig Kvindernes, er meget malerisk: de bære en rød Overkjole over den blaa Underkjole og et stort hvidt Tørklæde over Hovedet, hvad der meget minder om Madonnabillederne. Ogsaa har mange af dem usædvanlig smukke Ansigtstræk, store mørke Øjne og ædle Ansigtsformer. Sagnet vil da ogsaa vide, at mange af dem nedstamme fra Italianere, der under Kortogene have nedsat sig her.

Onsdag Eftermiddag havde vi en Ridetur for at bese de store saakaldte Salomos Damme, med tilhørende Vandledninger — et stort og omfattende Værk fra Oldtiden, der i flere Miles Længde skulde føre Vandet til Jerusalem, men som nu er i Stykker, skønt det uden stor Bekostning kunde sættes i Stand, men saaledes er det med saameget her.

Næste Dag havde vi en lang Ridetur, hvor Fru Schneller var med. Den gik til Ruinerne af det gamle Tekoa, Propheten Amos' Fødeby; Ruinerne ere rigtignok mest spredte Stene henover Højen, men Udsigten heroppe var storartet over til Moabs Bjerger og en Del af det døde Hav. Vi spiste vor Frokost der og lod Øjet med Behag glide hen over de store Bjerglinier. Derefter rede vi ned gennem en vild, sønderrevet Bjergdal og

*) Billetten, der var skrevet paa et Visitkort, lød saaledes:

Ludvig Schneller, Pastor

bittet Herrn Prof. Scharling, unsern alten Hausfreund durch seine Bücher, zum Mittagsbrod bei unserm Tisch vorlieb zu nehmen. Hr. Prof. Buhl bleibt gleich und bittet ihm seine Tasche, Plaid und Sonnenschirm durch den Ueberbringer mitzuschicken.

opsøgte Adullams Hule (?), i hvilken David søgte Tilflugt. Der var en yderst besværlig Tilgang til den; et Par Gange maatte vi krybe paa alle Fire. Desværre havde vi intet Lys med og kunde derfor ikke trænge ret langt ind i denne mærkelige Grotte, der strækker sig langt ind i Bjerget og er en sand Labyrinth med sine mange Irgange. — Om Aftenen havde vi Musik og Sang i Præstegaarden.

Torsdag Morgen spadserede vi tilbage til Jerusalem; det var dygtigt varmt, men vi havde begge nok Lyst at gaa denne mærkelige Vej. Det smukke Ophold i Bethlehem staar for min Erindring som et lyst og venligt Rejsminde.

Onsdag 10. April.

Igaar drog da den store danske Karavane afsted, og jeg føler mig lidt ensom, efter at alle disse glade Mennesker ere borte, — men for Sagens egen Skyld er det sikkert bedst, at jeg faar lidt mere Ro til Iagttagelse og Studier, — ellers gaar der for megen Tid til Passiaren.

Idag er det, om jeg mindes ret, netop 28 Aar siden, at jeg første Gang kom til Jerusalem, — mærkeligt nok, at jeg to Gange skulde komme til at gjøre et længere Ophold her!

Dette Brev kommer maaske til Kjøbenhavn henimod Paaske — saa vil jeg ønske Dig og Børnene og alle mine Kjære en glad og velsignet Paaske! Tusinde kjærlige Hilsener fra
din Henrik.

Jerusalem, Torsdag 11. April 1889.

Min kjæreste Elisabeth!

Ret nu kommer jeg hjem fra en fornøjelig lille Ridetur til Nebi Samuil og Kukeibi (Du kan finde dem paa v. d. Veldes Kort over Palæstina — Du husker nok en Mappe med otte Blade i). Dr. Sandrezky, vor brave og ivrige Ven, førte an; — Buhl, den norske Pastor Hall og jeg vare Deltagere.

Vi spiste til Middag hos Doktoren Kl. 1, — henimod Kl. 3 bestege vi vore Heste. Det var en stærk Blæst med Varme fra Syd, men heldigvis vendte den sig senere til en frisk Nord-

vest. Det gik over øde, stenede Marker, Bakke op og Bakke ned — Sollyset faldt deiligt hen over de friske, grønne Bygmarker, hvilke vi senere kom forbi. Nebi Samuil (arabisk Profeten Samuel) er en høj Bjergspids, der stadig ses fra Jerusalem — det antages at være det gamle Mizpa, hvor Samuel sad til Doms over Folket (1. Sam. 7). Der var et prægtigt Rundskue deroppe — Oliebjerget og Jerusalem saas tydelig, og jeg tænkte paa hine fjerne Tider, da Jerusalem endnu var i Jebusiternes Vold. Fra hin Tid findes endnu nogle store Cisterner, huggede ud i Klipperne og mulig ogsaa nogle af de store Sten i Fundamenterne, — ogsaa en Del Ruiner fra Korsfarernes, altsaa en meget senere Tid.

Saa droge vi videre og rede til Kukeibe. Dette Sted er i de senere Aar kommen til Anseelse, idet det holdes for at være det meget efterspurgte Emaus. Vi toge ind i det store, nye Kloster med 7 Munke, der talte Italiensk; vi spiste til Aften og fik Natteherberge der. I de sidste Aar har man ved Gravninger fundet betydelige Ruiner her — Levninger af en middelalderlig Kirke, bygget over en endnu ældre Kirke fra Kejserinde Helenas Tid, der siges at have staaet netop over det Sted, hvor Herren holdt Nadvere med de to Disciple. Endvidere har man fundet endnu ældre Ruiner fra Oldtiden. Stedets Afstand fra Jerusalem passer godt — akkurat 60 Stadier. Hermed er Sagen nu ikke afgjort, men jeg følte mig dog stærkt greben af de hellige Minders Magt, uagtet Du ved, at jeg ellers plejer at være noget skeptisk overfor slige locale Angivelser. Det var en yndig Aften: et mildt gyldent Skær lagde sig over Himlen efter Solnedgang, Luften var frisk og god — saa kom Maanen op og lagde sit lyse, klare Skin over Klostersgaarden og ind i Buegangene, under hvilke vi vandrede.

Et godt Natteherberg fik vi, og navnlig fik jeg et prægtigt udstyret Sovegemak ved et rent Tilfælde. Kl. 6 imorges var vi oppe, fik os lidt Frokost og bestege vore Heste Kl. 7 for at ride tilbage til Jerusalem. En frisk og dejlig Morgen, inden Solen endnu begyndte at brænde paa — og vi rede maaske

ad den samme Vej, ad hvilken engang de to Disciple vandrede. Det kan nu vel ikke afgjøres, men Fantasien har vel ogsaa Lov at røre sig lidt. Jeg tænker paa Dig og Emmy — I vilde vist gerne have gjort slig en Morgenvandring, selv om Solen brændte lidt varmt, og den støvede Vei faldt noget besværlig. Kl. 10 vare vi atter i vort gjæstfri Hospitium, og nu sidder jeg her og aflægger Rapport, medens Mindet endnu staar klart og uforstyrret.

Og nu har vi travlt med at forberede en ny og større Expedition — nemlig over Jordan ind i det gamle Ammoniterland, over til Ammana (Rabbat Ammon) og Gevasa. Vor Ven Dr. Sandrezky drager med os, men desuden tage vi Dragoman og Telt med os, saa Reisen bliver temmelig dyr, men vi vente os jo ogsaa en hel Del Udbytte af den. Turen vil rimeligvis tage 7 Dage.

Torsdag 12. April.

Netop en Time efter at Ovenstaaende var afgjort, kom det saa længe ventede Brev fra Løjtved. Nu maatte hele Planen lægges om, da der ellers ikke vilde blive Tid til Turen i Hauran med Løjtved, hvilken vi nødig vilde opgive. Stor Forvirring og meget Bryderi, langvarig Forhandling med Dragomanen, inden vi fik den ny Reiseplan lagt og bragt i Orden. Turen til Øst-Jordan blev opgivet, og istedenfor reise Buhl og jeg Nord paa forat mødes med Løjtved i *Banias* (det gamle Caesarea Philippi) og derfra vil han reise ind med os i Hauran.

Løvedag 13. April.

Løvedag er en god Dag, saa faar jeg i Regelen Brev her i Jerusalem, og i Dag modtog jeg da ogsaa Brev fra Børnene og Dig (af 28. Marts). Det var netop ved Thebordet, saa stak jeg Brevet i Lommen og gik over paa Oliebjerget. Solen brændte stærkt, men jeg fik Plads under et gammelt Oliven-træ med Jerusalem udbredt ligeoverfor, og saa læste jeg de kjære Breve fra Hjemmet. Det var saa deiligt at høre, at I alle have det godt og ere raske og glade. Jeg plukkede et

Par Smaablomster paa Oliebjerget til Dig og Emmy. — Frøken Fr. kan godt faa Lov at oversætte Fortællingen om Tjodolf paa Fransk, hvis hun har Lyst dertil.

Her vrimler af Pilgrimme til den tilstundende Paaske. Navnlig en Masse Russere, mest fattige Folk, der er vandrede paa deres Fod mange, mange Mile for at komme hertil. De ser saa ærlige og skikkelige ud. Ved den nye russiske Kirke ovre paa Oliebjerget var der fuldt af dem. Ogsaa Muhamedanerne holde Fest i denne Tid til Ære for „Neby Musa“ d. e. Profeten Moses. I Gaar fremstillede de en stor Procession med Faner og Trommer og Klang af Bækkener — Processionen kom ud fra Stephansporten, gik over Kedronsdalen og op over Oliebjerget — en uhyre Menneskemasse var ude at se paa den, og jeg da ogsaa. Det var morsomt at se den brogede østerlandske Befolkning med Turbaner og Fezer samt de mange Kvinder i hvide eller blaa Burnusser. Ogsaa oppe paa Murene saas mange Folk bag de takkede Murtinder — det hele bragte mig til at tænke paa Jesu Indtog i Jerusalem. — Jøderne begynde nu ogsaa at lave til deres Paaske: helt besynderligt er det at se de forskellige Religionsbekjendere mødes og krydses i deres Festforsamlinger.

Palmesøndag.

Rundt omkring ser man Pilgrimme med Palmegrene. I Gravkirken sadde store Skarer af hvidklædte Kvinder med Lys eller Palmegrene i Hænderne. Desværre er det en saa trykkende Hede, at man neppe kan røre sig udenfor Huset. Jeg gjorde et Forsøg paa at komme lidt udad Zionsporten, men det var altfor brændende varmt, saa jeg maatte opgive det. — Jeg var i den tyske Kirke i Formiddags, hvor der var Konfirmation — sex unge arabiske Piger bleve confirmerede paa Tysk.

Mandag 15. April.

Søndag Eftermiddag gjorde jeg en lille Ridetur til Æsels med Dr. Sandrezky og hans Smaapiger over Scopus og Oliebjerget. Vi fik paa denne Tur herlige Udsigter over Jerusa-

lem at see. Det var en trykkende Scirocco, Himlen var graa og skydækket, men Regn fik vi ikke. Til Slutning gik jeg alene lidt ind i Gethsemane Have. Der var en yndig Blomsterduft, det var efter Solnedgang. De ældgamle Oliventræer, de høje Cypresser, den tunge, graa Himmel, paa hvilken Maanen skimtede frem bag Skyerne: Alt fremkaldte en egen Skærtorsdagsstemning.

Tirsdag 16. April.

Igaar Aftes overværede jeg et jødisk Paaskemaaltid hos en Familie udenfor Jerusalem — vi gik derud i dejligt Fuldmaaneskin. Kl. 8 holdtes Maaltidet med de særegne Retter og medfølgende Bønner — Husfaderen forklarede det for os paa Tysk — det var interessant at deltage i Sligt netop her i Jerusalem.

Og i Morges fik jeg dit kjære Brev af 3. April — underligt nok, at Du endnu ikke har faaet mit Brev om Jaffa, Landingen etc. Jeg læste dit Brev med dobbelt Interesse, thi nu vil der rimeligvis gaae tre-fire Uger, inden jeg atter hører fra Dig. Buhl og jeg tiltræde nu vor store Reise gjennem Landet, hvortil der er lagt følgende Plan.

Iovermorgen, Skærtorsdag (vi kunne desværre ikke blive Paasken over) reise vi herfra, kun ledsagede af en Dragoman og en Hestepasser. Reisen gaaer over Nablus (Sichem), Nazareth, Tiberias, Safed til Banias (Cæsarea Philippi). I Banias skulle vi mødes med Consul Løjtved Løverdag 27. April, og han vil da føre os ind i Hauran og derfra over Damaskus til Beirut, hvor vi sagtens ville indtræffe omkring d. 8. Mai. I Beirut udhvile vi nogle Dage, og agte da at afreise med Dampskibet til Konstantinopel. Dette er altsaa i Korthed vor Reiseplan. Vi agte ikke som X. X. at „reise ud i Ørkenen og lade Kaktusserne slaae om os“ (som Du fortæller i dit Brev) — men vi tage Turen sindig i smaa Dagsreiser. Men det vil rimeligvis vare nogen Tid, inden I atter høre fra mig, thi nu kommer jeg jo udenfor al regelmæssig Postforbindelse. Vil Du strax efter Modtagelsen af dette Brev skrive til Beirut (adr.

Consule di Danimarca), men iøvrigt sende næste Brev til Konstantinopel (poste restante).

Kjærlig Hilsen til Alle — vær selv tusinde Gange hilset fra din tro vandrende Ridder

Henrik.

Frederiksberg Allee. Skærtorsdag 18. April 1889.

Min egen elskede Henrik!

Imorgen fjorten Dage er det din Fødselsdag, og skal der være et lille Haab om, at et Brev skal kunne naae Dig til den Tid, maa det sendes afsted i disse Dage. — Du er stedse i mine Tanker, og jeg lægger mig ikke til Ro nogen Aften uden at sende Dig de kjærligste Hilsener og bede Gud bevare Dig, men d. 3. Mai vil Du dog mere end nogen anden Dag være Midtpunktet for Børnenes og mine Tanker og Tale, og vi vil længes dobbelt saa meget efter Dig som ellers. Og saa vil jeg sige Dig Tak og atter Tak for alle gode og velsignede Dage, vi have levet sammen i det forløbne Aar, og jeg vil bede Gud om snart at føre Dig lykkelig og vel hjem til os igjen. Vi have oplevet meget i Aaret 1888, mine Forældres Guldbryllup, Emmys Confirmation, og nu den lange Reise — men de Tider, jeg særligt dvæler ved, er vor Reise gennem Sverrig i Sommer, og den stille Tid, vi To levede sammen efter Sygdommen, Du og jeg ene sammen i fortrolig Samtale; det er det Bedste, jeg kan tænke mig for Øieblikket.

Og hvor er der dog Meget, jeg skal høre af Dig, naar Du kommer hjem igjen! Jeg følger stadig med Dig i Tankerne ved at læse „Ebers' Palæstina“; idag læste jeg om Jericho, det mærkelige Bjerg Qvarentania, hvor der har levet saa mange Eneboere, og „Nebi Samuil“, og jeg synes, jeg seer disse Steder for mig. Saa slaaer jeg efter i din „Pilgrimsfærd“ og glæder mig over, saa godt den er skreven, man faaer et fuldt saa klart Billed af Helheden ved at læse den, men hos Ebers faaer man flere Detailler, Skildring af de enkelte Veie, Floder, Bjerge, og saa har han de udmærkede Billeder.

En anden Bog, som jeg har fundet i din Reol, og som jeg læser med stor Glæde, er „Schweiger-Laufenfeldt: Orienten“. Jeg læser om Lilleasien, hvis forskellige Dele tidligere har været temmelig tomme Navne for mig, og jeg kan ikke sige Dig, hvor det morer mig at sætte mig ind i Naturforholdene og de historiske Forhold i alle disse mærkelige Landskaber og Byer.

Jeg har tilbragt en rolig Skærtorsdag idag. Imorges fortalte jeg først lille Margrethe om, hvad der var foregaaet idag, og det greb hende meget, især at en Discipel kunde være saa slem, som Judas var. Derefter gik jeg i Kirke med Emmy og Carl og hørte en Prædiken af Pastor Mohr, som Carl vist ikke forstod meget af, men han var dog glad ved at være med. Derefter gik vi en Tur paa Frederiksberg, det var den første Foraarsdag, og Krokusserne blomstrede i de smaa Haver, men der var hverken Anemoner eller grønne Buske, vi have ogsaa havt det meget koldt lige til idag.

Du har glædet Mange med dine Blomsterhilsener fra Jerusalem, men allerstørst Glæde troer jeg dog, de have vakt i Frederiksborg. Jeg havde saadan et kjærligt og yndigt Brev fra Tante Grethe*) paa fire tætskrevne Sider med de kjærligste Hilsener til Dig og trods hendes høie Alder klart og tydeligt skrevet, endskjøndt hun meente, at „hun kunde ikke skrive et ordentligt Brev saa langt bort som til Dig, det vilde vist blive udsløttet og heelt ulæseligt“, men jeg skulde takke Dig, at Du under de mange Adspredelser dog tænkte paa hende.

Igaar havde Fader Brev fra Laurids, han var lykkelig naaet til Neapel efterat have forladt Dampskibet i Brindisi, fordi det var overlastet og Veiret daarligt; nu reiste han til Venedig forat møde Ursula. Fader og Moder have det godt, Noline ligeledes; hun er ved at forbedre eller, som hun selv mener, forværre sine Blomsterstykker for mulig at faae dem optagne paa Udstillingen ved den anden Ophængning.

*) Enke efter Rektor Flemmer, se ovenfor S. 53. Hun var nu 91 Aar gammel.

Nu sender jeg mit Brev til Beirut — maaske faaer jeg en anden Adresse paa Søndag, men det kan jeg ikke vente efter. Tusinde Lykønskninger til den 3die Mail for anden Gang skulle vi være adskilte paa den Dag, men vore Tanker mødes. Lev inderlig vel!

Din Elisabeth.

Nazareth. Anden Paaskedag. 22. April 1889.

Min dyrebare Elisabeth!

Saa have vi da nu tiltraadt vor lange Ridetur gjennem Landet, og de første Dage ere gaaede heldigt, om end Reisen ikke har været uden Besvær.

Skærtorsdag (18. April) Kl. 2 forlode vi Jerusalem, ledsagede af vor Dragoman, en ung Araber, der taler Fransk og kalder sig François, og en Mukkan (d. e. Hestepasser) ved Navn Abu Hassan, altsaa en lille Cavalcade paa fire Mand. Den første Dag havde vi kun et mindre Ridt paa fire Timer til Klosteret Ramallan, hvor vi overnattede. Det ligger høit, og der var derfra Udsigt tilbage over Jerusalem og mod Vest imod Middelhavet, der saaes i et blankt Sollys.

Næste Dag havde vi et langt og besværligt Ridt for os. Det var Langfredag; en varm Chamsun blæste op og blev i Løbet af Dagen mere og mere trykkende. Veien er meget besværlig, op og ned over høie Bjerge med stenede Ridestier, stundom maatte vi stige af Hestene og trække dem efter os. Af og til kom vi gjennem en lille Olivenskov, men det er kun sparsom Skygge, der findes. Vi kom forbi en lille romantisk Bjergdal med et Kildevæld, der fører Navnet Røverkilden — men Røvere var der heldigvis ikke, og Vandet flød sparsomt nok. Heden blev mere og mere trykkende. Efter fem Timers Ridt stege vi ned i en dyb Bjergdal med en meget primitiv tyrkisk Kafé, kaldet Khan Luthan, hvor vi indtoge vor Frokost. 1¹/₂ Times Hvil og saa atter til Hest — og saa atter c. 5 Timers Ridt for at naa Nabbus (det gamle Sichem). Det har en yndig Beliggenhed med mange Kildevæld og lidt Fuglesang — men jeg var frygtelig træt af det lange Ridt og af Heden. Næste

Morgen op Kl. 5 og saaledes hver Dag for at benytte de kølige Morgentimer. Det var en dejlig Morgenstund — en køligere Vestenvind blæste, og vi nøde af Hjertet Morgenens Friskhed og Skønhed i den yndige Sichems Dal. Efter to Timers Ridt naaede vi Ruinerne af det gamle Samaria paa et højt Bjerg, hvilke jeg ikke tidligere har besøgt. Lange Søjlerækker fra Kong Herodes' Dage — Ruiner af en prægtig Kirke fra Korsfartertiden — herligt Rundskue til alle Sider. Atter til Hest og videre frem — vor Frokost indtog vi under et skyggefuldt Figentræ ved et Kildevæld — jeg strakte mig under de løvrige Grene og fik mig en dejlig Middagslur. Saa rede vi videre — storartede Udsigter fra Bjergene over de langstrakte Dale; Samaria er mere vandrigt og frugtbart end det stenede Judæa. Vi kom forbi en gammel Fæstning paa en Høj (Bethulia?) — frisk Duft fra de grønne Enge. Kl. 5¹/₂ naaede vi Djennin (det gamle Ginæa) med sine viftende Palmer og røde Granatblomster. Midt i Byen var et dejligt Kildevæld, hvor Kvinderne i deres maleriske Dragter hentede Vand. Og Natteljet — ja det var saa østerlandsk som vel muligt. Et Par Maatter og Tæpper bredtes paa Gulvet — hverken Seng eller Stol — og der maatte vi strække vore mødige Lemmer, medens den friske Natteluft viftede ind til os gennem et Par aabne Huller. At jeg var oppe ved Solopgang, regner jeg mig ikke til særlig Fortjeneste — man er dygtig mør i Ryg og Lemmer efter det haarde Nattelje og de foregaaende Dages Ridt, men der er noget forunderligt styrkende i den friske Morgenluft; — snart sidder man atter fornøjet paa Hesteryggen og rider frem over den store Esdraelonslette.

Det var Paaskemorgen, og den friske solbeskinnede Slette med Bjerge rundt om stemte Sindet til mere festlig Andagt end rimeligvis det larmende og brogede Jerusalem vilde have gjort. Hvilket Mylder af Blomster og hvilken Frodighed — men paafaldende liden Fuglesang. Vi kom forbi Sulem (det gamle Sunem — Kvinden fra Sunem 2 Kong. 4,8) omgivet af tætte Kaktushegn. Men her forandrede Veiret sig — et Par stærke Byger kom op og sendte os en vaad Hilsen.

I Nain gjorde vi Hvil — saa atter over Sletten, hvor vi fik en ny stærk Byge og derefter stærk Blæst, men vi kom dog i god Behold til Nazareth Kl. 5. Desværre kunde vi ikke blive optagne i Franciskanerklosteret, men maatte tage ind i det russiske Hospitium, hvor vi iøvrigt fik et meget godt Kvarter. Inat sov jeg i en god Seng, og nu har jeg været en Vandring forat bese de saakaldte hellige Steder. Det er atter deiligt Veir, og den lille By har et festligt Præg i Anledning af Paaskefesten.

Fredag 3 — 5 — 1889.

Min kjære, kjære Fader!

Idag paa din Fødselsdag, da jeg har tænkt saa meget paa Dig, vil jeg ogsaa skrive et Par Ord til Dig. Det er saa underligt at feire din Fødselsdag, uden at Du selv er her. Vi drak Chocolate i Formiddags og tænkte paa Dig ved hver Mundfuld, og Moder skar et Stykke af Fødselsdagskagen, som skal gjemmes til Dig. Vi have været en yndig Tur paa Frederiksberg; efter flere Dages Blæst have vi i Formiddags haft en mild Regn, der gjorde, at næsten Alt var sprunget ud, det vil sige, der hvilede et let grønt Skær over Alt. Og tænk! vi saae et udsprunget Bøgetræ! Jeg gjorde fortvivlede Anstrængelser forat naae blot et eneste lille Blad, som jeg kunde sende til Dig, men det lykkedes desværre ikke, uagtet jeg pilede rundt mellem Træerne forat finde et udsprunget Træ til, men der var kun det ene; nu maa Du tage til Takke med en meget lille Anemone.

Vi have begyndt at tælle Dagene, til Du kommer hjem; Du har jo skrevet, at naar Bøgen springer ud, kunne vi begynde; hvor det skal blive deiligt at samles igjen, det er et stort Fremskridt at skrive til Konstantinopel.

Jeg troer næsten, at jeg i alle mine Breve har skrevet om Pastor Stein, men Du maa alligevel høre lidt endnu. Jeg har været oppe at sige Farvel til ham og er meget glad derover. Han bad mig hilse Dig mange Gange, og han sagde, at hvis jeg kom til Odense, maatte jeg besøge ham.

Paa hvilket mærkeligt Sted mon Du feirer din Fødselsdag?
Bare jeg havde en lille Kikkert og kunde see lidt til Dig!

Farvel kjære Fader!

Din store Datter.

Frederiksberg Allee 19. Fredag d. 3. Mai 1889.

Min kjære velsignede Henrik!

Her sidder jeg og skriver til Dig den 3die Mai og skal ikke trykke din Haand eller see Dig ind i dine Øine paa den Dag. Og saa er Du tilmed paa saa fjerne Steder, at Du ikke engang kan faae et Brev fra os, men det veed Du, at tusinde kjærlige Tanker følge Dig.

Margrethe har meget ondt af Dig, fordi Du ikke kan faae Chocolate idag, hun forlanger bestemt, at et Stykke af den Kage, der er bagt til Ære for Dig, skal gjemmes til Dig, og det er ogsaa skeet.

Imorges var jeg en lille Tur, det var stille Graaveir, et Veir, der netop passede for din Fødselsdag, naar Du ikke selv var her; rundt om i Haverne stode Primulaer og Hyacinter. Nu have vi faaet Regn, en rigtig velgjørende Regn, der faaer Træerne til at grønnes fra Time til Time.

Iaften skulle vi drikke din Skaal i den Flaske Achaier, som har staaet her, fra Du reiste; bedre Anvendelse kunne vi ikke gjøre af den. Jeg har indbudt mine Forældre og vore Sødskende samt Valdemar Schmidt. Han var her for et Par Dage siden, og jeg bad ham komme igjen iaften, men han kunde ikke give bestemt Svar. Nu fik jeg et lille venligt Brev fra ham med „foreløbig Lykønskning til den kjære Fraværende“, hvilken han personlig vilde have den Fornøielse at overbringe iaften.

Du seer altsaa, at vi gjøre os en glad Dag, og jeg er ogsaa glad i Sindet, skjøndt jeg længes usigeligt efter Dig, thi om Du end er langt borte fra mig, saa veed jeg dog, at jeg *har* Dig, og jeg seer hen til det lyse Haab om en Maaned at have Dig hos os igjen. Jeg lever endnu paa de to kjære Breve, jeg fik fra Dig i Lørdags og Søndags, og jeg tæller Dagene til, at

jeg paany kan høre fra Dig, men jeg er ikke utaalmodig, thi jeg veed jo, at det ikke kan blive før om fjorten Dage. Det var værre, da jeg gik og ventede paa Brev, efterat Du var kommen til Jerusalem, da gav jeg mig Luft i et Klagebrev, som jeg haaber, at Du ikke har faaet, men nu nærer jeg dog Frygt for, at det har naaet Dig som det sidste Brev før din Reise gjennem Galilæa og Hauran, og det vilde jeg være meget kjed af. I Beirut vil Du finde adskillige Breve fra mig, og hvis alle de Mennesker, der have talt om at skrive til Dig, ogsaa gjør Alvor deraf, da vil Du faae mange Hilsener fra Hjemmet. —

Til den theologiske Examen har der nu heldigvis kun meldt sig 35 Candidater; der skal være skriftlig Censurmøde d. 11. Juni; mundtlig Examen begynder d. 11. og slutter d. 29. Juni.

— Nu Velkommen i Constantinopel, med Foden paa Europas Grund efter den første af de lange Søreiser!

Med de kjærligste Hilsener

Din Elisabeth.

Tiberias — Franciskanerklosteret.

Onsdag 24. April 1889.

Anden Paaskedag gjorde vi om Eftermiddagen en Udflugt fra Nazareth til Thabor — det var pragtfuldt Veir — Udsigten oppe fra Toppen var glimrende.

Tirsdag Morgen brød vi op fra Nazareth, — da vi havde overskredet den første Bjergrække, laa det snedækkede Hermon for os. Efter halvanden Times Ridt kom vi til Kebr Kanna, der af Mange holdes lig med Kana (Joh. 2). Senere toge vi vor Frokost under Skyggen af et meget stort Johannesbrødtræ, — havde dernæst et meget varmt Ridt, indtil vi omtrent Kl. 3 naaede Tiberias. Her fik vi en fortræffelig Modtagelse hos de brave Franciskanermunke — en Drik Limonade, der læskede udmærket, og Kaffe. Og hvilken Beliggenhed lige ved Søen! Den stod i et dybt Blaåt — i Klosterhaven et Neriumstræ af Størrelse som et Kirsebærtræ hos os, og saa Bjergene ligeoverfor i et vaxlende blaaligt, senere rødligt Farvespil.

Henad Solnedgang fik jeg fat i en arabisk Fiskerbaad og lagde lidt ud paa Søen — ikke uden Vanskelighed, da jeg ikke forstod et Muk af, hvad Folkene sagde. Men hvormange Tanker røre sig ikke ved Synet af denne mærkelige Sø og dens vidunderlige Minder!

Idag har Buhl og jeg været paa en lang Rotur. Vi havde en Baad med 4 arabiske Rorkarle — toge herfra Kl. 6 i Morges, roede først lige over Søen til den modsatte Bred — dernæst ned til Sydenden ved Jordans Udløb og saa langs den vestre Bred atter op til Tiberias — omtr. Kl. 12 kom vi her tilbage.

Imorgen tænke vi at fortsætte vor Reise langs Søens nordlige Bred op til Jafed og saa paa Løverdag at træffe sammen med Løjtved i Banias, som jeg skrev til Dig fra Jerusalem.

Tusinde kjærlige Hilsener til Dig og Børnene og alle kjære i Hjemmet fra

Din Henrik.

Damascus. Hotel Victoria.
Mandag 6. Mai 1889.

Min dyrebare Elisabeth!

Saa er da den lange Reise gennem Palæstina og Hauran endt, og jeg er lykkelig og vel ankommen til Damascus. I over halvtredie Uge har jeg levet paa Hesteryggen og ført et omflakkende Nomadeliv. Reisen gennem Hauran er en af de mest anstrængende, jeg nogensinde har gjort, men har ogsaa givet et rigt og interessant Udbytte — ja den vil rimeligvis, naar Besværlighederne ere glemte, staae for min Erindring som et Æventyr af 1001 Nat. Iøvrigt har jeg holdt Strabadserne godt ud og befinder mig frisk og vel. Ret nu har jeg afsendt et Telegram herfra til Dig, som jeg haaber maa være i Kjøbenhavn endnu i Aften til Glæde for Dig og Børnene og den øvrige Familie. Nu kommer Brevet langsomt luntende bagefter.

Fra Tiberias sendte jeg Dig Brev med Fortælling om den første Del af Reisen — derfra reiste vi over Safed op til Banias, hvor vi var meget spændte paa, om vi ogsaa vilde møde

Løjtved. Han var ikke kommen endnu, da vi ankom omtrent Kl. 3 — Eftermiddagen gik i ængstelig Forventning, endelig henad Aften ankom han til vor store Glæde — og ikke alene han, men vore to gamle Reisefæller, Pastor Stahlfest Møller og Provst Sørensen, der havde bestemt sig til at gjøre Reisen med, medens deres Hustruer bleve tilbage i Beirut. Dette var for mig en stor Glæde — vi vare nu altsaa fem Danske, der gjorde Turen sammen gennem Hauran. Glands-punkterne i denne vare: Bosra, Kanawath og Schubba (d. e. gamle Philippopolis), alle tre fulde af mærkelige Ruiner fra Oldtiden. Min Fødselsdag tilbragtes i Kanawath — Vennerne bragte mig Lykønskninger om Morgenens, de to Fruer oversendte skriftlige Lykønskninger gennem deres Mænd — Løjtved forærede mig en lille tyrkisk Hue, og Fru Stahlfest Møller sendte mig en lille arabisk Silkeping — hvormeget al den Venlighed glædede mig, behøver jeg vel ikke at sige Dig. Kl. 2 forlode vi Kanawath og havde et Ridt paa fem Timer langs Bjergskrænterne med pragtfulde Udsigter over Sletten. Henad Solnedgang ankom vi til Schubba (Philippopolis), hvor Søilerne og Buehvælvingerne tegnede sig pragtfuldt mod den røde Aftenhimmel. Saaledes feiredes d. 3. Maj 1889, og den vil staa uforglemmelig for min Erindring.

Høist eiendommelig ved denne Reise var, hvad jeg kalder „Arabeskerne“, d. v. s. Besøgene hos de arabiske Scheiks — ægte østerlandske Scener, fulde af Orientens Lys og Farvepragt. Jeg er meget glad over hele denne mærkelige Reise.*)

Imorgen eller iovermorgen reiser jeg til Beirut, hvor jeg haaber at kunne tilbringe et Par Dage i Ro i Løjtveds gjæstfri Hus, og saa den 14. Mai tiltræde Søreisen til Konstantinopel, hvor vi skulle ankomme d. 20. eller 21. Mai.

Tusinde kjærlige Hilsener fra

Din Henrik.

*) Reisen gennem Hauran er udførlig beskrevet i en Skildring, der udkom selvstændig, men senere blev optagen i „Reisestudier fra Ægypten og Palæstina“.

Frederiksberg Allee 19.
Tirsdag 9. Mai 1889.

Kjæreste Henrik!

Hvor var det dog en deilig Idee af Dig at sende mig et Telegram, da Du naaede Damascus; jeg er som et andet Menneske, efterat jeg har hørt, at Du er sluppen vel ud af Hauran og nu er paa mere civiliserede Steder. Imorges Kl. 8 kom Telegrammet og bragte mig din friske Hilsen og vakte stor Glæde her i Hjemmet. — — Siden kom Fader i Besøg, endogsaa han har været urolig over Reisen i Hauran, saa han blev meget glad over Telegrammet.

Først nu kan jeg rigtig begynde at glæde mig til din Hjemkomst, og jeg tæller Dagene, som vi jo have faaet Lov til, naar Bøgen var grøn, og det er den nu. Børnene gaae og see til Maanen; jeg har fortalt dem, at om nogle Dage er den heelt rund, men naar den saa næste Gang er stor og rund, saa have vi Dig hjemme med Guds Hjælp.

Sidste Gang, jeg skrev til Dig, var paa din Fødselsdag; om Aftenen havde vi et lille Selskab, som Du veed; Moder og mine Søstre kom med de yndigste Blomster, Valdemar Schmidt var saa underholdende, som jeg sjelden har seet ham, og havde medbragt sine Photographier fra Palæstina. Vi drak din Skaal og havde det meget fornøieligt, og det var paa en Maade en god Idee at feire din Fødselsdag saaledes; men jeg savnede Dig saa meget om Aftenen, at jeg næsten fortød, at jeg havde indladt mig paa denne lille Selskabelighed. Naar Livet gaaer sin daglige Gang i Hjemmet, falder Længselen ikke saa meget over mig, som naar man engang vil indrette det lidt mere festligt.

I Søndags var jeg paa en deilig Tur, hvor jeg ogsaa savnede Dig i høi Grad. Med William og Julie tog jeg ud til Holte Station. Saa gik vi gennem Geel Skov ad smalle Stier mellem lysegrønne Bøge og unge Lærketræer; i Græsset var der fuldt af Violer og Anemoner, og derfra kom vi ind mellem høie granbevoxede Bakker. Kan Du huske, at vi har tidt talt om, at vi skulde undersøge Geel Skov lidt nærmere? og da

jeg nu gik der i Solskin under Fuglesang paa en Maidag saa skjøn, som man sjelden seer den i Virkeligheden, kan Du nok begribe, at mine Tanker dvælede hos Dig.

— — Det vil blive Dig en stor Glæde at see lille Margrethe; hun seer saa sund ud og er saa kvik og morsom, naar Humøret da er godt, thi det kan hurtig slaae om, som Du veed. Emmy og Carl ere ogsaa flinke og raske, men Alle mødes vi i een Tanke: at længes efter Dig og bede om en lykkelig Hjemfart for Dig. Der forestaaer Dig endnu en lang Søreise, og jeg vil ønske, at Middelhavet maa blive blidere end de andre Gange, Du har været ude paa det. Hvor det er deiligt, at Du nu stadigt nærmer Dig Hjemmet mere og mere. Lev vel, min elskede Ven, de kjærligste Hilsener fra

Din Elisabeth.

d. 9. Mai.

Tusind Tak for dit Brev fra Nazareth og Tiberias, som jeg i dette Øjeblik modtog som en stor Overraskelse og Glæde; det interesserede mig ubeskriveligt at læse; det er mig en stor Trøst at vide, at alle dine Strabadser nu ere vel overstandne. Tak for de yndige Blomsterkort.

Din E.

Min kjæreste Elisabeth!

Beirut. Søndag 12. Mai 1889.

Fra Damascus sendte jeg et Telegram forat melde min Ankomst dertil, dernæst et Brev med Meddelelse om Reisen i Hauran — jeg haaber, at Du rigtigheden har modtaget begge Dele. I Damascus havde jeg en rig Brevhøst; to Dage efter den første kom en ny Samling Breve: alle Lykønskingsbreve til min Fødselsdag. (Her følger en nærmere Redegjærelse for de modtagne Breve).

I Damascus tilbragte jeg 2¹/₂ høist fornøielige Dage. Det gjorde godt at udhvile sig efter de mange Strabadser, atter at kunne sidde paa en ordentlig Stol og spise ved et ordentligt Bord, efterat jeg i over otte Dage havde *ligget* til Bords paa østerlandsk Vis.

Jeg traf her sammen med min gamle Dragoman og Fører, Frands, ogsaa kaldet Baron Frands (se om ham i min Pilgrimsfærd) — han indtager endnu en lignende Stilling, er bleven temmelig svær, men er ligesaa jovial, som han var i sine unge Dage. Jeg fik ham en Eftermiddag til at spadserere rundt med mig og Buhl i Damascus; bl. a. vare vi ude i Haven, hvor han viste mig det Sted, hvor vort Telt havde staaet i Forsommeren 1861. Tilsidst toge vi en Vogn og kjørte op til en Landsby ved Navn Salahich, hvorfra der var en henrivende Udsigt over Damascus og Omegn. Han bad hilse Valdemar Schmidt mange Gange. Ogsaa i Christenkvarteret var jeg, som nu er bygget op paa Ny, men iøvrigt seer temmelig fattigt ud.

Buhl blev en Dag længer i Damascus for derefter at besøge Baalbeks Ruiner, medens jeg foretrak at kjøre med den iøvrigt yderst umagelige Deligence fra Damascus til Beirut. Det er tolv Timers Kjørsel, og Vognen kjører allerede Kl. 4 $\frac{1}{2}$ om Morgenen fra Damascus, saa man maa være oppe Kl. 3. Jeg var saa heldig at komme til at reise sammen med Professor Euting fra Strassburg, en høist mærkelig Mand, der har gjort lange Reiser ind i Arabien og gennem Sahara og taler Arabisk med stor Færdighed; han var en meget livlig og fornøielig Reisefælle. Et fransk Selskab har anlagt en god Chaussee mellem Damascus og Beirut; den følger tildeels jævnsides med den gamle Landevei, henad hvilken jeg red i Juni 1861, og det morede mig meget at gjenkalde Minderne fra hine Dage.

Til Beirut ankom jeg da Onsdag 8. Mai Eftermiddag Kl. 5 og tog ind i Løjtveds Hus, hvor jeg blev modtagen med stor Forekommenhed og Gjæstfrihed af hans Familie. Desværre er Løjtved her ikke selv. Han maa vedblivende opholde sig i Baalbek, hvor han bygger en ny Skole. Heldigvis var Stahlfest Møllers og Provst Sørensens her og have Logis her i Nærheden. I Eftermiddag kommer Buhl hertil.

Hvad der har voldet mig en stor Besvær, er den store Hede, som her er netop i disse Dage: 23° R. og det fra den tidlige

Morgen til den sene Aften. Det er atter Chamsunen, som gæster os; vi sukke Alle under den ulidelige Varme og længes efter at komme til nordligere Egne.

Tirsdag 14. Mai.

Nu have vi taget Billetter til Dampskibet til Konstantinopel og reise i Aften herfra d. v. s. Buhl og jeg, Provst Sørensen og Hustru, medens Stahlfest Møllers vende tilbage over Alexandria og Italien. Reisen til Konstantinopel varer i otte Dage, da vi anløbe forskjellige Steder og bl. A. blive et heelt Døgn i Smyrna. I Konstantinopel blive vi 3 a 4 Dage og reise saa opad Damascus til Wien.

— Jeg har travlt med at pakke ind og bringe Alt i Orden til Afreisen og slutter derfor med de kjærligste Hilsener til Dig og Børnene og de andre Kjære fra

Din Henrik.

Konstantinopel. Onsdag 22. Mai 1889.

Min dyrebare Elisabeth!

Saa er jeg atter naaet tilbage til det gamle Europa, der har modtaget mig temmelig kjøligt med Regn og Graaveir. Vi havde en deilig Seilads fra Beirut og hertil; den varede i otte Dage med smukt Veir; kun den sidste Dag slog Veiret om til Regn og Storm, thi det synes næsten, at jeg hver Gang skal regaleres med en Storm, dog vare vi denne Gang saa stærkt i Læ af Land, at Skibet trygt og roligt kunde gaae sin Gang.

Vi forlode Beirut Tirsdag 14. Mai, og vare glade ved at komme bort fra den Hede, som der herskede. Onsdag Morgen kom vi til Larnaka paa Cypem, hvor Skibet laa hele Formiddagen for at losse og lade. En Tordenbyge stod over Øen, og vi fik lidt Regn, men senere kom vi i Land og morede os med at see Bazarerne. Næste Dag, Torsdag, saae vi Intet uden Himmel og Hav, det var lidt trættende og ensformigt, men Veiret var godt og Havet smukt. Fredag Morgen før Solopgang kom vi til Rhodus; jeg kom i Land i den aarle Morgen-

stund og saae de mange Levninger fra Johanniterriddernes stolte Dage (jvfr. min Pilgrimsfærd). Kl. 7 dampede vi videre og kom snart ind under Forasiens steile Bjerge, det var en herlig Seilads, rig paa Afvevling. Kl. 4 havde jeg en meget morsom Landstigning paa Øen Leros, Byen laa prægtig amfitheatralsk opad Bjergene, smukke hvide Huse med Vinløv og Fyrretræer, men vi maatte styrte afsted over Hals og Hoved forat komme tidnok til Dampskibet.

Løverdag Morgen Kl. 10 ankrede vi op for Smyrna, hvor Skibet blev liggende et heelt Døgn, saa vi fik Tid nok til at see Smyrna, og det var overmaade fornøieligt. Det var deiligt Veir, Beliggenheden er skjøn, og Smyrna har et meget venligt Udseende med sine Træer inde i Gaderne og sine nette Huse. Langs Stranden gaaer en lang Kai med ypperlig Udsigt over Golfen og de mange Skibe i Havnen. Søndag Middag Kl. 12 lettede vi Anker under Klokkernes Ringen inde i Byen og havde derefter en henrivede Seilads ud gennem Golfen med dens prægtige Bjergformationer til begge Sider. Om Aftenen landede vi ved Mitylene paa Lesbos og tilbragte et Par vidunderlige deilige Aftentimer der. Men dermed fik ogsaa Herligheden Ende; sent paa Aftenen fik vi Uveir med Lyn og Torden og dermed et stort Omslag i Veiret. Mandag Morgen laa vi ud for Tundos paa et rullende Hav, saa seilede vi videre forbi Troas' Slette med Achilles' og Patrokles' Gravhøie under en bidende kold Nordenvind. Snart fik vi øsende Regnveir og en halv Storm, saa Dardanellernes og Marmarehavets Skjønhed gik heelt tabt for os. Mandag Nat ankom vi til Konstantinopel — tidligt var jeg oppe paa Dækket, men af det store Rundskue var kun lidt at see formedelst Taage og Skyer. Vi fik fat i en Baad, bleve satte i Land og kom lykkelig gennem Toldvæsenets Besværligheder. Vi toge op til Hotel Kittrey i Para — Buhl tog Kvarteer hos sin Ven Lange, medens Provst Sørensens og jeg fulgtes til Hotellet sammen med et Par finske Damer, Frøken Ehrnrooth og Frøken Boye, hvis Bekjendtskab jeg alt havde gjort i Damascus, og som senere have gjort os et meget behageligt Følgeskab paa den lange

Søreise.*) Vi toge senere i Forening en Fører og gjorde en lang Tur gennem Konstantinopel, men desværre vedblev Veiret at være skyfuldt og regnfuldt, og i saadant Veir tager Staden sig ikke ud. Dog havde vi henad Aften en smuk Rotur op gennem det gyldne Horn.

Idag, Onsdag, er Veiret atter skyfuldt, dog bryder af og til Solen igjennem. Vi blive her muligvis Søndag over og skulle da gjøre den to Døgn lange Jernbanetur til Wien. Donaufarten have vi opgivet, da den bliver altfor langvarig.

Mange Hilsener til dine Forældre og Søkende og andre kjære Venner, hvem jeg glæder mig hjerteligt til snart at skulle gjensee.

Og endelig tusinde kjærlige Hilsener til Dig selv fra
 din Henrik.

Frederiksberg Allee 19.

Lørdag 1. Juni.

Kjæreste Henrik!

Nu har jeg bragt din Stue i Orden, Gardinerne er hængt op, jeg har smykket den saa godt, jeg kunde, og vi vente kun paa den store, store Glæde, at Du selv skal komme og tage Ophold her. Undertiden venter jeg, at Du skal træde ind ad Døren og overraske mig, men jeg maa have Taalmodighed nogle Dage endnu. Jeg vilde ønske, at Du kom i Begyndelsen af næste Uge, forat Du kunde være her noget i Ro, inden Examenstravlheden begynder. Vi have det skjønneste Veir, men en smæltende Hede; 20° R. viser Thermometret idag, og i Tydskland er der vist et Par Grader mere. Jeg haaber, at Du er sluppen godt over de lange Jernbaneture;

*) De to nævnte Damer ere Turister i stor Stil, der have gennemkrydset Europa heelt ned til Algier og Sahara. Frøken Ehrnrooth har udgivet en Række fornøielige Reiseskildringer og Fortællinger, hun er tillige ivrig Forkæmperske for Kvindesagens Fremme i Finland. De fulgtes med mig til Wien og have i senere Aar gjentagne Gange glædet mig med deres Besøg.

jeg bliver glad, naar jeg hører, at Du er kommen til Wien. Det sidste, jeg hørte fra Dig, var gennem det lille Brev til William. Han læste det for mig paa vor Bryllupsdag, da jeg tilligemed vore tre Børn, Fader og Moder, William og Julie sad under de store skyggefulde Bøgetræer ved det lille Skovløberhus i Dyrehaven. Solen faldt ind gennem Løvet, det var blikstille, Heste og Køer græssede fredeligt ved Siden af os, paa Bordet stod den store, røde Kobbermaskine, og vi havde det saa yndigt og idyllisk, som vi kunde, naar den, der for mig er Hovedpersonen, sad i Konstantinopel istedenfor ved min Side. Men naar Du nu kommer hjem, maa Du love mig, at Du vil tage ud med mig i den smukke Natur, vi To alene; det er den største Glæde for mig at vandre rundt paa smukke Steder med Dig alene.

— — Nu skal jeg ud paa Frederiksberg med Børnene og Johannes, vi ville blive der til halv Ni i Haab om at høre Nattergalen.

Børnene sende de kjærligste Hilsener til Fader, men de allerkjærligste kommer fra

din glad ventende

Elisabeth.

— Hjemreisen fra Konstantinopel gik hurtig. Efter to Dages Ophold i Wien og en Dag i Berlin ankom jeg til København Mandag Aften d. 3. Juni. Paa Jernbanestationen blev jeg modtaget af Elisabeth og min Broder William, og da jeg kom til vor Bolig i Frederiksberg Allee, kom Børnene stormende ned ad Trappen med et jublende Velkommen. Der var stor Glæde over Gjensynet og nok at spørge om og at fortælle paa begge Sider.

Reisen havde netop varet i fire Maaneder. Det var vel ikke langt i Tiden, men den rumlige Afstand, Besværlighederne ved Brevvexling i Egne, som ligge udenfor Culturen, samt endelig de righoldige og brogede Indtryk voldte, at Reisen

fik et større Præg af Langvarighed, end den i Virkeligheden havde. Dens Resultater fremlagde jeg i en lille Skildring af Hauran, som i al Fald i dansk Literatur hidtil havde været et terra incognita, og dernæst i en Afhandling om Zions Bjerg og Davids Stad, der blev trykt som Universitetsprogram (1890). Begge bleve senere optagne i en Række Reisestudier fra Ægypten og Palæstina (1892), i hvilke jeg fornemmelig syslede med de nyere Udgravninger og Forskninger i Jerusalem samt de topographiske Undersøgelser om Genezareth Sø og dens Omgivelser.

Hvad Zions-Spørgsmalet angaaer, som jo egentlig havde fremkaldt hele Reisen, holder jeg vedblivende paa Rigtigheden af den ældre Tradition, der støtter sig til Josephus vigtige Vidnesbyrd og Naturforholdene. Derimod har den nye Zions-Hypothese ikke noget afgørende Vidnesbyrd at støtte sig til, den hviler paa en sindrig Combination af en Række løsrevne Udtalelser i Bibelen, men mangler faste Støttepunkter og kommer derved til at svæve i Luften. I sin Methode og Fremgang har den ikke ringe Lighed med den moderne Bibelkritik, der ligeledes hviler paa sindrige Hypoteser og forud lavede Theorier, men mangler historiske Vidnesbyrd og derfor bliver Udtryk for en ren subjectiv Opfattelse. Trods hele det omfattende Apparat af Lærdom, hvormed den arbejder, og dens høie Forsikringer om at være den eneste videnskabelige Opfattelse, er og bliver den kun en luftig Hypothese, der ikke formaaer at fæste Rod i Virkeligheden og dermed i den sande Videnskab.

Et halvt Aars Tid efter blev Prof. Buhl kaldet til at overtage et theologisk Professorat i Leipzig som Delitzsch's Efterfølger. Herved blev Professorpladsen i gammeltestamentlig Exegese atter ledig i vort Facultet. Da der Ingen var, som strax kunde overtage den, vedtoges det at afholde en Konkurrence i Efteraaret 1891. Til denne mældte sig fem Deltagere, af hvilke Cand. J.L. Jacobsen, med hvem vi havde været sammen i Jerusalem i Foraaret 1889, blev den sei-

rende og derefter under 14. November 1891 udnævnt til Professor i Theologi.

Til nærmere Forklaring af mit Syn paa de kirkelige Forhold hidsættes et Brev, som jeg sendte Biskop Fog efter en Samtale, jeg havde havt med ham, hvori vi havde drøftet Spørgsmaalet om hans eventuelle Efterfølger paa Bispestolen. Efter Biskoppens Død blev Brevet sendt mig tilbage.

Kjøbenhavn, V.

d. 23. December 1893.

Høiærværdige og kjære Biskop Fog!

Det Æmne, som De førte frem forleden Aften, da jeg besøgte Dem, tillader jeg mig at optage paa Ny til nærmere Forhandling. Jeg vælger den skriftlige Udtalelse, fordi den bedre end den mundtlige giver Leilighed til at fremstille sine Tanker i uforstyrret Sammenhæng og paa den anden Side ogsaa giver Deres Høiærværdighed Leilighed til en rolig Overveielse Punkt for Punkt.

— Om Nogen vilde spørge mig, om jeg havde *Lyst* til at være Sjællands Biskop, da vilde jeg være i Forlegenhed for Svaret. Thi ganske vist frembyder denne Plads større Indflydelse og større Anseelse, men Professorstillingen har til Gjengjæld *ideale* Goder, som jeg kun saare nødig opgiver. Imidlertid vilde jeg i paakommende Tilfælde holde for, at overfor et saadant Spørgsmaal bør ikke Lysten, men Pligtkravet være det afgjørende.

Jeg anseer det dog for ufor nødvendent at tale videre om mig selv, men vil derimod fremsætte nogle Bemærkninger om de Mænd, som vel nærmest ville kunne komme i Betragtning foruden mig, nemlig Stein og Paulli, P. Madsen og Skat Rørdam.

De to førstnævnte ere begge alvorsfulde og dygtige Mænd med stor Veltalenhed. Men de savne begge en mere omfat-

tende theologisk Uddannelse, og dette vil i det øverste kirkelige Embede unægtelig føles som et Savn. Alligevel vil man kunne betro dem et saadant i den Fortrøstning, at de med oprigtig Stræben ville føre Kirkestyrelsen i evangelisk luthersk Retning. Efter mit Skøn maatte Paulli foretrækkes, da man helst maatte lade Stein blive paa sin nuværende Plads. (Om P. Madsen og Skat Rørdam siges, at de begge ere dygtige og kundskabsrige Theologer, men P. Madsen egner sig paa Grund af sin uklare Stilling overfor de kirkelige Partier og sin Ubeslutsomhed mindre vel til en førende praktisk Livsstilling, hvorfor Rørdam maatte være at foretrække. Han er vel en udpræget grundtvigiansk Partimand, men giver derved Klarhed over, hvilken Retning han vil følge i Kirkestyrelsen — derefter fortsættes i Brevet:)

Om mig selv yttrede jo Cultusministeren i sin Samtale med Deres Høiærværdighed, at jeg ligger i Strid med alle Mennesker. Denne Opfattelse er rimeligvis bibragt ham af en Modstander, der gjerne søger at fremstille mig som en Spektakelmager og kirkelig Urostifter, der, ledet af en daarlig Forfængelighed, udsaaer Tvedragt og Splid. Men Ministeren burde dog her vide bedre Besked, da jeg ikke er ham personlig ubekjendt. I mange Aar har jeg virket sammen med ham i Konsistorium og Stipendiebestyrelsen, og han maatte heraf kjende mig tilstrækkeligt til at vide, at jeg ikke er nogen trættekjær Person, der søger sin Glæde i at fremkalde unyttig Strid. Har jeg været i megen Kamp og Strid, saa er det, fordi jeg har en Sag at kjæmpe for, og jeg staaer ingeniunde alene, men saare Mange følge mig i Stilhed med Glæde og Ønsket om, at det maa lykkes mig at føre min Sag igjennem til Seir.

Den danske Folkekirke er paa Grund af Grundtvigianismens politiske Magtstilling og Indre Missions stærke Fremtrængen stedt i en kritisk Situation. Faren forøges ved, at Cultusministeren er ubekjendt med og paa Grund deraf mangler Interesse for de kirkelige Forhold. Skal den omtalte Sag for Alvor optages til Forhandling, da anseer jeg det for i allerhøieste Grad nødvendigt, at der gives Ministeren en ud-

førlig og grundig Oplysning om vore kirkelige Tilstande og hele Folkekirkens Stilling, være sig gennem en mundtlig eller skriftlig Fremstilling. Den, hvem dette Hverv nærmest paahviler, maatte vel være Sjællands Biskop.

Deres Høiærværdighed har nu allerede i en længere Aarrække, end De maaskee oprindeligt tænkte, ført Deres Embede med Erfaring og christelig Besindighed, og Folkekirkens sande Venner maa tilvisse være Dem taknemlige for det Offer af personligt Velvære, som De derved har bragt Kirken. Mig vil det personligt berøre smerteligt at see Dem træde tilbage fra Deres Gjerning og denne blive overtagen af en Yngre, for hvem jeg, hans øvrige Dygtighed ufortalt, dog ikke kan have de samme Følelser af personlig Hengivenhed og Høiagtelse, som jeg har for Dem. Jeg tillader mig derfor at henstille til Deres Overveielse, om De ikke under de nuværende Forhold vilde handle rigtigst i at forblive paa Deres Plads, indtil der aabner sig Udsigt til, at De kan erholde en Efterfølger, til hvem baade Deres Høiærværdighed selv og Deres Venner og Meningsfæller dog med nogenlunde Tryghed kan see Kirkestyrelsen overdraget. Ogsaa vilde det vistnok være heldigst, om man ikke paa een Gang reiste Spørgsmaalet om tvende Bispe-Embeders Besættelse, hvad der foreger Vanskelighederne, men foreløbig lod sig nøie med Besættelsen af Ribe Bispestol, hvor Biskop Balslev i sin høie Alder i Forening med hans Tunghørighed gjør det nødvendigt, at en yngre og kraftigere Mand overtager det af ham med saa megen Troskab og Nidkjerhed røgtede Embede.

— Jeg har nu skrevet med stor, maaskee altfor stor Uforbeholdenhed, men Sagens Vigtighed synes mig at kræve fuld Aabenhed. Skulde der i min Skrivelse findes mindre vel overveiede Udtalelser, tør jeg vel haabe, at Deres gamle Venskab vil dække derover med Kjærlighedens Kaabe. Og saa vil jeg slutte mit lange Brev med en hjertelig Tak for dette Venskab, som Aarenes Løb ikke har svækket, men tværtimod givet større Fasthed og Styrke.

En glædelig Jul ønsker jeg Dem og Bispinden; Herren bortveire de Skyer og Bekymringer for Fremtiden, som til Tider kunne lægge sig trykkende over Dem, og han fyldte Deres Hjerte og Tanke med sit Evangeliums rige Trøst og Glæde!

Deres

høiagtelsesfuldt og taknemligt
hengivne

Henrik Scharling.

XVII

KIRKESTRIDEN

Henved en Snes Aar var nu forløben, siden jeg var fra-
traadt Udgivelsen af de kirkelige Tidsskrifter. I al denne Tid
havde jeg ganske afholdt mig fra kirkelig Polemik, naar jeg
undtager en liden satirisk Pjece mod Jesuiterne, fremkaldt
ved disses udæskende Overmod.*) Man kan da ikke med
Føie bebreide mig en altfor vidtgaende theologisk Strids-
syge. Grundene til denne lange Taushed vare forskjellige. For
det Første var det Mangel paa Tid, thi som Krig koster Penge,
koster Polemik Tid, og min Tid var altfor optagen af min
Universitetsgjerning og anden literær Virksomhed, til at jeg
kunde anvende noget af den paa kirkelig Polemik. Nok saa
bestemmende for mig var dog Ønsket om i Ro og Stilhed at
kunne følge den rask fremskridende kirkelige Udvikling forat
vinde det fornødne Overblik og kunne see, hvor den førte hen,
og hertil krævedes nødvendig at holde sig i en vis Afstand.
Endelig nærede jeg det Haab, at yngre Kræfter vilde træde
til og optage Kampen mod de opløsende Magter i vor Folke-
kirke. I dette Haab blev jeg rigtignok skuffet. De Unge bleve
tværtimod revne med af Bevægelsen, hvis Bølger stedse gik
høiere og høiere, og forsaavidt de holdt sig udenfor den, følte
de hverken Kald eller Lyst til at træde op imod den, hvad der
nu heller ikke var saa let en Sag, eftersom der hertil kræ-

*) Jesuiternes Lære om at elske Gud og at holde sit Ord (1873).

vedes saavel Fasthed i de kirkelige Principer som theologisk Slagfærdighed, og dette er jo ikke Hvermands Sag.

Det var den religiøse og kirkelige Opvækkelse, der brød stærkere og stærkere paa og stedse vandt mere Overhaand, fordi der ingen kraftig Modstand reistes mod den. Ved Siden af Grundtvigianismen var der fremkommen en ny Opvækkelsesretning, den saakaldte Indre Mission i den Skikkelse, som Pastor Vilhelm Beck havde givet den. Disse to Retninger havde vel et forskjelligt Livssyn og havde som Følge deraf jævnlige Sammenstød, men de mødtes atter i den samme ensidige Subjectivisme og en deraf følgende Ligegyldighed eller Foragt for theologisk Videnskab og Kritik, hvorved der efterhaanden dannedes en Blandingsform, der passende kan benævnes Halvgrundtvigianisme.

I og for sig var jeg ikke uvillig stemt mod den religiøse Opvækkelse, men følte snarere Sympathi for den. Jeg kjendte den saavel fra Vennekredse i Hjemmet som fra mine Reiser i Udlandet, hvor jeg oftere var truffet sammen med den, om end den der var iklædt andre Former end herhjemme. Den Inderlighed og religiøse Alvor, hvormed den traadte frem, har altid i høi Grad tiltalt mig, om jeg end samtidig følte mig frastødt af dens underlige Begrænsning i Synet og deraf følgende Snæverhertethed. Heller ikke er jeg blind for dens Betydning som et virksomt Gjæringsstof i det kirkelige Liv, ligesaa lidt som for den store aandelige Vækkergjerning, den har udøvet og udøver endnu den Dag idag. Men Betingelsen herfor er ufravigelig den, at den holdes indenfor visse Grændser. Skeer dette ikke, vinder den Overhaand og vil være styrende og raadende, da opløses Alt i vild Uorden og Anarki. Den slaar da over i sin Modsætning ganske som den politiske Frihedsbevægelse: ligesom denne, naar den har gjennebrudt alle Skranker, bliver til Tyranni og Terrorisme, saaledes bliver den religiøse Opvækkelse under lignende Forhold til Bogstavdyrkelse og Pharisæisme — med andre Ord, istedenfor at være vækkende dysser den i Søvn ved at bilde Folk ind, at naar de flittigt bruge visse vedtagne gudelige Tale-

maader, saa ere de med det Samme troende Christne eller „Hellige“. At dette er ødelæggende for alt Kirkeliv og sandt Menighedsliv, er indlysende.

Det var derfor med stigende Uro og Bekymring, jeg fulgte Opvækkelsens raske Fremgang. Rundt om mig lød Glædesraab og Seirssange: aldrig før havde der været et saa frodigt Menighedsliv i Danmark, og naar vi tænkte paa, i hvilken Søvn og aandelig Død vore Fædre havde henlevet deres Dage, kunde vi ikke noksom takke Gud for det rige christelige Troesliv, der var blevet den nulevende Slægt til Deel. Atter og atter gjentoges dette i Prædiken, Sang og Tale og modtoges af de store Forsamlinger med stolt Seirsjubel. Gjerne indrømmede jeg, at der var vundet meget: et friskere Trosliv, en freidigere Bekjendelse, et rigere Menighedsliv — men var der ikke gaet ligesaa meget tabt? Hvor var Inderligheden, hvor var Ydmygheden, hvor var den trofaste og samvittighedsfulde Pligtopfyldelse i det daglige Liv, netop alt det, hvori vore Fædre havde søgt Kjendemærkerne for det sande Christenliv? Istedendfor Inderligheden var der kommen Udvendighed og Overfladiskhed, istedenfor Ydmygheden mødte vi Selvretfærdighed og aandeligt Hovmod, istedenfor den daglige Pligtopfyldelse krævedes nu Møder i Menighedshuse og gudelige Forsamlinger. Visselig var dette ikke det nye Testamentes Christendom, ei heller det Evangelium, som Morten Luther havde gravet op paa Ny af de Dynger af selvlavede Menneskelærdomme, hvorunder det havde ligget begravet, og i hellig Begeistring fremvist for den undrende Verden. At meget af dette kunde findes i det Skjulte ogsaa hos Opvækkelsen, kan gjerne indrømmes — om det Skjulte dømmer kun Gud og ingen Anden — men det førtes ikke i dens Bannermærke, og der hørtes kun Lidet derom i dens Forkyndelse. Mine to Hovedanker mod Opvækkelsen havde altid været de samme: først dens Ligegyldighed for den videnskabelige Theologi, som for Mange gik over til Foragt og Haan, hvad der kun kunde føre til Sværmeri og Bogstavdyrkelse — dernæst dens Mangel paa sædelig Kraft, idet den isolerede det religiøse Liv fra det sæ-

delige og derved fremkaldte Slaphed og pharisæisk Bogstavdyrkelse. Det sikreste Værn mod begge disse Vildfarelser fandt jeg i Luthers Lære og vor lutherske Forkyndelse, som baade holder Theologien i tilbørlig Agt og Ære og af al Magt driver paa, at det religiøse Trosliv skal omsættes i et virksomt, sædeligt Liv: jurata vocationis, som det hedder i de lutherske Bekjendelsesskrifter d. e. i den daglige Pligtopfyldelse indenfor den Virkekreds, som er bleven Hver især anvist af Gud.

Efterhaanden som Opvækkelsen vandt Fremgang og Magt, antog den mere og mere et sekterisk Præg. De Hærskarere af Lægprædikanter som udsendtes, i Forening med Missionshusene, som byggedes rundt om i Byerne og paa Landet, blev mere og mere truende for den bestaaende kirkelige Samfundsorden. Faren blev saa meget større, som der Intet var blevet gjort forat sikre Folkekirkens Forfatning. Vel oprettedes det kirkelige Raad 1883, det kom til Verden under en uheldig Stjerne og har neppe haft synderlig Indflydelse paa den kirkelige Udvikling. Dets Oprettelse under en heftig Forfatningskamp synes fra først af at have været et politisk Skaktræk af Regjeringen overfor Folkethingets Overgreb og paa Grund heraf fik det aldrig nogen retslig Anerkjendelse. Dets isolerede Stilling uden Forbindelse med Landemoderne og Præstestanden, Hemmeligholdelsen af dets Forhandlinger maatte i høj Grad svække dets Indflydelse. Endelig synes Kirkeraadet fra først af at have savnet Klarhed og Overblik over den kirkelige Situation og fornøden Fasthed imod Opvækkelsen, overfor hvilken det indtog en vaklende og usikker Holdning.

Saalænge imidlertid de kirkelige Former for Gudstjeneste og Forfatning stode urørte, ansaae jeg det ikke fornødent at tage Ordet; Alt var i Uno og Bevægelse, men der var ingen ligefrem Skade skeet, og det turde jo haabes, at en større Besindighed vilde gjøre sig gjældende og bringe de vilde Strømme tilbage i det gamle Leie, hvorfra de kunde bringe Frugtbarhed og Velsignelse. I Stilhed klarede jeg mit eget Standpunkt

under fortsatte Studier, hvis Resultater jeg fremlagde deels i mine Forelæsninger paa Universitetet, deels i større og mindre videnskabelige Arbejder.

Men anderledes stillede Sagen sig, da der viste sig umiskjendelige Tegn til, at man vilde begynde en Omdannelse af Gudstjenesten, der kunde bringe den i større Overensstemmelse med Opvækkelsens eiendommelige Opfattelse af Menighedslivet. Det første Skridt i denne Retning var Indførelsen af de nye Prædiketexter. Eftersom man herved brød med den kirkelige Ordning, som den havde været hos os i halvfjerdehundred Aar lige siden Reformationens Dage, havde der været al Grund til at underkaste denne Sag en omfattende og omhyggelig Prøvelse, men dette skete ikke. Den blev først i al Hast behandlet i et Par større Præsteconventer, derefter i al Stilhed i Kirkeraadet, og efter dettes Indstilling paabudt af Ministeriet i Februar 1885. Men Landemoderne, hvor det dog havde været naturligt at fremføre denne Sag, bleve ikke raadspurgt.

Ved de nye Texters Indførelse er der bragt en Forstyrrelse ind i Gudstjenesten, som ikke er heldig. Hvert andet Aar skal der prædikes over de nye Texter, hvert andet Aar over de gamle. Hvorvidt dette er en Lettelse for Præsterne, som man har paastaaet, maa staae hen, det har i hvert Fald ikke været til Gavn for Menighederne, og dette er dog Hovedsagen. Den stadige Omskiften virker forstyrrende og derved hæmmende for Andagten; medens de gamle Texter i Vinterhalvaaret føre Hovedpunkterne i Frelserens Liv frem for Kirkegængerne lige fra Jesu Fødsel til hans Himmelfart, og derved give Menigheden Lejlighed til i Aanden at opleve det Alt paa Ny, saa skeer dette ikke med de nye Texter, hvad der føles som et smerteligt Savn ved disses Anvendelse. Hertil kommer, at de nye Texter ere altfor lange og som oftest savne et fast Centrum, hvad der jævnlig sætter Prædikanten i Forlegenhed. Endelig er der den Forskjel mellem de gamle og de nye Texter, at de første som oftest samle sig om en bestemt Handling, et Under eller Lign., medens de nye Texter fremføre

Taler og Tankeudviklinger og derved faae et mere abstract Præg.

Til Grund for Indførelsen af de nye Texter anførtes, at man herved giver Menighederne et større Kjendskab til Bibelen. Men dette er en Forvexling af Prædiken og Bibellæsning. Den sidste kræver stadig Afvexling af de gennemgaaede Stykker, som Præsten udlægger og forklarer, men Prædikenen kræver netop de faste Texter, med hvilke Kirkegængerne ere fortrolige og derfor helst ville høre paa Ny paa de bestemte Søn- og Festedage, medens Prædikanten stadigt gjør dem til Gjenstand for nye Betragtninger og Tanke-Udviklinger. Hertil vil hans stadige Samliv med Menigheden og de Erfaringer, som han herved gjør, give ham tilstrækkelig Anledning.

For mig vare de skiftende Textrækker og den herved fremkaldte Forstyrrelse i den tilvante Ordning af Gudstjenesten pinlig, og det Samme var Tilfældet med mange trofaste og alvorsfulde Kirkegængere. Fra enkelte Menigheder paa Landet indkom endogsaa Andragender om at faae „deres gamle Evangelier“ igjen, men til disse Ønsker kunde selvfølgelig intet Hensyn tages, efterat Forandringen engang havde fundet Sted. For mig var dette et Vink om at give Agt, thi nu havde man betraadt de praktiske Reformers farlige Vei, og der vilde rimeligvis snart fremkomme nye Forslag, der kunde gribe forstyrrende ind i Gudstjenesten, og hvis Gjennemførelse derfor i Tide maatte forebygges.

Denne Forventning slog ogsaa til, thi allerede et Par Aar efter indgav Kirkeraadet et Forslag til Ministeriet om, at der ved hver Gudstjeneste skulde fra Alteret fremsiges en Syndsbekjendelse paa hele Menighedens Vegne og derefter den apostoliske Trosbekjendelse. Dette sidste var overmaade betænkeligt, naar man ihukom det Afguderi, som Grundtvigianerne drev med den, hvorledes de ved ihærdig Agitation havde formaaet Menighederne til at reise sig, saasnart den blev fremsagt, og derved stiltiende indrømme, at den var et Guds Ord ligesom den hellige Skrift, ja endog mere end denne, eftersom den hidrørte umiddelbart fra Jesu Christus

selv. Alt dette vilde jo nu blive i høi Grad støttet, naar man optog Trosbekjendelsen som fast Led i Gudstjenesten. Overfor Syndsbekjendelsen gjorde vel ikke saadanne Betænkeligheder sig gjældende, men her mødte den Fare, at Menighederne vilde sløves ved den bestandige Gjentakelse af de samme Ord, og at mange vilde forledes til den falske Tro, at en saadan rent ydre Bekjendelse var det samme som virkelig Anger og Omvendelse.

Heldigvis havde Ministeriet besindet sig paa, at det dog maaskee var bedst at raadspørge Landemoderne, inden Forslaget vedtoges, og derfor indsendt det til Forhandling paa de kommende Landemoder i Juli 1887. Herved var der givet en Mulighed for i Tide at standse det ubetænksomme Forslag. Til Landemoderne, hvor Provsterne have Sæde, havde jeg større Tillid end til Kirkeraadet, hvoraf Biskopperne vare Medlemmer. Deels have Provsterne et nøiere og mere indgaaende Kjendskab til Livet i de forskjellige Menigheder, end Biskopperne kunne faae, deels ere de mere frit og uafhængig stillede, fordi de ikke behøve at tage saamange Hensyn til deres kirkelige Værdighed, som Biskopperne mene at maatte tage. Rigtignok ere de udvidede Landemoder, paa hvilke ogsaa Præsterne kunne give Møde og stemme, slet organiserede, idet der ingen Bestemmelser gives for, hvem eller hvormange der ere pligtige at give Møde. Følgen heraf er, at Stemmegivninger er givet Tilfældet i Vold. Imidlertid vilde Forslaget dog i hvert Fald blive underkaset en mere alsidig Behandling, og deri laa dog altid nogen Betryggelse.

Et Par Uger, før Landemoderne skulde træde sammen, offentliggjorde jeg i Dagbladet f. 12. og 14. Juni et Par Artikler „Om Forandringer i Gudstjenesten“, der strax efter udkom som selvstændig Pjece. Jeg fik her Leilighed til at udtale mig om det Uheldige i de nye Prædiketexters Indførelse og gav derefter en indgaaende Kritik af det nye Forslag om Syndsbekjendelsens og Trosbekjendelsens Optagelse som faste Led i Gudstjenesten. Artiklerne vakte Opmærksomhed, et Par københavnske Præster, som jeg tilfældigvis traf sammen med,

udtalte deres Glæde og Tilslutning, men bemærkede dog, at efterat Kirkeraadet havde vedtaget Forslaget, vilde Landemoderne utvivlsomt ogsaa gjøre det. Udfaldet blev imidlertid et helt andet. Forslaget fremkaldte høist livfulde Forhandlinger rundt om paa de forskjellige Landemoder, men Udfaldet blev, at kun eet Landemode vedtog Forslaget, medens de sex andre forkastede det. Efter dette Udfald var der selvfølgelig ikke mere Tale om den paatænkte Tilføielse til Ritualet.

Nu dukkede en ny Sag frem af større og mere vidtrækkende Betydning, det var Psalmebogssagen. Uagtet den for Tiden brugte Psalmebog, der i sin Tid var udgivet af Roskilde Convent, i mange Stykker var præget af den nyere Opvækkelse og bar dennes følelsesfulde Præg, var man dog ikke tilfreds med den, man fandt den for spagfærdig og vilde have et endnu stærkere, for ikke at sige krassere, Udtryk for det nyvakte religiøse Stemningsliv. Saa havde man faaet et Tillæg til Psalmebogen autoriseret, men heller ikke hermed kunde man slaae sig til Ro, efterhaanden som Opvækkelsen tog stærkere Fart. Fra grundtvigsk Side blev der arbeidet ivrig for en ny Psalmebog med overveiende grundtvigsk Præg. Et Forslag til en saadan var bleven indsendt til Kirkeraadet, som dog forkastede den, men tilbød Udgiverne at samle et mindre Antal af Psalmer og faae dette autoriseret som et nyt Tillæg ved Siden af det første. Dette skete ogsaa, men som det vel kunde ventes, vare Grundtvigs Psalmer optagne i et overveiende Antal. Dette nye Tillæg var netop indsendt til Kirkeraadets Bedømmelse, da jeg i September 1890 fik Sæde i det som Repræsentant for det theologiske Facultet. Af mange Grunde fraraadede jeg bestemt det nye Tillægs Autorisation: deels paa Grund af det store Antal grundtvigske Psalmer, hvoriblandt mange smagløse og uheldige, deels fordi Psalmebogen svulmede op til en uformelig Størrelse, langt udover det nødvendige Behov, deels endelig fordi det meget let vilde føre til, at Præster og Menigheder i Stilhed lagde den autoriserede Kirkebog til Side og kun benyttede de to Tillæg, hvorved i Virkeligheden en grundtvigiansk Psalmebog blev indført, hvad man jo netop vilde for-

hindre. Mine Ord gjorde Indtryk, og man gav mig Ret i mine Betragtninger, men paa den anden Side ansaae Kirkeraadet sig for halvveis bundet ved den givne Tilladelse til at forsøge et nyt Tillæg. Efter en længere Forhandling vedtoges det at anbefale det nye Tillæg til Autorisation.

Hermed var Sagen kommen til en foreløbig Afslutning. Imidlertid fandt jeg det rigtigst at gjøre Almenheden bekendt med de Misligheder, som Indførelsen af det nye Tillæg vilde medføre, og udgav derfor i Julen 1890 en liden Pjece: „De nye Psalmer. Nogle Alvorsord til Præster og christelige Lægsfolk“. Denne Henvendelse sluttede jeg med at stille det samme Forslag, som jeg havde stillet i Kirkeraadet, nemlig af de to Tillæg gjøre et Udvalg af de bedste og smukkeste Psalmer i et Antal af c. 150, og derved give Psalmebogen et nogenlunde rimeligt Omfang.

Fra modsat Side blev man ikke Svar skyldig. Saa besluttede jeg at tage Sagen op fra Grunden af og gjøre Rede for Opvækkelsens principielle Stilling til Lutherdommen og derigjennem vise, at om den end frembød visse ydre Ligheds-punkter, var den dog i sin Aand og Tankegang meget forskjellig fra den evangelisk-lutherske Opfattelse af Evangeliet. Jeg valgte derfor at stille Grundtvig og Luther op overfor hinanden som de to principielle Modsætninger. Den første kan paa Grund af sin rige Begavelse og den utæmmede Voldsomhed, hvormed han optraadte, betragtes som den egentlige Ophavsmand og Banebryder for den nyere Opvækkelse i Danmark. Hans Lære og Livssyn er den forunderligste Sammenblanding af Katholicisme („det lille Ord af Herrens egen Mund“ — Kirken som Sacramentkirke), Rationalisme (pædagogiske og politiske Ideer) og Lutherdom. Overfor denne chaotiske og gjærende religiøse Digternatur stillede jeg Luther med hans faste og klare Theologi og stærke Lovlydighed. Vel var der dem, som mente, at man kunde stille Martensen op mod Grundtvig og ikke behøvede at gaae hele tre Aarhundreder tilbage. Men med alle sine Fortrin var Martensens Theologi ikke stærk nok til at dæmme op imod de vilde Strømme,

som nu bruste frem — dertil krævedes ingen Ringere end Troshelten fra Wartburg, som med Fare for Sikkerhed og Liv pludselig traadte op i Wittenberg og taledede, prædikede, vidnede mod Sværmerne og de selvavede Propheter og derved reddede Evangeliet i den mest kritiske Periode.

Den lille Bog, som udkom i Mai 1891, fik derfor Titelen: „Grundtvig eller Luther? Et Blik paa Nutidens danske Kirkeforhold“. Det var dog ikke blot Grundtvig og hans nye Lære, jeg her underkastede en Prøvelse, men ogsaa den yngre Opvækkelsesretning, der under Navn af „Indre Mission“ nu var i stærk Fremgang, ja endog truede med at fortrænge Grundtvigianismen. Jeg paaviste, hvorledes begge Retninger trods alle indbyrdes Rivninger og Skinsyge i Virkeligheden vare i nært aandeligt Slægtskab med hinanden og begge i Forening som ensidig subjective Opvækkelsesretninger dannede en Modsætning til Luthers stærke Objectivitet og dermed en Parallel til hine „Schwärmgeister und himmlische Propheten“, som Luther havde bekæmpet med saa stor Vælde.

Dette skarpe Angreb kom begge Opvækkelsesretninger temmelig uventet. I de senere Aar havde de bredet sig mere og mere, uden at der reistes Modsigelse — med Undtagelse af den Modsigelse, som de gjensidig rettede mod hinanden, men den havde i Virkeligheden ikke stort at sige. Særligt var Indre Mission stedse kommen høiere til Veirs i Lovprisninger af sin egen Christelighed, den proclamerede sine Tilhængere som de sande Troende, den levende Menighed i Modsætning til alle Andre, der kaldtes for Vantro og Rationalister. Naturligvis toge Opvækkelsens Talsmænd til Gjenmæle, og hermed var jeg da paa Ny inde i den kirkelige Polemik som i min Ungdoms Dage. Men hvor havde Forholdene forandret sig siden den Tid! Opvækkelsen var dengang, i 60'erne, endnu i sin Kampperiode, det var Grundtvigianismen, som førte Ordet paa dens Vegne, Indre Mission var endnu ikke bleven stærk nok til at gjøre sig gjældende, saavel i Facultetet og blandt de Studerende som blandt Præster og Lægfolk vare Grundtvigs Venner og Tilhængere i afgjort Mindretal. Hvor ganske

anderledes nu! De Theologer og Præster, som den Gang med størst Ihærdighed havde ført Kampen mod Grundtvigianismen, vare nu efterhaanden ganske borte, en ny Opvækkelsesretning, Indre Mission, var skudt op ved Siden af den ældre og havde med et stort Organisations-Talent forstaaet at indordne de store Masser under sit Banner, de fleste unge Præster og theologiske Studerende sluttede sig til den. Biskopperne og de mere erfarne Præster vare ikke blinde for de Farer, som truede fra den alt oversvømmende Opvækkelse, men meente, at Kirkefreden maatte for enhver Pris bevares og vilde derfor ikke træde i aabenlys Modsætning til den.

Hvad mig selv angaaer, saa havde jo ogsaa meget ændret sig. Ungdomsaarene vare forlængst svundne og med dem meget af den ungdommelige Kamplyst. Der var andre Opgaver, som kunde synes at ligge mig nærmere, og som i hvert Fald tiltalte mig mere end at kaste mig ind i en tid- og kraftspildende kirkelig og theologisk Polemik. Og i hvert Fald vilde jeg have faaet ulige mere Paaskjønnelse, om jeg havde vendt Polemiken mod Fritænkerne og Kirkens Fjender istedenfor at vende den mod Kirkens Egne, ja netop mod dem, der syntes at have den mest brændende Nidkjærhed for at fremme Kirkens Vell! Men der var en Magt i mig, som var stærkere end Hensynet til egen Lyst og Interesse eller til større Paaskjønnelse — det var Samvittighedens Magt. Den tillod mig ikke at forholde mig rolig, thi som Forholdene efterhaanden udviklede sig, blev Faren for en kirkelig Opløsning større. Hvad Fritænkeriet angaaer, ansaae jeg det ikke synderligt faretruende, saalænge Kirken staaer fast paa Evangeliets Grund; Faren kommer først frem, naar Sværmeriet og det selvlavede Prophetdømme med Bogstavdyrkelsen i Følge har undergravet Kirkens Grundvold og spredt Masserne i alle Retninger som forvildede Faar. Det radikale Fritænkeri optraadte dernæst med en saadan Overfladiskhed, at man med en almindelig human og filosofisk Dannelse uden Vanskelighed kunde optage Kampen med det; dertil behøvedes ikke særlige Studier. Derimod overfor de Udskeielser og Overgreb,

hvori den nyere Opvækkelse gjorde sig skyldig, vilde en human og filosofisk Dannelse ikke være tilstrækkelig, hertil kræves ikke blot en betydelig theologisk Kundskabsfylde, men fremfor Alt Fasthed i de theologiske og kirkelige Principer samt Sikkerhed i deres Anvendelse ved Bedømmelsen af, hvad der var sand og sund, og hvad der var opskruet og usund Forkyndelse af Evangeliet. Hertil kom endvidere Hensynet til min Embedsstilling, der i særlig Grad paalagde mig at træde advarende og tilrettevisende op, naar vrang og misforstaaede Opfattelser af Evangeliet truede med at vinde Overhaand og rive Masserne med sig. Heller ikke stod jeg saa alene, som det maaskee ved første Øiekast kunde synes; mange saavel Præster som Lægfolk gave mig deres fulde Tilslutning, hvorom jeg fik Vidnesbyrd saavel i private som offentlige Udtalelser. Blandt de sidste kunne nævnes Anmeldelser af Bogen ved Præsterne I. Paulli, D. C. Prior, Wolf, Stiftsprovst Damgaard i forskjellige Blade.

Men heller ikke Modstanderne lode Bogen gaae uomtalt eller rettere upaataalt hen. Saavel fra Indre Mission som fra Grundtvigianismen blev der taget ivrig til Gjenmæle. Pastor Vilhelm Beck skrev en af sine velkjendte Dommedagsartikler (Dagbladet 13. Mai), men var saa oprigtig at meddele, at han rigtignok ikke havde læst Bogen, hvorfor jeg i et Gjensvar (smstds. 15. Mai) henstillede, om han ikke vilde finde det rimeligst, at han først læste og saa fordømte, og ikke fulgte den omvendte Methode. Fra grundtvigsk Side fulgte man den samme Taktik, som jeg kjendte saa vel fra tidligere Dage, nemlig at gaae udenom alle Stridspunkterne og fremstille Sagen, som om der i Virkeligheden Intet var paa Færde: det Hele var kun en Storm i et Glas Vand. Man fulgte mit Exempel og sammenstillede ogsaa her Grundtvig og Luther, men idet man udelod eller gled let henover alt det, hvor Grundtvigs Lære afveg fra Luthers, og kom tilsidst til det frydefulde Resultat, at Grundtvig lærte ganske det Samme som Luther havde lært, og at der følgelig ingensomhelst Grund var til at afstedkomme al den Uro. Mere eller mindre for-

blommet antydedes det, at det Hele var fremkaldt ved min Forfængelighed og sygelige Lyst til at vække Opmærksomhed. Da denne Lyst nu var tilfredsstillet, kunde man ganske rolig lade Sagen falde til Hvile igjen.

Alt dette kunde jeg umulig lade ubesvaret. Ikke alene var det en Række ærerørige Fornærmelser mod mig, men, hvad der var mig vigtigere, mit Arbeide vilde, om disse Betragtninger trængte igjennem, være spildt, og den kirkelige Udvikling vilde vedblive at gaae i den samme skæve Gang som hidtil. Jeg var derfor strax betænkt paa at tage til Gjenmæle og begyndte allerede i Hovedet at udkaste Planer til et nyt Skrift, men med den nærmere Udførelse deraf lod jeg med Forsæt hengaae længere Tid. Jeg var optaget af andre Arbeider, særlig med Udarbeidelsen af mine Reisestudier fra Palæstina, heri vilde jeg nødig forstyrres, heller ikke gjerne opsætte dem, men navnlig var det mig magtpaaliggende at vinde Tid. Ene som jeg stod, maatte jeg søge saa meget som muligt at trække Striden i Langdrag og derved vedblivende holde Opmærksomheden vedlige. I min isolerede Stilling vilde jeg hurtig blive overdøvet af Modstandernes Raab og bragt til Taushed og derved Sagen lagt hen. Skulde jeg udrette Noget, kunde det skee derved, at jeg fra Tid til anden med større eller mindre Mellemrum atter bragte Spørgsmaalet frem og dermed atter manede til Besindelse og prøvende Overveielse af, hvor Strømmen bar hen.

Saa hengik halvtredie Aar, og Alle troede Sagen baade gjemt og glemmt. Da udkom i November 1893 mit Svar paa Modstandernes mange Angreb under Titlen: „Halvgrundtvigianismen eller Bogstavdyrkelsen“. Det blev et skarpt Stridskrift og anderledes kunde det ikke være efter hele den Maade, hvorpaa Modstanderne havde fremført deres Angreb, thi jeg havde kun Valget mellem enten at lade Sagen falde og den kirkelige Udvikling vedblivende gaae frem i den skæve Retning, hvori den nu engang var kommen ind — eller at føre saa skarp og haard en Tale, at Modstanderne tabte

Lysten til at føre Striden paa den Maade, hvorpaa de hidtil havde ført den. Dette opnaaede jeg ogsaa, og det lykkedes mig derved at vække Opmærksomhed for Sagen i videre Kredse. Mine Venner misbilligede vistnok den efter deres Mening unødvendig skarpe Tone, hvori Skriftet var holdt, men jeg betragtede det som en literær Nødværgeret. Ogsaa fik jeg varme Taksigelser fra mange af vore høiere Geistlige, der med lignende Bekymring som jeg betragtede den kirkelige Udvikling, om de end ikke følte sig kaldede til at træde ligefrem op imod de sekteriske Strømninger. En kjøbenhavnsk Sognepræst, der nærmest stod paa Opvækkelsens Side, yttrede til Biskop Fog: „Med Scharling kan man dog ikke tage Parti, han staar jo ganske isoleret“, — hvortil Fog svarede: „Ganske isoleret er han dog ikke, for Sjællands Biskop staaer ved hans Side“ — og idet han selv fortalte mig Historien, tilføiede han: „Kun Deres Grovheder maa De selv staae til Ansvar for“, hvad jeg efter det ovenfor Bemærkede ogsaa meget vel kunde. Med Fog havde jeg mange Samtaler om vore kirkelige Forhold, han deelte ganske mit Syn paa dem, kun med den Forskjel, at han, tildeels vel paa Grund af sin høiere Alder og sit mere contemplative Temperament, meente, at der var Intet at stille op med al denne Daarskab, man maatte lade den rase ud. Iøvrigt kom der ogsaa denne Gang i forskjellige Dagblade velvillige Anmeldelser af Bogen, som viste, at det ikke fattedes mig paa Deltagelse.

Til min store Forundring blev Bogen ogsaa sat til Forhandling i Kjøbenhavns Præsteconvent, hvis Formand Dr. Skat Rørdam den Gang var. Dette vakte ogsaa Undren hos Andre, eftersom man ikke pleiede at forhandle nys udkomne Bøger i Conventet. Da Størstedelen af dettes Medlemmer vare unge Præster, som med stor Iver havde sluttet sig til Opvækkelsen, kunde jeg forudsee, at Forhandlingen neppe vilde blive til særlig Glæde for mig. Jeg spurgte derfor Biskop Fog, om han meente, at jeg skulde deltage i Forhandlingen, hvortil han uden Betænkning svarede: „Ja naturligvis skal De gaae der-

hen“. Jeg fulgte Raadet og fortrød det heller ikke. Der var naturligvis en meget talrig Forsamling, og Interessen blev ikke mindre ved min Indtræden.

Imidlertid fik Sagen et meget bedre Udfald, end jeg havde kunnet vente eller haabe. Alle de yngre Præster havde været mine Disciple ved Universitetet, og Mindet herom dæmpede deres Ilterhed. Adskillige af de noget ældre som A. Poulsen, Sophus Müller, optraadte mæglende, Enkelte som Bondo talte varmt til mit Forsvar. Naturligvis manglede det heller ikke paa stærke Udtalelser fra den modsatte Side. En ung, meget ivrig Præst af Indre Missions Retning, der en Tid havde hørt til i Taushed, blev efterhaanden saa opildnet af de sidste, at han stod op og holdt en længere Tale med skarpe Udfald mod Bogen og dens Indhold. Da han omsider var færdig, sagde jeg: „Tillad mig blot at gjøre Dem eet Spørgsmaal: Har De læst Bogen?“ Et langtrukket N—e—i! var Svaret, hvorefter fulgte en almindelig Latter, og dermed var han bragt til Taushed. Taget som Helhed var Stemningen mere forsonlig, og Mødet kunde nærmest betragtes som en Seir for mig, forsaavidt som Præstekonventet ikke udtalte sig i nogen bestemt Retning, hvad mine Modstandere muligvis havde gjort Regning paa.

Men standse Opvækkelsens Strøm formaaede jeg ikke, fordi den Slags aandelige Rørelser, naar de først have faaet Overhaand, overhovedet ikke lade sig standse, men løbe deres Tid ud. Paa samme Maade var det gaaet i Aarhundredets Begyndelse med Rationalismen. Ogsaa den kom som en aandelig Vækkelse og fremkaldte nyt Liv paa mange døde Punkter -- ogsaa den mældte sig med Pauker og Trompeter som den eneste sande Forkyndelse af Evangeliet — ogsaa den rev Theologer, Præster og Lægfolk i Massevis med sig, kun faa og spredte vare de Røster, som vovede at hæve sig mod den. Standses kunne saadanne Bevægelser ikke ligesaa lidt som løbske Heste, naar de først ere komne ret i Fart. Men noget kan der dog altid gøres overfor dem: man kan holde igjen, at Farten ikke bliver altfor voldsom og tilsidst skyller al sund

Fornuft bort med sig — og man kan i Stilhed værne om Sandhedens hellige Ild og søge at opbevare den til kommende bedre Tider. Begge Dele har jeg efter Evne tilstræbt, det første ved mine polemiske Skrifter, det sidste ved mine Forelæsninger. Biskop Fog, med hvem jeg i hans sidste Leveaar talte ofte og længe om vore kirkelige Forhold, sagde engang til mig i et mistrøstigt Øieblik: „Ja hvad har De saa udrettet med al Deres travle Virksomhed? Det forekommer mig, at den kun har baaret ringe Frugt“. Hertil svarede jeg: „De maa huske paa, kjære Biskop, at en Universitetslærers Udsæd voxer langsomt op og giver en seen Høst“. „Deri kan De vel nok have Ret“, sagde Fog — og det er mit Haab, at Fremtiden ogsaa vil give mig Ret deri. Naar engang Opvækkelsens Storm har raset ud og en dybere og inderligere Besindelse paa, hvad Christi Evangelium har skænket os, og hvad det kræver af os, begynder at arbeide sig frem, haaber jeg, at min Udsæd, der kan have ligget skjult i lange Tider som Vintersæden i Jorden, maa skyde frem og hjælpe til den rette Forstaelse af luthersk Bekjendelse og Lære, ikke efter dens ydre Bogstavform, i hvilken Opvækkelsen altfor ofte hænger sig fast, men efter dens Aand og Sandhed.

XVIII

ELISABETHS FORÆLDRE. — DEN ANDEN NORGES- REISE. — SØLVBRYLLUP

Efter Palæstinareisens lykkelige Tilendebringelse maatte vi tænke paa at finde en ny Leilighed. Kun ugjerne forlod jeg den smukke og lyse Bolig i Frederiksberg Allee med den frie Udsigt over Trætøppene og med de mægtige store Lindetræer ligeoverfor i Runddelen, men Børnene voxede til, og vi maatte derfor have større Plads. Efter nogen Søgen, hvorved Elisabeth som sædvanlig udfoldede en stor Virksomhed, fandt vi en lys og venlig Villa i Lykkesholms Alle, kaldet „Ullaholm“, hvor vi flyttede ind i October 1889. Den var rigtignok omgivet af høie Huse, men der var dog endnu bevaret en Rest af en tidligere Have foran Huset, fra hvilken der ved Foraarstide hørt Stærns Fløiten og munter Fuglesang.*)

Vi kom her til at boe i Nærheden af Elisabeths Forældre, der allerede for flere Aar siden havde forladt Christianshavn. I Aaret 1871 vare de dragne bort fra den gamle Dok, der var bleven nedbrudt og solgt, og havde istedenfor faaet en ny Embedsbolig anvist paa Søkvæsthuset. Denne var baade aneligere og smukkere end den i flere Henseender ubekvemme og gammeldags Leilighed paa Dokken. Men over denne sidste hvilede Barndomsmindernes og Ungdoms-

*) Nu er baade Villa og Have forsvundne og en vældig fire-Etagers Bygning indtager deres Plads, som dog har beholdt Navnet „Ullaholm“, men alle Spor af den tidligere landlige Idyl ere forsvundne.

mindernes rige Poesi, og baade Elisabeth og hendes Søskende fandt derfor, at den nye Leilighed kunde ikke maale sig med den gamle. I 1880 fyldte hendes Fader 70 Aar og tænkte nu paa at søge sin Afsked fra den Stilling, i hvilken han havde tjent med saa megen Hæder. Da nu min Broder William havde kjøbt en Villa med to Leiligheder og en smuk Have paa Vodrofsvej, besluttede Svigerforældrene at flytte derud til- ligemed Datteren Nicoline, som nu var ene tilbage hos dem. Aaret efter søgte og fik min Svigerfader sin Afsked. Han var endnu rask og rørig baade paa Sjæl og Legeme, men turde ikke længer paatage sig Ansvaret ved de vidtløftige og meget indviklede Beregninger, som krævedes ved Bygningen af de store Pantserskibe. Regjeringen erkjendte fuldt ud hans Virk- somhed og tildelte ham Fortjenstmedaillen i Guld. Han fandt dog snart nyt Arbeide og anstillede historiske Studier over Skibsbyggeriet, til hvilket han havde praktisk Kjendskab som kun Faa. Frugten heraf var bl. A. en Afhandling om de nor- diske Langskibe, som han udgav.

D. 14. Juli 1888 feirede Elisabeths Forældre deres Guldbryl- lup. Begge vare de raske og livlige og havde trods deres høie Alder bevaret Ungdomssindets Friskhed. De stode som Patri- archer i den store Slægt, Gjenstand for Alles Høiagtelse og Kjærlighed. Det var derfor et almindeligt Ønske i Familien at feire Guldbryllupet paa værdig Maade, og da det var umuligt, at Alle kunde rummes i Hjemmet paa Vodrofsvei, besluttedes det at samles paa Skydebanen til et Festmaal. Her mødte da Slægten Tuxen og de, som vare nøie knyttede til den, i et Antal af henved 80 Personer. Da Alle vare samlede, traadte Guldbrudeparret ind, Svigerfader i Søofficeers-Uniform. Det var et smukt Syn at see dem trods deres høie Alder raske og livlige med rank Holdning gjøre en Rundgang i Salen forat hilse paa alle de Tilstedeværende. Saa gik vi til Bords, hvor der blev holdt forskjellige Skaaltaler. Min Broder William havde skrevet en smuk Sang, og jeg udbragte derefter en Skaal for „vor Far og vor Mor i Guldbryllupssædet“. Ved Desserten indfandt Børnebørnene sig, og efter Bordet fik

Ungdommen sig en lystig Svingom. Først henad Midnat brød Selskabet op og vandrede hjem i den lyse Skærsommernat.

Medens Elisabeths Moder var en stille og indadvendt Natur, der med dyb og inderlig Kjærlighed omsluttede Mand og Børn og Børnebørn, var hendes Fader en munter og frisk Sømandsnatur, der helst saae Livet fra den lyse Side. Jeg mindes en Aften, da jeg havde buden ham og to jævnaldrende gamle Venner, Biskop Balslev og Stiftsprovst Rothe til Gæst hos os. Vore tre Gæster repræsenterede tilsammen den ærværdige Alder af henved halvtrediehundred Aar, men min Svigerfader fik snart sat Liv i Selskabet, og vore tre næsten sekelgamle Hædersgæster talte og lo og fortalte Historier med et Liv og en Fyrighed, som om det havde været tyveaars Ynglinge.

Den 21. November 1891 fyldte min Svigerfader 81 Aar. I den Anledning samlede vi Familien til Middag hos os, desforuden Biskop Fog og Professor Ussing med deres Hustruer samt Stiftsprovst Rothe; der blev holdt forskellige Skaaltaler, min Svigerfader var glad og munter, over hans Ansigt hvilede det festlige Præg, som var ham eget, naar han færdedes mellem Venner. Men en halv Snes Dage efter følte han sig ikke vel og klagede over Ildebefindende. Det var netop i den Tid, da den store Influenza-Epidemi pludselig faldt over Kjøbenhavn som en Uveirssky og lagde Mangfoldige baade unge og gamle paa Sygesengen. Blandt dem var ogsaa min Svigerfader. D. 5. December saae jeg hen til ham, han klagede over Kuldegysninger, og vi fik ham overtalt til at gaae til Sengs. Sygdommen skred rask frem, og den 10. December om Aftenen sov han hen. Selv blev jeg til samme Tid angreben af Influenza og maatte holde Sengen nogle Dage. Lægen, der var ængstelig over de mange Dødsfald, paabød den strængeste Forsigtighed, og jeg kunde derfor ikke være tilstede ved Jordefærden, der fandt Sted fra Holmens Kirke d. 18. December. Et talrigt Følge havde indfundet sig; Holmens Provst, Dr. Skat Rørdam, holdt Talen over ham, William havde skrevet et smukt lille Digt, som blev sunget i Kirken, inden Kisten førtes ud paa Holmens Kirkegaard.

For William og mig havde vor Svigerfader altid været en trofast Ven; Elisabeth og hendes Søkende mistede i ham en kjærlig Fader. Men tungest ramte Slaget min Svigermoder, der mistede Ægtefællen, med hvem hun i 53 Aar havde levet i et lykkeligt Samliv. De havde elsket hinanden dybt og inderligt, og hans Optræden overfor hende var altid præget af en Ridderlighed og et Galanteri, der nu maaskee hører en svunden Tid til. Naar undtages et Par Embedsreiser, der i tidligere Aar for kortere eller længere Tid havde kaldt ham til Ulandet, havde de aldrig været borte fra hinanden. Dobbelt tungt var Savnet for hende, men hun bar det i stor Gudhengivenhed og sjælelig Fasthed, og det var, som om den Kjærligheds og Mildheds Aand, der boede i hende, blev dybere og rigere overfor alle hendes Omgivelser. Hun overlevede sin Ægtefælle i sytten Aar og sit Guldbryllup i tyve Aar. I denne lange Aarrække var det, som om hendes Indre mere og mere oplodes for mig, eller maaskee var det mine Øine, som oplodes mere og mere til at forstaa hende. Skulde jeg under Eet samle de Følelser, der besjælede mig overfor hende, var det en dyb Høiagtelse. Der var en Ro og stille Værdighed over hende, dertil en Tankens Klarhed og Villiens Fasthed, der ofte bragte mig til at tænke paa hine romerske Matroner, om hvilke Historien fortæller os. Og hun kunde som Grachernes Moder fremvise sine Børn som sine rigeste Skatte. Forholdene, hvorunder hun levede, vare ganske vist betydeligt mindre, men til Gjengæld havde hun et Fortrin, som hin ikke havde og ikke kunde have: den christelige Tro, som gav større Inderlighed og Dybde i Hjerte og Tanke. Som Datter af en Søofficeer og en Søofficeers Hustru var Marinen og Havet hendes Stolthed, og hun besjæledes af en levende Fædrelandskjærlighed. Selv var hun aaben og ligefrem, brugte ikke mange Ord, men sagde sin Mening lige ud, stundom med et Stænk af Humor. I Aarenes Løb kom hun tilsidst til at staa som Slægtens Ældste, og naar man herved tænker ikke blot paa Aaremaalet, men ogsaa paa den derved indvundne Livserfaring og rolige Overblik, da svarede hun til Navnet. Med Interesse fulgte hun

Tidens aandelige Rørelser og vilde gjerne høre om, hvad Ungdommen tænkte og foretog sig. Et rigt aandeligt Liv førte hun men led ogsaa store Tab: tre Døttre og to Svigerdøttre, alle i den feireste Alder, og en Sønnedatter i tolv Aarsalderen mistede hun i Aarenes Løb, underligt nok alle i August Maaned. Selv opnaaede hun den høie Alder af 92 Aar og døde den 25. Februar 1908.

— I vort Hjem gik Dagene deres rolige Gang under Arbeidet deels paa Universitetet deels med Studier og literære Systemer, kun i Sommerferien afbrudt ved Reiser og Landophold. Blandt disse maa jeg særlig nævne en Reise, som jeg i Juli og August 1890 foretog med Elisabeth til Norge. Hun glædede sig meget til at gjensee dette herlige Land, hvor hun Aaret efter vort Bryllup havde haft saamegen Glæde og særlig til Gjensynet af vore mange Venner. Planen var at seile med et Dampskib fra Kjøbenhavn op til Norge og derfra langs den sydlige Kyst op til Stavanger, hvorfra vi paa de dybt indskaarne Fjorde vilde besøge Vestlandet og tage et længere Ophold i „det underdeilige Hardanger“. Begyndelsen paa Reisen var dog ikke saa heldig: oppe under Norge bleve vi overfaldne af en Storm, der nødte os til at forlade Skibet i Arendal. Heldigvis havde Elisabeth Slægtninge her, som modtog os med stor Gæstfrihed, saa at vi tilbragte et Par overmaade fornøielige Dage i den lille romantisk beliggende By. Veiret havde imidlertid bedaget sig, saa at vi kunde fortsætte Reisen og havde nu en prægtig Seilads rundt den norske Kyst, hvor de bratte Klipper og Skær hævede sig op af det dybe blaa Hav i et glimrende Solskin. I Stavanger aflagde vi et lille Besøg hos den norske Præst og Digter Jonas Dahl, og droge videre ad de snævre Fjorde og over Bjergpasser til Ulvik i Hardanger, hvor vi vilde tilbringe nogle Dage. Men „det underdeilige Hardanger“ var ikke i Sommerhumør; det var koldt, blæsende og regnfuldt Veir. Vi brøde derfor op og reiste til Bergen. At det her skylregnede nogle Timer hver Dag, fandt vi i sin Orden, thi Regnveir er jo som bekjendt en Specialitet for Bergen. Vi boede hos Biskop Hvoslef, hvem jeg havde gjæstet

for 25 Aar siden oppe paa Tromsø, hvor han dengang var Stiftsprovst. *) Han og hans Hustru modtog os med samme Gjæstevenskab og førte os rundt forat vise os alle Mærkværdighederne i den livlige Handelsstad med de mange Minder fra Hansatiden og Kong Sverres Dage. Opad den mørke Sognefjord, hvor Skyerne hang ned over de høie Fjælddrygge, seilede vi til Lårdal. Her leiede vi en aaben Landauer, som i tre eller fire Dage skulde kjøre os over Filefjæld gennem Valders til Vardal. Veiret var nu atter kommen til Ro, Fjæld og Dal, Mark og Skov laa i varmt Sollys, og vi rullede rask afsted gennem det frugtbare Valders. Kudsken kjørte med stor Færdighed, men uheldigvis traf han i Grindaheim, hvor vi spiste til Middag, nogle gamle Venner, og Glæden over Gjen synet var saa stor, at han drak sig en ordentlig Rus. Da vi atter kom op i Vognen, kjørte han som en Rasende og drev Hestene i vildeste Fart op og ned ad de steile Bakker. Heldigvis bevarede han midt i Rusen saa meget af sin Kjøredygtighed, at vi slap vel derfra, men da jeg ikke vidste, om han muligvis ved næste Station, Øilo, kunde træffe andre gamle Venner, og hvilke Følger det vilde have, bød jeg ham standse her, skjøndt det endnu var tidligt paa Eftermiddagen. Stedet laa i romantisk drømmende Ensomhed, og her overnattede vi. Næste Morgen var Kudsken atter ædru, men umaadelig floy; jeg sagde Intet til ham, men jeg troer nok, at han overfor mig vilde sande Digterens Ord: „Din Taushed skriger meer end Fenris' Hyl!“ men til Held for ham kjendte han dem ikke.

Reisen gik videre snart mellem frugtbare Marker og Enge med spredte Gaarde og Huse, snart op i Bjergene mellem store ensomme Skove, hvor vi kun hørte Vindens Susen i Grantoppene og Elvens Rislen mellem Skær og Klippestykker. Paa fjerde Dagen naaede vi efter Bestemmelsen Vardal, der ligger i en Bjergdal nogle hundrede Fod over Mjøsen. Her gjæstede vi en anden gammel Ven, Provst P. Blom. Ham og

*) Om dette Besøg og om Hvoslefs Virksomhed blandt Finnerne som Præst i Kaulokrain se „En Sommer i Norge“.

hans Hustru havde jeg besøgt i Sommeren 1861 i Konstantinopel, hvor han var ansat som svensk-norsk Gesandtskabspræst. De vare dengang nygifte, og jeg færdedes meget med dem deels i Sultanstaden deels paa Udflugter langs Bosphorus' herlige Bredder, ja havde jo endog et natligt Æventyr ude i Bebek, hvor man truede med Overfald, som dog heldigvis ikke blev til Noget.*) Siden den Tid vare Aarene rullede hen over os og havde sat deres kjendelige Mærker, og to unge Døttre færdedes nu i Præstegaarden. For nogle Aar siden havde jeg paa en Norgesreise dvælet nogle Dage i det gæstfri Hjem, og kom nu igjen tilligemed Elisabeth. Vi bleve modtagne med samme Hjertelighed af den hyggelige Præstefamilie og tilbragte nogle skjønne Dage heroppe med Vandringer eller Kjøreture i den prægtige Fjældnatur.

Elisabeth havde særlig glædet sig til at see Christiania og træffe alle vore kjære norske Venner fra 1869, men det blev nærmest en Skuffelse. Ordene i det svenske Sprog: „Det förflutna kommer aldrig åter,“ bekræftes maaskee særligt paa Reiser, naar man opsøger Steder, hvor man for Aaringer tilbage har levet lykkelige Dage. Christiania er ikke nogen god By at gæste i Sommerferien, de Fleste ere bortreiste, Luften er trykkende og tung. Af de gamle Venner vare Adskillige i deres Sommerboliger paa Landet, nogle vare kaldte bort fra denne Verden. Det lykkedes os dog at finde vor trofaste Ven, August Schou, der med sin Familie laa paa Landet paa en af de smaa Øer i Christianiafjorden, ligeledes Hartvig Lassen og Dr. E. F. Horn, samt endelig Professor Monrad og Hustru, der netop kom hjem fra Landet. Veiret var høist uroligt med voldsomme Tordenbyger, der kom op med saadan Hurtighed og udsendte saadanne Vandmasser, at man maatte sørge for altid at være i Nærheden af en aaben Dør eller Port, i hvilken man skyndsomst kunde flygte ind, naar Regnen pludselig styrtede strømmevis ned. Til Gjengæld fik vi en smuk og rolig Seilads hjemefter og naaede velbeholden

*) Se videre i „En Pilgrimsfærd i det hellige Land“ 1876.

vort Hjem i Lykkesholms Allee, hvor Børnene modtog os med jublende Glæde. Dette var Elisabeths anden og min fjerde Norgesreise.

I de følgende Somre faldt vore Feriereiser i Danmark dels som Besøg hos Slægt og Venner, dels som Ophold i forskellige Sommerpensionater. Særligt vilde jeg fremhæve et Ophold i Skagen i Juli 1892. Da Hotellet var fuldt, fik vi Bolig i en Fiskerhytte lige ved Kattegattet, hvor vi hver Morgen havde Solopgang lige udenfor vore Vinduer. Vor Gjenbo var den bekjendte Lars Kruse, med hvem vi fik os mangen fornøielig Passiar ligesom ogsaa med andre Fiskere. Thi det er en stor Feiltagelse, naar de jyske Fiskere jævnlig i Digtninge og Fortællinger skildres som Helte paa Vandet, men Idioter paa Landet, af hvilke man ikke kan faae et fornuftigt Ord ud. Dette er ingenlunde saa, de ville overmaade gjerne fortælle og udvexle Tanker, og Lars Kruse hørte ikke til de mindst talende. Iøvrigt travede vi om i det dybe Sand i denne underlige Forening af Ørken og Hav og morede os over denne jyd-ske Kjøbstad, som, naar man regner Fyrtaarnet og Gammel-Skagen med til den, indtager et Fladerum, som er større end det gamle Babylon og Ninive, men rigtignok med den Forskjel at man istedenfor hine folkevrimlende Byer kun hist og her i det Fjerne seer en enlig Vandrer mellem Klitterne. —

— I 1893 kunde vi holde vort Sølvbryllup. Jeg var noget uvis, om dette skulde feires i en snæver Kreds eller som en større Familiefest. — Tiden gik, indtil Elisabeth trængte paa, at nu maatte der dog tages en Bestemmelse, inden det blev for sent. Vi besluttede os da for en større Fest, som skulde holdes i vort Hjem, og hvortil saavel den nærmeste Familie skulde indbydes som nogle ældre og yngre Venner. Blandt disse var der to Barndoms- og Ungdomskammerater, med hvilke jeg havde ført et rigt aandeligt Samliv i Studenteraarene, nemlig Hans Sørensen, nu Stiftsprovst i Aarhus, og Ernst Trier, Forstander for Vallekilde Høiskole. De vare indbyrdes meget forskellige. Hans Sørensen var en sjællandsk Bondesøn, en kraftig Natur med en god Forstand, et bredt

Lune og megen Muttervits, som han stundom havde noget ondt for at holde i Tømme. Han var ligesom jeg en stor Beundrer af Luther, som stod fast paa den lutherske Lære og var en ivrig Modstander af Grundtvigianismen, hvilken han jævnlig gjorde til Skive for sine noget drøie Vittigheder.*) Ernst Trier var Søn af en kjøbenhavnsk Grosserer, opvoxet i et mere forfinet Hjem; han var et varmt Hjertemenneske med stærke Følelser og rig Phantasi, begejstret for Kunst og Poesi og med en brændende Fædrelandskjærlighed. I Studenterdagene vare vi næsten daglig sammen, men lidt efter lidt følte Trier sig dragen stærkere mod Grundtvig og blev en af denes ivrigste Tilhængere. Da jeg omtrent samtidig begyndte en skarp Polemik mod Grundtvigianismen, skiltes vore Veie og vi saaes ikke i adskillige Aar. Ingen af os havde dog glemt det gamle Venskab, og hvad vi gjensidig skyldte hinanden. Efter Aaringers Forløb fandt der atter en Tilmærmelse Sted; jeg gjorde et Besøg paa Vallekilde, og Trier gjæstede mit Hjem — om kirkelige Differentser blev der ikke talt et Ord, men vi levede begge i glade Ungdomserindringer og det fornyede Venskabs Harmoni, thi vi forstode hinanden fuldt ud og indsaae klart, hvad det var, der skilte os, og hvad der forenede os. Nu sendte jeg Trier en Indbydelse til Sølvbryllupet og modtog følgende Svar, i hvilket hans varme Hjerte har givet sig fuldt Udtryk.

Vallekilde d. 12. Mai 1893.

Kære ven!

Mange tak for dit brev med indbydelsen og for venskabet, som har dikteret dig det! Det har varmet og glædet mig helt igennem.

Med glæde siger jeg tak. Endnu har jeg rigtignok efter min sygdom ikke povet mig saa langt ud som til København, og

*) Heller ikke den yderligt gaaende Indre Mission skaanede han. Meget træffende sagde han om dens iltre Prædikener: „Da vor Herre Jesus kom til Jorden, prædikede han: Omvender Eder, thi Himmeriges Rige er nær — men Indre Mission prædiker: Omvender Eder, thi Helvede er nær.“

jeg er heller ikke helt helbredet efter den skrækkelige sygdom ifjor, men dog, Gud være lovet, tror jeg, saa langt fremme, at jeg tør vove mig ud paa farten til dit sølvbryllup, som jeg saa inderlig gerne vil være med til, saa hvis der ikke indtræffer uforudsete hindringer, kommer jeg den 28de.

Men saa beder jeg dig meget underrette mig om, hvorledes dagen tilbringes. Det er jo Søndag — Gudstjeneste? — Hvor og naar tager du mod dine gæster?

Atter inderlig tak, fordi du vil have mig med og gøre mig glad!

Med kærlig hilsen til hustru og børn

din hengivne

Ernst Trier.

Trier kom da ogsaa til Festen og deltog i den med sin vante Livlighed; derimod maatte vi undvære Hans Sørensen, som netop samme Dag skulde døbe en lille Sønesøn og derefter deltage i Daabsfesten. Af andre Venner vare indbudne Biskop Fog med Hustru og Præsterne Theodor Hansen og Stahlfest Møller med Hustruer, hvis fynske Præstegaarde Emmy jævnlig gæstede, samt enkelte Andre. I Forening med den nærmeste Slægt paa Elisabeths og min Side udgjorde de en talrig Kreds, der i megen Glæde samledes hos os.

Søndag d. 28. Mai 1894 oprandt med samme Solglands og Varme som for 25 Aar siden, i den lille Have foran Ullaholm var Alt udsprunget og straaled i Festglands. Strax om Morgen hilste Børnene os med Lykønskninger og Gaver; Emmy havde broderet et smukt Bordtæppe, hvortil hun havde laant Mønsteret fra et persisk Tæppe, som hun tilfældig havde seet paa en Kunstudstilling og i al Stilhed aftegnet. Derefter gik vi i Kirke og hørte en god Prædiken af I. Paulli. Ved vor Hjemkomst fandt vi Huset smykket med Dannebrogssflag, Grønt og Blomster, et Værk af Børnene og et Par unge Venner, medens vi vare i Kirke. Gaver og Blomster strømmede ind med Hilsener og Lykønskninger fra Nær og Fjern. Vi

modtog nogle Besøg, og saa var der endnu Tid for Elisabeth og mig til at gaae os en Tur i Frederiksberg Have og gjenkalde Mindet om de mange glade Vandringer, vi havde havt tilsammen her i de forløbne 25 Aar.

Kl. 5 samledes Gæsterne, og vi gik til Bords. Efterat jeg havde budt Velkommen, aabnedes Festtalernes lange Række af min Broder Peter, der ikke kunde nøies med den jævne Prosa, men udtalte sine Tanker i en versificeret Skaaltale.

Talen blev hilset med stærkt Bifald og Sølvbrudeparrets Skaal drukken med al Honnør. Derefter tog jeg selv Ordet og kastede et Tilbageblik over de svundne 25 Aar. Udefter havde det været et uroligt Liv, mange og lange Reiser, meget Arbeide, megen Kamp og Strid. Der havde været theologiske, kirkelige, literære, æsthetiske, tilsidst endog topografiske og geographiske Kampe, og de sidste havde ikke været de mindst haardnakkede. Naar jeg tænkte paa alt dette, da kunde jeg sige med Götz von Berlichingen: „Es wird Einem sauer gemacht, das Bischen Leben!“ Nu kunde man ganske vist sige om Götz, at havde han bare siddet noget mere rolig hjemme paa sin Borg og ladet Naboer og Gjenboer i Fred, saa havde hans Modstandere vel heller ikke gjort ham Livet saa surt — og noget Lignende kunde man vel sige om mig. Men havde Götz siddet rolig hjemme paa sin Borg, saa havde han jo heller ikke været den rigtige Götz — og samme Forbehold maatte jeg gjøre for mit Vedkommende. Imidlertid — havde der været Kamp og Strid og megen Uro udefter, saa havde der til Gjengjæld været Stilhed og Fred og Velsignelse i mit Hjem, og det kunde jeg takke Elisabeth for. Hun havde gjort mit Hjem til et sandt Fredensborg: naar jeg træt af Uroen og Bryderiet og Striden traadte indenfor mit Hjems Døre, da var der altid en kjærlig Hilsen, et glad Smil, en mild og forstandig Tale, der dæmpede Uroen og atter bragte Fred i mit Sind. Men naar jeg nu bragte hende min dybtfølte Tak herfor, da maatte denne Tak bringes længer tilbage, til hendes Moder, som vi endnu havde den Glæde at see iblandt

os, trods sin høie Alder endnu med Sindets fulde Friskhed og Ungdom. Hende var det jo, som havde veiledet Elisabeth fra den første Barndom ikke blot med Ord, men ogsaa med det, som veier mere end Ord, med det gode Exempels Magt, thi paa samme Maade havde hun forstaaet at berede sin Ægtefælle under hans Livs Kamp og Stridigheder et lykkeligt og fredsølt Hjem. Og idet jeg nu bragte hende min inderlige Tak for Alt, hvad Elisabeth og jeg skyldte hende, vilde jeg dertil knytte Ønsket om, at det endnu længe maatte forundes hendes Børn og Børnebørn at see hende i vor Midte omsluttede os Alle med sin rige og stærke Kjærlighed. — Og nu fulgte Talerne Slag i Slag efter hinanden, Brødrene talte, Vennerne talte, vor kjære gamle Biskop Fog holdt ikke mindre end tre Taler. Heller ikke manglede det paa Sange, nye vare digtede og gamle bleve sungne paa Ny, blandt andre Sangen fra vort Bryllup om „Docenten, der er vandret saa vide om Land“ paa Melodi af Opsangen: „Hive langsomt fra Land“, og min Broder Carl, der havde digtet Sangen, førte an med de flest mulige Modulationer, Svingninger og Dreininger paa Omkvædet: „o hiv — høi!“ Først seent reiste vi os fra Festbordet, og da vi saa kom ned i den lille Have, var Sommernattens Dæmring faldet paa, og kulørte Lamper, som Ungdommen havde hængt paa Træer og Buske, straaledede os i Møde. Og der vandrede vi i større og mindre Grupper under fortrolig Vennetale, indtil Klokken blev henimod Elleve, og vore Gæster brøde op og toge Afsked i en meget oprømt Stemning.

Ja Sølvbryllupsfesten er en skjøn og glad Fest, naar de ydre Livsforhold stille sig lykkeligt, men den er dog heller ikke uden Vemod, og det fornam jeg ogsaa. Livets Ungdom er forbi, Forventningens Glands, straalende i alle Regnbuens Farver, hviler ikke længer over det, Solen begynder at dale og Skyggerne blive længere. Den rullende Tid har sat sine kjendelige Mærker i Aasyn og Skikkelse, Gangen er ikke mere saa let og spændstig som i tidligere Dage. Men Alt dette opveies dog atter ved Tanken om, at det Svundne er det Vundne.

Jeg kunde sige dette, ikke blot i Tak til Gud for al den Vel-signelse, han havde lagt over mit Hjem, men ogsaa overfor Elisabeth. Thi min Kjærlighed til hende var visselig ikke ringere end den Dag, da jeg mødtes med hende for Alteret, den var tværtimod rigere, dybere, inderligere, thi nu kjendte jeg fuldt ud det rige Guld, som hendes trofaste Kjærlighed bar i Eie. Og om jeg maa tillade mig atter at bringe et Ord af Götz von Berlichingen i Anvendelse paa mig selv, da maa det blive den korte Samtale mellem ham og hans Hustru, da hans Borg er i Færd med at omringes af den keiserlige Hær. Efter at have bortsendt sin Søster og hendes Mand, forat de ikke skulde falde i et muligt Fangenskab, vender han sig til sin Hustru:

Götz: Elisabeth, Du bleibst bei mir.

Elisabeth: Bis in den Tod.

Götz: Wen Gott lieb hat, geb' er so eine Frau.

Disse faa Ord have altid grebet mig dybt, fordi de synes mig at ramme det egentlige Centrum i Ægteskabet og i størst mulige Sammentrængthed udtale dets rige Livsfylde. Og jeg følte, at jeg kunde anvende dem i deres fulde Omfang overfor min Elisabeth.

— Under Besøget i Kjøbenhavn havde Ernst Trier rettet en indtrængende Opfordring til mig om tilligemed Elisabeth og Emmy at besøge ham et Par Dage paa hans Høiskole i Vallekilde. Jeg tog gjerne mod Indbydelsen, særligt for Emmys Skyld, da jeg ønskede, at hun skulde gjøre Bekjendtskab med en af de grundtvigske Høiskoler, der udøvede en stor, i mange Henseender gavnlig Virksomhed blandt Landbefolkningen. Midt i Juli Maaned reiste vi derud og bleve ved Sjørup Station afhentede standsmæssigt i Triers Kaleschevogn, der bragte os til hans Høiskole. Da vi svingede ind i Gaarden, kom Trier os i Møde, iført en landlig Dragt med en mægtig gul Straahat paa Hovedet. Han bød os et hjerteligt Velkommen, og inden jeg endnu var kommen ned af Vognen, udbrød han med sin hurtige Talestrøm: „Naa, Scharling, hvad

vil du saa begynde med? Vil du have dig en Middagslur? eller vil du høre et Foredrag af mig? eller vil du spise til Middag strax? eller vil du spadserere i Haven? eller vil du — —“ „Ja stop nu lidt,“ afbrød jeg ham, „og lad os komme ned af Vognen, 'saa kan der vel blive Tid til baade det ene og det andet!“

Saaledes skete det da ogsaa. Vi begyndte med at høre et Foredrag af Trier, hvilket han holdt med den Varme og Begeistring, som rev Tilhørerne med sig. Derefter spiste vi til Middag i den store Sal sammen med alle Pigerne, som i denne Sommer gjæstede Høiskolen, og kørte om Eftermiddagen en smuk Tur i en lille Vogn, paa hvilken Trier selv var Kudsk, og saae Veirhøi, Vallekildes Stolthed. Herfra nøde vi den prægtige Udsigt over Seirøbugten og saae i det Fjerne svære Tordenbyger drage hen over Sjællands Odde.

Mit Kjendskab til Høiskolerne er for ringe til, at jeg tør udtale nogen Dom om dem, men det forekommer mig, at Triers Høiskole var den, som kom Grundtvigs Tanker nærmest. Undervisningen bar Præget af en høi Idealitet, som stemmer med Grundtvigianismen i dens ædlest Skikkelse. Der lagdes ikke saa megen Vægt paa Meddelelse af Kundskaber, som paa aandelig, særlig folkelig og christelig Vækkelse. Politik holdtes borte fra Skolen, Trier var meget harmfuld over, at man erklærede hans Høiskole for at høre til Venstre, og han fralagde sig ethvert Samkvem med det politiske Venstre. Heri havde han utvivlsomt Ret, men et Spørgsmaal bliver det dog, om den ubundne Aandens Frihed, som han efter Grundtvigs Opfattelse krævede for Alle, ikke i sin Konsekvens, naar den skulde gennemføres i det praktiske Liv, maatte føre over til Parlamentarismen og Venstrepolitiken. Men Trier selv var altfor meget Idealist til at kunne forstaae dette. En vigtig Plads i Undervisningen indtog Gymnastiken, og den dreves med megen Iver saavel af Pigerne som Karlene. Et prægtigt Gymnastikhus havde Trier faaet opført, og det var mig en stor Fornøielse at see den Lethed og Spæn-

stighed, hvormed alle disse unge Bønderpiger udførte Øvelserne, som ofte ledsagedes af munter Sang. Dette er et utvivlsomt Gode, thi den danske Bonde-Ungdom staar i legemlig Smidighed og Raskhed betydelig tilbage for den svenske og norske og trænger derfor til Uddannelse netop paa dette Omraade.

Til min Forundring gjorde Høiskolen ikke synderligt Indtryk paa Emmy, og hun følte ingensomhelst Lyst til et længere Ophold der. Hun fandt, at der var lidt for megen Tale om Hjertelighed og Venskab, hvilke Følelser hun mente, man skulde holde mere i det Stille og Skjulte — ligeledes fandt hun Livet for uroligt og selskabeligt, der var hverken Tid eller Plads til den Ensomhed, som hun efter sin Natur satte Pris paa og krævede. Men hvad der i allerhøieste Grad vakte hendes Opmærksomhed og vandt hendes Hjerte, det var Trier selv og hans Optræden. Den aabne Frimodighed, hvormed han udtalte baade sin Ros og sin Dadel, hans varme Hjertelighed og ædle Begeistring, der gav sig Luft i en strømmende Veltalenhed, hans faste christelige Tro — Alt dette fængslede Emmy, hun kunde ikke blive kjed af at høre paa ham. Hun hørte et Par fortræffelige Foredrag af ham om Ungdommen og dens rette Benyttelse, hvori han foreholdt de unge Piger, at de ikke maatte bruge deres Ungdom til Skjønhedsudfoldelse og Livsnydelse, men at den skal anvendes til Hjertets og Aandens Uddannelse, som i senere Livsaar skal sætte Frugt i gavnlig og glad Virksomhed for Andre. Disse Tanker, som udførtes i en varm og billedrig Fremstilling, gik Emmy dybt til Hjerte, fordi de stemmede med Tanker, med hvilke hun selv syslede i Stilhed. I Virkeligheden var Trier Aanden og Sjælen i Vallekilde Høiskole, hans eiendommelige Personlighed paatrykte Alt sit Præg. Der herskede fuld Frihed, men saaledes at han raadede for Alt. Hans Bønner vare saa indtrængende, hans Tale saa hjertevindende, at Ingen kunde modstaae, og det er træffende bleven sagt om ham, at han var Selvhersker i en Republik.

Selv talte jeg om Mangt og Mangehaande med Trier paa

vore Kjøreture og Spadsereture. Skjøndt han var bøiet af svære Sygdomme, han havde gennemgaaet, og ofte klagede over stærke Smerter i Brystet, fandt jeg ham dog sjælelig uforandret. Det var det samme varme Sind, den samme høit flyvende Idealisme, den samme rungende Latter, som jeg kjendte saa godt fra hans Ungdomsdage. Vi talte baade om Fortid og Nutid, kun om Et talte vi ikke: det grundtvigske Mellemværende, som i saa mange Aar havde skilt os fra hinanden. Men saaledes havde det altid været Skik mellem os, thi heller ikke i tidligere Dage havde vi talt derom, skjøndt vi ellers fuldt ud aabnede vore Hjerter for hinanden. Som Trier i udmærket Forstand var et Hjertemenneske, saaledes var ogsaa Grundtvigianismen ham en Hjertesag, hvorom der ikke kunde disputeres eller tvistes. Stor var derfor min Forbauselse, da han nu pludselig rettede et Spørgsmaal til mig om mit Skrift „Grundtvig eller Luther?“ Jeg blev næsten forskrækket derover, thi her maatte det Skrift være strengt forbudt, og jeg troede iøvrigt heller ikke, at han havde læst det. Det var dog kun en historisk Oplysning, han vilde udbede sig, hvorledes jeg havde kunnet finde Grundtvigs Erklæring til Martensen (se omtalte Skrift S. 36 Anm.). Hertil svarede jeg: „Det faldt mig ikke vanskeligt. Jeg huskede tydeligt, at kort efter min Hjemkomst fra min lange Udenlandsreise talte du til mig derom og fortalte mig, at du havde rettet Correctur dertil i Berlingske Tidende. Saa gik jeg op paa Universitetsbibliotheket og gjennemsøgte de Berlingske Tidender fra hine Dage, indtil jeg fandt det“. „Du kunde være kommet lettere dertil ved at spørge mig derom“, sagde Trier, men saa blev der ikke talt videre om denne Sag.

Efter Triers Opfordring maatte jeg holde et Foredrag for Høiskolens Elever, han lod mig ikke Fred, før jeg lovede det. „Men hvad skal jeg saa tale om?“ spurgte jeg. „Skal jeg fortælle dem noget om det store Kirkemøde i Rom og om Paven's Ufeilbarhed?“ „Det har ikke den allerringeste Interesse for dem. Hvor kan du nu troe det?“ „Skal jeg da fortælle dem noget om det hellige Land?“ „Ja det vil de gjerne høre Noget

om“. Saa holdt jeg et Foredrag over Bethlehem og det døde Hav, som hørtes med megen Opmærksomhed.

„Og det rygtedes vidt og bredt
Blandt Venner og Slægt i Lunden.“

hvor det vakte stor Forbauselse, at jeg havde holdt Foredrag paa en grundtvigsk Høiskole.

Et halvt Aar efter, ved Juletid, modtog jeg Budskabet om Triers Død. Det greb mig dybt, thi vi havde været Venner fra den første Ungdom, ja jeg kan godt sige, at af hele den store Venneskare, som Trier samlede om sig, var jeg den allerførste, som dukkede op i hans Synskreds. Han var dengang, heelt modsat hans senere Optræden, en stille og tilbageholdende, noget ængstelig Dreng — hans Moder, der var en Ungdomsveninde af min Moder, fik mig til at komme der i Huset, hvor jeg snart blev næsten en daglig Gæst. Og nu var jeg, saavidt jeg veed, atter den sidste af hele den store Venneskare, som hilste paa ham, inden han drog bort fra denne Jord. Men hint sidste Besøg paa Vallekilde, hvor jeg var ledsaget af Elisabeth og Emmy, er mig uforglemmeligt og staaer for mig i et forunderligt Lys, thi hele det gamle Ungdomsvenskab var blusset op med usvækket Kraft; Alt, hvad der i mange Aar havde skilt os fra hinanden, var glemt og udslettet. Det staaer derfor for mine Tanker som et stille varslende Forbud for hint store Møde, hvor Alt, hvad der har været Venner og Frænder imellem, skal være glemt og borte, fordi vi see Alt i Sandhedens og Kjærlighedens fulde og klare Lys. —

— Det havde været min Hensigt efter Sølvbryllupet at gjøre en lille Udenlandsreise med Elisabeth og Emmy, som skulde svare til vor Bryllupsreise i 1868 og fornye Minderne fra denne dog saaledes, at vi nu førte vor unge Datter med os. Imidlertid vare vi komne altfor langt hen paa Sommeren og jeg besluttede derfor at opsætte Reisen til næste Sommer forat vi i Tide kunde gjøre de nødvendige Forberedelser. Istedendfor søgte vi en Sommerleilighed og fandt en saadan i Tidsvilde

Fiskerleie. Vi havde her det samme Held, som vi havde havt et Par Aar i Forveien i Gilleleie, at Stedet endnu var ukjendt, der fandtes intet Hotel og saa godt som ingen Villaer, medens allerede Aaret efter et stort Hotel og en Række Villaer voxede frodigt frem, og Touristernes og Landliggerens urolige Strøm i Mængde drog derud. Vi leiede os en Bolig for en billig Pris hos en Fisker lige under Skrænten og behøvede kun at stige nogle Skridt opad denne forat nyde et vidtstrakt Skue over det pragtfulde Hav i alle dets vekslede Belysninger og Farver. Iøvrigt kunde vi i uforstyrret Ro glæde os over den skønne og storladne Natur omkring os. Et Centrum i denne danner den hellige Helenes Kilde og Grav. Den første laa nu øde og forladt i forfalden Stand, ingen Syge søgte den mere, men Mindet om de store Tog af syge og stakkels Mennesker, der for ikke ret mange Aar siden vare komne ud og havde tilbragt Sommernatten ude ved Graven i Haab om derved at gjenvinde deres Sundhed, levede endnu i Befolkningen, som havde været Vidne dertil. Paa en høi Skrænt ude ved Stranden er St. Helenes Kilde gjemt i et aflukket Bræddeskur, til hvilket Nøglen maatte hentes i en nærliggende Bondegaard. Da Stedet kun laa et Kvarters Gang fra vor Bolig, var det et jævnligt Maal for vore Aftenvandringer, hvor vi da leirede os om Kilden og saae Solen synke i det snart stille og klare, snart bruisende og skummende Kattogat. Til den anden Side af vor Bolig havde vi Tidsvilde Plantage, som i Tidens Løb er voxet op til en frodig Skov med rig mangefold Trævæxt, hvori findes forskellige Høie og Bakker som Bangs Høi, Brantebjerg, Havhøi o. A. med herlige Udsigter snart ind i Skovdybderne snart udover det rullende blaa Hav.

Hvad der voldte mest Vanskelighed, var Provianteringen, hvilken Elisabeth forestod. Under vore Landophold i Sommerferien ønskede hun selv at føre Hus, hendes virksomme Natur fandt ikke Tilfredsstillelse i et blot nydende Ophold paa Landet uden den vanlige Husgjerning. Stedets afsides Belligenhed var Aarsag i, at vi ikke havde let Adgang til „det

daglige Brød“, og navnlig i Begyndelsen speidede vi paa vore Vandringer altid efter, hvor der var noget Spiseligt, hvilket vi da strax erhvervede os for gode Ord og Betaling og hjemførte i Triumph. Senere, da vi bleve bedre kjendte, bedrede dog Forholdene sig betydeligt. Ogsaa kunde Mangelen paa selskabelig Omgang blive følelig, især naar Veiret blev ugunstigt; imidlertid havde vi i saa Henseende et godt Tilholdssted i Helsing Præstegaard, hvor Pastor Boye boede, gift med min Cousine, Marie Scharling, Datter af Chemikeren E. A. Scharling og Datterdatter af H. C. Ørsted. Med disse livfulde og muntre Præstefolk havde vi en fornøielig Omgang, især da de selv en Uges Tid toge Ophold i Fiskerleiet for at udhvile og styrkes ved den friske Søluft. Ogsaa i Ramløse Præstegaard aflagde vi Besøg og bleve modtagne med megen Venlighed af den gamle nu 70 aarige Provst L. C. Hansen og hans Familie.

Ligesom Elisabeth ikke godt kunde undvære sin Husgerning, saaledes kunde jeg ikke godt være uden literær Virksomhed. Efter i en Uges Tid at have vandret rundt og gjort mig bekjendt med den eiendommelige Natur, tog jeg fat paa mit tidligere paabegyndte Skrift, „Halvgrundtvigianismen eller Bogstavdyrkelsen“ og fuldførte det under Opholdet i Tidsvilde. Elisabeth blev urolig, da jeg fortalte hende derom, men da jeg forestillede hende den kritiske Situation, hvori vor Folkekirke befinder sig, og hvor nødvendigt det var at bringe Klarhed over Forholdene, blev hun beroliget, men udtalte sin Beklagelse over, at ingen Anden vilde tage til Orde. Hertil svarede jeg, at Hver maatte jo handle, som han kunde forsvare det for sin Samvittighed, men at der forøvrigt Ingen var, som ifølge indre Kald og ydre Livsstilling var mere forpligtet til at føre den lutherske Bekjendelses Sag overfor Opvækkelsens Vildfarelser og Sværmerier end jeg. Skriftet selv læste jeg dog ikke høit for hende, som jeg ellers pleiede; jeg vidste godt, at den skarpe polemiske Tone ligesaa lidt vilde tiltale hende som mine andre Venner, men, som det ovenfor er paavist, ansaae jeg denne skarpe Form for en uafviselig Nødvendig-

hed, om jeg da skulde gjøre mig nogetsomhelst Haab om at føre Sagen igjennem til Seir.

— Et halvt Aars Tid efter vort Sølvbryllup feirede min yngste Broder og hans Hustru deres Sølvbryllupsfest i Fredericia, hvor han i en Række Aar havde været Borgmester og i denne Stilling vundet almindelig Anerkjendelse. Begges Familier og Venner vare budne derover. Det var sidst i October, Skoven var gulnet, og det urolige Efteraarsveir gjorde lyst i Løvpragten. Med Elisabeth og Emmy reiste jeg over Bælterne i forrygende Blæst og kom i en øsende Regnbyge til Fredericia, hvor vi toge ind paa Hotel Kronprindsen. Det var første Gang Emmy boede paa et Hotel, og hun var henrykt over denne for hende hidtil ukjendte Reisenydelse. I Sølvbrudeparrets Hus samledes vi med Slægt og Venner fra Landets forskjellige Egne og vandrede om Aftenen hjem i det klareste Maaneskin, som havde afløst Dagens tunge Regnveir. Sølvbryllupsdagen, Løvedag d. 28. October, oprandt desværre atter med øsende Regn, som vedvarede hele Dagen, men det urolige Veir lagde dog ingen Dæmper paa Livligheden. Staden var flagsmykket, og det kjendtes snart, at det var ikke blot Borgmesteren, men ogsaa Fredericia, som feirede Festen sammen med ham. Sølvbrudeparrets Hjem fandt vi fuldt af pragtfulde Gaver og af glade Gæster, og nu begyndte Deputationerne at indfinde sig, den ene efter den anden, i Alt atten i Tallet, og overbragte deres Lykønskninger. En af disse med Byens Sognepræst (senere Biskop) Gøttsche som Ordfører overrakte fra Stadens Borgere et Sølvbæger fyldt med Guldstykker og udtalte en varm Taksigelse for den ligesaa nidkjære som humane Embedsvirksomhed. Da Boligen ikke var stor nok til at rumme de indbudne Gæster, var der i Haven opført en Festsal, i hvilken de indbudne Gæster samledes Kl. 5 til en festlig Middag. Hallen var smykket med Grønt og Dannebrogssflag og oplyst med Lysekroner og Armstager. Stormen tog af og til svære Tag i den lette Bygning, og Regnen pidskede ned, men herude mærkedes det ikke, Glædens Bølger gik høit. Taler og Sange afløste hinanden, talrige Telegrammer op-

læstes, først efter flere Timer reiste vi os fra Bordet. Ungdommen fik sig derefter en Dands og det blev over Midnat, inden vi skiltes fra hinanden og atter i et herligt Maaneskin gik hjem til vort Hotel. Endnu næste Dag holdtes en Efterfest, Veiret havde bedaget sig, Skoven lysnede i sin gyldne Efteraarspragt, og oppe fra Stadens Volde havde vi et pragtfuldt Skue over det dybblaa Hav til Fyens gule Banker. Dagen efter brød det glade Selskab op og Hver drog til Sit; Emmy tog over til sine kjære fynske Præstegaarde, medens Elisabeth fulgtes med mig til Kjøbenhavn, hvor vi i Vennernes Kreds havde nok at fortælle om den skjønne Fest.

D. 9. Februar 1894 var det Elisabeths Fødselsdag; vi feirede Dagen, som vi pleiede sammen med min Svigermoder, vore Søkende og et Par Venner. Elisabeth fyldte 52 Aar, og de ydre Tegn paa den fremskredne Alder havde indfundet sig. Hendes skarpe Syn var usvækket, men hun havde allerede for et Par Aar siden begyndt at bruge Brillen til Haandarbeide og Læsning; dette var hende en Sorg, men Øienlægen trøstede hende med, at det maatte jo saamange gjøre i hendes Alder. Haarfarven var ikke alene graaet, men endog stærkt hvidnet, men mærkelig nok var den rige Haarfyldte bevaret og dannede med sin graahvide Farve en mærkelig Modsætning til den sunde friske Ansigtifarve og de livlige, høist udtryksfulde blaa Øine; thi disse, som i hendes tidlige Ungdom havde skiftet i vxlende Farver, havde nu efterhaanden antaget en reen og klar blaa Farve. Hendes Skikkelse var blevet noget fyldigere, men den ranke Holdning havde hun bevaret, ligeledes den lette Gang. Og i hendes Sjæleliv havde Alderen ingen Mærker sat, det var usvækket frisk og muntert med den samme levende Opmærksomhed for Alt, hvad der omgav hende, og den samme omfattende Deltagelse for Alle, som kom i hendes Nærhed. Hendes sjælelige Udvikling var under lykkelige ydre Livsvilkaar skredet frem i rolig Harmoni, en stigende Livserfaring havde lært hende at forene den drømmende og abstracte Idealisme, hvori hun havde levet som ung Pige, med en frisk og livsglad Realisme. Dansk var hun

i sit Sind og elskede Fædrelandet høit, ja hun var selv som et legemliggjort Udtryk for den danske Natur. En af mine tyske Venner, Willatzen i Bremen, som havde gjæstet os i et Par Sommerdage, var i høi Grad betaget heraf og sammenlignede i et senere Brev Elisabeth med en dansk Midsommerdag, hvor Himlen hvælver sig klar og ren med enkelte smaa hvide Skyer, Marker og Enge dufte i Friskhed, de skyggende Bøgetræer indbyde til Hvile, hele Naturen er gennemstrømmet af Liv og Sundhed. Billedet var træffende, thi Elisabeths Livsglæde meddelte sig uvilkaarligt til hendes Omgivelser. Billedhugger Freund, der havde tilbragt en Vinter sammen med os i Rom, sagde i senere Aar til mig: „Jeg har jo ikke været saa meget sammen med Deres Hustru, men det kan jeg kun sige, at hver Gang man talte med hende, blev man i godt Humør“. Disse faa og simple Ord var sande og træffende. Livsglæden var vistnok i høi Grad fremkaldt ved indre og ydre gunstige Betingelser, men sin dybeste Rod havde den dog i en fast og sikker christelig Tro og et deraf udspringende urokkeligt Haab og deraf sugede den sin bedste Næring.

Elisabeths 52 Leveaar faldt i to ligelige Halvdele: 26 Aar i et velsignet Barndoms- og Ungdomsliv, 26 Aar i et lykkeligt Ægteskab. Det var, som om den Harmoni, der prægede hendes Personlighed, ogsaa skulde sætte sit Mærke paa hendes ydre Livsforhold. Hvad Fremtiden mulig vilde bringe af Prøvelse og Sorger, kunde Ingen vide, men sund og glad og fuld af Virkelyst, som hun var, tænkte vi Alle, at der endnu var forbeholdt hende et langt Levnetsløb, især naar vi saae hen til den høie Alderdom, som blev hendes Forældre til Deel, og Ingen af os kunde ane, at hendes Livstraad saa brat skulde overskæres. Selv har hun maaskee tænkt sig Muligheden deraf, enkelte Yttringer kunde tyde derpaa, men hun stillede i hvert Fald dette som alt Andet med et tillidsfuldt Sind i Guds Faderhaand.

Endnu en smuk og stille Familiefest forundtes det os at feire Palmesøndag, d. 18. Marts 1894, da vor Søn Carl Imma-

nuel blev confirmeret i Fruekirke af Stiftsprovst I. Paulli. Til Middag havde vi samlet hos os den nærmeste Familie samt Biskop Fog og hans Hustru. Forskjellige Skaaler udbragtes for Confirmanden, for Fadderne, for de to ældste Tilstedeværende (min Svigermoder og Biskop Fog) o. A. — Det var en festlig og hyggelig Dag. Et Par Dage efter gik Elisabeth og jeg til Alters sammen med Emmy og Carl: Ingen af os anede, at det var første og sidste Gang, vi skulde nyde det hellige Maaltid i Forening.

XIX

EMMY

Emmy Cæcile, vor ældste Datter, var født d. 19. November 1872. Hun blev døbt i Fredriksberg Kirke Torsdagen d. 23. Januar 1873 af min ældste Broder, som dengang var Præst i Hørsholm. Hun blev opkaldt efter min Tante Emmy, der i min Barndom efter min Moders tidlige Død havde overtaget Husstyrelsen, og hvis Minde jeg paa denne Vis ønskede at bevare i Taknemlighed — og efter sin ligeledes afdøde Moster Cæcilie. Hendes Komme blev hilst med stor Glæde af os som den Førstefødte og af Bedsteforældrene, fordi hun var den første i det nye Slægtled.

I den spæde Alder blev hun jævnlig i sin Vugge stillet ind i mit Studereværelse ved en Bogreol, i hvilken der tilfældigvis var opstillet en Række kunsthistoriske Værker. Ofte sagde jeg da til Elisabeth: „Hvad troer Du, der vil blive af den Lille, som ligger der og indsuger al den kunsthistoriske Luft?“ De kommende Aar bragte Svar paa Spørgsmaalet.

Hun var et sundt og kraftigt Barn, der hurtigt udvikledes og tog til i Vægt og Styrke. Buttet og rund var hun, men med et bestemt Blik i Øiet og med en ikke mindre bestemt Villie. Hidsig og trolدت kunde hun være, og det hændtes ikke sjældent, at hendes Moder kom hjem med hende fra en Spadsere-tur, halv fortvivlet over ikke at kunne styre hende. Særligt mindes jeg en Gang, da hun var kjørt med hende i Omnibus til vor Dør, men Emmy, der vilde kjøre mere, havde kastet sig ned paa Jorden og vilde paa ingen Maade gaae videre. Heldigvis var en Student kommen til og havde hjulpet Elisabeth med at faae den lille Gjenstridige ind i Huset. Engang da hun

atter var kommen til Ro efter en af disse Heftigheds Paroxysmer, som pludselig kom over hende, sagde min Søster til hende: „Det er da en fæl Trold, der er kommen ind til Dig, Emmy. Den skulde Du rigtig see at faae kastet langt bort ud i Søen“. „Det kan jeg ikke, Faster“, svarede Emmy med stor Bestemthed. „Hvorfor kan Du ikke det?“ „Nei, for saa maatte jeg kaste mig selv i Søen med det Samme“.

Heldigvis behøvedes ikke saa voldsomme Forholdsregler, thi med det femte eller sjette Aar foregik der en stor Forandring med Emmy. Hun skød rask i Veiret og begyndte at blive høi og slank, og med det Samme forsvandt ogsaa Sindets Heftighed, og hun udviklede i Aarenes Løb en sjælden Blidhed og Sagtmodighed. Hendes Opdragelse lagde ingen Vanskelighed i Veien, den gik saa temmelig af sig selv under Moderens Veiledning.

I otte Aars Alderen blev hun sat i en lille Pigeskole paa Ørstedsvai, som de tre Søstre Paludan-Müller, Døttre af den bekjendte Historiker, havde oprettet efter Faderens Død. Skolen var netop i sin første Begyndelse, da Emmy kom ind i den, men den tog hurtig til, saaledes at Emmy og Skolen voxede op sammen. Hun var flittig og paapasselig, viste Tænksomhed og Interesse, der ofte kom frem i morsomme naive Spørgsmaal. En Dag, da Talen var om Jesusbarnets Fødsel, spurgte Lærerinden: „Kan I nu sige mig, Børn, hvem der først fik at vide, at Jesus var kommen til Verden?“

„Det var Hyrderne paa Marken,“ lød Svaret. Men Emmy indvendte: „Ja, men Frøken, var Jomfru Maria dog ikke den, som allerførst fik at vide, at Jesusbarnet var født?“ Det kunde Frøkenen jo ikke nægte.

Saa gik de lange Skoleaar, dog uden at volde Emmy synderlig Besvær. Hun havde et hurtigt Nemme, var flittig og paapasselig og gjerne blandt de Fremmeste i Classen. I Marts 1887 sluttede hun sin Skolegang med en Afgangsexamen og forlod Skolen som Nr. 1 med næsten lutter „blanke ug'er“.

Men nu kom en Periode, som gjerne er noget vanskelig i den unge Piges Liv, Overgangen fra Barn til Jomfru. Yng-

lingen er i saa Henseende bedre stillet, hans Livsvei er som oftest afstukken for ham ved en Række Examinere og Modenhedsprøver, som han maa bestaae, inden han kommer i en selvstændig Livsstilling. Men for den unge Pige indtræder der i mange Tilfælde paa dette Tidspunkt et aandeligt Nulpunkt, hun veed ikke ret, hvor hun skal vende sig hen, eller i hvilken Retning hun skal bruge sine Evner. Emmy følte dette i høi Grad, hun savnede Skolen med dens fast ordnede Gjærning og det muntre Samliv med Kammeraterne i Skolen og al den fornøielige Passiar, hvortil det havde givet Anledning. Og hvad skulde hun nu tage sig til? At studere videre og mulig tage Studentereksamen følte hun ingen Lyst til, og ingen af hendes Forældre opmuntrede hende dertil, da den ikke vilde gavne hende det mindste, og de Universitets-Examinere, hvortil man i senere Aar har givet Kvinderne Adgang, under den bestaaende Samfundsorden ikke vil bringe dem nogen- somhelst virkelig Gavn, men kun berede dem adskillige bittere Skuffelser. Nærmest maatte der da tænkes paa at lade Emmy faae en videre Uddannelse gennem Kursus i forskjellig Retning, og dernæst lære nogen Husstyrelse, hvortil hun havde rig Leilighed under sin Moders kyndige Veiledning.

I den følgende Sommer blev hun forberedt til Confirmation af Pastor Stein ved Matthæuskirken, og dermed havde hun foreløbig tilstrækkelig aandelig Sysselsættelse. Hun var i høi Grad optaget deraf, Steins klare og indtrængende Maade at fremstille de christelige Troessandheder paa gjorde et dybt Indtryk paa hende, hun var aandelig fyldt deraf. Det var med et Suk, at hun forlod den sidste Undervisningstime, og hun udbrød gjentagne Gange: „hvem der dog kunde gaae til Præsten en Gang endnu!“ Søndagen d. 30. September 1888 blev hun confirmeret i Matthæuskirken. Dagen feiredes med en lille Festlighed i Hjemmet, ved hvilken den nærmeste Familie, et Par af Emmys Veninder samt Biskop Fogs vare tilstede, og hvor det ikke manglede paa alvorlige og muntre Skaaltaler. Et halvt Aars Tid efter blev Stein udnævnt til Biskop i Odense og forlod Hovedstaden. Det var Emmy som mange Andre af

hans Tilhørere en stor Sorg at skilles fra hendes kjære Præst og ikke mere kunne høre hans Prædikener. En af hendes Onkler forærede hende hans Portræt, som blev hængt op i hendes Værelse, og hun havde af og til den Glæde at see ham, naar han paa sine Kjøbenhavnsreiser aflagde et lille Besøg hos os.

Emmy var nu sexten Aar gammel, i en stærk indre Udvikling og bevæget af mangehaande Livsrørelser baade i hende selv og hendes Omverden. Med et Par jævnaldrende Veninder sluttede hun sig nærmere sammen, hørte forskellige Foredrag og deltog i et Par sproglige Kursus. Men en Aandsmagt optog hende snart med særdeles Magt og drog hende stærkere til sig, det var Kunsten, og det viste sig nu, at hendes Vugge ikke forgæves havde været opstillet ved Siden af de kunsthistoriske Værker, af hvilke hun i sin spædeste Barndom havde indsuget Kjærlighed til Kunsten.

Det første Forsøg i denne Retning faldt nu rigtignok uheldigt ud og beroede paa et Feilgreb. Elisabeth, der selv spillede med Færdighed paa Pianofortet, ønskede ogsaa, at hendes Datter skulde modtage Undervisning deri. Jeg var ikke meget derfor, da det forekommer mig, at der af unge Piger offres alt for megen Tid paa et unyttigt Klaveer-Klimpreri, og hvad der var det Værste, Emmy havde slet ingen Lyst dertil. Imidlertid holdt hendes Moder dog paa, at der burde gjøres et Forsøg, det var jo muligt, at Lysten efterhaanden vilde komme. Saa blev Forsøget gjort, men Lysten kom ikke, maaskee tildels fordi Undervisningen blev ledet paa en mindre heldig Maade. Saa hændtes det en Dag, da jeg spadserede med Emmy, at vi mødte N. W. Gade. Jeg havde et Par Gange truffet sammen med ham i Selskabslivet, og siden den Tid vexlede vi gjerne nogle Ord, naar vi tilfældigvis mødtes. Saaledes skete det ogsaa denne Dag; jeg sagde ham Emmys Navn med Tilføiende, at hun nylig var bleven confirmeret.

Gade ønskede hende til Lykke og sagde med megen Hjertelighed: „Ja hold Dem nu til Vorherre, det skal De see, at De

staaer Dem bedst ved“. Derpaa vendte han sig til mig og spurgte: „Er hun musikalsk?“

Jeg svarede, at det desværre ikke syntes at være Tilfældet, men hun lærte dog at spille Pianoforte, skjøndt Lysten hertil ikke var synderlig stor.

„For Himlens Skyld, lad dog bare være med det“, udbroð Componisten ivrigt. „Hvorfor skulle de unge Piger lære Musik, naar de intet Anlæg have dertil? Det bliver jo bare til Plage for dem selv og for Andre. Maaskee hun har Evner i andre Retninger, saa lad hende uddanne dem — eller lad hende lære noget Nyttigt, men ikke denne ynkelige Musik, som dog aldrig bliver til noget Ordentligt. Kunsten er til forat udbrede Glæde blandt Menneskene, og ikke forat pine Livet af dem“.

Jeg var nu ganske enig heri, og Emmy var sjæleglad over den Støtte, hun saa uventet havde faaet hos den store Tonekunstner. Det varede da heller ikke længe, før Musiken blev opgiven.

Men der var en anden Kunst, som traadte isteden, og som snart fyldte hende med den mest levende Interesse, det var Malerkunsten. For den havde hun aabenbart Anlæg, hvad der muligvis var en Arvelod paa mødrene Side, thi der var jo Malerblod i den Tuxenske Slægt, og det lod til, at Emmy ogsaa havde faaet nogle Draaber deraf. Den første Undervisning heri havde hun faaet i Skolen, og det var gaaet nok saa godt. Senere fik hun nu videre Uddannelse i Tegning og Maling hos sin Moster Noline. Da det stedse klarere viste sig, at hun havde et bestemt Anlæg, blev hun optaget som Elev paa Frøkenernes Mundts og Luplaus Malerskole. Her lærte hun med Liv og Lyst og gjorde i Løbet af et Par Aar betydelige Fremskridt. Hun tegnede efter levende Model og fulgte Undervisningen med største Interesse. Hendes Munterhed gjorde hende almindelig afholdt blandt de andre Elever, og skulde der afholdes en liden Festlighed, en Skovtur eller lignende, da var Emmy gjerne den, der førte an og bragte Sagen i den rette Gænge.

Nu tog hun ogsaa fat paa Kunsthistorien, som interesserede hende i høi Grad. I min Bogsamling fandt hun adskillig Hjælp hertil; desuden hørte hun Julius Langes Forelæsninger, som fyldte hende med megen Glæde. Engang imellem kunde det dog hænde, at hun kom lidt skuffet hjem og udrød med et Suk: „Idag var Lange rigtignok kjedelig!“ men jeg beroligede hende da med, at i en saadan længere Forelæsningsrække kunde ikke Alt være lige interessant, man maa tage det Ene med det Andet forat samle et Helhedsbilled.

Om der nu var en større kunstnerisk Begavelse hos hende, der kunde have frembragt mere selvstændige Kunstværker, derom lader sig Intet sige. Hun viste ganske vist ingen Ærgjerrighed i saa Henseende, og hendes Moder og jeg vogtede os vel forat vække en saadan hos hende. Kunsten var for hende noget usigeligt Stort og Herligt, og hun betragtede det som en stor Lykke at faae Lov at lære og virke i den, men videre troer jeg heller ikke, hendes Tanker eller Ønsker gik; at man derved kunde vinde Ære og Anseelse blandt Mennesker, laa vistnok udenfor hendes Tanker, i hvert Fald udtalte hun sig aldrig i denne Retning. Men netop denne Uselvskhed gav hende saa meget større Glæde af sin kunstneriske Virken. Kun i een Retning viste hun uomtvistelig Begavelse, og det er vel den, som ligger Kvinderne nærmest, det var i dekorativ Kunst, her viste hun Phantasi, Opfindsomhed og Smag. Og saa besad hun et ikke ringe mimisk Talent, fortalte livligt og kunde ledsage Fortællingen med udtryksfulde Bevægelser. Jeg mindes, at hun en Gang forklarede sin lille Søster, hvad en Ballet er, og hvorledes man i den kan fremstille de stærke Sindsrørelser uden Ord blot ved Minespillet, og nu viste hun paa en høist udtryksfuld Maade, hvorledes Dandserinderne saavel i Miner som i Gebærder udtrykke Skræk, Vrede, Glæde o. Lign.

Theatret var hende til stor Glæde, om hun end ikke var nogen hyppig Gæst der. Det var især det høiere Skuespil, Holbergs Komedier og Tragedier, som hun yndede, men under den daværende Theaterledelse var der kun sjelden Leilighed

til at see den Art Skuespil. Dog fik hun seet Oehlenschlägers Dronning Margrethe og samtidig Schillers „Die Jungfrau von Orleans“, som opførtes af et tydsk Skuespillerselskab. Sin Glæde herover udtalte hun i følgende „Theaterbrev“.

Tirsdag 14. Maj 1889.

Kjæreste Fader!

— — Du kan troe, at jeg har havt to store Fornøielser i Løbet af de sidste Dage: jeg har seet „Dronning Margarete“ og „Die Jungfrau von Orleans“; begge disse Stykker have i lang Tid været mine Ønskers Maal.

Moder havde bestilt Billetter hos Adam, og han mente, at vi behøvede ikke at tage til forhøiet Pris. Lørdag Aften spadserede vi da afsted til Theatret og gik paa Veien ind til Adam uden at ane noget Ondt. Men da vi kommer derind, siger Monsieur Adam, at han havde ingen Billetter faaet. Jeg blev naturligvis ulykkelig, men Moder trøstede mig med, at vi vilde gaae til Billetsjoverne. Naa vi foer da ind gennem Byen i Sommervarme (Du skulde vist ikke have noget af at gaae i Theatret paa denne Tid) og naaede ham i lille Kongensgade — jeg med Hjertet i Halsen og Livet i Hænderne. Han havde kun Billetter til — Galleriet. Vi bed da i det sure Æble og tog Billetter til denne hæderlige Etage. Og nu spadserede Professorinden med sin Frøken Datter med Anstand op ad de 91 Trappetrin. Vi saae for Resten meget ordentligt, og jeg glemte snart, hvor vi sad, da Tæppet rullede op. Nei, noget saa smukt har jeg aldrig seet! Fru Eckardt spillede Margareta, og det var aldeles, som om man saae den virkelige Dronning for sig. Husker Du det deilige Digt, hvor hun paa en Maade gennemgaaer Landets Skjønheder:

Herre, jeg takker Dig,
Du har beskyttet mig,
Endt er min Sorg.

Det sagde hun med en saadan Begeistring, at det gik heelt igjennem mig. Ingeborg spillede af Fru Hennings, der natur-

ligvis var yndig. Særlig tilsidst, hvor hun kommer ind og siger Farvel:

Min naadige Dronning, I høviske Møer,
I ædle Riddere gjæve,
Tillader Ingeborg sidste Gang
Sin Stemme her at hæve.

Dagen efter tænkte jeg bogstavelig ikke paa Andet end „Dronning Margareta“; jeg greb stadig mig selv i at sige et af de smukke Steder, thi da jeg jo har læst den før, kan jeg en Del af den udenad. Jeg troer aldrig, at jeg har været saa opfyldt af noget Stykke som af dette. —

Igaar inviterede Farbroder William mig til min store Overraskelse og Glæde hen at see „Die Jungfrau von Orleans“. Et tysk Selskab fra Meiningen optræder nemlig for Tiden i Kjøbenhavn og spiller en Deel Klassikere. Jeg havde netop læst „Die Jungfrau“ hos Frøken Münster og var meget begejstret over det, saa det har længe været mit Ønske at see det. Farbroder gik altsaa med mig i Kasino, og det kan nok være, at vi sad paa en finere Plads end Galleriet, nemlig første Parquet. Det var meget morsomt at see noget saa forskjelligt fra, hvad jeg tidligere har seet. Det er jo med en forfærdelig Lidenskab, de spiller, jeg blev heelt forskrækket, da Johanna paa en Gang begyndte at raabe op i sin Begeistring, men det vænnede jeg mig snart til. Da jeg kjendte Stykket i Forveien, gik det temmelig godt med at følge med; dog var der megen Forskjel paa, hvor godt jeg forstod dem: naar de buldrede altfor galt, var det vanskeligt. Johanna var yndig og spillede ogsaa godt, efter min Mening da, Farbroder var naturligvis meget kritisk. Men Du skulde see en Udstyrelse! Den var aldeles glimrende. Særlig ved Kroningstoget var der udfoldet en Pragt, som jeg aldrig har seet Mage til. Jeg var for Resten mere optaget af „Dronning Margareta“, men det ligger naturligvis dels i den Vanskelighed, Sproget forvolder, og dels i, at hele Maaden at spille paa er saa forskjellig, saa jeg heller ikke forstod den rigtig. Jeg morede mig udmærket, og jeg var rigtignok meget glad over, at jeg kom derhen. Men nu

er det vist bedst at slutte dette „Theaterbrev“, blot du ikke bliver kjed af det, men jeg er nu saa optaget af disse Ting i disse Dage, og hvad Hjertet er fuldt af, løber Munden over med, en anden Gang skal det nok blive bedre. Tusinde kjærlige Hilsener fra din

Emmy.

— Ved Siden af de æsthetisk-kunstneriske Interesser havde Emmy ganske som hendes Moder i hendes unge Dage levende literær og boglig Interesse. Hun hørte forskjellige Foredrag over Literatur og Historie, stor Glæde havde hun af en Række Foredrag, som Bibliotheks-Assistent O. Lange holdt over det gamle Ægypten for en lille sluttet Kreds i Professor Ussings Hjem. Med nogle jævnaldrende Veninder stiftede hun en „engelsk Klub“, der skiftevis samledes i forskjellige Hjem, hvor Deltagerne da talte Engelsk og læste engelsk Poesi. I mit eget Bibliothek var hun en flittig Gransker og Søger og opnaaede da ogsaa at blive ansat som Assistent ved samme, rigtignok med en meget lille Gage, der imidlertid stod i et passende Forhold til det Arbeide, som krævedes.

En anden Sysselsættelse, som hun fik, var at hjælpe med Gjennemlæsning af Ansøgninger om Stipendier, særlig om Communitet og Regens. Det store Antal af disse gjorde det ønskeligt for mig at have nogen Hjælp, som tidligere Elisabeth havde ydet, men som Emmy overtog, da hun blev voxen. Det blev overdraget til hende at lave Oversigter og korte Udtog af Ansøgningerne, deriblandt ogsaa af de saakaldte „Petita“ til Embedsexamen, i hvilke der gives en kortere eller længere Fremstilling af Andragerens Liv og Gangen i hans Studier. Navnlig de sidste interesserede Emmy i høi Grad, hun fordybede sig i disse Autobiographier og var stærkt optaget, naar der, hvad stundom var Tilfældet, i dem blev omtalt en religiøs Livsudvikling. Tilsidst begærede hun det som en Ret at gjennemlæse dem, og naar hun saa mig beskæftiget med en stor Pakke Papirer, udbrod hun ængstelig: „Far, det er da vel ikke Ansøgninger, Du læser?“ thi i saa Fald krævede hun sin Deel af dem.

Engang indgav hun selv en Ansøgning til mig, der var affattet i nøie Overensstemmelse med dem, som Studenterne indgive om ledige Legatportioner.

ANSØGNING
om det Scharlingske Julelegat.

Undertegnede tillader sig herved at ansøge om at komme i Betragtning ved Uddelingen af den ledige Portion af det Scharlingske Julelegat.

Angaaende de nærmere Omstændigheder tillader Ansøgeren sig at henvise til indlagte Testimonium paupertatis.

December 1889.

I dybeste Ærbødighed
E. Scharling.

Ansøgerens fulde Navn	Emmy Cæcilie Scharling.
Fødselsdag og Fødselsaar	19. November 1872.
Bopæl	Lykkesholms Alle 2 B.
Naar og hvorfra Ansøgeren er dimitteret	Foraaret 1888. Frk. Paludan-Müllers Institut.
Med hvilket Udfald Ansøgeren bestod Prøven	Afgangsexamen 1888 med Karakteren ug.
Hvilke Forelæsninger Ansøgeren har hørt	Prof. Warming: Moderne botaniske Studier. Captain Hirsch: Historiske Forelæsninger over Middelalderen.

Testimonium paupertatis.

Ansøgerens Faders Livsstilling.	Professor theologiæ ved Københavns Universitet.
Har Ansøgeren nydt andre Understøttelser?	Fra Selskabet Mormoria*) en maanedlig Understøttelse af 20 Øre. En privat Understøttelse af 50 Øre.

*) D. e. hendes Mormoder (dannet efter Navnet).

Har Ansøgeren nogen Privat- Nei.
formue?

Anmærkninger.

Ansøgeren har hidtil nydt (og haaber fremdeles at skulle nyde) fri Kost og Logis samt mange andre Behageligheder hos en privat Familie. Men trods alt dette er Trangen dog i Decembermaaned saa stor, at Ansøgeren ikke formaaer at bestride alle Udgifterne til Julen. Ansøgeren haaber derfor paa et gunstigt Resultat.

Under al denne Spøg og Lystighed gik dog en dybere Understrøm. Skjøndt Emmys Barndom og Ungdom hengik lykkelig uden større Sorger eller Prøvelser, var hendes Sind dog stemt til Alvor. Det turde overhovedet være en Vildfarelse, naar Ungdommen saavel i Digt som i Prosa skildres i lysende Farver som Livets lykkeligste Periode. Utvivlsomt er der Mange, for hvem den er det, men der er Andre, for hvem dette ikke er Tilfældet, og netop for den begavede, ideelt anlagte Ungdom er denne Livsperiode en indre Gæringens og Uroens Tid. Selv om de ydre Livsvilkaar stille sig gunstigt, føler den sig ofte mismodig og utilfreds. Det er den stærke, ofte overspændte Idealitet, som er Aarsag heri. Hjertet og Tanken er fyldt af indre Skjønhedslængsler, til hvilke Virkeligheden staaer i en grel Modsætning. Livserfaringen er endnu for ringe, Tanken for lidet moden og for lidet dybtgaaende, til at den kan løse denne Modsætning, og der begynder da en mørk Grublen, som dog ingen Vegne kommer, men nærmest fremkalder et tungsindigt Drømmeri, der kan streife henimod Livslede. Heldigvis bliver det dog kun forbigaaende Stemnin-

ger, Ungdomslysten og Ungdomssindet vaagner atter og reagerer kraftigt imod disse sygelige Sindstilstande, indtil den fordriver dem, som Solen fordriver Skyerne.

Trods sit lyse og glade Ungdomssind kunde Emmy ogsaa til Tider hengive sig til disse Stemninger af en mørkere Tone. Det var imidlertid ikke religiøse Tvivl, der ængstede hende; overfor dem stod hun ligesom sin Moder fast og urokkelig i sin christelige Tro, og jeg har aldrig hørt nogen Yttring af hende, der kunde pege i anden Retning. Forsaavidt var det heller ikke Syndens Magt og det Ondes Tilværelse, der voldte hende Uro; om disse Spørgsmaal gav hendes christelige Tro hende klar og aaben Besked. Hendes Tvivl og Anfægtelser vare nærmest af æsthetisk Art; at der er Synd til i Verden, og at deraf følger megen moralsk og fysisk Elendighed, det forstod hun saare vel, men hvorfor er der saameget i Tilværelsen, som ikke er ligefrem ondt eller syndigt, men aandløst, kjedeligt, prosaisk — det kunde hun ikke forstaae. Hvorfor er Phantasiens Skjønhedsverden skilt fra den virkelige Verden ved et gabende Svælg? Hvorfor er den ydre Omverden ikke ligesaa lys og klar som vor egen indre Tankeverden i dens lykkelige Øieblikke? Disse Gaader kunde hun ikke løse, og Utilfredsheden herover gav sig Luft i det spøgefulde Udbrud, som jævnlig hørtes fra hende: „O Prosa, Prosa! paa Dig strander al min Poesi!“ I sin kunstneriske Syslen fandt hun ganske vist en Løsning, men den var jo kun af forbigaaende Natur. Herover speculerede hun uden dog at kunne finde Udvei. En Række æsthetiske Foredrag, som jeg holdt i Foraaret 1893 over „Kunsten og Idealet“, fulgte hun med stor Interesse, og særlig da jeg førte Talen hen paa, hvori Aarsagen maa søges til, at vi overhovedet gjøre Forskjel mellem Tingene og kalde nogle for skjønne, andre uskjønne, udbrød hun bagefter ivrigt: „Ja Fa'er, det har jeg saa tidt tænkt over, men aldrig kunnet finde rigtig ud af.“ Hun var heri saare ulig sin Moder, der glædede sig over det skjønne, hvor hun traf det, men lige saa lidt speculerede over Grunden til, at vi kalde Noget skjønt og Andet uskjønt, som hun

brød sit Hoved med at tænke over Menneskeracernes Oprindelse. Emmys Hang til Reflection og Grublen var vel nærmest en Arv paa fædrene Side.

Den indre Uro og Gæring kom dog kun glimtvis frem i enkelte Ytringer, muligvis ogsaa i fortrolige Samtaler med jævnaldrende Veninder, men dulgtes iøvrigt under en spøgefuld og munter Optræden. Som saa mange unge Piger i atten-Aars Alderen fandt hun paa at skaffe sig en Fortrolig i en Dagbog, som hun førte i Løbet af nogle Maaneder, men som derefter synes at være ophørt. Til den betroede hun sine Glæder og Sorger og optegnede i den Dagens Oplevelser. Den afgiver et tro Billed af det brogede Stemningsliv, der bevæger sig gennem en attenaarig Piges Hjerte og Tanker. Hun fortæller om de Selskaber og Baller, hvori hun har deltaget, om Skovture og Landture, og meddeler, hvor hun har „moret sig storartet“, og hvor hun har „kedet sig gebommerligt“. Etsteds skriver hun: „jeg var til Bal hos G.s og morede mig saa — — ja jeg veed ikke, hvad Udtryk jeg skal bruge, saa deiligt var det.“ Til andre Tider klager hun over Deltagerne i Selskabet, som hun finder vigtige eller flauere; stundom er hun utilfreds med sig selv, „for jeg er nu engang et Vrøvl,“ skriver hun, „og maa være glad ved, at de vil have mig med“.

Midt i al denne dagligdags Passiar bryder saa pludselig Betragtninger frem over Døden, over Livets Formaal, hendes egen aandelige Tilstand — Tanker, som aabenbart have syselsat hende ikke mindre end al den muntre Selskabelighed. Optegnelserne vare selvfølgelig kun bestemte for hende selv og ere, saavidt mig bekjendt, heller ikke blevne læste af Andre; først senere fandtes de mellem hendes Efterladenskaber. Nogle spredte Udtoeg deraf ville kunne give et Billed af hendes indre Sjæleliv.

Onsdag 1. Mai 1889.

Jeg har faaet stor Lyst til at skrive Dagbog, skjøndt jeg er bange for, at jeg ikke har Stadighed nok dertil, men jeg vil dog prøve derpaa i det mindste. — Idag har jeg siddet længe

for Moster Nine*); det er forskrækkeligt kjedeligt eller rettere trættende, men nu er det jo snart forbi. — Vi har været paa Panoramá og seet Kairo: det har forresten tabt en Deel, fordi Fader ikke mere er der.

2. Mai.

— — Mit Humør er i det Hele ikke det bedste idag: jeg mærker nok, at det er let nok at være i godt Humør, naar man er ude eller paa Festdage eller Søndage, men under „Hverdagslivets Tvang“ saa kniber det at være i godt Humør, især naar der er noget, der gaaer imod. Til Tider er jeg saa glad, saa glad, men til andre Tider, som nu, er jeg saa underlig tung og trykket og har ikke Lyst til Noget. — Nu er Billedet**) da endelig færdigt.

— — —

6. Mai.

Hele Formiddagen er gaaet med at være til Historie og til Tegning. Moster Nine mener nok, at jeg kan komme til at tegne ganske pænt. — Idag har jeg da endelig været hjemme og har havt det rigtig rart. Det gjør rigtignok godt at være hjemme.

7. Mai.

Vi har havt en stor, stor Glæde: Telegram fra Far fra Damaskus. Han er altsaa kommen lykkelig fra Hauran. „Arrivé de Hauran, bonne santé“ — det var det Hele der stod, men det var jo ogsaa mere end nok.

Søndag 12. Mai.

Vi have været i Kirke, men jeg troer aldrig jeg har hørt en Prædiken, ved hvilken jeg følte mig saa lidet opbygget. Djævelsforsagelsen og Trosbekjendelsen blev fremsagt, og Alle reiste

*) Nicoline Tuxen, som malede Emmys Portræt kort efter hendes Confirmation.

**) Det ovenfor omtalte Portræt.

sig op; vi bleve naturligvis siddende. Pastor Stein var i Kirken — hvor jeg gjerne vilde vide, hvad han gjorde! han har jo netop talt imod det til os. Præsten udlagde Ordet „om en liden Stund skulle I ikke see mig, men atter om en liden Stund skulle I see mig“, som om det enten var den Helligaands Komme, hvorved Apostlene skulde see Jesus, der var ment — eller ogsaa, at det var, naar man sov, at man ikke seer Jesus, da „om en liden Stund skulde I atter see mig“. Jeg har aldrig tænkt mig det derved: jeg troer, at Jesus mener, at den nærværende Tid er kun en liden Stund, thi „en Dag er for Herren som tusinde Aar og tusinde Aar som een Dag“. Og er det ikke deiligt at tænke paa, at om en liden Stund skal jeg see Jesus! Tænk, *jeg* skal see ham, *jeg* skal tale med ham og evindeligt bo hos ham i Faderens Hus med de mange Boliger, hvor han ogsaa har beredet en Plads til mig. O Herre Jesus! hjælp mig at blive Din, at give mig heelt hen til Dig og blive Dit Barn! — —

Vi have havt den deiligste Tur i Skoven i Eftermiddag. Det var Graaveir, men der var alligevel saa ganske deiligt. Skoven var heelt udsprungen d. e. Bøgen. Særlig paa en Slette ved Ermelunden var der vidunderligt skjønt. Det var henimod Aften, og en Fred og Stilhed var udbredt over alt. Jeg følte mig mere opbygget der end i Kirken: det er vist en Skam at sige det, men det er virkelig saaledes.

— — — — —

Søndag 19. Mai.

Idag fik vi Brev fra Fader fra Damaskus. Gudskelov, at han er rask. — — Mathilde besøgte mig. Hun havde ogsaa været i Kirke forrige Søndag og var ligesaa oprørt som jeg. Hun havde seet Pastor Stein, og han blev siddende under Trosbekjendelsen; jeg er saa glad derover.

21. Mai.

— — Hvem der dog skulde dø ung! Jeg misunder næsten de Mennesker, som døde tidligt. Jeg har nu altid den Følelse,

at jeg vist ikke bliver gammel. Jeg læste forleden i „The wide wide world“ en Sætning, som slog mig, nemlig: „we have an eternity to pass together“. Det er dog den deiligste Tanke; jeg synes, at det er, ligesom man kommer til at holde meget mere af Andre, naar jeg tænker paa, at jeg skal tilbringe en Evighed sammen med dem. Hvor det er underligt, at *jeg* skal leve *evigt!* Og dog hvilken deilig Tanke er det ikke at tænke paa, at jeg skal see Jesus og Faderen og forstaa Alt, hvad der nu staaer saa dunkelt for mig; at jeg skal see alle de store og gode Mennesker, der har levet før mig. Jeg skal aldrig skilles fra dem, jeg holder af, selv om vi ikke leve sammen hernede.

Christi Himmelfartsdag, 30. Mai.

Vi vare til Præsterne Steins og Sveinssons Bispeindvielse. Bispinde Fog havde skaffet os Pladser i Choret, vi sad udmærket og kunde følge hele Handlingen — det var meget høitideligt. (Nu følger en lang Beskrivelse af hele Ceremonien med Redegjørelse for de forskjellige Taler, hvilket alt har gjort stærkt Indtryk paa Emmy, ikke mindst, fordi det var hendes kjære Pastor Stein, som her blev indviet til Biskop).

— — —

4. Juni.

Nu er Fader da kommen. Hvor det er deiligt at see ham igjen, og morsomt at høre om alt det, han har oplevet.

3. Juni.

Idag er det et Aar siden, jeg begyndte at gaa til Præsten. Det har rigtignok været et indholdsrigt Aar: Bedsteforældrenes Guldbryllup, Fars og Mors Reise i Sverrig og jeg i Aarby Præstegaard, derpaa Allesammen til Vallø: og fremfor Alt for mig til Præstegangen, Konfirmationen og Altergangen. Hvem der dog skulde gaae til Præsten igjen! — Saa kom Sygdommen herhjemme og endelig Faders Reise. Men vi har rigtignok Grund til at takke Gud for al hans Naade imod os, baade i Glæden og i den mere alvorlige Tid, som han saa lykkelig har ført os ud af.

Far har saa mange Ting hjem med. Jeg fik nogle smaa Konchylier fra Genezaretsø — senere et yndigt Armbaand af Cedertræ fra Jerusalem. Jeg fik ogsaa et Par Dansesko fra Constantinopel, broderede med Guld og Sølv paa hvidt Fløil. Moder og jeg fik hver Løfte om en Silkekjole fra Beirut, der skal komme senere.

Farbror Williams var her til Middag, og til Aften gik vi Alle hen til Bedsteforældrene paa Vodrofsvei, hvor Faster ogsaa kom. Saa sad vi alle sammen nede i Haven, medens Fader fortalte om alt, hvad han havde oplevet.

Anden Pintsedag.

Vi have havt en yndig Formiddag. Først læste Fader en Prædiken høit, saa sang vi et Par Psalmer. Efter Frokost kom Fader frem med alle sine ægyptiske Ting. Senere saae vi nogle af Tingene fra Jerusalem.

14. Juni.

— — Jeg har nu læst Oehlenschlägers Erindringer, de har moret mig meget. Nu har Fader lovet at skaffe mig Rahbeks do. Det morer mig saa meget at læse Selvbiographier.

5. Juli.

Jeg læser „Uffe Hjælm“ igjen. Jeg kan næsten ikke forstaae, hvorledes Fader har kunnet beskrive Kampen saaledes uden selv at have været med i Krigen. Uffe er saa udmærket: jeg siger som den unge Nordmand, Oluf Halvorsen, der er sytten Aar gammel og forleden skrev et Beundringsbrev til Fader: „Men Uffe da! — Hjærtet hopper i mig af Lyst, naar jeg læser om ham!“ Jeg holder næsten mere af denne Bog end af Sverre Præst. Det er vel fordi den ligger os nærmere.

Men jeg er dog en Tørretriller! Her gaar jeg hjemme og har det saa godt, meget bedre end andre Mennesker, og alligevel er jeg undertiden saa kjed af Alting. I det Øieblik, der kommer Noget, som optager mig eller som jeg bliver glad over, er jeg strax et heelt andet Menneske. Hvor kan det dog være? Jeg forstaaer mig ikke paa mig selv. Idag har jeg netop

været i saadant afvexlende Humør fra Morgen til Aften. Nu kom Fader og sagde, at vi skulde til japanesisk Fest i Tivoli i Aften, og øieblikkelig er jeg saa glad saa glad.“

Trods alle smaa Gjenvordigheder og Forstemninger, der kom hurtigt og svandt hurtigt som Foraarsskyer, føler hun sig i det Store og Hele glad og lykkelig. Under 19. November 1890 skriver hun: „Idag fylder jeg 18 Aar! hvor er det dog underligt at tænke paa, at jeg er saa gammel, men det er en deilig Alder, det er vist. De atten Aar ere gaaede hurtig og lykkelig — mon hele Livet vil løbe saaledes afsted for mig? maaskee nok saa hurtigt, men ikke saa roligt og lykkeligt, det er umuligt, men de atten lykkelige Aar, som er gaaet, dem kan Ingen tage fra mig, og det er en sikker Lykke“. I mærkelig Modsætning til denne aabne Udtalelse af glad Livsfølelse staaer hendes Ønske om at dø i en tidlig Ungdom. Var det en Forudanelse, dunkel og hemmelighedsfuld, om hendes tidlige Bortgang? eller var det et ungdommeligt Sværmeri, til hvilket hun hengav sig i et bevæget Øieblik uden dermed at forbinde nogen dybere Mening? Det lader sig vel ikke afgjøre, kun det kan siges, at da hun blev taget paa Ordet i hele dets Alvor, stod hun sin Prøve fuldt ud og viste hverken Frygt eller Modløshed, men den samme Sjælero, der var et saa fremtrædende Træk i hendes Adfærd.

Denne Sjælero havde sin Grund i hendes christelige Tro. Den var fast og urokket hos hende som hos Moderen og synes at have været upaavirket af den aandelige Uro, som paa andre Omraader kunde gjøre sig gjældende. Med stor Interesse fulgte hun de religiøse og kirkelige Samtaler i Hjemmet og var selvfølgelig en Modstander af den grundtvigske Lære om Trosbekjendelsen, som det sees af de ovenfor anførte Udtalelser i Dagbogen. Grundtvigianismen, som i tidligere Aar havde udøvet en stærk Tiltrækning over hendes Moder, øvede ingen saadan over Emmy. Tildeels kom dette vel af, at hun ingen Leilighed havde til at komme i nærmere Berøring med grundtvigske Kredse, tildeels af, at Grundtvigianismen allerede var

ude over sin kirkelige Blomstring, den gik mere og mere over til at blive en politisk Retning, medens „Indre Mission“ nu var i stærk Fremrykning. Med denne gjorde Emmy Bekjendtskab under sine Sommerophold paa Landet, men kunde slet ikke finde sig til Rette med den. Dens mekaniske Udvortes-hed i Forbindelse med en vis Brutalitet i dens Optræden, dens underlige korporalsmæssige Opfattelse af Omvendelsen, hvorefter det falder ligesaa let for en Uomvendt at omvende sig, som det falder for en Rekrut at lystre Commandoraabet: „høire om — marsch!“ — Alt dette virkede i høieste Grad frastødende paa hende, og hun kunde til Tider udtale sig ret skarpt derom. Hendes Standpunkt maa vel nærmest betegnes som christeligt bibelsk-troende. Hun læste flittigt i Bibelen og i christelige Opbyggelsesskrifter. Med al hendes Begeistring over Kunst og Poesi var og blev dog Religionen hendes dybeste Livsinteresse, der med sit Evighedspræg rager høit op over Alt, hvad denne Jord kan frembringe af Stort og Herligt.

Emmys aandelige Livsretning var overveiende æsthetisk og religiøs contemplativ, hun havde sin Glæde af at beskue Livet og dets Rigdomme og gjøre dette til Gjenstand for sine Overveielser, derimod følte hun mindre Lyst til at gribe handlende ind. „Emmy mangler Initiativ“ blev der engang sagt om hende, og deri var der forsaavidt noget sandt, som hun ikke følte Tilskyndelse til at gribe rask ind, men kunde staae tøvende og raadvild overfor mødende Vanskeligheder. Imidlertid kunde dette maaske have ændret sig med Aarene, naar hun vandt større Livserfaring og blev meer fortrolig med Virkeligheden. I sin daglige Gjerning var hun flink og paa-lidelig, hurtig i Opfattelse og glad over at øve den. Heller ikke manglede hun Interesse for det praktiske Liv, det morede hende at gjøre Bekjendtskab dermed. Under et længere Ophold hos Forpagter Olsen paa Aagaard (gift med en Ungdomsveninde af Elisabeth) lærte hun lidt Landhusholdning, og udtaler i sin Dagbog stor Glæde herover, som i det Hele over det fornøielige Liv paa Landet.

10. August 1889.

— — Jeg lever et fuldstændigt Slaraffenliv her, faaer Lov til at gjøre alt, hvad jeg vil, jeg bliver jo egentlig gruelig forkjælet. Fru Olsen og jeg spadserede om Aftenen op paa en Høi, hvorfra man har en deilig Udsigt over Tiis-Sø og store Belt. Efter The legede vi med Hundene, saa jeg var nærved at forgaae af Latter og fik omtrent Fru Olsen til det Samme. Vi spadserede ud forat see paa Maanen, og jeg citerede næsten hele „Dronning Margareta“ for hende; her er mageløst hyggeligt at være.

Søndag 11. August.

Idag er det deiligt Veir, og Solen skinner saa fornøieligt ind til mig. Jeg var tidlig oppe og plukkede en stor Buket Blomster i Haven; det mindede mig om Moder Søndagmorgen paa Dokken.

12. August.

Jeg var oppe Kl. 6 $\frac{1}{2}$ og strax ovre i Meieriet, hvor jeg lavede eller rettere trykkede 13 Pd. Smør op; det var meget morsomt.

13. August.

Idag har jeg trykket 12 Pd. Smør op, og Jomfruen siger, jeg har et godt Haandelag.

14 August.

Idag har jeg havt travlt. Trykkede først 15 Pd. Smør af, og jeg fik ogsaa Lov til at salte det. Derefter lavede jeg en Ost heelt paa egen Haand. Jomfru D. og jeg plukkede Æbler ned, og saa plukkede jeg Markblomster og Haveblomster, som jeg satte i Vand.

15. August.

Som sædvanlig har jeg været i Meieriet og bagefter har jeg syltet Tomater, hvoraf jeg skal have nogle hjem med; det er morsomt, at jeg faaer Lov at være med til saadant Noget.

(Fra Aagaard gjorde Emmy forskjellige Udflugter til Omegnen og kom paa en saadan til at overvære en Gudstjeneste i Ørslev, hvor der holdtes Bispevisitats. Hun fortæller herom i et Brev): „Kirken var smukt pyntet med store Bøgegrene og

aldeles propfuld, hvad den nok er hver Søndag. Jeg maa ellers sige, at jeg følte mig meget tiltalt af Pastor Becks Prædiken; der var nok enkelte Ting, som stødte mig, men den var langt fra at være krads. Katechisationen gik aldeles udmærket, og det var ikke lette Spørgsmaal, Biskoppen gav Børnene, men de vare forbausende flinke. Bag ved mig sad to Koner, der inden Gudstjenestens Begyndelse snakkede om Verdens Børn, saa Haarene vare nærved at reise sig paa mit Hoved. Jeg har i det Hele aldrig i nogen Kirke hørt saamegen Uro før Gudstjenesten som her. Næste Formiddag Kl. 11 saae jeg Pastor Beck ombord paa Færgen til Fyen, hvor han sad nede i Salonen med en Masse Brevskaber foran sig; han har gjort det hurtig af med sin Bisp.“ —

Ved dette frie Landliv befandt Emmy sig udmærket. Det Samme var Tilfældet med forskjellige Besøg, som hun aflagde i et Par fynske Præstegaarde. Den ene af disse var Korup Præstegaard ikke langt fra Odense, hvor mine Reisefæller fra Italien og Palæstina, Pastor Stahlfest Møller og Hustru, boede, hvilke begge havde overført deres Venskab fra Forældrene paa Datteren. Den anden var Østrup Præstegaard, et Par Mil fra Odense, hvor Pastor Lic. Theodor Hansen, tidligere Slotspræst i Athen, og hans Hustru boede og hvor der var to unge jævnaldrende Døttre, med hvilke Emmy sluttede et nært Venskab.

I disse landlige Omgivelser var Livet ret efter Emmys Hjerte; i de store skyggefulde Haver gik Samtalen fornøieligt, snart i Alvor, snart i Latter og Spøg. Her kunde hun sværme og hengive sig til sine Drømmerier, læse sine Yndlingsdigtere og plukke Blomster og saa af og til tage Deel i det praktiske Husliv. Naar hun saa atter kom hjem, havde hun Meget at fortælle om sine Oplevelser, hun fortalte morsomt og med Humor og kunde give malende Skildringer af, hvad der havde tildraget sig hendes Opmærksomhed.

En smuk Sommerdag gjorde jeg en lille Fodtur med Emmy op i Nordsjælland. Den blev rigtignok ikke af synderlig Længde, thi paa Sommerhjemmet Thalassa, ikke langt fra

Hornbæk, bleve vi modtagne med saa stor Gjæstfrihed af Eierinden, Fru Arild Drejer, at vi ikke kom videre, men sloge os til Ro. Her traf jeg bl. A. en gammel Skolekammerat, Kunstmaler M. Schorn, hvem jeg ikke havde seet siden Drengeaarene. Bekjendtskabet var dog snart fornyet, og han fattede strax Venskab for Emmy, med hvem han mødtes i fælles kunstnerisk Interesse. Ogsaa en anden Interesse delte de, nemlig at samle Haandskrifter. Emmy havde begyndt en saadan Samling, der fra først af bestod af Breve og Billetter, som jeg havde modtaget fra forskjellige kjendte Personligheder, og som hun senere selv havde forøget, idet hun ikke alene holdt sig til de nævnte Berømtheder, men ved Siden af anlagde en liden Samling af „vordende Berømtheder“, hvilken hun dog ikke tillod Andre at see. Da hun fortalte Schorn herom, lovede han at sende hende en Del Doubletter, hvoraf han var i Besiddelse. Hun modtog ogsaa senere en Række betydningsfulde Haandskrifter, som i høi Grad forøgede Samlingens Værd, hvorved Emmys literære Interesser fik ny Næring.

I Sommeren 1889 laa vi et Par Uger paa Landet i Gilleleie. I hine Aar var der her som i Tidsvilde endnu ikke bygget moderne Hoteller eller lange Rækker af Villaer, Naturidyllen herskede endnu og gav disse Fiskerleier deres eiendommelige Tiltrækning. Vi boede paa den gamle Kro, til hvilken der hørte en stor og skyggefuld Have. Iøvrigt er Kysten træløs og nøgen. Men Gilleleies Skjønhed er /de pragtfulde Udsigter over Havet med de vidunderlige Skiftninger af grønlige og dybe blaa Farver. Vore daglige Spadsereture bevægede sig da ogsaa mellem Gilbjerg Hoved til den ene Side og Nakkehoved til den anden Side. Emmy var da ogsaa stærkt betaget af de vide Syner over det rullende Hav.

Gilleleje. Fredag 12. Juni 1889.

„Saa er vi da ankommet til Gilleleie. Her er ganske henrivende deiligt ude! Vi har faaet to rigtig rare Værelser, det ene har Udsigt til det prægtige Kattegat, det andet til en stor

grusbelagt Gaard, hvor der staaer to store Lindetræer. Til Kroen hører en stor skyggefuld Have med hyggelige Siddepladser.

— Vi kjørte hertil i en aaben Dagvogn fra Græsted, det var stærk Blæst. Vi gik strax ned til Stranden og saae paa Havet, jeg har aldrig seet et saa skjønt Syn ved Stranden: Vandet var snart blaaligt, snart grønt, og over det hævdede de hvide Skumtoppe sig; naar Bølgerne naaede Strandbredden, skummede og sprøtede de. Om Eftermiddagen spadserede vi op ad Nakkehoved til. Der ligger en yndig lille Granplantage, gjennem hvilken man seer det blaa Vand og Kullen hæve sig i det Fjerne“.

7. Juli.

Det er straalende Veir idag. Jeg sidder netop ved Vinduet og skriver dette, Udsigten er aldeles henrivende. Lige udenfor Vinduerne er en bar Mark, hvor der kun voxer Marehalm og lidt Græs, bagved den ligger Vandet, der er aldeles blaat, og bag dette igjen hæver Kullen sig. Her er deiligt! — Fader forærede mig i Morges en lille Botanik, hvor man kan opsøge alle Planterne, jeg er saa glad over den, nu skal jeg rigtig botanisere.

Vi gik en henrivende Tur til Nakkehoved. Veien gaaer henover høie Skrænter, hvorfra man seer ud over det deilige Kattegat, og efterhaanden som man kommer længer frem, seer man heelt ned til Hornbæk. Til den ene Side har man Havet, til den anden herlige Landskaber.

Søndag 14. Juli.

Vi har været i Kirke til en temmelig mærkelig Gudstjeneste. Der var nemlig ingen Præst, men Skolelæreren læste en Prædiken af Monrad høit.

Senere vare vi nede ved Havnen forat see paa Kvaserne, der kom hjem. Alle Konerne vare dernede med Trillebøre, forat hente hver sit Næt. I Nættene sad Muslingskaller og smaa Konchylier, vi fik saamange af dem, som vi vilde have. En af Baadene, der havde været ude i 9 Dage og Nætter,

havde ikke faaet en eneste Fisk — de Stakler! Deres Næt var derimod propfuldt af Tang, som Konerne skulde rede ud.

Igaar Aftes vare vi paa en Rotur med flere Andre. Vi roede ud med en prægtig gammel Fisker, Anders, og en ung, der kaldtes „Krisssian“. Det var aldeles blikstille, og Solen var lige ved at gaee ned — den gik ogsaa klart ned, men Veiret blev alligevel daarligt næste Dag.

— Paa Kroen vare adskillige Sommergæster indlogerede og efterhaanden kom Flere til. Blandt disse vare Cand. theol. A. Bojesen og hans norske Hustru tilligemed deres Datter, et Par Aar yngre end Emmy. Med disse fulgtes vi gjerne paa vore Spadsereture, og dette Bekjendtskab gik i senere Aar over til et fast Venskab.

Fra Gilleleie gjorde Emmy sin første Udenlandsreise sammen med sin Moder, og den havde nær kostet dem begge Livet. I flere Dage havde der blandt Sommergæsterne været Tale om at gjøre en større Seiltur i Forening over til Kullen, men den blev stadigt opsat paa Grund af det meget urolige Veir. Endelig Tirsdag den 24. Juli var det et straalende Veir og nu besluttedes det at vove Reisen. To Fiskerbaade, en stor og en mindre bleve gjort seilfærdige, og Selskabet samledes efterhaanden paa Havnedæmningen forat indskibe sig. Men under disse Forberedelser havde Veiret paa Ny forandret sig, og svære Tordenbyger begyndte at trække op. Jeg søgte da at fraraade Turen, men fandt ikke Øre hos Nogen, da Alle nu vare opsatte paa at komme afsted. I det Mindste søgte jeg at holde Elisabeth og Emmy tilbage, men de vare ligesaa ivrige som de Andre. „Tænk dog paa, Far, at det er min første Udenlandsreise, den kan jeg dog ikke opgive,“ sagde Emmy, og da hendes Moder varmt understøttede, maatte jeg lade dem drage afsted. Saa blev jeg alene tilbage, da jeg ikke ventede mig videre Fornøielse af den Seilads. Selskabet gik i Baadene og betragtede mig med noget ynksomme Blikke, fordi jeg ikke turde være med; Elisabeth og Emmy bleve forsynede med Shawler og en Beduinerkappe, som jeg havde ført

hjem med fra Palæstina, og som skulde holde Regnen ude. Saa heisedes Seilene, Baadene glede ud af Havnen og vare snart langt ude paa Søen, medens jeg blev staaende paa Dæmningen og saae efter dem og efter de sorte Skyer, som dreve hen over Kullen og ikke varslede godt. Saa gik jeg hjem og tilbragte Dagen med Læsning og ensomme Vandringer. Veiret var vedblivende uroligt, af og til faldt en stærk Tor-denbyge, og saa klarede det atter op. Men ud paa Aftenen, henad Nitiden, indtraadte pludselig en Forandring. Der kom et Par stærke Vindstød fra Nordvest, og inden føie Tid var det blæst op til en heel Storm. Skodder og Laager sloge klapprende op og i, idet voldsomme Vindstød tørnede mod Huset. Vi Faa, som ikke deltog i Turen, begyndte at blive urolige, men trøstede os med, at Selskabet vel var blevet ovre paa Kullen, eller om de allerede vare komne afsted, vel havde sat Kursen ned til Helsingør, hvortil de havde fuld Medbør.

Saa gik vi omsider til Sengs, men megen Søvn fik jeg ikke. Ideligt vækkedes jeg af klapprende Skodder, og efterhaanden som Natten skred frem, steg ogsaa min Uro ved Tanken om, at Hustru og Datter muligvis vare ude paa Søen. Omsider begyndte det at lysne, og Dagen brød frem. Jeg laa og lyttede efter, men Alt var stille, kun Stormens Susen hørtes. Endelig hørte jeg Lyden af Fodtrin og muntre Stemmer ude i Gaarden; og mit Hjerte fyldtes med Glæde, thi saa kunde der i al Fald ingen Ulykke være skeet. Endnu gik der en halv Times Tid, og jeg begyndte atter at blive urolig, da blev Døren pludselig revet op, og Elisabeth og Emmy kom ilende ind. Begge vare drivvaade og gjennemblødte, Vandet drev af dem henad Gulvet. „Kommer I endelig, og hvordan er det gaaet Eder?“ spurgte jeg ivrig. „Jo Tak Du Gud, at Du seer os igjen,“ svarede Elisabeth, „vi har seilet paa Livet løs, og det har været en grulig Nat“. I Øieblikket var der dog ikke Tid til nogen længere Fortælling, jeg fik dem til strax at gaae ind og skifte Klæder og derefter gaae til Sengs forat hvile ud og blive gjennemvarmede.

Opad Dagen fik jeg en udførlig Beretning om denne Uden-

landsfærd. Overfarten havde været ganske heldig, skjøndt et Par Tordenbyger havde sat Søen i stærkere Bevægelse. Ved Ankomsten til Mølle var Selskabet i et udmærket Humør, de havde spist Frokost paa Hotellet og dernæst vandret om paa Kullen. Emmy var henrykt over alt det Nye og Fremmedartede, hun nu for første Gang saae: de røde Bjælkehuse, de nøgne Klipper, der gik brat ned til Havet og de mærkelige Grotter. Senere havde de spist til Middag i Mølle og havde derefter indskibet sig Kl. henad syv for at kunne være hjemme, inden Mørket faldt paa. Selskabet havde deelt sig saaledes, at den større Deel var gaaet ombord i den store Baad, medens Elisabeth og Emmy samt Bojesens vare gaaede i den mindre Baad, som førtes af to Fiskere. De havde stik Modvind, saa de maatte krydse. Det gik kun langsomt fremad, Søen var noget urolig, og Mørket begyndte at falde paa. Imidlertid gik Alt godt, Fiskerne passiarede jævnt, den ene havde netop faaet sin Pibe frem og skulde tænde den, da kom der pludseligt et stærkt Vindstød, og i et Nu var Alt forandret. Begge Fiskere fore øieblikkelig i Veiret og fik travlt med at faae Topseilet taget ind. Søen kom i svær Uro, og Baaden rullede stærkt. „Nu maa De seile forsigtigt,“ sagde Elisabeth, hvortil Fiskerne svarede: „De kan være ganske rolig, lille Frue, vort Liv er ligesaa dyrebart for os som Deres er for Dem!“ Fiskerne fik nu ogsaa Brug for Paapassenhed og Agtpaagivenhed, thi det blev en haard Seilads. Det Rigtigste havde maaskee været at sætte Kursen til Helsingør, men det tillod Fiskernes Ære dem vel ikke. Natten og Mørket faldt paa, Vinden blev stedse heftigere, og Bølgerne sloge uafsladeligt ind over Baaden. De maatte lægge sig ned i Bunden af Baaden, medens de to Fiskere passede Ror og Seil. Vandet skyllede ind over dem, og Beduinkappen, som de havde bredt over sig, fik sin Bekomst ved denne Leilighed, den var vævet til Værn mod Østens Sol og Støv, men ikke til at trodse Sø og saltan Vove. Det blev Midnat, og de laa i Mulm og Mørke og omtumledes af de vilde Vande. „Paa en Gang“, fortalte Elisabeth, „blev jeg greben af en frygtelig Angst ved Tanken

om, at maaskee Emmy og jeg skulde omkomme herude i den mørke Nat. Men saa bad jeg inderligt til Gud, og mit Sind blev atter roligt. Saa laa jeg og saae op til Stjernerne, som funkledede over os, medens Baaden gyngede op og ned, og jeg satte vort Liv i Guds Haand“. Omsider naaede de frem til Hornbæk, og Elisabeth spurgte, om de ikke kunde føre Baaden ind der, men fik til Svar: „Det kan vi ikke, for det er for mørkt.“ Saa maatte de fortsætte Seiladsen, Timerne sneglede sig langsomt frem, indtil det omsider begyndte at lysne. Men saa kom Nakkehoved Pynt, og den havde de nær aldrig faaet klaret. Gang paa Gang maatte de krydse op mod Vinden, og det saae ud, som om de ikke kom af Stedet. Det blev nu ganske lyst, og de kunde see Faarene gaae roligt og græsse inde paa Stranden, medens de selv maatte kæmpe haardt mod Veir og Sø. I to Timer maatte de stride forat vinde den lille Fjerdingsvei frem fra Nakkehoved Pynt til Gilleleie. Endelig Kl. halvfem lagde de til i Havnen og bleve modtagne af Selskabet fra den anden Baad, der havde havt en ligesaa drøi Tur. Hjemfarten havde varet ti Timer, medens Overfarten var skeet paa to og en halv Time.

Pensionatet vandrede om den Dag i en temmelig ynkelig Tilstand og saae nærmest ud som et Hospital. Alle de Reisende vare mere eller mindre medtagne, kun Elisabeth feilede intet. Hendes uforstyrrelige Sundhed viste sig atter her; efter et Par Timers styrkende Søvn var hun atter frisk og glad som sædvanlig. Og jeg kom uventet til Ære og Anseelse. Havde man Dagen forud seet paa mig med Medynk, fordi jeg ikke vovede mig med til Seiladsen, saa blev jeg nu anseet for den klogeste Mand paa hele Leiet, fordi jeg var bleven hjemme. Saaledes gaar det med Roes og Ære i denne Verden. Ofte maa man høre ilde, fordi man gjør noget forstandigt og klogt, og saa faaer man til Gjengæld Ære og Lov, hvor et uforudseet Tilfælde er indtraadt. Thi at det var uklogt at gjøre en Lystseilads i saa uroligt Veir, kunde Enhver indsee, der blot *vilde* indsee det, men at det ud paa Natten vilde blæse op til Storm, kunde jeg ligesaa lidt som nogen Anden have nogen Anelse

om. Men paa denne Vis kommer der jo Balance i Tingene, og man faaer vel efterhaanden det Kvantum Ære, som tilkommer En.

Natten med dens udstandne Angst og Besvær var dog snart glemt og blev omsat til den gamle romerske Digters „et hoc meminisse juvabit!“ Men i senere Aar have mine Tanker ofte dvælet ved den og jeg har opkastet det Spørgsmaal: „var denne lille Udenlandsfærd, som Emmy var saa ivrig efter, et Forbud paa, hvad der skulde skee et Par Aar senere paa Emmys første store Udenlandsfærd?“

Men inden denne kom istand, havde Emmy oplevet Noget, der i hendes Tanker var høist mærkeligt. Den store Verden, der stod saa lysende og lokkende for hendes Fantasi, havde pludselig opladt sig for hende og for nogle Øieblikke draget hende ind i sin Herlighed; det Store og Høitidsfulde, som hun hidtil havde læst om i Bøger, var hun selv kommen til at opleve, og det var blevet forundt hende, der hidtil havde været Tilskuerinde, i nogle korte Timer, som for hende bleve uforglemmelige, selv at optræde sammen med Mænd og Kvinder, som hun hidtil kun havde kjendt og hørt tale om i Frastand.

Anledningen hertil var en ny Fane til Studenterforeningen. Den gamle Fane, som for henved 30 Aar siden var skænket Foreningen af unge Piger, var nu bleven saa medtaget af Støv og Ælde, at den trængte til en Afløser. En Dag kom et Par unge Damer op til Emmy og spurgte hende, om hun i Forening med en Deel andre vilde være med til at brodere en ny Fane til Studenterforeningen. Emmy blev først lidt betuttet over denne Ære, men gav hurtig sit Samtykke, saameget mere, som hendes Moder i sin Ungdom havde været med at brodere den førstnævnte Fane. Emmy blev som Professor-datter strax valgt ind i Bestyrelsen, og nu blev der holdt Møder og raadslaaet, Udkast og Tegninger bleve prøvede. Derefter blev der taget fat paa Arbeidet, og omsider var Fanen færdig til at overrækkes. Dette skete i Universitetets Festsal, og derefter fulgte forskellige Festligheder. Men her kan jeg give Ordet til Emmy selv, der fandt det saa mærkværdigt, at

hun strax maatte optage det *in memoriam*, forat, som hun selv sagde, hun i kommende Aar kunde mindes og fortælle om disse mærkelige Dage.

Søndag 11 — Tirsdag 13. Februar 1894.

Muntert, klart Veir og Feststemning lige fra den tidlige Morgen — efter mange Dages Graaveir og Slud var Synet af Solen alene istand til at bringe En i godt Humør; hvormeget mere da ikke Tanken om at skulle med til Fest, naar man er ung og glad og oplagt til Alt, hvad der ligger lidt udenfor det Sædvanlige!

Paa Universitetet.

Kl. 12 kjørte jeg afsted, tog Frøken H. op paa Veien og mødtes saa paa Universitetet i Konsistoriums Sal med de øvrige Damer, alle hvidklædte. Helt høitideligt var det at komme ind i den gamle Sal med de ærværdige Stole og de gamle Lærde paa Væggene, der ere vante til kun at see det høie Raad samlet her og ikke som idag en Skare af hvidklædte Piger. Endnu mere høitideligt blev det dog, da vi Alle i Procession to og to, med Senioratet og Marskallerne i Spidsen, begave os ind i den af Studenter og Damer tæt fyldte Solenitetssal — den samme Vei, ad hvilken jeg saa ofte oppe fra Galleriet havde seet de Kongelige, Ministre og Professorer gaae, her gik nu jeg og følte mig meget mærkelig tilmode. Det gik da godt, og vi kom til Sæde ved Talerstolen, foran den tilslørede Fane. Sangforeningen istemmede en smuk Sang af Helms til Musik af Lange-Müller, og derefter besteg vor Formand, Madvig, Talerstolen og overrakte paa Damernes Vegne Fanen, fra hvilken Sløret nu blev draget bort. H. P. Hansen takkede i en overordentlig smuk og poetisk Tale; Sangforeningen og alle Studenterne sang saa en Sang, en Tak til Giverinderne, af Helms. — At sidde der, høre paa de dejlige Sange, sungne af et kraftigt Mandskor, se alle de mange, mange unge Studenter foran sig — det var et af de Øjeblikke

og en af de Stemninger, som næppe komme igen. Marskalkerne med de røde Akselskjærf bar nu Fanen ud, hele Forsamlingen rejste sig, medens Studenterne istemmede: „Spar-somt i Norden vi Blomster finde“ Atter gik vi ud, men denne Gang ikke saa højtideligt, som da vi kom

Oppe i Salen kom selve Hs. Excel. Kultusministeren hen og hilste paa mig — Rektor, Prof. Reiss, talte ogsaa med mig . . .

Frk. Helms, Anna Mathea Richardt og jeg, ledsagede af en Senior bleve nu puttede i en Vogn og saaledes kørte vi alle til Studenterforeningen — her førtes vi op i et Værelse, Læsestuen, hvor der var dækket et langt Bord med Champagne- og Portvinsglas, samt store Overflødhedshorn. Hele Sangforeningen var her til Stede, samt Honoratiores: gamle Hartmann, Ploug, Helms, Lange-Müller, Kultusministeren, Rektor Prof. Reiss, Prof. Ussing o. fl. Madvig bød Velkommen paa Damernes Vegne, man drak Glas baade med dem, man kendte, og dem, man ikke kendte. — Møldrup opfordrede mig til min Forfærdelse til at underholde Kultusministeren, hvad jeg da ogsaa blev nødt til, og det gik da ganske godt. — Vi bar Overflødhedshorn rundt til Studenterne, og Alt var saare fornøjeligt. Champagnen flød, og Talerne fulgte ovenpaa hinanden — det Hele staar for mig som en Glædesrus — jeg kan umulig samle det. Endelig brød man op, Gæsterne først, *vore* Gæster, der takkede os for i Dag. Vi fik da atter Ordre til at samle os og marchere to og to ned ad Trapperne — her stod fuldt af Studenter, der raabte Hurra for os, alt som vi passerede. Fire og fire kom vi nu i hver Vogn og kørte bort under Hurraraab og Viften med Lommetørklæder og Hatte fra Studenterne — det er det mest storartede, jeg har været med til — og i Morgen Aften begynder vi forfra igen, det er ligesom et Æventyr. Jeg maatte skrive ned i Aften om det altsammen — det var ikke til at holde ud at sidde alene med al den Feststemning. — Hvor det er herligt at være ung! — men jeg nyder ogsaa min Ungdom — og i Morgen skal jeg danse — danse — danse

Ballet.

Ballet var storartet — snarere over end efter Forventning. Jeg dansede umaadelig meget — foruden de almindelige Danse havde jeg ikke mindre end 6 Ekstradanse besat, og endda maatte jeg afslaa forskellige Anmodninger. Hele Studenterforeningen var lavet om — saa fin, at den ikke var til at kende igen. Magnella og Hother, som jeg fulgtes med, morede sig ogsaa glimrende. — Det mindst morsomme var Spisningen. — Naa! Den Tid gik jo, og saa blev det kun desto morsommere bag efter. Jeg dansede og dansede og var saa godt som ikke af Gulvet — jeg var jo tilmed Komitedame og var mærket med en lille Kokarde i den Anledning. Først Kl. 3¹/₂ kom vi hjem.

Frokosten.

Næste Dag fortsattes Festlighederne med en Frokost for en Del af Komiteen hos Jensens paa Opfostringshuset — nærmest til Ære for Sønderjyderne. Stemningen var meget høj og rigtig hyggelig. Til Slut bleve alle hundrede Drengene stillede op i Legesalen. Forstanderen talte nogle Ord til dem om Sønderjyderne og de sang Fædrelandssange og raabte Hurra, det Hele var meget kønt og stemningsfuldt. Til Slut sagde Forstanderen, at i Anledning af Festen skulde Drengene have Boller til Theen og opfordrede dem til at raabe Hurra for Bollerne — og det kan nok være, at de kunde det. — Frk. Skau var det meget interessant at tale med, man fik et saa levende Indtryk af Forholdene dernede. Endelig skiltes vi meget fornøjede og kom hjem Kl. 4.

Teatret.

Kl. 6 kom Margrethe Falk-Jensen med sin Sønderjyde og hentede mig, og vi rullede da for tredje Gang til Studenterforeningen. Her samledes vi med den øvrige Del af Selskabet, 30 i Tallet, i Senioratsværrelset. — Prof. Helms var med som Duenna. To Seniorer (H. P. Hansen og Valløe), nogle ældre

eller unge Kandidater, samt en Del af Komiteen var Selskabet. Vi vandrede saa Alle hen til Teatret og placerede os i Balkonens Pladsloge. Stykket var just ikke det heldigste at se paa en saadan Aften, det var „Macbeth“, og gruelig uhyggelig var det — Frk Ploug og jeg greb fat i hinanden paa de værste Steder.

Efter Forestillingen kom det Bedste: En Aften i Studenterforeningen. Det var nærved at være Kronen paa det Hele. I Sangforeningens Lokale slog vi os ned ved et langt Bord — spiste først til Aften, og saa kom der til vor store Jubel — tre Puncheboller ind paa Bordet. Jeg sad imellem Prof. Helms, Frk. Helms, Frk. Ploug og Madvig — ubetinget den morsomste Plads ved Bordet. Der sad vi, i Studenterforeningen, drak Punch af brændende Boller, sang af Foreningens Sangbøger (bl. a. „Forening, Forening, hvad er dog din Mening, for Damer i Aften Du aabner din Bo“ — og mange andre), Taler blev der holdt, og de Gamle vare helt Unge. — En storartet Aften, som aldrig kommer tilbage — og som vist ikke mange unge Piger opleve. Lidt over 12 brød vi op. — Disse Dage ville altid staa uforglemmelige i min Erindring — en Fest akkurat som i de gamle Æventyr, der varer i tre Dage — denne var nærved at vare tre Nætter med.

Fredag d. 16. Februar var et Par Udvalgte af Damekomiteen, hvoriblandt jeg, indbudt til en lille Middag hos Plougs. Et Par Dage før modtog jeg en højst mærkværdig Indbydelse uden Underskrift; efter at have ærgret mig og spekuleret en Del, kom jeg endelig til det Resultat, at den maatte have noget med Komiteen at gøre, og følgelig vandrede jeg op til Frk. Helms. Hun erklærede straks, at den maatte være fra Plougs og fremviste en Invitation med samme Indhold og Haandskrift som min, dog med en Underskrift. — Jeg akslede da mit Skind og gik til Plougs for at takke — ikke ganske rolig, før jeg var blevet modtaget. Fru Ploug var imidlertid meget elskværdig — men uhyre aparte.

Til Middagen var indbudt Senioratet, de Sønderjyder, der

endnu ikke var rejst, Frk. Helms, H. P. Hansens Søster, Margrethe Falk-Jensen — samt 4—5 af Schepeleterns Børn, Stud. Helms og et Par andre Herrer og Damer.

Morsomt var det at sidde ved Plougs Bord, at være i den Mands Hus, som man saa ofte har hørt omtalt. Han var overordentlig elskværdig og holdt ikke mindre end tre Taler. Foran hver af Damernes Kuvert stod en lille Buket med en Dannebrogssløjfe, — jeg havde Kraenckel tilbords. — Efter Bordet indfandt Hartmann, Spillemanden, sig — og nu svang vi os lystigt til Musikkens Toner lige til Kl. 12. Jeg morede mig aldeles storartet. — Fru Plougs Søster, Komponisten Heises Enke, kom lidt derhen. Hun var en meget smuk gammel Dame — det morede mig at se paa hende og tænke paa: „Nys Rosen udsprang“. — Derimod havde jeg lidt ondt for at tænke mig Fru Ploug som „tyve Aar“. — Jeg var meget glad over at være bedt med — da jeg gik, sagde Fru Ploug: „det har fornøjet mig saa meget at se Dem“ — og det glædede mig. — Hun ser højst aparte ud, men er meget interessant at høre paa; umaadelig klog er hun sikkert — hun ser unægtelig mere ejendommelig og original ud end Manden. —

Det var Slutningen paa den berømmelige og fornøjelige „Fane-Uge“ og at jeg aldrig glemmer de Dage, det er sikkert. Det Hele er blevet mere storartet, end jeg nogen Sinde havde drømt om.

Hermed ender Beretningen. Der er, som man seer, Liv og Fart i den, brusende Livslyst og frisk Ungdommelighed. Men hvem kunde ane, at „de kommende Tider“, til hvilke Emmy havde gjort disse Optegnelser, for hendes eget Vedkommende kun skulde blive lidt over et halvt Aar?

— Emmy var nu 21 Aar gammel og i en stærk indre Udvikling. Paa Tegneskolen gjorde hun gode Fremskridt og var begyndt at male efter levende Model. Kunstneriske Prentioner havde hun dog ikke, drømte ikke om at blive Kunstnerinde, men dyrkede Kunsten alene for dens egen Skyld,

for den Glæde og Interesse, hvormed den fyldte hendes Sind, og hverken hendes Moder eller jeg søgte at vække nogen større Ærgjerrighed hos hende. Ligeledes studerede hun Kunsthistorie med Iver og hørte Julius Langes Forelæsninger.

Paa Tegneskolen tilbragte Emmy lykkelige Timer, hun var fuld af Munterhed og Skæmt, og skulde der holdes en liden Festlighed, var hun den, som førte an, og hun var ikke bange forat skrive en Sang eller holde en lille Tale. Til andre Tider kunde hun være indadvendt og grublende, som hun i det Hele nærmest var en contemplativ Natur, der var mere tilbøielig til at stille sig beskuende og tænkende overfor Livet end til at gribe handlende ind deri. Dog var hun altid flink og paalidelig i sin daglige Gerning og viste et hurtigt Nemme, ogsaa er det jo muligt, at hun i senere Aar under lykkelige Livsvilkaar kunde have udviklet sig i mere praktisk Retning i Lighed med sin Moder. I sin daglige Færd var hun livsglad og munter, og i hendes klare brune Øine afspejlede sig en Sjælens Reenhed og Uskyld, der gjorde stærkt Indtryk paa hendes Omgivelser. Emmy var høi og slank, let og yndefuld i sine Bevægelser; i hendes ydre Optræden vare Hovedtrækene rolig Selvbeherskelse og blid Ynde blandet med et Skjælmeri, som af og til funkledede frem i det milde Blik. Det var med fuld Føie, at hun i en Skaaltale ved en Familiefest blev betegnet som „en velgjørende Personlighed“, thi den Fred og Sjælero, som var øver hende, virkede godt paa dem, der kom i hendes Nærhed. Og naar hun en Sommermorgen kom hjem fra et Lawn-Tennis-Parti, hvori hun deltog med nogle Veninder og unge Venner, og med sin Kâtscher i Haanden, med blussende Kinder og funklende Øine traadte ind og hilste Godmorgen, da var det, som om Ungdom, Skjønhed og Livsglæde traadte ind i Stuen og lysnede op derinde.

Saaledes var Emmy. Livet laa aabent for hende, og Alt syntes at tyde paa en lykkelig Fremtid med rige Muligheder i sit Skød.

XX

I FREMMEDE STÆDER OG LANDE

Et af Emmys mest levende Ønsker var at komme til Udlandet navnlig for selv at see Noget af den store og rige Kunst, hvorm hun havde hørt og læst saameget, og som i saa høi Grad havde vakt hendes Interesse. Det havde ogsaa været paa Tale at lade hende gjøre Følgeskab paa en saadan Udflugt. Nu tilbød der sig uventet en Leilighed dertil.

I Sommeren 1894 feirede Universitetet i Halle sit 200-aarige Jubilæum. Som Skik og Brug er ved saadanne Leiligheder udstedtes Indbydelser til andre Universiteter om at lade sig repræsentere ved denne Fest, deriblandt ogsaa til Københavns Universitet. Da Halle særlig er bleven berømt ved sine theologiske Studier og den Indflydelse, som derigjennem er udøvet over den protestantiske Christenhed, fandt man det rigtigst at lade vort Universitet repræsentere ved en Theolog, og det blev da overdraget til mig at overbringe en Lykønskings-Adresse.

Da jeg fortalte Elisabeth dette, tilføiede jeg, at da Festen faldt midt i Sommerferien, kunde vi benytte Leiligheden til en liden Udenlandsreise og medtage Emmy. Elisabeth blev meget glad herover, og nu blev Emmy kaldt ind, fik Plads i Gyngestolen, hvorefter jeg høitideligt meddelte hende, at nu skulde hun faa et længe næret Ønske opfyldt og gjøre en Udenlandsreise med os. Ved disse Ord var Emmy heelt ude af sig selv, sprang op og kastede sig om min Hals, idet hun erklærede, at det var det deiligste, hun kunde tænke sig. I de følgende Dage begyndte vi at drøfte Sagen nærmere og at

lægge en Plan for Reisen. Her vise det sig nu, at Hver havde sine Ønsker. Jeg vilde helst gjøre en mindre Reise i Mellemtydsklands skjønne Bjergegne med Festen i Halle som Centrum — Emmy ønskede mest at besøge et af de store Kunst-Centrer med herlige Bygninger og Malerisamlinger — Elisabeth endelig længtes efter de skinnende hvide Snebjerge, som hun mindedes fra vor første Reise, og som med deres rene Høihedspræg havde præntet sig uudsletteligt i hendes Erindring. Efter nogen Tids Forhandling blev Planen lagt saaledes, at Hver især kunde faa sit Ønske opfyldt: vi skulde i Slutningen af Juli gjøre en Reise i Harzen, hvor Elisabeth og Emmy skulde tage Ophold i en skøn Egn, medens jeg deltog i Festen i Halle, derfra skulde vi reise til München, hvor Emmy skulde studere de store Kunstsamlinger, og endelig slutte i Tyrol, hvor Elisabeth kunde fryde sig ved Synet af de majestætiske Alpe-tinder. Paa nærmere Forespørgsel hos kyndige Folk havde jeg faaet at vide, at den lille By Partenkirchen i Øvrebaiern lige ved Indgangen til Alperne kunde være et fortræffeligt Hvilested for nogle Dage paa Veien til Tyrol.

Og nu begyndte de glade Forberedelser til Reisen. Emmy var i fuld Virksomhed med at studere Lübkes Kunsthistorie og høre Langes Forelæsninger samt gjøre Udtog af begge, der skulde medtages og tjene til fornøden Oplysning. Paa Tegneskolen havde hun fortalt om denne mærkelige Begivenhed, men kom temmelig slukøret hjem derfra og sagde: „Tænk Dig, Far, de blev ikke det allermindste forbausede, men tog det som en Hverdagsbegivenhed — var det dog ikke underligt?“ Saa var der jo endelig det nødvendige Udstyr med Reisedragter, hvilket var en meget fornøielig Sysselsættelse for hende og hendes Moder, medens jeg med velvillig Hjælp af Professor Ussing bragte den latinske Adresse istand, som jeg skulde overbringe til Halle fra vort eget Universitet.

Ved Pintsetid foretog Elisabeth og jeg en Rundreise til Fyen og Jylland forat hilse paa Slægt og Venner, inden vi tiltraadte Udenlandsreisen. Elisabeth var flink og rask, og da man leilighedsvis spurgte hende, om hun ikke følte sig noget

træt af de forskjellige Udfærder, svarede hun leende: „Føle mig træt? nei det er noget, jeg heldigvis ikke kjender til!“ Emmy tog over til et længere Besøg paa sine kjære fynske Præstegaarde og fandt hos sine unge Veninder større Skjøn-somhed, naar hun talte om sin mærkelige Reise, end hun havde fundet paa Tegneskolen i Kjøbenhavn.

Endnu skulde jeg have theologisk Embedsexamen fra Haanden, og vi vare allerede komne et godt Stykke ind i Sommerferien. Men uheldigvis faldt det nu ind med slet Veir, vældige Tordenbyger afløste hinanden, og fra Tydskland lode Efterretningerne endnu ugunstigere om ustandseligt Regnveir. Under disse Forhold følte jeg ikke megen Lyst til at tiltræde Reisen, men foretrak at opsætte den nogle Dage, indtil en bedre Veirperiode indtraadte. Denne lod imidlertid vente paa sig, og da mine to Reisefæller med hver Dag, der gik, bleve mere utaalmelige efter at komme afsted, maatte jeg tilsidst trods Regn og Væde give efter. Fredagen d. 20. Juli kjørte vi fra vor Bolig i Lykkesholms Allee, paa Jernbanestationen mødte min kjære Svigermoder forat tage Afsked med os. Da hun atter kom hjem, sagde hun: „Der reiste tre glade Mennesker!“

Reisen gik over Korsør og Kiel til Hamburg. Jeg havde valgt denne Vei, fordi det var ad den, jeg første Gang som ung Candidat var reist til Udlandet, ensom og med noget trykket Sind over at have forladt det gode Fædrehjem — nu reiste jeg atter, men ikke ene, jeg førte Hjemmet med i min Hustru og Datter. Søen var rolig, Maanen lyste mat i den lyse Sommernat. I den aarle Morgen gik vi i Land i Kiel, hvor jeg fandt Banegaarden uforandret, som jeg havde seet den for 34 Aar siden, da jeg første Gang traadte ind i den, urolig og forventningsfuld over alt det Nye, som nu skulde vise sig for mig.

I rask Jernbanefart gik det til Hamburg. Ved Klosterthor stege vi ud, vi havde et Par Timers Hvil. Vi toge Plads under de grønne Træer, det var en frisk Sommermorgen med klart Solskin. Emmy fik sin Skizzebog frem, og en Kone, der ved

et Bord i Nærheden nød sin Frokost med et underligt gnavent Udtryk i Ansigtet, blev det første Offer for hendes Tegnelyst. Rundt om os rørte Livet sig i lystig Tummel; elektriske Sporvogne, som vi ikke havde set før, ringede, Drosker fore frem og tilbage, og mellem dem pilede travle Fodgængere afsted. Emmy saae med straalende Øine paa alt dette, hun var jo nu kommen til Indgangen af den store, deilige Verden, der skulde oplade sig for hende med alle sine Herligheder. „Er Du glad, Emmy?“ spurgte jeg. „Ja det er jeg!“ svarede hun og saae saa lykkelig ud, som om hun skulde reise lige til Paradis. Det skulde hun jo ogsaa, men rigtignok paa anden Maade, end Nogen af os kunde ane.

Saa gik Reisen videre til Bremen, hvor vi skulde besøge P. I. Willatzen, der havde oversat mine Fortællinger paa Tydsk og derved skaffet dem en vid Læsekreds. Veiret var atter slaæet om til øsende Regn. Under dryppende Paraplyer toge vi Raadhuset og den store Roland i Øiesyn, den sidste vakte i høi Grad Emmys Forundring og Moro. Saa toge vi ud til Willatzen, hvor en varm Velkomsthilsen og hjertelig Gæstfrihed hurtig bragte os til at glemme det daarlige Veir. Han var en Mand paa 70 Aar, men fuld af ungdommelig Begeistring over nordisk Sprog og Literatur, til hvilken han havde udbredt Kjendskab gennem sine flittige Oversættelser*). Han havde været to Gange gift og levede nu som Enkemand med sine to Døttre i en lille Villa. Disse vare omtrent jævnaldrende med Emmy, der ligesom Elisabeth hurtig fandt sig hjemme i det gæstfri Hus. Efter en munter Samtale ved Aftensbordet førte vor gæstfri Vært os hen i „Rathauskeller“, i hvis festlig oplyste Haller der var propfuldt af Mennesker, der samlede i Smaaklynger omkring Bordene drak den gyldne Rhinskvin. Vi toge Plads i Mængden, fik ligeledes et Par Flasker Rhinskvin, og morede os med at betragte det lystige Liv, der rørte sig omkring os som en ustandselig Summen og Brummen, i hvilken der blandede sig høirøstet Samtale og stærke Latter-

*) See et kort Erindringsord over ham i Berlingske Tidende f. 21. December 1898.

udbrud. Det Hele var et overmaade fornøieligt Reise-Indtryk, hvilket særlig Emmy nød med hele Nyhedens Overraskelse.

Et Par Dage tilbragte vi i Bremen, hvor Willatzen utrættelig førte os om og viste os den gamle Hansestads Mærkværdigheder, deriblandt den store og omfangsrige „Bürgerpark“. Den var Borgernes Stolthed, anlagt for et Par Aar siden og omdannet til en engelsk Park, med skyggefulde Gange og vide Udsigter til Byen og dens mange Taarne. Derefter fortsatte vi Reisen til Hildesheim og Godslar, hvor de mange Kirker og prægtigt udstyrede Huse i Forening med den nylig istandsatte gamle Keiserborg gave et fyldigt Indtryk af Middelalderen. Veiret var omskifteligt, snart stærk Hede og saa atter Regn og køligt Graaveir.

Saa lagde vi Veien ind i Harzen, bestege Burgberg og gjorde derfra en lille Fodvandring over „die Rabenklippen“ til Ilsenburg. Det var smukt Solskinsveir, Granskovene duftede lifligt, og Brocken med de omliggende Høider laa i et blaaligt Skær. I det idylliske Ilsenburg hvilede vi ud en Dags Tid, i det varme Sommerveir leirede vi os under de løvrige Træer og fulgte Ilseflodens muntre Løb, naar den sprudlende og skummende foer hen over Stene og Klipper. Om Eftermiddagen gjorde vi en længere Vandring til Ilsenstein, leirede os paa de smukke Udsigtssteder, hvor Emmy læste høit for os af Heines Digte, som hun havde kjøbt i Bremen og nu nød med dobbelt Glæde paa selve de Steder, hvilke Digteren har forherliget med sine Sange.

Fra Ilsenburg gik Reisen til Thale. Jeg havde leiet en Wienervogn, og nu havde vi en herlig Kjøretur midt igjennem Harzens skønne Egne, snart gjennem Skove, hvor Sollyset spillede ind mellem dunkle Skygger, snart med aabne vide Udsigter til Bjergene. Ved „Steinerne Renne“ standsede vi og stege ned i Kløften, hvor Floden bruser vildt over Klippestykker, medens Bjergvæggene hæve sig steilt til begge Sider — et vildt romantisk Bjerglandskab til stor Fryd for Emmy. Saa kjørte vi videre til Rübeland, hvor vi til Forandring stege ned

i Jordens Dybder, hvor hverken Sol eller Maane lyser. Det var den store Hermannsgrotte med sine mærkelige Levninger af fossile Dyr, som vi gennemvandrede og besaae ved Faklernes Skin. Atter gik Farten videre over Blankenburg med de smukke Villaer; vi mødte en Zigeunerfamilie, en ung barbenet Pige og en Dreng gik rask i Spidsen, bagefter kom Forældrene slæbende paa deres fattige Eiendele. Veiret begyndte at graane og Himlen at overtrækkes; Kl. 5 naaede vi Thale, hvor Kjøreturen endte. Her skulde Elisabeth og Emmy tilbringe nogle Dage i Ensomhed, medens jeg tog til Halle forat deltage i den store Jubelfest.

Og saa kom den store og smukke Universitetsfest i Halle. Jeg havde faaet en overmaade venskabelig Skrivelse fra Dr. Dittenberger, Professor i classisk Philologi, med Anmodning om at tage Ophold i hans Hus under Festen, da han og hans Familie vare ivrige Læsere af mine Digtninge og derfor satte stor Pris paa, om jeg vilde tilbringe nogle Dage hos dem. Med Tak havde jeg taget mod Indbydelsen og begav mig Onsdag 1. August paa Reisen. Kl. 1 kom jeg til Halle, hvor Alt var i travl Virksomhed til Festen. Forgæves søgte jeg efter en Droske — alle Vogne vare optagne af Studenterne, der nu skulde vise sig i deres fulde Herlighed. Saa maatte jeg begive mig til Fods ind i den fremmede By, hvis Gader og Huse vare rigt smykkede med Krands, Blomster og Flag. Med nogen Besvær fandt jeg Veien til Dittenbergers, hvor jeg blev modtaget af hele Familien med stor Hjertelighed, som om jeg var en gammel Ven og Bekjendt. Man anviste mig et stort og luftigt Værelse med fri Udsigt over store Haver, og viste mig saa stor Opmærksomhed og venlig Imødekommen under hele mit Ophold, at jeg følte mig ganske som hjemme og kun ved det fremmede Sprog mindedes om, at jeg var i Udlandet.

En stor Mængde Gæster vare ankomne til Staden ikke blot fra de europæiske Universiteter men ogsaa fra Amerika og Asien. Om Aftenen holdtes et Velkomstmøde, hvor Universitetets Rector, Professor Dr. theol. Bergschlag hilste paa de

Fremmede og meddelte nærmere Bestemmelser om Festens Ordning. Da Mødet var sluttet, overværede vi et Fakkeltog, som Studenterne bragte Prinds Albrecht af Preussen, der var mødt til Festligheden som Repræsentant for Keiseren. Her udfoldede den studentikose Herlighed sig i al sin Glands: Studenternes Førere kom kjørende i Vogne med fire Heste for (mindre kunde ikke gjøre det), de vare iførte en Slags Uniformsfrakker, hvide Benklæder, lange Rytterstøvler og de bekjendte smaa Huer paa Hovedet, mellem Vognene gik lange Skarer af Fakkeltogførere. Det lange Tog syntes aldrig at skulle faa Ende, da en umaadelig Menneskestimmel havde samlet sig om det og oftere brød ind i det, saa at der efter en Stunds Forløb, naar man troede Alt var endt, kom nye Vogne med Firsband og nye Rækker af Fakkeltogførere.

Den egentlige Jubelfest afholdtes Torsdag d. 2. August og indledes med en Gudstjeneste i Domkirken, hvor en stor Cantate med Orgelmusik blev sunget. Derefter fulgte den akademiske Fest i Universitetets Festsal paa sædvanlig Vis med en Festcantate og en Tale af Rector universitatis. Saa overrakte Adresserne fra de forskjellige Universiteter, først de tyske, derefter de fremmede; disse vare ordnede efter Landenes Begyndelsesbogstaver, og da Danmark kom først i Rækken, havde jeg den Ære at overrække den første Adresse fra Udlandet med en kort Lykønskning. Derefter fulgte de øvrige Adresser, som ligeledes bleve modtagne af Rector. — Senere paa Dagen holdtes en stor Festmiddag i det nye Raadhus, til hvilken Universitetets Æresgæster vare indbudne. Dagen sluttede med en stor Folkefest i „die Prissnitz“, en Park udenfor Byen, hvor der var Militærmusik og Masser af øldrikkende Mennesker. Da Mørket faldt paa efter Solnedgang, afholdtes en Illumination paa Saalefloden. Kulørte Lamper tændtes rundt omkring saavel i Land som i Baadene, fra forskjellige Sider lød Musik, men mærkelig nok hørtes ingen Studenter-sange. Vi lagde ud i en Baad paa Floden og nød i den stille lune Augustaften det festlige Skue af de mange Lys og Lamper, der spillede sig i de mørke Vande, medens Giebeisenstein

viste sig i det Fjerne i bengalsk Belysning. Det Hele var en virkningsfuld og storartet Vand- og Lysfest. Langsomt roede vi tilbage til Byen, kom atter her op i en vrimplende Menneskestimmel og maatte, skjøndt det var seent, slukke Tørsten ved endnu et Glas Øl. Alle Sporvogne vare fulde, saa vi maatte gaae den lange Vei til vort Hjem, som vi omsider naaede dygtig trætte efter Dagens Anstrængelser.

Den næste Dag, Fredag 3. August, fandt Doctorpromotionen Sted. Vi samledes Kl. 9^{1/2} i Universitetets Aula, hvor vi ordnedes i en storartet Festprocession. Mange af Deltagerne, Doctorer og Dekaner fra de forskjellige Universiteter, bare røde Kapper og Baretter eller brogede Talarer i middelalderlig Stil. Saa vandrede Processionen gennem de festlig smykkede Gader, i hvilke alle Vinduer og Balkoner vare tæt besatte med Tilskuere, medens store Folkeskarer havde samlet sig overalt, hvor Festtoget skred frem. I Spidsen gik Universitetets Rector, Professor Bergschlag, derefter forskjellige høie Statsebedsmænd og saa det lange Tog af Professorer og Doctorer. Jeg kom efter de engelske Doctorer og fulgtes med Professor Opel fra Paris, bekjendt Assyriolog, han var den eneste Repræsentant fra Frankrig, som jeg var det fra Danmark. En Regnbyge trak op og truede stærkt men drev heldigvis over, og nu blev det frisk Sommerveir, og Solen lod sine gyldne Straaler spille over al den festlige Pragt, som udfoldedes.

Toget begav sig til „die Marktkirche“, hvor Høitideligheden skulde foregaae. Den indlededes med Orgelmusik og Cantate, hvorefter Rector holdt Festtalen, hvori han gav en Oversigt over Universitetets Historie. Derefter traadte de forskjellige Dekaner frem og holdt en kort Tale, hvorefter de satte Doctorhatten paa Hovedet og med høi Røst creerede de nye Doctorer. Dekanus for det medicinske Facultet glemte at sætte Doctorhatten paa sit Hoved, men blev med høie Raab af Tilhørerne mindet derom. — Om Eftermiddagen Kl. 4 fandt Universitetets Festmiddag Sted paa Skydebanen. Den var imidlertid ikke saa vellykket som den øvrige Fest. I den store Sal var nemlig firehundrede Deltagere samlet, og mellem disse

førtes snart en saa livlig Samtale, at man ikke kunde høre Ørenlyd. Heldigvis havde Komiteen været saa betænksom at lade saavel Navnet paa Talerne som Skaaltalernes Æmne trykke paa Spisesedlen, saa at man paa den Maade kunde følge med og vide, hvad det var, man skulde raabe Hurra for. Men iøvrigt var Alt et brusende Hav af Røster, blandet med Klirren af Glas og Tallerkener, og Stemningen var meget høi. Større Udbytte havde jeg af en Sammenkomst i Haven efter Bordet, til hvilken det theologiske Facultet havde indbudt deres Colleger fra de andre Universiteter, og hvor man ved en Kop Kaffe og en Cigar fik en fornøielig Samtale med forskjellige bekendte Theologer. Herfra gik vi Kl. 10 om Aftenen over til „die Keilbahn“, hvor der var opført en stor Festhalle, i hvilken en „allgemeiner Studentencommers“ fandt Sted. Her havde jeg den Glæde at mødes med de svenske og norske Udsendinge, hvilke jeg hidtil ikke havde truffet sammen med. Atter her gav Glæden sig Luft i en øredøvende Larm. Begeistrede Taler holdtes og fulgtes af dundrende „Hoch“, og Studenterne sang deres Sang med dragne Kaarder under en ubeskrivelig Jubel. Tilsidst blev det os dog for meget af denne „ungeheure Heiterkeit“, og sammen med Prof. Dittenberger og et Par Colleger gik jeg over til Hotel Stadt Hamburg, hvor vi toge Plads under Træerne i Haven og ved et Glas Øl førte en hyggelig Samtale. Sommernatten var lun og stille, Øllet var godt, og Tiden løb let og fornøielig mellem os, saa Klokken blev henved Et, inden vi brøde op og begave os hjem.

En særlig Glæde havde jeg ved disse festlige Sammenkomster: det var alle de mange „kjære Læsere“, som kom og hilste paa mig. De kom i skarevis, den ene efter den anden forat bringe mig deres Tak for disse „reizende Erzählungen“. Saa snart jeg havde taget Plads ved et af Festbordene, rygtedes det strax, hvem jeg var, og først begyndte Naboer og Gjenboer, derefter de fjernere siddende at hilse paa mig og bede om Tilladelse til at overbringe min Hilsen til deres Hustruer, Døttre og andre hjemmeværende. Ved Siden af Universitetets

store Jubelfest var dette en lille privat Jubelfest til ikke mindre Glæde for mig end for de venlige Deltagere.*)

Medens jeg i fuldt Maal nød Festens Glæder i Universitetsstaden, tilbragte Elisabeth og Emmy Dagene i landlig Ro og Stilhed i Thale. Et Brevkort bragte mig Bud og Hilsen fra dem:

Hubertusbad-Thale. 1ste August.

Kjæreste Ven! Jeg haaber, at Du er vel ankommen til Halle og har det godt i alle Maader. Du er sikkerlig blevet vel modtaget, har faaet Dig en god Passiar, forhaabentlig faaet Tid til at hvile Dig og skal nu snart til Universitetet. For os er Dagen gaaet udmærket; vi gik først til Posthuset, hvor vi fandt Breve fra Margrethe og Carl — Alt vel. Skjøndt Emmy saae meget pessimistisk paa Veiret, steg vi dog op paa Hexenplatz med Bøger, Tegneapparater og Strikketøi, og vi fik en deilig Tur. Opstigningen, der gaar i Zigzag lidt forbi „Waldkater“, var ensformig og lang, men deroppe var storartet, og Nedstigningen til den anden Side frembød den ene Overraskelse efter den anden med Udsigter over deilige skovbegrøede Bjerge og morsomme Klippedannelser. Veiret graat med enkelte Solstraaler. Vi spiste til Middag deroppe og vare borte fra Kl. 11 til Kl. 6. — Nu kom Emmy; hun har siddet i Læseværelset og læst en storartet Velkomsthilsen til alle Gæster fra Halle, der

*) Hertil kan knyttes en Lykønskning, som et Par Aar senere sendtes mig, saalydende:

Provins Hannover, Ostfrisland 1. Mai 1896.

Im Verein mit unsern benachbarten Pastorenfamilien gestatte ich mir Ew. Hochwürden zum 3. Mai, Ihrem Geb.tage, einen wohlgemeinten Glück- und Segenswunsch zu senden. Wir geniessen in wissenschaftlicher Arbeit und in Familienkreise und -kränzchen Ihre in's Deutsche übertragenen Werke mit hohem Genuss und Segen und möchten Ihnen auf diesem Wege einen warmen Dank für Ihre Gaben übermitteln. Dabei beseelt uns der lebhafteste Wunsch, dass der Herr der Kirche Sie noch lange zum Segen Ihres Vaterlandes und unserer Kirche mit den zur Arbeit notwendigen Lebensgütern ausstatten möge. Als Pendant zur Sittenlehre würde die Kirche eine Glaubenslehre dankbar begrüßen! — Genehmigen Sie wohlwollend diesen Gruss und Wunsch!

J. H. Voss. P.

smykker sig som en Brud; jeg skal ned og læse den. — Lev vel og de allerkjærligste Hilsener fra Emmy og din egen E.

Den store Jubelfest var nu endt, men tilbage stod endnu en lille Efterfest i Wittenberg, hvis gamle berømmelige Universitet i Aaret 1815 blev forenet med Halle, som egentlig fører Navnet Halle-Wittenberg. Byens Raad havde sendt en venlig Indbydelse til ogsaa at gjæste dens Stad, og en Kreds af Festsdeltagerne efterkom den. Efter to Timers Jernbanefart ankom vi til den lille By med de store Minder fra Reformationen. Veiret var ustadigt, af og til faldt Regnbyger. Efter en festlig Modtagelse paa Banegaarden blev der indtaget en Frokost paa Hotellet, hvor der udvexledes Hilsener og Skaaltaler. Derefter førtes vi rundt i Staden forat see de minderige Steder. Byens Borgere, smykkede med gule Baand i Knaphullet, havde paataget sig at være Veivisere for os. En brav Haandværker fulgtes med mig og viste mig om. „Der er Huset, hvor Luther boede,“ sagde han, „og der er Philip Melanchtons Hus,“ og da vi vare komne et Stykke længer frem, vedblev han: „og i det Hus boede den danske Prinds Hamlet, da han studerede i Wittenberg.“ Paa min Indvending, at den sidste var jo en opdigtet Skikkelse, svarede han overrasket: „Ja saa, det vidste jeg ikke. Men De maa undskylde — jeg er jo kun en læg Mand og har ikke studeret.“ Saa fortsatte vi vor Vandring, besøgte Slotskirken og saae Døren, hvor de berømte 95 Theses nu ere støbte i Jern, dvælede ved Luthers og Melanchtons Grave og besøgte senere Luthers Hus og saae Auditoriet, hvor hans Forelæsninger tændte Ild og Lys i saa mange Unge, der senere bare de nye reformatoriske Tanker viden om Lande. De store og rige Minder i Forening med den hjertelige Modtagelse af Byens Borgere dannede en smuk Slutning paa den skjønnede og prægtige Universitetsfest.

Da denne var forbi, og de talrige Deltagere droge hjem Hver til Sit, saa der atter blev Plads i Staden, ankom Elisabeth og Emmy fra Thale. Paa mit Spørgsmaal, hvorledes de havde havt det, svarede Emmy: „Aa jo, Tiden gik jo ganske

godt for os. Mor har hele Tiden talt om Dig, hvor Du nu kunde være, og hvad Du nu tog Dig for.“ Nu var Glæden dobbelt stor ved atter at være sammen, begge bleve venligt modtagne i Prof. Dittenbergers Hus, Emmy gjorde en Vandring gennem den festsmykkede Stad med de to unge Døttre og imponerede dem ved sit Kjendskab til de forskjellige tyske Ølsorter, hvilket hun havde erhvervet ikke ved umiddelbar Nydelse, men ved et flittigt Studium af Skiltene rundt om paa Ølstuerne. Til Gjengæld var hun ikke mindre imponeret ved Synet af de tyske Studenter med vældige Skrammer i Ansigtet, Frugten af udvist Tapperhed i deres Dueller.

Næste Formiddag aflagde vi et Besøg i de berømte Franckeske Stiftelser, hvis Direktør viste os om med stor Forekommenhed. Derefter toge vi Afsked med Prof. Dittenberger og hans Familie, i hvilken jeg havde befundet mig saa vel, og saa dampede vi atter ud i Verden til Thüringerwald, hvor vi sloge os til Ro, forat jeg kunde udhvile efter Festtummelen i Halle. I deiligt Sommergeir gjorde vi en Vandring langs den skummende Schwarzafloed op til Schwarzburg. Om Aftenen overværede vi en Concert paa Torvet i Blankenburg, ved hvilken en utrolig Mængde Børn vrimlede frem fra alle Sider, det var, som om de skød op af Jorden, og hoppede og dandsede om paa Torvet til Musikens glade Toner. Emmy fik hurtig sin Skizzebog frem og tegnede et Billed af Concerten i Blankenburg med den glade Børneflokk dandsende om Musikken.

I Nürnberg færdedes vi i Kirker og Musæer og lode os i Tanken hensætte i Middelalderen ved de mange Karnapper paa Husene og de svære Taarne og Borgmure. Særligt glædede det Emmy at finde et gammelt Hus med en Indskrift, at i dette Hus havde Luther taget Ophold paa Reisen til Worms. Elisabeth var ivrig for at købe de berømte Nürnberger Honningkager til de hjemmeværende Børn; det var ikke let at finde det rigtige Sted med de rigtige Honningkager, men hun gav efter Sædvane ikke tabt, før hun havde fundet, hvad hun ønskede.

I München fik Emmy endelig sit Ønske opfyldt at see „den

store Kunst“. Vi aflagde flittige Besøg i de herlige Samlinger, baade i Glyptotheket og i det nye og det gamle Pinakothek. Her var Rubens og Murillo i al deres rige Farvepragt, Rembrandt med sit vidunderlige Lys- og Skyggespil, og de smaa fornøielige Hollændere med deres fint udførte Malerier.

Søndagen d. 12. August overværede vi først en katholsk Gudstjeneste, senere gik Emmy i Pinakotheket, medens Elisabeth og jeg vandrede rundt i forskellige Kirker. Derefter gik vi en længere Tur gennem Münchens smukke Park, kaldet „Englischer Garten“. Det var deiligt frisk Sommergeir, Elisabeth mindedes vort tidligere Besøg her for 26 Aar siden, da vi havde mødt Julius Lange og hans Hustru og spadseret med dem her i den samme Park under fornøielige Samtaler om Kunst og Natur. Hun gik rask og let, fortalte munter og glad, medens hendes Blik dvælede snart ved Egnen og de spredte Trægrupper, snart ved den lyse, klare Sommerhimmel. Ingen af os tænkte eller anede, at dette var den sidste glade Vandring, som det forundtes os at gjøre ved hinandens Side i lys og festlig Reisetemning.

Overhovedet var Elisabeth i disse Dage fuld af en strømrende Livsglæde, der syntes at voxe med hver Dag. Hun sagde bl. A. til Emmy: „Du maa ikke tro, at jeg nyder alt dette mindre end Du, fordi jeg har seet det før sammen med Fader — tværtimod jeg nyder det dobbelt, fordi vi have Dig med at dele vor Glæde.“ Og hun var utrættelig, lige ivrig, om det gjaldt et Besøg paa Musæer og Kunstsamlinger eller en Vandring i den frie Natur.

Mandag d. 13. August forlode vi München; vi havde nær ikke faaet Emmy med, som endnu i sidste Øieblik havde travlt med at købe Photographier. Og nu gik det i rask Fart mod Syden, mod de høie Bjerge, mod Alperne. Landskabet, der i Begyndelsen var fladt, begyndte at høine sig, Formationerne bleve større og mægtigere, vi kjørte ind mellem Bjergene. Elisabeth jublede, efterhaanden som de mørke Fjelde rykkede os nærmere ind paa Livet, og de første Snetoppe begyndte at vise sig. Uafsladeligt gjorde hun Emmy opmærksom

snart paa dette, snart paa hint Bjergparti, eftersom vi rullede forbi dem eller nogle Øieblikke standsede ved en Station.

Ud paa Eftermiddagen naaede vi Partenkirchen, hvor vi vilde udhvile nogle Dage, inden Reisen gik videre til Tyrol. Efterat have faaet et Par gode Værelser i „Hotel zum Sterne“ gik vi en lille Tur forat see lidt af den morsomme lille By og dens herlige Omgivelser. Taagen hang over Bjergene og det begyndte at regne, hvorfor vi gik tilbage, og Emmy satte sig til at skrive Brev til Hjemmet.

Partenkirchen — Baiern 13. August 1894.

Kjæreste Faster!

— — Du kan rigtignok troe, jeg nyder al den Herlighed, jeg seer, baade Natur og Kunst. Imorges forlode vi München efterat have tilbragt *fire* deilige Dage der — al den Kunst, der dog er samlet i den By! Navnlig var jeg henrykt over „alte Pinakothek“, jeg naaede at komme der tre Gange (den ene Dag var der lukket) og frydede mig over at see alle de Kunstværker, jeg har læst saa meget om. Veiret var saa mærkværdigt køligt; ellers er München jo bekjendt for sin Sommerhede, saa vi vare meget heldige. Jeg tror nok, at Opholdet der vil blive et af Glandspunkterne paa Reisen for mig. Dette, at spadsere ud strax om Morgenen til en Kunstsamling, spise til Middag et eller andet Sted, hvor det passer sig — hvile lidt og saa ende om Aftenen paa en Kafe eller et Bierhaus: det er Leben! De sidste kan Du tro, der var mange af! Aldrig i mine Dage har jeg tænkt mig Muligheden af det Øldrikkeri, som Alle her præstere: det er nu udmærket Øl, og jeg kan navnlig i Varmen uden Vanskelighed sætte en Seidel Bier til Livs, hvad jeg tidligere vilde have forsvoret — men Du skulde see deres Bierhaver og Bierstuben, propfulde af Folk, der ikke nøies med en Seidel!

Partenkirchen er en rigtig Alpeby med høie Bjerge paa alle Sider, fra vore Vinduer see vi endog et rigtigt Snebjerg. Jeg har saa mange Afbrydelser i mit Brev, hvert Øieblik maa jeg hen til Vinduet forat see Bjergene dukke frem af Skyerne, det

regner nemlig, men lader til at ville høre op — saa hører jeg Bjældeklang, det er Køerne, der komme hjem, dem maa jeg jo ogsaa ud at see paa. Alt her er malerisk, har en heel anden Charakter — jeg mærker, jeg er kommen Syd paa. Naar nu bare Veiret vilde blive godt — o ve! Skyerne hænge igjen ned over Bjergene, og det er forbausende koldt.

Du er vel nu paa Kenmore — blot Du maa have det godt, lille Faster! Hvor er det dog længe siden, vi saaes — hvilken Fryd det bliver at mødes igjen! Naa, hvor jeg skal fortælle om alle mine Oplevelser, naar jeg faaer mine Skamler frem!*)

— — Vi vare nu en lille Tur ude — nei hvor Bjergene ere imponerende! Jeg var ganske overvældet ved at gaa imellem dem, og saa den morsomme By med maleriske gamle og nye Huse, Tyrolere, udpyntede Kjøreheste — man faaer rigtignok Lyst til at tegne her.

14. August.

Idag er Veiret bedre, saa vi have kunnet see os lidt om; her er aldeles vidunderligt deiligt; Byen ligger paa en Slette eller rettere en stor, stor, grøn Eng, hvorfra Bjergene hæve sig imponerende, forrest grønne bevoxede, bagved snedækkede, og saa gjør Alt et saa sydlandsk Indtryk. Du skulde blot see en Frugtbod, vi have overfor os: Abrikoser, Ferskener, Vindruer — dine Tænder vilde nok løbe i Vand, tilmed koste de (Frugterne) jo saa lidt.

Alt det jeg dog har seet! Skulde jeg fortælle om det Altsammen, kunde jeg nok skrive mange Ark fulde. Den fuldstændige Beretning maa som sagt vente, til jeg sidder paa mit — ikke just altid lige bekvemme — Sæde paa Skamlerne ved din Chaiselongue. Ja hvor er det dog deiligt at gjøre saadan en Reise, alle de nye Indtryk man faaer, og alt det man faaer Interesse for! Der er Masser af Ting, jeg skal til at studere, naar jeg kommer hjem. Det er ligesom Verden blev større, udvidede sig; rigtignok kommer ogsaa den Følelse

*) Emmy pleiede gjerne at stable et Par Skamler op og tage Sæde paa dem, naar hun besøgte sin Faster.

frem, hvor lidt man veed, har læst og tænkt, kort sagt, man føler, hvilken lille Myre man i Grunden er, men det har man vist heller ingen Skade af at faae at vide.

Med at tale Tydsk gaar det over Forventning, det vil sige, jeg galopperer afsted uden at bryde mig en Døit om Grammatiken, men de forstaaer mig, og det er jo Hovedsagen. — I Aften skal her være Concert af Nationalsangere paa vor Gasthof, jeg glæder mig til at høre den Forestilling. Saa morsom som Concerten paa Torvet i Blankenburg bliver den neppe; der bestod Størstedelen af Publikum af barbenede Børn i alle Aldere; der var livligt, kan Du tro. Naa, nu siger jeg Farvel med et Kys til min allersomdeiligste Faster; Fader beder mig hilse mange Gange, Moder skriver lidt selv.

Din Emmy.

Hotel Stern. Partenkirchen.

Kjæreste Louise! Sjelden have vi dog levet saa adskilt som i denne Sommer, og jeg længes meget efter at høre noget nærmere om Dig, men nu bliver det formodentlig ikke stort med Brevskrivning, inden vi, som jeg haaber, om en fjorten Dages Tid skulle mødes, og saa skulle vi have os en ordentlig lun Passiar om Alt, hvad vi have oplevet. Nu vil jeg blot ønske, at Du maa have det nogenlunde godt paa Kenmore. Vi haabe at finde Brev eller Kort fra Carl, maaskee ogsaa fra William i Innsbruck. — Her er vidunderligt deiligt i denne lille bayerske Landsby, hvor vi nu opholde os. Idag er her stor Fest, Marias Himmelfart; den deiligste Musik har tonet fra Kirken, og her er fuldt af Mænd og Kvinder i Nationaldragt. Fra Kl. 5 $\frac{1}{2}$ imorges have Klokkerne ringet hver halve Time, ikke just til Henriks Glæde.

Lev vel og tusinde Hilsener fra Henrik og
din hengivne Elisabeth.

Dette blev den sidste Hilsen, Elisabeth sendte til Hjemmet. Som det sees af begge Brevene, aander Alt Fred og Glæde, Emmys Brev svulmer af Reiselyst og ungdommeligt Livsmod.

To Dage efter — og hvor var Alt forandret! Fra Reiselyst og Glæde vare vi nedsunkne i den største Angst og dybeste Sorg.

Tirsdag Morgen klagede Elisabeth over Træthed, og at hun ikke fandt sig ganske vel. Jeg foreslog da, at vi holdt os i Ro og ingen Udflugter gjorde. Med Emmy gjorde jeg nogle Spadsereure og betragtede Bjergene i de forskellige Belysninger, medens Elisabeth holdt sig hjemme. Om Aftenen fandt Concerten Sted i Hotellet, som Emmy omtaler i sit Brev, og ved samme Leilighed opførtes den eiendommelige bayerske Nationaldands, den saakaldte „Schuhplattentanz“. Den dandses af en Karl og en Pige, begge iførte den smukke bayerske Alpedragt. Pigen staaer bestandig paa samme Sted men dreier sig ustandselig i en Kreds, medens Karlen dandser rundt om hende med høie Spring og vældige Klask paa Laarene, som give Gjenlyd over hele Salen. Dandsen, der som de fleste Folkedandse er et mimisk Udtryk for Elskovsforholdet, kan udføres med megen Ynde af Pigen, og med Kraft og Spænsthed af Karlen. Vi morede os meget over den ligesom ogsaa over Tilskuerne, blandt hvilke Emmy særlig udpegede fire Turister, der førte en meget hørøstet Samtale. Hun benævne dem „de fire Professorer“ eller „de fire Temperamenter“ efter deres forskjellige mere larmende eller mere stilfærdige Optræden. Saavidt jeg veed, vare de Lærere ved et Gymnasium, og saae ud til at være i 30 eller 40 Aars Alderen og havde aabenbart til Hensigt at bringe den størst mulige Fornøielse og Morskab ud af deres Feriereise. Dette sidste havde noget uvilkaarligt Smittende ved sig og hidrog vel især til at henlede Emmys Opmærksomhed paa dem.

Onsdag Morgen følte Elisabeth sig noget bedre, og vi nøde vor Morgenkaffe i den lille Have ved Hotellet med den herlige Udsigt til Snebjergene, der i saa høi Grad var Elisabeths Glæde. Jeg foreslog, at Emmy og jeg skulde gjøre en Vandring op i den saakaldte Partenachklam, en snæver Bjergkløft med Vandfald og skummende Elv, medens Elisabeth endnu denne Dag holdt sig i Ro. Hun var dog ikke fornøiet dermed, og jeg søgte at stille hende tilfreds ved at udmale for hende, hvor

fornøieligt hun kunde have det i den lille katholske Landsby, hvor der netop var Kirkefest og som Følge deraf et broget Liv, men jeg havde ikke synderligt Held med mig. „Ak Henrik,“ udbrød hun, „kan Du da ikke forstaae, at jeg vil meget heller stige med Dig og Emmy op i de deilige Bjerge fremfor at blive alene siddende her.“ Det kunde jeg nu meget vel forstaae, men maatte dog tilraade, at Elisabeth holdt sig i Ro. Forat dog i al Fald Emmy skulde see noget af Bjergnaturen, besluttedes det, at hun og jeg alene skulde foretage den omtalte Tur. I skjønt Sommerveir gik vi rask hen over Sletten og glædede os over Synet af Bjergene til begge Sider. Saa kom vi ind i Kløften, der stedse snævrede sig mere og mere, medens Elven brusede gennem den. Omsider naaede vi gennem den og kom ad en steil Opstigning op paa Høisletten til Vorder-Graseck, hvor vi fik os noget Frokost. Til Emmys store Fornøielse traf vi her sammen med en af de fire Professorer, ovenikjøbet Sangvinikeren. Vi indlode os i en Samtale med ham, men fandt ham ikke saa sangvinsk som Aftenen i Forveien; snarere var han slaaet over i det melancholske Temperament: han fortalte os bl. A., at han var gift, men længtes allerede efter Konen og Hjemmet. Jeg ønskede ham lykkelig Hjemreise, og saa skiltes vi. Emmy og jeg bleve en Stund siddende og frydede os over den herlige Udsigt over Sletten og Bjergene og tiltraadte derefter Hjemmarschen ad en anden Vei. Da vi nærmede os den lille By, udbrød Emmy glad: „Der sidder Mor henne under et Træ.“ Vi ilede til hende, glade over Gjensynet. Saa spiste vi til Middag sammen og fortalte hinanden Dagens Hændelser. Om Eftermiddagen gjorde vi en lille Vandring gennem Byen og stege op til et Valfartskapel St. Anton, som vi besaae. I Nærheden fandtes en lille Kaféhave, hvor vi hvilede os og betragtede det pragtfulde Rundskue, i hvilket Wetterrand, Alpspitze, Zugspitze og de andre Alpetinder bredte sig foran os.

Saa oprandt den skæbnesvangre Dag, Torsdagen d. 16. August. Det havde regnet stærkt om Natten, men var om Morgenens lyst og klart Solskin. Vi indtog vor Kaffe i den lille

Have, hvor der ganske vist var noget fugtigt efter Regnen, men Udsigten til Bjergene i det klare Solskin var altfor lokkende til, at vi kunde blive inden Døre. Elisabeth befandt sig nu ret vel og talte om at bestille en Vogn forat kjøre til Innsbruck, medens jeg mente, at det var bedst, vi holdt os i Ro endnu en eller to Dage. Foreløbig besluttede vi at tilbringe Formiddagen paa et smukt Sted udenfor Byen, hvorfra jeg saa alene vilde stige op i Faukenschlucht, medens Emmy skulde holde sin Moder med Selskab.

Idet vi traadte ud ad Hotellets Dør, mødte vi vor Værtinde, og Elisabeth bad hende da, om der muligvis i Løbet af Dagen skulde melde sig en Returvogn til Innsbruck, da at meddele os det. „Men er det dog ikke bedst at holde os i Ro endnu et Par Dage?“ sagde jeg til Elisabeth. „Aa hvad!“ svarede hun glad, „nu er jeg jo frisk igjen; den Smule Træthed er det da ikke værd at tale om og desuden — sidde i en Vogn og kjøre, det kan jeg da sagtens taale.“ Saa gik vi et Stykke Vei udenfor Byen, indtil vi fandt en smuk Plads, hvor vi nedlode os, og nøde den skønne Sommermorgen og den prægtige Udsigt. Efter en Stunds Forløb bød jeg dem Farvel og tiltraadte min Vandring til Faukenschlucht. Jeg kom over en lille Bro, der førte over en Bæk, og snart samlede Bjergvæggene sig fra begge Sider steilt opstigende om mig. Her var vild Romantik, og jeg besluttede at føre mine Kjære herhen, hvorfor jeg atter gik tilbage. Da jeg imidlertid kom til Broen, fandt jeg, at det muligt vilde blive for langt for dem at gaae, hvorfor jeg atter vendte tilbage uden at ane, at denne lille Bæk skulde blive den Rubico, som for bestandig vilde skille mig fra Elisabeth paa denne Jord.

Hurtigt gik jeg videre og naede snart Opstigningen. Det var et ypperligt Veir, friskt og kjøligt, inde i Granskovene var der skyggefuldt, ret et Veir til en lille Bjergstigning. Det var, naar jeg undtager Opholdet i Halle, første Gang, at jeg paa denne Reise færdedes alene. Snart var jeg oppe ved Vandfaldene, der skummede og fossede ned over Klipperne. Jeg steg høiere op, og heroppe i Ensomheden vendte mine Tanker

sig til Ungdomsaarene, da jeg alene færdedes paa de lange Reiser mod Øst og Syd og det høie Nord — nu havde jeg mine to Kjære, der ventede paa mig nede i Dalen. Saa steg jeg høiere til Veirs og kom op paa Lukas-Terrassen, hvor man har et herligt Skue ned over Dalen, hvor Partenkirchen ligger. Med en ung Mand, som jeg traf deroppe, vexlede jeg nogle Ord, saa steg han ned, medens jeg blev siddende og glædede mig over Fjernskuet til den lille By med dens høie Kirketaarne. Havde jeg vidst, hvad der i Øieblikket foregik dernede, var jeg visselig ikke bleven siddende saa rolig deroppe.

Nedstigningen var besværlig, paa sine Steder temmelig steil, og Stenene vare ofte fugtige og glatte efter Nattens Regn. Jeg kjendte nok, at jeg var bleven mere stiv i Lemmerne og ikke saa rask til at klavre i Fjeldet som i yngre Dage, og jeg glædede mig over, at jeg ikke havde ført Elisabeth med til denne anstrængende Vandring.

Omsider naaede jeg atter ned til Dalen. Idet jeg svingede om et Hjørne af Fjeldet, blev jeg opmærksom paa en Hob Mennesker, der havde samlet sig nede i Dalen. „Hvad mon der kan være paa Færde?“ tænkte jeg og gik rask derved. Saa kom Emmy løbende imod mig og sagde: „Mor er bleven syg, hun er falden i Besvimelse, men det gaaer vist snart over.“ En pludselig Angst greb mig, og jeg sagde: „Ak mit Barn, jeg frygter, at her er sket en Ulykke.“ Et Øieblik svimlede det for mig, ikke legemligt, men aandeligt: det forekom mig, at det Hele var ikke Virkelighed, men noget, som jeg drømte. Saa løb jeg hurtigt, fulgt af Emmy, hen til Stedet. Da Hoben saae mig, veg den strax til Side og gav mig Plads. Der laa Elisabeth henstrakt i Græsset, nogle Puder havde man anbragt under hendes Hoved. Jeg kastede mig ned ved Siden af hende, greb hendes Haand og kaldte paa hende med de ømmeste Navne. Et Øieblik slog hun Øinene op og saae paa mig med et tungt, døsig Blik, saa faldt de atter i. De Omstaaende fortalte mig, at hun havde ligget en Stund saaledes, at de havde forsøgt at give hende Vand at drikke, men hendes

Tænder vare fast sammenpressede. Efter nogen Tids Forløb aabnedes Kredsen atter, og en lille svært bygget Mand traadte hurtig ind, det var Stedets Læge, Dr. Erdt. Han kastede et Blik paa Elisabeth og sagde derpaa til mig, idet han holdt os for Englændere: „she has got an easy attack.“

„Det er umuligt,“ raabte jeg, „hun, som altid har været saa rask, som — —“

„Kan De da ikke see Trækningen i hendes Ansigt?“ afbrød han mig, „og se her!“ han løftede hendes Arm, den faldt slap ned, „hun er lam i den venstre Side.“

Han maa have seet den Skræk, der malede sig i mit Ansigt, thi han slog mig paa Skulderen og sagde beroligende: „Nu, nu, De behøver ikke at blive saa forskrækket. Det er ikke sagt, at det er saa farligt, som det seer ud til. Hun vil ligge bevidstløs en eller to Dage, saa vil hun atter efterhaanden komme til sig selv og kan blive rask, men her kræves stor Forsigtighed.“

Han fortalte mig nu, at han nylig havde faaet indrettet et lille Sygehus udenfor Byen, hvor der var to barmhjertige Søstre. I Øieblikket var der ingen Patienter, og han foreslog mig derfor at lade Elisabeth bringe derhen, hvor hun kunde have bedre Ro og Pleie end paa det støiende og urolige Hotel. Jeg tog med Tak mod Tilbudet, en Dreng blev sendt afsted forat hente den fornødne Hjælp. Efter en Ventetid, der forekom mig meget længere, end den maaskee i Virkeligheden var, kom et Par Mænd med en Baare, i hvilken Elisabeth, der stadig henlaa bevidstløs med lukkede Øine, blev lagt, og saa satte Toget sig langsomt i Bevægelse, og vi syntes, at Veien aldrig vilde faae Ende. Omsider naaede vi det lille Hospital, der saae renligt og venligt ud, Elisabeth blev overgivet til de to katholske Søstre; Emmy og jeg, for hvem der i Øieblikket ikke var mere at gjøre, gik tilbage til vort Hotel.

Senere fortalte Emmy mig, hvorledes det var gaaet til. Efterat jeg havde forladt dem, vare de bleven siddende i Samtale, saa havde Emmy faaet Lyst til at tegne Bjergpartiet foran dem og var gaaet tilbage til Hotellet forat hente sin Skizzebog

og Tegneapparaterne. Saa var hun atter vendt tilbage og havde begyndt at tegne Landskabet, medens hendes Moder syslede med et Haandarbeide. Den sidste havde siddet i glad Beskuelse af de snedækte Alpetinder og havde bl. A. sagt: „Ja, Emmy, vi maa dog være Far taknemlig, at han tog os begge med paa denne deilige Reise“. Noget efter havde hun sagt, at hun fandt det saa varmt og var gaaet bort forat tage Plads under nogle skyggefulde Buske. Emmy var vedblevet at tegne — hvorlænge, vidste hun ikke — da var der pludselig kommen en ung Mand (det var den samme, som jeg havde mødt oppe paa Lukas-Terrassen) med hastige Skridt forbi og havde raabt til hende i Forbigaaende: „Der ligger en Dame henne under Buskene, som er bleven syg — jeg løber til Byen efter en Læge.“ Emmy var strax sprungen op og ilet derhen, men havde paa Veien mødt en høi og kraftig baiersk Bonde, der bar hendes Moder paa Armen, som man bærer et Barn — hendes Hoved hang slapt ned. Saa var Emmy gaaet bag dem og havde støttet Hovedet, indtil de vare komne til et græsrigt Sted, hvor han havde lagt hende ned og var derefter gaaet ind i et Hus i Nærheden forat laane nogle Puder at lægge under hende. Efterhaanden havde der samlet sig Flere om dem, men Emmy var blevet der forat oppebie mit Komme.

Stakkels Emmy, det havde været svære Timer, som hun havde tilbragt i et fremmed Land blandt vildfremmede Menesker hos sin dødssyge Moder, som hun for faa Øieblikke siden havde seet glad og munter ved sin Side. Men jeg maatte tilfulde beundre den Sjælsstyrke, som hun lagde for Dagen i denne farefulde Situation. De fleste unge Piger vilde under saadanne Forhold have udbrudt i høie Klager og Veeraab — Emmy var fuldstændig rolig og fattet. Og det blev mig saavel nu som i de følgende Dage klart, at skjøndt hun selv var ramt i sit inderste Hjerte af det forfærdelige Slag, saa havde hun slet ingen Tanke for sin egen dybe Sorg — alle hendes Tanker samlede sig kun om det Ene: at afbøde Slaget for mig og holde mig oppe.

Om Eftermiddagen gik vi atter ud til det lille Hospital, hvor

vi bleve venligt modtagne af de to barmhjertige Søstre. Elisabeth var bleven afklædt og laa i Sengen i den samme bevidstløse Tilstand; Lægen, der i Forening med en anden Læge, som var i Besøg hos ham, havde undersøgt hende, erklærede hendes Tilstand for bedre, om end for betænkelig. Hverken Emmy eller jeg turde eller vilde forlade hende, og vi spurgte derfor, om der ikke kunde beredes os et Natteleie. Dette skete ogsaa, og de to Søstre beredte os et tarveligt Aftensmaaltid. Saa fik jeg Emmy overtalt til at gaae i Seng, medens jeg selv satte mig ind til hendes Moder og blev siddende der i Stilhed. Henimod Kl. 10 slog hun pludselig Øinene op, og da jeg bøiede mig over hende, reiste hun sig i Sengen, slog sin Arm om min Hals og kyssede mig. Jeg stormede ind til Emmy og fortalte hende, at Moder var vaagnet og havde kjendt mig — altsaa var hun atter kommen til Bevidsthed. Begge jublede vi høit — ak! jeg vidste ikke, at det var Afskedskysset, hun havde givet mig!

En halv Time efter kom Lægen, han delte min Glæde og sagde, at jeg kunde godt gaae i Seng, han turde nok love, at Natten forløb rolig, hvad der senere vilde skee, maatte vi stille i Guds Haand. Hverken Emmy eller jeg fik dog nogen rolig Søvn, dertil var Sindet for bevæget. Næste Morgen var jeg tidlig oppe og gik stille ind til Elisabeth. Søsteren, der havde vaaget om Natten, hilste venligt paa mig og pegede med et glad Smil hen paa den Syge. Jeg saae derhen — der sad Elisabeth med store aabne Øine og det forunderlig straalende Blik, jeg kjendte saa godt fra hendes Ungdom. Jeg greb hendes Haand og trykkede den i usigelig Glæde, men — Mælet var borte, hun kunde Intet sige. Noget efter kom Lægen, han var veltilfreds med hendes Tilstand, og erklærede, at det var gaaet hurtigere og lettere, end han havde ventet. Dog tilføiede han, at der krævedes den yderste Forsigtighed, forat ikke et Tilbagefald skulde indtræde.

Vi vendte nu atter tilbage til vort Hotel, hvor man viste os stor Deltagelse. Fornemmelig var der en gammel Pige, som gik under Navnet „die alte Marie“, der tog sig af os. Hun var

forældreløs og stod ene i Verden, men Elisabeth havde ganske vundet hendes Hjerte ved den Venlighed, hun havde vist mod hende og hørt paa alle hendes Klager. Nu kom „alte Marie“ løbende ud om Aftenen i Mørke og Regn, saasnart hun var færdig med sin Gjerning, forat spørge til Elisabeth og var ligesaa glad over at høre, at det gik bedre, som om hun havde kjendt hende i mange Aar. Den første Skræk var jo nu overstaaet, og som „alte Marie“ trøstende sagde: „Das Schrecklichste vom allen Schrecklichen ist doch der Schrecken selbst.“

De følgende Dage gik i stærk Spænding og Uro. Hver Morgen gik vi ud til det lille Hospital, der laa ensomt, omtrent ti Minutters Gang fra Hotellet. Vi gik altid tause derud, Ingen af os vovede at sige Noget, thi hvad kunde der ikke være skeet i Løbet af Natten? Vi ringede paa og stode et Øieblik i bange Angst, saa blev der lukket op, en af Søstrene viste sit milde Ansigt og sagde: „Es geht gut!“ — vi trak atter Veiret frit og ilede op ad Trappen forat see til Elisabeth. Hun blev pleiet paa det Omhyggeligste af de to Søstre, og Lægen havde flittigt Tilsyn med hende. Vi tilbragte et Par Formiddagstimer og atter en Eftermiddagstime hos hende. Vi sadde ganske stille, thi vi maatte ikke tale til hende, jeg læste i et lille nyt Testamente, jeg førte med mig, eller i en katholsk Bønnebog, som jeg gennemstuderede, Emmy syslede med et Haandarbeide. Uhret paa Væggen dikkede, den Syges rolige Aandedræt hørtes, der var saa fredeligt og stille. Stundom blev det dog Emmy for trangt i den lille Sygestue, og hun maatte da gaae ned i den lille Have bagved Huset, hvor hun atter følte sig friskere ved Synet af de store Bjerge og den høie Himmel, som hvælvede sig over dem.

Om Søndagen var der stor Folkefest, Prindsregenten kom til Byen for at overvære den, Bønderne fra Omegnen og flere af Byens egne Folk viste sig i deres maleriske Nationaldragter, Kirkeklokkerne ringede, Alt var Jubel og Fest. Idet vi traadte ud af Hotellet, saae vi en høi og kraftig Bonde i sin smukke Dragt med et prægtigt, aabent Ansigt; han nikkede til Emmy og raabte til hende: „Na, wie geht's mit der Mama?“

Emmy sagde til mig, at det var den Mand, som havde taget hendes Moder op, da hun var segnet om, og havde baaret hende til en bedre Plads. Vi gik da hen til ham og takkede ham for den ydede Hjælp, han rakte os Haanden og ønskede god Bedring. Saa gik vi vor vanlige Morgentur ud til det lille Hospital, hvor Dr. Erdt modtog os med et straalende Ansigt og sagde, at det gik rigtig godt. Efter at have seet op til Elisabeth gik vi i Kirke. Partenkirchen er katholsk, men da der er enkelte protestantiske Familier (deriblandt vore Værtsfolk i Hotel zum Stjerne), holdes der stundom evangelisk Gudstjeneste i en lille protestantisk Kirke. Vi hørte her en Prædiken af en theologisk Candidat (Predigtamtscandidat) Köberle fra München. Til sin Text havde han valgt Ap. G. 27, 21—26 (Pauli Vandring paa Malta) og udviklede paa Grundlag heraf den christelige Forsynstro, med dens urokkelige Tillid til Guds naadige Styrelse i den største Nød og Fare. Den dygtige Prædiken passede saa mærkeligt paa vore Forhold, som om den var holdt særligt for os. Vi følte os begge opbyggede og trøstede af den, og Emmy fremhævede med Føie den store Forskjel, som der var mellem den katholske Gudstjeneste, hvilken vi her daglig overværede, med dens Klokkeringning og Orgelspil og Messesang, men aldrig et trøstefuldt Ord til den Enkelte — og den evangeliske Gudstjeneste, hvor Guds Ord faar fri Adgang og fylder Hjertet med sin rige Trøst. Ved Middagsbordet i vort Hotel traf vi atter sammen med den unge Prædikant, og jeg fik en lang Samtale med ham om de baierske Kirkeforhold, særlig om Protestantismens Fremgang i München. Det virkede friggørende for en lille Stund at føre Tankerne bort fra det mørke Punkt, hvorom de stadig dreiede sig. Om Eftermiddagen var der Fest med Sang og Musik og Dands udenfor Byen, vi gik ud og saae paa Lystigheden, „Schuhplattentanz“ blev udført med vældige Slag og Spring, en gammel Bjergfører, som 300 Gange havde besteg „Zugspitz“, udmærkede sig trods sin Alder ved det Liv, hvormed han dandsede. Vi traf vor Bekjendt, som vi havde mødt om Morgenen, og de andre Bekjendte fra Hotellet, Emmy var

munter og glad, Lægen havde jo sagt, at det gik godt fremad med Moder. Men jeg formaaede ikke at bekæmpe en lønlig Angst for de kommende Dage og følte mig underlig greben af det Lyse, Festlige, Muntre, som bølgede om os, og noget Mørkt og Truende, der ligesom laa paa Lur bag Festglæden.

De følgende Dage gik i ydre Ro og stor indre Uro. Vi gik vore Vandringer til og fra Hospitalet, tilbragte Tiden deels hos Elisabeth, deels hjemme i stor Ensformighed. Men vore Tanker og Følelser gjennebløb de største Svingninger, og vi oplevede i fuldeste Maal Digterens Ord „hangen und bangen in svhwebender Pein — himmelhoch jauchzend, zum Tode betrübt“. Til Tider gav Lægen os godt Haab, og da vare vi oppe i Glædens høieste Regioner, til andre Tider talte han om, hvor forsigtige vi maatte være og hvor let et Tilbagefald kunde indtræde — og da vare vi dybt nedslagne.

Imidlertid gik det dog stadigt fremad, Lægen var utvivlsomt en dygtig Mand, og Sygdommen forløb, som han havde sagt. Ikke alene Bevidstheden, men ogsaa Mælet kom tilbage. En Morgen da vi traadte ind og hilste som sædvanligt, svarede Elisabeth med et klart og lydeligt „Godmorgen!“ og paa mit Spørgsmaal „hvordan har Du det?“ svarede hun ligeledes med klar og høi Stemme: „jeg har det godt“, hvorefter hun med hviskende Stemme tilføiede et Par hurtige, sagte Ord, som det var mig umuligt at opfatte. Jeg bad Emmy spørge, og det Samme gjentog sig paa samme Maade. Heller ikke Emmy kunde opfatte de sidste Ord, men hun sagde: „Jeg troer, Moder siger: „I skal ikke være bange““. Det var rimeligt nok, thi Elisabeths modige, uforsagte Natur fornægtede sig ikke. Der var ikke mindste Angst eller Uro at mærke, og da jeg engang spurgte Sygepleiersken, om hun dog ikke om Natten yttrede Frygt eller Ængstelse, svarede hun: „O nein, die Frau Professorin sieht immer so fröhlich aus“. Det var, som om Elisabeths freidige Livsglæde end ikke i disse svære Dage vilde kues.

Torsdag Morgen var det ottende Dagen efter Sygdommens Begyndelse. Stille og tause gik vi til Hospitalet, hvor vi bleve

modtagne af Søsteren: „det gaaer godt, Doctoren vil selv sige Dem Besked“. I det Samme traadte Dr. Erdt ud til os og sagde med hjertelig Glæde: „Det gaaer godt, hun har kjendt mig. Jeg sagde til hende: „Wer bin ich?“ — og hun svarede: „Sie sind der Arzt“. Jeg spurgte videre: „Wo sind Sie denn?“ og hun svarede: „Das weiss ich nicht““. Den gode Doctor var sjæleglad, det var jo et stort Fremskridt: Elisabeth kunde jo baade forstaae og tale det fremmede Sprog. Alligevel paabød han den største Forsigtighed, vi maatte ikke spørge eller fritte hende, Alt maatte gaae i størst mulige Ro og Langsomhed.

Emmy og jeg vare nu i en høi Stemning og besluttede at gjøre os en glad Dag, det kunde vi vel trænge til efter al den Nød og Angst, hvori vi havde været. Først saae vi op til Elisabeth, der hilste os med et klart „Godmorgen!“ men længe turde vi jo ikke blive efter Lægens Bud. Saa vandrede vi ud til Riesensee, en yndig Bjergsø, som rimeligvis førte sit Kæmpenavn paa Grund af sin Lidenhed. Den laae oppe mellem Bjergene, omringet af stille Graner, en halv Mils Vei borte. Det var en yndig Sommerdag, jeg talte med Emmy om Bjergene, som i en Kreds omgave os, og hvis Former og skiftende Farver og Skygger hun grundig lærte at kjende ved daglig at have dem for Øie. Saa stege vi op i Bjergene, fandt den lille Sø og ved den en lille Beværtning, hvor vi sloge os til Ro med en Seidel Øl. Jeg talte med Emmy om Reisen, der saa brat var bleven afbrudt og spurgte hende, om hun vilde have nogen Glæde af den — det mente hun, at hun nok vilde, naar vi først vare komne vel hjem, og Sindet atter var kommen til Ro i de vanlige Forhold efter de stærke Indtryk. Saa talte vi om hendes Kunst: hun vilde gjerne lære at male paa Porcellæn, medens jeg foreslog hende at faae et Cursus i Perspektivtegning forat have et solidt Grundlag for sin Kunst. Vi gik atter hjem til vort Hotel, hvor vi satte os til at skrive Breve til Hjemmet om, hvad der var hændet. Det havde vi hidtil ikke turdet gjøre for ikke at fremkalde alt for stor en Uro, men nu mente vi nok at turde give godt Haab om Bedring. Ved Middagsbordet i Hotellet kom vi til at sidde over-

for et Par muntre Tydskere, der snart drog os ind med i deres Samtale; Sindet trængte til Frigjørelse og Lettelse efter det tunge Tryk, hvorunder det havde været.

Men da vi om Eftermiddagen saae til Elisabeth, var der indtraadt en Svingning. Hun laa hen i en Døs, og Søsteren sagde, at hun havde det mindre godt. Jeg kom atter i stor Uro og maatte paa Ny kæmpe med Haab mod Haab. Vi gik ud mellem Bjergene, over hvilke Aftenskyggerne begyndte at leire sig. Vi saae paa Køerne, der i lange Rækker droge forbi os med Bjældeklang, som de hver Aften pleiede, naar de førtes hjem fra Græsgangen til Byen. Alt aandede Fred, men i mit Hjerte var Uro. Emmy mærkede det og sagde til mig: „Moder spiser godt, og Moder sover godt, og Lægen siger, at hun bliver nok rask igjen — hvorfor vil Du saa være saa nedstemt? Det lille Ildebefindende, hun i Øieblikket har, gaer jo nok over igjen.“ Jeg vilde ikke nedslaae hendes glade Haab, og vi gik atter tilbage til Byen. Om Aftenen var der Sang og Musik paa Hotellet; „Schuhplattentanz“ blev dandset kvikt og livligt. Vi traf flere Bekjendte, bl. A. Bibliothekar N. fra Berlin og hans Datter, som med stor Varme udtalte deres Glæde over mine Fortællinger. Det var som en Efterklang af Festen i Halle. Emmy var glad og fornøiet, hun havde talt med Flere om sin Moders Sygdom, og de havde beroliget hende ved at fortælle om lignende Tilfælde, der vare endte med fuldkommen Helbredelse.

Dette blev Emmys sidste glade Dag paa denne Jord.

Min Frygt havde desværre ikke været ugrundet. Da vi Fredag Morgen kom derud, bleve vi modtagne med det Budskab, som vi hver Dag havde ængstet os for, og som nu endelig kom: det stod ikke godt til med Elisabeth. Dr. Erdt forklarede os, at der var indtraadt Noget — om det var ved Hjertet eller ved Lungerne, kunde han ikke ret kjende, men alvorligt var det. Tilfældigvis var der netop to andre Læger, med dem vilde han opad Dagen holde en Konference.

Det blev en lang Fredag for os. Timerne snege sig langsomt hen under en tyngende Følelse af Utryghed. Dog hvorledes

end Udgangen skulde blive, takkede vi Gud for den Frist, der var given os, i hvilken der var givet os Tid til at forberede Sind og Tanker paa, hvad der muligvis forestod, vi takkede for, at Elisabeth ikke pludselig var tagen bort fra os: hun havde dog seet og gjenkjendt os, og det var os en stor Trøst. Kl. 4 om Eftermiddagen kom der Bud fra Hospitalet, at Lægerne vare samlede, om vi vilde komme ud til dem. Vi ilede afsted, frygtende det Værste, thi hvorfor skulde der ellers blive sendt Bud efter os?

Vi bleve førte ind i et lille Værelse, hvor der stode tre Mænd med mørke, alvorfulde Miner. „Wie geht's?“ spurgte jeg. „Es geht *nicht* gut,“ svarede den ene af Lægerne med Eftertryk. Strax efter tog Dr. Erdt Ordet og søgte at give en længere medicinsk Forklaring af, hvad der var sket. Jeg hørte Intet og forstod Intet deraf — kun Et stod mig klart: Elisabeth var opgivet, alt Haab var ude. Vi gik op til hende: hun aandede tungt og mørke Skygger laa over Ansigtet. En Stund efter kom en af Søstrene og spurgte, om vi ikke vilde gaae ned i den lille Have. Vi gik ned og satte os i Verandaen og saae over mod Bjergene. Det var en vidunderlig deilig Aften, et gyldent Sollys laa over de snehvide Alpetoppe — disse Snebjerge, som Elisabeth havde elsket saa høit. Og som i et samlet Klarsyn stod pludselig for min Tanke vort lange lykkelige Samliv med de mange Reiser og de mange Samtaler, med Børnenes og Hjemmets rige Livslykke. Og jeg udbrød i en varm og inderlig Takkebøn til Ham, Giveren af alle gode Gaver, for al den Velsignelse, han havde tildelt mig gennem min Elisabeth. Længe kunde jeg dog ikke blive i disse Tanker — Tanken om, at dernede laa hun, som havde været Hjemmets Lys og Sol, ifærd med at drage det sidste Suk, var altfor overvældende, og jeg maatte give min Sorg og mine Klager Luft. Emmy talte mildt og kjærligt. Idet vi vendte os forat gaae, sagde hun: „Er det værd at være saa bedrøvet? Skilsmissen bliver jo dog saa kort!“ Mærkelige Ord, som for hendes Vedkommende skulde finde en hurtigere Opfyldelse end nogen af os kunde ane.

Om Aftenen kom Dr. Erdt til os i vort Hotel. Jeg takkede ham ikke blot for den Bistand, han ydede os, men ogsaa for den Menneskekjærlighed, han havde vist overfor os, der vare ham ganske fremmede. „Havde jeg ikke vist Menneskekjærlighed, saa var jeg heller ikke, hvad en Læge bør være,“ svarede han. Jeg spurgte ham, om vi maatte tilbringe Natten paa Hospitalet, ligesom sidst. Han fraraadede det bestemt, idet han sagde: „De kan ikke være Deres Hustru til allerringeste Nytte eller Bistand; hun vil ligge bevidstløs hen, indtil hun stille sover bort. Derimod vil det være meget angribende for Dem, og skulde De nu ogsaa blive syg, hvad skulde vi saa gjøre?“ Paa mit Spørgsmaal, om den Syge mulig led Smerter, svarede han: „Aldeles ikke, hun vil døe stille og roligt — jeg ønsker ikke mig selv nogen bedre eller roligere Død end den, der bliver hende til Del.“

Natten gik med en urolig Søvn. Tidligt vare vi oppe, da blev der banket paa Døren og en Stemme sagde: „Doctor Erdt beder Dem komme hurtigt“. Vi ilede afsted. Ved Indgangen til Hospitalet modtog Lægen os stille og alvorlig: „For en halv Time siden gik hun bort aldeles rolig — et let Suk, og det var forbi.“ Vi gik ovenpaa — der laa Elisabeth og havde udstridt, paa et Bord ved Sengen var der opstillet et Crucifix med to brændende Lys foran. Jeg dvælede i stille Bøn — længe turde jeg ikke blive for Emmys Skyld. I det Øieblik, vi traadte ud, kom Dr. Erdt henimod os og sagde til mig: „Vil De, at hun skal føres til Hjemmet?“ „Ja.“ „Godt, jeg skal være Dem behjælpelig.“ Nede ved Udgangen mødte jeg Søsteren, der saa trofast havde pleiet Elisabeth. Jeg takkede hende og sagde: „Nu er der et godt Menneske mindre paa Jorden.“ „Und wir haben eine Fürbeterin mehr im Himmel,“ svarede hun. Jeg forstod hendes kjærlige Sind og følte mig aldeles ikke oplagt til at begynde en protestantisk Disput.

Dette var om Morgenens d. 25. August. Fra Hospitalet gik vi tilbage til vort Hotel, hvor vi tilbragte en tung og trykkende Formiddag. Efter flere Dages Kølighed var der indtraadt en kvælende Hede, der med sin Lummervarme lagde sig over

Bjergdalen, saa vi neppe kunde trække Veiret. Vi kunde derfor ikke gaae ud i den frie Natur mellem Bjergene, men maatte, saalænge Solen stod høit, forblive paa vore Værelser, hvor vi tilbragte Tiden vekselsvis med at skrive Breve til Hjemmet og at give Taarerne frit Løb.

Emmy var vedblivende rolig og fattet. „Er det ikke underligt,“ sagde hun blandt Andet til mig, „at da Bedstefader var død, og jeg fik ham at see, blev jeg meget bange, thi det var første Gang, jeg saae et Lig. Men nu imorges, da jeg saae Moder, blev jeg slet ikke bange.“

Hendes mærkelige Ro var mig dog paafaldende, og jeg sagde til hende: „Men Emmy, græder Du slet ikke over Moder?“

„Jo engang imellem gaaer jeg ind paa mit eget Værelse, og der græder jeg.“

Jeg forstod hende. Alle hendes Tanker vare i Øieblikket kun om mig og for mig. Dyb og inderlig var hendes Sorg over Moderens Død, saa stærk, at den knuste hendes Hjerte, men alligevel betvang hun den og skjulte den, forat Synet af den ikke skulde forøge min Smerte.

Senere kom Dr. Erdt til os forat tale om Hjemsendelsen. Vi maatte have Øvrighedens Tilladelse dertil, men den, mente han, kunde vi faae uden Vanskelighed, naar jeg selv gik over til vedkommende Magistratsperson, der boede i det nærliggende Garnisch, og talte med ham derom.

Om Eftermiddagen gik vi derover, men aldrig i mit Liv har jeg truffet en saadan Stokjurist; man skulde troe, at han ikke havde et Hjerte, men et Stykke Pergament i Brystet. Uagtet han kunde vide, at vi begge vare dybt nedbøiede over det haarde Slag, der havde ramt os, behandlede han Sagen med samme Koldsindighed, som om Talen var om en Kuffert med gamle Klæder, der skulde sendes bort. Ikke den ringeste Gnist af Medfølelse viste han, men talte kun om sine Forordninger og Lovparagrafer: der var ingen Tractat med Danmark, følgelig kunde Liget ikke udleveres, førend det danske Udenrigsministerium havde givet sit Samtykke. For-gæves indvendte jeg, at der forelaa intet smitsomt Sygdoms-

tilfælde, at jeg var dansk Embedsmand og som saadan turde gjøre Regning paa al Hjælp og Bistand fra Ministeriet i Kjøbenhavn — han var døv for alle mine Forestillinger og vedblev at raabe paa sine Forordninger. Endogsaa Emmy blev oprørt over denne Kulde og lod nogle skarpe Ord falde, saa jeg maatte tysse paa hende og minde hende om, at vi vare i et fremmed Land. Saa maatte vi gaae med uforrettet Sag.

Emmy var i stærk Sindsbevægelse, men erkjendte forøvrigt, at hendes Vrede havde gjort hende godt; den havde rusket op i hende og revet hende ud af den underlige Døs, hvori Sorgen havde sænket hende. Jeg foreslog hende, at vi hurtigst muligt skulde reise hjem forat faae den krævede Tilladelse i Kjøbenhavn. „Naar vi imorgen tidlig reise herfra og reise uafbrudt, kunne vi Mandag Aften være i Kjøbenhavn — troer Du, at Du kan taale det?“ „Det kan jeg,“ svarede hun bestemt, og dermed var Beslutningen tagen.

Fra en Naboby havde man hentet en protestantisk Præst forat holde en saakaldet „Einsegnung der Leiche“. Han havde hilst temmelig køligt paa os, og Emmy ønskede derfor helst at være fri for denne Handling. Jeg sagde hende dog, at det gik ikke an, det syntes at være Landets Skik her, og den maatte vi følge. Hun kom da heller ikke til at fortryde det. Kisten var bragt ned i et lille Kapel, hvor kun Præsten og vi To vare tilstede. Til vor Overraskelse holdt han en overmaade varm og hjertelig Tale, hvor han med fuld Forstaaelse skildrede den store Sorg, der saa uventet havde ramt os, og derefter lagde os Evangeliets trøstefulde Ord om Opstandelse og evigt Liv paa Sinde. Styrkede og opbyggede gik vi begge derfra.

Iøvrigt manglede det ingenlunde paa Deltagelse, som varmt og uforbeholdent udtaltes for os fra forskjellige Sider. Det var ikke blot „die alte Marie“, som jævnlig saae ind til os og holdt sine noget underlige, men yderst velmente Trøstetaler for os. I den lille Bjergstad rygtedes det hurtigt, og ikke Faa havde været tilstede ved det første Anfald. Naar vi gik gjen-

nem Byen, hændtes det ikke sjældent, at ganske Ubekjendte kom til os og spurgte, hvorledes det gik med Patienter.

Søndag Morgen, da Afreisen var bestemt, fortalte Emmy mig, at en amerikansk Dame var kommen ganske tidlig ind til hende, havde sat sig ved hendes Seng, bestilt The ind til hende og talt beroligende til hende. „De maa nu ikke tænke for meget paa den store Sorg, det kan De ikke taale, de maa see at løsrive Deres Tanker. Hvert Øieblik maa De tænke paa, hvad der nu er at gjøre, og paa den Maade see at sprede de mørke Tanker.“ Hendes store Venlighed gjorde Emmy godt. Senere kom hun og hendes Mand ind forat hilse paa mig. Uagtet jeg aldrig havde seet dem før og var dem ganske ukjendt, tilbøde de dog at forstrække mig med Penge, da foruden Hospitalspleie, Lægehonorarer o. Lign. særlig Hjemsendelsen vilde blive meget bekostelig, eftersom hertil krævedes en særlig Waggon paa Jernbanerne samt en Mand til Led-sagelse. Lignende Tilbud fik jeg fra Lægen, Hoteleieren o. A. Heldigvis var jeg saa vel forsynet med Reisepenge, at jeg ikke behøvede at tage imod dem, men det gjorde dog godt at møde saa megen Deltagelse hos ganske fremmede.

Og saa kom Afreisens Stund. Alt var blevet ordnet ved villig Hjælp, og vi længtes begge efter at komme bort fra det Sted, hvor vi havde gennemgaaet saa megen Angst og Sorg. Vi rullede atter mod Nord, men det var med bitter Smerte, at vi nu reiste forbi de samme Steder, som vi for neppe to Uger siden havde hilst med Jubel og Glæde. I Murnau var der stor Folkefest, her skulde der afsløres en Statue for Kong Ludvig II, der efter sin Død var bleven en Slags folkelig Helgen i Baiern. Store Festskaarer strømmede til, de vare klædte i deres smukke Nationaldragt, der var Lystighed og Glæde, Solen skinnede varmt hen over Bjerge og Dale — en skærende Modsætning til vor egen tyngende og knugende Sorg.

I München var der et Par Timers Ophold. Der var en trykkende Hede, Emmy blev siddende paa Jernbanestationen, hun følte ingen Lyst til at gjensee den By, hvor hun for saa kort Tid siden havde oplevet saa mange glade og festlige Øie-

blikke i fuld Nydelse af Kunstens Herligheder. Jeg fik hende dog overtalt til at spise Noget forat styrkes til den lange Jernbanereise.

Og derefter gik det videre i susende Iltogsfart hele Søndagen og den efterfølgende Nat, indtil vi Mandag Morgen vare i Berlin, hvor vi havde en Times Ophold, og saa kjørte vi til Rostock og Warnemünde. Mine Tanker vare i Hjemmet, hvor mine Søskende og nærmeste Slægt nu maatte have modtaget vore Breve, og jeg tænkte paa den Sorg og de Taarer, som det uventede Dødsbudskab nu havde fremkaldt.

Saa gik vi ombord i Dampskibet, der atter skulde føre os til den danske Kyst. Det blev den sværeste Del af Reisen. Hvor ofte var jeg ikke faret over disse rullende Bølger, kommende Syd fra eller Øst fra eller Vest fra — snart ved Elisabeths Side og snart alene, men fuld af Længsel og dyb Glæde ved Tanken om efter en kortere eller længere Fraværelse atter at skulle see hendes straalende Øine, høre hendes bløde klangfulde Stemme — — og nu! — — —

Ved Gjedsers stege vi i Land og kjørte rask gennem Falster. Det var blevet et vidunderligt skjønt Veir, Marker og Enge og de gamle Piletræer straalende i et gyldent Sollys, der var Friskhed og en forunderlig Fred over Alt, der virkede beroligende og stiltende paa det oprørte Sind. Det var, som om Danmark, Moderlandet, modtog os i et moderligt Favntag og hviskede et stille Trøstens Ord i vore Øren.

Endnu nogle Timers Jernbanekjørsel og vi vare atter i vort Hjem. Min Søn Carl kastede sig høit grædende i mine Arme, og kort efter indfandt et Par trofaste Venner sig for i stille Kjærlighed at tage mod de første Udbrud af den store og dybe Smerte.

Vi vare i vort Hjem — men hun, der var Hjemmets faste Støtte og ædle Prydelse, var der ikke mere!

Min første Gjerning efter Hjemkomsten var en Henvendelse til Ministeriet forat erholde den fornødne Tilladelse til Hjemsendelsen. Her viste man mig saavel i Udenrigs- som i

Justitsministeriet den største Imødekommen og Hjælpsomhed. De nødvendige Skrivelser bleve strax udfærdigede, forsynede med Underskrift og Segl og dernæst afsendte til Øvrigheden i Partenkirchen. Her havde jeg inden Bortreisen truffet Aftale med Forskjellige, blandt Andre hin amerikanske Dame, der havde taget sig saa venligt af Emmy, og de havde lovet at drage Omsorg for, at Alt blev udført paa tilbørlig Maade. For os herhjemme var der indtil Videre, intet Andet at gjøre end at afvente den endelige Ordning.

Imidlertid begyndte Slægt og Venner at indfinde sig hos os. Alle vare de dybt grebne af det pludselige og uventede Dødsbudskab og udtalte i varme og hjertelige Ord deres Deltagelse og Sorg.

Paa Emmy virkede dette overvældende. I Stilhed havde hun hidtil baaret sin Sorg, saalænge hun og jeg vare alene sammen, men nu var det, som om alle de Klager og Udbrud af Smerte, hvilke hun hørte rundt om sig, væltede ind over hende som et Hav af Sorg og ganske knugede hende. Hendes unge Veninder, der kom til hende, kunde neppe kjende hende igjen. Syngende, leende og dandsende af Livsglæde havde de seet hende umiddelbart før hun tiltraadte „den store Udenlandsreise“, og nu vandrede hun om stille og taus, bleg som en Marmorstatue, besvarende deres kjærlige Ord med et svagt Smil. Med hver Dag, der gik, tyngede Sorgen hende stærkere, hun følte sig saa forunderlig tom og klagede til mig over, at medens hun saae de Andre græde og klage, kunde hun selv ikke mere græde. Jeg sagde hende, at hun maatte see at faae Taarerne frem, de lette Sorgen for os, men hun gjentog, at hun formaaede det ikke.

Hvad der ikke mindst tyngede hende, var Tanken om, at nu skulde hun overtage Moderens Gjerning, og dertil tiltroede hun sig ikke Kraft og Dygtighed. Mine Søskende og Venner talte ogsaa til hende om den Stilling, hun nu skulde indtage i Huset — det var maaskee bedre, om de ikke havde gjort det, men Ingen af dem kunde jo ane, hvilken uventet Vending Sagerne vilde tage. Emmy var sig kun i altfor høi Grad

bevidst, hvilken Afstand der var mellem hende selv, den uerfarne noget drømmende unge Pige, og saa den erfarne, virksomme Moder, der altid var fuld af Livsglæde og Virkelyst og styrede Huset med en ligesaa fast som kærlig Haand. Dobbeltyngede da Sorgen hende, men hun stræbte at gjøre sit Bedste og sagde en Morgen til mig: „Far, det skal nok blive bedre siden, men nu kan jeg ikke le og være munter.“ Jeg svarede, at det var der jo heller Ingen, som krævede af hende, Sorgen maatte have sin Tid, og trøstede hende med, at Ingen blev født Mester. Ogsaa gav jeg Udsigt til, at vi jo nok skulde faae hentet Hjælp til Husstyrelsen, om det skulde blive nødvendigt. Men herom vilde hun Intet høre og bad mig indstændigt ikke at gjøre Skridt i denne Retning: hun var nu den nærmeste til at bære Omsorg for mig og hendes yngre Søsken og vilde ikke, at nogen Anden skulde stille sig imellem os. Saa søgte jeg at opmuntre hende ved at henvise til hendes unge Veninder, til hvilke hun nu maatte slutte sig nøiere i fortroligt Samliv, men Emmy svarede med et Suk: „Moder var min bedste Veninde!“ — og deri havde hun utvivlsomt Ret, thi hvor kjær hun end havde de unge Legesøstre, var der dog ingen af dem, for hvem hun saa ganske aabnede sit Hjerte og skænkede sin fulde Fortrolighed, som hendes Moder.

Hvor dybt Emmy end var berørt, gav hun dog ikke tabt. Hendes inderlige Guds frygt og christelige Tro var det Anker, som holdt hende fast, nu da Sorgens mørke Vande brøde ind over hende og truede med at rive hende bort. Gjentagne Gange yttrede hun: „Gud har skænket mig enogtyve lykkelige Livsaar — jeg tør ikke klage, naar han nu engang sender mig en stor og tung Prøvelse!“

Alligevel — hun var for ung og for lidet prøvet til at kunne bære den fulde Vægt af det tungt rammende Slag. Det var kommet saa uventet, saa uforberedt, netop i det Øjeblik, da hun havde faaet sit kjæreste Ønske opfyldt at see den store Kunst, Naturen i fri Pragt, hele den lyse, deilige Verden oplade sig for hendes undrende Blikke — og i samme Øie-

blik blev Moderen taget fra hende, Moderen, der for hende var det legemliggjorte Ideal af Godhed, Forstand og Livsglæde! Modsætningen mellem den store jublende Glæde og den dybe knugende Sorg var altfor stor og altfor brat til, at hendes fintfølende og kjærlighedsfulde Hjerte kunde bære den, og hun sank langsomt sammen under den Byrde, hun ikke evnede at bære, men uden Klage, uden Mismod eller Bitterhed. Havde jeg endda kunnet føre hende over til de fynske Præstegaarde, hvor hun havde fundet sig saa inderlig vel, for at hun der kunde græde ud i Naturens Stilhed, omgivet af kærlige, inderligt deltagende Mennesker — saa havde hun dog maaskee reist sig igjen og var kommen sjæleligt og legemligt til Kræfter. Men dette lod sig ikke gjøre: jeg kunde under de nærværende Forhold ikke komme bort fra Hjemmet, og der var ikke Tale om, at Emmy paa nogen Maade vilde forlade mig.

Imidlertid modtog vi Telegram fra Partenkirchen med Underretning om, at de ministerielle Skrivelser vare blevne modtagne, og at man var i Færd med at ordne Alt til Hjemsendelsen, og at man havde faaet en Mand til at følge med forat have Tilsynet. Et Par Dage efter ankom da ogsaa denne Mand. Om det nu end var en stor Beroligelse for mig og os Alle, at Elisabeth kunde stedes til Hvile i Fædrelandets Jord, saa var det dog ogsaa med en dyb og skærende Smerte, at Emmy og jeg toge Kisten i Øiesyn forat forvise os om, at det var den samme, vi havde seet inden vor Afreise.

Og nu kunde Alt ordnes til Jordefærden. Den fandt Sted Lørdag d. 8. September fra Frue Kirke. Et talrigt Følge, bestaaende af Slægten, af Colleger og af Husets Venner, baade gamle og unge, havde samlet sig i Kirken. Jeg havde bedt min ældste Broder, Sognepræsten i Randers, der trofast og kjærlig havde deelt saa mange af Livets Glæder og Sorger med mig, om at holde Mindetalen i Kirken, og han havde ogsaa lovet mig det, skjøndt han selv var saa dybt greben af Sorg, at det faldt ham vanskeligt at føre Ordet. Imidlertid overvandt han dog sig selv og talte med fast og klar Stemme. Han mindede om Skriftens Ord: „Menneskets Hjerte udtænker sin Vei, men

Herren styrer dets Gang“ (Sal. Ords. 16, 9) og fortsatte derpaa: „Dette har Du erfaret, min Broder. I Lys drog Du ud med din Hustru og Datter, i Sommerglæde og Haab styrede I Eders Vei mod de fjerne blaa Bjerge; og I tænkte, at Veien skulde atter føre Eder hjem, glade og berigede med, hvad Øiet havde seet og Hjertet følt. Og til Bjergene naaede I og stege op ad dem og saae Naturens Herlighed ligge udbredt for Eder; hvor glædedes hendes Hjerte derved! Da vendte Gud selv Veien for Eder og styrede Eders Gang anderledes, end I tænkte: han kaldte paa hende, og høiere op steg hun, op over det høie taageindhyllede Bjerg, som skiller Timeligheden fra Evigheden; og stille gik hun ind bag Bjerget forat skue et andet Rige og vente paa en større Herlighed, som engang skal aabenbares. Og i stille Smerte bøiede I To, som bleve tilbage, Eders Hoveder for Herren.“

„Men bag det store Bjerg gik ogsaa Solen ned: Lykkens Sol, der saa længe havde skinnet over Eders Livsdag; Dødens Skygge lagde sig over Veien, og i Sorgens dunkle Dæmring vendte I tilbage. Og det veed vi, at naar Sol er gaaet ned, da varer det altid en Stund, inden Morgengryet for den nye kommende Dag kan trænge gennem Mørket ind til Sjælens Øie. Nu ere I atter hjemme i Eders Kjæres Kreds, men hun er hjemme hos sin Gud og Herre.“

Smukt og sandt tegnede han dernæst hendes Billed: „En forstandig Hustru var hun — ja med Hjertets Forstand paa, hvad Hjertets er, og hvad det har behov. Med Moderøiet vogtede hun paa Børnene og paa, hvad der spirede i deres unge Sjæle, og hun ledede dem med sanddru og kjærlig Tanke og Villie. Og hun forstod sin Mands Hjerte, som hun opfattede og fulgte hans Aand; og jo længere Følgeskabet varede, desto dybere og inderligere blev Forstaaelsen. Hvad jeg engang sagde til Dig ved Glædeshøitid, det vil jeg nu gjentage ved Sørgehøitid:

Hun var det Følgeskab, Gud dig gav,
 Min kjære, trofaste Broder,
 At følge Dig, hvor Du satte din Stav,
 Over Bjerge og dybe Floder.

Ja hun fulgte Dig ikke blot paa din Fods Vandringer, men paa din Tankes og dit Hjertes Vandringer i Aandens usynlige Rige, hvor der ogsaa kan være steile Bjerge og stride Floder at komme over. Hun fulgte Dig, hun støttede Dig, hun forstod Dig, og hun gav Dig Gjensvar, et glad og elskende Kvindehjertes livsfriske Gjensvar i Alt, hvad Du tænkte, følte og oplevede. Hvor levende staar dog for mig hendes ædle høie Skikkelse med det varme og forstandige Øie og det venne-sæle Smil, et synligt Udtryk for hendes Personlighed. Thi hun var en Personlighed af ren Støbning, en harmonisk Personlighed vil jeg kalde hende, thi Hjerte og Forstand fulgtes ad og gav hende den sunde Ligevægt i Sind og Færd, der var saa skjøn og velgjørende for os Alle. Og dertil var hun en christelig Personlighed; fra sit Barndomshjem havde hun lært at fæste sin Tro til sin Herre og Frelser og at bøie sit Hjerte og sin Villie for ham; og ved sin Mands Side, gjen-nem Livets Erfaring og under hans Veiledning voxede og modnedes hendes christelige Aandsliv. Altid stod dit og hendes Hjem for mig, kjære Broder, som krandsset af Vinløv, fyldt af sund Livslykke, af Livskraft og Arbeide. Og bagved løfte sig alle Ungdomsminderne fra Livet i hendes gamle Hjem. Vi mødes alle her i disse Minder. O! lad os tilsammen takke Gud og Faderen for det Altsammen, om end vi i denne Stund see det Alt gennem Vemødets Taagesløv.“

Derefter drog Taleren Evangeliet frem, mindede om Jesu Afskedsord til sine Disciple: „Jeg lever og I skulle leve“ (Joh. 14, 19) og uddrog deraf Trøst og Styrkelse for mig og Børnene og alle de Tilstedeværende.

Efter Talen blev Elisabeths Yndlingspsalme „Som den gyldne Sol frembryder“ sunget. Fra Choret blev et Digt sunget, som min Søster havde skrevet:

FARVEL TIL ELISABETH

Lig en Falk med skarpen Klo
Dødens Budskab greb vort Hjerte,
Dybt det vaanded sig i Smerte,
Som besejres kun af Tro.

Med de Kjære glad du drog
 Bort fra lille lave Tue,
 Snedækt Alpetop at skue,
 Straalende i Skønhedslue
 Jorden Afsked med dig tog.

Kærlig, trofast, from og stærk,
 Var du glad i dine Kjære.
 Savnet nu os fuldt vil lære,
 Hvad for Hjemmet var dit Værk.
 Ja, du elsked Hjemmets Havn,
 Selv du lykkelig dig kaldte,
 Naar om Livet der du talte,
 Skjønnere din Aand dog malte
 Hist et Samliv i Guds Favn.

Ofte i det stille Hjem,
 Medens Længselstaaren rinder,
 Alle lyse, kære Minder
 Vil om dig vi drage frem;
 Luttre skal os Mindets Sang,
 Stemme Sjælens bedste Strænge,
 Sørge vi end dybt og længe,
 Livets Haab dog frem skal trænge,
 Lyse paa vor Pilgrimsgang.

L. S.

Saa blev den med Krandsse rigt smykkede Kiste stille baa-
 ren ud af Kirken, medens Choret oppe fra Orgelet sang med
 dæmpede Toner den gamle Pilgrimssang: „Deilig er Jorden“. Derefter førtes Kisten ud paa Assistentens Kirkegaard og blev nedsat i Familiens Gravsted, hvor mine Forældre og Bedsteforældre og andre forudgange Kjære hvilede.

EVIGHEDSBJERGET

Det var paa en klar Solskinsdag med en stærk Efteraarsblæst, at Elisabeths Jordefærd fandt Sted. Muligvis havde Emmy derved paadraget sig en Forkølelse, hun følte sig ilde tilpas og klagede over heftige Hovedsmerter. Jeg fik hende til at hvile sig et Par Timer, og efter en styrkende Søvn følte hun sig bedre og kunde samles med Familien. Hun var fattet og rolig, men yderlig bleg.

Men i de følgende Dage kom Smerterne igjen med visse Mellemrum og bleve tilsidst saa stærke, at Lægen maatte hentes. Han forordnede nogle smertestillende Midler og beroligede os med, at det var en Følge af Sorg og Overanstængelse, der vilde fortage sig efter nogle Dages Ro og Hvile. Nu bleve de yngre Søkende sendte ud af Huset forat skaffe fuldstændig Ro; derimod flyttede min Søster hen til mig forat pleje Emmy, hvem hun havde inderlig kjær.

Nogle rolige Dage forløb, i hvilke der syntes at indtræde Bedring, men atter indfandt de stærke Smerter sig og maatte stilles. I den ene Side indtraadte en Lammelse, og det ene Øie faldt sammen. Lægen ansaae det for stærk Nervøsitet og foreslog mig at hente en anden Læge forat conferere med. Dette skete ogsaa, og de to Læger vedblev at føre Tilsyn med hende.

Nogen Grund til Frygt var der dog ikke. Lægerne mente, at det var en høi Grad af legemlig og sjælelig Depression, men at Emmys Ungdom nok vilde hjælpe hende over det. Emmy selv var rolig og talte med min Søster og mig samt med vor Pige Oline, som pleiede hende med den største Omhu. Andre fik ikke Adgang til hende.

Jeg havde efter Moderens uventede Død talt til hende om, at naar saadanne store Sorger ramte os, kunde man ikke møde dem efter det daglige Livs Erfaringer, thi da bleve de os aldeles ufattelige, men vi maatte stige op paa Aandens Bjerg med de store Evighedssyner over Liv og Død, da først kunne vi forstaae det og bringe vore sorgfulde Hjerter til Hvile i Gudhengivenhed.

En Dag, da jeg sad ved Emmys Sygeleie, rettede hun pludselig det Spørgsmaal til mig: „Fader, er det Evighedsbjerget, som jeg nu stiger op ad?“

„Ja mit Barn,“ svarede jeg, „det er Evighedsbjerget, oppe fra hvilket vi tydeligere kunne see Guds Veie slynge sig underfuldt gennem vort Liv.“ Men det faldt mig ikke ind og vistnok heller ikke Emmy selv, at det var det virkelige Evighedsbjerget, det, som sætter Grændse for Timeligheden, som hun var i Færd med at stige op ad forat følge sin Moder.

Dagene gik stille og roligt. Jeg havde atter begyndt mine Forelæsninger og gav i dette Halvaar en Oversigt over den nyere Philosophis Historie. Under al den Sorg og Uro, der sænkede sig over mig, var det mig en Beroligelse at fordybe mig i de store verdensomfattende Systemer, der føre Sind og Tanke bort fra os selv og aabne en vid Horizont for Aanden.

Men Emmys Tilstand bedrede sig ikke. Det ene Øie var lukket, og der kunde være Frygt for, at det hidrørte fra en Affection i Hjernen. De stærke Smerter i Hovedet vendte stundom tilbage og maatte stilles, men derefter indtraadte et Par Dages Maalløshed, hvad der satte mig i stor Skræk. Lægen mente dog, at dette havde Intet at betyde, det Hele var en meget stærk Rystelse af Nervesystemet, som imidlertid atter vilde fortage sig. Han gik imidlertid villig ind paa mit Forslag om at tilkalde den ansete Nervaløge Carl Lange, skjøndt, som han sagde, han endnu aldrig havde været nødsaget at tilkalde to andre Læger ved en Patient, men tilføiede dog ogsaa, at han heller aldrig havde seet et saa besynderligt Sygdomstilfælde.

Carl Lange var som hans Broder Julius en gammel Skole-

kammerat af mig. Han modtog mig meget venligt, hørte paa min Beskrivelse men mente dog ogsaa, at det var vel ikke saa farligt, som det saae ud til. Han var dog villig til at holde en Conference med vor egen Læge. Denne fandt Sted et Par Dage efter ved Emmys Seng, og førtes efter Lægernes Sædvane med en Mængde latinske Kunstudtryk. Resultatet blev, at der efter Langes Mening vel var en funktionel, men ikke nogen organisk Skade ved Hjernen, og at Ondet vilde kunne hæves, naar Patienten fik fornøden Stilhed og Ro i længere Tid. Jeg var bange for, at denne Forhandling, hvoraf Emmy jo Intet forstod, skulde have ængstet og foruroliget hende, men da jeg, efter at have hørt Lægernes Mening, atter vendte tilbage til Emmy, laa hun til min Overraskelse og morede sig over alle de latinske Gloser, hvormed, som hun sagde, de to Herrer havde bombarderet hinanden.

I Emmy selv var der altsaa hverken Uro eller Angst, men desto mere var dette Tilfældet med mig. Det var strænge Tider, som jeg nu maatte gennemgaae, til Sorgen over min Elisabeths Død kom nu Angsten for Emmy, som jeg trods Lægernes beroligende Forsikringer, ikke kunde holde borte, men Sorg og Angst ere to slemme Gæster at have paa een Gang i sit Hus.

Dyb Smerte greb mig, naar jeg saae Emmy, som jeg for nogle Uger siden havde seet straalende af Munterhed og Livsglæde i al sin yndefulde Skjønhed, nu ligge slaaet ned, lammet i den ene Side og omtrent blindet paa det ene Øie. Og dog var der i al denne Elendighed noget Ophøiet, som greb mig dybt, og som jeg aldrig siden har kunnet glemme. Det var den forunderlige Sjælefred og Sjælsskønighed, som var over Emmy. Under det lange Sygeleie hørte jeg ikke en eneste Klage fra hende, ikke et eneste Udbrud af Utaalmodighed, hun var stedse lige mild og venlig. Stundom, naar vor fortræffelige Huslæge opmuntrede hende med et skæmtefuldt Ord, gled et Smil hen over hendes blege Ansigt, men Utaalmodighed, Uro eller Frygt syntes at være langt borte fra hende. Jævnlig laa hun med lukkede Øine, men naar jeg da

satte mig hen ved hendes Seng, slog hun det ene Øie op og saae paa mig: hvilken Renhed, Forstand og Kjærlighed lyste da ikke frem af dette Øie, det var som om hendes rige og skjønnne Sjæl havde samlet sig i dette ene Punkt!

Hvad tænkte Emmy paa i denne lange Tid, hvor hun for det Meste laa stille hen? tænkte hun paa sin „store Udenlandsfærd“ og den bratte Afslutning? tænkte hun paa sin Moder, eller tænkte hun paa, at hun selv skulde følge hende, at hendes Ønske om at døe ung forat see Frelseren og være sammen med ham, nu skulde opfyldes? — Jeg veed det ikke, jeg turde ikke tale til hende om noget af alt dette — Lægens Bud lød paa, at vi omhyggeligt maatte undgaae Alt, som paa nogen Maade kunde sætte hendes Sind i Bevægelse, og dette Bud blev nøie efterfulgt. Men at hun var ved Bevidsthed, kjendtes deraf, at naar vi sadde ved hendes Seng og talte sagte sammen, kunde hun pludselig slaae Øiet op og gjøre nogle Bemærkninger, som viste, at hun hørte efter og fulgte med.

Vor Pige Oline, som var et Par Aar ældre end Emmy, pleiede hende med den største Omhu. Sagte og stille gik hun og puslede om hende, forstod at tale spøgende og opmuntrende til hende og var utrættelig til at vaage over hende om Natten. Flere Gange talte jeg til Lægen om at faae en Sygepleierske, men han svarede: „De kan jo ikke faae en bedre Sygepleierske end den Pige, De har.“

Men tilsidst blev det dog for anstrængende, navnlig med den jævnlige Nattevaagen. Emmy blev stedse svagere, og mit Haab ringere. Saa fik vi hentet en Sygepleierske af det røde Kors. Jeg stod ved Sengen og skildrede hende Emmys Tilstand, da reiste Emmy sig pludselig, slog sin Arm om min Hals og kyssede mig og sank derpaa tilbage igjen. Det var det Samme, der var hændet mig med hendes Moder — mon Emmy tænkte derpaa? og vilde hun uden Ord ligesom hendes Moder give mig den kjærligste Afskedshilsen?

Næste Morgen, da jeg sad ved mit Arbeide, blev det meldt mig, at Emmy laa i stærk Feber. Jeg gik strax ind til hende,

hun laa bevidstløs, men ved at lægge Haanden paa hendes Hjerte, kjendte jeg, hvor voldsomt det bankede. Saa forstod jeg, at alt Haab var forbi; hun havde i de fire Uger, hvor hun havde været sengeliggende, slet ikke havt Feber, men et saa pludseligt og voldsomt Anfald havde hun, yderlig svag som hun var, ingen Kræfter til at modstaae. Lidt efter kom Lægen, han saae betænkelig ud, men vilde dog ikke heelt opgive Haabet. Jeg følte mig vis i min Sag og forat adsprede de bange og mørke Tanker tvang jeg mig til at holde en Forelæsning. Efter endt Forelæsning gik jeg over i Bispegaarden forat lette mit sorgfulde Hjerte overfor min gamle Ven, Biskop Føg. Han hørte deltagende paa mig, men fastholdt dog, at Emmys Ungdom nok vilde reise hende igjen og søgte at trøste mig ved at fortælle lignende Exempler, som han tidligere havde oplevet.

Ved min Hjemkomst fandt jeg Alt uforandret. Emmy laa stadig bevidstløs i stærk Feber. Langsomt gik Time efter Time. Ved Middagstid fik min Søster mig overtalt til at gaae et Par Timer hen til min Broder William.

Klokken var mellem fem og sex om Eftermiddagen. Vi sadde og talte sammen, da kom der et Ilbud forat hente mig. Jeg sprang op, min trofaste Broder tog mig under Armen, og vi ilede hurtigt hjem til mig, hvor vi bleve modtagne med Budskabet, at Emmy var indslumret.

Vi traadte ind i hendes Værelse: der laa Emmy med lukkede Øine og mild Fred over det fine, skønne Aasyn!

„Jairi Datter!“ udbrod William og kastede sig hulkende paa en Stol; Emmy havde altid være hans særlige Yndling. Selv kunde jeg ikke græde; jeg var i Øieblikket altfor dybt rystet til, at Taarerne vilde komme frem.

Min Søster fortalte mig senere de nærmere Omstændigheder. Lægen var kommen Klokken henad Fem; paa Spørgsmaalet, om der skulde sendes Bud efter mig, havde han svaret, at det var ikke nødvendigt, Emmy kunde ligge saaledes hen i flere Timer. Saa havde han taget Plads ved Sengen og nøie iagttaget hende. Efter et Kvarteers Forløb havde

han pludselig vendt sig om og sagt: „Send strax Bud efter Deres Broder! Der er indtraadt en Forandring!“ Saa var han bleven siddende og havde holdt Emmys Haand i sin lige indtil det Øieblik, da hun drog et sagte Suk og var borte. Derefter havde han talt venlige og trøstende Ord til min Søster og var gaaet kort før mit Komme. Men jeg, som ikke selv havde kunnet være tilstede, var Overlæge Holstein inderlig taknemlig, at han, selv om hans Kunst ikke havde kunnet redde Emmy, dog altid havde forstaaet at opmuntre hende, og nu som en trofast Ven havde holdt hendes Haand i sin indtil det Øieblik, da hun forlod denne Verden. Dette skete Fredagen d. 12. October 1894 Kl. 5¹/₂.

Senere paa Aftenen indfandt den nærmeste Slægt sig. Jeg samlede dem, bad en Bøn og læste for dem det underfulde ellefte Kapitel i Johannes-Evangeliet — det samme, som jeg for syv Uger siden havde læst sammen med Emmy langt borte i det fremmede Land ved hendes Moders Dødsleie.

Og saa kom Jordefærden — den tunge Dag, paa hvilken det Jordiske lukker sig for vort Øie, og der kun lades Plads aaben for det himmelske Haab. Min Broder William havde paataget sig at ordne Alt hertil forat fritage mig for en Gjentagelse deraf efter saa kort Tids Forløb.

Begravelsen fandt Sted fra Kapellet paa Assistentskirkegaard Fredagen d. 19. October. Atter havde en talrig Sørgeskare samlet sig af Slægt og Venner, af Gamle og Unge. Brorsons Psalme blev sungen:

„Nu Gud ske Lov, at Stunden
Er sød og blid oprunden,
Jeg gaar til Paradis;
I Kjære, ei I klage,
Men til min Grav ledsage
 Mig hen med Herrens Lov og Pris“ —

og derefter talte Stiftsprovst I. Paulli. Han havde til sin Text valgt de Ord, som Abrahams tro Tjener Elieser talte ved Hjemreisen fra det fremmede Land: „Holder mig ikke op, thi Herren har givet Lykke paa min Reise, lader mig fare,

og jeg vil vandre til min Herre!“ (1 Mos. 24, 56) — hvilket han nu anvendte paa den Bortgangne. „Hvis denne unge Pige, der nu skal følges til Graven, kunde tale til Eder, saa vilde hun sige: „Holder mig ikke op!“ — ikke, fordi hun længtes efter at døe; trods det, hun havde mistet, havde hun dog endnu saa meget at leve for. Men hun vilde sige det, fordi hun nu seer Sagen *ovenfra*. — — Og endvidere tror jeg, at hun vilde sige: „Herren har givet Lykke paa min Reise“. Thi det er en Lykke at fødes ind i et Hjem, hvor der fra Barndommen af vaages over Ens Veie i trofast, opoffrende Kjærlighed. Det er en Lykke at vide sig i Samklang med de Mennesker, blandt hvilke vi leve, at kunne dele deres Tanker, og dele deres Glæder og Sorger. Det er en Lykke at have faaet et aabent Blik for Alt, hvad der er skønt og godt og sandt, at kunne frydes ved Naturens Skjønhed ikke mindre end ved Kunstens Herlighed. Det er en Lykke trods sin Ungdom at kunne gjøre Fyldest paa sin Plads i Livet, ud af sit Hjertes rige Kjærlighed at kunne gjengjælde Andre lidt af Alt, hvad der modtages. Og denne Lykke var falden i hendes Lod, derfor kunde hun sige: Gud har givet mig Lykke paa min Reise! Men Gud gav hende ikke blot Lykke, han gav hende, hvad der er større endnu, han gav hende *Naade* paa hendes Reise. Hun havde tidlig lært de Navne at kjende, der have en Betydning, som ingen andre Navne i Verden: Bethlehem, Gethsemane og Golgatha. Og hun gik bort herfra som et fromt Barn, uberørt af den Tvivl, der kan sende sit kolde Vindpust gennem Hjertet. Men derfor passe ogsaa Slutningsordene paa hende: „Lad mig fare og jeg vil vandre til min Herre!“ Thi naar vi tør tro, og det tør vi, Gud være lovet, her, at den, hvis Reise endtes, er vandret til sin Herre, saa lysner det i Sorgen, og Apostlens Ord om at vandre herfra og være hjemme hos Herren, begynder at lyde for os med den rette Klang!

Talen sluttede med en Anvendelse af Ordet „Jeg vil vandre til min Herre!“ paa de Tilstedeværende, idet der paa-
vistes, hvilken rig Trøst der ligger i disse Ord, og en Forma-

ning til ikke at blive staaende ved den Grav, der nu skal lukkes, men i Aanden at vandre til den Grav, som aabnedes Paaskemorgen for der at hente Trøst og Husvalse. „Jo mere Paasketankerne har Magt i Eder, desto bedre ville I kunne sige: „Vi ville ikke holde hende op, thi Gud har givet Lykke paa hendes Reise; vi ville lade hende fare, forat hun kan vandre til sin Herre. Amen.“

— Min ældste Broder, Præsten fra Randers, havde jeg anmodet om at tale, men dybt greben, som han var af Sorg, havde han ikke turdet give noget Løfte. Nu traadte han dog frem og talte: „Dengang vor kjære Emmy kom til Verden, blev det min Gjerning at optage hende ved den hellige Daab i Guds Kirke her paa Jorden; derfor har jeg bedet om, at det nu ogsaa maatte blive min Gjerning ved hendes Bortgang fra denne Jord at udtale Kirkens Fredlysning over hende og dertil bringe hende vore Hjerters Farvel og Tak — et Farvel, fuldt af Vemod og Smerte, en Tak fuld af vemodig Glæde over hendes elskelige Væsen og Færd iblandt os!“

„En yndefuld Blomst var hun, men det stærke Veir, som gik hen over hendes Faders Hus, brød hendes Kraft, saa hun segnede. Saa nøie forenet var hun med sin Moder, saa indlevet i hendes Liv og Færd, at hun maatte følge efter hende, da hun kaldtes herfra; og dog saa høit elskede hun sin Fader, at hun gjorde sig stærk i sin Sorg, stærkere end hun taalte, for at være ham til Trøst og Nytte, og gjerne vilde hun være blevet hos ham for at bringe Lys og Fred i hans Hjerte og i hans Hjem.“

„Ja der var Ynde over hende, den kom inde fra Sjælen. Der boede i hende „en stille Aands uforkrænkelige Væsen“, hvilken Apostelen betegner som Kvindens kosteligste Prydelse. Hvor livsfrisk og glad hun end kunde være, var der dog en Aand i hende, som kunde bøie hendes Sjæl indad i stille Alvor i Aandens hellige Dybder og atter kunde løfte den op i de rene Høider, hvor Guds Riges Luftninger gaar. Derfor glædedes hun ved alt Skønt og Herligt, som bar Guds Riges Mærke, og hvad der ikke var præget deraf, var hende

ufatteligt. Det var denne Aand, som bredte sin milde Ro og Fred over hende, der sporedes i al hendes Færd, fyldte hende med Kjærlighed og Glæde til Livets gode og skønne Indhold, og fremfor Alt aabnede hendes Hjerter for Hjemmet og dets Samliv. Og det var denne uforkrænkelige Aand, som aabenbarede sig i sin Skønhed og Elskelighed, da Sorgens og Sygdommens Dage kom; den forklarede hendes Væsen, ja selve hendes Sygeleie og Dødsleie, saa I maatte mærke, at alt, som det led mod Enden, drog hendes Sjæl sig ind i Aandens Dybder, ind i sin Gud og Herre forat overgive sig til ham, for at løses fra det Forkrænkelige og udfolde de skjulte Vinger, som bære ind i Guds usynlige Rige. Og derfor vil jeg nu skrive hendes Gravskrift med de Ord: „Salig ere de Rene af Hjertet, thi de skulle see Gud!“ Ja i et barnlig rent Hjerter, helliget af Herrens Aand i Daaben, sænker sig vor Frelsers Væsen og Billed ned, og i ham skue vi Gud og Faderen. Dette skal nu gives hende i uforstyrret Fred og Glæde i de stille Boliger, hvor hun nu er kaldt ind for at samles med sin Moder. Og dette er Salighed.“

Efter dernæst at have mindet om Prophetens trøstefulde Ord: „Lad Bjerger flyttes og Høie vakle, min Kjærlighed flyttes ei fra Dig, og min Fredspagt vakler ei, siger Herren, den Forbarmer!“ (Es. 54, 10) og sluttede med følgende Ord: „Kan Du tro, skal du see Guds Herlighed,“ sagde Jesus ved Lazarus Grav. Det gjælder enhver Hjertesorgende, ogsaa Dig, min trofaste Broder! Naar Du tænker paa hine Dage, da Du sad med de to Elskede, som nu ere bortkaldte fra Dig, og glædedes ved Beskuelsen af Guds Herligheds Afglands, som ligger udbredt over denne synlige Verden, da skal dette for Dig, som bliver i din Christentro, være et Forbilled paa en kommende Livets Dag, hvor I Tre atter skulle mødes og tilsammen skue den fuldkomne Herlighed der,

hvor Herren breder ud sin Pragt,
medens Himlens Klokker ringe!

Ved dette Haab trøste Herren Dig! Hans Fred være med Dig og os Alle! Amen!“

Endnu blev der afsunget følgende Sang af min Broder William:

„Kirkeklokke! Atter Du os kalder,
Samler os igjen om Kirkens Fod,
Samler os om *hende*, ung af Alder,
Moden dog for Himlen, from og god.

Lyst og festligt Livet laa for hende,
Da de Tre saa glade os forlod,
Men da hjem igjen kun vendte Tvende,
Tungt var Hjertet, brudt var hendes Mod.

Kirkeklokke! Atter Du os kalder,
Dobbelt tung os bliver Sorgens Gang,
Ak, hvi kaldtes *hun* saa ung af Alder?
Hvorfor gjordes Veien *ham* saa trang?

Græd kun, græd! — Gud vil os give Svaret,
Naar vort Hjerte ret det kan forstaa;
I sin Himmel har han det forklaret
For de kjære To, vi mer ei saae.

Styrk os Herre med din Kraft for Livet,
Tag de Sorgbetyngte mildt i Favn!
Du kun tog, hvad selv Du havde givet —
Lovet være Du i Jesu Navn!

Saa blev Kisten løftet op og baaret ud af unge Slægtninge og Studenter, medens Pilgrimssangen „Deilig er Jorden“ blev afsungen, som den nogle Uger forinden var bleven sunget over hendes Moder, hvor Emmy vandrede ved min Side under dens Toner. Idet vi traadte ud af Kapellet, hvælvende Himlen sig klar og blaa over os, Octobersolens gyldne Skin faldt hen over Blomster og Buske, medens Fuglene kviddrede muntert i Træerne. Langsomt skred Sørgetoget frem, indtil vi naaede Gravstedet, hvor Emmy blev sænket ned ved sin Moders Side, efter at den sidste Velsignelse var lyst over hende. —

— Senere blev der reist en Mindesten, hvor begges Navne samt Fødsels- og Dødsdage vare indhuggede i den sorte Granit, medens forneden blev indhugget Ordene

JESUS SIGER: JEG LEVER OG I SKULLE LEVE!

HENRIK SCHARLING

Ved Nytaarstid i Nøddebo Præstegaard.

Af Nicolai, 18 Aar gammel.

17. Oplag. 4.75; indb. 7.75.

For mere end et halvt Aarhundrede siden skrev Henrik Scharling sin berømte Præstegaardsroman under en Udlandsrejse til Syden; i Ægyptens Solhede fuldførtes dette ægte danske Vinterbillede, der trods Aarene ikke har mistet sin Tiltrækning, og den vil sikkert leve videre fra Slægt til Slægt; dens Friskhed og lyse Munterhed, dens Hygge og ægte danske Karakter har givet den Plads blandt vor Litteraturs gode, uforgængelige Bøger; den ejer alle Betingelser for at vinde deres Hjerter, som endnu har noget af Ungdomssindets Umiddelbarhed i Behold.

Min Hustru og jeg

Fortælling af Nicolai, ung Ægtemand.

9. Udgave. 2 Kr.; indb. 5 Kr.

„Min Hustru og jeg“ er Fortsættelsen af „Ved Nytaarstid i Nøddebo Præstegaard“; den meddeler Hovedpersonernes videre Livsskæbne. „Min Hustru og jeg“ ejer alle Forgængerens vindende Egenskaber. Enhver der i Forvejen kun kender „Nøddebo Præstegaard“, som dens populære Titel er, har endnu en ligesaa stor og god Roman af „Nicolai“ at glæde sig til.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

MEMOIRE-LITTERATUR

Charles Kjerulf

Grøn Ungdom. Erindringer fra Tredserne og Halvfjerdserne. 5 Kr. 75 Øre.

Gift og hjemfaren. Erindringer fra Firserne. 7 Kr. 75 Øre.

Peder R. Møller

Fra Slægt til Slægt. Skildringer fra Fortid og Nutid. 4 Kr. 50 Øre.

Georg Brandes

Levned. (I.) Barndom og første Ungdom. 6 Kr. 50 Øre.

— (II.) Et Tiaar. 6 Kr. 50 Øre.

— (III.) Snevringer og Horisonter. 6 Kr. 50 Øre.

Johannes Jørgensen

Mit Livs Legende. Første Bog: Den røde Stjerne. 3 Kr. 75 Øre; indb. 5 Kr. 50 Øre. — Anden Bog: Taarnet. 2 Kr. 50 Øre; indb. 4 Kr. — Tredie Bog: Vælskland. 4 Kr.; indb. 6 Kr. — Fjerde Bog: Det usyrede Brød. 4 Kr. 50 Øre; indb. 6 Kr. 50 Øre. — Femte Bog: Ved den skønne Tempeldør. 5 Kr.; indb. 7 Kr. 75 Øre. — Sjette Bog: Guds Kværn (udkommer i Efteraaret 1919) ca. 6 Kr.; indb. ca. 9 Kr.

Palle Rosenkrantz

Billeder fra min Barndom, nedskrevne efter Erindring (Aarene 1867—76). Med Illustrationer. 5 Kr.

Junkerdrømme. Med Illustrationer. 7 Kr. 75 Øre.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

GYLDENDALSKE
BOGHANDEL

GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KJØBENHAVN

